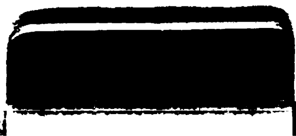

КЊИЖЕВНИ РАДОВИ

АРХИМАНДРИТА

НИЋИФОРА ДУЧИЋА

КЊИГА 4

(С ДВЕ СЛИКЕ)

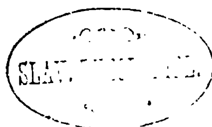

БИОГРАД

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1895

ЦИЈЕНА 2 1/2 ДИН.

ПРИЈЕГЛЕД.

СТРАНА

СВ. САВА
СВ. СИМЕУН

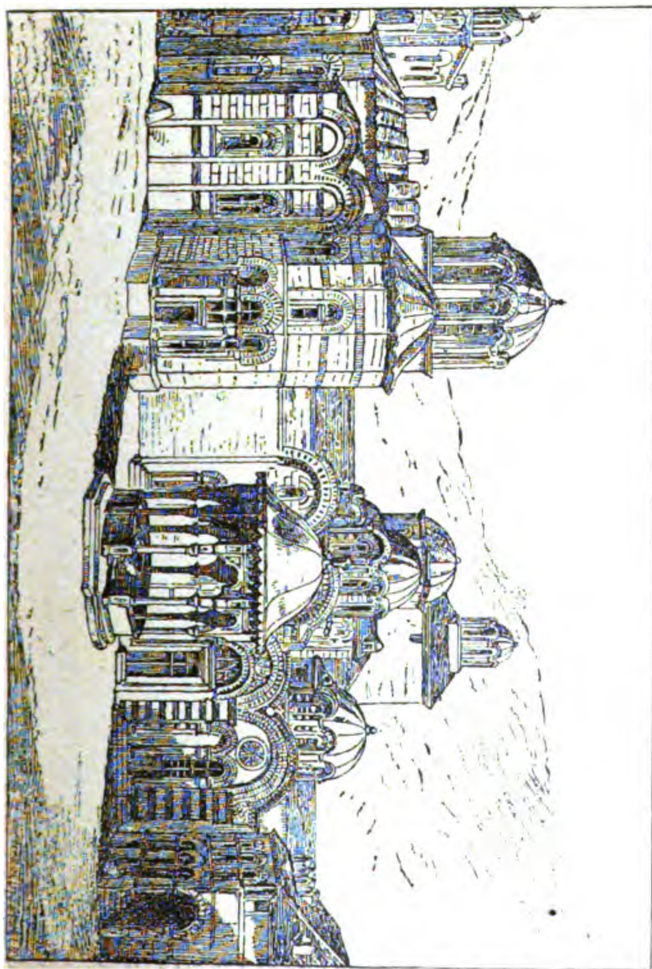

Прем да су учени путници (међу којима је и Србин Аврамовић) писали о Светој гори и Хиландару, па би се могло рећи: то је доста. Ну, сваки је писао по своjему начину и са своје тачке посматрања, те не ће бити, мислим, сувишно да и ја искажем своје утиске о Хиландару.

Хиландар је између најлепших и најзнаменитијих монумената српске средњовјечне архитектуре. Пун је унутра и изван српскијех светијех спомена. Учинио је на ме неисказано побожан и весео утисак. Никад нијесам био прожет таквијем жмарцима радости, нити ми се икад коса на глави од милине тако подизала као у тренутку кад сам крочио преко прага у њ; кад сам ушао у саборну дивну цркву, и кад сам се поклонио и цјеливао гроб нашега великог Немање, св. Симеуна.

Немам ријечи којима бих могао исказати оне побожне мисли; нема пера које би могло описати она узвишена осећања, оно душевно усхићење, оне тајанствене милине које обузимају у тај мах срце и душу Србинову.

Ко није никад имао у своjему животу таквијех душевнијех, узвишенијех тренутака, ко није никад био у таквом усхићењу, тај не може пот-

пуно појмити колика је та српска душевна радост.

Нема, ја мислим, Србина свјесна, Србина патриота, Србина душевна који се не би тако исто усхитио кад би ушао у Хиландар и стануо пред гроб великога владаоца, великога државника, великога патриота, који је ујединио српски народ; створио српску снажну државу; утврдио у њој православље; уздигао и прославио српско име; и који се на пошљетку својевољно одрекао: владалачке власти, круне и порфире, палата и сјаја, па се обукао у црну мантију, сазидавши:

„Б'јел Виландар насред Горе свете",

и у њему, као монах, испоснички завршио свој земаљски живот.

Ко није без вјере, ко није огрезнуо у грубом материјалисму, ко није духом ништаван, ко није без патриотисма и идеала: тај ће лако појмити величину државничкога духа и родољуба, величину врлина, побожности и самопрегорења нашега великога Немање (св. Симеуна).

Да се лакше појми све то, доста је споменути се његова једнога двора у Котору на Јадранском мору, а другога калуђерског — на Јегејском у Светој гори. Велики Немања пру-

жио једну руку на Јадранско а другу на Јегејско море. То је била маршрута његовијем потомцима: краљу Милутину и цару Душану.

Ну, колико му је велика најприје замисао, по том факат, да уједини српске државице у једну, толико је корисно по српски народ, српску цркву и књижевност, што је са својим сином Савом добио од цара грчкога Алексија III Комнина и подигао Хиландар у Светој (атонској) гори, у ондашњем средишту хришћанскога духовнога живота на Балканском полуострву, у центру: грчкога, српскога, бугарскога и румунскога православља; у средишту грчке, позније српске и бугарске, црквене књижевности.

Зна се да је Света гора у средњем вијеку била: свјетилница православља, радионица књижевности и умјетности грчке, српске, бугарске и румунске. Њезини су зраци допирали ћа у Русију и Грузију. То свједоче и сада њихни манастири у Светој гори: руски свети Пантелејмон и грузијски Ивер. А појединн су се владаоци свијех тијех народа надметали да сазидају себи што љепшу задужбину а своjему народу богомољу, свети споменик, и да што

више помажу и заштите у опће светогорске манастире.

И турски су султани признали и потврдили светогорску автономију.

Наш је Хиландар био најплоднији расадник српскословенске књижевности у средњем вијеку. Он је био, може се рећи, српска духовна академија. Из њега су изишли српски најбољи и најчувенији писци и поглавари црквени у средњем вијеку.

Хиландар је по крај тога јоште и српски Јерусалим, српска „ћаба“, јер је у њему гроб ујединиоца српскога народа, оца српске најславније династије, којега наша српска црква признаје за свеца и слави 13 фебруара.

Писац се овијех редака није могао уздржати, а да не пролије од радости и благодарности побожну сузу на гробу (св. Симеуна) у Хиландару 21 септембра 1882 год. с топлом молитвом: „О, велики Немањо, узоре српскијех владалаца! о, свети оче Симеуне, свјетило српске цркве и српскога калуђерства! заштитниче српскога народа! смилуј се, погледај с небеских висина на једнога пигмеја твојега српскога народа, који данас побожно клечи пред твојим освећенијем гробом након толико

вијекова и смјерно те моли: благослови српски измучени народ, којега си негда ујединио, узвисио и прославио, да се опет прикупи у једну српску краљевину и прослави: истином, правдом, величином, науком и просвјетом! Благослови српскога краља да иде твојим стопама и твојих славнијех потомака: краља Милутина и цара Душана. Укријепи га на томе путу до краја! Заштити српску цркву коју је уредио и у православљу утврдио твој син, свети Сава! О, свети Симеуне и свети Саво! божји угодници, српскога народа заступници! сачувајте српску цркву: цијелу, непорочну и свету онако као што сте је кроз вијекове чували; чували и онда кад готово вас српски народ бјеше допао тешкога ропства с неслоге, себичности и безумља! Нека српска црква и од сада буде: тихо пристаниште српском паћеничком народу; нека буде душевна утјеха добријем хришћанима и хришћанкама; нека остане српска народна светиња и најдрагоцјенији аманет; и нека буде у њој божја и ваша света воља вазда и у вијек!“

Да би слика Хиландара била потпунија, постараћу се да опишем: његово мјесто; како су га св. Симеун и св. Сава добили од Грка;

од чега је тако прозван; какав је сада; и предање о икони Троручици.

МЈЕСТО

Хиландар је на сјевернозападној страни Свете горе први на уласку у њу сухијем путем из Маћедоније и солунске области међу височима на мјесту које има облик лавовских чељусти; од обале морске унутра $2^1/_2$ км.; од врха атонскога (Mont Athos) с јужне стране 36 км.; а од Кареје, где је централна светогорска управа, од прилике 20 км. у истом правцу.

Хиландар је опкољен са три стране височима, а с четврте (сјеверне стране) оризонат је нешто мало отворенији. Али су и његова брда питома и обрасла ситном и крупном шумом. По крај њега тече поток, који никад не пресушује, и утјече послије $2^1/_2$ км. у море хиландарско на сјеверној страни. Око Хиландара су: виногради, маслине, лимунови, поморанџе и ћипариси. Не може а да се не устави поглед на стољетнијем ћипарисима, особито крајем пута са сјеверне стране, који изгледају као уврстана војска пред Хиландаром.

Граничи: с југоисточне стране бугарскијем манастиром Зографом; са сјеверноисточне грчким — Есфигменом; са сјеверне морем; а са западне морем и Превлаком; до које је од Хиландара од прилике 20 км. Превлака спаја Свету гору са солунском облашћу и Маћедонијом. Ту је и граница светогорска. Отален почиње полуострво Света гора и пружа се у море на југ до најдивнијега од природе врха атонскога од прилике 60 км. дужине; а широка је од мора до мора: негдје 10, а негдје 15 км.

Превлака је, гдје почиње Света гора, уска. Њу је прокопао персијски цар Ксеркс, кад је војштио на стару Грчку, и провео море једнијем каналом с једне стране на другу, који је доцније засут, али се пруга види; за то се и прозвала „Превлака", или како у Светој гори у опће веле: „Провлака".

На овој је Превлаци цар Душан потписао своју крисовуљу 1348 год. у којој су побиљежене границе земаља и шума хиландарских у Светој гори, откупивши од оближњијех манастира за Хиландар велики простор: земље, планине, маслина и винограда. На њој су потписани поред старјешине карејскога, сви игумани 20 великијех светогорскијех манастира,

а то је одобрење и потврда новијех хиландарских граница.

ДОБИТАК ХИЛАНДАРА

Хиландар је из најприје био грчки манастир. Запустио је, не зна се тачно које године, услијед честијех напада и пљачкања морскијех гусара, којих је било много по Архипелагу у средњем вијеку. Гусари су у опће нападали светогорске манастире и доста им чинили штете и зла.

Калуђери су се бранили из кула (*πύργος*) које су подигнуте око свијех 20 главнијех манастира за одбрану.

Гусарима је најлакше било нападати на Хиландар: једно што је хиландарско пристаниште на полуострву светогорском најпространије и најудобније за бродовље; друго што је не далеко од мора и пристаништа, усамљен и опкољен планинама, те је најпослије запустио. А његове земље, винограде, маслињаке, и планину прихватила је карејска управа.

Међу тијем Немањин најмлађи син Растко, доцније у калуђерству Сава, а по смрти свети Сава, остави у 17 години своје младости очин владалачки двор, и отиде у Свету гору 1185

год., гдје се у руском манастиру светом Пантелејмону закалуђери.

Како су у Светој гори два руска манастира светога Пантелејмона: један главни и велики код мора, у којему живе (у једном дијелу) и грчки калуђери; а други мањи под управом првога у планини више њега на путу у Кареју; то ћу напоменути, да се Сава закалуђерио у овоме другом у планини.

Руси су у новије доба поправили тај манастир у планини, али су из поштовања светога Саве оставили у првобитном облику пирг и у њему црквицу на источном углу ограде манастирске, у којој се закалуђерио Сава онијех дана кад је стигла за њим поточ од Немање да га врати натраг.

Рашчувши се по Светој гори да је Сава Немањин син, да се закалуђерио, и да богоугодно и испоснички живи; игуман чувенога манастира Ватопеда зажели да пријеђе у његов манастир и да у њему остане. За то позове Саву и Прота светогорскога [1]) у Ватопед на славу манастирску Благовијести 25

[1]) Светогорски сабор у Кареји зове се грчки *πρώτιτος*, а предсједник сабора најстарији игуман *πρῶτος* т. ј. први. У сабору су перманентно 20 представ-

марта. Сава отиде у Ватопед и остане у њему по игумановој жељи и одобрењу Протову гдје и скимну прими.

Наш је Сава задивио својим испосничким и светијем животом све калуђере светогорске. Њему је био омилио монашки, тешки и испоснички живот тако да је често писао оцу, да преда владавину своjему сину Стефану, па да се закалуђери и с њим заједно у Светој гори испашта и Богу моли. Уједно затражи од оца да му пошаље новаца, како би могао сазидати цркву српску и ћелије у Ватопеду.

Немања, чезнећи за својим мјезимцем, пошаље му новаца и различитијех црквенијех „утвари“ од сребра и злата више него што је затражио. Тако сазида у Ватопеду не једну, него три црквице, међу којима је једна храм св. Јована Претече у стобору манастирском мало на више иза саборне цркве, и у којој се за дуго служила словенска литурђија. Сагради и цио ред ћелија на три боја од сјеверне стране Ватопеда.

Довршивши те грађевине, Немања му још пошаље новаца и црквенијех „утвари“ које

ника из 20 великих манастира светогорских. А на предсједништво имају право само 4 манастира: Лавра св. Атанасија Атонскога, Ватопед, Хиландар и Ивер. Доцније је добио то право и Дионисијат.

Сава раздијели светогорскијем манастирима, а највише Ватопеду. Он је са својим оцем Немањом поновио и богато обдарио манастире: Каракал и Ксиропотам; овај је не само поновио, него и цркву дао живописати; а манастир Филотеј, који је био недовршен, довршио, назвавши се њихов ктитор.

Сви су ови манастири сада у грчкијем рукама.

Славни Немања најпослије одлучи да се закалуђери, сазвавши сабор српскијех великаша у Рашку, и по свршетку литурђије, коју је служио рашки владика Калиник у цркви св. Петра и Павла, преда свечано владавину својему сину Стефану. По том сјутри дан отиде са супругом Аном из Рашке у манастир Студеницу, гдје је такође служио литурђију владика Калиник, и замонашио их, давши им имена у калуђерству: Симеун и Анастасија.

Симеун отиде из Студенице са свијем у Свету гору 1197 год., настанивши се у Ватопеду у новијем ћилијама са својим сином Савом, гдје је најљубазније дочекан. Игумани свијех главнијех манастира и мноштво ћелиота и пустињика стекли су се да га поздраве добродошлицом, а он их свијех обдари.

Монахиња Анастасија остане у женском манастиру св. Богородице у Топлици.

За тијем Симеун и Сава походе Кареју и Лавру св. Атанасија атонскога, обдаривши богато све манастире, врате се опет у Ватопед, и продуже у својим ћелијама испоснички живот.

Сава у брзо постане у Светој гори чувен и веома поштован, колико што је владаочев син, што монашки живи и обилне прилоге дава, толико и са својега талента којем су се дивили грчки старци.

Ватопед, имајући неку велику потребу код тадашњега грчкога цара Алексија III Комнина, игуман умоли Саву да отиде тога ради у Цариград ка Комнину, (чија кћер бјеше удата за Савина брата Стефана, великога жупана, доцније првовјенчанога краља српскога) који прими Саву одлично, и све што је затражио, испуни му.

Вративши се Сава из Цариграда у Ватопед с успјехом своје мисије, што веома обрадује игумна и братство ватопедско.

Рашчувши се по Светој гори успјех Савине мисије у Цариграду, вели животописац Савин, да је тада неки старац, (по предању хиландарском Србин) живећи ту, замолио Саву да изради један манастир у Светој гори за српске

калуђере који живе, као странци, по туђијем манастирима.

Та мисао одмах прионе за срце и душу Савину, и саопћи је својему оцу, и мудри старац с великом се похвалом одазове. Од тога часа оба почну најозбиљније размишљати и радити о том, тражећи по Светој гори згодно мјесто за манастир. Прегледавши све манастире и сва мјеста, гдје би могао бити манастир, сложе се да је најзгодније, гдје је срушени Хиландар.

По правилама светогорскијем обрате се за то предсједнику карејскога сабора. Предсједник, који је особито поштовао Симеуна и Саву, одобри им да Хиландар буде српски манастир. Али је ваљало јоште добити пристанак и одобрење игумна ватопедскога. Ну, игуман, знајући да ће се одласком Симеуновијем и Савинијем умањити приходи Ватопеду, с почетка се противио њиховој намјери, на пошљетку се склони и одобри им Хиландар, разумије се да су му дали за то награду.

Тај их је успјех неисказано обрадовао, те пишу великоме жупану Стефану, да им пошаље сребра и злата, да подигну и уреде манастир Хиландар за српске калуђере. Добивши од

Стефана све што им је било потребно, Сава подигне цркву и сазида ћелије за српске монахе, Симеуна и себе.

Калуђери српски, који су дотле живјели по грчким манастирима, ћелијама, испосницама и пећинама светогорскијем, с радошћу се прикупе у нови српски манастир Хиландар, у којему Сава уреди калуђерски живот по типику, којега је написао, поставивши им за игумна Методија, родом Србина, научна, побожна, искусна и енергична.

Сава је по мудром савјету Симеунову ишао и други пут у Цариград к својему сроднику цару Алексију III Комнину, и израдио Хиландару повластице онакве какве имају прве лавре светогорске, желећи да буде Хиландар са свијем независан од протата карејскога како у управи тако и у бирању и постављању игумна.

Цар је Алексије примио Саву, као сродника, најљубазније, дивећа се његовој и Симеуновој побожности и трудном испосничком животу, испуни све што је затражио од њега; уручи му хрисовуљу са златнијем печатом и својеручнијем потписом, којом даје и утврђује Хиландар Симеуну и Сави са свијем правима и повластицама какве имају прве светогорске

представника хиландарскога у карејској управи; а другу за себе, гдје се испаштао и писао. Прву посвети Преображењу Христову; а другу св. Сави Освећеном.

За ову другу напише мали типик, по којем се прозове „Типикарница“, иначе мучаоница (ἡσυχαστήριον).

Хиландар има и сада у Кареји: земље, винограда, маслина и планине с кестенима, орасима, љешницима и другијем воћкама више од 5 првијех светогорских манастира. На тој својој просторији има, поред двије поменуте црквице и ћелије, јоште 23, које се дају, по светогорском обичају, под закуп калуђерима, који живе засебно, и зову се „ћелиоти“. Те су ћелије у питомој карејској околици, као љетниковци, врло лијепе и удобне. За њих имају засебна правила у Светој гори.

Планине светогорске обилују изворима добре воде. Али је најздравији један јак извор на хиландарском карејском земљишту, који подмирује сву Кареју. А кад којему подворју треба мало више воде, не може је добити без одобрења хиландарске управе. У кратко: све што су св. Симеун и св. Сава добили и купили, и што су доцније: краљ Милутин, цар

Душан и остали српски владаоци умножили, и данас је у Светој гори најљепше и највредније: црква је хиландарска најкраснија; пристаниште најпространије; риболови најобилнији; земље, виногради, маслине и планине око Хиландара и у Кареји најпространије и најплодније.

Те су и тијем, покрај других многобројнијех великих дјела, св. Симеун и св. Сава оставили себи вјечан спомен, како у Светој гори, тако и у српском народу.

Име Хиландара

Хиландарци мисле да је Хиландар грчки: *Χίλι-ἀντάρα* прозван од „тисуће магле“, изводећи ту хипотезу из овога факта: кад су Каталонци у 14 вијеку нападали на Свету гору да је освоје и опљачкају, тада се неки манастири предаду без отпора Каталонцима, а неки опет не хтјеше се предати, бранећи се јуначки из тврдијех ћелија и кула. Међу овијема је био и наш манастир Хиландар. Каталонци, не могући да га освоје, најпослије раздијеле један одред од 1000 војника на двоје, па га нападну: једна половина с јужне а друга са сјеверне стране; у тај се мах спусти густа магла на манастир и око њега тако да се ништа није могло ви-

дјети даље од себе! те Каталонци с једне стране мимоиђу манастир, и ударе на оне на другој страни, мислећи да су калуђери, побију се међусобно, и сви изгину осим тројице, који се предаду калуђерима, и по том се закалуђере.

Њихове се слике и сада виде на зиду више врата у опћој трпезарији хиландарској. Имена су им: Мануил, Савел и Авив.

Из тога историјскога факта и грчке ријечи: „Χίλια-ἀντάρα“ изводе самовољно име „Хиландар“.

Калуђери хиландарски и у опће светогорски увршћују тај догађај међу чудеса. А у бугарском је манастиру Зографу подигнут врло лијеп споменик калуђерима који су, бранећи манастир од Каталонаца, изгорјели у ћелијама.

Историја је забиљежила тај факат кад су Каталонци ударали на Свету гору, и у Хиландару се чува традиција, како је цио један одред изгинуо пред њим, гдје се јоште и сада види костурница, али се ни чим не може доказати да је Хиландар по томе прозван.

Ова се версија о имену Хиландара не може одржати, јер се у познатој хрисовуљи Немањиној, коју је дао Хиландару кад је подигнут

на измаку 12 вијека, спомиње име: „Хиландар“; тако се и у дипломи цара грчкога Алексија III Комнина, коју је дао Сави за Хиландар, изријеком вели: „у мјесту Милеју Хиландар“; а ови су споменици много старији од војштења Каталонаца на Свету гору и Хиландар.

Друга је версија да је Хиландар тако прозван од мјеснога облика, који је наличан на лавовске чељусти, грчки: „Χεῖλη-λεοντάρι“.

Трећа је версија ова: руски архимандрит и археолог (позније владика) Порфирије Успенски [1]) који је дуго проучавао старине у Хиландару и уопће у Светој гори, тврди да би Хиландар било правилније звати „Хелантири“, причајући како су Хелантири из Азије у старо доба освојили нека острва у Архипелагу, међу којима је и острво Тасо спроћу хиландарскога пристаништа: па како је то пристаниште погодно за бродовље и како је у тој околици било много шуме и грађе за њих, тако су се због тога Хелантири настанили, гдје је садашњи Хиландар. А за одбрану пристаништа и бродовља имали су у власти стари градић Самарију, чије се развалине и сада виде на једној високој

---

[1]) Истор. Атона 1 дио 1877 год.

хумци више самога хиландарског пристаништа; а виде се и неке старе развалине пред Хиландаром, за које се не зна из којега су доба.

И тако је по мишљењу Порфиријеву назван „Хелантири“ од насеобине из азијскога града „Хелани“ и из трахијскога „Тири“. Доцније је промијенио то своје мишљење, тврдећи да су Персијанци из Ксерксова хиланскога одреда подигли ту храм својему богу Тиру, и по томе се прозвао „Хилантир“ [1]).

Хиландар садашњи

Прије него почнем описивати садашњи Хиландар, ваља да напоменем да је садашњу саборну цркву хиландарску из основа сазидао српски краљ Милутин 1293 год., јер је она Немањина и Савина била мања. А припрату је садашњу прву на уласку са западне стране призидао кнез Лазар у истом стилу и једнакијем камењем и опекама тако умјетно да се ни по чему не може разликовати од остале цркве.

Хиландар је неправилан четвороугао. У њ се улази са сјеверне стране кроз троја велика гвоздена врата, над којима је кубе живопи-

[1]) Истор, Атона 1 дио 1877 год.

сано у сликама јеванђелских прича: о богатом и Лазару и дому на пијеску. Над првијема је вратима слика Ваведења (храм Хиландара), пред којом гори вазда кандило. Над другијема су вратима: велика слика Богородичина, и слике светијех ктитора: Симеуна и Саве; пред којима такође гори кандило. За овијем су трећа велика гвоздена врата, одакле се на један пут открива и види унутрашњост манастира: саборна црква насред стобора, а поред ње се сјеверне стране крстионица на осам мраморнијех ступова, у којој се сваке године закршћава аћијазма на Крстов дан и Богојављење. Око ње 4 колосална ћипариса које су, по предању, својеручно усадили св. Симеун и св. Сава, кад су довршили Хиландар и у њ се уселили.

Црква је у византијском стилу; дуга је с олтаром и обје припрате 17 хвата и 2 стопе; широка без пијевница (клироси) свуда 5 хвата; на њој су 4 кубета у облику крста; на првом и највећем кубету, које је над главнијем дијелом цркве, има 8 прозора у наоколо; над трима мањима: по 6. У њу се улази и излази на 7 великијех врата; а свијех прозора има на њој 40. Кубета су, као и сва црква, покривена оловом. Зидана је бијелијем лијепо

отесанијем и четвртастијем камењем и црвенијем опекама особитога квалитета и тврдоће, а све у симетричнијем редовима. Прозори су, довратници, надвратници и прагови на вратима од бијелога мрамора рељефно израђени. Тло је црквено уздигнуто над површином (niveau) од западнијех врата до олтара од 3 до 9 ступања.

Црква сја од позлате: темпла, иконâ, полијелеја и кандила. Кад се погледа са западнијех врата кроза њу до у олтар, укаже се пред очима сјајан призор. Није могућно ни исказати, ни описати утисак те красоте кад се први пут уђе у њу! Не може а да се не узвикне :заиста је ово небо на земљи! ово је дом цара небескога!

У првој су припрати два мраморна ступа, а у сриједи међу њима виси из кубета полијелеј. Међу свецима је, који су у њој живописани, и српски кнез Лазар, ктитор ове припрате. А за вратима је на зиду слика Милоша Обилића.

Ово је најочитији доказ, колико и свети оци, калуђери хиландарски цијене и поштују јунаштво Обилићево, јер се у црквама сликају само свеци.

У овој се редовно чита: павечерје, молбан Богородици и светијем ктиторима: Симеуну и Сави.

У другој су припрати такође два мраморна ступа, међу њима висе из кубета два кандила и треће пред иконама Спаситеља и Богородице. У њој су живописани међу свецима српски краљеви и неки грчки цареви. Ту се редовно читају: полуноштница и часови пред литурђијом; а кад је свеноћно, излази се у њу на литију. У њој су троја велика врата: једна с источне стране, кроз која се улази у главни дио цркве; једна са сјеверне и једна с јужне.

У храму су, т. ј., главном дијелу цркве: 4 велика мраморна ступа, на којима се опире велико кубе. Двије пијевнице (клироси) изнесене изван зида тако, да је ту црква у облику крста. Иконостас у грчком стилу, диван, и вас богато позлаћен. Пријестоне су и друге „чудотворне“ иконе (већином живопис старе византијске школе) у самоме сребру и позлати. На сриједи виси из великога кубета велики полијелеј, а око њега коло с малијем иконицама и свијећама. Пред царскијем дварима и двјема пијевницама висе три мања врло лијепа полијелеја. Четири колосална бронзова свијећњака два пред царскијем дварима; један пред иконом Троручицом; а један пред иконом св. Петра и Павла. На десној

страни до пијевнице је уз мраморски ступ игумански сто, у којему стоји „чудотворна“ икона Богородичина (Троручица).

О њој ћу опширније говорити ниже.

У истом столу пред њом стоји игумански штап (палица) украшен бисером и драгим камењем, о којем сам већ споменуо. Пред иконом су Троручицом 12 сребрнијех кандила, која горе и дан и ноћ. Ту је више ње и један мањи полијелеј са свијећама, које горе за вријеме литурђије. До тога је стола други игумански стô, украшен седефом; дар Хиландару од сарајевскога митрополита Исаије 1635 год. За њима је при зиду гроб Немањин. На њему је поклопница од бијелога мрамора; више њега балдахин позлаћен; а св. Симеун живописан на зиду изнад гроба, и висе двије старе иконе: Христова и Богородичина, и кандило вазда гори.

По пријеносу његовијех светијех мошти из Хиландара у Студеницу, израсла је једна лоза из његова гроба кроза зид на изван, која и сада рађа најдивније грожђе, и држе га у Светој гори за чудотворно. Ту је под том лозом, до самога зида црквенога, гроб (који се сада не види!) ћесара Војихне, оца деспотице Угљешине у калуђерству Ефимије, која је везла двије

познате завјесе ријетке умјетности: хиландарску и раваничку.

Уз други је велики ступ спроћу Троручице икона св. Тројице. Уз трећи је Богородичина „чудотворна“ икона, која се зове „поповска“. А уз четврти ступ иконе: св. Петра и Павла и св. великомученика Димитрија. Код великих је врата са сјеверне стране трећа Богородичина „чудотворна“ икона, која је казнила понамара за небрежљивост; четврта је била у дохији; па кад је тај дио Хиландара горио, остала је цијела! — С десне су стране у иконостасу иконе: Сведржитеља, Ваведења и „чудотворна“ Богородичина икона, која се зове „акатисна“. С лијеве су стране иконе: Богородичина, св. Симеуна, св. Саве српскога, и св. Јована Претече.

Олтар је доста простран и свијетао као и сва црква. Више горњега је мјеста величанствена слика Христова, а с једне и друге стране свеци са раширанијем рукама. Пријесто је (часна трпеза) диван, а над њим балдахин у чистој позлати. На пријестолу: св. Јеванђеље, антиминс, дароносица и крстови у сребру и злату. Ту се чувају светиње и честице појединијех мученика и божјих угодника; чува се часно „древо“, које је даровао цар грчки Јован Ватаци св. Сави кад

се враћао из Палестине преко Никеје у своје отачанство. Чува се међу осталијем и једно дивно грчко јеванђеље на најљепшем пергаменту, исписано од почстка до краја златнијем словима и сачувано као да је сада писано. Хиландарци, по предању, тврде да га је својеручно писао св. Јован Златоуст. У цркви се чува и једна велика свилена застава коју је поклонио Хиландару цар Душан, по предању хиландарском, кад је у њему био 1348 год. Она је нацртана у Аврамовићеву „Опису древ. срп.“ таб. V.

Црква је сва живописана. Али стари живопис, на велику штету! није сачуван, него је из почетка овога вијека 1801 год.

На зиду је у припрати до главнога дијела цркве с јужне стране запис краља Милутина, како је 1293 год. сазидао ову садашњу цркву. Карактер српскога језика и правописа 13 вијека није сачуван у њему, него је покварен садашњијем црквенијем језиком онда кад је и стари живопис новијем замијењен! За то га овдје и не исписујем, тијем прије што је цио штампан у Аврамовићеву „Опису древ. срп.“ у Светој гори.

Патос је у цркви од најљепшега мрамора. А у главном је дијелу цркве израђен веома умјетно у различнијем бојама и дивнијем шарама, и врло добро сачуван.

Овакога патоса нема ни у једној светогорској лаври.

Око цркве су ћелије на 3 и 4 боја на сводовима и доксатима са високијем кулама за одбрану манастира, а ни једна не додирује цркву, те се може око ње обилазити. Кула на источној страни наличи потпуно на оне, што се пјевају у народнијем пјесмама од 9 „тавана“. У огради хиландарској има осим саборне цркве јоште 11 црквица или параклиса, у којима се служи служба: св. Симеуна и св. Саве српскога, св. великомученика Димитрија, св. великомученика Ђорђа, св. Арханђела Михаила, св. Јована Крститеља, св. апостола Петра и Павла, Мале Госпође, Богородичина покрова, св. Николе, св. Јована Рилскога, и св. Четрдесет мученика.

Међу ћелијама су и собе за госте у опће и госте одмјеније; ту су: ризница библиотека, болница, еклисијарница, дохијарница и велика ручаоница (трпезарија) са 16 мраморнијех столова дугијех и четвртастијех, а игумански у зачељу округао. На сриједи уза зид узвишено

мјесто за читање по типику „житија светијех“ у вријеме ручавања.

Ћелија има за неколике стотине калуђера.

У Хиландару нема сада „опште-житија“, т. ј., заједничке трпезе, које је св. Сава прописао у типику.

У томе је братство хиландарско одступило од завјета и типика св. Саве, који ваља свакако повратити и тачно вршити.

Иза ограде су манастирски врти крајем потока са сваковрснијем поврћем. Ту је међу вртима црква Благовјештења, у којој је подземна гробница калуђерска. Ту су с горње стране пута на уласку у Хиландар засебно ковачнице за потребу манастирску. С те је стране на путу к мору не далеко часовница за спомен „чудотворне“ иконе Троручице. Мало даље у истом правцу на потоку воденица манастирска. За тијем на истоме путу к мору крст на једној стијени, гдје се одмарао св. Симеун, ходајући од манастира к мору и натраг. Ту је на средини пута између манастира и мора једна велика маслина, која се зове „царска“, за то што је игуман с братством дочекао под њом цара Душана и царицу Јелену, кад су походили Хиландар 1348 године.

По правилима светогорскијем није женама допуштено да доходе у Свету гору. То је и сада у снази. Али се у Душановој хрисовуљи, коју је дао Хиландару 1348 год.[1]) тврди, да је те године с њиме заједно била и царица Јелена не само у Хиландару, него и у Кареји и по свој Светој гори, узевши тада Типикарницу св. Саве под своју заштиту.

Неколике минуте даље к мору од поменуте царске маслине има једна висока кула од 7 подова, коју је сазидао цар Душан, по молби Хиландараца, за обрану манастира од морскијех гусара. Од те је куле до мора равница, која се зове „Савино поље“, питомо и родно. Туда се сије жито; туда су виногради и маслине, којих има толико старијех колико је и Хиландар. У правцу је од те куле висока и обла хумка више самога пристаништа са сјеверне стране, и на врху развалине старе Самарије. Ту је близу куле на сјеверној страни скит св. првомученика Стефана; ту је и црквица св. Хараламлија с ћелијама за чуваре винограда и маслина хиландарскијех. На дну је Савина поља на једној морској стијени манастир:

---

[1]) Штам. у Аврамовића и у Mon. Serbica.

Вазнесења и св. Василија; обновио га српски краљ Милутин, и назвао у својој хрисовуљи „Пирг“. На томе је мјесту био стари грчки манастир под именом „Крусија“, па је запустио од гусара.

Овај је манастир некад био са свијем у мору на острвићу, а улази се у њ само с једне стране преко моста, под којим је сада сухо, јер се море у дугом времену нешто мало одмакло.

Ту је на пристаништу манастирска житница и радионица малијех лађа и мрежа за ловљење рибе у мору.

Већ сам споменуо прије на једном мјесту, да је хиландарско пристаниште у свој Светој гори најпространије и најбезбједније за лађе, и риболов најобилнији, од чега Хиландар има лијеп приход.

Хиландарске су простране и најродније земље и маслине у Кумици, особито маслине на острву Тасо. Кад маслине добро роде, могу донијети до 20.000 ока масла (уља).

Осим тога има велики простор земље и шуме у Арсеници, Касандри, и у Кала-Марији у солунској области. Те земље у Кала-Марији приложила је Хилавдару царица Мара, кћи Ђурђа

Бранковића, с којих прима Хиландар годишње до 100 000 ока пшенице.

Хиландар има своје метохе: у Солуну, Смирни (у малој Азији), Нишу, Софији, Трнову, и у свјема другијем већим градовима по Бугарској, Румелији, старој Србији и Маћедонији. Од свијех метоха има понешто прихода, а највише из Солуна и Смирне.

Сви су српски владаоци од Немање до потоњега Бранковића прилагали Хиландару богате прилоге и били му, као великој српској лаври, усрдни и моћни заштитници, а особито краљ Милутин и цар Душан. Послије пак коначне пропасти српске државе у 15 вијеку, с којом су пропале и хиландарске многе земље, (прилози српскијех краљева, царева, кнезова, краљица, царица, кнегиња и великаша) помагали су Хиландар српска патријаршија, српске владике из свијех покрајина, и у опће српски народ.

На измаку XVII вијека Хиландар је био задужен толико да му је пријетила опасност да запусти и пропадне. Али се у томе мучноме времену нађе један велики добротвор, богати трговац из Мљетака родом Србин, који је имао брата калуђера по имену Симеуна, управо тада

игуман хиландарски. Тај добри и побожни Србин исплати све дугове хиландарске, и по том се закалуђери у Хиландару, добивши име Никанор.

Поред исплате дугова он је још много добра учинио Хиландару, поправљајући опале ћелије и пиргове и плаћајући да се пишу црквене књиге.

Никанор се у записима хиландарскијем назива „ктитор“. За његову се душу и сада сваке године чини спомен у Хиландару.

Вриједно би било знати од које је српске породице овај велики добротвор, који је сачувао српску лавру од пропасти.

Најпослије сврне своју пажњу и руски цар Иван Васиљевић (Грозни), одредивши му помоћ, као српској православној лаври 1556—71 год. Од тада се ни Русија није оглушивала Хиландара.

О томе, што рекох, находи се потврде у старијем листинама и књигама у Хиландару.

Хиландар је управо свесрпски, јер нема ни једне српске покрајине из које није било у њему српскијех калуђера и која му није слала и давала прилоге. Тако исто нема ни једнога срп-

скога манастира у краљевини Србији, старој Србији, Маћедонији, Босни, Херцеговини, Црној гори, Далмацији, Сријему и Банату у којем није било по која црквена књига писана у Хиландару. Па ни Русија није без њих.

Народ га српски пјева, слави и преузноси у својим народнијем пјесмама и приповијеткама. Да Хиландар и даље остане српски, ваља да му Србија и уопће српски народ више пажње поклања и помоћи дава.

Од како је укинута српска пећска патријаршија, отада је и бугарски народ знатно прилагао Хиландару. Стотинама је доходило побожнијех Бугара у Хиландар да се у њему помоле Богу и да му прилоге оставе. Али се с постанком бугарске кнежевине и то прекратило. —

Од каквога је и коликог добротворнога утјецаја био Хиландар од својега постанка до наших дана у релиђиозном и књижевном погледу на Србе, Бугаре и Словене у Маћедонији, видјеће се тек онда кад се све радње и пошљедице пронађу, прикупе, проуче и процијене, и тада ће се потпуно знати колика је његова голема важност на Балканском полуострву.

Док се год то не расвијетли, дотле ни један ни научник ни књижевник српски није ослобођен од те патриотске дужности.

У Хиландару живи сада до 80 калуђера већином бугарске народности, а српске једва једна десетина.

Познато је да Срби радо зидају цркве и манастире, а још их радије помажу: да се у њима служи Божја литурђија, да се спомињу живи и мртви; али се у овоме вијеку не радо калуђере.

На ову би се тему могла написати читава расправа, али јој овдје није мјеста

Прије него завршим опис Хиландара, споменућу још и то: чим се Србија ослободила и почела да живи својим државнијем животом, велики је и мудри ослободилац, кнез Милош Обреновић узео Хиландар под своју зиштиту, давајући му обилату помоћ.

Кад је грчки народ (у садашњој грчкој краљевини) устао на оружје 1821 год. да се од Турака ослободи, тада су светогорски манастири неописано страдали што их је турска влада подазријевала да помажу грчки устанак; с тога је Лобуд паша с једнијем одредом војника сје-

дио у Светој гори дуго времена на трошкове манастирске, мучећи калуђере свакојаким мукама.

И тада је наш Хиландар најмање пострадао, благодарећи мудром заузимању и заштити кнеза Милоша.

Осим тога кнез је Милош, кад су била призната и свечано проглашена политичка права Србији, послао прилог од 100 000 гроша у 20 великијех светогорскијех манастира да се у њима спомиње његово име на св. Андрију 30 новембра сваке године.

Добро вели наша народна пословица: „памет царује, а снага кладе ваља“.

Кнез је Милош памећу највише добио; он је памећу царовао. То му се и у српској лаври Хиландару с благодарношћу признаје.

Ну, и његов потомак, краљ српски Милан I обратио је своју високу пажњу на ту српску знамениту лавру. То најпоузданије јамчи да ће тај дивни споменик великијех Немањића под његовом краљевском заштитом опет процвјетати и у српскијем рукама остати да српске нараштаје покреће и надахњава благодарношћу, побожношћу, науком, умјетношћу, племенитошћу и родољубљем.

Предање о икони Троручици

Свршивши опис Хиландара и споменувши у њему на својем мјесту икону Троручицу, обећао сам да ћу о њој на крају опширније проговорити.

Предање о Троручици, које се чува у Хиландару, није без интереса, јер се находи о њој спомена и у појединијем Немањићскијем хрисовуљама.

Та је икона, по предању хиландарском, најприје била својина Јована Дамаскина, славнога догматика и црквенога пјесника.

Зна се из историје хришћанске цркве да је Дамаскин био велики непријатељ иконоборске јереси. Веома даровит философ пјесник и учен теолог, борио се против ње усмено и писмено тако да јој је био један између најопаснијих противника. За то га оптужи заштитник те јереси, грчки цар Лав код кнеза дамаскога, код којега је Дамаскин био у државној служби на високом мјесту.

Кнез ражљућен заповједи да се Дамаскину одсијече десна рука иза шаке (?), па да се изложи јавно у граду, гдје се народ највише скупља, за углед и страшило!

Дамаскин је имао пријатеља и у најближој околини кнежевој, те преко њих замоли да му кнез допусти да узме одсјечену руку.

Кнез стишан у својој љутини, одобри и рука се преда Дамаскику. Примивши је, затвори се ноћу у своју собу, намјестивши шаку на зглавке куда је одсјечена, клекне пред икону Богородичину, коју је с особитијем поштовањем држао у соби, и са сузама се сву ноћ молио да му исцијели руку. У томе плачу и молитви најпослије затља. Кад се прене, види да је шака прирасла и рука цијела и здрава. Само је остала црвена пруга да се зна куда је била рука одсјечена.

Дамаскин из благодарности дâ сковати од сребра руку, и за вјечити спомен намјести је на ту икону Богородичину, те се по том прозове: Троручица. И од тада је тако живописана.

Може бити да је отада постао обичај у хришћанској цркви да се мећу на иконе сваковрсни украси од сребра, злата и драгога камења за исцјељење болесника.

То се чудо одмах рашчује по Дамаску. И било је од велике олакшице за успјех против иконоборске јереси.

Кнез дамаски, покајавши се за учињено зло, допусти Дамаскину да може писати шта хоће, и живјети гдје му је воља.

Дамаскин, оставив свјетску службу, отиде у лавру св. Саве Освећенога у Палестину, понесавши собом и поменуту икону, као највећу светињу.

По његовој смрти та икона остане ту у манастиру.

Свети Сава Освећени, који је умрьо у VI вијеку, предсказао је при самрти ученицима и калуђерима, који су били око његова одра, да ће доћи негда из Европе с јужноисточне стране у Палестину да походи света мјеста и његову лавру један светитељ његова имена од царске лозе, који ће бити велики учитељ и просвјетитељ својега народа у православљу. Па кад такви светитељ дође, завјешта да му се преда његова патерица и чудотворна Богородичина икона Млијекопитатељница.

Походивши први пут св. Сава српски Палестину и у њој света мјеста у првој половини XIII вијека, дође и у лавру св. Саве Освећенога. Ушавши у цркву да се помоли Богу,

стане пред иконом Млијекопитатељницом, гдје је била и Троручица Дамаскинова и патерица Савина“; у тај мах падне сама патерица са својега мјеста пред св. Саву. Чувар изненађен тијем, отрчи и јави то игумну. Игуман, споменувши се предања о предсказању и завјету св. Саве Освећенога, позове путника и замоли да му каже прво: име; друго откуда је; и треће од којега је рода.

Свети Сава одговори на сва три питања. Тада игуман рекне: „ти си онај за којега је свети оснoвaтељ ове лавре предсказао у VI вијеку на самрти да ће овамо доћи“; па му се поклони и преда обје поменуте чудотворне иконе и патерицу.

Вративши се св. Сава из Палестине у Свету гору, приложи Троручицу Хиландару, а патерицу и Млијекопитатељицу — својој мачуоници коју је подигао у славу св. Саве Освећенога у Кареји.

Све се ово и сада чува, као светиња, у Хиландару и Кареји, које је писац овијех редака видио.

Хиландарци причају још и ово: завадивши се браћа Савина око власти: велики жупан Стефан и велики кнез Вукан, послије много несреће св. Сава похити на позив своје браће из Свете горе у Србију да измири завађену браћу, понесавши собом мошти св. Симеуна и чудотворну икону Троручицу. Свете мошти положи у ћивот у манастиру Студеници, а икону дарује Стефану са завјетом да је чува у дому, и да се у вријеме рата носи пред српском војском.

Помиривши браћу, остао је по потреби и молби брата Стефана у лаври Студеници и њоме управљао до 1215 године.

Икона је Троручица по завјету св. Саве заиста чувана у Немањићском краљевском дому, и предавана од оца сину до потоњега Немањића. Па се најпослије појави једне ноћи пред Хиландаром, по предању хиландарском, на путу од мора са сјеверне стране, гдје је сада часовница, која је ту сазидана за спомен послије тога појава.

Игуман хиландарски, устајући у обично вријеме, да иде на полуноштницу у велику цркву, на један пут угледа кроз прозор своје ћелије свјетлоћу, као сунце, на поменутом мјесту.

Одмах позове калуђере да отиду и виде какво је то привиђење и чудо. Кад тамо, а оно икона Троручица на земљи сгорње стране пута, који води од мора у Хиландар. Престрављени тијем донесу одежде, крстове и кадионице, те је с појањем и читањем однесу у саборну цркву и положе на горње мјесто у олтару.

Сјутри дан, на велико њихово чудо, нађу је у игуманском столу; не знајућн откуда је ту, опет је с поклонима и молитвама однесу на прво мјесто у олтар. Игуман, сумњајући да је еклисијарах (који обично држи кључ од цркве) није ноћу пренио у игумански стô, закључа цркву и понесе кључ. Али му се Троручица јави те ноћи на сну с ријечима: „нијесам дошла овдје да ви мене чувате, него ја вас“. — Игуман прене од сна и одмах пође са свијема старцима и калуђерима заједно пред цркву, отворивши је, нађу опет Троручицу у игуманском столу. Тада јој се ту сви поклоне, ишчитавши молбан Богородичин, оставе је у столу, где је и дан данашњи, горећи пред њом у вијек 12 кандила.

Отада калуђери, кад иду да служе у цркви, метанишу пред њом и цјеливањем узимају од ње

благослов мјесто од игумна по типику манастирском.

Да су Немањићи држали ову икону по завјету св. Саве, као светињу, потврђује се и тијем што је црква епискупска у Скопљу, коју је сазидао српски краљ Милутин, била посвећена Троручици, коју је Цар Душан, кад се ту зацарио 1346 год., с договором свега сабора подигао на митрополију.

Ево шта вели Душан у својој хрисовуљи о томе: „**И по милости божиен, како подвигохъ сань кралиевьскы на царьство, и архіепископию на патріаршьство, и епископие на митрополитьства; такожде подвигосмо всечьстноую епископию чьстнаго и славнаго града Скопиа Троиеручицоу на прьвопрѣстоноую митрополию, поискасмо пискоупию подложити вь область митрополие светые Троиеручице скопьские.** [1])

Онијема који се баве изучавањем историје и хрисовуља Немањићскога доба кад прочитају ову кратку повијест о Троручици хиландарској, биће јасно ово мјесто у Душановој хрисовуљи,

---

[1]) Гласник XXVII. ст. 289.

а тако и у другијем листинама у којима се спомиње име Троручица.

Завршујући ове ретке по хиландарском предању о Троручици, овдје је мјесто да се рекне: „велики си, Господе, и чудна су твоја дјела, и ниједна ријеч није довољна да опјева твоја чудеса“.

2 ТИПИК СВ. САВЕ СРПСКОГА НА МРАМОРСКОМ НАДВРАТНИКУ У ЊЕГОВОЈ ТИПИКАРНИЦИ У КАРЕЈИ ОД 1199 ГОД.

У Типикарници св. Саве у Кареји видио сам његов оригинални типик на пергаменту, по којем је и прозвана Типикарница, а нема сумње, да га је написао својеручно св. Сава. Типик се тај чува ту у једној тенећци.

Завршетак му је: „**вь лѣто ѕѱз** (=6707= = 1199). **Всѣхь послѣдни Сава грѣшни**“.

Мастило и рука иста као и у цијелом типику. О пергамену виси печат од некакве тврде смоле на поветшаној свиленој прећици и на њему четири пута у облику крста име: Сава.

Тај је Савин карејски типик много позније урезан врло умјетнички у мраморном надвратнику у тој истој његовој црквици са скраћеницама које се с муком разбирају, јер је ту доста написано на мало простора.

Монах и чувар Типикарнице услужно ми показа један примјерак овога типика на садашњем рускословенском језику, говорећи да је трудно читати онај на пергамену, а онај на над-

вратнику још трудније, те жељаше да ми тијем олакша труд.

Чувар је овај из онога броја садашњијех светогорских монаха који наукама не муче много свој мозак.

Краткоћа времена није ми допустила да са свом пажњом прочитам и упоредим онај на пергамену, у којем је на неколико мјеста мастило изблиједјело, с овијем на надвратнику, те сам свратио сву своју пажњу на овај пошљедњи, и уложио труд да садржину тачно испишем.

П. Ј. Шафарик објавио је типик св. Саве за Ораховицу у „Serbische Lesekörner“ — 119; — а у „Голубици“ II стр. 247—251 у Биограду 1840 г. штампан је цио по ономе поквареноме пријеводу који се, по тврђењу Даничићеву, находи у карловачкој архиви.

Тек је ученом и марљивом (већ покојном) Даничићу пошло за руком да нађе карејски типик св. Саве, како рече, у вјерном пријепису у једном рукопису у библиотеци Српскога ученога друштва Н° 51, који је штампао с поправкама и тако рећи: исправнијем правописом у Književniku III стр. 139—140 у Загребу 1866 год.

Имајући дакле у рукама пријепис типика Савина с надвратника и упоредивши га с биоградскијем и с поправкама Даничићевијем у „Književniku“, нашао сам да је биоградски пријепис једнак садржином с онијем на надвратнику, изузевши Даничићеве исправке особито правописне, и што нема потписа: „**Вьсѣхь послѣдни Сава грѣшин.**“

Ваља ми још овдје споменути и то: да сам, исписујући га, скраћенице попуњао; ь унио у текст и скраћенице ȣ и ѱ растворио и писао **оу** и **шт**, а интерпункцију и ортографију оставио онако како је на надвратнику.

Начело прѣмоудрости страхь господьнь, разоумь же благь вьсѣмь творештимь. юко же бо вьштають велики апостоль Павль, ихь же око не видѣ ни оухо слиша ни на срдце чловѣкоу не вьзыде, юже оуготова богь любѣштимь ю. Тѣмьже слишеште се всакомоу хотештомоу спасти се подобает подвизати се, иьствовати тѣснымь и прискрьбнимь поутемь. поуть бо кратькь юесть братїа моꙗ любимаꙗ. имьже течемь. дымь юесть житїе наше, пара прьсть, и прахь. вь малѣ юављають се

вь скорѣ погибають. малѣ бо ѥсть троудь житїа нашего. велико же и бесконьчное благыхь въздааннѥ. Тѣмьже и азь всѣхь последнїи и грѣшнїи, и присно слаби и оунылн на подвизанїе доуховное. пришьстьвовавь вь свѣтоую гороу, ѡбрѣтохь богоизбраннаа свѣтилa разамьнымн ѡбрази текоуште вь подвигоу доуховномоу. сего ради и азь оукрѣпивь свою немощь, подвигохь се елико сиаѣ могоуштн оустроихь ѡградоу светоую домь прѣсветые владичице нашеѥ богородице присьно дѣвы Марїе ѡбшта же светаго житїа. и келїе имь довольне оу Карешхь идѣже да приходеште прѣбывають їгоумень и вса братїа. По семь пакы оустроих тоужде оу Ораховици мѣсто безмльвїю. светаго и прѣподобнаго отьца нашего Савы. вь пребыванїе, двѣма или тремь по глаголоу господьию. идѣже бо еста два или трїе събрани вь име мое тоу ѥсм азь по срѣдѣ нхь. Тѣмьже сїю заповѣдь даю вьсѣмь да ѥсть вѣдомо.

Ни проть да не имать ѡбласти над товь келїѡвь. ни Ігоумен светаго нашего монастира. ни инь никто оть братїе. да не имать смоуштати живоуштаго вь келїи сеи, светаго Савы.

И что обрѣтаю се оу той келии или вино, или овоштие. да не имать оузимати нашь монастирь инчесаре оть того. или ігоумень иньмь отьдавати. нь паче да дают се тоу оть нашего монастира, помяни ради свѣшта светомоу Савѣ, масла литрь ѯ. а ѡ иномь всемь на волю въздагаю гоумєноу, и всеи братїи. аште чимь имоуть мошти присѫштати брата живоуштаго въ келии сеи. то вѣрую въ Бога. Ере да не ѡскоудѣеть грьсть моуки, и чваньць масла. и мою аште и грешноу молитвоу наипаче имѣти хоштеть въ помошть себѣ. Егоже бо азь ѡставлю по сьмрти своеи въ той келии. той да пребиваеть до живота своего непремѣньнь ни оть когоже.

По томь паки сиковь ѡбразь даваю да бивасть. да съвкоупляеть се їгумень светаго того монастыра сь вьсею братїею и да избирають моужа богобоязнива. иже есть подобьнь жити въ келии вь мѣстѣ томь. любо аште боудеть кто. ако їгумень, или инь нѣкто поработавши мѣстоу томѹ светомоу, да посилають се въ то мѣсто. и той вьсакоу свободоу и ѡбласть да имать надь келїѡвь товь, ꙗкоже и прѣжде писахомь. а монастырь ни їгумень да не имать никоере ѡбласти надь

келїѡвь товь ни пакы мыта ради, да не поставлаеть се никто оу келии тои. а не воудеть достоинь правила доуховнаго.

Сїиже оуставь оуставлаю вь келии тои. да дрьжить хотеи жити вь неи. Вь понедѣлникь, и срѣдоу, и петькь, ни масла ꙗждь, ни вина пии. вь вторникь же, и четврьтькь. масло ꙗждь, и вино пии. Сїе же все петь дьни. Единиою дьнемь да ꙗси. въ соуботе же, и къ недѣлю, рыбы. и сырь, и вьса проѹаꙗ и двашти дънемь ꙗденїе. вь посты великїе, въ соуботоу и въ недѣлю масло ꙗжд, и вино вькоушаи. а въ инїе дьни, ни вина, ни масла. А къ рождьствоу христовоу пость, ꙗкоже и въ ины дьни оуставихомь. буди и тьги также. А вь пость вь светымь апостоломь такожде да есть, ꙗкоже въ иии дьни препросте оуставихомь

Вь пѣнїи же да дрьжит се сиковь оуставь. оутрна и вечерна, ꙗкоже юсть ѡбичаи. На оутрьнии же прѣзь вьсе годиште. да поют се по г. каѳисмы. а на вечерни къ господꙋ егда въскрьбѣхь развѣ, тропарен. Годиие же поюмь разно. прьвоую годинꙋ съ оутрьнею безь ѱалтира. на г. же годиие. и ѕ-и и на ѳ и-поемь по г. каѳисми. съ метанїемь ꙗко же ѡбичаи имами. на въсако же начело, въ

придете поклоним се по г҃. метаніа. и пакы кончавше ѱалѡмь. и рекшоу аллїлоуиа. г҃. метаніа. или въ вечерьни или въ оутрьни, или въ меѳїмонѣ или въ ѱалтири или въ годинахь. или въ полуноштницахь. въ всакои же служьбѣ съврьшающтоу се конщоу. гдере глаголет се, боже оуштедри ны, по в҃і. метании. Полоуноштница же пѣвает се въ цркви съ блаженами по г҃. каѳисми. и каноиь молбьнѣ богородици. а что же ѡстаюеть ѱалтира. то изьглаголи. любо въ дьне, любо въ ноштн. Тьчїю да прѣпѣвает се ѱалтирь на дънь. и на ношть. Въ соуботоу же вечери бываюеть ꙗкоже имамо обичаи агрипиїа. се же пѣваюемь на агрипиїи рекше трисветое, и помилуи ме боже. и по том поемь канонь агрипиние. и по том чтет се тетрьевангелїе глава а҃. Аште ли боудеть невьзможно, да прѣполовить. а҃ по томь начинает се слоужба оутрьни, отьпѣвше по ѕ҃ ѱалмехь по богь господь, отьпѣвше г҃. каѳисми и д҃. блажени непорочни съ припѣтїемь. аггельскы съборь. и потомь. сѣдалне и чтенїе. по семь. степение. въсако дыханїе. евангелїе. и по евангелїи въскрсенїе христово. и по томь помилоуи ме боже. и пѣсни заедно да поет Єдинь. и по томь

канонь въскрсень. ꙗкоже нмамо ѡбнчан. н свете-
томоу аште нмаши. н по томь съврьшаеть ꙗкоже
подобаеть. светнхьже н божьствьннх лнтургї-
ꙗхь протнвоу снꙗ да слоужеть се. въ гос-
подьскые н велнкїе празннкы подобаеть намь
съблюдатн въ пѣнїн н бдѣнїн нощьномь. по-
мннаюште слово глаголемое. бдnте н молнте
се да невьнндете въ напаст. доухь бо бъдрь
а пльть немоштна. сего радн бдnте. троудн
бо плодь своихь снѣсть аште сїа съврьшнте
н блажени боудете.

Сн же оуставь въ пѣтн н въ ꙗденн оупн-
сахомь. мольбою молнм се. ꙗко да боудеть
непрѣтворьнь. развѣ аште въ болѣзнь падаеть.
то ѥлнко крѣпость можеть. О пнтнн же н ꙗде-
нїн. аште слоучнт се нѣкоемоу любнмомоу
прншьствїе на оутѣшенїе тн тогда разараеть
се пость. развѣ срѣдн н петька. О свободѣ
же мѣста того. заканнаю господемь нашнм
Їнсꙋсь Хрнстомь н прѣсветою его матерїю.
ꙗко же пнсахомь здѣ да не боудет потворено.
аште кто сїе прѣтворнть, н смоуштать нметь
жнвоуштаго въ семь мѣстѣ. нлн что възы-
мать нмать еже есть въ мѣстѣ томь. нлн оть
кннгн нлн от Їконь. нлн нно что годѣ боудеть
оу месте томь. проклеть боудн н завѣзань оть

светые и животворештїе троице отьца и сына и светаго доуха и мною грѣшнимь. и да не боудеть проштенъ ни вь семь вѣце ни вь боудоуштемь. Сего ради писахь и подписахь свое роукописанїе вь лѣто ѕ ѱ ζ (6707 = 1199 [1]).

---

[1]) Кад се упореди овај с онијем на пергамену, који је штампао професор Љуб. Стојановић у Споменику III стр. 163—164 по Савастијанову фотографском снимку, види се да је садржином једнак с разликом неколике ријечи, облика и правописа. У овоме је на надвратнику нови правопис, што тврди да није старији од XV в. То је потврдио јоште раније прослављени научник В. Јагић у своjему Архиву у рецензији о хиландарским старинама.

У садашњем прештампавању изоставио сам штампане разлике у Гласнику 56 између Даничићева издања, биоградскога рукописа и овога с надвратника.

3 УПУТАК КАКО ВАЉА ЧИТАТИ ПСАЛТИР ОД СВ. САВЕ СРПСКОГА.

У србуљи, из које је исписао покојни Даничић Савин карејски типик, нашао сам упутак како ваља читати псалтир преко седмице. Упутак је преведен с грчкога; а превео га је св. Сава, о чему има довољно доказа у самоме упутку.

Преписан је кад и типик Савин у горепоменутој србуљи, јер га је исписала иста рука једнакијем мастилом. Штета што није споменуо ни матицу, из које је преписао, ни мјесто ни годину кад га је преписао[1]).

СКАЗЬ ХОТѢШТОМОУ ДРЬЖАТИ ѰАЛЬТИРЬ СЬ.[2])

Богоносніи и прѣблаженныи и прѣподобныи ѿтци наши всемоу мироу свѣтила, землѣныи ангелы, небесны чловѣци испрьва оть светаго Доуха прѣданіа иночьствовати навыкьше и благода-

---

[1]) У овоме сам издању скраћенице попунио, ријечи одвојио и властита имена писао великим словима.

[2]) Крупна црвена слова.

тїю божїею просвѣтише се и Христа вьселивше вь прекрасние их доуше чистаго ради житїа их, на діавола побѣдоу показаше и того многыми искоушенїи раджигаемїи и ѡдолевше емоу, паче злата искоушена сїають и ꙗснѣе снѣга оубѣлише се и невештаставна злата крилѣ мыслнѣй выперивше на небеса вьзлетевше ꙗко богопарнїи ѡрьли нам ѡставивше оуставь богопреданнаго пѣнїа их и оумылюенїе молитвы, ими же Бога милостива себѣ сътворише. Ѡви бо их часы съ междоучасии поꙗхоу и сь молитвами и съставивьше изьборнїе ѱалмы съ молитвами и нарекоше книгы тїи часословаць.

Дроузы же единь ѱальтырь без молитавь поехоу, ини же подвижнеиши соуште съ молитвами ѱалтырь оуставивьше поехау и стихы покааньны и трисветое съ покланꙗемь таже ѱалтырь съ есть .:.

Да боудет же вѣдомо вьсакомоу хотѣщомоу дрьжати ѱалтырь сь да поеть заоутрьню и часы и вечерню, ѡбычно безь междучасы и безь молитвь; нь се емоу боуди за все то ѡтьпѣвь медимонь вьсь до невидимыхь врагьхь моихь и невидимыхь врагь моихь рекь: и ꙗко страшнь соудь и непостидноую, таже господи помилоуи м҃, таже прїидите поклонимсе господоу,

таже помилоуи ме Боже, по тѡмь канѡнь светѣй Богородици, писань напрѣдь, таже слава вьвышныхь тропарѣ, таже молитвоу господи господи избавлѥи нась, писань послѣди, таже господи помилоуи ме, аште ли есть пѡсть н҃ и потѡмь прїидите поклонимсе г҃; тако начни блажень моужь разоумно а не брьзере. И кончавь прьвоу кадисмоу и таже алилоуїа г҃, таже светы Боже, прѣсвѣтаа троице, отче нашь, и глаголеть трисветое поклони се д҃, таже поклонна два, ибо таже молитва на редоу, таже господи помилоуи м҃; аште ли есть пѡсть, н҃, и поклони се г҃, глаголющь: прїидете поклоним се г҃, таже в҃ кадисмы. Тако пои елико ти моштно. И почивь мало, и начни полоунощтницоу: Блаженыи непорочны, и поскончаны полоунощтници, ѡтпои ѕ҃ кадисмь, и сьтворь отпоусть. Благодаривь Бога и покоια вькоуси законьно; а паки вьставь прѣдь заутрьнею, и ѡтпои ѕ҃ кадизмь, творе поклони и трисветое и прочаа ıакоже оу прьвои кадизме писахь, и по тѡм пои заоутрьню. И что ти избоудеть ѡть ѱалтира, то изглаголи вь дне; аште ли работоу кою работавь, нощь починоути хоштеши, то понѣ г҃ кадизмь ноштїю

изглаголи, а ї дьню; а не мозы ѡставити правила сего, нь на нощ и дьнь ѱалтирь да испѣваеши; аще же, брате, еси бьдрь и разоумѣеши ꙗко Богь даеть ти силоу и крѣпость на славословїе его и оуспѣеши изглаголати и вьсь прѣжде пришьствїа свѣтоу, или прѣжде кончанїа дне, то паки заиди и почны и испльни. Ѱалтырь бо некончаетсе николиже. И аште кь оуставлєномꙋ ты приложиши то ѡть Бога соугоубоу мьздоу прїимеши ꙗко петь таланьть ѡть нєго прїимь, десеть емоу вьдаси, то тоу вь прилѣжаны твоемь и мене грѣшьнаго помени мниха Савоу да твоимь съврьшенїмь мои недостьткь напльнитсе.

Азь бо грѣшни прѣписахь ѱалтирь сь похвалꙗе светыихь ѡтаць бьдрое и дльготрьпеливое житїе своюже похоулꙗє немошть и ѡкаанноую лѣность и санную теготꙋ. Аще ли еси, брате, лѣнивь ꙗкоже и азь, нь ѡбаче вьспрѣни и помысли дары ꙗже ѡбѣща Богь даровати любештїимь его и троуждаюштимсе его ради вѣшта бо божьстьвны апостоль ихже око не видѣ ни оухо слыша ни на срдьцє члокѣкоу не вьзидоше, ꙗже оуготова Бог любѣштимь егѡ. Тамо бо желають и ангелы приникноути. И

пакы вѣшта: нѣсть слава мира сего подобнаа боудоуштаго вѣка слави, такожде оубо и моукы сего свѣта ничтоже соуть при ѡнѣхь трѣпештеть бо ихь речь и самь сатана. Вѣси же, любимиче, ѩко пострадавшимь часть и слава, а лѣнивимь и непотрѣбнимь по покои телѣснемь моука вѣчнаа. И сїа вса расмотривь и о господи оукрѣпивьсе, станы крѣпко на лѣности и начынь оуставь свои и коньчаи да прїимеши мьздоу вѣчьноу. Аще ли и вельми сьнѡмь ѡбьеть еси, то понѣ ноштїю аще и мало начни, елико можеши, оутрѣ все испльниши. Вѣшта бо Давидь: твои есть дань и твоа есть ношть, тькмо ты не ѡстави правилоу своего по ѱалтырь днем и ноштїю да испльниши, милость господнѩ поможеть ти. —

Азь же недѡстоини и лѣниви и хоуди мнихь Сава, слышавь и видевь ѱалтирь сицеви грьчьскымь езыкѡмь написань, сжалих се помысликь свое неразоумїе, понѥже неразоумьнь бѣхь добрѣ грьчьскы, нж пакы оубоахсе бѣды раба ѡнога лѣниваго сжкрывшаго тальнть, и потьщахь се Божїею благодатїю, елико ми мошть достиже, изложихь и предахь вамь истинымь трьжникѡмь да кы творите прикоуп.

Сыи же оуставь е҃ дни да држит се да се зачинаеть вь недѣлю вечерь, а вь петакь до вечерне да сьвршаютсе; а вь соуботоу и недѣлю да не дрьжитсе, токмо соуботе свитаюшти да изьмльвиши е҃ кадизмь на полоунoштници зачень третїю д҃. е҃. ѕ҃. з҃., а вь недѣлю свитаюшти дроугое е҃. кадизмь да изьмльвиши, зачень и҃, д҃, і҃, аі҃ ві҃, а вь дни тькмо часы пои.

4 КЊИЖНИЦА ХИЛАНДАРСКА

Књижница је хиландарска у једној ћелији над трпезаријом са западне стране саборне цркве. Та је ћелија доста пространа, али није грађена за књижницу, него је по потреби у њу смјештена. Изложена је опасности од ватре, као што је већ један пут 1722 год. изгорио југоисточни дио хиландарскијех зграда, или како Хиландарци веле: „махала“. У томе је дијелу била еклисијарница и ћелија за архијереје (госте), у којој је управо тога времена сједио босански митрополит, проучавајући старине хиландарске. Једнога дана буде позван од игумана неких светогорских манастира да им закалуђери неколика „искушеника“, а ватра букне ноћу и изгори југоисточни дио Хиландара. У еклисијарници и гостинској ћелији изгорјеле су неколике старине и хрисовуље, међу којима је и грамата никејскога цара Јована Ватаци-а о часном „древу“, које је даровао св. Сави српском; изгорјела је и историја Хиландара, која је била у тој ћелији на читању у босанскога митрополита!

Старци хиландарски са сузама причају о томе несрећном пожару, као и то: да је ту историју писао сам св. Сава.

Ћелије су опет пограђене и поновљене.

Књиге су у књижници смјештене на полицама без икаква реда. Било је započeto нумерисање, али је и то недовршено. Ну, није никакве штете, јер књиге нијесу сортиране: ни по форматима ни по струкама, нити је нумерисање како треба, него просто да се зна колико их је на броју! —

Књиге су већином србуље литурђичке садржине, писане и штампане, међу којима су и неколике историјске садржине.

Бавећи се 8 дана у Хиландару, оно мало времена што ми је претицало од послова ради којих сам ту дошао, употребио сам на прегледање те књижнице. Али да се прегледају, проуче и стручно опишу све старине, у Хиландару, не би доста било ни 8 мјесеца, камо ли понеколика часа за 8 дана.

За пратиоца у Хиландару имао сам оца Јевстатија, најинтелигентнијега члана хиландарскога сабора, родом из Бугарске, који се учио у кијевској духовној академији. У прегледању књижнице доста ми је олакшавао, јер као што мало

прије рекох, књиге нијесу у реду, те сам му врло захвалан за љубазну услужност.

Књижница је хиландарска најбогатија у рукописнијем јеванђељима на пергаменту и хартији. Ја сам их нашао на свијем полицама и на брзу руку прегледао до 48. То је богатство какво се нигдје ни у једној библиотеци не може наћи. И сва су та јеванђеља српске реценсије, изузевши неколика бугарске. Има их с веома лијепим арабескама, минијатурама и иницијалима у злату и разнијем бојама.

Србин кад их види и уједно погледа саборну дивну цркву, не може да се не усхити неком тајанственом божанском милином и да се не диви тој средњовјечној српској умјетности.

Ту је и она дивна завјеса за царске двари у саборној хиландарској цркви, коју је везла српска великашица, кћи Воихне ћесара, а жена деспота Угљеше, позније калуђерица Јефимија. Завјеса је дуга и широка, колико су и царске двари; извезена је чистијем златом, сребром и разнобојним свилама на црвеном атласу од тешке свиле. У сриједи је слика Спаситељева; с једне стране Јован Златоуст, с друге Василије Велики; изнад Спаситеља два анђела држе двије заставе с натписом „агïос“; оба светитеља држе

листове у рукама с цитатима из њиховијех дјела, а највећи је и најважнији запис испод ногу Спаситељевијех, у којем је између осталога име везиље приложнице и година 1399 кад је завјеса везена. Овај је запис цио штампан у Гласнику V Српскога ученог друштва стр. 298—299, те га овдје и не прилажем.

На тој је завјеси показала Српкиња деспотовица толико дара и вјештине да ће увијек имати велику вриједност у историји српске умјетности.

Отац калуђерице Јефимије, ћесар Воихна управљао је (за вријеме цара Душана) Драмом и Сјером (Серез) у Маћедонији готово до Солуна; умрьо је између 1357 и 60 год. и сахрањен у Хиландару с десне стране саборне цркве изван до самога зида, гдје је израсла лоза из гроба Немањина прије 6 вијекова, која рађа и сада најдивније грожђе.

Послије Воихнине смрти управљао је Драмом и Сјером његов зет: ћесар, позније деспот Угљеша Мрњавчевић и т. д.

Поред све добре воље нијесам могао с краткоће времена да ту ризницу српскога књижевнога блага опишем онако како би задовољило

научну потребу. То жалим; али другачије није могло бити.

Барем сам успио толико да испишем из онијех јеванђеља у којима сам нашао: записе, године, кад су и гдје писана, и имена писаца.

Један је међу њима од не мале вриједности за српску историју, јер се укратко описују својства Душанова и границе његове државе.

Јеванђеље је, у којем је тај запис, на пергаменту српске рецензије умјетнички написано, и приложио га Хиландару Душан, док је јоште био краљ. Година, кад је писано, није забиљежена. Али се у запису лијепо каже да је писано: „**господиноу кралю, четврьтомоу Стефаноу**“; па даље вели: **и въ то лѣто начеть ꙁдати монастырь архангела Михаила вь Приꙁрѣнѣ градѣ**“. Из овога се записа види да је Душан почео зидати манастир св. арханђела Михаила више Призрена, док је још био краљ, а довршио га, као цар, 1348 год.

Писац јеванђеља, описујући у томе запису укратко Душанова својства, вели да ни један хришћански владалац његова времена није био љепши од њега.

А Филип Мезијер, описујући посаобину папину к цару Душану, по што се зацарио, између осталога вели: „qui quidem Rex inter omnes homines mundi suo tempore maior erat corpore, et terribilis facie". (= Тај краљ бјеше већи тијелом од свијех људи на свијету својега времена и страшан у лицу)[1]).

Очевидно, велика разлика између нашега домаћега и иностранога писца о Душановој физичкој љепоти: први вели да је био најличнији међу свијема хришћанскијем царевима онога времена; а други вели да је био већи од свијех људи и да је страшан у лицу.

Ову драгоцјену биљешку писца хиландарскога јеванђеља нашао сам на листу пред почетком јеванђеља Матејева послије предговора и заглавака јеванђељскијех. Писана је истом руком, словима и мастилом, која је писала цијело јеванђеље, те је за то драгоцјенија, јер је аутентична и писана у Светој гори у лаври св. Атанасија атонскога.

Читаоци ће наћи ову биљешку с другима на крају.

---

[1]) Гласник XXI стр. 283.

Други запис од истога писца на крају тога јеванђеља врло је интересан с црквенога гледишта, навешћу га такође на крају.

Прегледајући у књижници то обиље српске црквене књижевности, нађох једну србуљу на пергамену црквенога нотног појања, која је већ позната из Григоровићева путовања и осталијех ученијех походилаца Хиландара. По карактеру језика и правописа у њој, може се рећи, да није старија од 17 в.

Нађох још једну србуљу по спољашности тамну, али по унутрашњости садржином сјајну и драгоцјену, коју до сада ниједан од ученијех путника, колико је мени познато, није споменуо. У њој се находи животопис старца Исаије. А од колике је важности, лако ће се појмити и оцијенити кад се цио прочита, прилажући га овдје.

У тој је србуљи од велике вриједности још и ово: осам дијелова Константинове граматике; кратки упутак за правопис; и кратка повијест „**Ѡ писменехь Чрьноризца Храбра**», која је до сада позната по бугарској рецензији.

Србуља је на хартији средње 8-не у кожаном повезу без копача. Има 105 листова. Многи су окрзани и сви испрвоточени по крајевима, а гдјегдје и између редака и слова. Окрпљени листови показују да је много читана, а и повезивана више од један пут. Нема имена пишчева ни године кад је писана. Али садржина, језик и правопис тврде да није старија од 15 вијека.

На реду је да изложим у опће њезину садржину, по томе ћу исписати у цијелости: животопис Исаијин, осам дијелова граматике, и повијест о словима Црнорисца Храбра.

На листу 1) (црвенијем словима): **мѣсеца їюнїа ві (12) дьнь слоужба прѣподобнаго ѡтьца нашего Петра а.ѳ.ѡньскаго творенїе. Геньна дїа иеромонаха. и доместика. на малѣи вечерьни. стихиры. гласа в ѡ прѣславное:** —

На листу 17) **мѣсеца тога ві прѣподѡбнаго и богоносьнаго ѡтьца нашего Андонїа велнкаго. на малѣи вечерьны. стихиры. гласа в егда ѡть дрѣва.**

На листу 33) **мѣсеца тога ві память прѣподобнаго ѡтьца нашего Петра, а.ѳ.ѡньскаго стыхь: — ни мѣеть оуко** и т. д.

Сьи прѣподобнын ѡтьць нашь Петрь. бѣше оубѡ вь царьство Васіліа цара грьчьскаго Македона. родѡмь сїи Ивирь. сынь цара ивирьскаго нынѣемь, Варзабакуа. и т. д.

На листу 38) їоунїа. ві житїе и жизнь иже вь свѧтыхь ѡтьца нашего Петра, аѳоньскаго. благослови отьче: —

На крају ове повијести на листу 69 има тајном буквицом овај запис: зне.ѳ.s внзлу-нѯвзь — који сам разријешио = Генадије доместикь.

На листу 70) ѡсьмь честын слова. јелико глаголемь, и пишемь: —

На листу 79) Курїлъ философь. Сїа словеса вь кратцѣ изьбраньнаа. ѡть книгы Коньстантина философа. оучнтелѧ срьбьскаго. бывшаго при благочастнвѣмь деспотѹ Стефаноу. сыноу стараго кнеза Лазара.

На листу 87) ѡ писменехь Чрьнорнзца Храбра: —

На листу 90) мѣсеца аугоуста ка памеѧть (овдје једна ријеч изблиједјела) приснопоминаемаго прѣподобнаго ѡтьца нашего Исаїе и т. д.

На листу 98) житїє и жїзнь прѣподобнаго и богоноснаго оца нашего Фїлотеа иже постнившаго се въ аѳѡньсцеи горѣ. благослови отьче: —

Ова је повијест о Филотеју писана брзописом, а једнакијем мастилом као и она о Исаији.

5 ЖИВОТОПИС СТАРЦА ИСАИЈЕ, КОЈИ ЈЕ ЖИВИО У XIV ВИЈЕКУ

Исаија се родио у српском Полимљу за вријеме краља Милутина. Отац му је Ђорђе а мати Калина из реда српске властеле. Научивши га књизи у својем дому и васпитавши у духу властеоском, даду га српском краљу у дворску службу по ондашњем дворском и властеоском обичају.

Нашега је Исаију вукла жеља више у манастир и аскетички живот, него у сјајни краљевски двор и свјетско уживање. С тога побјегне из краљева двора у манастир Сарандапор. — Игуман га с братством радосно прими и закалуђери, гдје подуго остане. На пошљетку зажели и с благословом игумана отиде у Свету гору у српски манастир Хиландар.

У Хиландару је тада био игуман чувени старац Арсеније, и прими Исаију за својега ученика.

Исаијини добри родитељи: Ђорђе и Калина једнако су о њему мислили и за њим чезнули; а Исаија је мислио како да приволи своје родитеље да се закалуђере.

На пошљетку одлучи и тога ради походи своје родитеље у Полимљу. Родитељи његови видјећи први пут својега сина, као монаха, смјерна и побожна, плакали су од радости.

Исаија, склонивши своје родитеље да се закалуђере, позове једнога дана свештеномонахе, те их обоје закуђере, добивши у калуђерству имена: Ђерасим и Тодосија. По том проживе у монашком и испосничком животу још неколике године.

Па кад је било Богу угодно да се с овога варљивога свијета преселе на други — вјечни и истинити, обоје умру у један дан, и буду, по причању животописца Исаијина, сахрањени у један гроб.

Њихов се захвални и побожни син, монах Исаија усрдно молио Богу за спасење душа својих добријех родитеља.

Наш се Исаија прочује својим монашким животом, памећу и ученошћу, како у Светој гори, тако и у српском народу.

Кад су цар Душан и царица Јелена походили Хиландар и Свету гору 1348 год., тада је престарјели игуман Арсеније, којега је цар Душан веома поштовао, при самрти препоручио Исаију царевој милости с врлина и даровитости.

И заиста је наш Исаија био велики љубимац цара Душана. То се потврђује и једном хрисовуљом, коју је дао манастиру руском св. Пантелејмона у Светој гори 1349 год.

У XIV вијеку Русија јоште не бјеше држава првога реда. Њезини велики кнезови (владаоци) или нијесу могли или нијесу хтјели да свраћају своју пажњу и да помажу руском манастиру св. у Светој гори, оставе га и са свијем забораве. С тога је тај манастир тада био не само у оскудном стању, него је почео био да се руши. На пошљетку дође у њ наш Исаија, те замоли цара Душана за момоћ и поправку манастира.

Цар Душан, којега је Света гора признавала за цара, не осврћући се на анатему цариградскога патријарха Калиста, одреди му обилату помоћ, и тијем постане други његов ктитор.

За ово се находи најбоља потврда у Душановијем хрисовуљама, које се чувају у истом манастиру у Светој гори, и које је објелоданио руски заслужио архимандрит Леонида у XXIV Гласнику.

Да би се та Душанова жеља и одлука тачно извршила, ваљало је наћи вјешта и часна извршиоца, за то цар Душан изабере својега љубимца Исаију, говорећи у једној својој хрисовуљи:

„**Поиска же царство ми сь всакимь прилежанѥмь, иже на сиѥ богоугодно дѣло послужити могуштаго; ѡбрѣтохь же чьстнаго вь иноцѣхь, мнѣ же многолюбима и вѣрна монаха Ісаїю, и на сего наложихь вьсако попечениѥ и промишлѥниѥ ѡ сеи светои обитѣли, тому нехотешту, сь великим умилѥниѥмь и метаниѥмь, вькупѣ и сь благочьстивою и прѣвьꙁлюблѥнною ми царицею августиѥю кура Єленою. Ѡнь же молѥниѥ наше прѣꙁрѣти не моги, повину се и приѥ**[1]).

---

[1]) Гласник XXIV стр. 234.

Наш је Исаија својом памећу, побожношћу, учеиошћу и утјецајем у српском царском двору чинио много добра светогорским манастирима особито: Хиландару, св. Пантелејмону и св. Павлу.

И покрај свега тога завист неких светогорских калуђера није ни њега мимоишла, те је морао преживјети горких дана и година.

Наш добри Исаија страдао је јоште и од разбојника, који су често у средњем вијеку нападали на поједине манастире у Светој гори.

Једном, идући са своја неколика ученика у Лавру, манастир св. Атанасија атонскога, ухвате га морски разбојници, одведу на свој брод и метну на муке. —

Исаијин животописац вели да је трпљиво сносио те муке, хвалећи га и преузносећи до неба, завршује: да га је Бог избавио из руку разбојничких.

Наш је Исаија радио и на пољу књижевном, као што се зна: превео је диоптру Дионисија Ареопагита по настајавању митрополита сјерског Теодосија, и описао укратко пораз српске војске на Марици 1371 год.

И што је најважније сва заслуга припада овоме вриједном српском старцу што је скинута

анатема са српске цркве у вријеме кнеза Лазара и српскога патријарха Саве IV, који су му одобрили да отиде тога ради у Цариград.

Изабраши 4 најспособнија калуђера: два Грка и два Србина, који су били вјешти говорници, као што је и Исаија, а један је међу њима био велики зналац канона; упути се с њима у Цариград: гдје изради у тадашњега цариградскога патријарха Филотија и грчкога цара Јована и сина му Манојла Палеолога да се скине Калистова анатема са српске цркве.[1])

Мимо оно што је споменуто у жив. краљ. и архиеписк. српских о заслужном старцу Исаији, до сада се ништа више није знало. А сада с наласком његовог животописа знамо: гдје је рођен, приближно кад, ко су му родитељи, где се је учио, гдје закалуђерио, шта је радио, и какве заслуге има за српску цркву.

Ево тога животописа:

„**Месецѧ авгоуста ка҃ паметь** (овдје једна ријеч изблиједјела) **приснопомниаемаго преподобнаго ѡтьцѧ нашего Исаїе** (изблиједјеле двије ријечи) **Исаїнь доухь приемлеть небеснїи вьздоухь. тѣло же на ȥемли остави доу-**

---

[1]) Вид. истор. српске цркве Н. Дучића архимандрита ст. 160—163.

ховнымь своимь чедомь. велика оутѣшенїа и радости. на земли остави Исаїа създанноую новоую юбитѣль чедамь своимь доуховнымь Христе мои. на небеси доухомь вьселюеть се вь вѣчне обитѣли. добродѣтельнїи твои сладкыи езыкь аште оугасе на земли, ѡ отьче, имѣмаши вь вышнїихь небесныхь оумовь сладчаишоую бесѣдоу. Вьзнде ѿть соудоу вь вьздоухоу великаа слава Исїа емоу же слава велика на земли. тебе прием ше небеснаа селенїа, ѡ отьче, и деже оуготова богь любештиимь юго, и нась оубогыхь немоштнихь и многыми скрбнми одрьжнимхь, неостави светими молитвами нась.

Вь ка сладка бесѣда Исїа оуспе, ѡ господи:

Сьи преподобни и приснопоминнаемїи блаженни ѡтьць нашь Исаїа. бысть рожденїе и вьспитанїе срьбьские земле. ѿть епархїе глаголюмїе Лїмань."

У једној хрисовуљи краља Милутина спомиње се међу осталијем српскијем епископијама и лимска, на којој је тада био епископ Андоније [1]).

---

[1]) Архим. Леонида. истор. опис. срб. нар. лавры Хиландаря. Москва. 1968 г. стр. 25. — Опис. древ. срп. 1847 год. Аврамовић.

На једном србуљском апостолу у Народној библиотеци у Биограду, који је нађен у пчињском манастиру у вријеме српскога рата за ослобођење и независност, и послан јој од врховне команде, има овај запис:

«Съврьшн се ѡ бозѣ сьн празн. храму светїнхь апостоль Петра н Павла. митрополїе лимскые повеленїемъ прѣѡсвещенаго митрополнта лимьскаго курь Фнлѡ.ѳ.ел.

Въ мнѡгометежное врѣмѣ,

въ лѣто ,ѕцн (= 6950 = 1442).

Мнѡгогрѣшнїн Рѡмань».

Ова је лимска епархија установљена у вријеме краља Милутина. Главно је сједиште њезина епископа било у садашњем Бијелом пољу на Лиму у манастиру светијех апостола Петра и Павла).

Роди же се при благоѵастнвѣмь н христолюбнвѣмь самодрьжцн всее срьскне земле н подоунавскне н поморскне н арбанашкїе светомь кралн Оурошн. ѡть благородноу н благѡѵастнвоу роднтелю, ѡтьца Геѡргїа матере же Калїнн. вьспнтѣнже бысть отрокь сь н наоученъ кннгамь. бѣше бо многолюбнмь роднтелн своимн. н хотѣхоу юго прѣдати кь

полатоу царевн. онь же послоушавь створи нмь волю вь мало време. н не хоте ѡскрбнти нхь. ѡть младнхь бо новьть вьзлюбнвь бога. всѣмь срдцемь н всею доушею. Еуангелское слово оуслншавь. нже оставнт ѡтьца н матерь н сва краснаа мира сего. сторнцею прнїметь н жнзнь вѣчноую наслѣднть. онь же умнлнвь се доушею н оставль царскаа н полатоу. отьца же н матерь, н любнмоую дроужннѹ, н вса краснаа мнра сего. н абне вьзымь крсть свон, послѣдова Хрнстоу. н оустрьмн се бѣжа. н прншьдь достнже вь светїн монастнрь светаго ѡтьца нашего Їѡакїма нже вь Сарандапорн. н тоу прнють бнвь ѡть нгоумена н ѡть все братїе сь радостню. н тако пострнгь власы прнють аггелскы образь ѡть светаго нгоумена н ѡть све братїе.

Желанїемь доуховным нспльннв се прїнде вь Светоую Гороу А.Ѳ.ѡнскоу, н дошьдь вь светїн н честнїн монастнрь прѣсветые богороднце Хнландарь нарнцаемїн. н тоу сь радостню прнють бнвь ѡть нгоумена н ѡть всею братїе. Оусрдное н троудолюбнвое юго житне еанко показа н то нсповѣсть. трпѣнїа. смѣренїа послоушанїа. вьздржанїа понїтенїа. вдѣнїа. кротостїю благогѡвѣнїа. молнтвамн н

моленми, и всакими добродѣтелми оукрасик
се ако прѣвьзити житиюмь вь пльти аггело-
виднымь, все мнихы соуштею вь тои светои
ѡбитѣли. югда же достиже вь сьвршена моужа
добродѣтель. вь мѣроу вьзраста испльненїа
Христова. югоже и видѣвь богь, иже вса про-
виде и вѣдїи. и хотѣи всѣмь спасти се и вь
разоумь истиннїи прити.

Божьставнымь посѣштенїемь и благо-
датию прѣсветаго доуха подвиг се. имже не
себе юдинаго на висотоу вьзведе доволи бѣ.
нь собою поуть и родителема своима пока-
завь. и тѣю привести кь добродѣтели аггел-
скаго житїа вьзведе. вьсхотѣвь ѡтїти и ви-
дѣти отьчьство си. и ѣкоже прїиде кь роди-
телемь своимь и они видѣвше, познаше юго.
Ѡ радости, ѡ веселїа, єлика дароваште се
тѣмь тогда, видѣвше свое чедо аггела вь
пльти к ним пришьдьша. радостїю веселѣхоу
се и скрбию любьзно нѣкако испльнѣхоу ѡчи
сльзами, толико време любимаго невидѣвше.
Блажены же ѡтьць нашь Исаїа не трьпѣ на
мнозѣ славити се родители и сьродникы сво-
ими. нь вьскорѣ призвать свештенныенновы
моуже доуховные. и сихь доушепользними
словеси оучѣштавь, и аггелскымь образомь

оукрасивь наоучи ѡ всемь, ѡ иже како подобаѥть инокомь подвизати се доуховно. и сихь прѣименовавь, ѡтьца Герасимь, матере же Өеѡдосїа. таже о нихь много помолисе. и абие ѡть нихь изиде. тьшташе бо се ꙗко да не на многѣ закьснить ѡть прѣдлежаштаго ѥмоу любимаго и сладчаишаго подвига доуховнаго. Семоу же пришьдьшоу вь своюобитѣль. прѣподобниже родителе ѥго. добрѣ подвизавше се ꙗкоже подобаѥть богооугодно поживше єлико време сь миром скончаше се богооугодною сьмрьтню божїемь повелѣнїемь и оба вь єдїнь дьнь. и тако положише богооугодние вь единоу ракоу и погребоше.

Ѡ чюдесы дивномоу. ꙗкоже мню и сиѥ богь сьдѣꙗ ради своѥго оугодника ѡтьца нашего Исаїе молитвами.

Блажены же оуслышавь ѡ дивномь оуспении чьстьныхь родитель своихь. и благодаривь всеблагаго бога о нихь много молитвовавь радостию доуховною много вьзрадова се. и тако по семь благодатию доуховною подвиже се кь послоушанїю. и обрѣть нѣкоѥго велика старца просвѣштена доушею. ради ѥговѣхь многыхь добродѣтелеи именемь Арсенїа. семоу о господи повинова се вь всако

посаоушаніе и покореніе. и многымь тьштаніемь потроудивь се и томоу носаоужнвь богооугодно твоже подобаеть своемоу штьцоу доуховномоу елико време

Сего веанкаго и светаго старца Арсеніа благоуьстивы и христолюбивїи царь нашь Стефань много любѣше. и велми оусрьдно посаоушаше. ради многыхь его доуховныхь добродѣтелен. Егда же прїиде благоуьстивы царь нашь Стефань вь Светоую Гороу, прнїде кь старцоу веанкомоу Арсенїю. и много бесѣдовавше и насаадивше се доушепоазнїих словесь. принемь светїи старць за роукоу штьца нашего Исаїоу глаголеть. благоуьстивїи царю и христолюбивїи. врѣме штшьствїа моего пришло есть, и се азь идоу вь поут штьць моихь и ктомоу вь пльти ненмаши мене видѣти. и се тебѣ сынь мон доуховнїи Исаїа и имѣи его вь мѣсто мене вь всако исправленїе и оутѣшенїе твоимь доуховнимь исправленїемь. И оть того времена толикоу ѕѣло показа благоуастивїи царь Стефань вѣроу и любавь и поуьстьна блаженнѣмь штьци нашемь Исаїи елико ненмамь како исповѣдати. Таже старьць Арсенїе прѣиде шть сего живота кь богоу. По оуспеси же светаго старца изиде штьць нашь

Исаїє вь мѣсто безмльвно сь оучеником своимь Силвестромь, вь мѣсто глаголемое светаго Павла поустниал. имѣе и сьвѣтника и сьподвижника блаженаго и прѣподобнаго ѡтьца Діонісія ѡсвештенного. и тоу прѣпроводивь време доволно вь многомь бореніи и подвизи. И оть тоудоу наставлꙗемь доухомь светымь. пріиде вь светоую ѡбитѣль светаго и славнаго великомоученика и цѣлбника Пандеденмона. За неже бѣше и прѣжде светомоу томоу мѣестоу много помагаль и покрѣплꙗль, и сїе видѣвь пороушено запустѣло мало не до концꙗ. и подвигсе ревностию божьствьною, поревновавь светомоу Афанасїю афѡнскомоу. призивае помошть божию и светаго великомоученика Панделенмона. и прием сьвѣть и благословеніе ѡть светыхь и доуховніихь ѡтьць. изиде вь благоуьстивомоу цароу Стефаноу. видѣже юго Стефань царь великою радостию вьзвеселисе о пришьствіи юго. и насладивше се доуховнихь и божьствьныхь словесь. Сказавь юмоу о всакыхь вештехь юже имаше, и ѡ обновленіи и подвиженіи монастира светаго Панделенмона, и о иныхь потребахь ноуждии светогорскыхь монастирен. помошти и застоупленин и покрѣпленіи. Благоуьстивіи

же Стефань царь. многооусрьдно и обрадованнѣ весело приеть глаголемыимь всѣмь ѡть отьца нашего Исаїе. такожде и благоубьстивaa царица Єлена многооусрьдно прїимаше словеса єго. и вса елика выхотѣ сь радостию вса ємоу испльнише и сьвршише. и обдароваше многаа злать и имѣнїа на помошть и на сьзданїе монастироу. и на раздание оубогымь монастиремь и немоштним чрьницемь. и тако єго сь радостїю и сь миромь ѡтьпоучетише. ѡтьць же нашь Исаїа прииде ѡть благоубьстивїихь царь вь монастирь сь радостию многою. и тако ѡть самого основанїа вьздвигь црьковь прѣкрасноу. и трапезарию, и дохїе. и всакые потрѣби, иже соуть монастироу на потрѣбоу и мнихомь на оупокоенїе, цркви велїе красно, пиргове, метохїе сь хрисовоули царскими. сиа вса сьвршивь божиєю помоштїю и светаго великомоученика Панделеимона.

Єгда же хотѣаше ѡть многыхь троудовь поуиноути и оупокоити се. нь ненавидеи добраа старїи злодѣи иже многымь светимь искоушенїа наводеи. и семоу светомоу, многа искоушенїа прѣжде коньчини наведе. тогда бо нѣци доблїи подвигше се завистию и кле-

ветами на блаженаго. и да би били инако нѣкако. нь соуштїи и искрьнїи иже то бѣше многа добра сьтворилъ. видѣвь же то блаженїи, нехотѣ, прѣтиканїа дати имь ни сьблазни, оуклони се ѿть нихъ. да невештьшее распалають се на злобоу. и поемь любимаго своего оученика иже то бѣ юмоу благооугодьнь вь всакои слоужбѣ именемь Никандра и иноу нѣкоую братїю. и отиде на западноую землю. и тамо ѿтьшьдь, многы добродѣтели сьтвори вь странахь тѣхь благодатию христовою. многы црькви сьтвори. ѡбшта житїа сьвкоупи. множьство много людїи приведь кь благоразоумию. и тако благодатию христовою вь свои паки прїиде монастирь кь своим любовнымь чедомь доуховнымь. Тогда же и онїи сьпротивоборнїи придоше вь чювьство и приюше проштенїе ѿть прѣподобнаго. видѣвше же юго иноштци и любимаа братїа доуховнаа светые тое ѡбитѣли, тогда бо ѿть радости и веселїа елика имь дарова богь. таковаго свѣтилника насладити се и медотоунаго езика. Видѣв же блаженїи толико оусрьдїе и любовь своихь си иже к немоу. вьзрадова се и вьзвесели се доухѡмь. ꙗко стоештоу юмоу тогда на мѣстѣ нѣкоюмь равнѣ

и прозрачнѣ, и окрьсть юго сьбравшихь се дикове светыхь отьць и братїи любимїихь юмоу иноков, множьство многого народа. ѩко аггело ѡбразно стоеште и сь вѣрою и сь страхѡмь и сь любовию доуховною слишеште и приюмлюште слово юго вь срдьци своюмь. Сматраю же блажени и провиде срдьчинма ѡчима вероу и любавь своихь послоушникь иже кь немоу. ѡть радости и оумилени̇ꙗ. ѩко сь сльзами кь себѣ помолити се на многь чась. таже пакы решти. благодароу те владыко многомилостиве господи мои Ї҆соус Христе, сыне и слове Бога живаго. сьбравшомоу светое свое сїе стадо: Ты юго сьблюди и настави на поуть заповѣдеи светыхь твоихь. и толикоу показа любовь доуховноу кь тоу соуштимь братїамь, не тьчию вь тои светои обитѣли, нь и вь инихь окрсть иних монастирехь елици вь Светѣ Горѣ ѡбрѣтають се. всѣмь бысть ѡть него посѣштенїе и покрѣпленїе и помошть. такождеже иже вь безмлвїи сѣдештимь светымь ѡтьцемь вь единьствѣ вь отїшїи Богоу слоужештим ѡкрьсть светаго Аѳѡна. и прѣчистоую и прѣсветоую владичицоу и богородицоу непрѣстанно славештихь многого множство. ѡть него приѣше

оупокоенїа и оутѣшенїа доуховнаа же и тѣлеснаа.

Нѣкогда оубо бившоу прѣкословию и расхоѫ и не сьглашенїю наученником црькоквьнимь. Грькомь и Србаемь, и не прїимахоу Грьци кь приобштенїю прѣчистыхь и божьствныхь таинь србьскые свештенноначелникы, нь и наче вельми хоулѧхоу. Видѣвьже то блажени ѡтьць нашь Исаїа. и да не оумножит се ꙃлоба и подвигь се духомь светнмь сь великымь потьштанїемь. и поємь сь собою прѣжде бившаго прота иже вь Светѣи Горѣ много врѣме прѣпроводивша, и приспѣвша кь старости тьи, имененемь Ѳеѡфана моужа многоизредниаа. бѣше бо прѣподобномоу ѡтьцоу нашемоу Исаїи сьи блажени Ѳеѡфань многолюбимь ради иєговихь многыхь добродѣтелїи. понеже бо бѣ чюдними обичаємь и дивнымь оукрашень, благь. кроткь, смѣреномоудрь. страннолюбць, милостивь сладкь вь словеси. сладчаиши вь бесѣдѣ и вь всакомь сьвѣтѣ благѣ. нѣкакокою благорѣствореною и светою простотою всакомоу чловѣческомоу обичаю благооугодьнь. Такожде же и Никодима. частна и освештена моужа сильна вь книгахь. сиѩнѣнша вь раꙃоума и словесехь и ѡтьвѣ-

тѣхь. Грька родомь. иже и сьставльшаго на Оугровлашской земли два велика и частна монастира сь великимь троудомь и потьштанїемь мнозѣмь и сь сьвѣтомь и помоштїю прѣподобнаго отьца нашего Исаїе. и тако силою светаго доуха и божїимь посѣштенїемь ськькоупи општаа житиа множство много народа иновь чрьнориць. иже и на той земли сїають ѩко нѣкаа свѣтла дьнїца всакыеми доуховними добродѣтелми оукрашень. Такожде же и оть своихь оученикь избравь два чьстна моужа благоразоумна и на всакоу добродѣтель доуховноу много искоусна именемь Никандра и Сїлевестра. иже то бѣхоу блаженомоу благооугодни на всакоу слоужбоу. и вьзьмьше сь собою доволнаа иже на потрѣбоу достиже царствоуюештаго града. и сьбравсе о доухоу светомь сь вселенскимь светимь патрїархомь. и сь божиею помоштїю и поспѣшенїемь светаго доуха вса елика вьсхтѣ сьтвори Сьмиренїе и благословенїе испросивь и ськькоупи раздор светие црькве. и до дьньсь мироують благодатню христовою црьковь божьствнаа. Вьселенскїиже светїи патрїархь не тькмо испльни вса повелѣннаа о всакыхь работахь

доуховнїихь. иже вьсхоть прѣподобни, нь и сь великою поустїю ѡтьпоусти блаженаго.

Пришдьшоу же преподобномоу ѡть Цариграда сь радостию великою вь монастирь, и ѡтьтоудоу принесе многы различние потрѣби и оутвари црковние, красни чьстние икони. завѣси. свѣштники, темьла. хора. кандила сирска. и ины многы чьстные потрѣби. И бысть веселїе радость многа вь монастири о пришьствїи праведнаго. Нь и юеште прѣстае стараа злоба . . . . ты праведникоу.

Пошьдьшоу же нѣкогда вь Лаврoу блаженомоу. и сь нимь петь братие чьстныхь моужи инокь. ѡ оувы мнѣ нѣкые ради потрѣби, вьпадоше по срѣдѣ варварь и всѣхь похватавьше вьврьгоше вь корабь. Прѣподобнаго же ѡтьцѧ Исаию онїи прокаети крьвопиїце немилостиви толико бишѧ по всемоу тѣлоу и по светои главѣ ꙗко и всемоу тѣлоу обагрити се крьвїю. нь, ѡ сѣти ѡ скрби колика ии обрѣтоше тогда. нь Исаїа по смотренїю божїю приключише се прѧведномоу. многы бо скрби праведномоу. Нь благїи и силнїи и чловѣколюбивыи милостивїи Богь свое оугодники биѥть искоушаѥть, нь сьмрьти не прѣдаѥть до коньца. и ѡть сїе напасти вьскорѣ блаже-

наго сь всею благостинею свободи маловенїсмь своимь ѩкоже ѡнь бесть. нь и да сьбоудетсе слово нѣкоего светаго великаго старца иже проре҃че блаженомоу глаголѥть. ѡтьче Исаїа моужаисе и крѣписе ѩко болѣзни и скрьби ждоуть тебе (овдје је једна ријеч избліједјела) и ѡть того врѣмене (овдје двије врсте избліједјеле са свијем) оу праведнаго Їѡва, и иних многыхь светихь. и ѡть толикыхь искоушенїи єликоже прилоучише се блаженомоу. Нь ѡ чюдеси. ѡ дьльготрьпѣнїа. ѡ оутѣшенїа. ѡ кротости. ѡ смѣрьноумоудрїа. ѡ оумиленїа. ѡ милости. ѡ сладкыхь и топлых сльзь ѡ светые и незлобивне простоты. єлика показа светаа она и просвештнаа доухомь, ѩкоже слышахомь вь светихь писанихь ѡ светом великомь Сїсои, или о инихь великыхь светихь многыхь пришьдьшихь вь великоую и чюдноую простотоу и незлобие. сице и блажени ѡтьць нашь Исаїа. вь толико прїиде незлобїє вь светоую простотоу ѩко невѣдѣти аште вь мирѣ семь есть, или ѥст какова злоба (овдје двије ријечи избліједјеле) како тешко. никого тоужи. ни нѣкакову слово неоугодно комоу изрече. или неправедно нѣкое и зло вь споменоу никако.

---

6 ѠСЬМЬ ЧЕСТЫИ СЛОВА. ЮЛИКО ГЛАГОЛЕМЬ, И ПИШЕМЬ [1])

По божїю ѡбразоу сьзданьномоу чловѣкоу, и слова почьтеньномоу саномь. сего честы ииже сьстоит се, не безь оученїа ѡставить потрѣба. аште бѡ и кромѣ сихь вь доуши сьстоит се слово. ꙗкоже оучеть богоносии ѡтьци, не кь вьторомоу рожденїю плъти. юст же оустнами и гласомь изꙗвлꙗемо, и прочими сего ѡроудьми пльти.

Тогда и чести кь сьставленїю требоуеть. кромѣ бѡ сихь изьꙗснити о нихь же слово немоштно. соуть же оубо слова честы ѡсмь, юлика глаголемь и пишемь. вьнѣ сихь ничто же юсть.

Соуть же сїе. име. рѣчь. причестие. раздичїе. мѣстонимене. прѣдь. наречїе. сьоузь. и сихь ѡсмь честы нѣкые имоуть и вь себѣ раздѣленїа. ꙗкоже се име оубѡ дѣлит се на трое. вь моужьско, и женьскѡ, и срѣдние.

---

[1]) Црвенијем словима; тако и сва зачелна.

имеже глаголет се, ꙗко имать подлежеште соуштьство ѡ немже ѥсть име. Ꙗвлꙗет же сице, моужьско име. богь. ѡтьць. сынь. доухь. светь. господь. аггел. чловѣкь. Петрь. Павль. вьздоухь. вѣтрь. мѣсец. свѣть. и ѥлика симь подобна. Женско еже се. троица. светаа. богородица. дѣва. доуша. лоуна. землꙗ. вода. и симь подобнаа. Срѣдние же име. ѥстьство. соуштьство. царьство. владычьство. небо. чловѣчьство. и прочаа сицева. И нѣкоа сихь и кромѣ оуказа разлччїа ꙗвѣ соуть нѣкоѥже трѣбоують кь ꙗвленїю разлччна. чтоже ѥсть разлччїе. помалѣ оукажемь. И кромѣ оубо разлччїа ꙗвлꙗемаа имена ѡть соудѣ познавають се. моужьскомоу оубо именоу сьвршенїе, ѥрь, скончавает. женьскомоу же азь. срѣдниемоу же онь. ипакы коеждо име дѣлит се, на паденїи петь. ꙗже соуть сїе. права. родна. виновна. дателна. звателна. Сїа оубо о моужи сице глаголют се. права, чловѣкь. родна. чловѣковь. виновна, чловѣка. дателна, чловѣкоу. звателна ѡ чловѣче. О имени же женьскомь сице глаголют се сїа. права, жена. родна, женина. виновна, женоу. дателна женѣ. звателна, ѡ жено. Срѣдниемоу же именоу сице послѣдоують подьпаднаа. права, ѥстьство.

родна, юстьство. виновна юстьство. дателна, юстьствоу. ꙁвателна, ѡ юстьство. Соуть же нѣкаа имень мнѣшта се быть моужьскаа. приложеноу же кь симь раꙁантїю. ꙗвлꙗют се женьска. небо аꙁомь сконьчавают се, нь юромь ꙗкоже и моужьскаа. юже соуть сїа. кръвь. соль. страсть. пръсть. и просто глаголюма мнет се моужьскаа. сь раꙁантїемже ꙗвлꙗют. се женьска. Соут же и вь среднюмь имени. не кончавающе се ономь, нь юстѡмь. ꙗкоже. солнце. ѡроужїе. копїе. тѣмже и семоу потреба вь ꙗвленїю раꙁанчїа. Соут же и вь женьскомь имени, ꙗже нескончаваютсе на. аꙁь, нь на й. ꙗко милости. свекри. дьшти. да ѡва оубѡ имень. сь раꙁанчїемь. ѡва же и кромѣ сего ꙗкѣ соуть ные чести бывають. Соут во и вь моужьскомь имени. ꙗже не на юрь коньць имоуть, нь на, и. ꙗкоже. ками. гвоꙁди. чръвы. и таковаа. Соуть же вь именѣхь и дроуга раꙁдѣленїа. вь моужьскомь же коупно. и женьскѡмь. и срѣднюмь. ѡваа оубѡ имень ꙗвлꙗют се ѡбштаа, всемоу юстьствоу. ꙗко сь кь моужьскѡмь имени всемоу юстьствоу, моужь. собное же сьставѡмь. Петрь. Павль вь женськѡмь же ѡпште всемоу юстьствоу ние юсть жена. собное же сьставѡмь Сарьра.

Аньна. въ срѣдниемь же имени ѡбиште всемоу иестьствоу иесть име. соуштьство. собное же съставѡмь. небо. дрѣво. железо. соуть же въ имени и числа. Едино, двойно. и оубо едїное прѣдьꙗвихѡмь двоино же иесть се. праваа чловѣка. роднаа чловѣкоу. виновнаа. ꙗкоже и праваа. дателнаа чловѣкома. звателна. ѡ чловѣка. въ женьском же имени двоина сице: праваа, женѣ. роднаа, женинѣ. дателнаа, женама. виновнаа, ꙗкоже и праваа. звателнаа ѡ женѣ. въ срѣдниемь же двойнаа, сице соуть. праваа, иестьствѣ. роднаа, иестьствоу. виновнаа, ꙗкоже и праваа. дателнаа, иестьствома. звателнаа, ѡ иестьствѣ. множна же, сице соуть. праваа, чловѣци. роднаа. чловѣкь. виновнаа, чловѣке. дателнаа, чловѣкомь. звателнаа, ѡ чловѣци. въ женьскѡм же имени, множнаа сице. праваа, жене. роднаа, жень. виновнаа, жены. дателнаа, женамь. звателнаа, ѡ жене. срѣднаго же имени, множнаа, сице. праваа, иестьства. роднаа, иестьствовь. дателнаа, иестьствомь. виновнаа, ꙗкоже и праваа. звателнаа. ѡ иестьства.

Послѣдоушта же именомь соуть, петь. роды. виды. начрьтанїа. числа. падежй. и оубо роды соуть трые. моужьскы. женскы. сред-

ніи. вндь же нмень дѣант се вь сіа. вь прь-кобытно. н дѣйстьвно. н повѣсно. н рододатно. прькобытно. ѥсть се. всакь ѹловѣкь. не бо отъ много пріеть се. дѣнстьвное же се, ꙗко отъ дѣйства прозневает се. ꙗко се. ковакь. дрѣводѣлъ. отъ рода же, ꙗко се. маніꙗкь шоуме. отъ повѣстнже ꙗко се. обѣшеникъ обѣшеніи бо подасть всемоу родоу обѣшенїа нме. наѹрьтанїа же ннаа соуть любомоудрьства хитрости. н нила рѣѹетоурьства. дроуга же писменьнаа. писменьаже ѕдѣ ꙗвнмь. ꙗко послѣдоуюштаа ѹестемь слова. наѹрьтанїа же соуть ова, проста. ова сложна. оваже прѣсложна. н оубо проста глаголют се. ꙗко отъ единое ѹести слова сьстоет се. ꙗко се. Петрь. Павль. Ѳома. Милошь. Драгошь. сложна же Доброславь. Радославь. Добромирь. всако бо снхь отъ двою ѹестоу слова слагает се. ино бо добро, иноже слава. н дроуго радость, иноже слава. н ино драго, дроугоже мирь. ова бо отъ снхь соуть, нарѣѹїе. ова же име моужьско. женьско. или срѣднѣ. Ѹто же ѥсть нарѣѹїе вь своѥмь ѹнноу оукажет се. нмѣна же прѣднапнсаше се. прѣсложно же ѥсть се. Еже отъ трехь ѹести слова слежит ѥ. ꙗко

се. благовѣстьникь. благопроизволь. бѣдноѡтьюмаемь. злопріетьнь, и елика такова.

Соуть же четьчію вь именѣхь. вь моужьскомь. и женскомь. и срѣднюмь нь и речах послѣдоующтаа. сложна и прѣсложна. ѿт нхже чести слежет се, кавлают се вь раздѣлюніе чести. и оубо роды, и виды. и начрьтаніа, сказахомь. числа же, единно, двоинно. множно. паденіа же. правлаа. роднаа. дателнаа. виновна. звателна. и оубо ѡ имени по силѣ ѿть чести сказахомь. ѡ малихь же сихь, и проча любооучнимь явѣ боудеть. каже ѡ имени.

По нюже прѣдварше рѣхомь. ако ѡсмь чести соуть слова. име же вь сихь ако ѡснованіе прочею бо чести. ѡглаголаніа соуть имяноу. ѡ имени бо глаголют се. квлающте стрьсть или дѣйство его же юсть име. страждоуштаго или дѣиствоующтаго. многаеже ниихь.

Рѣчь сего ради рѣчь прѣжде оуставихомь изьяснити. рѣчь же юсть честь словоу непадающти. сказьтелна лицоу и времени. дѣйствоуже и страсти и ѡбѣма вькоупѣ. ѿть коего лица дѣйствоует се или страждеть и вь кое врѣме. и сего ради глаголѣт се рѣчь. ако разчинѣющти лица же и врѣмена. дѣйство же и страсть и ѡбоа вькоупѣ. и югда

показоуеть коегождо лица дѣиство, сице глаголеть рѣчь. Петрь оучаше. Павль посилаше. Мать.ѳ.еи благовѣствоваше. и се ѥви дѣиство миноушьдьшаго врѣмене. Егда же ли глаголеть. Петрь оучить. Павль посилаеть. Мать.ѳ.еи благовѣствоуеть. се ѥви дѣиство частоештаго времене. Егда же ли глаголеть, тїи вамь боудоушть соудїе. (и)ли ти вамь соудеть ѥви дѣиство боудоуштаго времена.

Се ѥви рѣчь дѣйство миноувьшаго, и настоештаго, и боудоуштаго времене. на три бо дѣлитсе врѣме. ѥви же и коего залога соуть. си рѣчь дѣйстьвнаго. дѣиство бо. кишереуенаа а не страсть. Страдалнаго же залога соуть сїа. Христось распиетсе [1]) солнце помрьчаеть, каменїе распадаетсе. се ѥви рѣчь миношьдьшаго, и настоештаго. и боудоуштаго врѣмене страсть. и оубо залогь дѣйства и страсти сказахѡмь вь сихь вишереусньныхь ѡбоюже коупно сирѣчь, дѣиства и страсти залогь, еже глаголютсе посрѣдѣ дѣиства и страсти рѣчь, по раздѣленїи врѣмене скажем. тогда бо благоѥвленѣе боудеть.

---

[1]) Поприjечно написано: Христось распинаетсе. солнце помрьче. каменїе распаде се.

Нинꙗ же послѣдоующа рѣчи скажемь ꙗже соуть се. иꙁложеніе. ꙁалогь. виды. начрьтанїа. числа ѡбраꙁы. времена. и соупроужьства. Иꙁложеніе же ѥсть се. волꙗ доуши иꙁносимѧ гласѡмь, рѣчїю ꙗвлꙗемѧ. волꙗ же доуше вь сихь петь словьь ѡбьдрьжитсѣ. вь повелѣиноыь. вь молитвьномь. вь вьпрсномь. вь ꙁвателномь. вь повѣсномь. ꙗже иꙁложенїа наричаютсе. ѥсть и дроугое иꙁложеніе. еже ꙁоветсе не ѡбꙗвно. не бо можеть иꙁьꙗвити само ѡ себе лица (и)ли времена или ꙁалога, и иже иное коѥ послѣдоуштихь рѣчи. сего ради ѥсть ѥгда и име нарицаѥтсе, тѣмже и раꙁлучїе именоу прїемлѥть. ꙗкоже се. Ѥже чисти польꙁно. еже ѥсти потребно. ѥже играти оукорно. кромѣ же раꙁлучїа глаголѥмоѥ не ѡбꙗвно. сьии ими же честми слова сьставлꙗемо бываеть вѣшть именоу. или рѣчи испльнꙗюшти сьвѣть доуши. ꙗко се. повелѣваю ти быти. повелѣваю, рѣчь ѥсть. ти, мѣсто имене. бити неѡбавно. да оубѡ, рѣчь, и име. (и)ли мѣсто (и)мене требоують неѡбавнꙗго, кь испльнѥнїю сьвѣта доуше. сего ради неѡбавноѥ вь чьтеть се сь иꙁложеними. аште и ѡ себѣ само кь иꙁложенїю силы неимать. тѣмже и нарече се неѡбавное, ꙁалогь же по-

слѣдоуюшти рєчи что ѥсть ꙗвнхѡмь, вь по-слѣдоуюштихь рѣчи. Вид же много ѡбразнѣ глаголѥтсє, вь любомоудри и рѣчєтоучьствѣй имєнѣхь. Что же ѥсть видь вь рѣчєхь ꙗвнмь. видь глаголѥтсє, рѣчи дѣлимѣѥ на двоѥ. вь прьвоѡбразноє, и прѣводноє. ꙗко сє. прьвоѡбразноѥ, прїимоу. хокю. прѣводноѥ же. хокю вьспрїимоу ѡть прїєтїа бѡ. вьспрїєтїє, и проча таковаа.

Подобно же. и начрьтанїа много ѡбразнѣ глаголютсє. что же ѥсть начртанїє вь рєчєхь скажемь. Начрьтанїє ѥсть знаменїє рєчи. проста ли ѥсть или сложьна. и проста, даамь. сложна вьздамь, прѣсложна, вьздамь ѥмоу. Числа же колика соуть вь имѣнєхь ꙗвнхѡмь. Что же соуть вь рѣчєхь скажемь. дѣистьвнье рѣчи числа соуть сїа. творю. твориши. творить. творєть. творива. творита. творимь. творитє. Страдатєлна же. бию сє. биєшь сє. биєтсє. биєва сє. биємо сє. биєтє сє. биютсє.

Сеи вь рѣчєхь ꙗвнхѡмь числа. число же глаголѥтсє. ꙗко ѡть єдиницьь множна сьчитаѥть. лица же вь рѣчєхь соуть сє. Чтожє ѥсть лицє. рѣчь южє глаголѥть кто ѡ сєбѣ. или кь нѥмоу же ѡ нинѥмь глаголѥть. или

ѡ нномь несоуштнмь тоу. Колнко лнць. трн. прьвоѡ. вторѡ. н третїе, ѩко се глаголю азь. глаголеш ты. глаголеть онзн. н се оубо лнца ѩвнхѡмь. Соуть же н двонна н множна ѩкоже н вь нмѣнехь прѣдѩвнхѡмь.

Врѣме же ѥсть сьпротезаемо мнра сьставленїе. вь немже всако мѣрнтсе двнженїе. (н)лн звѣздь. (н)лн жнвоть. (н)лн что таковнхь. ѡть соудоу н дѣнства рѣчн, н страстн рѣчн. н посрѣднеє дѣнства н страстн речн вь временѣ бываемые врѣмена глаголютсе. разделѩетже се врѣме на троє. вь прѣдьбывшеє. вь настоєеште. вь боудоуштеє. Н пакы дѣлнтсе прѣдьбывшеє вь четнрн. вь теженое. вь непрѣдѣлное. вь надьпрѣдѣлемоє вь прѣдьлежнмоє. настоєштеє же недѣлнмо ѥсть. боуодоуште нже вь двое дѣлнтсе. вь помалѣ бываюштеє. н вь боудоуштеє. глаголютже се врѣмена дѣнствьнѣ снце. прѣдьбывшее протеженьноє бышхь. непрѣдѣлное же, быхь. дваже проучїн. езыкоу непрїетнѣ. настоеиштаго же, бью. вь помалѣ бываюштаго, бытнкю. боудоуштагоже. бытн нмамь. страдалнаго же зологa врѣмена, снце глаголютсе. прѣдьбывшее протежоньное, бышхоуме непрѣдѣаноє, бшне ме. настоєштеє, бнють ме. помалѣ бы-

ваюштеѥ, бнтн ме те. боүдоүштеѥ, бнтн ме нмоүть. Посрѣдѣже страстн н дѣнства, снце глаголютсе времена. прѣдьбывшеѥ протоженьное. бытх се. непрѣдѣлноѥ бнхсн. настоешєтеѥ, бню се. помалѣ бываюштеѥ, бнтн се кю. боүдоүштеѥ, бнтн се нмамъ. Соүпроүжьстка же рѣчн оконуаваема, ꙗко се. слава. ꙁемлꙗ. жена. н проуаа женьскаго нмене. Ѥгда же мн глаголѥмь раꙁлнуїе, ꙗже ꙗвнхѡмь вь єдинннцахь срѣдняго нмене правоѥ. ꙗко се. небо. уювство. дрѣво. н проуаа срѣднїнхь нмень.

Падеиїа же нмень раꙁлнуїа нетрѣбоүють вь словѣньскомь еꙁнцѣ. нниже нмоүть прѣдьуннынхь. подьуннных же нмоүть двѣ. ѥже соүть сїе, вь моүжьскѡмь нменн. єгоже, ѥмоүже. н оүбѡ. єгоже, падеиїа ѥсть роднаго. ѥмоүже, дателнаго. Вь женьском же нменн подьуннына соүть трн. ѥѥ. ѥн. ѥже. н оүбо, ѥѥ; паденїа ѥсть роднаго. ѥн, дателнаго. ѥже, вниовнаго. Вь срѣднемже, єже н вь моүжьскомь. н правнх же нмень раꙁлнуїа сь нспитанїѥмь. подьуннынаа соүть. аште н вь прѣдьуннынаа прїемаютсе. множных же нмень моүжьскых раꙁлнуїе ꙗко н вь єдиномь. нже роднаа, нхже. дателнаа, нмьже. Вь женскохь

же именѣхь множна. права, юже. роднаа, нхже. дателнаа ниже. Вь срѣднием же имени раꙁлнуїе множно. право, ѩже. родноже н виновно ѩкоже н вь моужьскѡмь, н женьскѡмь.

Н оубѡ раꙁлнуїа вь еллиньскѡмь же мнѡжае снхь нхже рекохѡмь невьмѣштають се. дѣлетьже се вь двоıе, вь прѣдунньна н подунньнаѧ. Н оубѡ прѣдьунньнаа того ради глаголютсе ѩко прѣдьварають унньи слог нменоу. подьунньнаже ѩко послѣдоуюштѧ снмь. Н елнкѧ прѣведохѡмь. подунньна соуть, ѩкоже прѣдьрекохѡмь раꙁлнуїе же сего ради нареуе се. ѩко раꙁньствоуе лнца нменѡмь. порѣуь, моужьскѡмоу, женьскомоу н средниемоу. попослѣдьствоуюшта же раꙁлнуїю соуть сїа. роды. виды. унсла. уто же соуть сїа. ѩкнхѡмь вь нменѣхь: — Н сїа оубо до ꙁде: —

7. ИЗВОД ИЗ ГРАМАТИКЕ КОНСТАНТИНА КОСТЕНИЧКОГА.

Курїлъ философь.

Сїа словеса вь кратцѣ изьбраньнаа. ѡть книгы Коньстантина философа. оучителѧ сръбьскаго. бывшаго при благочастивѣмь деспотоу Стефаноу. сыноу стараго кнеза Лазара: —

Кто хоштеть писати, сьмотри зде. словеса и рѣчи, и бѣлѣгы, ѡзїе и варїе, и апострофь, и срокы, и междоусроучїе. и сьпротивные. и малителнаа слова. и повелителна, и сьврьшителнаа. и кои белѣзы, или коа (sic) слова прикладна соуть коимь рѣчемь. ꙗкоже зде ѡбрѣштеши, пиши вь славоу божїю знаменїе, ы.[1]) се, ы повелително ѥсть и испльнително. ꙗко би решти, посла господь, апостоли. пророкы. ѥрархы. прѣподобные, постникы. милостникы. храбры. дѣвьственикы. крѣпкы. моужьствьны. ликы. лицы. сльнцы. ѡбразы. сьархангелы. сьаггелы. прѣстолы. Давидовы. моученице Варьвары. Акилы. въ

---

1) Црвенијем су словима ове двије ријечи; тако и сва начелапа.

Ісоусовы. единородныи сынь сеже ѡ многѣхь единородніи. ты господи. мы, вы. нмамы. ниые. глаголы. ѡтьрыгюу кѡды. многыи. скоты. вода. Cповѣстно. ꙗкоже би решти. бѣхоу тоу ѱы мнози. или еже рече апостоль. блюдѣте ѱы. сирѣчь блюдѣте се ѡть ѱы. аште ли самѣмь чловѣкомь глаголѣнии се пиши ѱи.

Аште ли хоштеши отроче оучить. прьвѣе всего иного. навикѡхомь ѡть светыхь ѡтьць нашихь. писати и оучити вь начѣлѣ кресте помагаи. крштеніемь распехомь се Христови вь начелѣ. и о крьстѣ едином хвалимсе господьни, по апостолоу. нь индє нѣціи хоулоу вьносеть вь начелѣ глаголюште. Кресте Боже помагаи. и обоженіе творєть крсту. сеже юсть знаменіе божіе на бѣсы, а не божьство. мы же по грьчьскыхь, к҃д (24) хь писменехь, положимь зде начелѡ: —

Кресте помагаи.[1]) азь. веде. глаголе. добро. ест. ѕѣлѡ. земля. и. .ѳ,їта. їже. како. людїе. мыслете. нашь. ѯи. онь. покои. рьци. слово. тврьдо. оу. фи. хирь. ѱи. ѡ.

[1]) Овдје је попријечно † црвен; тако је и свако зачелно слово.

Сїа же приѡбрѣтена соуть нашимь ѥꙁыкоу. ѫ. ѥ. ю. ѿть. ыеры. боукы, живете. ѣть. ша. ща. ци. чрьвь ъерь.:

Боукы таже иꙁьоучивь сїє сь ѡбоихь странь. по томь написати емоу ꙁа молитьвь светыхь ѿтьць нашихь, ꙗкоже светии ѿтьци повелѣше. по томь. цароу небесныи таже светыи Боже. слава ї нынѣ. прѣсветаа троице. ѿтьче нашь. господи помилоуи, ві (12). вь ѡбраꙁь ві. апостоль. Все сїе сь прилежанїѥмь по вьꙁрокоу. сирѣчь по срокоу иꙁьоучивь. да иꙁьоучитаеть добрѣ. и не даждь емоу ни вь чесомь погрѣшить, или своюю волю сьтворити. ни вь словѣ. ни вь силѣ, ни вь гласѣ. аште сице вьмалѣ потроудише се. многаа богатьства словесна вьскорѣ сьбереши. Такожде и писать, аште хоштеши оучиши писати, все сь бѣлѣгы. и писмени да оучить. ничто же бо оунинуженьнѣише ѥсть вь Грьцѣхь, или вь Бльгарѣхь или вь инѣхь ѥꙁыцѣхь. Еже не быти божьствьны глаголь вь питакиѥхь, или сего сеже паки инако.

Ѡ велико похвално вь оудивлении. Ѡ прѣславное чюдо. или ѡ благоучьстивѥе господи. или ѡ божьствении пльче. молитваноже. ѡ господи спасиже. ѡ господи поспѣшиже. или

ѡ владыко призри, поносително. ѡ безаконнаа сьмнице ї8денскаа. ѡ невѣрїе, подобнаа снимъ. Речемь и ѡ семь писмени ѡ великаа се главно писме юсть. Соломѡнь нѡѕѣ. вѡды. мѡра. Мѡусеи. родѡвь. вѡдь нѡгь. роукь ѡни. се ѡ мнѡѕѣхь. ѡблаци. ѡгниве. ѡроужїа. ѡдры. такожде и ѡ моужехь. Ѳеѡдорь. Ѳеѡдосїе. Ѳеѡфань. и подобнаа. снимъ. сеже, О. о единомь, огнъ. облакь. одръ. орьль. о бѡѕѣ вь покорителныхь же сице. вьходештоу ти господи. вьхожденїе. нисхожденїе. вода. море. небо. Око. ооуи. Ѻуи.[1]) о мнѣ. о тебѣ, о женахьже. Ѳеѡдора. Ѳеѡфана. Ѳеѡдосїа. онь. о моужи. Ѡньсица. она. о женѣ. отьцоу, о единомь ѡтьцемь. ѡ мнѡѕѣхь. отьцоу, отьцемь. Сеже ѻ҃ число дрьжить седмьдесеть. Сеже, и. молително, и сьврьшително, и господьствоующеје. Молително. апостоли светїи молите се господеви. пророци. моученици. арьхагтели, аггели. иерарьси. прѣподобнїи. праведнїи. патрїарьси. милостивїи. блаѕїи. смѣренїи. уловѣколюбивїи, се ѡ мнѡѕѣхь. видѣхѡмь. вино. вина, сирѣчь оуѕрокь. виноу тожде

---

[1]) У ова три имена има у првом о једно зрнце у сриједи; у другом два оо и по једно зрнце; а у трећем два зрнца.

глаголеть сирѣчь говори. сего ради. миис. три. четыри. ии, иенимами, или иенимамы. съдѣаньое ими. боуди име господне. писанїе. питанїе. сирѣчь пишта. пи. спи. весели се. вьни. ѡтьиди, ѡтьстоупи. ѡтьими. ѡтьнеси. оучисти. Споквстно. прости господь. молитеаио. прости господи. и оучисти доушоу мою. остави, ѡтьпусти, прости. Сїе все соуть повелительне, и молитеане. споввстне же. ѡтьпоусти. прости. оумоли. и подобиіа снмь. ꙗкоже вь трьиокьскыхь добрыхь изводѣхь ѡбрѣштеши.

Пакы се, ы. дѣлы, добрыими, благымы. добродѣтелиыми. плѡды. добры. иивы плавы. самаранины. серафтѣнины. сѡмантѣнины. езыкь мнѡгы. езыци миѡѕїи. езыкь едииь. рабы миѡгыи. рыбиць мало. ризы миѡгы. риза едина. погыбе, погыбѣль. рыкахь. рыдахь. вьзывахь гласы. словесы. молитвы. милостыни. обѣты. ѡбыдѣте. ѡбымѣте. жрьтвы. словесные. помысли. помышленїа. глаголы сьврьшенїи. тьчїю помысли. помышленїа. глаголы сьвршени. горы высѡкыи. или горы врьтьпы. доубравы. кедры. бысть. бытїе. бываеть. пытанїе. испытанїе. сирѣчь прошенїе. лѣти. ѡть ииштеты. злы. поустыни. пастырїе. бисры. бисерь. сиры.

сирѡть. сырь, ѡть ѡвьць. скрьбы. тѣсноть. клетвы, вериги. враги. трагы. станы. раны. штиты. жегы. жегаы. пекгы. лоукы. стрѣлы. изьѡштрени, споврѣстно вь прьсы, или напрьсы Їсоусовы. или прьсть роучнын, или ножнын. или прьсть ȥемльнаа. или прьсть ѡть ȥемлю. роукы. аанита. ȥоубы. бѣлы. ноȥдры. власы. главы. брады. роусы. сеже власы чловѣци. божьствиын, прѣмоудрын светын, о единомь се. сїа вса спокѣстна соуть сьврьшителнаа же и молителнаа. и покеантелнаа. и соуть се. и. ȥастоупи. спаси. помилоуи, оушгедри. сьхрани. просвѣти, ѡмы. очисти. омыи Боже, ѡтьскврьны. освети. штедрѡты твое инспосаи. покры, ськрыи. сьпротивное. брани. рати, вонскы. како, тако. би. сѣци, рани. скоуби. оумори ȥаколи; изврьȥи вынь, надькорь. вьнь. вьноутрь. вьны. что. ничтоже. кто. никтоже, ȥаню, тоуню. како. тако. посрьбскомже на дворь. вьнь, вьньоутрь, нань, ничтоже. би. сѣци. не досади. не оуби. не оумори. не ȥаколи.

Сїа и напрѣдь решти хотештаа. аште добрь изводь обрѣштеши, ресавьскын. или трьновьскын. вса оудобно исправиши, и вь свое мѣсто вьмѣстиши. Аште ли нѣсть кое ѡть

сихь вь своемь мѣстѣ, то нѣсть домоу владыкы. а иже ли нѣсть домоу владыки. нѣсть ли. противно; вѣждамь же глаголю. аште и прѣмѣнюеть ѿть сихь еже хотеть, нѣсть чюдно. понеже и мы вьсьвршеніе недостигохомь, нь ѿть чести.

Сыже пакы бѣлѣги: † (:.) идеже погрѣшимь, да приведьши симь мѣсто погрѣшенное. Речемь ꙁде вь кратьцѣ, и ѡ силахь гласоу. се / оѯїа глаголет се грьчьскы. сирѣчь остра. и идеже обрѣтает се, опри оусты. свѣкии. Сеже \ варїа. юже юсть тежька. ѡпираюштии грьломь. Се юсть ⌒ перисномени. срьдьчныи глась. сице. Мѡусй емоуже скѐдюбве. похвалнаа. Се ' апостроф. моужьскыи глась. юсть. ⌣ а сїа се, женьскыхь глась. 'Іоўдіт. 'іоулїанїн. 'іоуліта. и проуаа 'іоусть. 'іоустиніань, моужьска суть. 'оуліань. и подобна симь." се се̂. двѣ двѣ̂ " те̂. се̂ же пакы едино, идеже поучьтомыхь книгахь вьꙁимають сьписателїе вь свѣдѣтельсвто. ѿть бытїа. или пророучьствїа, якоже что глаголю. се дѣваа вь чрѣвѣ прїиметь. или вь евангелїи. рече господь господеви моемоу. или идеже пре сь еретикы се ѿть ѿтьмакаюеть православныхь рѣчи. идеже глаголють, вѣроую вь единога

Бога. или исповѣдоують истиньноую богородыцоу или поклонѥнїе чьстныхь иконь. Сїа вса православныхь соуть. и ꙁрѝ бѣлѣгь сы ѥдинь ,. А идеже еретичьскые хоулы и блеословїа. идеже глаголють богородыцу не глаголати. или ѥдиносоушта сына, отьцоу не прїемлють. ꙁ. или ѡть отьца и сына. доуха исходит глаголють; и ꙁрѝ бѣлѣгы ˵ еретичьскые си дка ˶ да ашге сихь вьпишеши идеже соуть православныхь глаголы. видиши ли вь коликоу пропасть иниꙁводиши себе окаанье.

Сеже пакы идеже на конци еvаггелиста, или посланїа Павлова, кь Коринѳїѡмь. или кь Филїписеѡмь идеже толикь стихов сїа срока и крьсть. . X такожде. и сїа, . чрьнла идеже обрѣтаетсе. и се † :. ⋝ϩ. и сїа срока мала. и се междоусроуїе. „, сирѣчь коука. ꙗкоже нѣкое ѡтьдьхноутїе посрѣдѣ рѣчи се. Сеже сьпротивнаа.; ꙗкоже что глаголю. оубѡ царь ли еси ты; или педесеть лѣть не имаши; и Авраама ли еси видѣль; Сеже великихь вь раꙁоумѣ ѥст, ϩ. идеже врьста сьврьшаетсе. глаголь же нѣкы и подь титлоиь. или вь тои врьстѣ невьмѣштаетсе, еже решти божьствное. или любо кои глаголь. да не ꙁапинаютсе чьтештеи. макра. врахїа. ѱїли. vфень.

и подїастоли ; и подобнаа симь. Пакы речемъ о семь. тръзвенїе. трепеть. тресенїе. трава. врата. страна. брана. слова. растворена. сьврьшена :· ✕ ⟨͡⟩

Аште хоштешь и инако сїа словеса. писати, невьзьбраньно ти юсть. тьчїю прако да пишоуть се. такожде, и оть Мать.ѳ.еа светаго еуаггелїа аште кьпишемь или речемь оть Матьтеа, то глаголюши оть соуетнаго, или оть махинта. Ѳωма̑. Варь.ѳ.оломеи. На.ѳ.аннаиль. На.ѳ.ань. А.ѳ.аньсїе. А.ѳ.онь. Ань.ѳ.нмь. Ань.ѳ.емїе. Аѳї-ногень. Ага.ѳ.онь. Еу.ѳ.їмїе. Ага.ѳ.їи. Агагагьгель. Ѳеωдосїе. Ѳеωдорь. Ѳеωфань. Ѳеωпемьть. Ѳеωна. Ѳеωдорить. Ѳеωстирїкт. Ѳавмасїе. Аф.ѳ.онωмь. 'Ви.ѳ.ьсанда. Ви.ѳ.ьсафгїи. Ви.ѳ.анїа. Ви.ѳ.леюмь. Ви.ѳ.їнїа. Марь.ѳ.а. Ѳоманда. Ефрань.ѳ.оу. Неф.ѳ.алимь. Ѳеофиль. Ѳеωфилакть. Сїа и симъ подьобна.

Аште не на своемь мѣстѣ стоеть. все хоулы и развраштенїа соуть. и ереси. нѣцїиже.

Съже ь нѣсть научелно слово. нь повиновател но. и сьврьшител но ѩкоже и сь великы ъъ, моужь, юнь. Петрь. Павль. и подобнаа симь. Мали же ерыць се юсть'', сь нимьже глаголюши, наи́ нже оуповахь. ни́ же, Финїх̑,

(и)ли кипарис҆. и подобнаа. И аште пишеши великы сь ъ. вь мѣстѣ малаго сего҆. то растлѣваєши глаголь. и не глаголюєши на Бога оуповати. нь кь нѣизврьженїє изьдвора.

Пакы. се є погребенїє. гредеть. греди самь. древлє. предеть. преди. двєри. дверцє. селѡ. сельцє. светештїа злать. гредоуштн гредѣи вь имє господнє.

Пакы ы. прѣподобных. прѣподобнымь. праведныхь, праведнымь. светыхь. или светымь. прѣды. нарѡды. рѡды кси. рѡгы. рѡзи. стьзы. поути, имиже ходиши поуты. сирѣчь желѣзы, или поутоу, тождє поутю. по нюмь же ходиши. и да не выпишеши горѣ .ю или долѣ. оу да не вьзвратиши глаголь. ѩды, сьнѣды. безьсьнѣды. цѣны, безцѣны. вьны. наны. помилоуи ны. идѡлы. иглы. мышца. мытарь. оуны. ты. о единомь. ти, ѡ мнѡѕѣхь.

Речемь, и о .ѳ.їтѣ, еже юсть писмє господьстьоующтее. Ѳеѡсь, грьчьскы, Богь глаголєтсе. или зреи вса Богь сы. Тїмоѳеи. чьтыи Бога глаголєть се. Ѳимотеи, ѩрѡсть глаголєть се. (:) Кирилль того ради книжевны отроци, не глаголють сїю книгоу бльгарьскоу, или срьбьскоу. нь словѣньскоу. понюжи ѡть з. (7). єзыкь сьстави се, философь начеть.

и сь нимь вѣхоу до о̃. (70). моужїи, издания ради якоже сь Давидомь егда сьставляше фальтырь

Сеже, е. светь господь. или светыи Боже. сь небесе. на небесехь. хлебыи небесные. сиреть врата небеснаа. препосить. презвнтерь. ти спети выше. выше. и сныь. подобнаа.

Или нѣт ли горше Несторїеви ересн. еже христїании твореть побратимьство. и привoдеть еуаггелїе свѣдѣтелю своеи прѣльстн. и пагоубные нѣкые молитвы. проповѣдають, яко вси христїане братїа есмы по крьстоу господню. Или свещеньник на вѣньчании црькве цѣлоуеи невѣстоу. якоже вї ю себѣ женоу нарекль. или сь нею вѣньчаль се сниь цѣлованїемь.

Ї. Начелноже юсть, и покорнтелно. Иосїфь. Иоуда. Иона. Исаакь. Иаковь. Иоиль. покорнтелноже. Гаврїиль. Гаврїиль. Гаврїиль. Оурїиль. Рафаиль. Дииитрїе. Григорїе. царїе. трїе. благословенїе. метанїе. бытїе. и сниь подобнаа.

Речемь же и о тїтлѣ сеи. . . титла есть сань. или слава. или царьствїе. якоже юсть. б̃ь, г̃ь, ц̃рь, с̃лнце. м̃ць. ц̃рца. б̃ца. ч̃лкь. и п̃р.

Привьведьже се и добро сь нѥю се ⷣ. дрьжи глаголы ѥже скѹть си. влⷣка. влⷣчца. Гⷣпожа. Мⷣлици. Бⷣгть. или речеши Бⷣть. непогрѣшаѥши. или б҃же б҃е. или бл҃вль тожде ѥст чл҃къ.

Саже и се ѱи҃. господьствоуюштее писме. вь ѿтьꙗвленїе вештемь и глаголѡмь. ѿть покоа, и слова, п с сирѣчь ѱалѡмь. ѱалтырь. ѱаломиникь. ѱое. или Самѱѡнь. ѱалмы. ѱалѡмь. тѡмьфанись о ѱѡе. риѱїмїи, ѱифїстонь, ѱали. ѱїхїмась. ѱелѡсь. и подобнаа симь.

Тажде и се ѯ. ѯерьѯь. арьта ѯерѯь. доуѯь. финїѯь. ѯенѡфь. ѯенофѡнть. ѯаньтїе. ѯаньтолоуаь. ѯени. ѯеникь. Маѯїмь. Маѯимїань. еѯи. Маѯеньтїе. Канаѯагорь. Аѵѯеньтїе. Алеѯаньдрь. Алеѯїе. и подобнаа симь, сьдрьжить же мнѡго ѿть еѵренскыхь глаголь: —

8 Ѡ ПИСМЕНЕХЬ ЧРЬНОРИЗЦА ХРАБРА.

Прѣжде оубо словѣне неимѣхоу книгь. нъ̂ чрътами и рѣзами чьтѣхоу и гатаахоу, погани соуште. крьстивше же се римьскыми и грьчьскыми писмены, ноуждаахоу се словѣнискы рѣчь безьоустроенїа. нь како может се писати добрѣ грьчьскыми писмень, Богь или живѡть. или ѕѣло. или црькове. или чаанїе. или широта. или ѩдь. или юда. или юност. или ѩзыкь. и инаа. подобна симь. И тако бѣше мнѡга лѣта.

По томже чловѣколюбьць Богь строен вьса. и не оставлѣе чловѣча рода безь разоума. нь вьса кь разоумоу приводе, и спасенїю. помиловавь родь чловѣчь, посла нимь светаго Кѡстантїна философа нарицаемаго Кирила. моужа праведна и истинна. и сьтвори нимь, л҃, (30) писмена, и осмь. ѡва оубо по чиноу грьчьскыхь писмень. ѡва же по словѣнсцѣи рѣчи. ѿ прьваго же начьнь по грьчьскоу. ѡни оубо, алфа. ась, азь. ѿ аза начеть ѡбое. и ѩкоже ѡни подобльше се жидов-

скымь писменемь сътворише, тако и сь грьчскымь. жидове бо прьвое писме имоуть алефь. еже сказаеть оучиниеніе съвршающе. вьводимоу дѣтиштоу и глаголюште, оучи се. еже юсть алефь. И Грьци подобеште се томоу, алфа рѣше. и сподоби се реченіе сказаніа жидовьска грьчьскоу езыкоу. да речеть дѣтиштоу вьоученіа мѣсто, ишти алфа. бониши се речеть грьчьскымь езикомь. Тѣмь бо подобе се светыи Курилль, сътвори прьвое писме, азь. нь юко и прьвомоу соуштоу писмени азь. и ѡть Бога даноу родоу словѣньскомоу на ѡтьврьстіе оусть. вь разоумь оучештим се боуквамь. великомь раздвиженіемь оусть вьзьгласит се. а ѡна писмена маломь разьдвиженіемь оусть възгласит се и исповѣдают се. Сеже соуть писмена словѣньскаа. сице и подобаеть писати и глаголати. а҃ б҃ в҃ г҃ [1]). Другїиже глаголють, почто юсть, л҃и (38) писмень сътворил. а можеть се и мьньшимь того писати, юкоже и Грьци. к҃д (24) пишоуть. и не вѣдеть колицѣми пишоуть Грьци. юсть бо оубѡ, к҃д, писмень. нь не напльнюють се тѣми книгы. нь приложили соуть, двогласн-

[1]) У повијести бугарске рецензије ова су цијела слова исписана. Рат. стр. 89.

иныхъ, ӑı (11) въ писменехъ же, г҃ ѕ҃ є҃ д҃, десетное и д҃ дьтное. и сьбираютсе ихъ. лн҃. Тѣмже подобно. и въ тъжде образъ сътвори светы Курилъ, лн҃ (38) писмень. Дроугїиже глаголють. чесомоу соуть словѣньскы книгы. ни того бо есть Богъ сътворилъ. то ни аггели. ни соуть иждe конин. яко жидовьскы и римь-скы и еллиньскы. иже отъ кона соуть. и приетно соуть Богомь. А дроугїи мнеть яко Богъ намь есть сътворилъ писмена. и невѣ-дет се что глаголюште окааннїи. и яко прими езыкы есть Бог повелѣль книгамь быти. я-коже въ еуаггелїи пишеть. и бѣ дьска напи-сана: жидовьскы. и римьскы. и еллиньскы. а словѣньскы нѣсть тоу. тѣмь же нѣсоуть сло-вѣньскые книгы отъ Бога.

Кь тѣмь что глаголемь. или что речемь кь таціѣмь безоумїемь. обаче речемь отъ све-тыхъ книгъ якоже наоучихомь се. яко вьса по редоу бывають отъ Бога. а не иногдою. нѣсть во Богъ сътворилъ жидовьска езыка прѣ-жде. ни римьска. ни еллиньска. нь сирьскый. имже и Адамь глагола. И отъ Адама до по-топа дондеже Богъ раздѣли езыкы при сть-потворенїи якоже пишеть. размѣшеномже бы-шемь езыкомь. и якоже се езыци размѣсише,

тако и прави и обычае и оуставн. и законн. и хытрости на езыкы. Египтѣном же землемѣреніе. а Персом и Халдеом и Асиреом, звѣздочьтеніе. влъшвеніе. врачеваніе. чарованіа. и въса хытрость чловѣча. жидовомже светые книгы, вь инхже ѥсть писано. ꙗко Богь небо сътвори и землю. и вса ꙗже на нѥи. и чловѣка. и вса по редоу ꙗкоже пишеть. Еллином граматнкїоу. риторикїоу. философїю. Нь прѣжде сего Еллини не имѣхоу своим езыком писмень. нь финичьскыми писмены писахоу свою рѣчь. И тако бѣше многа лѣта. Паламидь же послѣжде пришьдь. начьнь оть алфы и виты, ѕі (16) писмень тькмо Еллином обрѣте. прѣложише им кадьмьансїи писмена, г҃. тѣм же многа лѣта, ді (19) писмена писахоу. и по том Симонидь обрѣть приложи двѣ писмени. Епихарїнже сказатель, г҃ писмена обрѣте. и събра се ихь. кд (24). По мноѕѣх же лѣтѣх Диѡнись граматик ѕ҃, двогласных обрѣте. по томже дроугыи, е҃. и дроугыи, г҃, числениитаа. и тако мноѕи многыми лѣты, едва събраше, лн (38) писмень. По томже многом лѣтом миноувше. божїем повелѣнїем обрѣте се. о҃ (70) моужь иже прѣложише оть жидовьска на грьчьскыи

ѥзыкь. а словѣньскыѥ книгы, єдинь светыи Костантїнь, нарицаемыи Кѵриль. и писмена сътвори и книгы прѣложи вь малѣхь лѣтѣхь. а ѡни мнѡзи мнѡгы лѣты, з҃ (7) ихь писмена оустрои. а о҃ (70) прѣложенїе. тѣмь же словѣньскаа писмена, светѣиша соуть и чьстнѣиша. свеѣть бѡ моужь сътвориль ѩ ѥсть. а грьчьскаа, Еллини погании. аште ли кто речеть ꙗко нѣсть оустроиль добрѣ. понеже се постраꙗють и еште. ѡтьвѣть речемь симь. и грьчьскы такожде; мнѡгажди соуть постраꙗли. Акила и Симьмахь. и по томь инии мнози. оудобѣе бѡ ѥсть потворити неже прьвое сътворити. Аште бо выпросиши книгоучие грьчьскыѥ глаголѥ. Кто вы есть писмена сътворил. или книгы прѣложиль. или вь кое време то рѣдьци ѡть нихь вѣдеть. Аштa ли выпросиши словѣньскыѥ боукаре глаголѥ, кто вы писмена сътвориль есть. или книгы прѣложиль, то вьси вѣдеть. и ѡтьвѣштавше рекоуть. светыи Кѡстантїнь философь нарицаемы Кѵриль. ть намь писмена сътвори и книгы прѣложи. и Ме.ѳ.одїе брать его. И аште выпросиши вь кое врѣме, то вѣдеть и рекоуть. ꙗко вь времена Михаила цара грьчьскаго и Бориса кнеза бль-

гарьскаго. и Растица кнеꙃа моравска. и Ко-целꙗ кнеꙁѧ блаттеньска: —

Вь лѣто же ѿть съꙃданїа въсего мира.

,ѕтѯг (= 6363 = 855) соуть же и нин ѿтьвѣтн. юже нидѣ речемь. а иниꙗ нѣсть врѣме. Таковь раꙃоумь братїе Богь есть даль Словѣнѡмь. емоу же слава и чъсть и дръ-жава и поклонѥнїе. нинꙗ и присно и вь бес-кѡньчные вѣкы, аминь. —

9 БИЉЕШКЕ ИЗ СТАРИЈЕХ КЊИГА КЊИЖНИЦЕ ХИЛАНДАРСКЕ.

а) Јеванђеље на пергамену in fol. српске рецензије с арабескама у злату и различитијем бојама једно од најљепших ћириловским словима написано. На крају: „**Аꙁ грѣшни Ганъгорие дикь недостоини нарецѣи се дикь ꙁаставихь сие еванъгелие ꙁлатомь кнеꙁю великославномоу Мирославоу синоу Ꙁавидиноу. А мне господи не ꙁабоуди грѣшнаго ни храни ме себѣ дѣ ми ѥсть господнье жаль. тебѣ работавши**[1]). **кнеꙁю своемоу господиноу. дѣ мне нехраниши грѣшнаг(о)**. (Година избрисана с пергамена ножем! — ?) Али се зна по именима: Завида и сина му Мирослава да је из друге половине 12 вијека.

Упоредивши овај запис с онијем који је прештампао наш учени Новаковић у књизи „С археолошке изложбе у Кијеву 1874 год. стр. 33—34.

---

[1]) Облик ове ријечи исправљен је по читању Љуб. Стојановића у Споменику XX ст. VI.

из „Записака императорской академіи наукъ“, томъ XXII, к. I, унио га тамо И. И. Срезневски из збирке владике Порфирија, рускога старинара, по мојему читању находе се неколике ситне разлике.

Вриједност тога записа иште да те разлике овдје истакнем, тијем прије што је тај запис по читању и испису Порфиријеву прошао кроз руке два стручника који нијесу имали у рукама ориђинал.

У Новаковића:	У ориђиналу и моје читање:
„Григорие“;	„Гангорие“;
„ны храни себе“;	„ны храни ме себѣ“;
„господние жаль“;	„господьне жаль“;
„де ми е не хранишн“;	„дѣ мне не хранишн“.

За лист, који је био на угледу на кијевској археолошкој изложби 1874 год. из јеванђеља, из којега је поменути запис исписан и штампан[1]), вели Срезневски: „листъ этой великолѣпной рукописи хранится въ собраніи пр. Порфирія, остальние листи на Аѳонѣ“.

---

[1]) Срезневски. Записки императ. акад. наукъ т. XXII. к. I. ст. 137—40. Новаковић, С археолошке изложбе. — Биоград 1874. г. ст. 35—36.

Из овога се не види: јесу ли и лист и запис из Мирослављева јеванђеља, из којега сам и ја исписао овај запис? или су из некога другога за које се до сада не зна?

Ако је тај лист заиста из хиландарскога Мирослављева јеванђеља, трудно је појмити којим је путем обогаћена њиме збирка пр. Порфирија, кад листови тога јеванђеља нијесу разасути, него је у тврдом везу сачувано тако добро као да је сада прошивено и укоричено?! —

б) Јеванђеље на пергамену in fol. српске рецензије с арабескама у злату и различитијем бојама писано краљу Душану. У њему се находи веома важан запис између заглавака и јеванђеља Матејева: **Сиꙗ божьствьнаꙗ и прѣблаженаꙗ книга рекьше тетраеѵаггелъ. писа се вь Свѣтои горѣ. благочьстивѡмоу. и христолюбивомоу. и свѣтородномоу. прѣвысокѡмоу. и самодрьжавномоу-господиноу кралю. четврьтомоу Стефаноу. ѥмоуже богь подасть по милости своѥи. и молитвами свѣтихь ѥго прѣродитель вь ѡбьдрьжание и вь ѡбласть имѣти всоу срьбьскоу ꙁемлю. и на Ꙁагориѥ даже до Бдиниꙗ. грьчь-**

коу ʒемлю даже до Мороуньца града, рекьше Христополь. на Солоунь и Диоклитию всоу даже до Драча. Се же бысть по дароу божию. добродѣтели юго дѣлы. милостивь бо бѣаше паче мѣри. кротькь дольготрьпѣливь. моужьствомь оукрашень и красотою тѣла. ꙗко ниѥдиномоу такобомоу вь ʒороу быти вь благоочьстивихь царихь. и въ то лѣто начеть ʒдати монастырь архагела Михаила вь Приʒрѣнѣ градѣ. на помошть и на спасение да моу ѥсть доуши и тѣлоу ѥговоу. а хотеште чисти си тетраеѵаггелъ помииайте прьвоеречнаго Стефана краль.

Године кад је писано нема; али се дознаје по реченици „и въ то лѣто начеть ʒдати монастырь арха(н)гела Михаила вь Приʒрѣнѣ градѣ“, да је писано између 1331 и 1348 год.

У истом јеванђељу на крајњем листу има овај запис:

Се же боуди вѣдомо хотещомоу чисти книгоу сию. ꙗко недрьжить црьк(в)и всеѥньска. ни на блажена. ни на литоургии. чисти апостола любо еѵаг(г)елїа на всакь дьнь свѣтимь. нь

чтнию редовни. рекьше сталь прѣдь все годищи. и светнмь иꙁбраныиь иже имать тропарь. аще ли хощеть кто литоургию комоу свѧтомоу творити ищи ѡбще свѧтомоу противоу свѧтомоу. а еже чисти на всакь дьнь свѧтомоу. оть свога иꙁволениїа. (Овдје је цио ред избрисан ножем).

Си тетроеуаг(г)ель писа се вь лаврѣ свѧтаго А.ѳ.анасиꙗ. оть иꙁьвода манастирьска. и хотеи прѣписовати да не дрьꙁнеши раꙁвращати на свою хотѣние. нь пиши ꙗко же обрѣтаеши. по неже нашь родь раꙁвратили соу многе книгь невѣдоще силоу еꙁыкоу грьчькомоу.

в) Животопис св. Саве српскога на пергамену 4-на има 210 листова; добро сачуван. — Житие и подвиꙁы еже вь поустыни сь своимь ѡтьцемь. и ѡсобь хождениꙗ. и оть чести чюдесы споввданиꙗ иже вь светыхь ѡтьца нашего Сави прьвааго архиепископа и оучитеꙗ срьпскаго. скаꙁано прѣподобьнымь Доментїаномь, инокомь и преꙁвутеромь

монастира Хиландара нарицаемаго. Сьписано же Θеωдосиемь минхомь, тогожде монастира. Благослови.

На крају животописа:

„Слава сьвршившоу ми, богоу нашемоу Ïисоусоу Христоу сию божьствьноую книгоу, вь лѣто ҂ѕωмд (6844 = 1336) рукою грѣшнаго Θеодоула“.

г) Јеванђеље на пергамену in fol. с дивијем минијатурама 4 јеванђелиста, бугарске редакције, добро сачувано.

На крају листа гдје је завршено јеванђеље Марково, находи се ова биљешка: Богомъ и царь царъствоующимъ. и владыка прѣвладающимъ. твора и дѣа и съвръшаа хотѣнïа и дѣла блага волеа боащихъ сѧ. и творащихъ вола егω. благоизволи оусрьдïемь сьрдца своего велïкыï царь Геωргïе. Сииъ великаго царѣ Θеωдора Светослава прѣдръжащомоу скïптра. блъгаръскаго же и гръцкаго. и изписавъ сïе четвероблаговѣстïе, повелѣнïемъ царьства его, въ славѫ, и хвалѫ, и чьсть оцꙋ и сынꙋ и светомоу доухоу. царьствоу же нимъ оста-

вленїа и прощенїе грехωмъ† въ лѣто ,ѕωл (6830 = 1322)" [1])

д) Јеванђеље на пергамену in fol. српске рецензије с особито лијепијем минијатурама у злату и различитијем бојама. На крају овај запис:

„Сию свѣтыю, д҃ роблъговѣстныю кингы. почеише и свршише се повелѣнию и попечению прѣподобнаго отца нашег' игоумена кѵрь Арсения, вь лѣто ,ѕωме (6845 = 1337) индиктиωна е҃го (5) богоу на славоу. амин аминь.

Малю же вы чтоущихь е, ω недостатьчьнныхь простите Романа грѣшнаго т҃а, инока чрьтавшаго сихь".

За тијем на другом и крајњем листу:

„Сию светою евангелию храма прѣсвѣтыю богородице манастыра нарицюмаго Хиландара лаври светаго Симеωна и Савы въ свѣтѣи горѣ аѳона. Повелѣнием чьстнаго вь свещенонноцѣхь игоумена кѵрь Арсения роукою смѣренаго инока Романа писа се, вь

---

[1]) На дну листа једна врста глагољицом, коју не могох прочитати.

дьни благоч҃ьст(и)ваго и прьваго цара Срьблюмь кѵрь Стефана вь лето ,ѕѡме (6845 = 1337) индиктиѡна є҃ю (5)".

Те је године Душан владао, али јоште није био цар.

На истом листу другом руком овај запис: „Посаѣдже оукраси се чьстынимь вь свѣщено инопѣхь игоѵменомь кѵрь Доро.ѳ.еюмь. Вь царьстко благоч҃ьстиваго цара кѵрь Стефана Оѵроша Срьблюмь вьтораго, сына прьвомоѵ прѣвысокомоѵ вь крѣпости же и дрьжавѣ и благоч҃ьсти и всакои добродѣтели цароѵ кѵрь Стефанѵ. вь лѣто ,ѕѡѯи (6868 = 1360).

Маꙁдоѵ же да подасть комоѵждо по беꙁмѣрнѣи благости, добрнмь датель богь".

ђ) Јеванђеље на пергамену in fol. српске рецензије, на крају:

„Списа же се сїа книга. вь лѣто ,ѕѡѯд (6864 = 1355) индиктионь д҃ (9).

Вь то врѣме прѣстави се прѣвысокы господинь, а҃ (1) царь срьбскын. сынь светаго кралꙗ Оѵрȏша, г҃ го. (3)

Стѣфань Доушана. юмоу же боуди вѣчна паметь".

e) Јеванђеље на пергамену in fol. српске рецензије, на крају:

„Слава съвршителю богоу вь векы аминь. Григоріе именемь миниха не дѣломь. исписахь сию книжицоу светомоу великомоученикоу Христовоу Пантелеимоноу. повелѣніемь господина и отьца ми вьсечьстнаго старца Исаие. тѣм же простите ме не потребна". Нема године, кад је писано. Али се може одредити 14 в., јер је ово онај знаменити Србин Исаија из 14 в. Види његов животопис у у овој књизи стр. 71—90.

ж) Јеванђеље на пергамену in fol. српске рецензије, с арабескама у злату и бојама и с овијем записом:

„Азь рабь Христовь Станиевикь велики воевода Никола приложихь свѣтіи и божьствьніи тетравангель прѣчистой богородице хилачдарьской. и молю игоже изволи богь игоумена и всоу братию вь домоу светие бого-

родице хиландарьскые или господьствоующа србьскою землею сие смѣрио троудолюбие неотнети ѿть домоу богородице хиландарьскые аще ли потьщи се кто любо отьнети сие оть богородице хиландарскые, да моу есть мьстьница богородица сега свѣта и вь дьнь страшнїи соудищи Христови". — Године кад је писано нема.

з) Јеванђеље на хартији in folio, српске рецензије. На крају овај запис:

„Вь славоу иже вь троици благоурьстно славимомоу господоу нашемоу Їисоусоу Христоу вь лѣто ҂ѕцп.ѳ. (6989 = 1481)[1]) сьписа се сїа книга вь дни благоурьстиваго и христолюбимаго господина деспота Вѹка. тогда владиуьствѹющѹ новоосвещенемѹ митрополитоу белградцкомѹ кирь Филоѳею. и сьписа ю попь Їѡань. господїе и отци и братїе молю ви, кого доиде сїа книга чьтѣте исправлающе аще

---

[1]) Година исправљена по напомени архимандрита И. Руварца.

самь что и съгрѣшиль никто бо юсть безь грѣха тькмо едюнь богь. сице ѡ-брѣтохь вьизходѣ. сь врьшителю бо-гоу, отцоу и синоу и светомоу доухоу нинѣ и присно и вь вѣкы вѣковь аміинь".

и) Јеванђеље на хартији in folio, српске рецензије с овијем записом:

Вь лѣто ҂зрѯѕ (7166) **а от рождьства бога нашего Ісоуса Христа ҂ахни** (= 1658) **мѣсеца геноуаріа** 16. **Смѣреніе наше Максимь архіепископь пекјскый пріиде вь светоую горѫ аѳонскюоу. вь великоую лавроу срьбьскоую монастирь Хиландарь".**

ј) Јеванђеље на хартији in fol. штампано, бугарске рецензије. Приложио га Хиландару Дмитар, спахија од Подгорице **҂зри** (7108 = 1600).

к) Јеванђеље на хартији in fol. штампано, бугарске редакције. Запис на крају српски.

„Повелѣнїемь господина Їωана Басараба великаго воеводи сина Їω господина вьсей земли оугровлахїиской и подоунавїю. троуд. свеещенопиновь Макарїе въ лѣто ,зк (7020 = 1512).

л) Псалтир на хартији српске рецензије, без године. На једној корици унутра запис овај:

Сы фальтырь ωправи смърин Електерїе выви наслован прїети сань архиеренства бѣлградскїе епархи при архиепископе срьбьскомь Максиме лето ,зрпа (7181 = 1673).[1])

љ) Хронограф на хартији велике 4ке српске редакције; има 157 листова. На крају запис другом руком:

„Сїа книга рекома цароставникь монастира Хиландара храмъ вcase пресвятие богородице вáсвата свѧтихъ подписа грѣшни Рафаилъ Їеромонахъ лето ,афи (1508).

---

[1]) Година исправљена по напомени архимандрита И. Руварца.

С почетка су на 38 листа питања и одговори из догматике и о створењу свијета из историје библијске, и неколике различите бесједе св. отаца.

На 29 листу почиње повијест од створења свијета библијским начином, и о царевима римским и грчким.

У њему нема повијести ни о једном српском ни бугарском владаоцу. Али имају заграде на странама листова црвенијем мастилом, које се тичу бугарске историје и које сам тачно исписао. Види се јасно да их је биљежио неки Бугарин, зналац историје.

На 89 листу: „Царьстко Анастасїа цара. На страни листа: При саїи цари, наше блъгаре поюмахи ѕемлю сїю. прѣдшьщꙋ бьдынѣ. и прѣжде начеше поимати олнѣю ѕемлю охридскоу и по томъ сїю късꙋ“.

На 90 листу: „Ѡть исхода же Блъгаромъ е иниꙗ ѡ. о. лѣто.

На 115 листу: „Царьство Константина брата Имнѕие.

„При семь Констянтинѣ цари придоше Блъгаре през Доунаво и отъюше Грькомъ ѕемлю сїю къ июи же

живоуть и до нинѣ. разбивше их. прѣжде же нарицаше се земла сиꙗ Мисїа".

На 121 листу: „Царьство Льва Иконоборца".

„При семь цари Львѣ, Кумане нападоше на Цариградь, и на всю землю. иже и потоноуше къ мори, и избиени Грькы. А прочїе блъгаре съгоше вьса".

На 125 листу: „При семь Львѣ бысть кньѕь Бльгаромь Кордамь.

На 127 и 8 листу: „Царьство Никїфора Геника.

„Сь Никїфорь, изиде на Блъгарскую землю при Крумѣ кнезе. испрва оубо побѣди его. и расхити имѣнїе носимое имь тогда. и по томь же добрасе. Крумь съ своими оставшими оть разбоꙗ, нападе нощїю на цара. и не тькмо разби Грькы, нь и самомъ царю главоу отърѣза. и окова врхъ ее сребромь и въливва вино вию. даяш Блъгаромъ пїти".

На 129 л. „Царьство Михаила Пигавеа. „Сь сим царемь пак Кроумь князь бран състави под Одрїнюмь, и разби юго. яко ни самомоу цареви едва оутещи. Вь сеже царское имянїе Блъгаре вьзаше: и грьчьско".

Царство Львa Арменина иконоборца.

На 130 л. „Сь синовом царем пак Кроумь брасе вь Θраки. неп(о)ьва оу битвѣ Блъгаре побѣдише. Гонящамь же Блъгаромь Грькы неопасни. Възвративше се они, разбише ихь яко мало и самь. Кроу(мь) неоухващен высть. коню его пьдшоу подь нимь".

На 131 л. „Царь Грькомь Мїхаил.

„При семь цари въста нѣкто Грькь їменемь Θома, и орав (?) многo число конськь яко мало и всоу грьчьскую землю и приде хоте отъети Мїхаилоу царьство. Нь изшьдь блъгарскы князь Моуртаго, разби его. и побѣди. зане велику любавь имяше съ Михаиломь.

На 132 л. „Царство Мїхаила сина Θеофилова. крьстише се Блъгаре. оть толѣже до ниня лѣть фиа (511). Нѣ-

когда бо некъмъ ѩко сестра Блъгарьскаго кнѧза плѣнюна бысть Грькы, и въ царьскомь дворѣ прѣдана бысть и крьщена бысть и наоучена кнїгъ. Вь царство же сихъ цареи мирꙋ соущꙋ великоу Грькы и Блъгари и премѣнена бысть на нѣкоемъ болѣрині Ѳеѡдорѣ Коуфарѣ. Пришьдьши она непрѣстающе оучещи брата своюго ѡ вѣре Христовѣ, дондеже и крьсти юго. ономꙋ же крьстившоу се въсташе Блъгари на нь, хотеще оубити юго, ѩко вѣрꙋ ихъ ѡставльша. Нь тыи изшьдь на брани, побѣди ихъ. и отъ толѣ крьсти, овѣхъ волею, а дрꙋгы ихъ и ноуждею".

На 136 л. „Царьство Васиаїа Македонѣнина.

„При семъ Василїи цари крьстише се Рꙋси".

На 138 л. „Царство Льва прѣмоудраго, сина Василїева.

„Сь Львь царь, Оугры изведе по пизмѣ на Сїмеѡна цара блъгаромъ, понеже коискꙋ юго многажди разби. иже и разбивше его. поплѣнише блъга.

а то ҁастрнсть вьдрьстѣ (?).[1]) Сїмеѡнъ пакы воевавъ на Въгры (sic) поплѣнивъ ҁемлю нхъ, н самѣхъ раҁвн н въҁвраща се отъ тоудѣ пакы брань съставн с Грькы н побѣдн нхь".

На 140 л. „Царьство Александ. брата Львека н Константнна снна Львева.

„Прн семъ Константїнѣ царн. Сїмеѡнъ блъгарскы вънинде по морꙋ въ Цариградь н благословн се отъ патрїарха, н обѣдова съ царемъ. н съ нимъ нҁьшьдьше же отъ тꙋдꙋ нача пакно вати. н браня бывшн, побѣдн ҁаѣ Гръкы по дващи".

На 142 л. „Царство Романа Лакапїна.

„Прн семъ царн Романѣ блъгарскн царь Сїмеѡнъ многаждн до самаго Цариграда плѣнн, паче же н царскы дворь пожеже; Їѡбрнн прїеть н прн семь царн ꙋмре".

На 143 л. „Царьство Романа, сына Константнна багрѣнороднаго.

„Прн семъ Романѣ царн, Петрь царь блъгарскы оумрѣ. снновѣ же юго Бо-

---

[1]) Ваља да је Силистра садашња.

рисъ и Романъ — таиника и сѫща въ Цариградѣ отъпоущена быста въ свое".

На 145 л. „Царьство Никїфора Фоки.

„При семъ Никїфорѣ цари, плѣнише Руси българскѫю землю по двашь въ двою лѣтоу. царьствоваве Никїфору изведшу сва слава на нихь".

На 148 л. „Царьство Їоана Цимисхїа.

„Сь Цимисхїи царь приють Прѣславоу. и въземъ вѫса царскые бѣлегы. и самого Бориса отъведе въ Цариградь. съвлеуе юго тамо съ царьскыхъ и сътвори юго магистра. сеже юсть сань вели къ Грьцѣхъ. По приюти же Прасла вѣстѣмъ. Свеславоу кнезю руском у, поплѣнившу българьскѫю землю, и под себе сътворшоу. а въ дрострѣ[1]) емоу сѫщу. Шедь тамо Цимисхи съ многими ратникы побѣди юго. самагоже своеволнѣ. отпоусти. Нь и ть дошедь въ Пеуенѣги, тамо скончa се съ всѣми своими".

---

[1]) Силистра.

На 149 л. „Царьство Василіа и Константіна. сину Романе цара.

„Съ Василіе царь разби Самуила цара Блъгаромь по дващи. и приеть Бдинь и Мииску и Великоу Преславоу и Малиинъ и проче градовы многы. нь и Скопіе прѣдан бысть ему Романомъ сына Петра цара. Тамо бо въ далешоу Самуиль царь владати. ибо Блъгаре до Охрида и до Драча и далеие царьствоваше“.

На 150 листу: „Съ царь Василіе. мнωгы и безчислны плѣновы сътвори Блъгаромь, и разбое люты ибω разбивь Самуила цара єı (15) їилїадъ Блъгаръ ослѣпи. на въсаво сто єдиного ωставлѣа съединиемъ окомъ. и отъсла ихъ къ Самуилу. видѣвь же ихь онъ отъ ωда оумрѣть. —

На 151 листу: „Самодрьжьство цара Константіна брата Василїева.

„Отъ сего Василїа бысть блъгарское царьство подь областїю гръуьскою, даже и до Асѣнъ цара блъгаромь прьвого“.

м) Јеванђеље на пергамену in folio без првога листа, српске рецензије. Године нема кад је писано. На свршетку Јованова јеванђеља на дну листа запис црвенијем мастилом:

„Рабь Хрнстовь дїакь Боүнило написах. сиаксарь по тръкангλоү речю господина митрополита Дамиюна. да юще юсть что и пръгрѣзно. пращанте, а некльнинте. ерѣ непнсань тнпнкь едьн-га посрѣдь (?) ньсе послѣ нрнпнса да гледан добрѣ“.

За овијем на првоме цијелу листу молитва „раздрѣшеньна“. За тијем на другоме листу „слово светаго Константина филосова“, које сам исписао цијело онако како је у јеванђељу.

10 СЛОВО КОНСТАНТИНА ФИЛОСОФА БУГАРСКОГА ПРЕСВИТРА [1]).

„Прогласъ юсть светаго евангоулиꙗ. ꙗкоже пророци прорекли соуть прѣжде. Христосъ грядеть юꙁыки събрати. свѣть бо юсть всемоу мироу. рѣше бо они слѣпии проꙁрѣть глоусии оуслышеть слово боукъвное. бога поꙁнають ꙗко достоить. тѣмьже оуслышите Словѣни вси. дарь бо юсть оть бога съꙁдань. дарь божии десные чести юсть. дарь бо юсть оть бога съꙁдань. дарь божии доушамь николи же тлѣю. доушамь тѣмь иже и приимоуть. се же юсть дарь. Матьѳеи, Марько, Лоука, Іоань. оучить вьсь народь глаголюще. юлико лѣпотоу своимь доушамь. видете, любите и радоуите се. юлико же хотеть грѣхь телоу отврѣщи. и мира сего тлю отложити. и юлико житие раискоюе обрѣсти. и иꙁбѣжати оть огнꙗ горещаго. въ ньмѣтениꙗ оть

[1]) Ово је слово два пута штампано у Русији: у „Русской бес. 1858 год. II. стр. 108, и у „Истор. опис... Хиланд. 1868 год. у Москви.

вьсего оума. слышите словѣньскь народь вьсь слышите слово оть бога бо приде. слово иже крьмить доуше чьльвѣчьскыню. слово ѥже крѣпить срьдьца и оумы. слово вьса готоваꙗ бога познати. ꙗко бо безь свѣта радость не боудеть. окоу видещю божию тварь всоу. нь все ни лѣпо ни видимо ѥсть. тако и доуша всака безь боуковь не видещи божїꙗ закона книжьна доуховнаго. закона рай божии ꙗвлꙗюще. кыи бо слоухь громнаго поутиѧ неслышавь можеть бога боꙗти се. но зари же паки цвѣта неоухаищи. како разоумѣѥть се божиѥ чюдо. оуста ꙗже сладька нечюють. ꙗко камена творить чьловѣка. паче же сего доуша безбоуковиа. м̓ртва ꙗвлꙗт̓ се вь чьловѣцѣхь. сеже в̓се мы братиѥ замишлꙗюще. глаголѥмь свѣть подобающь. ѥже человѣки ѣ̓се отлоучить оть житиꙗ скотска и похоти. да неоумь имоуще неразоумн̓ь тоуждиимь ѥзыномь слышеще слово. ꙗко мѣдна звона гласа слышите. се бо светы Павль оуче рече. молитвоу свою вьздаю прѣжде богоу. ꙗко хощю словесь петь изрещи. да и ве братиꙗ разоумѣють неже т̓моу словесь неразоумьнь. кыи бо чловѣкь неразоумѣѥть. кыи неприложить притче моудрыѥ. сказающа бесѣды правинамь.

ѩко бо тамо пльтехь настоить. все плещи пача гноѩ гноѥщи. ѥгда своѥго брашна немать. тако доуша всака отьпадаѥть жизни божиѩ неимоущи живота. Ѥгда словесе божиѩ неслышить. иноуже паки и притчю моудроу зѣло. да глаголѥмь чловѣци любещи се хотеще расти божиѥмь растомь. кто бо вѣры се ѥ невѣсть правы. ѩко сѣмене падающа на нивѣ. тако на срдьцахь члокѣчецѣхь. требоующе дьжда божии боуковь. да возрастеть плодь божии паче. кто можеть притче все. обличающе безь книгь ѥзыки. невьгласѣ смысль нѣглаголюща. ни аще ѥзыки вса оумѣють. можеть сказати немощь сихь. обаче свою притчю да приставлю многь оумь вь малѣ рѣчи каже. нази бо вси безь кныгь ѥзыци. брати се немогоуще безь ороужиѩ сь противникомь доушь нашихь. готовиевь плѣнѣ моукы вѣчныѥ. иже бо ѥзыци нелюбите врага. брати же се мыслеще с нимь зѣло. отврьзѣте прилежно оумоу двьри. оружиѥ приѥмше тьрьсиѩ ѥже коують книгы господнѥ. главоу троуще непрїѩзни велми. боукви бо сиѥ иже приметь моудрость Христось глаголеть. и доуше ваше крѣпить, апостоли же сь пророкы вси. иже бо сихь словеса глаголюще подобии боудоуть

врага оубити. побѣдоу приносеще кь богоу доброу. пльти бѣжеще тлѥ гноѥвныѥ. пльтию ѥже животь ѩко вь снѣ. непадающе. крѣпко же стоѥще одесноую оу божиꙗ прѣстола. ѥгда огнѥмь соудить ѥзыкомь. радоующе се сь ангелы вь вѣкы. присно богославеще милостиваго всегда книжными пѣсми. богоу поюще человѣкы милоующемоу. ѩко томоу подобаѥть всака слава. часть же и хвала божию кыноу. сь оцемь и сь светымь духомь. вь вѣки вѣкомь оть всеѥ твари. аминь“.

10 НА КРАЈУ ОВОГА ЈЕВАНЂЕЉА НАХОДИ СЕ ЗАКЛЕТВА ПОПА ЂОРЂА ЕПИСКОПУ ХВОСТАНСКОМ.

„Молитва светыхь отьць. иже хощеть прияти поповьство:· правило:·

„По правылоу светыхь апостоль. и светыхь отаць седми зборовь иже оуставише правила. и законе црькьвне. азь попь Георгие приехь. поповство оть епископа хвостьньскаго Иосифа. и обещахь се цркви светои богородице епископии хвостьньскои. и настоящимь епископомь хвостьньскымь. и записахь сие обѣщание своею роукою. яко оть седе и до сьмрти моее. да сьмь сынь црьковны. и да дохогю кь епископоу на зборь сь поклономь закониимь (г҃ поуть) оу годищи. о въскрьсении. и на рождьствѣ христовѣ. и о покладехь. и да неудрьжоу законого доходька црьковнога. никоимь оухищрениемь диаволимь и да не наговорю властелина да ми оть ими (отьмоли) доходь цркви. ны да га силом оудрьжоу ни да се оукрнюшьнимь. яко ли прѣстоупаю сие више писаньние и обѣ-

щанние да юесмь проклеть оть господа бога вьседрьжителю. и оть прѣчистые юего богомат(е)ре и оть спаыѵьстнаго (?) и животворещаго креста. и оть светыхь ві (12) врьховьныхь апостоль. и четирехь юевангелисть и оть светыхь великыхь патриѡрьхь и пророкь. Аврама, Исака и Ѭкова и прочи иже по редоу. и оть светыхь проповѣдникь. о҃ (70) апостоль и моученикь. и светитель великыхь Василиѡ. Григориѡ. Иѡана ꙁлатоустаго. Иѡана милостиваго. и Николаѡ и прочихь же по редоу. и оть светыхь отьць оть седьми ꙁборовь. и да неимамь оучестия сь правовѣрьними иерѣи. и причестити се прѣчистаго тѣла и крьви христове. нь да имамь оучестиюе сь Ариюю и Несториюемь. и сь Июдою прѣдателем христовѣмь. и да ме неотрѣши оть сию клетьве ни папа (?) ни патриѡрьхь, ни апостоль (?) ни доуховни отьць. ѩко ли ме коимь путемь. стигне юепископь прѣстоупивьша сию обѣть да моу плакю р҃ (100) перьперь“.

——•⁂•——

11 СТИХИРА У НОТАМА ХИЛАНДАРСКОГА ПОЈАЊА.

Србуља на пергамену 4-а српске рецензије; садржина: црквенонотно „пјеније“ од Цвијети до Тројичина дне.

Осврнуо сам се на њу највише зато што се зна да је црквено појање пренесено из Хиландара у српску цркву, и што се у нас до сада није ништа разбирало ни расправљало о томе.

Исписавши једну стихиру 5-га гласа у нотама, која се поје на вечерњи Ускрса и сваке недјеље за 40 дана, т. ј. до Спасова дне, тачно онако како је у ориђиналу, износим је овдје поглавито зато: не би ли се покренула вођа којега нашега вјештака те струке да расправи постанак хиландарскога и у опће српскога црквенога појања, и да изнађе и одреди колико је модификовано српскијем елементом садашње појање у нашој цркви — на основу грчкога појања.

СТИХИРА

Пасха священная нам днесь по-казася. Пасха нова святая. Пасха таинная. Пасха честьная. Пасха Христа избавителя. Пасха непорочна. Пасха велика. Пасха верныих. Пасхи двери нам райския отверзающи. Пасха вся освящающи.

II

ХРОНОГРАФ ЖИТОМИШЉИЋСКИ

Још 1860 године споменуо сам мимогред ову србуљу у опису манастира Житомишљића у Херцеговини [1]) под именом „цароставник“, као што је тако на првом листу и записано, а на листу, гдје је довршена повијест, стоји записано: „тројадик“. Ја ћу га овдје сада назвати хронограф.

Овај је житомишљићски хронограф писан у Сријему у манастиру Хопову године 1634, као што се види из овога записа који се находи на листу гдје је повијест довршена: „Сїꙗ гнигꙑ троꙗдикь писа се вь лѣто ҂з҃.р҃.м҃.в҃ (7142) вь ѕемли богоспасаемо (мꙋ) Срѣмꙋ вь монастирꙋ Хоповꙋ“. Испод овога другом руком стоји написано: Сїє же книѕе бысть настоꙗтель проигꙋмень Висарїѡнь ѡть монастира Житомислића, и быть єи цена ѿ. аспри.“

---

1) Српско-далм. Магазин 1861 год.

Рукопис је на хартији средње осмине; има 27 свежњића по 8 листа; само је у 27 6 листа. Писан је лијепо и читко, и повезан у кожу с тврдијем корицама и обичнијем спонама.

У њему има ово:

а҃ (1) глава. Начело лѣтописа и ѡ Адамꙋ и Сиѳѣ.
в҃ (2) „ Родословїе ѿ адама и месо и вино.
г҃ (3) „ Ѡ стльпотворении и ѡ Евреѥ.
д҃ (4) „ Ѡ родословїи, потопѣ ѡ стльпотворенїа.
е҃ (5) „ Ѡ Аврамѣ и ѡ Лотѣ.
ѕ҃ (6) „ Толкованїе ѡ светѣи троици.
з҃ (7) „ Ѡ раю.
и҃ (8) „ Сказанїе ѡ четирѣхъ великихъ морахъ.
ѳ҃ (9) „ Ѡ родословїю исраилтскомь.
і҃ (10) „ Зачело сꙋдїамь їсраилюевимь.
аі҃ (11) „ Зачело царьствомь исраилюевом.
ві҃ (12)[1] „ Царство Давидово.
гі҃ (13) „ Повѣсть ѡ сьзданїи и появлению Троискомь.
ді҃ (14) „ Царство Соломоново.
еі҃ (15) „ Ѡ раздѣленїю царства на двое.

---

[1]) Број 12 два пута је написан.

---

[1]) Повијест се завршује са деспотом Ђурђем Бранковићем, а овдје то није споменуто.

Завршетак:

„Начетши давьшому и сьвршити благоизволившому Богу вь троици слава и поклонѥніе область и држава и чьсть, хвала и велелѣпіе и величанія вь безконачьніе и не изчьтеніе прѣвѣчьніе и непостижиміе вѣкы вѣкомь аминь.

Братіе и Отци, прочитающте сію книгу, идеже аште обрѣштете речь слови ненапльнѥну о семи прошу оть вась проштеніе получити, понѥже не бѣхь вь бесмльвіи никогда, дондѣже вьсу сьписахь, нь вьсегда вь мльвопреніи велицѣмь, и пакы оть многихь книгь прѣведохь кь изводу хотеште исправою книгу оукрасити, и бою се да вь чемь не боудеть на ме негодованіе Богу, или чловѣкомь, сего ради молю се и вьпію: владико мои Христе, ꙗкоже пріеть вьдовіе в҃ (2) цѣте, пріими и мое сіе рукою сьложеніе, и вамь молю се благословите трудь нашь, ꙗко да и вы благословеніе наслѣдьствуете."

Исписао сам из њега све што има о српској историји, и то овдје прилажем. Скраћене сам ријечи исписао цијеле и интерпункцију замијенио садашњом.

Ѡ срьбьскыхь деспотѣхь начело.

Достоит же решти и о срьбьскыхь деспотех власти. Великы оубо деспоть Неманѥ, иже ѥсть светы Сїмеѡнь, ѡть сыхь въѕрасте: Бѣлооурошь роди Техомила, Техомиль же роди сего блаженьнаго и великаго деспота Неманю, иже бысть при грьчьсцѣмь цари Алеѯїю Скїминие. Саи оубо оутврьди православїе вь своеи ѕемли и ереси ѡтьгьна. Семꙋ сꙋпрꙋжьница бѣ Аньна, подобьна ѥмꙋ вь вьсакыхь добродѣтелѥхь; свештеньникы, инокы и страньнїе вьсегда милꙋюшти. Родиста же г҃ (3) сыни: Стефана прьвовѣньчанаго кралѥ, и Вькана великаго кнеѕа вьсои Ѕети и ѕахльминскои ѕемли, и Растька, ѥгоже ѕѣло вьѕлюбише, паче вь сехь. Прїидоше же иноци кь деспотꙋ Светїе гори, вь нихь же бѣ едиинь Срьблинь; Растько же бѣседовавь сь нимь, и оувѣдѣвь ѡ жительстве светыхь ѡтьць сꙋштїихь тамо, и раждегь се божьственымь желанїемь, и испросивь се оу ѡтца на ловь и ѡть всѣхь болѧрь оутаивь се, бѣжа сь ѡнѣмь инокѡмь вь Светꙋю горꙋ. Ѡтьць же его посла вьслѣдь его стратилата, и ѡбрѣтоше его еште не пострижена. Ѡнь же ѡбѣшта се сь ними поити

вь ѡтцꙋ, и оупивь ихь виномь, и оуснꙋвь-шимь нимь, Растько же вьзиде на стльпь и постриже се, и нареченъ бысть Сава. Ѡни же вьзбꙋнꙋвьше, крамолахꙋ мнихи. Светы же Сава ѩвивь се нимь на стльпе, и сврьже нимь ѡдеждꙋ мирьскꙋю и власи. Ѡни же много плакавьше, ѿьидоше, и прїишьдьше вьзвес-тише ѡтцꙋ его и матери. Ѡни же много плакавьше сь вьсеми волѩри и сродьникы. Постригь же се светы Сава вь Рꙋскомь мо-настире, по томь же повеленїемь протоѵимь наче жити вь Ватопедꙋ. И минꙋшїимь мно-земь вреъменемь по сїихь посилаеть кь ѡтцꙋ епистолїю да ѡставивь царьство земльное, прїидеть кь немꙋ. Ѡнь же ѡстави вьса, и Стефана сина своего постави самодрьжьца, а самь постриже се вь монастиры Стꙋденици, и нареченъ бысть Сїмеѡнь. Деспотьствовавь леть м҃в (42). Такожде и женꙋ своꙋ Анꙋнꙋ вь девичемь монастиры постриже. А самь по-иде вь Светꙋю горꙋ кь сынꙋ своемꙋ Саве сь многымь имѣнїемь. По томь же испроста оу цара Алеѯїа оу сваста своего (ѿь негоже ѡжени се Стефань царь, сынь Сїмеѡновь) мо-настирь Хиланьдарь сь вьсеемь стежанїемь, ѩко да бꙋдеть срьбьскимь деспотомь вь векы мо-

настирь ть. И дасть нмь царь Алеѯїе писанїе, еже никомꙋ вьстꙋпати се вь нхь монастирь, ни протꙋ Светїе гори. Вьселиста же се и сами вь свои монастирь Хиланьдарь, и сьѯдавьша ѯданїемь каменьнымь, и оукрасивьша вьсацѣмь лѣпотамь и добротамь. И мало вь немь поживь прѣподобны Сїмеѡнь ѡтиде кь Богꙋ. И молитвами светаго Сави истече мꙋро ѡть гроба него. По томь же поставлень светы Сава прѣѯвитерь, таже архимандрить Солꙋньскїимь митрополитомь. По томь же оумоленїемь брата своего Стефана сам принесе мошти светаго ѡтца своего и положи нхь вь монастири Стꙋденици.

Ѡ светомь Сави Срьбьскомь.

Светы же Сава некоихь ради потрѣбь монастирьскїихь иде вь Цариградь, и прїеть бысть сь радостїю царемь и патрїархѡм, ибо царь издавьна желае видѣти его; почьть же его сꙋгꙋбою чьстїю царь, ѯание цара Ѳеѡдора дьшти вьдана бысть вь женꙋ Радославꙋ, сынꙋ Стефана деспота, братанꙋю светаго Сави[1]). И молише светы Сава цара глаголюштꙋ: ꙗко

---

[1]) Жена је краља Радослава Ана била кħи солунског цара Теодора Комнина.

вѣрїа[1]) ересь ѡтцемь моимь и мною отьгьнана бысть и благоучьстїе множить се, и єдинемь не достатучьствует ꙗко своего архїепископа не имами вь земли нашеи, еже учити, о господи, да поставиши единаго ѡть сїихь оученикь моихь архїепископа Срьбьскои земли.

Царь же его нуждаше и иного не хотѣаше. Сьвѣштавь же сь оученики, и не хоте послоушавь. Патрїархь же ѡсвѣштавь его Архїепископа, и царь ѕѣло ѡ сѣмь вьзрадова се и много тльстотну гостбу сьтвори, сего ради и ништїимь много раздасть. Но том же молить цара и патрїарха ꙗко да дадуть ему власть и по нѥмь суштїимь вь земли его своими епископи ѡсвѣштати себѣ архїепископа, а кь Цариграду не ходити. Царь же и патрїархь рече: аште и тешько прошенїе, нь не могоше его прѣслоушати, даше ему власть таковую писаннѥмь царскымь и патрїаршаскымь. Царь же и патрїарх сь многою чьстїю и радостїю ѡтпустише светаго.

И прїиде вь землю ѡтьчьства своего, и усрѣтають его сьродникы и вьси людїе. Стефань же брать его болезниѥнь ѕѣло. Сава же

[1] Читај: вєлїа.

приишьдь и молитвою здрава его сьтвори, и ина многа чюдеса сьтвори, и црькви поставивь и епискупи вь своеи области по вьсемь градомь постави, и вьсех оучаше пешти се ѡ стадѣ. И брата своего Стефана вѣньча царьскымь вѣнцемь и постави его цара. И сь собою иконьникы и мраморьникы изь Цариграда привѣде, и великую црькву сьборьную сьзда, и пописавь и мраморомь оукрасив, и инїи многы црквы вьздвигь. Суштїихь же вь ереси елици ѡбраштаху се некрьштеньнїихь повелѣваше крьстити; а елици крьштени вь латиньскую ересь вьпадоше, сїих молитву муру изглаголавь, помазуеть ихь и вѣрьнїимь причитаеть; елици же не покораху се, сїихь повелѣваше кралю Стефану брату сь бечьстїемь ѡть ѡтьчьства изгнати, и не дадьше растити трьнїю вь мѣсто виноградомь.

Слышавь же оугарьскїи краль и негодова ѡ поставлюени на кралевьство Стефана деспота ꙗко подобнаа, рече, намь сьтвори себѣ, и поиде на нюего, вьсхоте его себе покорити. Светы же Сава оумолюенїемь брата изыде кь нюему и много оувѣштавь его ѡ мире, и не прѣклони се. Сушту же тогда вару зельну сльньчномоу, и светы пославь просити оу нюего

лѣда, и не ѡбрѣтоше вь вьсеи ꙁемли. Светы же помолывь се и паде градь великь ѡколо мѣста и дѣже самь станомь стоꙗше. И бльгодаривь Бога, самь вькꙋсивь и вь вино вьложивь, прохлади жеждоу свою. И накладе каменїа градьнаго блюдо велико срѣбрьно кралю посла, и вь семь повелѣ имати довольно. Краль же видѣвь и слышав, страхомь ѡбьеть бывь, и наказанїемь светаго ѡстави ересь латиньскꙋю и православнꙋю вѣрꙋ прїеть, и сь братомь его кралюмь вѣчнїи мирь оутврдивь, и самь добре поживь ꙗко ѡть гроба и чюдеса творити.

По томь же брать его Стефань болань бысть, и молꙗше светаго ѡблѣшти его вь иноучьскы ѡбраꙁь; светомꙋ же ѡтлагаюштꙋ и ѡтшьдшꙋ вь епископїю. И посилаеть кь иемꙋ Стефань сь сльꙁами: ꙗко ꙋже, рече, не имаши мене видѣти вь живыхь. Светы же прїиде сь тьштанїемь и ѡбрѣте брата оумрьша, и ѕѣло ѡскрьбивь се, и много помоливь се сьсльꙁами и вьскрѣси брата, и ѡблече его иноучьски ѡбраꙁь, и причестивь светымь таинамь; пакы оуснꙋти повелѣ рек: прїими, господи, дꙋшꙋ его вь мире. Привѣдь же сина его Радослава вь роукꙋ его, и благослови его кра-

лювьствомь. И тако вь рꙋкоу архїепископа вьсемь зрештїнмь прѣдасть духь свои Богꙋ Стефань краль нареченьїи вь иноцехь Сїмеѡнь (Симон). И положи его вь Стꙋденици вь монастир и пречистїе сь ѡтцемь его Сїмеѡномь.[1])

Ѡ светомь Сави срьбьскомь

Прѣбысть же светы Сава вь архиїепископи врѣме довольно, и проходе землю ѡтьчьства своего, и вьсехь поучаваше на благочьстїе и бѣгати ѡть ереси и православїемь светїе вѣри вьсегда ѡбноклюти се еже юсть: вѣрꙋю вь единаго Бога на коижде дьнь и вечерь; сего светы ѡтци вьсегда повелѣше глаголати, и прѣдь спанїемь польזно паче сымь ѡглашати се и противьнїе врагы оустрашати. Кь симь же таковїимь исповѣданїемь православьнїе вѣри вьсакь ересь побѣждает се, поꙋчаеть

---

[1]) У глави 90-тој „Ѡ вьзетїю Цариграда ѡть Латинь“ на крају главе стоји ово: Радославь краль, сыновацъ светога Сави прїеть иночьсны ѡбразь вь монастири Стꙋденици.

Владислава же брата его маньшаго вѣнча на кралювство. и браномь причьте емꙋ дьштерь Асѣна Бльгарьского и Загорьскаго.

же вьсехь творити милостиню и добро дѣло, а ѡть ѕлыхь ѡтбѣгати блуда и прѣлюбодѣиства, а елици наложьнице имуть, сїихь повелѣваше вѣньчати законьно. Желаше же вь туждихь страхь[1]) коньць житїа приети, и сьзвавь епископи и вьсе суштее вь власти, и много поучивь ихь, и избравь единаго ѡть оучениկь: Арьсенїа именемь, Ѥромонаха добродѣтелїю сьвршена паче инѣхь; сего имь ѡсвети вь архїепископа. Самь же благословивь вьсехь и ѡть вьсѣхь прїемь благословенїе и проштенїе; вьзам же множьство богатьства ѡть архїепископїе и ѡть кралꙗ Владислава и на задьнѣмь мори вь Дїѡклити вьшьдь вь корабль и пришьдь вь Ѥрусалимь, прїеть бывь патрїархомь Аѳанасїемь, и поклонивь се прѣчьстьному гробу и монастиремь, и ништїимь много раздавь злата.

По томь же прїиде вь Алеѯандрїю и поклонивь се светому апостолу Марьку, и проходе тамо пустиньны мѣста, прїиде вь Ѳиваиду и вь Скить и вь Чрьную гору, и дарова е ѡть богатьства своего; и по томь вь великы Вавилѡн; таже вь Ѥгипьть. И иде вь

---

[1]) Мјесто: страны.

пꙋстиньна мѣста ѡтца Аньѳоніа и Арсеніа, и възвратив се вь Єгvпьть. И поиде вь светꙋю горꙋ Синаискꙋю и пріиде вь монастирь светіе Богородице идѣже Моvси видѣ Бога вь кꙋпине, и рече: азь Богь Аврамовь и Ісаковь и Іаковль, и повелѣ емꙋ изꙋти сапогы, и доселѣ тꙋ босима ногама іереи слꙋжеть. И прѣбысть вь монастири Пречистіе вьсꙋ м҃. цꙋ. И по Вьскрьсени пакы възвративь се вь Ієрꙋсалимь и сьврьшивь светꙋю слꙋжьб(ꙋ)а вь светемь Вьскрьсени, и поклонивь се вьсѣмь светымь мѣстомь и многого даровавь златѡмь, и пріиде вь великꙋю Аньтиохію и поклонивь се светымь мѣстомь, и много давь злата.

И ѡть тꙋдь пріиде вь великꙋю Арьменію, моштии светіихь вьзьискꙋе, и прошьдь Арьменію и Тꙋрьскꙋю странꙋ, и пакы пріиде на Сирьское море, еже ѡтплꙋти вь Царьградь: и пловꙋштꙋ светомꙋ ѡть многыхь троудовь болѣзьнь крѣпька наиде емꙋ и за многы дьны не ꙗсть, и молꙗхꙋ(и) его пріети пиштꙋ. Светы же потрѣбовавь рибы скоро ловлıеньніе, и рѣше емꙋ, ꙗко немоштьно ıесть еıе ѡбрѣсти. И се вьнезапꙋ надꙋвьши се вльна, прыврьже, ꙗко рꙋкама, кь ногама его рибꙋ великꙋ ѕѣло, и довольна же бысть светомꙋ на вькꙋшеніе

на многы дьнїи и съштїимь сь нимь. И егда насытивь се светы богомданьнїе рибы, вь таи часъ и болѣзнь ѿтбѣже. И вьскоре прїидоше вь Царьградь и вь монастыри прѣсветїе Богородице покои получивь. Чьстьнїе сьсѫди и светыихь мошти искуповаше и много сими ѡбогативь се, вь свое ѿтьчьство хоте сїа донести. И ѿть Констаньтина града кораблюм поиде на Бльгарьскую землю, прїиде же светы вь градь Трьновь кь цару Іѡаньну Асеню свату своему, и прїеть бывь сь радостїю царемь и патрїархѡмь Іаѡкимомь, и дасть ему царь тѣльлїе свое палати; царь же и патрїархь почитаюште зѣло светаго. Прїишьдьшу праздннку светаго Богоявленїа и вь навечерїе повелѣше светому Сави службу сьтворити и води ѡсветити, ѡкрьпивь же цара и вьсе люди, трьжьству бывьшу его ради у цара. По празднице же светаго обьеть болѣзнь и разоумѣ еже кь Богу ѿтшьствїе свое; написа завѣть, и вьсе светїе мошти и сьсѫди и свештеньнїе ѡдѣжди, яже искупи, сь оученикы посла вь свое ѿтьчьство, и благословенїе кралю Владиславу и архїепископу Арьсенїю и вьсемь людемь, и недѣли наставьшии, причестивь се божьственыхь таинь, и тако благодаривь Бога,

прѣстави се генара д҃і (14). И посла патрїархь кь царѹ, гдѣ погребьсти светаго, и повелѣ положити мошти его вь црькви светыхь м҃ (40) Мѹченикь. И много злата раздавь на погрѣбенїе его, и многа исцѣленїа бише.

По томь же краль Владиславь самодрьжьць прїиде самь кь тастѹ своемѹ Асеню царѹ и едва испроси тѣло светаго и принесе вь свое отьчьство сь многою частїю. Бѣше же тѣло светаго цѣло, ничим же вредимо, и благоѹханїе испѹштае много, и положи его чьстьно вь своемь монастири Вьзнесенїа Господьнꙗ еже самь сьзда. И многа чюдеса биваху по вьсегда вь славѹ Богѹ.

О родослови Срьбьскыхь деспоть.

Бѣлоѹрошь роди Тѣхоміла, Тѣхоміл же роди Неманю иже есть светы Сѵмеонь, иже оутврьди православїе и ереси отьгна. Сѵмеонь же роди сь сѹпрѹжьницею своею Аньною г҃ (3) сины: Стефана прьвовѣньчанаго кралꙗ и Вькана великаго кнеза вь сои Зети и Захльмїнскои земли и Растька иже наречень бысть вь иноческомь образѣ Сава. Синь же Сїмеоновь Стефань краль роди д҃ (4) сины: Радослава, Владислава, Стефана (и) Преди-

слава. И Стефань оубо нареченъ бысть Оурошь вь име преде̾де своего, се юсть храпавїи краль. Предиславь же трети синь Стефанов поревьнова стрїю своему светому Сави, и бысть минхь, и нареченъ бысть Сава; вь вьсѣм же бысть подобинь стрїю своему светому Савѣ, и по светомь Арьсенїю бысть трети архїепископь срьбьскы.

Стефань же Оурошь, иже юсть храпавїи краль, роди два сина: Стефана и Милутина баньскаго кралю. Милутинь же роди Констаньтина и Стефана Дечаньскаго кралю. Стефань же роди два сина: Душьмана и Душана. Сьи Душань преступи предѣли отьць своихь, и поставлюсть се самовластьно царь, и роди сина Оуроша, и Оурошь не имѣ дѣтеи, оста безь памети лоза.

Стефань же Оурошевь, храпавога кралю синь, роди два сина: Владислава кралю и Оурошица. Толикь же бывь вь добродѣтели Оурошиць, юко оть гроба его муро истекаеть. Стефань же отьць его поставлюеть брата своего Оуроша на кралюевьство. Сьи есть вторїи Оурошь; самь же скончуа се вь лѣто ҂ѕ.ѡ҃.к҃.е҃. (6825.)

Второе родословїе.

Вльканъ вьторїи синъ светаго Симеωна а братъ светаго Сави, великы кнеꙁь роди сина жупана Димитрїа, вь иноуьском ωбраꙁѣ нареуенъ бысть Давидъ. Сап Давидъ роди Вратислава кнеꙁа, Вратиславь же роди Вратька кнеꙁа, Вратько же роди дьштерь Милицу; сїа же бысть супружьница великаго кнеꙁа Лаꙁара, и роди г҃ (3.) сины: великоименитаго Стефана деспота и Вьлка и Доброво.

Бысть царь вь Срьблюехь Милутинъ. Вь лѣто ҂г.ѱ.ҁ. (6790). Царьство срьбьское.

Светы Симеωнь роди Стефана крала; Стефань же роди Стефана иже нареуень бысть Оурошь вь име преседа своего Оуроша, сан юсть храпавїи краль. Сан роди Милутина крала, иже юсть уетврьти ωть светога Симеωна. Сан раждаеть Стефана великаго благоуьстїа стльпа и царьствїа вѣньц. И по умрьтви матери Стефанови, Милутинь краль приобыштаеть се вьторому браку, оу грьуьскаго цара Андроника Палеωлога дьштерь поеть. И роди ωть нее сина Констаньтина. Царица же видѣшти Стефана ωть вьсехь любима и не навидѣше его, нь приходить кь ωтцу его сь сльꙁами, плауе

се и дрехлимь лицемь и ѡклеветаеть праведьнаго ꙗко рачительнѣ кь нѥи прилежешта на смѣшеніе блѣдьно, и на ѡтца не добра мислить. И прѣможе женьска льсть, и оугаси родительнꙋю любовь, ѥть бываеть праведьніи и очію лишаеть се. Бѣше же тꙋ црькви светаго Николи лежештꙋ праведьномꙋ и ѕѣло болѣзнꙋюштꙋ, и мало вьздремавь се, ꙗви се емꙋ светы Николае и рече емꙋ: не скрьби, Стефане, се очи твои на моеи длани сꙋть и показоваше емꙋ. Таже посилаеть се вь заточеніе вь Цариградь и сь двоими его дѣтьми: ѥдинь оубо Дꙋшьмана нарицаеть се, а дрꙋги Дꙋшань Стефань. Андроникь же Палеологь, тасть Милꙋтиновь, повелѣ емꙋ прѣбивати неисходьнꙋ вь ѡбитѣли Вьседржителѥви. Добли же трьпеше сь благодареніемь и паче добротѣтели прилеже. И вси дивлꙗхꙋ се ѡ добродѣтели его ꙗко и самомꙋ царꙋ вь слоухь пріиде и патріархꙋ иже и кь себѣ призивахꙋ праведьнаго и дивлꙗхꙋ се словесемь его и разоумꙋ. Кь тоже време патріархь Аѳанасіе дивьніи сьборь сьстави на некоего Варьлама акиндискіе ереси начельника, иже Аріева смислѣшта и Македоніева, и владичнее преображеніе глаголаше привидѣніе быти. И многи

оулови вь свою ересь. Патрїархь же сь вьсемь сьборомь Варлама еретика ѡть црькве ѡтлꙋчи сь его единомисльникы и проклетїю предаше. Онь же не престааше црьквь сьмꙋштае, и многы прѣльсти. Призвань же бывь Стефань кь царꙋ по обичаю, и по многыхь бесѣдахь рече: Ѡ боговѣньчаньне царꙋ, многыхь прѣжде тебѣ бившихь вьсеми добродѣтели и ньрави прейде и смѣренїемь, нь ѡ единомь не вѣмь: како погрѣшаеши, еже еси глава вьсѣмь и вѣньць царьствїю. Царь же рече кь нюмꙋ: како ꙋбо ѡ благоучьсти нась мниши погрѣшати? глаголи оубо ѡть дрꙋговь изредьнейши. Стефань ѿвѣшта: ꙗвлюно ѭсть царꙋ прѣзирающтомꙋ пастирꙋ стадо и вльци вьсходеть вь стадо и раztрьзають е, тако и томꙋ пастирꙋ ꙁвѣрꙋ бити, и аште ꙁлославьнїе не ѡтгонить, и тай ꙁлославнь сꙋдить се ѡть иже оумь имоуштїихь. Нѣсть праведьно, ѡ царꙋ, царьствїа сьномь почьтенꙋ тебѣ и толикꙋ стадꙋ ѡть Христа пастирꙋ поставлюнꙋ того врагы вь своемь стаде дрьжати, нь ꙗко влькы дꙋшетлѣньнїе ѡтгонити далече и сь Давидомь пѣти: не навидѣштее ли те, господи, вьзненавидѣхь и ѡ вразехь твоихь истаахь сьврьшеньною ненавистїю вьзненавидѣхь ихь и вь врагы

бывше ми. И ѡть вьсехь прѣдѣль своего царьствїа да повелиши ихь изгьнати. Сице аште сьтвориши, црькьвьнїе раздори оуставиши и мирь гльбокь даруеши православьнїимь, и истиньнь царь и истиньнїимь Христїанѡмь будеши, и истиньнь пастирь, и ѡть обьштаго владикы Христа мьзду прїимеши небесное царьствїе. Сїа слышавь самодрьжць прѣмудрости и словесному разоуму мужа, оудивлѣше се, и много того бльгодаривь и похваливь, рече кь суштїимь вь палате: вельми сьи мужь вь разоумѣ великь, аште и тѣлеснїе очи ему затворише се, нь разоумнь и зрительнь есть. И абїе царь повелѣ Варьлама свезана кь себѣ привѣсти. Онь же вь Римь ѡтбѣже. Царь же повелѣ единомисльникы его изгнати изь града и изь вьсехь градовь и мѣсть сь безьчьстїемь изь вьсего своего царьствїа изьгонити. Что же по сихь пето лѣто Стефану вь заточении сьврьшаюштu се и на праздникь чюдотворьца Николи бьдѣнїю и каждению и чьтенїю вьсенoштьному сьврьшаему: Стефань же изь гльбины душевьнїе молениа приносе и ѡть многаго труда мало вьздрѣмавь се, зрить срьдачнима очима великаго Николу и кь ногама его милости присе. Ми-

лостивїи же ѡнь рече: рѣхь ти прѣжде не скрьбети, и показахь ти вь моеи руцѣ твои зеници, и нинѣ послань есмь испльнити, и вьздвигь его и крьстное знаменїе на лици его сьтвори; очїю же его краи прьстинмь коснувь се рече: господь Їсусь Хрїстось иже слѣпаго ѿть рожденїа вьѡчиви, таи и твоима очима прьвїи да дарует зракь, и ѡвь убо невидимь бысть. Стефань же вьзбьнувь трепетьнь бысть. Ѡ не изреченьнаго ти милосрьдїа, Хрїсте! Зрѣше якоже и прѣжде, и много сь сльзами благодаривь и никому же обьяви до врѣмени, нь по ѡбичаю убрусцемь закривь очи, хождаше сь жезломь. И по мале мѣньши синь его прѣиде ѿть жизьни сеѥ кь боудуштои.

Образь же вьзвраштенїа его вь свое ѿтьчьство сице бысть: посилаше самодрьжьць грьчьскїи кь зету своему срьбьскому кралю да послѣть ему воиньство на помошть, ибо агарени тогда южьнїе страни вьсе покорише, и сь множьствомь вои на вьстокь градѣху. Посла же сь ними и настоятеля ѡбитѣли Вьседрьжителѥви, идѣже Стефань бѣ заточен, егоже призвавь краль Милутинь на едине ѡ сине вьпрашаше. Чюдьнїи же ѡнь рече: мило-

гострадальнем ли и вьторемь Іωве вьпрыша-
ешн ме, ω владнко! недωстоина твоꙗ дрьжава
вьсѧ, аще и тамамн житїа твоего лѣта боу-
доуть противоу Стефановеи ииштетн, ꙗкоже мно-
гоцѣньное скровиште стеже того наша ωби-
тѣль и вьсь царьствоующїи градь, и вьсе
сказавь емоу, юже на еретикы подвигь его.
Слышавъ же краль и ωтьчьскимь милосрьдїемь
подвигь се, наче плакати, и посла кь царю
грьчьскомоу еже вьскоре послати кь нюмоу
Стефана. Царь же сь радостїю и многїе дари
давь емоу, и ωтпоусти его. И прїиде кь ωтцоу,
ωнь же сь сльзами лобизавь его и сь радо-
стїю и просить оу нюго проштенїа ω сьгрѣ-
шенихь еже кь нюмоу. Христовь же подража-
тель себѣ повиньна сьтвори, и рыданїе отцоу
оутѣшивь и прозренїа своего не ꙗви емоу,
ни иномоу никомоу, такожде ни вь Цариграде;
нь по ωбичаю оуброусомь закрывь очи, хож-
даше ꙗко да не пакы завистїи оугасеть емоу
богоданьнѫ онїи очи. По том же повелѣ емоу
ωтьць вь Дїωклитисцѣмь мѣсте прѣбивати. По
сїихь отцоу его скончавьшоу се и погрѣбень
бысть вь ωбитѣли иже ωть нюго сьзданьнеи
Банскаа вь прьвомоученика Стефана. По прѣ-
ставьлюнїи же ωтца, Стефан оуброусь ωть очїю

ѡтврьгь, и на срьбьское царьство препоꙗсует се и вьси суштїи вь власти кь нюему притѣцаху. Констаньтин же, иже того брат ѡть инюе матере, довольно воиньство сьбравь ѡть иних страньь, и гредьше на нь. Стефань же кь сьборнѣи цркви прѣжде иде поклонити се, и тамо архїепископь Никодимь вѣньцемь царьствїа украшает главу его, и вьсемь илирическїимь ѥзикомь поставлѥть цара. И ѡтудь вьставь кь брани идѣше да ꙗкоже близь више ѡбои пльци, и милосрдуе ѡ брате милостивая ѡна душа, посилаеть кь нюему такова писанїа сице: Стефань милостїю божїею царь Срьблюемь и ѡтьчьскому наслѣю, еже страхомь божїемь правити того люди, брату превьжделеньному Константину радовати се. Престани еже начинаеши ратовати сь иноѥзычьникы свое люди, нь усрьдьно прїиди да узримь другь друга и сань вьторїи, ꙗко синь царьствїа, прїимеши, довлѣть мене и тебѣ вь толице широте земле жителствовати. Не бо азь есмь Каинь братоубїица, нь Іѡсифу другь братолюбьцу, егоже слово кь тебѣ глаголю. Ѡнь же нимало слышати вьсхотѣвь, нь на брата оустрьми се, и сьраженїю бивьшу многа трупїа падоше, и побѣждаеть бысть Констань-

тинь, падаеть и погибе. И бысть Стефань самодрьжьць, кротькь, и смѣрень и милостивь: архїереомь, иерешмь вїю преклаңиае, и почиташе ихь нако божїе слоүгы; такоже и инокы любланше зѣло, и милостиню многу даваше, и ништїи и страньнїе и сироти миловаше и вьса на потрѣбоү имь даваше. Сьзда же храмь Вьседржителя и другн чюдотворьца Николи вьздвигь стльпи и помость[1]) мраморїемь разлиуьнимь и вьсакими добротами оукрасивъ его же невьзможьно изрешти. И шкругь шградь каменьна и вь стенахь келїе минхомь на мѣсте глаголюемимь Деуани; немоштно же и красоту мѣста того изрешти, и самь тоү пребиваше доньдѣже вьса сьврьши, потрѣбами испльни сьсуди златими и срѣбрьними и ризами многоцѣньними; такожде и вьсѣми тѣлесними потрѣбами доволно оүстроивь вьсакыми доходькы. И великому Николѣ другую црькеь близь шбитѣли вьзвиже. И толико Стефань богобоизьнь и добрь и милостивь и кротькь бѣше, и много множьство милостиню раздавь монастирѡмь и црьквамь и сиротамь и

[1]) На страни стоји написано: патось.

ништїнмь, и нѣсть моштьно вьсехь добродѣтеи его писанїю прѣдати.

Ѡ сьмрьти Стефанове.

Стефань же сннь, иже глаголюемїи Доушана, многажди оуюзвлюень бывь желаннемь царствїа, и не могы трьпети стрьмлюенїа пламень, много сь сьбою воиньство имы и ѡть начельнїнхь велможь вь арьванитскоую приходить земли, и тамо на вьсе царствїе ѡпоюсвет се сьдрьжанїе и ѡть ѡтьчьскїе ѡбласти сїю ѡтемлюет. Оувѣдьвь же сїа кротькы Стефань, посилаеть кь нюемоу, рекь: чедо, ѡстави сїа неподобна и вьедино жити, и помале благословенїемь и молитвою прїети ѡтьчьское наслѣдїе и прѣстоль. Нь не рачить слоушати на зло оустрьмивьшїа доуша. Стефань же на большоую добродѣтель подвизаше се, и гоненїе синовьнюе по Давидоу трьпѣше. Време же благополоучьно ѡбрѣть синь коупно и навѣтьникь сь многими силами пришьдь отца емлеть и сь женою и чеди и вь инь градь Звечань повелѣ ѡтвѣсти, и по малехь же днехь оудавлюенїю горьчаишои сьмрьти ѡсоуждает. Ѡлѣ! того немилосрдїю и безьчловѣчїю како не помиловавь ѡтьчьскоую оутробоу! Како не

оуштедри родительнюю старость! Како не помену рекьшаго: чьти отьца и матерь! како не изсахоше тѣхь скврьньнїе руки, прикоснувьше се того светеи віи! И тако прѣдасть блаженну душу вь руцѣ господьни, и положень бысть вь своемь монастири. И по седьмінхь лѣтехь яви се еклисїарьху, и повелѣваеть изети тело свое оть земле, и обрѣтоше цело и благооуханїе испуштае и чюдеса творе; вратара же слѣпаго просвѣтивъ, и ина чюдеса сьтвори многа светы вь славу Богу.

Царство срьбьское.

Прїи сихь цари грьчьсцїнхь Аньдронице и при сине Іоаньне вь срьбьскои земли вь лѣто ,ѕ, ѿ, м д. (6844) постави се царемь Стефань Душань рекомїи. Сай прьвїи царь Срьблемь бысть, и царьствова кд (24) лѣта. Сьзда же храмь архїстратигу Михаилу вь градѣ Призренѣ. По безаконїи, еже сьтвори отцу своему, не много прѣбысть вь живзни сеи, и постизаеть коньць его. Вьлѣто ,ѕ, ѿ, м є. (6845) роди се Оурошь синь цара Стефана Душана. Вь лѣто ,ѕ, ѿ, ѯ д (6864) прѣстави се царь Стефань Душань; и вь лѣто ,ѕ, ѿ, ѯ, є. (6865) постави се царемь Оурошь, в

(2) царь Срьблюемь и царьствова ꙁі҃ (17) лѣть. Вь ҂ѕ҃, ѡ҃, ѯ҃, ꙁ҃. (6867) прѣидоше Турьци на Калиполие вь г҃ (3) лѣто Оуроша цара. Вь лѣто ҂ѕ҃, ѡ҃, п҃ (6880) постиже сьмрьть цара Оуроша Декемьбра в҃ (2) дьнь.

Царство срьбьское.

При семь цари Iѡаньне Палеѡлоꙁе бысть краль вь Срьблюехь Влькашинь и брать его деспоть Оуглюеша подвиже брата своего Вькашина краля и грьчьскаго цара Iѡаньна Палеѡлога, еже послати грьчскую воиску сь ними, и иніе подвигоше велможе многіе негдѣ до ҂ѯ҃ а҃, (61.000) иꙁабрана воиска, и поидоше вь Македонію на иꙁгнаніе беꙁбожьніихь Турокь: не судивьше юко гнѣву божію никтоже можеть противустати, и сего ради не иꙁгнаше, нь сами ѡть нихь иꙁбіени бише и тамо кости ихь падоше, и не погрѣбени бише, и много множьство: овіи иꙁсѣчени мьчи; ѡвіи оутопише вь рѣце; ѡвіи же ꙁаплѣнюени и ѡтвѣдени бише; нѣціи же и гонеꙁнувьше, пріидоше. По убіени мужа храбраго деспота Оуглѣше, проспаше се иꙁмаильтене, и полѣтеше по всеи ꙁемли, юко же пьтице по вьꙁдуху, ѡвѣхь ѡт сьмрьти же ѡставшіи гладомь по-

гѹблıєни бише. Такови бо гладь бысть по вьсехь странахь, ıакови же не бысть ѡть сьложенıа мирѹ, ниже по томь таковıи, Христе милостивıи, да не боудеть. А ихь же гладь не погѹби, сıихь попоуштенıемь божıемь ноштıю и дьнıю вльци нападаюште снѣдахѹ. Оуви! оумилıєнь поѕорь бѣ видѣти: ѡста ѕемлıа вьса добрыхь пѹста, и людеи и скоть и инѣхь плодовь. Не бѣ бо кнеѕа, ни вожда, ни наставьника вь людехь, ни иѕбавлıаюштаго, ни спасаюштаго, нь вьса испльнише се страха аггареньскаго, и срьдца храбра доблѣственıихь мѹжь вь жень слабенишаа преложише се. Вь то бо врѣме и плѣме срьбьскихь господеи седьмıи роди мию коньць прıеть. Вь истинѹ тогда живи оублажахѹ прѣжде оумрьшıихь. Бише же сıа ѡть бытıа вь лѣто ѕ҃, ѡ҃ о҃, д҃ (6879) вь к҃, є҃ (25) лѣто царьства Іѡаньна Палеѡлога грьчьскаго цара.

По том же сьбираюштıимь се людемь, и приѕрѣвь господь Богь на вьздиханıе и сльѕи их: вьѕдвиѕаеть вь Срьблѣхь великаго кнеѕа Лаѕара благочьстива и добра, емѹже жена Милица дьшти Вратька кнеѕа ѡть колѣна великаго кнеѕа Вльканa сина светаго Сıмеѡна.

Ѡть нєє же роди великаго кнєꙅа Стефана, Влька и Добровоѭ. Стефань же послѣди добродѣтели ради и мꙋжьства деспотьскомꙋ санꙋ сподоблѥєт се ѡть грьчьскїихь цареи.

Великое кнєжьнїє срьбьскыхь.

При семь цари грьчьсцѣмь Іѡаньнє Палеѡлоꙅє вь лѣто ҂ѕ, ѡ҃, и҃ (6880) прїєть начєло срьбьско кнєꙅ(а) Лаꙅарь. Сан великїи кнєꙅь Лаꙅарь ѡбнавлѣє ѡ(с)пꙋстевыша скѵпьтра срьбьскаа ѡть измаильтєнь и црькви и монастири и гради сьꙅидає. И се вьнєꙅапꙋ ѡть перьскыхь страњ вь ꙅападнѥє страни срьбьскїє преселѥют се измаилтенѣ. Покѣм же ѡ нїихь извѣстьно ѡтькоудꙋ начєло прїєше власти: бѣше нѣкїи царь именемь Хиридань и христїанинь вѣрою, ѡбладає странами сꙋштими посрѣдь Перьсиди и Арьменїею, иниѥ же прєименована страна та: Аѵамїа.

Бысть же вь оу(с)лишенїє цареи грьчьскїихь, и ѡбрѣте се царь странахь тѣх вь царьствꙋюштемь граде, вь царинѣ се, прїєть грчьскаа скѵптра; брать же єго вьцари се вь ѡтьчьстви вь свемь вь Аѵамїи, сїи хрїстїанинь вь перьскыхь прѣделѣхь. Нѣцїи же но-

довигоше грьчьскаго цара ити вь штьчьстви вь своемь на брата своего, иже и поиде сь вьсѣми силами. Слышавь же царь аүамїнскы, вьзложе на се иноүьскы шбразь, и срѣтаеть брата своего цара пѣшь. Оүвѣдѣвь же царь грьчьскї кто ѥсть, и вьнезапу и та с коня сьсѣдь, и любазьно цѣлованїе даеть брату, вопросивь же: чесо ради сьтвори се? Он же отвѣштавь ему: кое мнѣ ѥст приωбрѣтенїе и польза, еже толикимь крьвемь пролитїю виновныку быти.

Штьць нашь умрѣ по прїетїю дедь и прародителїе вьси, вѣде, ꙗко и азь оүмрети хошту. Синь же мои единь сїи, и та из млада ω власти не радит, нь понеже юности ради инокь не может быти. Суть монастирїе иже штьци наши сьздаше вь езице нашемь, даждь ему сь писанїемь вь еже шткрьмлати се шть нихь, проуаа же даждь ему же хоштеши. Царь же оүмиливь се и вьсе по воли его сьтвори. Штоле же синь его и сина чеда его ωбладаху странами своими. Слоужеште грьчьскому скиптру, превьзмагаюштїим же измаильтомь и вьстоүьние страни штемьшїимь, привлекоше страни ωнїи, паче дрьжателие тѣхь странь, вь скврьньную нихь вѣру. Сь ними же и вьсехь

порише, оувы! оть христїаньства отстоупити, превьнукь оубо цара оного иже облече се вь иноческїи образь. Вь тои сїи злои вѣре агареньскои именемь Арконь[1]) егоже прьвїи сынь Сулимань. Саи Сулимань прїемь скипьтра его вь западьниа, привѣдь жива сушта отьца его Акону; на Калиполи море прѣиде, и отвори поуть и проуїимь при цари грьчьсцѣмь при Аньдроницє, имушту рать сь братомь своимь. Оумрьшу же Арькану, умре же и сынь его Сулимень. Вьздвизает се сынь юнеиши Арьканова Амурать глаголюеми, и покори множаишихь иже на вьстоце и на западе и тоурьчьскую страну, и сего ради турьскїи царь нарицает се. Проуєє же и на благочьстиваго и великаго кнеза срьбскаго Лазара вьружает се, бивьшу же сьраженїю обоимь плькомь на мѣсте нарицаемемь Косово.

Бѣше же некто благородьнь зѣло и великому кнезу Лазару вѣрьнь сы именемь Милошь, емуже завидѣше, клеветаху на нь ѩко неправе слоужить емоу. Таи же обрѣте подобьно врѣме, хотѣ показати вѣру и мужьство, скоро оустрьми се на начельника агареномь Амурата, и сьтворивь себѣ ѩко бѣ-

[1]) На страни стоји: Отман.

жешта ѡть великаго кнеза Лазара, емѹже тоупише се агарене и поуть сътворише; ѡнь же близь бывь грьдаго начельника агареномь Амѹрата, ѡплькнивь се, вьнзѣ мьчь свои вь того срьдце, и мрьтва его показоуеть; тѹ же и самь ѡть нихь оубїень бысть чюдніи тан слоуга. И сіихь ради прьве оубо ѡдолевають соуштїи сь Лазаремь, по том же синь того цара Амѹрата Баıазить вьзмагаеть пакы и вь тои самои брани ѡдолевають, Богѹ тако попоустившѹ. Тѹ, оуви мнѣ! посѣчень мьчемь бысть и светы кнезь Лазарь, и много пролитїе крьвїи христїаньскїе. Бысть же сїа брань вь лѣто ҂ѕ, ѡ҃, ҂ѕ҃, ӡ, (6897) Іюнїа еі (15). Тан же ѹбо мѹченичества вѣньць прїеть, и ннніа видит се ıако живь вь нієи же самь сьзда великѹю обител глаголемою Раваница; тоу положен, даже и до дьньсь стоить. Синь Амѹратовь Баıазить сѣде на престоль ѡтьчїи, и ѡть вьсоудь царьствїе оутврди, покори вьстоучнѹю и тѹрьчьскѹю странѹ, и сего ради тѹрьскїи царь глаголет се. Синь же прьвїи великаго кнеза Лазара, Стефань кнезь ѡста сь матерїю своею еште сїи мьладь и сь братомь своимь Вькомь. Грьди же ѡнь царь Баıазить синь Амѹратов многїе страни прїеть,

и покори цара Срацимира бльгарьскаго, и арьбанашькїе и босаньскїе дрьжателие; прїеть же и Солунь и нии гради оу грьчскаго цара. Кь сим же просить оу великїе кнегини срьбьскїе мьньшую дьштерь ее Оливеру вь жену; и сего ради обѣштавает се сина ее Стефана имѣти вь сина мѣсто, и землю не воевати, нь сьблюдати. Они же сь свѣтом патрїархa и вьсего свѣштеньнаго сьбора и вьсего синьклита вьдають сїю вь жену великому амире Баиазиту, яко да спасьно боудеть христоименитое стадо оть вльк губештихь его. И оттоле порабоштена бысть цару Баиазиту. И на вьсако лѣто Стефань и сь братом своим Вльком и сь вьсеми своими вь слоужение приходити ему. По сихь же грьдїи онь цар Баиазить сь ним же велики Стефань срьбьскыи неволею поиде и прѣшьдь рѣку Дунавь, оумишлиаеть брань на Угри и Влахи, и на брани бивьши сь самодрь(жа)вьнїм великым воеводою влашким Іоаньном Мирьчом, и множьством неизреченьно крьвем излитїе, и дѣже краль Марько и Константинь погибоше. Глаголет же яко блаженьии Марко Константину: азь молю Бога, еже христїаном бити помоштьникь, и прьвїи мрьтьвць на рати

сеи боудоу. По томь же царь Баязить сьмиреніє сьтвори сь ними, и ѡтиде вь своя.

Великое деспотьство срьбское.

По анкирьскои оубо брани егда Темирь побѣди и оухвати цара Баязита и вьсе его поплѣни и сестроу Стефановоу кнеза срьбьскаго, иже бѣ за Баязитомь царемь. Кнезь же велики Стефань посилаеть кь Темироу и изводить ю ѡть плѣнієнія. Самь же Стефань вь Цариградь приходить и сь братомь своимь Вькомь, и тамо ѡть цара грьчьскаго Маноуила еште живоу емоу соуштоу деспотьскіи сань пріемлеть, и много его почьтивь, ѡтпоусти. Приходить же Стефань деспоть и сь братомь своимь Вькомь вь свои градь Новоградь, градь сребрьни вь истиноу злати. По оубієніи же Баязита цара, свободи се срьбьска земля ѡть ярьма и покоренія бесерьменьская. И ѡть толе деспоть Стефань самовластаць и господарь вьсеи земли срьбьскои бысть.

Вь лѣто ,ѕ҃.ѡ҃.п҃. (6880) вькнежи се велики кнезь Лазарь и царьствова зі (17) лѣта, емоуже бѣ ѡтьчьство градь Прилѣпьць, ѡтьць же его Прибьць.

Сїа тако ѡбикоше сьписателїе закрывати; обаче обрѣтаеть се истиньно ѥко синь бысть цара Стефана зачьнь его сь нѣкоею кнегинїею, и вь царьскыхь вьспитавь его и наоучивь благоучьстїю и моудрости, и божїимь соудомь биваеть самодрьжьць и великы кнезь, ѥко не врѣждають ѡтьчьскаа дѣла синовиѥ добродѣтелїи, ибо ѡбрѣтаемь и великаго цара Константина, паче же и Алеѯандра макюдонскаго цара вьсего свѣта храбра, тако зачьнышꙋ се, и да никтоже смѣеть дрзнꙋти сїихь поносити. Слыши вь истиномь и светомь евангелїи родословь господа нашего Їсꙋса Христа, како евангелисть не вьспоменꙋ тьчїю д҃ (4) жены, ѿть ныхь же по пльти родителїе влечахꙋ се господа нашего Їсꙋса Христа, и сїи бѣхꙋ неподобьнаа брака, обаче милостивїи Богь не вьзьгнꙋшасѥ сїихь, нь пришьдь собою исправи.

Сь же кнезь Лазарь сьзида црькви светаго Вьзнесенїа Раваницꙋ, идѣже почивають светїе мошти его. Роди же г҃ (3) сины: Стефана, Влька и Доброво𝚥а; и е҃ (5) дьштери: прьваа дьшти его Мара, иже вьдана бысть вь женꙋ Влькꙋ Бранькович𝚥ꙋ; в҃ (2) дьшти его цара Шишьманꙋ Бльгарьскомꙋ; г҃ (3) дьшти

єго, иже бысть даньна оу Ѕетꙋ ѕа Бальшꙋ, д҃ (4) дьшти, иже бысть даньна царꙋ Баꙗѕитꙋ, є҃ (5) дьшти єго на Оугре ѕа Гаревницємь ѕа Цѣлишієм.

Стефань же сіихь прьвїи брать, сннь кнеѕа Лаѕара прїеть начело срьбьско вь лѣто ѕ҃ .ц҃ .н҃. (6950.) бысть великь деспоть, привѣдѣна же бысть господжа єго ѡть града Галата, именꙋема господжа Єлена, и сїи бише бесплодиїи.

Сни оубо деспоть Стефань обьходѣ ѕемлю ѡтьчства своєго: инѣхь смѣрае, инїе же себе покори, и елици вь прѣждьниꙗ врѣмена гради и мѣста вьсхиштени бише ѡть срьбьскїе власти, сихь кь себѣ притрьже. Такожде прѣходе, ѡбрете Белиградь, єгоже прѣжде Оугри вьсхитише; сего же ѡть Оугарьскїе ѕемлю по сьмиренїю вьѕеть. Сни бо Белиградь, аште и вь прѣделехь срьбьскїнхь лежимь юсть, нь ꙗко на срьдци и плештахь оугарьскїе ѕемли леже бѣше; такожде и прочее гради свое, елицехь Тꙋрьци вьсхитише, самовластьно вѕеть. Начеть же множае прѣбивати вь Белиграде, ѕа ниже мѣсто града того ѕѣло красно, поліємь и рѣками и пристаниншта оукрашено, и ѡть вьсꙋдꙋ корабли, ꙗко крилати кь иємꙋ при-

лѣтахꙋ сь множьствомь благыхь. Сего оукрасивь Стефань стѣнами и царьскими полатами, паче же црьквію сьборьною и архіепископію сьда, и вьсеми потрѣбами оудоволивь и вь нюе жилишта инокомь сьтвори. Архіепископь же таи белиградьскїи Єзарахь бѣ вьсеи срьбьскои земли. Сьда же и црькьвь вь име чюдотворьца Николи, и ѣко монастирь оукрасивь вьсѣми добротами.

По томь изьобрѣте мѣсто красно пѹстиньное подобьно мльчанію, и сьзидаеть храмь вь име живоначельнїе Троице, и вьськими добротами оукрасивь, и градь около, и вь стѣнахь кѥлїе; сьбраже и множьство ино(о)кь боголюбазьныхь, и вьсели тꙋ, и вьсакыми потрѣбьными оудоволи и скровиште дьнь оть дьне полагаше тꙋ; сьтвори же себѣ и гробьницꙋ тꙋ, идѣже маломь послѣди положи се. Дасть же и икони тꙋ златомь и бисеромь оукрашени, и множьство книгь и сьсꙋди и ризи сь великымь бисеромь и златомь оукрашеними, ѣко прѣвьсходити и Светїе Гори великꙋю лаврꙋ, и свѣтильникы златїе. Призва и патриарха Кѵрила и вьсемь срьбьскїе земли сьборомь и сьтвараеть храма освештенїе вь дьнь светїе петидесетьници. Наче же обитѣль здати

вь лѣто ,ѕ .ҹ .еı (6915). Приходить же и ништїихь множьство имьже довольно милостиню подасть имь.

По вьсегда сам ь нонітїю по улицамь града ходе, ништїимь ѡдѣжди и златници подаваe; и некто єдинь многашти зашьдь милостиню вьзеть, и пакы пришьдь просеше. Онь же давь ему рече: вьзми, тате и хиштьниче. Онь же ѿвѣштавь рече: несамь азь тать; нь ты єси тать и хиштьникь; сь здѣшьнїимь царьствомь и небесное и боудуштее царьство крадеши и похиштаеши.

По сїихь царь Мусульмань синь прьвїи цара Баıазита сьтвори мирь и любовь велику сь Стефаномь деспотом; а брата своего Пасавѣга оубиваеть, и страни вьстоучьнїе себе покори и турьскую страну. Србьска же земліа по сложенїи мира сь Моусульманомь прѣбиваше вь сьмиреии; нь не бѣше трьпети такова лукавому, подовиже оубо брата его Влька, и вьзеть у цара Мусульмана множьство воиньства, ıако да дасть ми брать мои деспоть Стефань половину ѿтьчини, и азь сь нѣе тебѣ служоу; аште ли нїи, и азь поплѣнию и пустоу сьтвору ею. Стефань же деспоть хотѣ стадо христїаньско не дати Турь-

комь поработити се пакы. Вькь же агарени ѡбьтекоше вьсꙋ ꙁемлю, плѣнꙗюште и пожиꙁаюште и исѣцаюште ꙗко дивїи ꙃвѣрїе. Стефань же не моги диꙁати на нихь рати, ѡво же и навѣта бое се и ꙁавади, и неволею же Стефань раꙁдѣлꙗеть ꙁемлю. Вькь же слоужаше царꙋ Мꙋсꙋльманꙋ. Стефань же вь ѡтлꙋчень нен емꙋ чести живеше.

По сихь же брать Мꙋсꙋльмановь Мꙋсїа приꙁиваеть Стефана деспота и брата его Вька и ꙋ влашькаго воеводи вь помошть вои вьꙁеть, и поиде на Мꙋсꙋльманꙋ, и хоте оубити его. Онь же вь тои ношти побѣже; бивши же брани велицѣи и оубїень бысть Мꙋсꙋльмань вь лѣто (ꙅ҃.ц҃.к҃.в҃ (6922). Мꙋсїа же обрѣте Вька вь Андрианове граде, и повелѣ его оудавити сь нетїемь его Лаꙁарем. И начеть Мꙋсїа вьсеми скиптри ѡбладати, и многїе страни поплѣни. Прїиде же вьстоучнїи сꙋльтань Махьметь синь Баꙗꙁитовь мьньши, а брать Мꙋсинь сь вои своими, и оуби Мꙋсїю. И бысть Махьметь вьстоучнїимь и ꙁападнїимь царь.

Стефань же пакы единь самодрьжьць бысть вь вьсеи ꙁемли срьбьскои. Сꙋльтань же Махметь синь Баꙗꙁитовь поживь и оумираеть вь

Андрианове граде. Синь же его сультна Махмета Амурать, а дрꙋгїи мьньшїи Мꙋстафа еже на вьстоучьнїи владаше, поснлаеть же на нь Амꙋрать воиньство; Мꙋстафа же изиде на брань изь Никенскаго града, и ту оубїен бысть. И бысть царь Амꙋрать вьстоучьнихь и западьнїихь и турькомь, и сь деспотомь Стефаномь велику любовь сьтвори.

По томь же деспоть Стефань наче ногами своими множае болѣти, и призка нетїака своего Гюрьга, и поставлаеть его деспота вьсеи срьбьскои земли. По мале же и самь отьходить оть житїа сего вь лѣто ,ѕ .ц .л .е (6935). Iоунїа ѳі (19). Бысть же вь тои дьнь вь Беліграде громь страшьнь, іаковьже никогдаже не бысть, и тьма по вьсеи нашеи странѣ, іако ношть мнѣти, и на захождени сльнца мало просвѣтли се, и плакаше зѣло. Положише деспота вь монастири живоначельнїе Троице вь гробьнице, еже сам сьзда.

Деспотство срьбьское.

При семь Калуїоане цари грьчьсцемь по Стефане бысть вь Срьблѣмь деспоть Гюргь нетїакь его. Царь же турьскїи Амурать оувѣдѣвь прѣставленїе Стефанове, пришьдь ратїю

и прїемлють градь Крушевацъ, и иниї гради предаше ему; предасть се и Голубацъ градь, приходить же и на Ново градь, Сребрьни градь, идѣже сребро дѣлаху; нь не успе ничьтоже, и ѡтиде царь Амурать зиме належештїи. Кь нюму же посилаеть деспоть сьмиренїе просе ѡ ѡставьшїихь. Онь же по сьмиренїю нѣка и вьзвраштаеть деспоту, и не тьчїю ѡть сїихь раздроушенїе и бѣда належаше срьбьскои земли, нь и западьнїи оугарьскїи краль кь царьскому градоу прїиде, глаголю же преизештьному и великомоу Бѣлиградоу, его же по сьмиренїю самь деспоть Гюрагь ѡтьдасть, оустрашинкь се ѡть Турак. Симь же сице бывьшїимь, лѣпо и намь юсть вьзгласити сь пророкомь Захарїемь, ꙗкоже кь Іерусалиму: развръзи, Бѣлиграде, двери твое; сиреч высокїе и прьвожителе твое здѣже проучее сь Їеремїемь пророком ридати, ꙗко новаго Сїѡна Бѣлиграда запоустѣнїе, гьдѣ вь истину лице веселештїихь се, гьдѣ црькьвна сьбранїа и трьжьства и молитви, и еже вь окрьстьнаа исхожданїа вьнезапу вьса вь мрьзость запоустѣнїа бише. Бысть же знаменїе вь граде, еже из града вьзети се ѡбразомь на вааздоухь, иже велицѣи црькы икони божьствение бысть же по чину, ꙗко на

вьторомь принщьстви царица ѹбо и владичица и Іѡаньна прѣдьтьча, сь обоихь страпь ѡбраза Спасова ві (12) апостоль; по шесть подобьно сь обоихь страпь еже мнѣхомь вь славѹ и назираніе града, се же бысть ва ѡставленіе, оувы!

Прѣжде же того, ѩко искри вьздоухь пѹсти на градь, иже вьзжизахѹ се, пакы погасоше. Прѣжде же сіихь вихарь покровь црькьвіи ѡтѥмь и сьврьже на землю, и домь сестри Стефана деспота. Сїа же знаменїа быше не тьчїю еднного Бѣлграда ради, запѹстѣнїа вьсее земли срьбскїе, еже не по мнозе бысть ѡть безбожьнїихь Тѹрась, вь нихь же царь бѣ Амѹрать, иже и многїе гради срьбьскїе поплѣни и покори, Богѹ тако попѹстивьшѹ грѣхь ради нашихь.

Деспотство срьбьское

Гюрагь деспоть зре свою дрьжавѹ вь мнозен тесноте и насилїю (а)гарень, дасть дьштерь свою Марѹ царѹ вь женѹ сьмиренїа ради, и по мале посилаеть в (2) сина своѩ: Стефана и Грьгѹра на посѣштенїе сестри ихь Марри царици, и пришьдьше вь црствѹюштїи градь, многою храбрость показаше на коньскомь

хрнстанїи оувидевїе агареном, и оть них за-виднми и шклеветаеми бивают кь цару. Царь же вреди имь очнїе зеници, и принишьдьше слепи кь отцу: шть же их видев, вельми ωскрьби се, и сьбравь множьство агарень, и посредь града вьсех искла, дондеже вьсь крьвїи ωгрезе, на столе седь, и помалех дьнех скончавает се; ωставивь на престоле юнеи-шаго сина Лазара. И тан едино лето деспоть-ствовавь, прїемлеть конць житїю.

По семь же Лазару сину Гюргеву брать его Стефань вреждени зеницам деспотьства сань прїемлеть, и по летех неколицех из-гоним бивает некоею завистїю вражїею, и на западнїе страни ωтходить, тамо же и коньць житїю прїеть; ωставивь светолепна два сина: и един по сьмрьти ωтьца своего, презираеть власть ωтьчьскую и бывает ино(о)кь, наречень Максим монах; юнейши же его брать Іωаннь понуждень ωть кралω оугарь-скаго и ωть срьбьских вельмужь, прїемьлеть ωтьчьскую власть, и бивает деспот Срь-блюем. По мале же времени престави се, ωставивь коначьную жалость роду срьбьскому.

Гласник XXXII

III

КРМЧИЈА МОРАЧКА

Ова је крмчија преписана у манастиру Морачи 1615 год. с крмчије Теофила будимљинскога владике од 1252. год. и својина је тога манастира. Писана је лијепо и читко на дебелој хартији in folio у 45 свежања по 8 л., само је у задњој 6 л.; повез кожан с дрвенијем корицама, сачувана без 1, 287 и 503 л. цијела до краја.

Њу сам мимогред објавио у „Српско-далматинском Магазину“ за 1866. год., исписавши из ње, при тадашњој недоколици, само два записа, које сам штампао у поменутом Магазину.

Како се у наше доба почела сврађати живља пажња у словенском ученом свијету и на ту грану наше старе књижевности и црквенога права, у интересу је науке да се и о реченој крмчији што више зна.

Учени В. Јагић и два учена Руса: А. Павлов и Ј. Ј. Срезневски истакли су у својим рас-

правама и описима[1] што савремену науку интересује о крмчијама српске, руске и бугарске редакције. Али наука има јоште посла на том пољу. Ваљало би да се те крмчије међусобно и с грчким оригиналом упореде и разлике побиљеже . . . , а за тај посао ваљало би издати текст једне од њих најстарије, најпотпуније и најправилније упоредно с разликама осталијех [2]).

Док се не приступи томе послу, исписао сам заглавке садржине морачке крмчије да би се тачно знало шта има у њој. И покрај она два записа у Српско-далматинском Магазину — исписао сам оба Фотијева предговора и цио текст градскога закона и овдје их прилажем.

Ако овијем буде, ма шта, олакшано онијема који се баве тијем послом, то ће бити у главном заслуга мојега поштованог пријатеља, дра В. Јагића професора у берлинском университету[3]) који ме покренуо на овај посао.

---

[1]) Starine knj. VI. Zagreb. — Первоначальный Славянорускій Номоканонъ. Казань 1869. год. — Записки императорской академіи наукъ 22. св. Петербургъ 1873. год. — Starine knj. III. Zagreb. —

[2]) Др. Н. Милаш садашњи епископ далматински опширно је расправљао о Савиној српској крмчији у Зборнику правила 1884 год.

[3]) Сада у Бечу.

Ваља ми напоменути јоште и то: да сам скраћене ријечи попунио; интерпукцију оставио онако како је у оригиналу; састављене ријечи одвојио и у особнијем именима замијенио ситно слово крупнијем.

На поштљетку дугујем захвалност доброти једне високе особе за то што сада имам у рукама поменуту кричију за овај посао.

У Биограду 1876 год.

САДРЖИНА МОРАЧКЕ КРМЧИЈЕ

На 1. и 2. страни првога листа (којега сада нема) био је пријеглед првога васељенског сабора.

На стр. 3 свршетак првога и почетак другога сабора.

Ѡть прькаго же сьбора до вьтораго, лѣть .нг.

Вьтори же свеҭы и вьселюньскыи сьборь бысть вь Констаньтине градѣ. Вь лѣто петьтисоущьною. ѡсмь сать, .од. Вь царьство Ѳеѡдосїа Великаго и. т. д.

На 4. стр. ѡть вьтораго же сьбора до трѣтїаго. лѣть. .ма.

Трѣти же светыи и вьселюньскыи сьбор бысть вь Ефесе вь лѣто е. тисоущьною. .цеі. вь царьство Ѳеодосїа Малаго и т. д.

На 6. стр. ѡть трѣтїаго же сьбора до четвртаго сьбора лѣть .л.

Четврьти же светыи и вьселюньскыи сьборь бысть вь Халькыдоне вь лѣть. петьтисоущь-

ною деветь сьть четириндесети и петою. при цари Маркіанѣ и т. д.

На 8. стр. Ѡть четврьтаго же сьбора до петаго лѣть .рв. — Пети же сьборь бысть. вь Констаньтиие градѣ. вь лѣто. шестьтисоущьною четириндесеть и седмою. при цари Иоустиніанѣ Дрѣвьнынимь и. т. д.

На 10. стр. ѡть петаго же сьбора до шестаго лѣть. рк҃ѳ..: — Шести же светыи вьселюеньскыи сьборь. бысть вь Констаньтинѣ градѣ, вь лѣто шестьтысоущьною седамьдесет шестою. при цари Костаньтинѣ и. т. д.

На 12 стр. ѡть шестаго же сьбора до седьмаго лѣт .рк.: — Седьми же светыи сьборь. бысть вь Никеи вьторою вь лѣто шестьтисоущьною .с. деветьдесеть и шестою вь царьство Костаньтина и Ѥрины и т. д.

На 14 стр. почиње се и продужује до 22. стр. пријеглед обласнијех сабора. овако:

И ѥще ѡ вьсѣхь светыихь сьбѡрѣхь. и ѡ времени чиноу ихь которы и по которѣмь бысть: — Вѣдомо же боуди и се. ѩко изьложеніе сьборѡмь не бысть по чиноу ихь ни по временемь вь ньа же сьнидоше се. бывше бо сьборы прѣжде никеиенскаго светога и вьселюеньскаго прьваго сьбора нарицаѥми помѣстныи ѥже соуть се: —

На 15. стр. помѣстны сьборь .а... помѣстны .в. на 16 стр. помѣстнїи .г. .д. числомь а вьселюенскыи .а. И тако по томь сьиндѣ се иже на Арїа вь Никюи свети и прьвїи вьселюеньскыи сьбѡрь .є. помѣстны .ѕ. помѣстнїи. на 17 стр. помѣстныи .ꙁ. помѣстныи .и. а вьселюеньскыи .к, числомь. .ѳ. а вьселюеньскыи .г. числомь .і. помѣстны .аі. И по семь сьбра се светыи сьбѡрь. вь Костантине градѣ на Євтиха арьхимандьрита: — по числꙋ .ві. а вселюеньскы .д.: — помѣстныи .гі. на 19 стр. ,ді. по числꙋ. а вьселюеньскыи .є. на 20 стр. и вьселюеньски .ѕ. по числꙋ .єі. а вьселюенсьскы .ꙁ. по числꙋ .ѕі. — Послѣдниі же светыи и вьселюеньскы седьмы сьборь сьиндѣ се вь Никюи вьтороє и т. д.

На 22 стр. истлькованїє стыха глаголюемаго. Господи Ісоусе Христѣ Боже нашь помилоуи нась аминь: — Тоюждо слѡво рѣченаго стыха испльнь юесть повелѣныи, богомоудрыхь и т. д.

На 28 стр. истлькованїє светаго иꙁьображенїа вѣры. еже юесть Вѣроую вь единого Бога отца вьседрьжителю: — Ꙁнаменїє юесть вѣроующомꙋ светоює иꙁьображенїє и т. д.

На 31 стр. Ѡтьмещеть хотещїихь крьстити се вьтороює и т. д.

На 32 стр. истлькованіе молитвѣ. еи же илоучи Господь Ісоусь Христось оучеиикы своѥ. сь темы иась илоучи и оучить молити се и глаголаты: Отче иаш иже еси иа иебесѣхь; тльковаиіе Ȥлатооустаго: — Оучить ны како подобаѥть молити се. и абые оумь иашь вьпѣхреть и ѡть ȥемлѥ вьȥносить и кь иебесѣ прилѣплаѥть и т. д.

На 34. стр. прологь рекыше прѣдсловіе. свѣдьшаго светаѩ правыла. вь четириинадесете титлы: — .є.: —

Тѣлеса оубо по ѡдобію веществьиыѥ пріимающе пище растоуть же и цьвьтоуть до оуставлѥииаго имь вьȥраста и т. д.

На 38 стр. дроугоѥ прѣдсловіе вѣдьшаго правила. иже по петомь сьборѣ. и шестаго же и седьмаго и иже по сыхь и приложьвша и сучетавьшаго с правилы сь апостольскыми же и сь прѣжде бывьшіихь светыихь сьборь:—

Прѣди реченоѥ оубо прѣдсловіе ѡть иелы же христіанскаѩ проповѣдь апостольскыми вѣщаиіи и т. д.

На 40 стр. Титьлы правиломь сьчетаиіа и подобиымь коѥмоуждо титлу главамь; титьль иашимь еȥыкѡмь скаȥаѥть се граиь. граиь же

юсніѣю нменоуюєть сє сьуєтаніє или сьвакоупьлюєніє. грань .а. главь .ли.: —

На 42 стр. по дну листа: прьва та сказоуюють сє особно царствѣ приходещіаѩ именіа.

На 43 стр. по дну листа: женнма поводьница. сказаюєть сє: —

На 46 стр. Грань втораѩ. О сьсданыи црьковь. и ѡ свещеныхь сьсоудѣхь. и ѡ вьзложеныихь сии реуь. ѡ вьсѣхь соущіихь вь црькви потрѣбахь. и ѡ приуьтьницѣхь. иже безьволю епископа своего поставьлѩють. црькви: —

На 47 стр. Грань третіа. главь. .кв. О молитвахь. и о плодѡвѣхь и ѡ уьтеныих. и ѡ приношеныи. и о приуещении его и о ризахь црьковьникѡмь. и о слоужьбе. уьтцѣмь. и певьцѣмь и слоугамь :—

На 50 стр. Грань уетврьтаѩ. главь. .зі: —

На 52 стр. Грань .є. вь нѣи же. главы. .г. О нерадещихь ѡ црькныхь ни приходещихь вь врѣмѣ пѣніа и молитвы. и гьноушающихь сє памети светыи. сіи реуь праздникь. и ѡ ѩдоущихь вь црьквахь и о трапезахь: —

На истој страни: Грань шестаѩ. вь нѣи же главы три: — О приношены плодѡвь вь црьковь. которіє подѡбаюєть плоди приемати.

или раздавати. и ѡ въземьлющиихь нечьто ѿть црькве. или восакь или тиміань или масло. и ѡ живоущиихь вь свѣщенныихь мѣстѣхь и сьгрѣшающіихь : —

На 53 стр. Грань седьма вь нюи же главь петь : — О постѣ. и о четыредесете дьнехь. и о пасцѣ. и о пеньтикостіи. сіи речь о петьдесетьници и ѡ недѣли и сꙋботе. и о покланиюны колѣны : —

На 55 стр. Грань ѡсма вь нюи же главь .ии.: — О прѣдѣлѣхь и како прѣбывати епископѡмь. и причьтникомь и како камо ѡдходити нимь и о сьборѣхь бывающіихь по вьса лѣта. и о странно пріемьствѣ. и ѡ ꙋченыи и ѡ поставьлюеныихь. и мирниихь посланіихь. и которіе мирьскіе и людскыю вѣщи подобають нимь творити, и како подобають причьтникомь дроугь дроуга почитати : —

На 58 стр. Грань деветаю вь нюи же главь .лѳ. О сьгрѣшениихь и о соудѣхь епископѡмь и причьтникомь. и ѿт ѿлоучени. и ѡ изврьженыи. и о покаанііи. и которіе грѣхы поставьлюеніе раздрѣшають : —

На 65 стр. по дну листа : женима и наложница. си речь поводьница ; —

На 66 стр. Грань десетаꙗ въ нѥи же главь. .и.: — О оуправьлѥнии црьковьнаго имѣнїа. и ѡ своѥмь особьнемь имении епископꙋ:—

На 67 стр. Грань .аі. въ нѥи же главь. .гі. О монастирїихь и о мнысѣхь. си реүь ѡ үрьнориꙁьцыхь : —

На 70 стр. Грань. .ві. въ нѥи же. главь. .иі. О ѥретицѣхь. и ѡ жидохь. и о ѥлинѣхь. О томь үто ѥсть ересь и үто раскола. и үто подцрькокьник : — На истој страни по дну: главь. .и. пази по мери више на горьню главꙋ.

На 72 стр. Грань .гі. въ нѥи же главь. .мв. О мирьскыхь людѣхь: —

На 78 стр. Грань. .ді. въ нѥи же главь .ꙁ. Си грань обьща вьсемь үловѣкѡмь: —

На 79 стр. въ вѣдѣнїе номоканона сырѣүь ꙁаконьномоу правилꙋ. и иꙁложенїе соуштаго въ книгахь сихь сьүетанїа свештеньныхь. правиль. светыихь апостоль и седьми вьселѥньскыихь. светыихь с(ь)борь. не такмо же тѣхь нь и помѣстиихь. и иже ѡть нѣкыхь светыих ѡтьць особьно бывьшихь. правиль. .и. како по редꙋ стоѥт. и которы с(ь)борь колико правиль имат: — На истој страни по дну: книги номоканонь, еже скаꙁаеть се. ꙁаконꙋ правилѡ:

— По свршетку 64-те главе на 83 стр. **Написа же се прѣжде иные главы иже соуть си: — .а. вѣдѣнїе вь кратьцѣ о светыихь вьселюньскыихь седьмы сьбор(ь) кь томоу же и ѡть помѣстныхь: — .в. истльковaнїе стыха. Господи Ісоусе Боже нашь: — .г. истльковaнїе Вѣрую вь єдиного Бога отьца: — .д. истльковaнїе Отьче нашь: — .є. двѣ прѣдьсловы и о сложенїи граныи: — .ѕ. Четиринадесете граны правильнаго сьчетанїа: —**

На 84 стр. **.а. иzложенїе прьвиломь апостольскымь же и ѡтьчьскымь. имеѥ тльковaнїе Алекьсїа дїакона. и zаконохранителѣ: — Аристина. правило светыихь апостоль, правило .а.** са **„тлькь.“** На истој страни по дну: **Аристини. жена бѣше. и сеѥ монастирь вь Цариградѣ. нарицаѥть се Аристихїнь. и о того монастирѣ. бѣше Алеzїи дїаконь. и zаконикь и того ради нарицаеть се Арїстинь: — Правило .в. и .z.** мјесто **„тлька“ — се раzоумно. — Правила: .кв. .кг. .кд. .ѯг. .ѯѳ. .оа. и .оz.** без **„тлька“.**

На 113 стр. послије 82 правила. **И се тожде правиль .пв. светыхь апостоль вь ниѥмь же и тлькь.** — На истој страни по дну: **не можеть**

бо рабь двема господниома работати по господьскому словеси: —

На 116 стр. .к. светаго апостола Павла правила црьковнаа .ꙁі. без „тлька.“ На истој страни по дну: гоусли оуво две имѣны имоуть. иже гудеть прьсти. гоудаць нарицаеть се, а иже посмицае власеномь лоучисьцомь скрипльеть. смычакь имѣнуеть се: —

На 118 стр. .г. Обою светою врьховною апостолоу Петра и Павла правиль .ꙁі. без „тлька.“

На 121 стр. .д. вьсѣхь светыхь апостоль, коупьно правиле двѣ. правило .а. — По свршетку: коньць: — прѣидоше сь Богомь светыихь апостоль прѣчьстнаꙗ правила:

На 122 стр. .є. светыи и вьселюеньскыи. иже вь Никеи прьвїи сьборь бысть вь царьство Костаньтина Великаго сьбравьшихь се .тиі. светыихь отьць на ꙁлоучьстиваго Арїа. хоулившаго сына божїа. Господа нашего Ісоуса Христа. егоже проклѣше ты светы отьци. и правила иꙁьложише. вь чинѣнаꙗ ꙁдѣ прьваго сьбора правиль .к. са „тлькь.“

На 135 стр. .г. иже вь Анькурѣ светаго помѣстьнаго сьбора правиль .кє.: — Увод: Прьвеіе вьсѣхь с(ь)бора иже вь Антїохыи

Сирьсцѣи бысть. на Павла самосатьскаго и т. д. — Правило .а. се же и вьторо, са „тькь“ послије свијех. На крају: Коньчашесе о Христѣ правила иже вь Аньтурѣ светаго помѣстнаго сьбора: —

На 146 стр. .ꙁ. иже вь Новеи Кесарїи светаго сьбора правиль .еі. — Увод: — Иже вь Новѣи Кесарїи близь Поньтьскаго мора. сьшьди се сьборь и т. д. правила са „тькь.“ — На крају: прѣлеꙁохомь о господии иже вь Новеи Кесарїи сьбора правила: —

На 152 стр. .и. светаго помѣстнаго сьбора иже вь Ганьгрѣ правиль .к. — Сь же светыи сьборь бысть. по Нїкенсцѣмь сьборѣ сьниде ть. и правила иꙁложи: — На 154 стр. иза .ѳі. правила: тькь вьсѣмь прьжде реченымь правиломь светаго сего сьбора иже вь Ганьгрѣ: — На семь светѣмь сьборѣ. светїи отьци. и иихь ради црьковьныхь потрѣбь сьшьдше се и т. д. — На крају: проидохомь сь Богомь иже вь Ганьгрѣ светаго помѣстнаго с(ь)бора светыхь отьць правиль.

На 157 стр. .ѳ. иже вь Аньтїохїи Сирьсцеи светаго поместнаго сьбора правиль. двадесете и петь: — Увод: Два с(ь)бора быста вь Аньтїохїи Сирьсцѣи и т. д. Правила са

„тлькь“. — На крају: Коньчаше се о Христѣ и Аньтїωхїнскаго сьбора правиль. —

На 168 стр. .і. светыи с(ь)бωрь поместныи иже вь Лаωдикы Фригїисцѣи сьбра се ωть разьличныихь ωбластыи: — Васїнскаго правьлюенїа. многомь блаженымь ωтьцемь сьшедшимь се иже и заповѣди црьковьнїе изложише ꙗко же написани соуть здѣ с(ь)бора иже вь Лаωдїкїи. правиль .нѳ.: — правило .а. са „тлькь.“ — Правила: .ѳ. .ли. .ми. .нв. и .нг. мјесто „тлька“ — се разоумно — а. .лѳ. без „тлька“; између .ѳі. и .к. правила: инога номоканона тожде правиль деветоюнадесете: — На крају: сконьчашесе о господѣ и Лаωдикїнскаго сьбора правила: —

На 182 стр. аі. светыи вьселюеньскы .в. сьборь бысть при цари великѣм Ѳеωдосїи. вь Костаньтинѣ граде сышьдшимь се. .ри. светыхь ωтьць ωть разьличныхь мѣсть. на доухоборьце иже и правила изложише: Увод: Вьзьглашенїе того светаго сьбора. кь благоуьстивомоу цароу Ѳеωдосїю Великомоу и. т. д. Сїа правила изложише. иже вь Костаньтини градѣ благодетїю божїею сышьдшемь се епископы. .ри. ωть различьныхь ωбластии. повелѣнїемь благоуьстиваго цара Ѳеωдосїа Великаго: —

правиль .а, мјесто „тлька“ — се разоумно. — Правило .е. без „тлька.“

На крају: и сего светаго и вьселюеньскаго вьтораго сьбора правила кь прьвимь приложишесе о господѣ:

На 186 стр. .кі. правила светаго и вьселюеньскаго трѣтіюго сьбора иже вь Ефесе сышьдшихь се светыхь ѡтьць. — Третыи вьселенскіи светыи сьбѡрь. бысть вь царьство Θеѡдосіа Малаго и т. д. На томь же сьборѣ и правиль .і. изьложише: — Писаніе светыхь ѡтьць сего сьбора кь вьсѣмь правовѣрнимь: — Светыи и вьселюеньскыи. великыи сьборь. вь Ефесѣ сьбравши се. повелѣніемь и т. д. правиль. .а. — Правила: .а. .б. .в. .г. и .д. без „тлька.“ — На 189 стр. тогожде сьбора ѡть посланіе кь соущимь вь Памьфиліи епископѡмь. се же и деветоюе правило: —

На крају: благодатію божіею прѣстоупише кь прьвымь и сего светаго и вьселюеньскаго сьбора иже вь Ефесѣ правила: —

На 190 стр. .п. правила светаго и вьселюеньскаго .д.-го сьбора иже вь Халькидонѣ. тридесете: — Светыи и вьселюеньскыи четврьти сьборь. вь врѣмена цара Марькіана и т. д. Завршетак овај: изложише и правила юже соуть

написана ꙁдѣ: — правило .а. мјесто „тлькь.“ — се раꙁоумно; остала правила са „тлькь.“ — По свршетку: помощїю божїею, поидоше кь третиимь и четврьтаго вьселеньскаго сьбора правила иже вь Халькидонѣ: —

На 203 стр. .дı. правила светаго помест-наго сьбора иже вь Сарьдакїи рекыше вь Срѣ-дьци двадесете и едино: — Иже вь Срѣдьци светы и помѣстны сьборь бысть. царьствоу-ющю Костаньтиноу сыну Великаго Костань-тина и т. д. Завршетак: Си же светыи отьци иже вь Срѣдьци сьбраше се· и правила иꙁло-жише. на црковьное строенїе. еже соуть се: — правило .а.—Правила: .и. и .вı. без „тлька.“ — На крају: Кончаше се о господѣ и сего светаго помѣстнаго сьбора иже вь Срѣдьци правила: —

На 212 стр. .еı. правила светаго и по-местнаго сьбора иже вь Карьѳагенѣ. сто три-десеть и осмь. — Иже вь Карьѳагены светыи сьборь бысть. царьствоующю тогда вь Римѣ Онорїю и т. д. Завршетак: Сьшьдшю же сь-бору. и правила иꙁложише. написанаꙗ ꙁдѣ: — Сы .г. правила особьна соуть. прѣдсло-вїе соуть соущїимь вь числѣ правиломь: — правило .а. са „тлькь.“ — Између .г. и .д.

правила уметнута су горепоменута три правила: .л. и .в. са „тлькь“, а треће мјесто „тлька.“ — се разоумно. — На 228 стр. по дну листа: Ипапонь градь юсть вь Афрїнкїнсцѣи странѣ: — Правила: .лг. .н. .он. .оѳ. .пѳ. .рд. мјесто „тлька“ — се разоумно; правила: .сг. .раі. .рві. .ргі. и .рді. без „тлька.“ — Си же четиры правила: сто прьвоюнадесете. сто вьторонадесете. сто третїенадесетемь правилѣ сего сьбора: — На 264 стр. Вь списанїе Кѵрила Алеѯаньдрьскаго вь ѡтьцемь сего сьбора: правиль .рлг. Іакоже писасте вь намь прѣѡсвѧщеньна братїе и т. д. — Посланїе Атьтика епископа Костантинѣ градѣ вь семѹ же сьборѹ; правиль .рлз. — (ibid) — Иже вь Никеи вьселюньскаго сьбора светыихь и ѡбразь вѣры. и т. д. (ibid). — На 265 стр. ѡть посланїа сего сьбора иже вь римьскомѹ папѣ Келестинѹ; — На крају: Милостїю божїею. поидоше вь прьвїмь, и сего помѣстнаго сьбора правила, иже вь Карьѳагени Афрнкїнсцѣи:

На 266 стр. .гі. ѡ сьтворшиимь се вь Костантины градѣ. ѡ Агапїи. и Гавадїи прѣщема се о прѣстоль. епископыю Вьстрьскаго града. — Вь царьстко Арькадиюко. сына Ѳе-

ѡдосїа Великаго и т. д. Завршетак: И се правило изложише едино. правило .а. са „тькь." — На крају: И се правило приложисе кь прѣдьнимь: —

На 267 стр. .зı. правила шестаго вьселюньскаго сьбора иже вь Костаньтинѣ градѣ вь троулѣ полатнѣмь: — .ра. — правило .а. са „тькь." — Између .а. и .в. правила, кратки пријеглед васељенских сабора. — Правила: .ı. .кв. .кг. .кз. .лд. .мз. .нг. .нз. .ѯз. .оз. .пг. .пг. ,сг. ,си. мјесто „тька." — На 291 стр. по дну: — Облаки гонещеи. ѡть селѣ ньвлькодьлаци нарицають се да егда оубо погыбьнѣть: лоуна или сльнцѣ. глаголють вльködьлаци лоуну изедоше или сльнцѣ си же вь са басны и льжа соуть: — На крају: И сего вьселюньскаго шестаго сьбора свещенаꙗ правила. грѣдоуще прѣдь петими. теченїе, о Христѣ добрѣ сконьчаше: —

На 303 стр. .иı. правила .з-го. вьселюньскаго сьбора иже вь Никеи вьторое сьбра се. двадесет и двѣ. правило .а. са „тькь." — Правила: .и. .ѳ. .гı. .зı. мјесто „тька" — се разоумно. — На крају: И сего светаго и вьселюньскаго седьмаго сьбора правила сконьчаше ѡ господѣ: —

На 312 стр. .ѳı. правила иже вь Костаньтины градѣ бывьшаго прьваго и втораго сьбора вь црькви светыхь апостоль. правиль .ʒı. — Сьборь сь надьписаеть се снцѣ и т. д. — Сказь. — Не доoумѣти се ıе ʒдѣ. како единь сын сьборь и т. д. Завршетак: Ѥгда и вь униıениıа ʒдѣ правила иʒложена выше: — правило .а.

На крају: И сего сьбора правила иже вь црькви светыхь апостоль сконьчаше се о господѣ: —

На 316 стр. .к. Правила .г. иже вь Костантины градѣ вь прѣименитѣи црькви божїе моудрости. рекьшеи вь светѣи Софїи. сьбравьшаго се сьбора. иже и седьмыи сьборь оутврьди: — правило .а. без „тлька“. — На крају: И сего сьбора иже вь светѣи Софїи правила три. троицѣю направьлıаıема достигомь вь прѣдныимь: —

На 317 стр. .ка. Светаго и великаго Василіıа ѡть посланїи иже вь Амфилохїю епископоу Иконийскомоу и вь Диѡдороу и ка инѣмь посланыхь: — Правиль ,са. правило .а. са „тлькь.“ Правила: .ʒ. аı. мјесто „тлька“ — се раʒоумно. Правило .вı. без „тлька.“ Иза

.єі. и .ѕі. правила додано: Сказь Сима двѣма главама нѣсть тькѫ по ню же си паче сказаніє еста и т. д. Правила: .кг. .кд. .мд. .ѯ. .ѯѕ. .оє. .он. .пг. .пє. .пѕ. .пн. .пѳ. .ҁ. .ҁа. бес „тька.“ — Правила: .ла. .лг. .мк. .нз. .нн. .ѯв. .ѯг. .ѯд. .пз. — мјесто „тька“ — сє разоумно.

На 345 стр. .кв. Тогождє ѡ брѣмєны сьгрѣшающихь правила вь кратцѣ. правило .л. Има их .кѕ.

На 346 стр. .кг. Тогождє ѡ томь колика и какова соуть мѣста єпитимїамь рекьшє запрєщенїємь. четыри соуть. мѣста запрєщенїємь. На свршетку: Сими оубо четырьми мѣсты вьсако покаанїє сьврышаєть сє и т. д.

На 347 стр. .кд. Тогождє наказанїє кь прѣзьвутєроу ѡ божьствьнѣи слоужьбѣ. и ѡ нерадѣщихь о запрєщеныхь: — Потащи сє о прєзвутєрє. прѣдьставити себѣ дѣлатєли нєпостидьна и т. д.

На 348 стр. .кє. Тогождє Вєликаго Василіїа посланїє кь Григорїю и Богословцю и о множьсцѣмь стоянии: — Познахь твоє посланїє. ꙗкожє дроузы дроуговь своихь дѣти и т. д.

По свршетку: И сїи светаа правила Великаго Василїа кь великымь и малимь сьборωмь приложише се ω господѣ.

На 355 стр. .кг. Ѡть посланїа светаго Тарасїа архїепископа Костаньтинѣ града. кь Адрианꙋ папѣ римьскомꙋ. главы разлучьны. ωть оуказанїи божьствьнїихь писанїи еже непоставьлати намь здѣ: Роукоположьници, рекше поставьлаюшти и т. д. Ѡ дѣлны апостоль. — Рече Петрь кь Сїмонꙋ Вльхьвоу и т. д. правиль. светыихь апостоль .лл. — Намь здѣ поставлıень епископь и т. д.

На 356 стр. Тогожде Великаго Василїа. ωть посланїа кь соущимь подобнымь епископωмь: — Мнеть се поставлıающеи намь здѣ и т. д. Ѡть житїа светаго Ιωанньна Златооустаго. — Повелѣ сьборь злато оубо. поставльшихь се намь здѣ възѧти и т. д. Сьбора иже вь Халькидонѣ. правило. .в. Аще кто кꙋпить или продаıеть поставлıенїе и т. д. Шестаго вьселıеньскаго сьбора иже вь Костаньтины градѣ вь Троулѣ полатнѣмь. правиль .кв. — Поставлıенїи намь здѣ. да изврьжеть се сь поставьльшимь его: — Оуслышимь се вь сы и вьноушимь и т. д.

На 357 стр. .кꙁ. Светаго Дионисїа архїепископа Алеѯаньдрьскаго ѡ томь когда подобаеть вь великою соубот пость оставиты: —. Светыи еваньгелїсті. о врѣмени оубо вьскрьсенїа. Господа нашего и т. д. Тогожде ѡ соущихь безь обьщенїа. страха же ради сьмрьтнаго. приобьщающихь се и т. д. правило .а. има их .д.

На 358 стр. .ки. Светаго Петра Алеѯаньдрьскаго свещеньномоучеика. правила ѡ отьврьгьшихь се вь врѣме гонїенїа и паки кающихь се: — правило .а.; има их .дı.

На 360 стр. .кѳ. Светаго Григорїа Новые Кесарїе епископа и чюдотворьца обывьшихь вь нашьствии варьварь. правило .а.; има их .гı. без „тлька.“

На 361 стр. по дну: Ѕораде и Готьѳи два ıезыка варьварска: —

На 362 стр. .л. Великаго Атанасїа арьхїепископа алеѯаньдрьскаго. Кь Амону мнихꙋ и т. д. На истој страни: Тогожде ѡ оуꙁаконıеныхь книгахь. ѡть деветаго посланїа праꙁдиничьскаго; — Ветьхаго ꙁавѣта книгы и т. д.

На 363 стр. .ла. Глава .ла. Великаго Атанасїа ѡть посланїа кь Роуфинїанꙋ епископꙋ.

Годѣ бысть иже ноуждею привлѣчени бывьше и т. д.

На истој страни .лв. Светаго Григорїа Богословца. ѿть словесь ѡ тѣхьжде книгахь:— Прьвые Бытїе и по томь Исходь и т. д.

На 364 стр. Светаго Амфилохїа. кь Селеоукѹ о тѣхьжде книгахь. —

На 365 стр. .лг. Светаго Григорїа Нѵсьскаго кь Антоню епископѹ Мелетиньскомѹ. правиль осмь: — Прѣдьсловїе: — Трое видить се ѡ доуши нашеи. словесное. похотное и ѩростьное и т. д. правило .а.

На 368 стр. .лд. Тимоѳеа архїепископа Алеѯаньдрьскаго едииого оть сто и педесеть светыхь ѿтьць. Иже вь Костантини градѣ на Македонїа сьбравьшихь се. Сь же Тимоѳеи прѣимьника прѣстолѹ имѣше Ѳеофила. — правиль .еі.

На 369. стр. .ле. Ѳеѡфила арьхїепископа Алеѯаньдрьскаго. вьзьглашенїе богоѩвьленїю наставьшие вь недѣлю. вьсѣхь же правиль .ді. правило .а.

На 371 стр. .лѕ. Кѵрила арьхїепископа Алеѯаньдрьскаю ѿть посланїа иже кь Домьнѹ. правиль .е.

На 372 стр. Тогожде ѡть посланїа. кь Пеньдапольскымь. и кь Ливїнскымь епископомь. правиль. .д. На 373 стр. Тогожде кь Маѯимꙋ дїаконꙋ: — Тогожде Генадїю арьхимандритꙋ. — Ѡть посланїа кь Євлогїю Алеѯаньдрьскомꙋ.

На истој страни: .лꙁ. Тогожде о правовѣрнии главѣ .кі. на Несторїа .а.

На 375 стр. .ли. Генадїа архїепископа Костаньтинѣ града. и иже тогда сьшьдшаго се светаго сьбора. ѡть посланїа кь вьсемь епископомь. — Апостолы оучителие вь мирь посла Господь и т. д.

На 376 стр. .лѳ. Ѡть посланїа. ѡть Костаньтинѣ градѣ. сьбора. кь Марьтирїю епископꙋ антїѡхїнскомꙋ: — О томь како приимати еретикы приходщеи кь сьборнѣи црькви: —

На истој страни .м. Главы великые црькве рекьше светые Софїе ꙁапечатлѣны ꙁлатою печатїю. цара Иоустинїана: — О рабѣхь прибегаюшихь вь црьковь. правило .а. —Има их .г.

На 377 стр. .ма. Димитрїа митрополита Кꙋꙁичьскаго ѡ Іаковитѣхь. и ѡ Хацицарѣхь: — . . . На истој страни попријечно дрꙋга ересь. — Еретици Мельхите нарекавише се и т. д.

На 378 стр. .мв. О Масалїанѣхь, иже соуть глаголюемыи Богомили, Бабоуны.

На истој (378) стр. .мг. Петра архїепискoпа Аньтїωхїскаго. вь Бенетьчьскомꙋ арьхїепископꙋ. бѣже сь при патрїарьсѣ Костаньтинѣ града Алексыи.

По дну листа: Масалїанѣ оучители сꙋть Богомилωмь. рекыши Бабоунωмь: —

На 379 стр. Леωньта арьхїепископа Бльгарьскаго, ωть трїи посланїи. о тѣхьжде опрѣсньцѣхь; ωть прьваго посланїа: —

На истој страни: .мд. Блаженаго Нила црьнорызьца. посланїе. посланоюе Хараклїю прѣзьвитерꙋ. Соурово нападающꙋ нь сьгрѣшающїе и т. д.

На 383 стр. .ме. Ѿть свитька божьствьныхь новыхь заповѣдии иже вь божьстьвнемь наслѣди цара Ноустинїана. разьлучныи заповѣди. сьходеще се подобьно сь божьствьниммы и свѣщенимы правили. и ωть обычаїа свою крѣпость дающе. имь же чинь нѣкыи. и число положихωмь. да вь скорѣ ωбрѣщеть се искомаа глава. Понеже ако реченою ωть разлучьныхь заповѣдїи быти быста ныимь. и якоже писано юесть здѣ. сь правилы сьборьныими лѣжещїихь заповѣдїи главы: — На 386

стр. Зачело заповѣди. еже зачело о правьлюенынхь и ѡ стѣжаныхь: —

На 390 стр. .мг. Заповѣдь прьвая ѡ новыхь Ноустиніана цара. о прьвыхь и ѡ великыхь божіихь дарѣхь. и ѡ подобиѣи божьствьнымь и свѣщеньнымь правиломь чьстыи. И како подобають епископы или причьтьникы на поставьленіе приводиты. и ѡ проуимь причьтьникь строюнніи. о моужьсцемь же и женьсцѣмь. и ѡ инѣхь различьныхь потрѣбахь. ихьже прѣдьсловіа прѣжде сего написахомь: — главь .пз. глава .а. На 399 стр. Ѡть селѣ ѡть иноє заповѣды· —

На 420 стр. .мг. Новая заповѣдь. благочьстиваго цара Алѣзіа Комьнина: — Двоює такокоює вь слоуха вьнидѣ царьства моего прѣосвещеньны владико и т. д. На 421 стр. Раздрѣшеніе: — И подобьнаго ѡбоюемь полоучити исправлюеніа по разоумѣ и т. д. На 423 стр. Заповьдь новая бывьшіа ѡть христолюбываго цара нашего Алеѯіа Комьнина. мѣсеца нюніа. иньдикьта седьмаго. вь лѣто ҂зфчв. иже изложена бысть ѡть Варьды. хранителя полаты. и прьваго соудіе сильнаго: — Ветьхоює оубо и староює законоположеніе и т. д. На страни попријечно: Фризи и Мисы

варварьсціи єзыци соуть. На 428 стр. Въспоминаниіє хранителіа полати. и великаго стража Іѡаньна Өракиста. О нюемь же и раздрѣшеніє изреueно бысть царемь нашимь светымь. прѣжде бывьшіа ѡть нюего новаа заповѣдь. О врацѣхь оутвръждающіи повелѣніє. и не раздрѣшенѹ бытн повелѣвающи. сь свещеньными молитвами бывышемѹ оброуueнію, мѣсеца марьѳа. вь лѣто ѕѯх. — Владико мои светыи. uловѣкомь нѣкымь оброуueніє брака и т. д. На 430 стр. —Раздрѣшеніє — Аще ино ниuтоже юесть царьство. нь тькьмо законьное и т.д.

На 435 стр. .мз. Ѡть разьлиuьныхь тиѳьль рѣкше граніи: — Иоустиніана цара новыхь заповѣдіи. Главы по избранію разлиuьны. ѡть прьвоює граны. глава .ѳ. — Іако нѣкомѹ ѡклѣветающѹ ѡ коюеи любо винѣ хотещаго се поставити и т. д. На 437 стр. — Ѡть вьторою грани: новых заповедіи: — глава .ѳ. На 440 стр. Шестоє грани: — глава .а. (ibid) На 441 стр. Осьмыює граны: — глава .в. На 442 стр. Деветоює грани: — глава .а. На 445 стр. Граны десетіє: — глава .а. На 446 стр. Граны прьвоюенадесете: — глава .а. На 447 стр. Трѣтіенадесете грани: — глава г. На 450 стр. .ми. Избраніє ѡть закона. Богомь данаго из-

рьнльтомь Моисѣомь. О соудѣ и ѡ правьдѣ: — По сврштетку: Коньць заповѣдї божїи: —

На 459 стр. .мѳ. Никити мниха и прѣзвутера монастырѣ стоудїнскаго. пореклом Стиѳута. кь Латиномь. ѡ опрѣсньцѣхь. — Аще юсть вь тебѣ разоумь речь прѣмоудрость и т. д.

На 466 стр. .н. Ѡ соуботьнемь посте: — Рьцете намь ѡть коудѣ постите се вь соуботи и т. д. На 468 стр. О брацѣхь нюрѣюекь ихь; — Кто же и прѣдаль юсть вамь и т. д. — На 470 стр. О стриженыи брады: — Что же ѡ постриженыи брады: и т. д.— О растещихь власы и красещихь се ими: — И ѡ вьласѣхь же не сицѣ ли заповѣда Богь пророкомь и т. д. (ibid)

На 471 стр. О прьстены. — Такожде и ѡ прьстены. сицѣ глаголють Богь и т. д. .на. О Франьсѣхь и ѡ проуїихь Латинѣхь: — Папа римьскыи. елико же западьные страны христїаны и. т. д. (ibid)

На 475 стр. .нв. Светаго Анастасїа патрїарьха Аньтїѡхїискаго. оуказанїе юко велико и аггельскыи есть архїерѣискыи сань. и юко невьзьможьно светителю ѡть мирьскаго чловѣка соудиму быти, нь ѡть большаго светителю юкоже и правила рекоше:—

Вь црьковнѣмь писаніи. Филона философа обрѣтохь и т. д. На 476 стр. Тогожде светаго Анастасіа. споведаніе о папѣ Римьсцѣмь. Григоріи бѣседовьницѣ и чюдотварьци: — Сказа намь прѣзвитерь имѣнемь Петрь пришьдь ѡть Рима и т. д.

На 477 стр. .мг. Чинь рѣкьше молитвы ѡцѣщенію и примирѣнію кающихь се. молитва надь кающими се. рекьше прьвоіе .н. жалѡмь и .лз. и .рв. таже. молитву сію: — Владико. Господи Боже наш и т. д. — Молитва дроуга ньдь кающимь се: — Боже простивыи Наѳанѡмь пророкомь Давида и т. д. (ibid).

На 478 стр. (.мд.) Вѣдѣніе извѣстно ѡ томь како подѡбаіеть быти божьствьному приношенію. вь светѣи слоужбѣ. о хлѣбѣ и о чаши приношеніа. и ѡ проскоурѣ и ѡ винѣ. Хлѣбь и чаша іесть вь правьду и истиньно и т. д.

По свршетку: Заповѣды Лѣѡна прѣмоудраго цара и сына его Костантина Багрородьнаго: —

На 479 стр. .ме. Закона градскаго главы раздѣлены вь четырехьдесетехь гранѣхь. ѡть нихь же двадесете ѡсмаю. о поставьлієныи епископь и презьвитерь іесть. грань прьваа сьвѣщаныи оброученіа: — По дну: багроро-

дин҆и сказаеть се вь порьфирѣ рожден҆и: — На 481 стр. Грань вьторая о залозѣ обручения: — На 483 стр. Грань трет҆а. о дарѣхь обручен҆а: — На 484 стр. Грань четврьтая. о оуставѣ сьвѣщан҆а брака. — На 488 стр. Грань .є. ѡ извѣщен҆и брака: — Причьтникѡмь повелѣно есть имѣти законьн҆е жени: — Грань .г. О прѣждебрачнемь дарѣ: (ibid) На 493 стр. Грань седмая о вьзьбраненыхь бращѣхь: — По дну листа: Дедь. ѡтьць. сынь. вьноукь. правьноукь. ѡть правьноука же родими се глаголють се. прашоурь: — На 497 стр. Грань .и. О исправьленыи вѣна: — На 498 стр. Грань .ѳ. О ѡтьмьщен҆и вѣна. и тежести его: — На 501 стр. Грань .і. ѡ дарѣхь междю моужемь и женою: — По дну листа: Свекры. снысѣ. и сньха свекрьвы дары дають. више зри. — На 502 стр. Грань .аі. ѡ раздрѣшеныи. брака и о винахь его: — На 507 стр. Грань .ві. ѡ дарѣхь: — На 508 стр. Грань .гі. ѡ обращен҆и даровѣ: — На 509 стр. Грань .ді. о продаемыи и коупьленыи: — На 511 стр. Грань .єі. О насажденыи: — На 512 стр. Грань .ѕі. ѡ дльзѣ и о залозѣ: — На 516 стр. Грань .зі. ѡ наимованыхь: — На 519

стр. Грань .ні. ѡ покладежи: — На 520 стр. Грань .ѳі. о съставълѥнїи обьщины: — На 523 стр. Грань .к. ѡ раздрѣшенїи обьщины: — На 523 стр. Грань .ка. о завѣте самовластныхъ: (ibid) — На 526 стр. Грань .кв. о завѣте соущихъ подъ властїю родитель своихъ: — На 527 стр. Грань .кг. ѡ завѣте свобожденыхъ: — На 528 стр. Грань .кд. о завѣте епископь и иныхъ: — Грань .ке. о прѣкращенїи завѣта: (ibid) — На 529 стр. А ѥже ѿть честн двѣма образома: На 530 стр. Грань .кѕ. о раздрѣшенихъ, соущихъ, подъ властїю: — На 532 стр. Грань .кз. ѡ свѣдѣтелѥхъ. — На 536 стр. Грань .кн. о поставлѥнїи епископь и прѣзьвнтерь: — На 537 стр. Грань .кѳ. о кодикельлѣ. рекьше о испльнѥныи завѣта: — Грань .л. о наслѣдьницѣхь: — (ibid) На 540 стр. Грань .ла. о оустроѥнїи: — На 541 стр. Грань .лв. о раздѣлѥнїи: — На 542 стр. Грань .лг. о ѿтьмѣщемыхь ѿть наслѣдїа: — литра имать .ов. златьника и раздѣлѩѥть се на .ві. чести, ти же чести нарицаѭть се оугьгїе. една же оугьгїа имать .з. златьник: — На 551 стр. Грань .лд. о свобожденыихъ: — На 555 стр. Грань .ле. о дарѣхь даѥмихь вь завѣте или вь животе

или по сьмрьти: — На 556 стр. Грань .лг. ѡ приставьницѣхь: — На 557 стр. Грань .лѕ. о томь когда подобаѥть заимодавьцѣмь потезати наслѣдьникы сконьчавьшихь се: — На 558 стр. Грань .лн. о зданыи новихь домовь и ѡ поставьлѥніи ветьхыхь. и ѡ иниѣхь вѣщехь: — На 568 стр. Грань .лѳ. о казьнѣхь — На 575 стр. натписано: Измена оубо ѥсть егда прьвіи бивь прѣстанеть и начнеть бити вьторни. и измените и трѣтіи. и того четврьтіи. тагожде и вьси по редѹ изьменеть се до двоюнадесете или до шести; — На 576 стр. по дну: ѡтьчимь ѡтьшюхь падьщерица же. пасторькы сказаѥть се: — На 578 стр. Грань .м. о разделѥніи кориcтіи: —

На крају: Коньчаше се сь Богомь грани градьскаго закона числомь .м.: —

На 579 стр. .мг. Ѡ безаконыхь брацѣхь си рѣчь ѡ крьвомешеніи: иже на пагоубѹ Христовѹ стадѹ иниѧ вь мирѣ прорастоше. Сисиніа свѣщеньнаго архіепископа Костаньтинѣ града. и соущаго сь нымь светаго сьбора иже божіею благодатію иниѧ. правильно и законьно. Си безаконьныи браци. ѩко ѡгнь попалающе вьсачьскаа. сьборьнимь соудомь

вьзьбранісны быше и погибоше. вь .ка. Ферьвара мѣсеца вь лѣто ,ѕфе.

На 587 стр. ѡть тогожде сьбора: Вьсхотѣ нѣкто закономь брака соужнтьницоу поюти дьщерь вьтораго братоууеда своего итд.

На 589 стр. Писаніє патріарьха изложено ѡть Іѡанна книгохранителю. и ѡнополита. ѡ поюмьшимь вьтороую братоууедꙋ своєю матерѣ: — И ѡ подобьнѣмь дати ємоу запрѣщеніи; — На 590 стр. О нѣкоюмь сьуетавьшимь своюмꙋ сынови бракѡмь дьщерь нѣкоюго подь властію соущꙋ безь волю ѡтьца юе: — На 592 стр. О тѣхьжде брацѣхь: — Ѿть иноюе главы (ibid). На 594 стр. Сьдѣ извѣстноює раздѣлюеніє вьзбранюеныимь и законьныимь бракѡмь: — На 597 стр. Раздѣлюеніє браковь. вьзьбранюеныхь и повеленыхь. иже не ѡть крьве бываюіщаго сьродьства. нь ѡть присвоюенія лиць биваюіщаго прилоууеніємь брака рекше сватьства: —

По свршетку: Коньуа се ѡ Бозѣ раздѣлюеніє бракомь повелѣнимь же и вьзбранюенимь: —

На 599 стр. .нз. Главы црьковніє. вьпроси правильныи. и ѡтьвѣты светаго сьбора. бывьшаго вь дьны прѣосвещеньнаго и вьселю-

нискаго патріарьха Костанктинѣ градѣ Николы. выпрошеніе ѿть Іѡанна мьниха и мльчальника. иже вь Светѣи горѣ и соущихь сь нимь чрьнориꙁаць выпрось .а.

По свршетку: И си прѣковніе главы скончаше се благодатїю Христовою:

На 605 стр. .ни. Ѿтьвѣти прѣблаженаго митрополита Иракліискаго Никити. прѣдьложенымь ємѹ выпрошеніемь. ѿть Костаньтина єпископа Памфильскаго: —

По свршетку: Ѿтьвѣти прѣблаженьнаго митрополита Иракліискаго Никиты скончаше се ѡ Господѣ: —

На 609 стр. .нѳ. Иꙁложеніе рѣкьше вьспоминаніе бывьшаго съєдиненїа црьковьнаго при Костаньтини и Романѣ. овомѹ оубо царьствоующѹ. овомоу же тогда царева отьца саномь почьтенѹ соущѹ: —

По свршетку: Скончаше се ѡ Христѣ и вьспоминаніе съєдиненїа: —

На 614 стр. .ꙁ. По выпросомь и по ѿтьвѣтѡмь беседа светаго Диадоха ѿтькрьвенїа. выпрось: —

По свршетку: Коньць о Господѣ светаго Диадоха ѿтькрьвенїа: —

На 622 стр. .ха. Светаго Єпифанїа арьхїепископа Купрьскаго града Костаньтина. о ересѣхь вьсѣмь ересѣмь матери соуть и прьвообразьные четыре. варьварьство. скүѳьство. єлиньство. и юдѣнство. ѡть сихь же и иные вьсѣ вьзьрастоше: — На 625 стр. Самарѣнь же соуть єзыци четыре: — Июдѣнскыхь ереси .з. (ibid). На 626 стр. Сь прьвїи свитькь: — одрьжен на дьвадесети ересїи: — Вь немь же и ѡ Христовѣ пришьствїи вина. и истины исповѣданые: — Си же соуть вь вторемь свитьце прьвихь книгь. вь нюемь же о юресѣхь. которїе соуть ѡть крьстїань ереси: — главы .гі. На 628 стр. Сїе вьтораго свитька прьвыхь книгь: — Трїнадесети оглавьлюенїе. юресїи. и иже соуть вь трѣтимь свитьцѣ: — прьвыхь книгь: — вь нюемь же юесть ересїи трїинадесети оглавьлюенїе. юресїи. и иже соуть вь трѣтимь свитьцѣ: — прьвыхь книгь: — вь нюемь же юесть ересїи трїинадесете: — По дну листа 629: Вальсамь вь немь же масло творѣть. и глаголють се вальсамелеѡ: — На 631 стр. Сию главы. трѣтиюго свитька прьвыхь книгь. О четыредесетехь: — и шести ереси: — Оглавлюенїе вьторыхь книгь. четврьтаго свитька. вь нюемь же юесть ереси. Осмь-

надесете: — На 633 стр. Се четврътаго свитька вьторїихь книгь. ересїи. Осьмьнадесете. Се же вь петемь свитьце вьторыхь книгь: —ересыи. петь. На 634 стр. Си петаго свитька. вьторыхь книгь ересы .є. Се же єсть вь шестѣмь свитьцѣмь. трѣтїихь книгь ереси .ѕ. На 636 стр. Сие соуть тажожде шестаго свитька. трѣтиихь же книгь: — ересїи .ѕ. Се же єсть вь седьмемь свитьце. третїихь же книгь. ереси .д. — Сїи седьмаго свитька ѡглавьленїе: — глави Масалїаньскаго злоучьстиваго повелѣнїа: — изѣты ѡть книгь ихь. Вь сеи главизнѣ вьсе бабоуньскаꙗ ересь: — Тако бо дрьжеть и Бабоуни: — (ibid). На 637 стр. по дну: Масалїане оучители Богумиломь рекыше Бабоуншмь: — На 639 стр. И єще о прѣжде реченеи ереси. масалїаньсцѣи. иже вь монастырихь паче ѡбрѣтають се. сьписанїа Ѳеѡдоритова—На 641 стр. Си оубо ереси. до Марькїана цара: — По Марькїанѣ же Маломь напрѣдь и до нинꙗ. И при Лѣѡнтѣ цари вьзрастоше ересы сиꙗ: — На 642 стр. по дну: Сїи вь изводѣ обрѣтохомь тако. На 645 стр. Се ереси до лѣть Ираклїа цара: — Ѡть Иракдїа же и до нинꙗ сїи вьзьрастоше: — На 646 стр. попријечно: Мѡамедь.

На 652 стр. .ѯв. Светаго Никифора патріарха Костаньтинѣ (града). сьповѣданіе о ѡклеветающихь крьстіани, рекьше ѡ иконожегьчихь. еже соуть иконоборьци: — По дну листа: тесарандапихось. четыридесете лакьтьнии сказають се: — (ibid). На 654 стр. попријечно: Левь Исавьрь. — На истој страни по дну: Костантинь Кавалинь. — На 655 стр. И юще о юресехь и ѡ начельницѣхь ересѣмь. ѡть сьборныхь иже вь светыихь ѡтьца нашего. Софроніа патріарьха ероусалимьскаго, и приложеніе ѡть того и до ннинѣ: — По свршетку: коупьно вьсѣхь ересии. .роѓ: —

На 658 стр. .ѯг. Тимоѳеа прѣзвитера светые великіе црькве Костаньтинѣ града. кь Іѡаньнꙋ прѣзвитерꙋ и сьсоудохранителю светые Богородице иже вь Халкопратіи. о различии приходѣщихь кь благоучьстиѣи нашеи вѣрѣ. — Тріи чины обрѣтаюмь. приходѣщихь вь светѣи божіи и сьборьнѣи и апостольсцѣи црькви и т. д. На 659 стр. Марькіѡните рекьше хлѣбоблюстеле: — На 660 стр. Крьтищьници. и ѡтьроучници мира. и вьздрьжьници же соуть водѣ прѣдьстатели: — ... Оуаленьтиніане. Василидѣне. и Юрьмѣи нарицаюми: — ... (ibid) ... Николаите (ibid) ...

На 661 стр. Моньданите ... Манихеи (ibid) ... На 662 стр. Євьномїаніє. иже соуть Аеттїане ... Павьлїанисте (ibid) ... На 663 стр. Патїане. — Савелїане (ibid) ... Марькелїане (ibid) ... Симонїаніє (ibid) ... На 664 стр. О Менаньдре. — О Євиѡнѣ ихь (ibid) ... О Куриньѣ. ѿть ніегоже Куринѳїанѣ. инн же глаголють. ꙗко и Євиниѣи ієсть: — (ibid) ... На 665 стр. О Саторьнинѣ. — О Карьпократе (ibid) ... О Марьцѣ скврьньнѣмь. и ꙁломоудрьнемь ереси начельницѣ. и ѡ єдиномоудрьнихь его: — (ibid) ... О Апелїи (ibid)... На 666 стр. О Ѳеодѡтѣ Оусмари: — О Єлькесантехь (ibid) ... О Непотѣ (ibid) О Пелагїи и ѡ Келестинѣ: — (ibid) ... На 667 стр. Єсть же и дроугаꙗ ересь: — Мелхиседекїань: — Да вѣдеть же вьси. ꙗко сихь ересїи .ке. крьщаіеми бывають. помаꙁаіеми же мирѡмь си соуть четыренадесетници: — (ibid) ... На 668 стр. Навьтїанѣ. иже соуть Саватїане: — Арїане иже ѿть Арїа. (ibid) ... На 669 стр. Македонїане, иже соуть доухоборьци. Аполинарїане: — иже по сихь петїю ересии, недоугоующе: — мvрѡмь тькьмо помаꙁають се: — си же соуть. иже некрьщають се: — ни мvромь же непомаꙁають

се: — нь тькьмо проклинаюуть свою ересь и сь ними вьсѣми: — (ibid).

На 670 стр. О томь еже вѣдѣти на колико уести бысть безьглавьнїнь рекше богострастнихь ересь: — ѡ Өеѡдѡсїанехь: — Неразоумнищи: рекьше невежде: — Павьлїанїте: — (ibid)... Иноѡвите: — (ibid)... О три Бозѣхь: — (ibid)... Инїи три Бозы (ibid)... На 671 стр. Ганиините: — иже соуть Ноулїаните: — Ганиините. иже соуть Ноулїаните дроузїи: — (ibid)... Ганиините. иже соуть Ноулїаните: — инїи (ibid)... Дїѡскорїане; — (ibid)... Безьглавьнїи: — (ibid)... Уловѣкообразнїи: — (ibid)... Варьсанеуфите: (ibid)... Иеалїане: — (ibid)... Петрїанѣ: — (ibid)... На 672 стр. Иже по Сргїи и Петре. — Сиця имѣють. иже вь патрїарьхїи лежещїе книгы. — О Марькиѡнитехь: — (ibid)... По дву листа: Єи главы вьсе вавоуцѣенїе ересиитако бо и ты глаголють: — На 675 стр. О расколахь. нарицающихь се расоудьнымихь: — На 676 стр. поврх листа: и Павьлїане. ѡсмїи дроузїи Севирїане. иже соуть Өеѡдѡсїне. — На 677 стр. Євьтихїане. — Безьглавнїи (ibid)... На 678 стр. Дроузїи Ноулїаните. иже соуть Ганиините. — Се-

виріане. иже соуть и неразоумьници (ibid)... Дроугїи Севиріане. иже и коньдовавьдиане нарицають се. — (ibid)... На 679 стр. Инїи Севиріане. иже сѫть и Феωдωсїане. и Павьлїаните. — Инїи Севиріане. иже соуть и Феωдωсїане. и аггеловьци и дамиаините. — (ibid) ... Дроугїи Севиріане. сирѣчь Феодωсїане. и Петрїане. — (ibid)... На 680 стр. Инїи Севиріане. иже соуть Феωдωсїане иконовьци.— На 681 стр. Инїи Севиріане. рѣкьше Феωдωсїане иже соуть и троудолюбьнїи. — На 682 стр. Инїи Севиріане иже соуть Феωдωсїане и Иωвите. — Коупно ересїи. седамьдесеть и юдьна: — (ibid)... Ки ю оубо соуть расколы и колики и т. д. (ibid)... На 684 стр. И юще ω христїаньскыхь клеветьницѣхь и ω иконожегьчиахь. О ıаростныхь львѣхь: — ıакоже прѣжде писано юсть вь сто вьторѣи главизьнѣ. — О Мельхиседекианѣхь. о Феωдωсїанѣхь. о Афиньганѣхь. рекьше неприкосновѣньныхь. о четырь зьль. — (ibid)... На 686 стр. Подобаеть оубо: — и неприкосновеньныхь ересии. еже соуть Мельхиседекиане. и Феодωтїане. приходещїмь кь светѣи и сьборнѣи апостольсцѣи цркьвы. хотещимь се имь крьстити. прѣжде глаголати сице: —

На 687 стр. .ѯд. Ѿть патриꙗрьшꙗ молитвьника. како подобаѥть. прїмати ѿть ѥресы приходещїє кь светѣи божїи сьборнѣи апостольсцѣи црькви: — На 688 стр. И помаꙁаѥть єго мѵромь. ꙗкоже и ново просвѣщенїє. тожде приреченїє и на томь сьтварає. рекьшє печать дара светаго доуха. И по семь пакы молити се светитель: —

На 689 стр. Како подобаѥть писанїємь проклинати єресь свою: — О Манихеи приходещимь кь светѣи и т. д.

На 690 стр. Чинь бывающии надь ѡбращающими се ѿть Срацинь. кь чьстнеи и христїаньсцѣи нашеи и истиньнѣи вѣрѣ: — На 691 стр. Єсть же проклѧтиѥ вѣры вь кратьце.—

На 696 стр. Иѡана Дамаскина. иꙁложенїє вѣры вь кратьце. —

На 697 стр. Кѵрила архїепископа Алеѯандрьскаго. бесѣда сь Несторїємь єретикомь: — єгда божьственоѥ писанїє повѣдаѥть. рождьство Христово и т. д. Кѵриль рече. Исаиꙗ доухомь вьпиѥть. рождьство Христово и т. д. Несторїи рече. аггель Іѡсїфѹ рече и т д. На 701 стр. Иꙁвржень бысть Несторїи арьхїепископь Костаньтина града. вь царьство Ѳеодѡсїа Малаго: — ꙗкоже ѿть ꙗвьлѥнїа Господа

нашсго Ісоуса Христа. до сего изьврьшенія. бысть лѣть четирнста и двадесете и двѣ. —

На истој страни: Блаженьнаго Іоанына Дамаскина. слово ѡ небесы: — На 702 стр. Тогожде слово о раи… На 704 стр. Тогожде слово ѡ члоьцѣ: — На 705 стр. Тогожде о діаволѣ и ѡ бѣсѣхь: —

На 706 стр. Паскаліе се числа на ныхь же лѣта стоють. — Паске южьрѣиске обрѣтеніе (ibid)… Ѡ възьбранюеныхь брацѣхь: — По свршетку На 707 стр. Христось зачело: — и коньць: — Слава сьвршителю Христоу Богоу нашемв аминь: —

На 708 стр. Степени сьродьства: — На 709 стр. запис први: Произдоше на свѣть словѣньскаго езыка и т. д. На 711 стр. запис други: Изьволюеніємь отьца и т. д.

Оба ова записа штампао сам у „Српско-далмат. Магазину“ за 1866 год., али ради потпуности овога описа прилажем их овдје у у цијелости.

Први запис

Произдоше на свѣть словѣньскаго езыка богодоухновеннїе сые книгы, нарицаемыє

номонаномь, помрачены бо вѣхꙋ прѣжде ѡбла-
комь моудрости елиньскаго єзыка. инии же
ѡблысташе. реньше нетльковаиы бывше и бла-
годатїю божїею. ꙗсно сїають. невѣдѣнїа тьмꙋ
ѿгонеще. и вьсѣ просвѣщающе свѣтомь
разоумьнымь, и ѿ грѣхь избавлꙗюще. вь-
сакь оубо оучитель рекоу же епископь. или
прѣсвитерь. или инь кто оучительскыи сань
прѣдрьже. аще сыхь книгь не вѣсть добрѣ.
то ни самь себѣ незнает кто ѥсть. при-
никьноувь же вь глѹбинꙋ богодьхьновенныхь
сыих книгь. ꙗкоже вь зьрьцалѣ самь себѣ
оузрить каковь ѥсть. и какомꙋ подобаѥть
емꙋ быти. и дроугые позьнаѥть и наоу-
чить. иждѣ же на свѣть нашега єзыка бо-
жьствьное се писанїе. потьщанїемь и любо-
вїю многою. и желанїемь изь млада ѡсвѣ-
щенаго и благочьстива и прѣѡсвѣщеньнаго и
црьваго арьхїепископа вьсѣѥ срьбьскыѥ земле
кѵрь Савы. сына прѣподобьнаго ѿтьца Сѵме-
ѡна. прьваго наставьника вьсѣи срьбсцѣи земли
Сь же благочьстивыи арьхїепископь и кралю-
вьство ѡбьнови и ѡсветы вь срьбьсцѣи земли:
— Писаны же бывше книгы сию. моужемь гѣлѡ
грѣшьномь. иже вѣше мьныхь ѡбразомь. арь-
хїерѣи саномь. епископь боудимльскыи. Ѳео-

фил. житїє же емꙋ бысть вь домꙋ светаго великаго страстотрьпьца Христова Геωргїа. молюже се проүчитающїє и прѣписоүющїє. сь многомь вьниманїємь үьтѣте и прѣписоүите Господа ради. немоꙁѣте ни оүємати ни приложити. понєже нѣсть ниүтоже криво. нь исправьлєно и прѣправьлєно. двашти бо и триш̃и проидохь. не ωставыхь вь ꙁабыти ни єдиного слова ни срокы: сыє бо книгы писаны быше. иꙁь арьхїєпископлыхь книгх. и самь аꙁь грѣшны Өеофиль. потроүдихь се и ис-тѣхь книгь исправих сиє книгы. да несꙋ ниүьтоже криве. ωтьци и братїа молю се и припадаю вьꙁьдьхьнѣте кь Господоү ω мьне грѣшьнѣмь: вь лѣто .ѕѱѯ.: — (6760=1252). Смѣренїи єпископь боүдимльскы Өеωфиль. ємоү же и ωтьүьство гробь:

Други запис

Иꙁьволєнїємь ωтьца и посьпѣшенїємь сына, и сьвьршенїємь светаго доүха сьписа се. сїи светы и божьствьнїи ꙁаконикь. повѣлѣнїємь и ньсьтоꙗнїємь їгоүмена кꙋрь Гафьрила їєрьмонаха. и вьсего бьратасьтва иже ω Христѣ. при храмоү оүспѣнїа прѣсветїє владыүице наше Богородице и при-

сnодѣвн Марїє. на рѣцѣ зовомь Мораѵа. иже юсть вь ѡбласти херьцеговськои вь запаныхь странахь вь прѣдѣлѣхь маћедонскихь. при вьсеѡсвещеньномоу арьхїепископоу пѣћскомꙋ кѵрь Паѵсею Ѩнювьцоу. при митрополїтоу херьцѣговскомꙋ кѵрь Логиноу, и више книзи сѝи хьтитори Раиѵь воивода и Раѡиꙗ. и кнезь Воукое сь православьними хрисьтꙗни горние и доние Плане. Богь да ихь прости. и аще кто дрьзьне ѡтьнимити сїю книгꙋ ѡть више рѣѵеньнаго храмꙋ безь игоумьнова благословенїа и вьсего братасьтва. такови да есть проклѣть ѡть Господа Бога и прѣѵистїе его матере и ѡть светихь. .з. вьселюньскихь сьборь коупьно и вьсѣхь светихь. аминь. аминь аминь: И писа се сїа книга прьи више рѣѵеньномоу храмоу вь лѣто .зркг. (7123=1615). кроугь сльнцꙋ. .і. а лоуни .гі.

ДВА ФОТИЈЕВА ПРЕДГОВОРА

Почетак на 34 и 35 страни.

1

Прологъ рекьше прѣдсловїе. свѣдьшаго светаю правила. вь четиринадесете титлы:
— .е. —

Тѣлеса оубо по подобїю вѣщественьные прїимающе пище растоуть же и цьвьтоуть до оуставлюннаго имь вьзраста. мѣры же и врѣмене. словеснаю же доуша сьродными напаюема и омащаема словомь. доуховьно растеть и тѣлесни на земли сьдрьжещи се мнещи. множицею на прѣвышнаю вьзлѣтають видѣнїа. и небесныхь кроугь вьноутрь бывает. и еже оть мѣры, и врѣмене. никакоже подюмьлющи вьзьбранюнїа. высоче же сь прѣсветлими бесѣдоують. и прѣбывають силамы. ни вь сѣнехь нь вь истиныхь благь насла̤жденыи подобаше бо по мѣре здѣ. бесьмрьтне и оубо бесконьчнаю сьмрьтномоу же тлѣнаю оть сьдѣтелю наслѣдовати. тѣмь же подобають ка снмь вьсегда прилежати же и привезовати доушевьною самодьвнжьство. и не дати юи врѣмене. да не присныхь оставльши повеле-

нїи. чюждаꙗ некаꙗ прїметь. тако бо ѥни вь словесехь же и вь дѣлѣхь прѣбиваюци. и ꙗже вь сихь и вь привидѣныхь мьчьтанїа божьствнаꙗ имети прилоучать се. таковаꙗ на себѣ поразоумевь. и дрѣвлє некымь оть вьнѥшьнихь, философь реченоѥ. на свѣщенїе прѣлагае законыи. и надѣе се на нѥ. обрѣтохь оубо и дарь божїи. повелѣнїе же смысльныхь и богоносныхь моужь исправлѥнїе же вольныхь и невольныхь грѣховь. и житїа же благочестиваго и кь бесконачьномȣ ведоущаго животȣ. извѣстно правило оуспѣшьно вьроучихь. иже вь разьлачьнаꙗ времена бывьшимь светымь сьборомь десети. на извѣщенїе спасоноснаго повелѣнїа. и на благоѥ оученїе вьсемь чловѣкомь изложенаꙗ благолѣпьнаꙗ правила. вь единосвѣдь. коѥгождо сьбора именїи нареченню послѣдствоующаꙗ емоу подложивь. не тькмо же се. нь и глаголѥмаꙗ светыихь апостоль правила. аще и нѣцїи сїа противьна некыхь ради вины оумѣниша. и еже вь Ликїнсцѣмь Карьхыдоне бывшаго вь лѣта Онорїа. Арькадїа, иже вь благочьстивен памети светаго сьбора обрѣть. великоу же и многȣ пользȣ вьвѣсти вь житїе могоущаꙗ повелѣвьша. аще и некаꙗ оть ныхь тѣхь мѣсть жити и строѥныи

приносеть се некаꙗже кь исправлюеныимь ѡбьщьною же особьно. и иже вь инѣхь ѡбластѣхь надрьжимою црькваⷨи строюеніе ꙗвьлꙗють се. ѿть ныхь же и се едино юесть повелѣною нимы. ꙗкоже уьтьцѣмь или покьцѣмь. вь приуьть приводимомь. си реуь вь поповьство. по вьсему образу. прѣжде таковаго поставлюеніꙗ. вьздрьжати се ѿть сьвькоупльшихь се сь ними законыхь жень. се же оубо не заповѣдію. нь по своюеи воли тѣма лицема. рекьше моужеви и женѣ комоуждо и сіе вьздрьжаніе. или боголюбиваго ради житіꙗ. или непороуунаго сьуетаніꙗ. има же и брауьнаꙗ уьсть кь нась оустраꙗють се. порока ны юединого праведьна бываюшаго ради не имоуща. и то кь семоуже сьвькоупихь потьщанію. добре оумѣ вь коупьно помяноути. и ꙗже ѿть нѣкыхь светыихь ѿтьць. особьно. вь посланыхь кьпроси же и ѿтвѣти благоуьстно реуена быше. и нѣкымь образомь правила оуставь дорокати могоуща. не не разоумею ꙗкоже великыма Василию же и Григорію мнить се бити правила оубо. црьковьнаꙗ. и таковаꙗ и посланіꙗ глаголюета и соудита. ихь же не тьькмо едииь некьто. нь и мнѡзы светы ѿтьци вь едино сьшьдше се обьщею волюею и попе-

ченїа моукою заповѣдавьше помысливьше таковаꙗ оучительскаꙗ изложенїа. или ѡть прѣжде на сьборѣхь быты реченыхь. и вьсачьскы ꙗко потрѣбьно нечто сь ѡнѣми вьвѣсти наказанїе ꙗкоже подобьно. некымь неоудобь стижьно бытн мнещимь. или ѡть иноудоу снмь ѡ некыхь выщехь. тьщомь быти. никако же по словеси или оумь ꙗвьлающомь написаныхь сборьныхь вьзыскани же и главизьнь. и вьзьмощи ѡть достовѣрїа же лиць. и ѡть доуховьнаго же свѣта. иже дѣиствомь божїемь вь прѣжде реченыхь сїющаго. не тькмо безьгрѣшьны. нь и зѣло похвальны творити соудыи вьсѣхь же сьвькоупьлѥныхь силоу. вь десеть титьль кь четыремь сложивь. и сыхь кииждо титьль на разьличны главы раздѣливь. и тако вь коѥмоуждо вьпрашанїю. подобьныѥ заповѣды приложивь. имена же хотещимь сїа обрѣсты сказавь и число. чисьлиими граматами. благосьчетаньно ꙗкоже и мню по моѥи силе сложенїе. сьтворыхь. снмь же образомь оуставыхь изложенїе. ꙗкоже рѣхь численимы граматами. нь да не ꙗвѣ коѥждо главы начело оудобь положено на поучитанїе, подасть вину хотещоу ми на потрѣбоу разьличныихь вьпрошенїи. да не множицѣю тоже ѥдино правило

пише и урезь сы ть квьлаю се поучтаю-
щимь. или едино правило ѡ мнѡгыхь сказа-
юще главахь. по ноужди на мнѡга сьсеку
же и сьдробьлю. ꙗкоже бысть некымь ѡть
дрѣвьныхь. и праведьнаго и неподобьнаго мо-
его дрьзьновенїа. ѡть таковемь сложеныи ѡть
нѣкыхь вину на се нанесу. идѣже трѣбѣ есть
кь таковимь правильнымь списанїемь. град-
скоє законоположенїе прїемь рекьше царьскы
соудь. и ѡть того мала же и сьуетаньна. кь
срѣднымь рекьше кь подобьнымь црьковнымь
главамь приложихь. вь особнѣ уесты сыхь
книгь. иже соуть на црьковьноє подобна бла-
гоуиныє. ѡть царьскыхь же повелѣныи. и ѡть
прѣмоудрихь моужь сказаныи. вь кратьце свѣ-
дено створивь изложенїе. коупьно оубо на
оуспоменанїе. коупьно же на свршеноє ихь
испитанїе вьзьводе поучтаюущеє. боуди же
сь богѡмь молитвамы светыихь и помощїю.
сконьуавшу дѣло сїе. пауе оубо мнѣ инемь
ѡть судоу потрѣбно неуьто прїѡбрѣсти. по
сыхь же потащанїа же и прилежанїа мьздоу
прїети: —

2

Дроугоє прѣдсловїе. вѣдьшаго правила.
иже по петемь сьборѣ. и шестаго же и седь-

маго и иже по сихь и приложьшаго и сучетавьшаго сь правилы сь апостольскыми же и сь прѣжде бывьшіихь светыихь сьборь: —

Прѣди реченоѥ оубо прѣдсловіе ѡтьнелы же христіанскаꙗ проповѣдь апостольскыми вѣщаніи. по вьселюенеи простре се. ѡть тогоже и до петаго сьбора бывьшаꙗ правила. вь едино сьбрати положи вь разоумь. ѡть нихь же речь обѣщаніа достоинь положи коньць, и того бо петаго сьбора и прѣжде того бывьшіихь правила вь юдино сьбра. и юще нѣкаꙗ инаꙗ по юдиномоу светыхь моужь иже по того врѣмене растоꙗніи. на толикоу висоту добродѣтелыи вьзыти показа. ꙗкоже и достоверьнаꙗ их пріемь словеса. вь правильноѥ привѣде равьноучьстіе и сучетаныѥ. ни сихь троудовь не ѡтьврьже прѣдлежещаго списаніа светыих правиль сьродьства не гоубещіихь. понюже иже по петемь сьборѣ бывшеѥ врѣме. ина оубо вь житии и не мала израсти. и свѣщеніе сьборы разлнчьных ради винь сьставьленіе пріемьше показа древныхь оубо моужь троудовь не губеще. еже мнѡзы множицею недооуменіемь иже ѡть своего знаюемы быти потьщеніа. дрьзьноути поноудише се и окраденіемь чюждихь крьвь прѣ-

моудрости истрьгноути сьблазниише. мы же оубо благо нечто. научьньшиихь вь житїи стыдимь се и похвалоу имь приносимь. и сими тѣхь поучитати разоумѣваемь и ми же послѣдоуюемь имь ѡнѣхь оубо троудовь некрадомо сьблюдающе сложенїе паче же и сьвьзьращающе. ꙗже по тѣхь бывьшаꙗ сь прѣждьними сьвькоупьлꙗюемь. и юже тѣмь недоставьшеюе врѣме нѣсть дало. таковою тѣмь приложенїе мы не пагоубꙋ сьтварающе. елика же соущаго врѣмене. цѣло показаюемь тѣхь троудолюбїе. си речь сложенїе. тѣмь же си книги сьдрьжеть оубо ꙗже речь прѣдсловїе. имѣють же по томоу жде сьчетанїю. и по томоу жде послѣдованїю сьчетанїа. еже бывьшии прѣжде нась любомоудрьствоваше. рекьше сложиише. и шестаго вьселюеньскаго сьбора. иже вь Никеи сьбравьшиихь се вьтори чинь имать и иконоборноюе неистовьство раздроушии. не мала правила на свѧщеньноюе житїе направлꙗюща. темь сьборомь реченаꙗ сьчетахѡмь кь симь же и бывьшаго по сихь вь Костаньтины градѣ глаголюемаго прьваго и вьтораго сьбора. иже зависти некоюеи вьздьвигьшии се. всечьстнꙋю црьковь светыихь апостоль. послоушаалище сьдѣваюемимь сьтвори.

и того правила здѣ сьчетахомь. нь и правила иже по сихь бывьшаго сьбора. на обьщеѥ црькокноѥ сьединиѥнїе сьставьшаго се. и Никиенскы сьборь оутврьдивьша и запечатлѣвьша. и ѥретичьскоую же вьсоу и раскольничьскоую ѡтьвраже прѣльсть. и ть правила братьскыхь сьборь правилѡмь причетахь. сь вьсѣми же сими и законьнаѩ некаѩ речения иже равьновѣщають сь свѣщеньными правили. иниѩ реченыи книгь сихь троудь сьвькоупи. ни сихь новаго изложенїа бесчьстиа сьтворивь сь свѣщеньными словеси сьпрѣже. и врѣме же нѣкто да оувесть. вь ниѥ же варивь сїа сьвькоупихь есть ѳубо на тысоущѹ лѣть разьчитаемо, на шестерицоу же сеѥ вьсходе. прѣвьшьдше же и сїа иже до три сьть лѣть тѣченїа оуставьль вь деветьдесеть прьвоѥ лѣто дошьдь. подь зарами сльньчнимы. прѣдьлежещеѥ дѣанїе извѣдохь: —

ЗАКОН ГРАДСКИ

Ȥакона градскаго главн раȥанѹьнн вь ѹетырехьдесетехь гранѣхь. ѡть тнхьже двадесете ѡсмаꙗ. О поставьлıеныи пнскопь н прѣȥьвутерь ıесть. грань прьваꙗ сьвѣщаныи оброѹѹенıа — .а. Оброѹѹенıе ıесть. памѧть н вьȥьвѣщенıе. хотещаго быти брака. .в. Н писанıемь н не писанıемь ѡброѹѹенıе биваıеть. .г. Сьвѣщавающе н ѡ брацѣ н ѡ оброѹѹеныи сьвѣщаваıють. прнсно же сьвѣщаваты ѡтьцꙋ пѡдѡбаıеть ѡ дьщеры. аще та ıавѣ не протнвнть се: — .д. Аще оѹмнрающе роднтели. ѡставеть дьщерь своıю нѣкомоѹ хранити. прнставьннкь беȥь волıе ıеıе не можеть сьставити ѡброѹѹенıа ѡ нѣн. ни раȥдроѹшити бывьшаго ѡть нıее: — .е. Отьць дьщере соѹщеıе подь властıю его можеть раȥдрѣшити оброѹѹенıе. самовластнıи ıеже не можеть: — .ѕ. Ꙗкоже ѡ брацѣ. тако н ѡ оброѹѹеныи. сьвькоѹплıаıющен се сьвѣщаваıють. пѡдѡбаıеть оѹбо н подь властıю соѹщıи дѣвнцн сьвѣщавати аще та вь прѣкы не глаголıеть. тогдаже тькьмо можеть протнвити се

егда боудеть нъравωмь не достоюнь и житїемь срамьнь емоу же хотеть ю ωброучити — .ꙁ. Не съвѣщавающи сыну или дъщеры. подь ωбластїю ωтьчею соущїи. не бываеть ω ныхь ωброученїе: — .и. Иже бывающїе разоумеють. добрѣ ω таковωмь оброученїе бываеть се же ѥсть, да не боудеть отрокь мьнїи седьми лѣть. вьꙁьрастωмь: — .ѳ. Оброучивїи дѣвицоу. и не съвѣщавь ω врѣмены оброученїа. аще оубо вь тоижде странѣ живеть. дльжьнь ѥсть прѣжде коньчанїа четырь лѣть поѥтї ю. аще же вь инои области живеть до сконьчанїа трї лѣть. да поиметь ю. аще же продлъжить паче сего. можеть дѣвица ꙁа иного посагьноути: — .і. Пωдωбьнїе ради вины. и вѣще четырь лѣть. прѣлагаеть се оброученїе. или нѣдоуга ради ωброучьника. или ωброуче(ни)цѣ. или сьмрьти ради родитель ихь. или главьныхь ради нѣкыхь винь. или далѣчьнаго ради ωшьствїа бывьшаго: — .аі. Оброученїе творить кто. или самь собою, и ходатаи. и посланїемь писанїа: — .в. Сѣтованїе по мужы. не вьꙁьбраниѥть жене оброученїа творити: — .гі. Бѣсноующихь се дѣти. аще и подь властїю родитель соуть. не трѣбоують ωтьць своихь съвѣщанїа бракь хо-

тещє сьставити. рекыше и ѡброученїє. нь вь Костантинии оубо градѣ соудѡмь градьскаго єпарьха да сьставьлають. вь инѣхь же ѡбластехь. соудѡмь. властелѣ. или єпископа града того тоу соущꙋ и хранителю своємꙋ ихь отьцꙋ. бракь сконьчавають: — .ді. Єретичьскїє дѣты. аще боудоуть христїаны. да ноудеть родителє своє. питети ихь и ѡблачити. и вено. и прѣждебрачьныи дарь даати ꙁа нє, по мерѣ имѣнїа ихь; —

Грань вьтораꙗ о ꙁалоꙁѣхь оброученїа: — .а. Ꙁалоꙁи оброученїа єстьство имѣють такоꙗ. да аще оубо прїимыи ꙁалогь ѡтьречеть се бракь сьтворити. єже веꙁеть соугобь да ѡтьдасть. аще же давн ѡтьречеть се. да ѡтьпадеть ꙁалога. ꙁалогомь же о имѣнии ѡброученїа данѡмь бывьшемь. аще междꙋ тѣмь ѡброучьникь или ѡброученица оумрѣть. вьданаꙗ повелѣваємь вьꙁьвратити. тькьмо аще не боудеть ѡтьрѣкло се брака творити прѣжде скончанїа оумьрьшєє лицѣ: — .в. Множицєю ѡтьць ѡ своєи дьщери веꙁьмь ꙁалогы оброученїа оумираєть. и єще не бывьшю бракоу. и тако по того сьмрьти. или хранитель или нриставьникь дѣвице тоє. вьсхощеть раꙁдрѣшити оброученїє. повелѣвають оубо ꙁапо-

повѣдь. ꙗко ꙗже ѡтьць вь животѣ искоуси и сьвѣща таковыхь не пѡдѡбаеть прѣвращати: — .г. Иновѣрьници вь невѣдѣнїи. аще твореще мѣждю собою оброученїе вьдадеть залоги. могоуть пакы вьзеты еже даше и раздрѣшити оброученїе. аще бо вѣдоуще ꙗко оуждi соуть вѣрою и даше залогы браченїе. тогда повиньны соуть. и моужь оубо лишаеть се ꙗже вьдаль ѥсть. аще же жена вьздаеть соугоубь еже вьзѣть: — .д. Аще жена самовластна. сьврьшень имоущи вьзьрасть залогы оброученїа вьзьмьши ѡтрнеть се брака соугоубь залогы да ѡтьдасть. аще же и мьньши соущи прѣжданїе до сьврьшенаго вьзьраста испроси. и залогы оброученїа вьзѣть. и по томь ѡтьрнеть се брака. пакы соугоубь да вьзьвратить. бываеть же испрошенїе прѣжданїю вьзраста. моуже оубо ѡть двадесетьнаго лѣть, до двадесете петаго. женамь же ѡть осьмаго на десете лѣта. до дьвадесете петаго. Вьпросивьше цара. ѡтьриноуты ѡть ныхь приставьникы ихь. ꙗко оуже ты самы довольны соуть своемоу имѣнїю творити попеченїе. сьмысль благь имуще. ꙗвѣ свѣдѣтельствоуѥмы. и тогдаже по вьпрошенын. творѣть вьса ꙗко и сьврьщеныи чло-

вѣщи. Обаче же не весь повелѣнїа продають что ѡть своего имѣнїа аще же ѡтьць отроковице или мати ꙁалогы оброученїа вьꙁѣть. или дѣдь ѡ вьноуцѣ сьвршенѣ соущи вьꙁьрастомь. и ты соугоубицею да вьꙁьвратеть. аще могоуще сьвршити бракь ѡтьрицають се творити. аще же несьставьнь хощеть быти бракь. ты ꙁалоꙁы. тькмо да вьꙁьвратеть се. аще же и не бѣ несьставьнь бракь. подобьно ѥже ради вины ѡтьрицають се. аще оубо вѣдехꙋ таковоую винꙋ и прѣжде ѡброученїа. сами на себѣ да жалить. чесо ради таковомꙋ оброучише. Сицѣваꙗ же и ѡ обрꙋченицѣ глаголѥмь ѡтьрицающимь се брака: — .є. Аще и ꙁаконы ѡтьречени соуть надеждьныи браци. поданїи же ꙁалога иже ѡ ѡброученїи. ѡброученица сьвькоуплѣнїа кь оброученикꙋ ѡтьрицаѥть се. срамнаго ради и блоудьнаго житїа его. или иновѣрїа ради. или божьствныхѣ ꙁаповѣдїи раꙁличїа. или сего ради ꙗко моужь сїи сьвькоуплѣнїа ѡть него же надежда бываѥть рожденїю сьтворити не можеть. или инѣх ради подобьныхь ѡтьреченїа винь. аще оубо ꙗвить се. дрѣжде да-нїа нмь ꙁалога. таковоую винꙋ жена или родители ѥѥ вѣдѣхꙋ. сами на се дльжьны соуть

жалити. аще же таковыхь не вѣдоуще. оброученїа залогы възѣше. или поданїи залогωмь вина нѣкаа. пωдобна раскаанїа прилоучить се. тькьмо залогы едини да възвратеть. ωть иного вьсего свободны бывающе: — .г. Не подобаеть властелѣмь. ωть тоѥ ωбласти вь нѣи же владоуть ωброучати жены. аще же ее сътвореть достоить родителюмь ωтроковицѣ или хранителюмь. или приставьникωмь ωтьрещи се брака. и оудрьжати себѣ залогы ωброученїа. Се же да дрьжить се на сынѣ и на вьноуцѣ ѥго. и на сьрωдиницѣхь. и на старѣишихь отроцѣхь. и на се дающихь сь нымь. и на вьсѣхь своихь емоу. аще потщанїемь и повелѣнїемь того властелѣ оброученїе сътворише. аще ли же и по ωтьютии власти вьсхощеть отроковица сьчетати се. да боудеть бракь. назьнаменаи оубо. ѩко тогда възьбраниѩеть сьчетанїе бракоу. егда власть дрьжеи и можеть страшьнь ѥыти родителюмь отроковице. аще же властель оубо бѣшѣ же довольнь възьбранити родителюмь отроковицѣ. не възьбранить се оброученїе: — .з. Аще оброучьникь или ωброученица по възетїи залога ωброученїа. или по вьданїи, минишьскоѥ житїе възлюбыть. оброученикь оубо. възма-

ѥть ꙗже вьдаль ѥсть ꙁалогы ѡброученїа. аще же оброученица. еже прнѥть ꙁалогы ѡброученїа ты тькьмо да вьдасть. и не ноудима ѥсть соугоубь ѡтьдаты: —

Грань третїа. О дарѣхь оброученїа. .а. Аще моужь прїемь вѣно. вьсхощеть еже по ѡбнчаю вѣно сьтворити своѥи оброученици хощи поити ꙁа нь. аще оубо дасть ѥи имѣнїе особьно. и по томь прїимѣть ѡть нѥе вь вѣнѣ. и дарь сьврьшень ѥсть. и вѣно сьставьлꙗѥть се. ꙗкоже данїю проишьдьшоу. аще же напишеть тькьмо. ꙗко прїехь вѣно. а иниьто же не прїемь. ни ѥдиного же ѥсть истеꙁанїа ѡ нѣ данѣм имѣнїи. .в. Елико же моужь дароуѥть родителемь оброученице нь сьтворенїе брака. не бывьшоу же брокоу та вьса да вьꙁьвратеть се емꙋ: .г. — Жена нѣкаꙗ хотещи посагьнꙋти. льсть сьтвори моужевы своемꙋ ѡ вѣнѣ. иниьто же оубо ꙗвѣ ѡбѣщавьши. прѣльстивьши же его надѣждею велика вѣна и того ради и моужь обѣща се просто. аще и вьпрошень бысть ѡть нѣкого. что вьдаль еси оброученѣи женѣ. онь же ꙗвѣ число иꙁрече ꙗко же се рещи. .с. перьперь. о сихь сьстави се бракь и оумрѣ моужь. ѡставьль брата наслѣдьника. жена оубо ѡна

вьста на брата и наслѣдьника моужа свого. истезающи его юже ѡть обѣщаніа. рекьше ıакоже реуе .с. перьперь вьдати. противоу оубо томоу пишеть. заповѣдь кь братоу и глаголеть ѥмоу обѣщаніа обыкьшаго ти нѣколы брата, оброуеніа ради бывьшаго. или и вьпрошеніѥм изреуеньнаго. вьзыщеть жена. сего ради не подобаѥть дати ѥи. понеже вь вѣнѣ моужа своѥго прѣльсти: — .д. Заповѣдь оубо повелѣваѥть. ходатаиствоующемоу брацѣ. паче оубо ниуьто же не вьзымати. аще ниуьто же не сьвѣща ѡ сѣмь. ниуто же ѡтьноудь да не вьзьметь. аще же и сьвещаль боудеть. ниуьтоже паче двадесетыѥ уесты ѡть вѣна или ѡть прѣждебраучьнаго дара да не ищеть: — .є. Понеже ѡброручуеници оубо мощьно ѥсть дари даıати: .а. не оуже посагышии за нь женѣ. Вьзыщеть се оубо аще. боудеть дарь вьдань кь та дьнь брака. ıако оброууеници вьдань бывь тврьдь ѥсть, аще ли ıако женѣ вьдань бысть. не оудржить се. глаголѥть оубо заповѣдь. ıако вь толицѣ неıавьлѥніи. подобаѥть искати. кьдѣ соущіи жене дарь. дань бысть да аще оубо вь домоу своѥмь бѣше. вьмѣнить се ıако кь оброууеници дарь бысть аще же вь моужьни домоу.

юко кь женѣ дарь бысть: — .г. Бывьшїи ѡть свѣкра или ѡть скекрьве. дарь вь невѣстѣ. или кь зетїи. ни божьственымь писанїемь не ѡтьнметь се: — .з. Дльжьници моужии аще скровища не имеють. не могоуть данаго моужемь оброучении имѣнїа истрьгноути: —

Грань четврьтаꙗ. О оуставѣ сь вѣщанїа бракꙋ: — .а. Бракь юсть моужевы и женѣ сьчетанїе. и сьбытїе вь вьсѣи жизьны. божьствнеюже и чловѣчьскыю правьды обьщенїе: — .в. Законьны еже бракь сьставьлꙗють междю собою Грьци. егда юже ѡ брацѣхь законы повелѣнаꙗ сьхранеть. пѡдѡбають же оубо юношамь вь наоусьницꙋ быти. дѣвицамь же приютьнамь бракꙋ се же юсть. моужемь оубо прѣвьзити вьзрастѡмь четврьтоюнадесете лѣто. женамь же вѣщьшамь быти двоюнадесете лѣтꙋ. Сїа же глаголюмь. аще самовластьнїи. аще же и подь властїю родитель соуть. сьвькоупьлꙗюще се кь бракꙋ; — .г. Не биваеть бракь. аще не сьвѣщавають сьбракьше се и имоущеи власть на хотещихь женити се или посагати: — .д. Мьньши двоюнадесете лѣтꙋ шьдьши за моужь. тогда боудеть законьнаꙗ жена. егда оу моужа испльнить двѣнадесете лѣть: — .е. Моужь вь ѡшьстьвїи сын ѡть домоу своего можеть хо-

датаюмь или посланїемь писанїа бракь сътворниты. и женꙋ вь домь свои принесты: — .г. Аще же жены нѣсть вь домꙋ своемь. не можеть бракь быти ни моужь вь домь юе вьнити. подобаеть бо вь моужьнь домь прити женѣ. и аще оумрѣть моужь отоудоу не вьзьвративь се. оплакань боудеть и осѣтовань оть жены. и прилоучаеть се дѣвици имѣты вѣно. и о вѣнѣ обычьнаю: — .ꙁ. Аще дѣдь неистовь юсть отьць сьвѣщаваеть о брацѣ. аще же отьць неистовь юсть довлѣють дѣдь на сьвѣщанїе. аще цѣль сьмысль имать: — .и. Аще плѣнюнь боудеть отьць и до сконьчанїа три лѣть не вьзьвратить се. сынь его можеть женити се: — .ѳ. Аще ꙁа трїи лѣта отьць невѣдомь боудеть. гдѣ живеть. и аще живь юсть или мрьтвь. синовѣ и дьщеры егове могоуть ꙁаконьно женити се и посагати. аще же прѣжде сконьчанїа трїи лѣть дѣты плѣнюнаго ожене се. или посагьноуть. и пришьдьшꙋ отьцꙋ не годѣ боудеть невѣста или ꙁѣть. несьставьнь бракь: — .і. Бесь правьды вьꙁьбраню женити се и посагати. подь властїю его соущимь дѣтемь. или не дадїи вѣна. оть властель да приноудить се женити сыны и дьщери вѣно дааты. вьꙁьбраниюти же

чинить ми се еже не искати оброученїа — .аі. По своіеи воли ити ꙁа моужь сирота дѣвица можеть. ибо именїа праклıенїемь ѡбладаıеть хранитель а не бракомь еıе: — .ві. Самовластныи сынь сьвршень имѣıе вьꙁрасть. и беꙁь отча сьвѣщанїа женить се: — .гі. Сѣтованїе отьца или матере не творить пакости бракь творити сетоующимь: — .ді. Бракь и беꙁь написанїа вѣна сьставлıаıеть се, си речь сьблюдаıемамь ꙁаповѣдемь: — .еі. Самовластнаıа дьщи сьвршень имѣющїи вьꙁрасть. и не хотещю отьцоу ıее. ꙁаконнымь бракомь идеть ꙁа моужь: — .ѕі. Аще сирота дѣвица испльнить. .ке. лѣть вьꙁраста. и дроугоıе едино лѣто. и ѡтьлоучить се ѡть ниıее приставьникь ıее. ни тако не можеть поети еıе женѣ: — .ꙁі. Бракь не темь сьставлıаıеть се еже спати моужевы сь женою. нь брачьнымь сьвѣщанїемь ихь: — .иі. Егда ѡ брацѣ несьвршенаго вьꙁрастомь. и сироты дѣвице. расьпрю имѣють мати и сьродьници и приставьници. подобаıеть властелоу ѡ семь расоудити: — .ѳі. Мьниши соущи двоюдесети и петь лѣть самовластьнаıа оудовица. хотещи ꙁа дроугы моужь посагьноуты. волеıю сьр дьникь да посагьнеть. аще же противьно ме-

ждю собою глаголють. властель да соудить лоучьшаа волю да аще боудета равьна родомь и ѡбразѡмь. два оброучениика. егоже сьродьницн хотеть. и егоже изьбыраеть жена. чьстьнѣи ѥсть соудь женѣ и егоже изьбѣретѣ да идеть за нь: — .к. Ѡтьць вѣно или прѣждебрачны дарь. за своѥ дѣти выпрашаемь. мннть се ѡть своего имѣнїа таковаа дати. тѣмь же аще имѣнїе имать отрокь. весь прикосновѣнїа прѣбываѥть цѣло. не могоущв по тѡмь отьцоу гла(гола)ти. ꙗко ѡть сего вѣно или прѣждебрачни дарь сьтворихь подѡбаеть оубо вь врѣме вьпрашанїа сїа прѣжде рещи: — .ка. Не могоуть дѣты раздрѣшати свѣщеньнаго ѡ ныхь брака. на врѣдь и на погыбель даномв за ниѥ вѣнв. или прѣдьбрачьномв дароу: — .кв. По снмь иже ѡть нась иниꙗ благочьстно оузаконѥньнымь. вь цѣломоудрїи прѣбываѥ сынь. да не боудеть нвдимь ѡть своего отьца женити се. аще и подь властїю его ѥсть: — .кг. Сынь подь властїю сыи отьчею. блоудьно живыи да не ѡтьречеть се брака: — .кд. И прѣжде нась бывьшеи законоположьницн написаше законь ꙗко прѣшьдьшїа дѣвица, .ке. лѣть вьзрастѡмь. можеть изьдати се емоу же хощеть. никако

же ѡть таковїе вини не могоуще отьцꙋ юе написати сеꙗ безь сьпрнуестїа сего ради повелѣваюмь. да аще ѡтьць ѡ браць еꙗ облѣни се. не пωдωбаюеть еи издати се емоу же хощеть. нь аще бо вь Костаньтины градѣ да вьзьвѣщають епархꙋ или испитьникоу. аще же вь ѡбластѣхь мѣста того властелꙋ да вазьвѣщають. и ты да поноудеть таковыхь родителꙗ. ѡтьдаватї е за моужь. и вѣно даꙗти за ню. по силѣ имѣнїа ихь: — .ке. Оуже бо дрѣвнымь написань бысть законь. кь семоу же ѡть благоуьстиваго Иоустинїана оутврьждень. имь же и до уетврьтаго брака ѡставьлꙗно бысть соужитїе. по прилоууаю бываюшимь ꙗкоже мнωгымь се пωдωбно приклюуають се. вь скорѣ женамь ихь оумираюшемь. или юномь и юще соущемь се пострадати. и не стати противꙋ юстьствьнымь стрьмьлюнїемь. ꙗко снмь приклюуаеть се цѣломоудрьнаго брака ѡтьвращати се. и приходити на ѡтьреуенаꙗ смѣшенїа. пωдωбаше же и намь. ꙗко тогожде юстьства. и немощи. ѡбьщникωмь по вьсемꙋ вь дрѣвныхь прѣбывати законехь. нь видимь божїи законь оупражьнꙗющь нась сего ради наша тихость. желаюшимь слабыхь похотыи. наложиты безь

дроукь хотєщи толико ѡтьрицають четврьтаго брака. соужитїа оудалꙗти се комоуждо ꙗкоже и кь третїемꙋ бракꙋ пришьдьшихь црьковнимь прѣдають правилѡмь ꙗкоже оубо тажде правьлꙗенїа да боудоуть и на трѣтїимь соужити. елика же и на вьторемь. да боудеть иниꙗ вьсемь ꙗвьлꙗено. ꙗко аще кто дрьзьнеть. кь четврьтомоу бракꙋ паче же рещи не вь бракꙋ прити. не тькмо ни вь чьто же тьковїи мьнимы бракь вьменить се. ни ѡть нєго же рождьшїе се дѣти присиїе дѣти не нарекоуть се. нь и казьнемь ѡскврьньшихь се блоудьними скврьнами повиньнь боудеть прѣжде распоустивь се сь таковаго брака женою:—

.чг. Понеже оубо ѡть дрѣвьныхь ѡставьлꙗено обрѣтохѡмь обьщенїе наложьници кь хоте щомꙋ приѡбьщити се єи. рекыше поєтї ю. не годе бысть намь весь памети ѡставити таковаго законоположенїа. да не скврьнить се наше житїе нелѣпимы бракы. повелѣваємь ѡть селѣ. никомꙋ же подобьнꙋ быти имѣти наложьницꙋ вь домꙋ своемь. мало бо или паче никако же разьлично ѡть блоуда се мнимь. нь аще хощеть єи приѡбьщити се. брачноє да сьтворить кь нєи сложенїе. по законьномꙋ изьвѣщенїю. аще же не до-

стоинꙋ себѣ минить таковоую женꙋ ꙁакономь поюти. ни юдиного же кь нюи по смѣшенїю да не имать обьщенїа. нь сїю да ѡтьженеть. и поимѣть юже обрѣщеть себѣ подобьнꙋ. аще же цѣломоудрьно жити вьсхощеть. любьꙁьнѣю намь юсть се: — .кꙁ. Никтоже вь таинѣ да̀ не вѣнчаѥть се. нь при множаишихь людѣхь. ибо се дрьꙁноувїи сьтворити. да накажеть се ꙁапрщенїи моучимь. си рѣчь їерѣи юко не вь подѡбьнаю себѣ вьложивь вь таине вѣньчавь. достоиниихь винь истеꙁань боудеть. по црькоѡвьныхь правиль ꙁаповѣди: —

Грань .є. ѡ иꙁвѣщенїи брака: — Причьтникѡмь повелѣно юсть имѣти ꙁаконьнїе жени: — .а. Певьци и чьтьцы. могоуть ꙁаконьно женити се. иподїакони же и дїакони и прѣꙁвутери. единою жениվше се. по поставьлюнїи же женити се вьꙁьбранюни соуть. тѣмь же аще прѣꙁь таковаю бракꙋ приѡщеть се. ѡтьпадають свѣщенства. и сана своего обьнажають се: — .в. Иже волюю ѡтьчею сьвѣщавьши се о брацѣ можеть и беꙁь волю отьче прилѣжати кь бракꙋ. и не минить се сьгрѣшающи юко подѡбьнꙋ винꙋ подающи: —
.г. Иже плѣньницоу коупивь. и сьмешь се сь

нѥю ꙗко сь женою. ꙗко вьспрїетнѥмь мьне се. проститн ен ценꙋ. на ѥстьствьноѥ благородїе сѣн вьзитн простивь. н ѡть нѥе рождьшїе се дѣтн законьныѥ нмать: — .д. Жена бракꙋ сьставльшоу се вь ннщетн соуцꙋ моужевн. лѣжещаго оу нѥе нменїа моужнаа. за прѣждебраүьнын дарь. н за вѣно. н за вьнѣшнеѥ вѣно вьзьмьшн н дрьжещн. не можеть сего продаꙗтн нлн раздаꙗтн. нь да прнноудить се ѡть того моужа н дѣтн крьмнтн: — .е. Аще кто оубогоу женоу по законнымь заповѣдемь пон̃меть. н прѣжде ѥе оумрѣть аще оубо нмать троѥ дѣтн моужь ѥе. нлн ѡть нѥе нлн ѡть прьвоѥ женн. үетврьтоую үесть богатьства моужева вьземьлѥть. такожде оубо. ꙗкоже не больше боудеть. .р. лнтарь злата үнсла богатьства. аще же мнѡжанше боудоуть дѣтн. толнко ѡть таковаго үнсла повелѣваемь вьзыматн жене. елнка же еднномꙋ ѡть дѣтнн үесть даѥть се. снце же ꙗвѣ ѥсть ꙗко потрѣбоу тькьмо о таковемь нмѣнїн женѣ нметн. господьство же тѣмь дѣтемь хранитн. нхь же ѡть брака того моужа нмать. аще же та жена дѣтїн ѡть нѥго не нмать. повелѣваемь н господьство праведьноѥ нмѣтн ѥн. надь нмѣнїемь еже ѡть моужьнꙗ богатьства кь нѥн прндѣ: —

Грань .г. о прѣждебраунемѣ дарѣ: — .а. Нехотещи мати ꙁа вьторїи моужь. и ѡтьць не женен се вьторою приемьлеть кь потрѣбе браꙋьнаго прибитька. и ꙋесть по господьствꙋ едниого дѣтища. се же бываеть сьмрьтїю а не распоущенїемь раꙁдрѣшаемꙋ брькꙋ. дѣтемь же приходьно ѥсть браꙋноѥ приѡбрѣтенїе. ѡть коего любо раꙁдрѣшенїа. по господьствꙋ аще и кь вьторомꙋ бракꙋ не придоуть родители ихь. иже именїе таковаго прибитька дрьжеть. крьмещен же ѡть того брака дѣти: — .в. Матери едниою кь вьторомꙋ бракꙋ пришьдьшїи. прибытькь вьсемь дѣтемь господьство прѣждебраꙋьнаго дара да боудеть. и никое ѥже власти не бываеть матери. ѡви оубо ѡть дѣтїи любити ѡви же беꙁьꙋьствовати. понеже вьсѣхь коупьно пороугала ѥсть, вьторимь бракомь. ꙗкоже и тогда господьствѡ прѣждебраꙋнаго дара вьсе дѣтищꙋ да бꙋдеть. тоже имѣнїе мати да хранить емꙋ доньдеже ѥсть жива. и аще мати прѣжде сконьꙋаѥть се. дѣтищꙋ вьсь прѣждебраꙋны дарь да боудеть. аще же дѣтишь прѣжде оумрѣть оубо матери еже по сьвѣщанїю беꙁьꙋедїа прибытькь. проꙋаѩ же ꙋесть да боудеть дѣтища. и оумирающи сїю да прѣ-

дасть своимь наслѣдьникомь. иже ӡакономь позвани боудоуть. аще бо не дѣтищоу приʌоучить се. нь иномоу нѣкомꙋ ѡть вьнѣшьныхь. мати же и юще вьторомꙋ неискоусна соущи бракꙋ. дара нѣкоюго имѣнїа ѡть нюго или вьсѣго да не ѡтьдасть или инѣмь обраӡомь никако же да не продасть. аще бо посѣжде кь вьторомꙋ моужꙋ придеть ꙗвѣ оубо юсть ꙗко бывьшꙋ вьторомꙋ бракꙋ. проданою вьӡьвратить се. и ни то же вьсемы ѡбраӡы. нь вь прѣложенїи. и ꙗже проданаꙗ и ꙗже ѡтьданаꙗ прѣбываютъ. аще оубо соуть живїи дѣти. вьӡьвратить се вьсеединою бывьшею ӡаконоу господьство прѣждебрачьнаго дара дѣтемь. аще же не вьӡьвращающꙋ женѣ. аще что сьтвори на врѣдь дѣтемь. аще же прѣжде оумрѣше вьсѣ дѣти. матери прѣбываютъ сложенїе твьрдо. не вьсѣ же цѣло. нь еже по сьвѣщанїю бесьчедїа, и не по которѣи чести боудеть сложенїе твьрдо. по некоюи же не твьрдо ꙗвить се. се же юсть. по семꙋ оубо. аще прѣбываютъ оу матере именїе. иӡвѣтомь еже по сьвѣщанїю беӡьчедїа оудрьжить се по семоу же. аще прѣдано боудеть прѣюмьникомь дѣтїи. не твьрдо юсть аще же мати единиꙗ дѣтищꙋ прѣюмьница обрѣщеть се. вь-

семоу госпожда пакы да боудеть: — .г. Повелѣваюемь. иноюе имѣнїе. сь прѣдьбраүьнымь дарѡмь кь дѣтемь пришьдышеюе. аще оүбо боудеть дѣтищь моүжь или жена. по прилоүүаю ѡ имѣныи завѣщавають по законоү. прѣити емѹ кь написанымь на слѣдьникѡмь зьде матере написати вь наслѣдїе не вьзбранѣють се дѣтищѹ. нь и по завѣтѹ. даемоюе кь правьдоү дѣтищь аще ѡставить юеи. или и не пѡдѡбьно безь наслѣдїа сьтворить ю хранимыхь юею. аще же безь завѣщанїа оүмрѣть. того үесть. аще оүбо имѣють своюе дѣти. кь дѣтемь его үесть да прѣидеть. аще же не имѣють дѣти своихь боудеть же оү июего брать. коүпьно сь братїею его. и мати вь наслѣдїе да призоветь се. и се трьдо да имать. аще и кь вьторомѹ бракѹ приидеть. аще ли же ни. прѣжде браүьнаго же дара кь вьторомѹ приходещи соүжитїю. ни мала наслѣдїа ѡть дѣтїи не прїимѣть. нь се дѣтемь тькьмо да боудеть прибытькь. тѣмь ѡть закона вьдаемь и немьне се быти наслѣдїа дѣтии. нь и юеще браүьнаго дара ѡбраза не ѡтьлагаю: — .д. Аще же нѣцїи прѣждьними бракы не довольни бывьше. ѡть прьваго или и ѡть обою бракѹ. ни единого же истезанїа нѣсть ѡ мѣрилѣхь

нь моужи оубо ѿтидоуть. рекьше оумьроуть. ѿтьноудь ѿть вьсакыю ȥаповѣды. женамь же не тькьмо страхь наложить се. еже прѣжде испльнюнїа вьсего лѣта кь вьторомꙋ прїити соужитїю. или видети ꙗко аще что таково сьтвореть и прѣжде врѣмѣне сьчетають бракь. подьимоуть кьȥьнїи. иии оубо аще бесчедьны боудоуть ѿть прьваго соужитїа. большїе же аще и дѣти имѣꙗхꙋ. еи же бо не бысть дѣтїи. вина пакы послѣдоуеть. и боудеть вьсачьскы жена потьщıанїа ради вьтораго брака обечьствована. и не вьȥьметь ничьто же ѿть оставлюнихь юи прьвымь моужемь. не прїимѣть прѣжде брачьнаго дара. нь ни вьторомꙋ моужевы больше ѿть третїе чести своего имѣнїа не вьдасть и юще же и ѡ вьнѣшьнихь не поȥнаеть любоучестїа ни прїимѣть ѿтьноудь ни ѿть юдиного же ѿть вьнѣшнихь. ни наслѣдїа. ни дара. ни по сьмрьти дара. нь таковаꙗ вьниидоуть. или кь причестьникомь ихь аще же не могоуть наслѣдьници быти. ꙗкоже сии ни вь чемь же польȥы не имѣти. нь аще написанїи и дроуȥии. прилоучеть се наслѣдьници. аще и ѿть неȥавѣщанїа призывають се кь темь вьниидеть таковѣи женѣ. ѡставлюмою имѣнїе. людьскою бо скровище того не

прїимѣть. да некогде ꙗвимь се таковаꙗ сми-
слѣще. людьскомꙋ скровищꙋ промышлꙗти по-
лаѕьнаꙗ, ни сицѣ оубо ѡть вьнѣшьныхь сѣи
ѡставьлѥна кь инѣмь прѣидоуть. а ѥже ѡть
прьваго моужа ѡставьлѥна ѥи. ѡтьимоуть се
ѡть нѥе. и вьдадеть се десети лиць, ѡставль-
шаго ѥ прьваго моужа ѥи сьродьникѡмь се
же ѥсть вьсходещимь и сходещимь. и ѡть
страны до вьтораго степенѣмь хранимомь на
своѥмь чинꙋ. имь же не лежещемь вь скро-
вищи вьнидѣть. нь ни ѡть иного наслѣдїа.
ѡть ѕавѣщанїа своимь ѥи не вьнидѣть сь-
родьникѡмь нь до третїаго степенѣ видимаго
ѡть вьсоудѣ станеть тькьмо прѣѥтиѥ ѥѥ.
иже изь далече приидꙋть требоующе инѣхь
наслѣдьникь. аще же дѣти оу нѥе соуть. пѡ-
добаеть оубо и цареви ѡ бечьстии вьзвѣстити
ничто же бо пользы ѡть писанїа моужьнꙗ
не имать. тькьмо аще вьсхощеть ѡть цара
имети пользꙋ. и инѣхь избавити се казьнїи.
соущимь ѡть прьваго брака дѣтемь. дасть
имь честь половинꙋ своего имѣнїа. чисто
безь вьсакого прѣкословїа. ини кь своѥи
власти да не имать того именїа ѥѥ. сь
нимь же кь вьторомꙋ приде бракꙋ. половинꙋ
ꙗкоже рекохѡмь ѡтьделꙗющи прьваго моужа

дѣтемь. и раздѣлеть сїю себѣ, дѣти вьси равьно. и дѣти оубо имоущеи. сїа своимь да юставеть дѣтемь. аще же не имѣють дѣти. скончавьшаго се. или скончавьшихь се чести прїмоуть вьси и раздѣлѣть равьно сихь братїа. аще же вьси измроуть подобно юсть за задоушїе своюго наслѣдїа матери сїа пакы вьспрїети. и таковаꙗ рѣкохомь аще безь завѣта скончають се дѣти. не имамь бо власти на бывьшїи оть нихь завѣть иного писати. или и юще вь животе соущїимь же образомь хотеть таковаꙗ да оустроють. аще же сьтрьпить лѣто едино жена по моужи. и сама избегьнѣть прѣжде реченыхь казьнии. кь вьторомоу же прїдѣть соужитїю. ю прьвемь не брегьшїи браци и аще оубо имать дѣти боудеть юи пакы отьтолѣ вьсе безьбедьно: —

.е. Аще же идеть жена за дроугїи моужь. и законь дѣти оть толѣ пороугани видить. тогда вьсего любочьстїа оть моужа кь нюи пришьдьшаго по господьствоу. отьимѣть честь тькмо юставивь то и нѣчьто мало и приплодїе. и таковаꙗ оузаконѣють и ю прѣждебрачнемь дарѣ. и ю инѣмь ю вьсѣмь любочьсти. оть моужа кь нѣи заветомь или по сьмрьти даромь аще же противьлюнїа боу-

деть уесть или мольбы. и дѣти сїа въꙁьмоуть по господьствꙋ. вь врѣме то абыѥ. егда мати ихь идѣ ꙁа инь моужь. и сїа ѡбьща моужевїи и женѣ на каꙁьнь положена соуть. ѡномꙋ оубо ѡ вѣнѣ сѣи же ѡ прѣждебраубнѣмь дарѣ, ꙗко ни проданїа. ни ѡтьданїа не ѡставлꙗють родителюмь ни ськривати таковыхь. нь аще уто не сътвореть ѡ сыхь родителы. абыѥ своѥ имѣнїе полагають имь. не въꙁьбранꙗти же родителюмь ѡ ныхь аще уто хотеть творити. Срамлꙗють бо се ꙁаконь дѣти каꙁателе родителюмь поставити. нь тѣмь оубо велить стыдети се. прѣтить же въꙁемьлющимь. ꙗко инуто же имь полꙁы сьтворить еже вьꙁеше. вьсауьски бо въꙁьмоуть сїа пакы дѣти. наслѣдьници же ихь и прѣѥмьници. и ѡть наслѣдьникь же тѣхь и прѣѥмьникь. инако не иꙁьбаветь се тькьмо аще .л. лѣть прѣидѣть врѣме. и не въꙁыщꙋть сыхь. и дрьжанїе толика времене господꙋ именїю прииемышїе прѣдьставить научинающоу се дѣтемь лѣтꙋ сконьуавати. ѡть неле же самовластии соуще ꙗвише се или бывьше. ѡбауе аще тькьмо несьврьшеныи въꙁрасть поможеть и ѥще вьиидоуть же тькокыи прибытьци кь вьсьмь дѣтемь соущимь ѡть прьваго брака: —

Грань седьмаꙗ о възьбранѥныхь брацѣхь. .а. Сьродьство ѥсть име родьноѥ раздѣлꙗѥть же се на троѥ. на вьсходѣщїе и на сходещїе. и на соущїе ѿть бока рекьше ѿть страни и вьсходещии оубо соуть рождьшеи нась ꙗко же се ѿтьць. мати. дѣдь. баба и ѥще сихь вышьше сьходѣщии же соуть ѿть нась рожденїи, ꙗкоже сынь. дьщи. вьноука. и ѥще сихь нижьше. ѿть страни же си соуть. иже ни нась родише. ни ѿть нась родише се. нь тогожде родꙋ и корѣне нашего приѡбьщающе се. ꙗкоже се брать. сестра. стрыи. тетька. сестричищь. сестричьна. братоучедь. братоучеда. и ѿть сихь сьдѣщеи. кыждо же чинь сьродьства. многы имать и и разлнчїи стѣпени. рекьше колѣна. нь ѡ вьсходѣщихь и сьходещихь. простѣѥ нѣкоѥ и оудобьнѣѥ достиженїе степенемь. коѥждо сыхь лиць степень сьтвараѥть. и просто елико же рожденыи толико и степенїи. не удобнеѥ же и не скоро расмотрьно ѥсть соущихь ѿть страны степены ѡбрѣтенїе. подобаѥть бо намь не вь скоре тещи на соущїе ѿть страни лице. нь прьвоѥ творити вьсхожденїе. на вьсходещїе. доньдеже прѣдьставимь ѡно повиньноѥ рожденїю. соущомоу

ѡть страни. и тако ѡбрѣтьше сьнидемь на вьзыскаѥмоѥ лицѣ еже ѡть страны. и тако вьса изьчитающе рожденїа сьбыраѥмаꙗ. се оубо на вьсходе се же и на сходѣ коѥждо бо рожденїе вь ѡсобьнѣ степены вьчиниѥ творити число. и ѡ сьходещихь оубо оудобьно ѥсть се ꙗкоже се. сынь мои котораго ѥсть степене. азь рѡдых сына. се едино рожденїе единь степень сьтвори. нѣсть ли прьваго ми степене. вьноукь мои котораго ми степене. азь рѡдихь сына. сынь роди вьноука. се две рожденїи два степены сьтвориста. нѣсть ли вьноукь вьтораго ми степенѣ. такожде по семь о правьноуче и ѡ пращоурѣ. пѡдѡбьно же семꙋ и ѡ вьсходещихь. ѡтьць мои котораго ѥсть степены. мене роди ѡтьць се едино рожденїе единь степень сьтворы. ꙗкоже се ѡтьць прьваго ми ѥсть степене. дѣдь котораго ми степенѣ. мене роди ѡтьць. ѡтьца же дедь се две рожденїи два степени сьтвориста. ѥсть оубо дѣдь вьтораго ми степене. тожде и ѡ матери и ѡ бабѣ. и о вьсѣхь вьсходещих моужьска полоу и женска ѡ соущихь же ѡть страны ꙗкоже речено бысть пѡдѡбаѥть вьсходити на покиньноѥ родьствꙋ лице рожденїа изьчитающемь и пакы

сиитн изьчитающимь рожденїа доньдеже прїндемь кь лицꙋ ѡ нюмь же юсть вьзысканїе. аще бо вьпрашаеть те нѣкьто брать котораго ти юсть степене. глаголи вьтораго. понюже вьсходить кь ѡтьцꙋ. се едино рожденїе ѿть отьца кь тебѣ единь степень сьтвори. и тако понюже ѡбрѣте повиньною рожденїю лицѣ. сьниди кь братоу приложи вьздѣ дроугою рожденїе се две рожденыи две степени сьтвориста. не добре ли речено бысть юко брать вьтораго ми юсть степене. пaки аще кто вьпрашають те. стрыи котораго ти юсть степене. глаголи юко вьтораго потребьно ти юсть вьзыти на своего ѡтьца и глаголати. мене роди ѡтьць. ѡтьца же роди дѣдь. се две рожденїи тьжде дѣдь роди моюго стрыю. се три рожденїа три степени. сьтворише. юкоже стрыи третїаго мы юсть степене тако и ѡ техь иже соуть по сихь. томоужде вьнимаю правилꙋ. можеши ѡбрѣсти степены сьродьства: — .в. Вьзьбранюнымь бракомь сице повелѣваемь ѡ вьсходещихь оубо и низьходещихь. до коньца вьзьбранюнь юсть. аще и ѿть законьныхь соуть браковь. не можеть бо никьто же поети своюе бабы. ни своюе вьноукы. аще родьные соуть. аще и творенїе. аще паче и творенїе

раздрѣшн се образомь сьмовластїа посрамьлѭють бо се оубо дрѣвьнюе дѣда прозьванїе: — .г. И по срѣдѣ же соущнхь ѿть страны лнць. юсть нѣкою вьзьбраненїе. брата моего нлн сестры моюн дьщерь поетн мн. безаконьно юсть: — .д. Нь нн вьноукы брата моего нлн сестры. аще н четврьтаго мн юсть степене. не могоу поютн женѣ. такожде нн дьщере сьтрыѭ моего. нлн тетькы рекьше братоучеды моюе. нь нн сынь мон стрыѭ моего нлн тетькы вьноукы не можеть поюты. сн бо глаголють се вьторын братоучедн: — .е. Нь нн по отьцн нлн по матеры тетькы. аще н творенїе соуть не могоу поютн. понеже матерьнь чннь нмеюуть. н како прнлоучаюеть се творенѣн бытн тетьцѣ. ꙗкоже се дѣдь мон по ѿтьцн нмѣю сына моего отьца. н прїеть ѿтроковнцꙋ нѣкоую н сьткорї ю вь дьщере мѣсто. мон оубо ѿтьць зовеше ю сестрою. азь же тетькою: — .ѕ. Такожде нн велнкою тетькы не могꙋ поютн. се же юсть дѣда моего сестры. аще н творенаѩ юсть. понюже бабы нмѣють чннь: — .з. Соуть же н дроузын брацн не сьоузомь сьродьства. блнзоучьствомь же вьзьбранѭемн творнтн. блнзоучьство же юсть свонство лнць. ѿть браковь намь

сьчетано свень сьродьства. ꙗкоже се не могꙋ поюети дьщере жены моюе юже роди ѡть прьваго моужа. ни снахы ею рекыше жены сына ею. иже ѡть прьваго моужа. ни вьноукы ни правьноукы жены моею. ни жены вьноука ни правьноука ею: — .и. Ни тьще жени моею ни матере юе не могоу поюети. понюже матерын чинь имѣють: — .ѳ. Ни дьщере поущеные мною жены. по ѡтьпоущены сь инѣмь моужемь родила боудеть: — .і. Ни ѡтьца моего или брата ѡброучницѣ не могоу поюети. аще и не ѡженише се ими. ꙗкоже ни твореназго сына самовластьнаго жены. сьтворивыи его твореныи ѡтьць не поимѣть ѡба бо мащехы. си же снахы чинь имѣють: — .аі. Сьродьныи бо ѡтьць не поимають ѡть блоуда. рождьшїю се емꙋ дьщере юстьством бо праведьною и благолѣпьною вь брацѣхь сьмотрить се. таковажде и ѡ рабьсцѣмь близоучьствѣ: — .ві. Не тькьмо отьца моего. нь и дѣда и прѣдѣда моего жена. мащеха мнѣ глаголють се. и вьзьбраниють ми се поюетї ю. аще и много ихь имѣюше ѡтьць мои. ниюдино еже ѡть ныхь не поимꙋ: — .гі. Тьща ми юсть и мати и баба и прабаба жены моюе. и ниюдиною же ѡть ныхь не

понмѹ. ни матере нѣколи же бывьшеѥ моѥѥ оброучєницє. бѣше бо ми тьща. ни жены сына жены моєѥ рождьшаго се ѥи ѡть прьваго моужа: — .ді. Ни мащеха ни вьзьметь бывьшаго моужа дьщере моужа ѥѥ ѡть прьвоѥ жены: — .еі. Сестры моєѥ моужа дьщере рождьшїе се емѹ ѡть прьвоѥ жены поѥти не могоу. родителю бо ѥѥ имєю чинь. нь и дьщере ѥѥ не понмѹ: — .зі. Кь брацѣхь нѣ тькьмо повелѣньнаго нь и благолѣпьнаго вьзыскаѥмь: — .ѕі. Никїи же сынь ѡтьца своєго дьщере рождьшїе се ємоу ѡть блоуда не пониметь. сестра бо емѹ ѥсть: — .иі. Ни твореныи ѡтьць творѣнаго сына дьщере ни вьноукы да не пониметь: — .ѳі. Ни твореныи сынь твореннаго ѡтьца матере. или сестре ѥѥ. или ѡть сына вьноукы: — .к. Не подобаѥть женѣ ити за сына моужа матере своѥѥ. рождьшаго се емѹ ѡть свободьныѥ. аще и ѡтьдаль ѥсть слово: — .ка. Ни ѡтьць приставьника. ни самовластнїи брать, не можеть поѥти женѣ пороучєнїе емѹ сироти: — .кв. И хранитель дьщере нѣкоего или имѣнїа. моуцѣ повиньнь ѥсть дльжьнь бо ѥсть ѡтьдати словеса. и ѡ имѣныи. аще кто многω врѣмѣ правиль ѥсть или мало: — .кг. Твореныи сынь

не можеть жены творенаго своего отьца поетн. аще н не прикасають се родꙋ нхь: — .кд. И жена аще оглаголана боудеть вь прѣлюбодѣанїн никьто же не можеть юе поюетн женѣ: — .ке. Єгда сетоуеть жена по моужн. вь томь сетованїн роднть отроус. н юще възьбраннть се юн нтн за вьторн моужь: — .кѕ. Аще сетоують нлн не сетоують жены по моужехь своихь. вьзьбранюнн соуть вь врѣме сѣтованїа. нтн за вьторын моужь: — .кз. Аще кто вьсхытнть дѣвнцꙋ. не можеть поюетн юе жене. аще н отыць юе сьвѣщають н отьпоустнть емꙋ внꙋꙋ: —

Законн нже оть светаго крьщенїа прїемь нѣкоую дѣвнцꙋ не можеть єю последн поюетн женѣ. юко дыщн емꙋ юсть нь нн матере єю не можеть поюетн. нн дьщере юе. нь нн сынь его. понюже никако же иного ть не можеть вьвѣстн кь отьчьсцѣн любьвн. н правьдено юсть бракꙋ вьзьбранюнїе кь таковомꙋ сьоузꙋ нмь же благословы ходатанствоующе дꙋше нхь сьвькоупл͡ають се: —

Грань .н. О исправьлюныи вѣна: —

.а. Оцѣненаго вѣна аще погыбьнеть что моужь пагоубꙋ нспльнють. аще оумрѣть скотнна. аще н жена рнзы раздерѣть цѣнꙋ да вьдасть:

— .в. Нецѣниенаго же вѣна и прибитка и вьзьрастениїа и половины жена зрить. и ть вьземлеть ѡть рабь рождшїе се дѣти. плоди же и рожденїе ѡть ѡвьць и ѡть иного скота мужь вьземьлеть. прьвое оубо испльнию число прьвыхь. и ѡтьлагае вь оумьрьшихь мѣсто ѥть новорожденыхь и прибывьшихь аще же прѣжде брака оумрѣше нѣкаю вь цѣниеныхь жена ѡштетить се: — .г. Браку. и даныйь цѣною не оуцѣниенѡмь соущемь нь именїе жена вьспрїемьлеть: — .д. Аще вьнешьнїи чловѣкь ѡбещавь се дати вѣно. ѡбьнищаеть. моужь ꙗко не вьпросивь беду прїиметь. аще оубо не по дару ѡбѣща се. тогда бо моужа пощедимь. не оутрьгьша се на положенїе даемыхь понеже и дароующеи до ѡбогащенїа ѡсоуждають се; — .е. Аще ѡбещаеть се кто до сконьчанїа единного лѣта дати вѣно. лѣто чьтеть се. не ѡть дьне вьпрошенїа нь ѡть сьтворенїа браку: — .ѕ. Аще волею самовластнїе моее дьщере. вьдамь вь дарь дарованаю ѥи ѡть менѣ. не азь на сама вьдавьши мьнить се: — .з. Ѡть вѣновьнаго именїа коупьлиенаю. вьса вѣновьнаю соуть: — .и. Идеже тежькоѥ именїе брачьноѥ. тоуи вѣноу подѡбаеть быти вь скоре же оумьрьшу

отьцꙋ сынови сїа приходеть ꙗкоже и дѣти и жена: — .ѳ. Глаголюемаꙗ соуть. потрѣбнаꙗ изданїа. то правьлюенїе оумалꙗють вѣно. се же ꙗвьлꙗеть. ꙗкоже моужевы прѣдрьжати село или честь его. доньдеже вьземеть потрѣбьною изданїе. аще же по чести вь село издано бысть елика же бѣ достоино- оуставьлꙗеть се быти вѣновьною село. аще до сконьчанїа лѣта не вьдасть потрѣбьныхь изьданїи. аще же боудеть сь селомь и именїе вь вѣнѣ имѣнїе оумалꙗють се. положивьшн же женѣ изданїа. село ѡбратить се вь вѣно междю же снмь вьзьбранꙗють се проданїе его: —

Грань .ѳ. О ѡтьмьщенїи вѣна. и тежести его: — .а. Сьставльшоу се бракꙋ. и не распоущающи се женѣ. може вѣно сими издавати се. ꙗкоже се да себѣ и своꙗ да питаюеть. да село добро коупить. да изьгнана бывьша ѡтьца крьмить. или моужа. или ѡбьнищавьшоую братїю: — .в. Моужь и оубогь сын. вьсе вѣно дати дльжань юесть: — .г. Моужь повелѣваю дроугомꙋ нѣкомꙋ вѣно вьдати самь оувѣрꙗють се сїе вьзымаю: — .д. Тьсть ѡть зете. иже и жена ѡть моужа истезаема. вѣна ѡ ниемь же выпрошени быше.

по мерѣ богатьства ихь ѡсоуждають се: — .є. Выпросивїи зете своего да вѣно се и дарь боудеть. дьщери его. не творить двема повиньна своего наслѣдьника. нь єдинь тькмо вьзискаѥть се. иже аще годе боудеть имь: — .ѕ. Аще сьвѣщано боудеть. бесьчедїа ради моужевы оудрьжати вѣно. и вѣдоу подьиметь жена. сь назимомь дѣтищемь мьнить се прѣжде матере оумьрь дѣтищь. и приѡбрѣщеть вѣно моужь: — .з. Аще жена расъторавьши се. поѥмьши дѣти ѡтьидѣть ѡть моужа. ѡнь же ꙗко искоупоуѥ любовь ѥе. сьвѣщаѥть не истезати ѡть нѥе вѣна. аще пакы обратить се кь нѥмоу. не тврьдо сьвѣщанїе: — .и. Аще кто сьвѣщаѥть сь тьстемь своимь. да аще прилоучить се емоу. бракь сьтворьшоу оумрѣти. соущемь и детемь половина вѣна тькьмо дасть се имь. не потрѣбно сьвѣщанїе: — .ѳ. Аще сьвѣщаѥть моужь кь своѥи жене да оумьрьши ѥи самь наслѣдьникь ѥи боудеть. сьвѣщанїе то не потрѣбьно ѥсть не можеть бо сьвѣщанїемь оуставити ꙗже соуть ѡ нашемь наслѣдїи. вьнѣшьнии бо чловѣкь рекьше вьнѣ града живїи. безь написанїа вь завѣте дроугаго не можеть наслѣдити. ибо наслѣдїе вьнѣшнимь завѣтомь даеть се: — .і. Аще боу-

деть съвѣщаніє да аще оумрѣть жена прѣжде вѣно да ѡстанеть оу моужа. аще ѡть отьца дано ѥсть вѣно. тврьдо съвѣщаніє. єгда єдинь ѡтьць хощеть въꙁыскати єго: — .аі. Аще оубо писано бысть вь сложеніи вѣна. число вѣна. не ѡтьдано же бысть пѡдѡбаѥть и моужевіи наслѣдьникѡмь єго. и моужа того отьцꙋ єгоже сынь пріѥти хощеть вѣно. и наслѣдникѡмь єго. и просто рещи вьсакомꙋ лицꙋ вѣна просещемꙋ полагати противꙋ жене и наслѣдьникѡмь ѥє. да прѣжде сконьчаніа лѣта того. раꙁьчитающе ꙁлато сьберѫть. аще ли ни. да бракь рьꙁдрѣшить се: — .ві. Аще сьвькоупише се нѣции дроугь сь дроугомь. рекьше жена сь моужемь. вѣномь и прѣждебрачнаго дара сложенниѥмь грамать. и по тѡмь ꙗвить се. прѣꙁь вьсе брачьноѥ врѣмене вѣно дано моужеви. нь ѡжидающе тѣмь брачьнаго тежьшаго имѣніа и сьмрьтію моужа бракь раꙁдрѣшить се. не правѣдьно боудеть ѡтьноудь аще жена не давьши вѣна моужевы своемꙋ. прѣждебрачьни вьꙁьметь дарь. аще же и не вьсь цѣль дань бысть и ть по толикоуждє истеꙁана боудеть дара. єлико же вьдано боудеть вѣна. сравьнанію бо єсмы и правьдѣ рачители. и сію вь вьсѣхь инѣхь ко-

моужде и оу соужитии повелѣваемь дръжати. ꙗко же се аще нѣсть дала ничесоже. ничесоже оубо да не въꙁьметь аще же си оубо дати въсхощеть вѣно. или даеи ꙁа ню сие или кто любо аще есть моужь же или сего отьць по прилоучаю или дѣдь. прїети сего не въсхоте. женьне честь людїе свѣдѣтельствовахꙋ. и готово имѣти сїе и прѣдати. аще и нечьто больше сьтворити принесеть. и аще дьвижимое имѣнїе есть и печати на ие наложить. и по ꙁаконꙋ положить. или и оть единое чести вьшьдь некто вь соудище. аще молить се бытн семꙋ. и пришьдьше оть соудїе нѣци вьꙁвѣстише и сїа моужеви и соущимь оть чести его. прѣбоудеть же и тько отьпираюе се и не хоте. не можеть расдрѣшенꙋ бывьшю бракꙋ прѣждебрачьнаго дара стѣжанїе отьето бытн. ꙗкоже не даноу бывьшꙋ вѣнꙋ. аще бо дати въсхотевь. и моле се хотещемꙋ вьꙁѣти не прїеть высть се подобьнь есть давьшемꙋ: — .гı. Прѣждебрачнїи дарь и его именїе. аще и жена сьвѣщаваеть не продаеть се. ни вь ꙁалоꙁѣ не полагаеть се. аще не сьтворить о немь вьтораго сьвѣщанїа жена по дьвою лѣтꙋ. идеже оубо мощьно есть довольнꙋ еи бытн дроугомꙋ имѣнїю. ибо прѣꙁь

реченоѥ повелѣніє коупеи такоѥ имєніє. жены оубо не ѡсоудить нь покинь боудеть ѥи: — .ді. Двѣма вѣнома нѣкоемꙋ дльжнꙋ соущꙋ. ꙗже оубо ѡть нєю ꙗвльѥнаꙗ имѣніа. вьꙁьмоуть се дѣтьмы рождьшимн се ѡть того брака. аще же не ꙗвльѥнаꙗ имать прѣжде бывьшаꙗ. прьвоѥ вѣно истеꙁаѥть се ѡть жени же и ѡть исходещихь по родꙋ ѥе моужьска полꙋ и женьска: — .еі. Жена чьстнѣиши бываеть ѡ вѣне прѣжднихь дльжьникь дльжьникь моужа своѥго: — .ѕі. Не бываеть же чьстнѣиши жена прѣждных дльжьникь. о прѣждебрачнѣмь дарѣ: — .ꙁі. Жена чьстнѣиши бываеть ѡ вѣнѣ людьскаго дльгꙋ. аще и ѥще прѣжде ѥе быше: — .иі. Аще оубо моужь беꙁь волѥ своеѥ жены положить нѣгде имѣніє ѥе. не тврьдо положеніє. аще вѣсть сь моужемь сьвѣщаки се. аще же жена видещи моужа своѥ ѥи продающа имѣніє оумльчала боудеть. хитростію прѣльстити хотещи коуплю творещаго сь моужемь ѥе. тогда не помогоуть ѥи. прѣлащаѥмымь бо женамь помагаеть повелѣніє а не лоукавнмь: — .ѳі. Аще моужьнѥ ради кины. вьложить се жена сама вь желѣꙁа вь сьоуꙁь чюждеѥ коупьлѥ. и своимь имѣніемь того иꙁьбавити кины вь-

схощеть. аще оубо обѣщавьши се не вьдала боудеть. ни вьдати комоу не истежеть се. аще же вьдала боудеть. пакы вьзети вьданаго не можеть. явѣ юсть яко оть богатыхь соущи: — .к. Аще котораꙗ жена вь дльжнѣи грамате. сьвѣщаеть своемꙋ моужевы или подьпишеть и свою богатьство или и себѣ покиньнꙋ сьтворити за нь. ничто же оуспѣють аще и дрьжить се грамата. аще єдиною аще и множицею. сицевою о таковѣи вѣщи боудеть. аще особьныи аще же и людьскыи боудеть дльгь. нь тако да боудеть, якоже ни написано бѣше. аще не явѣ покажеть се яко имѣнїе на своє потрѣбы жена растоучила юсть: —

Грань .і. о дарѣхь междю моужемь и женою: — .а. Междю моужемь и женою. не трьдь юсть дарь похоти ради. и юже не имѣти има распоущенїю вины. понєже дарокѣ не быше междоу има. и того ради єже не быти богатомꙋ и оубогꙋ ни оубогомꙋ богатꙋ; — .в. Не тькьмо вь сьставьныхь брацѣхь. нь и вь възьбранюныхь не трьди соуть дарокѣ; — .г. Ни подь властїю соущеи подьимьшеи се бракомь. свободнїи же и рабомь възьбраняємы соуть дари даяти. дають же

се аще не вь градь ѡтьходещꙋ своıе емꙋ стежанїе боудеть. и подь властїю моıею сїи ѡть. особьнаго емꙋ стежанїа вь своıеи жене. и сньсѣ даıати вьзбранıень ıесть: — .д. Свекры. сньсѣ. и сньха свекрьвы дары даıеть. нѣсть бо слово повиньно ѡ семь: — .е. Аще оубо не имыи прѣдложенїа моужь продати. продасть женѣ того ради да вьдасть дарь ıеи не твьрдо проданїе. аще же продати хоте на малѣ продасть. нимь боудеть жена богатеиши. ѡтьиметь се аще бо раба соуща достоина петинадесете златьникь. продаль боудеть на пети златьникь. ины не достоинь ıесть десети златьникь. петь да вьдасть. нимь же ıесть инии богатеиши: — .ѕ. Вь вьзьбраненыхь брацѣхь. аще оубо ıавьлıаıеть се что даниxь даровь да вьзьметь се. аще же истьщено боудеть, истезань боудеть прїимыи. до врѣмене вь ние же бысть богатен: — .з. Добрь дроугь дроугꙋ сьмрьтною виною. дары даıеть. вь врѣме бо вьспоминаıеть се вь ıемь же бракь прѣстаıеть. и сьмрьтїю давьшаго бываеть ѡтьноудь прїемьшемꙋ. мѣждюже давьшимь ıесть вьсакь же дарь сьмрьтною междꙋ живꙋщимы твьрдь ıесть: — .и. Распоущенїю бывьшꙋ. аще и сьмрьтною виною. дарь не

тврьдь юсть нь ѿтьнметь се: — .ѳ. Добрѣ дамь жене моеи довольною. да ѡбновить погорѣвьшии домь свои: — .і. Прѣжде брака даныи дарокѣ тврьды соуть. аще и вь ть дьнь бракь сьтворееть: — .аі. Не прнюмлють моужь. аще что издасть за рождьшіе се ѿть рабь даных вь вѣне. еже юсть даль за оученїе их или на пищꙋ имь. работи бо ѿть них не требоують. даною же за пищю их тако прнюмлють ꙗко за спасенїе его дано бысть имь же ѡбразомь аще ѿть разьбонникь вь вѣнѣ данїе искоупить рабы: — .ві. Аще же мьныи. .і. лѣть прнходимїи кто дасть юи дарь. аще оубо прѣжде бысть ѡброученїе. да прѣбоудеть. и ꙗко ѡброученици дарь тврьдь юсть аще же прѣжде ѡбрꙋченїа дарь не тврьдь юсть. не вь вьнѣшьнии бо нь ꙗко вь женѣ бывають: — .гі. Аще дарꙋ вь брацѣ бывшю прнключнть се оумрѣти моужеви и женѣ. нмь никто да не потежеть. понюже никто же ѿть нюю не вьзыска дроуга ѿть дроуга: —

Грань .аі. ѡ раздрѣшенын брака и о винах его. .а. Понюже мнѡгы вь вѣтхых законѣх обрѣтохомь вины ѿть ных же оудобь браком разроушенїе бывають. того ради пораզоумѣхомь сих нѣкыю ѿтьложити.

иже и ѡть нась не достоини ꙗвише се. на разроушеніе бракѡмь и сіе тькьмо по имѣни вь семь законе написахѡмь ихьже ради пѡдѡбно бесь казьни достоино ѥсть бракы раздрѣшити: — .в. Раздроушаѥть се бракь виною ноуждною же се и не бесловесною. егда нѣкто не ꙗкоже боудеть разоуметн жены. и ѥже ѡть ѥстьства моужемь дано творити не вьзьможеть. нь аще оубо .г. лѣть прѣидоуть ѡть брачнаго врѣменѣ. ѡнь же ꙗко истиньны ѥсть моужь не покажеть се. пѡдѡбьно ѥсть женѣ и родителюмь ѥе. разлоучити соужитїе. и поустити раздрѣшеніе. аще и не хощеть, сего соужитьникь. и тогда вѣно оубо еже аще ѥсть вьсе даноѥ послѣдоуѥть женѣ. и ѡтьдасть сїе моужь. аще боудеть вьзель. брачьнїи же рекыше прѣждебрачьны дарь прѣбываеть оу моужа изь домꙋ не исходѣ: — .г. Повелѣваѥмь и вь плѣне соущих раздрѣшати се бракꙋ. не просто ни ꙗкоже прилоучить се. нь доньдѣже ꙗвѣ се творить и вьзьвѣщаеть ѡ себѣ моужь или жена. и прѣбывати не раздрѣшимомь соужитїемь прощаемь. и не вьиндꙋть кь вьторымь бракѡмь ни моужи ни жены. аще не хоте мнѣти се по бѣстоудїю сего творещe. и повиньны быти казьнемь.

моужь оубо прѣждебрачьнаго дара ꙗкоже рекохомь лышить се. жена же вѣна. аще же безь вѣсти боудеть котороѥ любо лице или моужь ѡть брани не приде̇ть. тогда. .є. лѣть да прѣбоудеть или мѹжь или жена. и аще по пети лѣть вѣдомо боудеть ѡ сконьчанїи. аще же и не вѣдомо боудеть. женити се и посагати се пѡдѡбьно ѥсть безь беди. ꙗкоже тогда ни сетованїю не бываѥть врѣмени лицемь же растоѥщимь се дроугь ѡть дроуга. и никьто же тогда не приѡбрѣтаеть ни моужь вѣна ни жена прѣждебрачнаго дара. нь. кьждо вь своихь прѣбываеть: — .д. Понеже и по разоумѹ аще и цѣломоудрїа ради расдрѣшаѥть се бракь повелѣваемь не инако или вь скорѣ. моужеви или женѣ приходити кь мьнишьскомѹ житїю бесь пакости. ои речь сьхранѥнѡмь быти имь ѡть винь. ими же моужь разьлоучаѥ се вѣно жены своеѥ приѡбрѣсти можеть. сьхраниѥмѹ вл҃днчьствѹ ѡть того брака соущимь дѣтемь. аще же дѣтии не боудеть. ты да прїимоуть власть на вѣнѣ таковымь быти оузаконаѥмь: — .є. Аще на царьство сьвѣщавающи нѣкыѥ оувѣдевьши жена и своемѹ моужевы не повесть. аще же моужь се ѡть жены своѥе слышавь оумльчить. пѡ-

дωбаѥть же нѣкымь любо ωбразωмь се вьзьвѣстити царевы. ıакоже моужеви ѥе, ωть того дьне не имѣти извѣта никоего же ω разлоученїи брака: — .г. Аще ω прѣлюбодѣıанїи моужь мнить се женѹ своѥ ωблиучити. моци. пωдωбаеть моужевы прѣжде написати женѹ и прѣлюбы сьтворшаго сь нѥю. и аще таковоѥ ωклѣветанїе истиньно ıавить се. тогда разлоученїю бывьшѹ. да имать моужь прѣждебрачьнїи дарь и вѣно. и вь снмь аще дѣтїи не имать. толико да вьзьметь ωть иного женьнѣ имѣнїа. елико же вѣна трѣтїа часть боудеть. ıакоже и его власты часть. и ωть нась повелѣнаıа казьнь тѣмь испльнить се. аще бо дѣтїи имать ωть того соужитїа. повелѣваемь и вѣно и иноѥ жены тоѥ имѣнїе. по прѣжде повелѣньнымь закономь дѣтемь хранити. и тако прѣлюбодѣıа закономьно облиучивьше коупьно сь женою моучити. и аще оубо имать прѣлюбодѣи женѹ вьзети ѥи свое вѣно и брачны дарь повелѣваѥмь. ıакоже аще дѣти имать такьмо на сьблюденїе жена да вьзьметь дарь. власть же его по закономь дѣтемь да хранить иноеже моужа того имѣнїе дѣтемь его даѥмь. аще же дѣтїи не бѹдеть. прѣждебрачьнаго оубо дара господ-

ство женѣ вьзѣти повелѣваемь. иною же моужа того имѣніе вь людьскоѥ скровище по вѣть-хнимь закономь вьзѣти повелѣваемь: — .з. Аще кымь любо ѡбразомь жена на животь моужа своего сьвѣщаѥть. или инехь се творещихь сьвѣдоущи моужевы не ꙗвить:—.и. Аще моужевы ѥе не хотещоу сь вьнѣшьними моужи пїеть. или мїеть се сь ними вь баны: — .ѳ. Аще не хотещоу моужеви ѥе вьнѣ домоу своего нощь прѣспить. тькьмо аще прилоучить се и оу родитель своихь: — .і. Аще на коньноѥ оурисканїе. или на позорища или на ловитви изидеть. ꙗкоже се позоры дѣюще. не вѣдоущоу или вьзьбранꙗющоу моужевы. аще же приключить се комоу свѣнь единоѥ прѣжде реченых винь. свою женоу ѡть своего домоу изьгнати. ꙗкоже аще ѡна не имоущи родитель оу нихь же можеть ѡблѣщи. по ноужди вьнѣ домоу нощь прѣспить. повелѣваемь ниѥдиноѥ же имѣти моужеви власти. таковиѥ ради вины разлоучить се ѡть жены. понеже самь семоу повыньнь бываѥть: — .аі. Вины ихь же ради подѡбно можеть жена ѡть моужа разлоучити се. и ими же можеть и вѣно прїмати. и прѣждебрачнїи истезати дарь. такожде темь хранещиѥ же на дарѣ господь-

стко. аще ли дѣтїи не боудеть. имѣти ѥи и надь темь власть. таковимь бити оуꙁаконꙗ-ѥмь: — .ві. Аще на царьство съвѣщаваѥть что или самь моужь или некыѥ се съвѣща-вающе свѣдыи. не ꙗвить цареви или самь собою или инѣмь кымь любо лицѣмь: — .гі. Аще кымь любо обраꙁѡмь моужь съвѣщаѥть на животь жены своѥе или иныѥ съвѣщава-ѥщїе вѣдїе не ꙗвить жене. ни по ꙁаконѡмь ѡтмьстить ѥе: — .ді. Аще моужь на цело-моудрїе жены своѥе съвѣщаваѥ. инѣмь сїю на прѣлюбодѣнство научьнеть прѣдаꙗти: — .еі. Аще моужь ѡ прѣлюбодѣꙗнии жены сво-ѥе напишеть. и прѣлюбодѣꙗнїа не покажеть. пѡдѡбаѥть женѣ аще хощеть и таковїе ради вины раꙁлоучити се сь моужемь. и вьꙁѣти оубо своѥ вѣно приѥти же и прѣждебрачьны дарь. и ꙁа таковое ѡклѣветанїе. аще же дѣтїи не имать ѡть того соужитїа. толико вьꙁѣти ѥи ѡть иного моужнꙗ имѣнїа. елика же прѣ-ждебрачьнаго дара трѣтїа часть быти раꙁоу-мѣѥть се. аще бо дѣтии имать. повелѣваемь вьсе моужа того имѣнїе дѣтемь хранити. твръ-дѡмь прѣбывающемь иже ѡ прѣждебрачьнѣмь дарѣ инѣхь ꙁаконѣхь писанымь такожде оубо. ꙗкоже и навѣденаго ради прѣлюбодѣꙗнїа ѡклѣ-

ветанїа и непоказаньнаго и тѣмь же моужевы повиньны быти моукамь. кыеже хотеше прѣтрьпети жена. аще бы таковое оклѣветанїе показало се дѣломь: — .єі. Аще моужь вь своемь домꙋ, вь нѥмь же сь своею женою живеть. прѣобидевь сїю сь дроугою обрѣщеть се вь своемь домоу прѣбываѥ. или вь томьжде граде живїи. вь дроузѣмь домꙋ сь иною женою. често прѣбиваѥ обличить се. и единою и двашти поносьнь бывь. или оть своихь или оть жены своѥе родитель. или оть дроугихь нѣкыхь достовѣрныхь свѣдѣтель. таковаго стоудодѣꙗнїа не останеть се. подобаѥть женѣ и за таковꙋю винꙋ раздрѣшити бракь. и вьзимати вьданоѥ вѣно и прѣждебрачьнїи дарь. и за таковоѥ пороуганїе третїю честь цѣны юже имать прѣждебрачьныи дарь оть иного имѣнїа вьзымати. такожде оубо ꙗкоже аще дѣти имать на сьблюденїе. такьмо имѣти жени имѣнїе еже оть прѣждебрачьнаго дара и оть казьны трѣтїе честь моужнѥ имѣнїа вьзьметь. господьство обьщимь дѣтемь хранещи. аще бо дѣтїи не имать оть того соужитїа. и власть имѣти ѥи. надь таковымь повелѣваемь: — .зі. Аще же воины боудоуть или кꙋпьци. или простїи

ѵловѣцн. нлн нни нѣцїн. подь дроѵгомь кѵмь любо. вь конньство ороѵжьное кьѵьтенїн. повелѣваемь елнкоже колнждо лѣть. вь вонстѣ на бранѣхь прѣбывають. ѡжидатн женамь нхь. аще нн граматн нлн вѣстн нѣкые ѡть своихь моѵжь не прїмоѵть. аще же которая ѡть таковыхь жень своего моѵжа оѵслышнть скоиьѵавьша се. нн тогда на вьторн бракь прїнтн ен не пращаемь. аще не прѣжде ндѣть жена сама. нлн роднтелн ее. нлн нинь кто ѡть своихь ее. кь писцѣмь н кь старѣшннамь ѵнсла того вь немь же моѵжь ее вонньствоваше. н вьпроснть. аще вь нстннѹ сконьѵа се соѵжнтьннкь ее. якоже тѣмь светымь еѵагьгелїемь прѣдложенѡмь соѵщемь. вь вьспомнианынхь, ѡдѣянынхь положнтн. рекьше на грамате написатн яко вь нстннѹ моѵже ее оѵмрѣ. н егда таковое сьтворнть се. понеже вьспомнианїе написаное жена ꙁа свое свѣдѣтельство вьꙁьметь н по томь повелѣваемь ен прѣбыватн едниого лѣта растоянїе. якоже по прѣшьствн лѣта того. пѡдѡбаеть ен ꙁаконьно сьѵетатн се бракѹ. аще же прѣꙁь сїе повелѣнїе жена дрьꙁнеть кь дроѵгомѹ прїнтн. н сама н нже поель ю есть бракѡмь яко прѣлюбоден да моѵѵеть се. аще

же вь оуспомниаиын ѡ дѣꙗныихь. сь клѣтвою написавьше обличены боудоуть по сыхь льстно свѣдѣтельствовавше. ты оубо воиньства ѡбнажены боудоуть. десеть же литарь злата за казьнь приноуждени боудоуть. томꙋ ѡ ніемь же сльгаше ꙗко оумреть тьжде власть имать аще хощеть свою женꙋ поꙗти да поиметь: —

Грань .ві. ѡ дарѣхь. .а. Дарове ѡви оубо соуть вь животѣ бывающе. и кь живомꙋ благодеть и благодѣꙗніе знающе и благоразоумія въскающе. и по сьмрьти ꙗкоже рещи давьшаго таковыи дарь сьврьшеніе и оутврьжденіе имоуще. прѣжде бо сьмрьти давьшаго. не имать иньто дрьжеи дарь ѿть дарованьнаго емꙋ стѣженія. по ніеже приложено ѥсть еже по сьмрьти възѣти: — .в. Иже вь животе даровѣ ѡвы оубо соуть ѿть того часа и врѣменѣ сьврьшеніе приꙗемлюще. и ꙗкоже рещи ѿть толѣ оуже прѣданіе твореще. и власти и потрѣбы дарованнаго села или стежанія. се же ѥсть дьвижимаго или недьвижимаго имѣнія. инединомоуже вьнѣюдꙋ, иномоу помислꙋ послѣдоующія. или прилѣжещꙋ или припоселѣваюемꙋ. нь кь ть чась имѣнію ѿть лица кь лицю прѣходещꙋ. си

реѵь ѡть творещаго дарь кь приемлющемꙋ дарь. свѣнь коего любо нѕвѣта. и ѡтьютья. ѡви же соуть ѡтьнимаюемы даемы раѕлиѵьниимы образы и лѣти оуставьлюемы. и ꙗкоже да юи повелить и оутврьдить: — .г. По сьмрьты дарь юесть егда кто себѣ хощеть паѵе имѣти или вьѕьмьшаго дарь. вьѕьмьшаго же большими своего наслѣдьника: — .д. Трьюе соуть ѡбраѕы еже вь винѣ сьмрьтиѣи даꙗти дарь едииь оубо егда никоемоу же соущꙋ страхь дають се. тькьмо единого дѣлѣ ѵаꙗнїꙗ юестьствьнїе сьмрьти. вьторыи же. сьвѣщакающихь ради на нь вьнѣюдоу. и не ѡть приюемьлюща сьмрьти дають се. на июемь же дарѣ вь ть ѵась власть имѣти вьѕьмьшемꙋ. трѣтїи образь. егда нѣкто ѡтьходѣ на поуть нашьствїа ради бѣди дают. на семь дарѣ вьѕьмьшемꙋ. не имѣти власти доньдѣже дароваеыи оумрѣть. ꙗкоже се или бѣди раѕьбоиникь. или ратаникь. или истопьленїа морьскаго. или мѣсть сьвѣщавающихь на нь боюе се. нь и недоуга. или моужа сильна. ни старости боюе се. таковаꙗ бо вьса бѣдꙋ настоющꙋ ѕнаменають: — .е. Аще дарꙋ послю ти именїе и прѣжде даже не оудадеть ти. аѕь оумрꙋ не боудеть твою: — .ѕ. Аще подь

властїю отьчею сын повеленїемь или съвѣтомь ѿтьчемь, дасть дарь. мнить се самь ѿтьць даль ѥсть и аще кто твоѥ нѣчто сьвѣтомь твоимь дароуѥть комоу ꙗко своѥ ты самь сїе давь мьниши се: —

Грань. .гı. ѡ обращенїи даровь. .а. Аще кто не имыи сына. вьсе своѥ имѣнїе или часть ѿть нѥго ѡсобьно свободить. рекыше вь дары вьдасть. имать же дѣти по томь. вьсь да ѿтьиметь се дарь. пакы вьсꙗ да обратеть се ка давьшемоу. да имать пакы власть ꙗкоже хощеть да оуправить таковаꙗ: — .в. Несьвръшеныи вьзрастѡмь ни безоумьнїи не можета даровь даꙗти. таковыхь бо сьвѣть ни вь чьто же ѥсть: — .г. Аще кто вьзьмь дарь. не благодарьнь ꙗвить се кь давьшемоу. льстїю на сего сьтвараѥ досажденїе. или роуцѣ неправедьно вьзложить на нь. или пакостїю великостїю великою ѡбложить его ѿть своѥго сьвѣта. или на животь его сьвѣщаѥть. или ѥже вь дарь прибытька. аще писанїемь аще же не писанїемь бывьшаго не испльнить. єдина ѿть сихь винь. аще на соудищи по сьставьлѥнїю ꙗвѣ покажеть се. да ѡбратеть се бывьшїи дарове кь давьшемоу: —

Грань .ді. о продаюныи и коупьлюеныи: — .а. Продаюніє и коупьлюєніє сьставьлюють се. егда ѡ цѣне продающаго и коупоующаго ѡбою соуседи сьвѣщають. ѡвь оубо положеніє сьтворить цѣны. сь же прѣдають продаюмоє. нѣ тькьмо же. нь аще и єдинь ѡ сєю. или положеною цѣноу вьзьметь. или проданоє имєніє прѣимѣть. ѡ немь же проданію неразрѣшнмоу проиꙁити. и тако проданію тврьдоу быти˙ а єже вь залога мѣсто вьданоє ѡбличеніє єсть и показаніє проданію и коупьлюєнію сьставьлюєнія а не само сьставьлюєніє. такоже ѡ продаюніи. и ѡ коупьлюєніи глаголюємь. аще беꙁь написанія бывають. ѡ бывающимь же сь написаніємь. не инако сьврьшеноу прѣжде быти глаголюємь проданію и коупьлюєнію. аще и ѡбразы продания не напишоуть се. или самого продающаго роукою. или ѡть иного оубо напишеть се. подьпишеть же продаюи. аще же сьвѣщанниємь бывають. и коньчаніє послѣдоують прѣжде реченомоу подьписанію и ѡбразоу. а єже залогѡмь бывьшеє. вь послѣдьнымь сьвѣте лежеще. раздрѣшаюмоу продаюнію. аще оубо коупивыи раздрѣшаеть и ѡтьходить. погоубьлюєть залогь. аще же продавыи соугоубь

ѡтьдати поноуждень ѥсть. се же ѥсть само то даноѥ емꙋ и дроугоѥ толикожде: — .в. Никьтоже ѡть пороученоѥ емꙋ власти коупити ничьто же не можеть. ни дьвижимаго ни самь ни инѣмь кымь ико вѣщїю же коупить ѡтьпадеть. вьданоѥ ѡть нѥго цѣны не вьꙁьметь еже дрьжить се. и на царевыхь приставьницѣхь. аще не ѡть людьскыхь коупеть: — .г. По продании же и коупьлѥныи кыѥ любо вѣщи. повелѣными ѡбраꙁы писанїемь и неписанїемь продаꙗнїа и коупьлѥнїа. вѣда проданїе вѣщи. вь ть чась на коупивьшаго ꙁрить. аще и паче и ѥще вѣщь не прѣдана боудеть. ико аще рабь ѥсть проданїи и оумрѣть. или честь врѣдить се ѡть тѣлесе его нога. или роука. или око. или аще дворь продань боудеть вьсь и честь ѡть нѥго ѡгьнѥмь иꙁгорить. или нивь ноуждею наводьнѥнїа речьнаго ѡтноудь. или честь ѥе погыбьнеть. аще же мнѡжьствомь вѡды или дрѣвомь мнѡгомь ѡть ветра падышимь се на ню. мьньши и горьши боудеть нива. ѡ сихь вьсѣхь пакость на коупивьшьго ꙁрить. по вьсемꙋ оубо оувѣждь ꙗко свѣнь льсти или лѣносты ѡ вѣщи. аще приключить се проданѣи вѣщи такокоѥ. весь печали ѥсть такокыи:

— .д. Іакоже оубо ѡть прилоучаю оумалюеніе рекыше погыбѣль проданіе вѣщи на коупьца вьсходить. такожде и юще что прибоудеть приѡбрѣтеніе кь проданеи вѣщи. коупивьшемѹ польза юесть тѣмь же аще и наводнюеніемь или пролїаніемь рекы. больши боудеть нива по сьставьлюеніи продаюанїа. прибитькь коупивьи насладить се: — .е. Проданіе и ѡттолѣ оуже рекьше вь ть часъ безь нѣкоего кь томѹ повелѣнїа или ѡтниманїа. и врѣменѣ ѡжиданїа скончати се можеть. юко егда даси своюе. да вьзмеши си или ѡно. и бываюеть пакы ѡтюето. юкоже се сего раба испитаи за юединь мѣсець и аще боудеть ти оугодьнь. имаши его на десети златьникь: — .г. Аще повелю ракѹ моюемѹ прѣдѣли показати проданіе нивы ѡнь же вѣще покажеть льстїю или невѣдѣніемь не ѡсоудить менѣ таковоюе. се же да дрьжить се и ѡ прѣданїи пажити праздныи: — .ʒ. Не послѣдоуюеть проданомѹ рабѹ ѡсобѣноюе емѹ имѣніе. тѣмь же аще рабь оукрадеть что ѡть особьнаго своюего. и прѣидеть кь коупивьшемѹ и елико же по проданїи его прибоудеть кь особьномѹ имѣнїю. ѡтьдаюеть се продавьшемѹ. рекьше лихьви. и юже ѡть дѣль особнѣго именїа рабїа: — .и.

Приставьникь не можеть ѿть сиротинѣго имѣнїа коупити чьто. тоже и ѡ подѡбьныхь приставьницѣхь. и ѡ прьвихь пристакницѣхь: — .ѳ. Аще проданемь дворѣ скрьвѣное ѿть нѣкого ꙁлато. по сьблаꙁьни ѡстало боудеть и ѡбрѧщеть се вь немь. да вьꙁьмѣть е дрѣвьныи господинь: — .і. Иже видить продаемо ѿть иного свое емоу нѣчто. и не глаголеть противоу. самь мнить се продавы сие: — .аі. Тожде и еще приложити ꙁаконѡмь правѣдьно мнимь. да иже аще кто продаеть раба. и вѣдыи его аще тать есть. или неистовь или бесьнь. да повѣсть ѡ томь коупоующемоу. аще бо сего не сьтворить. ть оубо поиметь своего раба. цѣноу же да вьꙁьвратить соугоубь коупивьшемоу. истѣꙁаемь аще и нѣкоую пакость сьтворидь есть рабь ть вь домоу коупивьшаго и: —

Грань .еі. О насаждении: — .а. Насажденїю. на мѣстѣхь светые великые црькве царьствоующаго града и сирихь крьмителиниць. и страннопрїемьниць. и болѣщихь врачевьниць. и быти повелѣваемь. при томь самомь лици. рекьше при чловѣцѣ иже хощеть прѣети. и при иною дькою ѿть того наслѣдьникоу: — .в. Чьстьнаꙗ мьста не имоуще

ѡтьноудѣ испльнити людьскые дани. добрѣ и села продають. Си рєчь ѩко истєзаємꙋ соущꙋ проданїю ѿть митрополить. тоу соущимь и єпископомь. и причьтьникѡмь. прѣдьлѣжєщємь божьствьнымь. єѵаггєлїємь. и аще нє ѩвить сє имѡ имѣнїє ѡть нєгожє дати людьскꙋю дань вьзмогоуть. да оуткрьдить сє селꙋ проданїє прѣдь соудїєю. и да вьдасть сє вь людьскоую дань цѣна проданьнаго. и написанїє цѣны: — .г. Аще простїи чловѣкь дльгь имать на нєкоєи црькви. поноуждєнь боудєть вьзѣтии за дльгь нєдьвижимоє имѣнїє рєкьшє село: — .д. Ноусташ мѣста црьквѣ Костаньтинѣ града. вєсь прѣстаны да насаждають сє. на трѣтїи чєсты. южє вьзымають ѿть трьдихь домовь того стєжанїа. или на половинє мьздѣ. южє хощєть вьзимати по исправьлєныи насадикїи виноградь или домь: — .є. Наимованїа жє ѿть прѣждє рєчєныхь чьстныхь домовь двѣма ѡбразоми бывати пращаємь. или и до сконьчанїа животꙋ насадивьшаго. или за колико лѣть аще сьвѣщавающимь годѣ боудєть. ѩкѣжє єсть. да нє прѣидоуть .л. лѣть врѣмєнє: — .ѕ. Ико. номомь и сиротамь крьмитєльникюмь и прочимь чьстныхь домовь правитєлємь. и єщє

же оубо и вьсѣмь памѣтописцѣмь. и сихь родителюмь же дѣтемь. и инѣмь иже соуть по родꙋ ихь. или браꙋьними имѣнии сьвькоупьлꙗюще се. отрицаемь насажденїе же и наимованїе. си реꙋь прѣиманїе вещїи тѣмь ꙋьстнымь домомь приходьныхь. или собою, или инеми написанимы ꙁдѣ лици не прїмати. да вѣдѣть оубо аще такоко боудеть. и то не трьдо юсть и отпадеть оубо насадивїи. и наимовавїи. насажденїе вещи. погоубыть же и вьданꙋю оть него цѣнꙋ. давьшимь же вь насажденїе или кь наимованїе таковые вещи. икономомь же и паметописцем. и правителюмь. толико вьдати и приложити кь ꙋьстнымоу домꙋ. елики же цѣны насадивїи лышень бысть: —

Грань .ꙁі. о дльꙁѣ и о ꙁалоꙁѣ: —

.а. Иже свѣнь ꙁалога кьꙁѣтии плодовѣ. рекыше пьшеницꙋ, или ино жито. расꙋитають се вь дльгь. и аще довольни боудоуть на исполькенїе дльгꙋ. раꙁдрѣшаеть се наюмь и отдаеть се ꙁалогь. аще же и множаише соуть дльгоу плодовѣ. отдають се обильнїи: —

.в. Рабые тежанїе. и наимы оть пороуꙋеныхь домовь. вь дльгь вьменꙗють се. и аще множае юсть сьбыраемою, раꙁдрѣшаеть се

наюмь: — .г. Плодовѣ инви расьчитають се вь дльгь. не тькмо ихь же вьзѣть дльжьникь. нь и ихь же не вьзьможе вьзѣти. аще же и вьзѣть и никв. соудить се и о томь: — .д. Иже сьвѣщавати дльжьникв. вьнегда прѣидеть рокь до неговже вьзель юсть проданоу быти залогв наима. егда на мьнши продасть дльжьникь сьвещавьшемв. прѣдь мнωгыми граждань соудити се: — .є. Аще дльщинькь не по своюи вине погоубыть залогь не соудить се пωдωбаєть емв показати юко погоубиль юсть. приключивьшаю бо се не вьводеть вь бѣдв дльжьника не можеть по прилоучаю погоубивы вѣщь. просити тогожде имь же емв дльжьнь юсть аще же междв сьвѣщавающима годѣ боудеть. да погыбель залога свободить дльгь. таковою имать тврьдость: — .ѕ. Дльжьникь иже аще нивы или домы до врѣмене дрьжати вьзьмѣть. за пакость посѣцаемыхь дрѣвесь и раздроушаемихь домовь бывьшвю ωть него. на соудь прити поноуждень боудь. и аще льстїю или грѣхωмь вѣщь юже прїєть горьшв сьтворыи. и того ради соудимь юсть. да таковїи домь или село оустроить пакы юкоже бѣ вь врѣме егда приють. аще же дльжьникь на потрѣбв

и на оустроюенїе селоу или домоу издаӕль боудеть что. истезати того не възьбранить се: — .з. Положеныхь вѣщїи вь залозѣ. вьзискають лицѣмь дльщьници. не подобають бо дльжьникꙋ свѣнь свѣщеньнаго и начелнаго пришьствїа. отнимати имѣнїа дльжьнаго. се же юсть продаӕти виною залога дрьжимоюе имь имѣнїе: — .и. Заимодавьць и сего наслѣдьникь. не имать дльга времены прѣхода. ӕкоже не отдати залога по испльнюїи дльгꙋ. се же юсть по трѣхьдесетѣхь лѣтѣхь: — .ѳ. Господинь приставивь раба своего надь именинєнїемь нѣкымь. тогда прїемають того вь заюем даӕти и възымати. аще же не покажеть се повелѣвь. тогда възискаемь особьнаго имѣнїа раба того. и испльнюӕюемꙋ по прьвомꙋ словеси имѣнїю господина. испльнить се по вьторомꙋ словеси заимодавьць: — .і. Аще же кто вь заемь дасть комꙋ. и пороучьника или споведстьника или сьвѣтьника о нюемь прїиметь. ть не прѣжде вь скорѣ на исповѣстьника или на пороучившаго се или на сьвѣтьника да не нападеть. ниже небрѣгь о дльжьницѣ снимь да не стоужаєть. нь да нападають прьвоюе на възьмьшаго злато и о заимѣ сьдѣӕвьшаго. и аще оубо оть того

вьзьметь и ѡть нихь да не ѡтстоупить. аще же не вьзьможеть ѡть дльжника вьзети. или чести или половины или вьсего. и юлико же аще не вьзьможе ѡть нюго вьзети. и за то на пороучьника или на сьвѣтьника или на споврьстьника да находить. и ѡть того прочеіе да вьзьмѣть. и аще пришьдьшоу емоу прилоучеть се вьси и заимовавіи и пороучивіи се и сьповѣстнивіи. и сьвѣщавіи прѣжде реченаа вьсемь образомь да сьхранеть се. аще же пороучьникь или сьвѣтьникь. или споврьстникь тоу боудеть. заимовавьшемоу же тоу быти не прилоучить се. да покажеть заимодавьць пороучьника или сьвѣтьника или споврьстьника. и ѡ сеи вещи седѣ соудыи даеть врѣмѣ пороучьникоу. такожде и сьвѣтьникоу рещи и споврьстьникоу. хотещемь истиньнаго дльжника привѣсти и поставити. понюже ѡнь прьвеіе да пріиметь соудь. такожде симь на прочеіе хранить се помощь. и помагаеть же поручьникоу. и сьвѣтьникоу. и споврьстьникоу. аще прѣдставеть понь же пороучише се. ıаkоже егда томоу приведеноу бывьшоу. тогда повлаченїа избавити се стоужаемимь за нь аще же оуреченоіе врѣме ѡ сѣмь прѣидеть. тогда пороучьникь. или сповестьникь. или сь-

вѣтьникь, приводить се на соудь. и дльгь простирають за него же пороучише се. и за него же споквстише и написаше. или сьвѣщаніе на се приеше. ѿть заимодавьца разьлоучаемы дроугь ѿть дроуга на соудищи вьпрошени боудоуть. не придеть же на имѣніе дльжьника заимодавьць. прѣжде даже неисповѣдѣно боудеть прѣдь послоухы сьглашеніе. на споквстникы и на пороучьникы. и на сьвѣтникы. и тако на имѣніе прити истаго дльжника. аще ѿть дроугаго дрьжимь ѥсть, и ѿставьшаꙗ се тако вьзьмь. аще ѿт(и)оудѣ не испльнить своего. ѿттоудѣ да придеть на имѣніе пороучьникь. и споквстьникь и сьвѣтьникь. такожде ѥсть реши и аще нѣкаꙗ пороученіа имѣють вь вьсѣхь таковихь и вь повиньныхь. и вь домовьныхь наимѣхь. вьложены вь тьмьницю. на истаго оубо дльжника и на соущеѥ оу него имѣніе аще ѥсть его аще же и на врѣмѣ вьзѣль боудеть оу кого абыѥ. аще и ѡбоѥ вьзѣти хощеть. вьсоу емоу вьдаемь власть. прѣжде вамь реченыи поуть и чинь. ѡ иныхь о лицыхь же и ѡ вынахь законь положивьше. и не се такьмо ѡ заимодавьцихь рекохомь нь и аще кто коупить нѣ ѿть кого что: — .аı. Аще кто вь за-

ѥмь дасть ꙁлато. надѣѥ се на богатьство вь-
ꙁемлющаго. ѡнь же на ѡтданїе ꙁлата оубо
не имать. имѣнїе же недьвиминмое имать. ре-
кьше села или винограды или домы. ꙁаимо-
давьць же налѣжить и кьсачьскы ꙁлата про-
сить. ѡнь же не имать нароучьна. и никто
же емѹ не дасть да бы ꙁаимодавьцѹ ѡтдаль.
ꙁаимодавьцѹ хотещѹ и недьвижимоѥ имѣнїе
вьꙁети вь ꙁлата мьсто. нь никто же коупѣи
недвижимїе таковыѥ вѣщи придеть. ꙁаимода-
вьцѹ множицею мльвы творѣщѹ. ѥко повиньна
мы соуть дльжьника моего стежанїа. и тако
боѥщю се пристоупити хотещихь кь коуплы.
тогда вь богатемь оубо семь градѣ. рекыше
вь Цариградѣ. прѣславьныи нашего житїа болѥ-
рѣ. надь кїимьждо правьлѥнїемь оучинѥны
ѡть ꙁакона и ѡть нась вь ѡбластехь же и
вь мѣстехь владающе. да сложеть иꙁвѣстноую
цѣнѹ бывающихь на стѣжаныхь дльжьнаго.
вьдати равьно противѹ ꙁлатѹ стежанїе недь-
вижимоѥ ꙁаимодавьцемь. сь таковимь оутврь-
жденїемь сь нимь же аще дльжьникь дати
вьꙁьможеть. даѥмомь же недвижимымь вѣ-
щемь ꙁа дльгь. ꙁаимодавьць да иꙁьбереть еже
хощеть. ибо неправедьно боудеть давьшю
оубо ꙁлато. вьꙁети же ꙁлата не вьꙁьмогьшоу.

нь по ноуждн принети стежаніе недвижимоѥ. не възети лоучьшаго ѿть вьсѣхь дльжьника стежаніи. нь еже ть любить да възьмѣть. и то оубо да нмать за оутешеніе. ꙗко аще и злата не възьметь. нь вѣ того мѣсто любимоѥ емꙋ стежа: — .вı. Иже своѥго сьписанія или бывьшаго на ньмь сложенія ѿтмещеть се. ѡбличень бывь соугоубицею да ѿтдасть аще же ва та чась егда запрѣ се ѿть прѣложенія клетви пакы истинꙋ ꙗвить. оубьжить ѡсоужденія еже вьдати соугоубицею. до кьсна же исповедевь. вьдасть издаꙗніе соуда клетноѥ соупьрьника: — .гı. Запираꙗщемоу се дльжьникꙋ. не вьменить се аще по томь принесеть сложнія показаніе. нь сего истежеть се: — .дı. Аще и многимь прѣжде нась. годѣ бысть прїетно быти лихвамь стежаніе. единаче заимодавьць жестостию же и безоумїемь. нь мы оубоꙗхомь ꙗко не достоина сїа нашего христїаньскаго житїа, ѿтметьна быти расоудихѡмь ꙗже божьствьнымь закономь възьбраниена соуть. темь же повелѣваеть наша тихость. ничьто же никако же ни вь единои же винѣ лихьви не възети. да не мьнеще се законь хранити. законь божїи

прѣстоүпаемь. нь аще кто. елико же неүто вьꙁьметь. вь дльгь да вьмѣнить се: —

Грань .ꙁі. ѡ наимованыхь: — .а. Аще сьвѣщано боүдеть сь наимающимь домь. беꙁь врѣда иметь вь немь ѡгьнь. и приключить се быти ꙁажеженїю и погорить. не повиньнь есть наимовавїи. аще же леностїю его приключи се, повиньнь есть: — .в. Наимовавїи наимьника пасти стадо. не вьꙁищеть ѿть него ничто. аще покажеть се ꙗко свѣнь льсты его раꙁьбоиници ѿтеше е вьꙁемьлеть же мьꙁьдоү юже ꙁа проүее време лѣта даль есть емꙋ: — .г. Пастирь и шьвьць и бѣлеи риꙁы. лѣности ради и недооүмѣнїа повиньны соүть соүдꙋ: — .д. Аще сьвѣщаеть кто, не имамь ѡгьнꙗ. имать же. ть повиньнь есть аще и по прилоүүаю пожарь боүдеть: — .е. Аще сьвѣщаеть наимовавїи. не имѣти сена вь домꙋ. и наүьнеть дрьжати. и по тѡмь рабь его или страньнь кто вьнесеть ѡгьнь. и ѿть того ꙁапалить се домь повиньнь есть: — .ѕ. Аще крьмьүїи не могыи вьнити вь пристанище. прѣложить бремена вь корабель твои. и истопить се твои корабьль. повиньнь есть прьвїи крьмьүїи. аще беꙁь волѥ господїи бремена прѣложиль боүдеть. или не вь врѣме.

или вь оутьль корабьль. аще же не небрѣженїемь сьтвори се. повиньнь есть: — .з҃. Аще корабьль истопить се. понеже не имеше правителѣ повиньнь есть соущимь вь корабьли крьмьчїи: — .и҃. Корабьлю истопивьшоу се. крьмьчїи ѡтдасть наимы еже вьзеть на прѣждноую потрѣбоу ꙗко не прѣвезь идеже хотехꙋ: — .ѳ҃. Аще вьзьметь кто камень да оустроить или проврьтить или издѣлаеть что вѣ немь. и ськроушить се. аще оубо не оумѣнїемь моудьрьца. повиньнь есть. аще ж(е) виною вѣщи. не повиньнь есть. аще не бѣды вьспрїеть. рекьше аще ѡбѣща се не ськроушити: — .ї҃. Аще мышьми изедѣно боудеть даное бѣлити или гладити повиньнь есть бѣлильникь. и аще и вь невѣденыи иномꙋ вѣщь дроугомꙋ вьдасть: — .аі҃. Аще мимоидоущимь воемь. попоустить наимовавїи домь. и воины дьври или ино что вьзьмоуть. повиньнь есть. аще могы и не вьзвѣсти владыцѣ домꙋ. или могы и не противи се воиномь: — .ві҃. Аще по сконьчанїи наемьнаго врѣмене сьвѣщевающема ѡбѣма. наимовавии прѣбоудеть вь домꙋ. ѡбьнавьлꙗють се наемь того тькьмо едииного лѣта. а не вьсего прочаго врѣмене. аще и за петь лѣть боудеть

прьвоѥ наѥль. еже и ѡ градьскыхь ѥсть наимѣхь. аще же и вьтороѥ лѣто прѣбоудеть. повиньнь ѥсть вь томь и ѡ проүихь по томь такожде: — .гі. Аще кто лѣто едино простить наимовавьшемꙋ. рожденїа ради и не рожденїа вь соүщихь по тѡмь лѣтѣхь аще боудеть. прїемьлѥть прощеноѥ. аще же вь послѣдниѥе лѣто боудеть бесьплодїе. и прощенїе прьвыхь лѣть плодь сьтворьщихь. аще вѣдѣше наимовавїи да расмотрить: — .ді. Аще вь невѣдѣныи. вь наѥмь вьзмоү крьүагы разьбїени. и излѣѥть се вино. тврьдїе дати дальжань есмь: — .еї. Аще мѣсто паствиньно вьдахь вь наѥмь. и ѡть соүщихь на ніемь злыхь зелїи. врѣдеть се или исьмроүть ѡвьце. аще оүбо вѣдии вьдахь. здравїе и живїе дати повинмь есмь. аще же то не прошꙋ наима: — .ѕі. Аще вины ради на едино лѣто наимꙋ домь и вьсь вьдамь наимь. и падеть се домь или изьгорить. вь ѡсмїи мѣсець вьзимають ѡставьшаго врѣменѣ наѥмь: — .зі. Ель крати ѡ хотещимь быти үто даѥть се наѥмь ѥсть: — .иі Аще сьвѣщано боудеть сьврьшити дѣло искоүшенїемь господина- моүжа блага искоүшенїе дроүгаго дѣло принесемь. не имать таковїи власты врѣмене продальжати. вь ніемь

же дѣло сьвѣща се быти. нь тькьмо дѣло искоушаюеть: — .ѳі. Иже именїемь наимовавїи. приключающиие се плодомь безьмѣрьнїе пакости. ѡть глаголюемаго божїа гьнѣва. еже юесть градь или ѡгьнь не вѣсть. нь по мерѣ бывающꙋю раздѣлаюеи же плоды наимовавїи. ꙗкоже боудеть правѣдно ѡбьщиие и прибытькꙋ. и бывьшꙋю пакость раздѣлаюеть сь господаремь: — .к. Аще кто наимѣть прѣнести стльпь мраморѣнь. и ськроушить се въздвизаемь или носимь неповиньнь юесть маисторь. аще не ѡть лѣности своюее нь ѡть помагающихь емꙋ. лишають бо се наима. аще небрѣженїемь се сьтворише. аще же вьса быше ꙗже прилежно нѣкїе творѣше неповиньны соуть. такожде и ѡ крьчазѣхь и ѡ дрѣвѣхь и ѡ инѣхь вѣщехь: — .ка. Наимовавии конь носити нѣчто. ꙗвѣ юесть аще наложивь тежьчѣише юе врѣдить его. повиньнь юесть. ꙗкоже кто и ино что аще врѣдить: — .кв. Аще вьзьмѣть кто мьздоу на сьхранюенїе имѣнїа. бѣдꙋ приметь аще не сьхранить его: — .кг. Видѣ раба дающа емоу мьздьдꙋ да сьхранить имѣнїе повиньнь юесть ꙗко тать: — .кд. Аще наимовавїи се исповесть вииꙋ вьдати наюемьшемꙋ. аще же юего

нжденеть прѣжде сконьчанїа пети лѣть весь пакости его нжденеть не вьзьмьша наима прѣжде. понеже не потрѣбьно дѣлають землю: — .еі. Аще весь вины ѡставить нивѣ наимовавын. прѣжде сконьчанїа врѣмень. да вьдасть вьсега лѣта наемь: — .гі. Живоущиимь вь наемнѣмь домѹ. на мнѡзѣ врѣмены се же есть за дьве лѣть не ѡвьлающемь се. домоу же трѣбоующиѹ построенїа. пѡдѡбаеть имь же есть приходьнь ѡтврѣсти, и при людьскыхь чловѣцѣхь прѣписати соущаа вь немь: — .зі. Аще бывьшее дѣло ѿть троуса подьвигьнеть се. наимовавьшемѹ есть беда: — Аще прѣжде искоушенїа сьтворить водотечѣ. аще оубо винною землѥ. неимовїи ѿтщетить се. аще же оумаленїемь дѣла. наемьникь ѿтщетить се: —

Грань .иі. О покладежи: — .а. Покладежь есть еже на сьхраненїе комѹ даемое: — .в. Иже метежа ради или пожара или надѣнїа, или истопьленїа. полагаеми покладежи сице имѣють. по вьземлющемѹ. сьгоубницею наемь пѡдѡбаеть. по наслѣдникѡмь же. льстїю оубо положьшаго соугоубицею. ѿть своего же единогоубь. ѡ проунхь же покладежихь единогоубицею наемь дають се:

— .г. Аще прїемын покладежь. аще же и наслѣдьникь его позьвань боудеть на соудь. и юстьствомь вѣщь прѣжде соуда погибьнеть. рекьше рабь бѣяше и оумьрѣ. свобождають се. аще и позвавьшемоу его на соудь прѣдьставьлюнь погибѣ: — .д. Положенаго вь покладежь. и плодовѣ и лихвы и вьсака вѣщь вьзискають се: — .є. Положивїи. можеть вь ть часъ двигьноути о покладежи прибытькь. и аще не ѡтдасть прїемїи льсть творить. аще не иньдѣ юсть или заклюуено вь мѣстѣ. тогда ѡтклюунти не вьзьмогь. или не индѣ ѡтюстїе покладежа: — .ѕ. Аще и рабь мои. аще и вѣрьно работаюмы. положить приходьною мнѣ, азь имамь прикоупь иже о покладежи: — .з. И вь наслѣдїе написанаго раба. наслѣдьникь ищеть покладежь: — .и. Аще живь юсть положивїи рабь. аще же оумрѣ. или свобождень бысть или продань бысть господинь вьзискають покладежа его. а не самь свобожденїа. ни новыи господинь его. вь науелѣ бо сьвѣщанїа ѡ семь вьнимати пѡдѡбають: — .ѳ. Рабь твои положи оу менѣ имѣнїе. да вьдамь тебѣ и свободиши его. аще оубо давь повѣда послѣдоующимь емѹ. неповиньнь есмь вьдати юко покладежь. ибо юко свои

вьдавь не мьните се ѡдати покладежа: — .і. Аще не прилѣжить кто ѡ покладежи ꙗко ѡ своіемь льсть творить: — .аі Аще нашьствїемь разьбоиникь. покладежь прїимїи погоубить положенаꙗ оу него. не прїимоуть бѣди наслѣдьници его погыбѣли ради. прїемьлющаго покладежь. льсть тькьмо и небрѣженїе и неприлѣжанїе повиньна творить. аще не ꙗвѣ и дроугоіе нечто сьвѣщаль боудеть. аще же надѣіе се изьвѣтомь вины. или иною приключьшеію се напастїю. и имы положеноіе име наслѣдьникь. или льстїю имѣіе сиіе запрѣвь се не ѡтдасть. повиньнь іесть и прикоупь дати покладежа: — .ві. Пороучивїи се за приіемьшаго покладежь. повиньнь іесть. аще льсти оубо прїимии не сьтворы. имать же именїе. что оубо ꙗко неистовь іесть. или сирота или безь вьзраста іесть. или безь прѣіемьника оумрѣ и ноуждимь бываіеть ѡтдати пороучьникь. ꙗко непѡдѡбьно наоучивь покладежь даꙗти: — .гі. Иже ѡ обоію рекьше ѡть полагающаго и вьземлющаго. или раздрѣшенїа грамати, или ина нѣкаꙗ сложенїа ѡ покладежи вьзьмь. потрѣбоуимать хранити сьвѣщанаꙗ ими же покладежь

вьзель ѥсть. — .ді. Вьзьмїи имѣнїє вь покладежь и прѣдавь ѥ писанїємь дроугомоу нѣкомоу. не добрѣ ѡтрицаѥть се иже вьзеть. аще не прѣжде принесеть харьтїє на показанїє. ꙗко дроугомоу сїє прѣдаль ѥсть :—

Грань .ѳі. о сьставьлѥнїи обьщины:

— .а. Сьставьлꙗѥть се обьщина. или доньдеже живїи соуть ѡбьщивьщеи се. или до врѣмене. или ѡть врѣмене. или ѡть вьспрїетїа : — .в. Вь саставьлѥныи ѡбьщины ничьто же не пѡдѡбаѥть. ѡ отьрицаныи сьвѣщавати. по ѥстьствоу бо ѡбьщини иже безь врѣмены ѡтрицаѥ се повиньнь ѥсть: — .г. Аще ꙗвѣ вьсего имѣнїа боудеть и наслѣдїє и ѡставьлѥнїє и даровѣ. и вьсь прибитькь за истьщенїє вьдаѥть се: — .д. Аще сьвѣщаємь обьщоу быти ꙗкоже пѡдѡбьно приходѣщемоу кь єдиномоу ѡть нась правѣдьномоу наслѣдїю. не ѡ томь иже ѡть завѣта. мьнимь се глаголюще нь о законьнемь: — .є. Сьставлꙗѥть се обьщина. дѣлѡмь и словѡмь и вѣстьникѡмь и раздрѣшаѥть се ѡтьреченыємь страсты и оубожьствѡмь : — .ѕ. Сьставьлꙗѥть же се и ѡ вьсакѡмь имѣныи и ѡ коупьли. и ѡ мьнѡзѣи и ѡ ѥдинои вѣщи. и

междꙋ неравьнимы обьщиноу имоущими. оукожѣнишїи ꙗко надь вьсѣмь проуее вь имѣныи. тьщанїа ради противоу вьносить: — .ꙁ. Аще просто боудеть ѡбьщенїе. и не реуеть се при комь мьнить се сьставьлиено. ѡ изобильнѣмь богатьствѣ и прибытьцѣ ѡть проданїа и коупьлиенїа. наимованїа и ѡсдѣнїа сьставьлꙗють се. прибытькь бо иесть иже ѡть страды нѣкоемꙋ прибоудеть. наслѣдїе же и ѡставьлꙗнїе. и даровѣ. вь ѡдрьжанїе нѣ вамѣнеть се. даровѣ бо ꙗкоже мьꙁда некоиего вьмѣнꙗюще се прибывають намь: — .и. Аще и сьвѣщають до сконьуанїа реуенаго врѣмене раꙁдрѣшити ѡбьщины. подѡбьною винoю раꙁдрѣшаiеть се. уто бо ꙗко вьспрїетїе ѡ немь же сьстави се не боудеть или досьдитель и пакостьникь иесть обьщина: — .ѳ. Аще ѡтрекоу се ѡставьшаго менѣ ѡбьщьника елико же оубо притежꙋ доньдѣже оувѣсть ѡбьще бывають пагоуба же тькьмо на ме ꙁрить. прибитькь же ѡбьщеникꙋ томꙋ единомоу иесть и пагоуба ѡбьщаꙗ: — .і. Иже ѡть своего небрѣженїа приклюуающаꙗ се. да раꙁоумѣиеть ѡбьщьникь аще и вь мнѡгых дроугыхь польꙁꙋ сьтвориль иесть: — .аі. Сьставьшиен се дарьꙁы вь врѣме обьщини дають се. и аще прѣ-

жде сложенїа дльгу. единауе бо ѡтюмьно юсть. ѡбьщенїе раздрѣшить се. о сложенїи друга дроуга утврьждають: — .вı. Аще злато сьбыраюмь ѡбьщимь имѣнїемь. и погыбьнѣть мою. ѡбьщиие погыбьло юсть. аще же не погыбьнѣть. аще не сьстави се ѡбьщенїе. аще же ѡтлоууиль мою. и прѣжде даже не сьберу погыбьнеть. единь азь пагоубу прїиму: — .гı. Обьщьныкь мои. ѡ обьщемь имѣныи. и татьбьномоу изьдаюнїю. и ѡбьщему издаюнїю. повиньнь мы юсть. и не ѡтьюмьлють дроугою дроугаго: — .дı. Приклюуающихь се ѡбьщьникь не вѣсть. тѣмь же данїе по сложенїи и цѣны ѡвьце. аще ѡть разьбоныкь вьзѧти боудуть. ѡбьща бывають пагоуба. аще же оукрадены боудоуть. единь иже ю имѣше пагоубоу принимѣть. дльжьнь бо юсть трьду стражу имѣти прїимыи оуцѣненїе. и пѡдѡбають ѡть обьщенїа изьдаюнїе. аще вь ѡбьщи даны быше пастви ти. аще и пауе кь цѣноу положенїе: — .еı. Аще ѡбьщникь на ѡбьщоую коуплю пошьдь. вьпадѣть вь разьбоиникы. и погоубить своє злато или имѣнїе. еже аще не на коупьлю вьзель боудеть. уесть пагоубы да вѣсть ѡбьщьникь. и юже ѡ врауеванїи изьдаюнїе. такожде юсть аще и

корабьль сь коуплѣми истопить се. и пагоубоу прїимѣть. егда свѣнь мора не бѣ моцьно коупьлю прѣнесты: — .гı. Иже вь шбьщи срѣбро продаюи. не творить шбьщѧ юже свѣнь трапезы емоу прибывають: — .ʒı. Аще же братїа обьщенїа ради наслѣдїа родитель не раздѣлѣть. не творѣть вь шбьщи юже шть вьнѣшьныхь притежаше: — .иı. Обьщьникь положивїи вь шбьщиноу. паче инѣхь. аще обьновить шбьщїи домь. изьбранїе да имать. или изьдашнаю имь вьзети прѣжде сконьчанїа четирѣхь мѣсець по шбьновьлюныи домѹ. и имѣти ш истеʒанїи приωбрѣтенїе. или и домь вь господьство по четырѣхь мѣсецихь вьзети или паче иже ш обьщины прибитька вьзети лоучьшею. единаче бо не хощеть имѣти домѹ. сего ради четырьми мѣсеци оутврьждено юсть понюже по сихь законь господьство дають обьновльшемѹ: — .ѳı. Штходѣи шбьщеюи ради коупьлю тькмо на свою потрѣбоу бывающею издашнїе вьмѣнить се вь шбьщинѹ: —

Грань .к. ш раздрѣшенїи обьщины, и наима: — .а. Раздрѣшають се шбьщина. погибающемь лицѣмь и имѣнїю или коли или житїю лицемь оубо погибающемь егда кто шть ныхь осоуждень боудеть на сьмрьть. или

вь затоученїе и разъграбьлѥна боудеть ѡбьщина. или оумрѣть обьщею сьмрьтїю. погибаѥть же имѣнїе аще ѡтноудь не ѡстанеть се его. или строѥнїе изьмѣни се вьдано бы вь цркьвы или ѡтюто волею же раздрѣшаѥть се егда ѡтрекоуть се. или ѡсобьно кьждо себѣ наинеть коупьлю дѣяти, житїе же раздрѣшаѥть се. егда или вьпрошенїемь или соудища измѣнюенїемь. или виною обьщенїа. ибо о раздрѣшенїи обьщинн позываѥ на соудь ѡтринеть се ѥе: — .в. Аще о проданїи или ѡ наимѣ сьставить се ѡбьщина и по сьмрьти единого бывающїа тьщета и прибитькь ѡбьщь ѥсть: — .г. Вещїи сын вьзрастѡмь .ке. лѣть аще раздрѣшить ѡбьщиноу кь комоу. аще же и дльжнаю емоу дароуѥть свѣнь коего ѡтиманїа. не можеть по томь глаголати. ѩко надѣѥ се быти тебѣ наслѣдьникь раздрѣшихь или даровахь: — .д. Иже ѡ ѥдиной винѣ кто позываѥ на соудь. и пакы раздрѣшаѥ. аще и ѩвѣ наведеть инуьто же болѣ не истѧжеть ни приложить таковїе ради вины. обаче твьрьды имать еже ѡть инѣхь вннь подѡбьныѥ емоу на того. кь ѥемоу же раздрѣши соудь. что бо. ѩко о покладежи раздрѣшимь

боудеть. имеше же ѡ ꙁаимѣ поꙁьвати его на сѫдь: —

Грань .ка. о ꙁавѣте самовластныхь: — .а. Ꙁавѣть ѥсть праведьнїи сьвѣть. имь же кто хощеть по сьмрьти его быти: — .в. Ꙁавѣщаваѥи ꙁавѣть. дальжьнь ѥсть оумь ꙁьдравь имѣты а не тѣло: — .г. Отрокь испльнь вьꙁрастѡмь .дı лѣта, да ꙁавещаѥть. жена же, .вı. лѣта: — .д. Ꙁавѣти ѡть трїи ꙁаконьныхь сьставьлѥнїе имѣють ѡть градьскаго. и ѡть ꙁаповѣдїи. и ѡть соудїе. ѡть градьскаго бо свободить се еже пришьдьшемь свѣдетелѥмь. имь же сьуетаньно ꙁавѣтꙋ испльнити се. ѡть ꙁаповѣдии же. ꙁавѣщавающаго и свѣдѣтель надьписанїа. ѡть соудїе же печати и свѣдѣтель уисла. вьса же таковаꙗ ѡблюденїа ꙁаниѥже ꙁлодѣнства вьсакого иꙁьбыти ꙁавѣтомь творенїю. и вьсакїе сымь ѡуинстити се прѣльсти приложена соуть. ꙗкоже ꙁавѣщавающемꙋ своѥю роукою написано наслѣдьника имѣ покаꙁати. ꙗко ѡньсицою поставыхь наслѣдьника. егоже емоу не сьтворьшꙋ. ноужда ѥсть свѣдѣтелѥмь пѡдѡбаѥть печати наложити. дальжьнь еси вѣдѣти. ꙗко единемь прьстенемь можеть ꙁапеуатлѣти се ꙁавѣть: — .е. Ꙗко и вь нощи пеуатлѥть се

и подписаѥть се ꙁавѣть: — .ꙁ. И письць написави ꙁавѣть. добрѣ ѡ нѥмь свѣдѣтельствоуѥть: — Иже вь немощи тѣлеснѣи оумь погоубивь. не может ꙁавѣщати вь беꙁоумии. нь егда пустить си оумь: — .ѳ. Власть имать слѣпїи аще ѡть рождьства аще же и ѡть недуга. неписань ꙁавѣть творити. седамь или петь свѣдѣтель приꙁьвавь. глаголѥ прѣдь нимы. наслѣдьника име сь ꙁнаменїемь. понеже да не сьблаꙁьнеть се: — .і. ꙁавѣщаѥть подь властїю сїи. или несьврьшенїи вьꙁрастѡмь. или рабь не тврьдь ꙁавѣть. аще оубо и самовластьнь оумрѣть. сьврьшень же вьꙁрастомь и свободьнь: — .аі. Аще и ѡбьще богатьство имѣѥть братїа. обаче никомоу же ихь не вьꙁбраниѥть се ꙁавѣщевати и творити наслѣдьника егоже хощеть. не творить бо нимь пакости не раꙁдѣлѥнїе имѣнїа: — .ві. Аще кьто грамату оумѣѥ. междоу своимы дѣтьми хощеть сьтворити ꙁавѣть прьвѣѥ оубо нимь прописаѥть врѣмѣ. по томь же и самь дѣтемь имѣна своѥю роукою написаѥть. кь семоу же и раꙁьмѣрено ꙁлато или иноѥ имѣнїе. емоу же напишаѥть ѥ наслѣдьникы. не сложенїемь чисаль ꙁнаменоуѥма. нь вьсѣмь имѣнїемь покаꙁоуѥма. ꙗкоже ѡть

вьсоудѣ ꙗвьлıеньно же и безь распрѣ оустроити. аще же и имѣнїю хощеть сътворить раздѣленїе. или нѣкымь вѣщемь ꙗвьлıенымь. или вьсѣмь или нѣкаꙗ ѡть противьлıеныи ѡставити. и сихь да пишеть познанїа. ꙗкоже тѣми вѣщьмы вьса ꙗвьлıаıема. иıединоıе же распре дѣтемь не ѡставити. аще же или женѣ. или вьнѣшьними нѣкыми ѡбразы хощеть ѡставити дары людьскыıе или свобожденїе. и тако своıею пишема роукою и глаголıема же ѡть завѣщавающихь прѣдь свѣдѣтели вьса по ıединомоу вь писаныи лежещаꙗ. ти же и написаніе и хотѣть дрьжати. да боудеть твьрда и инѣмь же оумалıаıема. понıеже имети вь харьтїи написанѡмь быти. проуаго облюденїа завѣта не приıемьшимь нь семоу тькьмо повелѣваıеть иже своıе десьницею же и езыкѡмь завѣща. се имѣти харьтїи вьсоу твьрдость вьдаıеть. и аще оубо до коньчины прѣбоудеть симь образѡмь никьто же на послѣдькь вьдасть свѣдѣтельства. ꙗкоже сьвѣщаноıе что приключить се таковою волıею прѣложити или прѣменити. или таковоıе что сьтворити. ꙗкоже пѡдѡбьно разьврѣщии бывьшеıе. и дроугыи сьтворити сьвѣть. сказающь коньчьнеıе его повелѣнїе еже пѡдѡбаıеть дрь-

жати. се бо любымь емꙋ творити. се ꙗвѣ назьнамѣнавающꙋ прѣдь седьмию или прѣдь петїю свѣдѣтель. ꙗко сьтворивь таковоѥ сьвѣщанїе не хощеть его кь томꙋ дрьжати. нь ино сиѥ сь творити. и таковаꙗ или вь сьврьшенѣмь завѣтѣ. да сьтворить вьса завѣтьнаꙗ имоущимь сложенаꙗ. или писанїемь сьврьшенїи сьвѣть. ꙗкоже писанымь сьвѣтѡмь или неписанымь. минить се емꙋ сконьчати. прьвомꙋ не тврьдꙋ быти. ѡть вьтораго его изьображенїа по сьвршеномꙋ завѣтꙋ или сьвѣщанїю бивьшаго: — .гі. Прѣжде бывьшїи завѣть прѣвращаѥть се ѡть послѣжде бывающаго сьврьшена соуща. аще и писань боудеть прьвыи: — .ді. Аще покажеть се сьвѣщавыи завѣть разьгнѣвавь се и мнѡжаиши нареченть наслѣдьникы. ни нареченїи ѡть него не наслѣдеть его: — .еі. Аще оубо сьвѣщавїи не вьсхощеть показати написаныхь вь харьтїи свѣдѣтелемь. или разьгьбенꙋ до написаныхь или и запечатлѣньнꙋ ѡть него да принесеть кь свѣдѣтелюмь. да подьпишоуть. и ть да глаголеть свѣдѣтелюмь. свои быти завѣть. проуеѥ же вь едино врѣме подьпишоуть и запечатлеють и. и да дрьжить се тврьдо. не тькьмо же седьмь нь и петь. при-

ıемьлıемыхь послоуховь. писанаго и неписанаго законта вьсѣчь сего извѣстьна прѣдьставьлıаıють: — .ѕı. Аще кто на браны оузьвлѣнь бывь. и грѧдıи поутемь. и кь сьмрьти приближивь се таковыи не тькьмо прѣдь тремы послоухы можеть завѣть творити. нь и прѣдь двѣма обрѣтаıющима се лицема. приключьшиıе се напасти ради. можеть свои завѣть изьвѣстьнь прѣдьставити: —

Грань .кв. О завѣте соущихь подь властıю родитель своихь: — .а. Особьноıе имѣнıе оу соущихь подь властıю дѣтıи ıавлıаıеть се. тѣмь же ѡсобьноıе имѣнıе. ѡво оубо имь ıесть ѡть своего стежанıа. ѡво же ѡть родитель: — .в. О своıе оубо имь ıесть имѣнıе. еликоже ѡсобьно кто ѡть своıеє хитрости. или ѡть воиньства. или ѡть стѣпене коıего любо. или ѡть приıаьта стежа: — .г. Родительноıе же. еже имь ѡть родитель слоужбы ради и потрѣбы вьдано ıесть или ѡть данаго имь притежаниıе: — .д. Многа же разьлиıа соуть родительскомоу и ѡсобьно стежаномоу имѣнıю. и прьвоıе оубо се. ıако ѡ ѡсобьно стежанемь имѣнии. подь властıю соущеи завѣщаваıють. ѡ родительсцѣмь же не могоуть: — .е. Кьтороıе разьлиıе ıесть не-

годоуѥ ѡтьць на соущаго подь властїю его вьꙁмѣть ѡсобьно же стѣжанаго емꙋ никако же: — .г. Третїе раꙁьлнуїе. аще мнѡгымь дльжьнь сын некьто. подьнмѣть проданїе ѡть своихь ꙁаимодавьць. иже оубо ѡть данїа родитель стежаноѥ имѣнїе отрока продаѥть се сь нимь. своѥ же особь стежаноѥ емоу никакоже: — .ꙁ. Єсть же и уетврьтоѥ раꙁьлнуїе аще и многомь соущемь дѣтемь ѡтьць оумрѣть. приключнть же се единомꙋ ѡть ныхь. ѡть данїа родитель притежаноѥ и ѡсобьноѥ своѥ имѣти имѣнїе. еже оубо ѡть данїа родитель стежаноѥ. ѡбьще да боудеть вьсѣмь иже некогда подь властїю бывьшимь дѣтемь. особь же притежаное. томꙋ единомꙋ стежавьшемоу ѥ: — .н. Иже ѡть далеуаго ѡтшьствїа. и ꙁимнаго и лѣтнаго поутьшьствїа. се же ѥсть ѡ поутьшьствованїа. рекьше ѡть воинньскаго поуте. прибывающиꙗ своꙗ особнаꙗ соуть стежанїа. и могоуть о сыхь ꙁавѣщавати. аще бо вьдаше ихь ради родители ихь уто. тогда дльжны соуть соущеи подь властїю. доволноѥ вьꙁдати нимь. и о проуимь ꙁавѣштавати. такожде иже и ѡть иноудѣ и ѡть вьсакого сана. и ѡть вьсакїе хитрости притежанаꙗ ими. особьнаꙗ нимь соуть: —

Грань .кг. О завѣте свобожденыхь: — .а. Сьродьство име юсть родьною. раздѣлають же се на вьсходещїе и на низьсходещїе. и на соущїе ѡть страны. нь сиа три собьства ѡ благородьныхь сьмотрѣть се. ѡ свобожденихь же рабѣхь вьсходѣщихь не оувѣдѣше дрѣвьнїи. како бо иже некогда вь работе родивьшеи се. ни соущих ѡть страны имоуть. ѡть онѣхь бо сїи рождають се. тькьмо бо имѣють (господинь свободивыи его.) сьродьство. се же юсть. зачьньшихь се имь дѣтїи и вьноучеть и иже по сыхь. тѣмь же ащѣ свобожденїи не завьщавь оумрѣть. аще оубо боудеть емоу зачель се дѣтищь. или по свобожденїи или прѣжде свобожденїа и свобождень бывь сь нымь. или прѣжде свобождень. или и по свобожденыи его свобождень бывь. ть да призоветь се вь наслѣдїе. семоу же не соущю господиню законь повелѣвають. аще же савѣщаваюи. иничто же не соущю господиню законь повелѣвають. аще же завѣщаваюи. иничто же не ѡставьль господиню безь дѣтїи сїи или имыи дѣти или вьноучета. безь наслѣдїа же сыхь сьтворивь скончча се. и ты дѣти не вьзьмогоуть прѣкратити завѣта. тогда господинь третїю честь

възьметь. ꙗкоже дара ѡть того не моудити его положити: — .в. Не тькмо же господинь и госпожда и ѡть сихь сьходещеи по закономь призиваюмы бывають на свобождена̂го наслѣдїе по реченомꙋ. нь и соущеи ѡть страны сихь даже и до петаго степене: — .г. Аще того господина и госпожде или двою господинꙋ или госпождꙋ множаише боудоуть дѣти. ближнїи по степени да призоветь се на свобожденаго имѣнїе: — .д. Аще же вь едино господина боудеть двою дѣти. оу дроугаго же трою. на петь честїи да раздѣлить се наслѣдїе. такожде и соущихь ѡть страны:—

Грань .кд. О завѣте епископь и иныхь: — .а. Елика же имѣше епископь прѣжде епископьства. раздаваюеть и продаваюеть ꙗкоже хощеть. не тькмо же се нь и завѣщаваюеть ѡ ныхь. елика же стежить по поставьленїи епископьства. црькви его приходьна соуть. ни завѣщавати ѡ сихь не можеть. аще оубо не ѡть родитель или ѡть стрыюевь или ѡть братїе его кь нюмꙋ прѣидоше: — .в. Хотеи вьнити вь монастырь. рекыше пострыщи се. да завѣщаваюеть ѡ своюемь имѣнии прѣжде выхода его кь монастырь понюеже вьземьлюеть монастырь вьса ꙗже соуть

его. аще и не юкѣ речеть вьнестї а. и кь томоу не боудеть ни по едниномоу же ѡбразꙋ господинь своюмꙋ: — .г. Нмын дѣтїн и постригь се. можеть и постриженын богатьство своюе раздѣлити дѣтемь своимь. сьхраникє себѣ. единоую честь юже и монастыреви вьзѣти пѡдѡбнаа юсть аще же не завѣщавь оумрѣть. тогда дѣти его вьзьмоуть незавѣщаноюе. рекыше ѡтнимоуть свою честь. проуеюе же вьдасть монастыреви: — .д. Иже ѡть монастыре прѣходе вь инь монастырь. ѡтпадають своего имѣнїа и непрниюетьнь бываюеть:—

Грань .ке. О прѣвращенїи завѣта: — .а. Завѣтомь троюе страсти стоужають. юкоже се растрьзанїе. и неоутврьжденїе. и несьврьшенїе. нь растрьзаеми оубо завѣти или аще ѡтноудь растрьгноуть се. или ѡть чести. ѡтноудь оубо растрьзанїе шестїю ѡбразовь юсть егда нѣкто по сьтворении завѣта вь сынотворѣнїе нѣкого прїиметь. по коюемоу любо ѡбразоу сынотворенїа: — .в. Кьторын ѡбразь. егда по сьтворенїи завѣта. или по сьмрьти завѣщавьшемꙋ родить се емꙋ сынь или иже ѡть рабынию, сына его оумрьшаго вьноукь. аще и сь повелѣними наслѣдьникы прѣдлѣжить вь завѣте. сице да боудеть безь

наслѣдїа. аще оубо дары прнеше. нли нзврьжеть раждающїа: — .г. Третїн образь есть егда творѣныи сынь подь властїю отьчею сїн. непомеиовень боудеть вь завѣте: — .д. Четврьтын образь. егда вьторын боудеть завѣть по законꙋ аще же бысть кто вь немь наслѣдьникь. аще же не бысть. бывающнмь наслѣднти: — .е. Петын образь. егда вьторын завѣть по закономь бывь. наслѣдьника нного надь повелѣнымь нмѣнїемь поставить. не нзвѣстоуе соущнхь вь прьвемь завѣтѣ:— .ѕ. Шестын образь. егда воина сынь вь оутробѣ матерьны зачьнь се оть него. вьнегда творѣше завѣть непознань бысть. аще бо разоумѣвь его оумльча не раздираеть се завѣть: —

А еже оть чести двѣма образома: — .а. И прьвын образь есть. егда вьторын завѣть соущнмь оубо вь прьвѣмь нзьвѣстномь бытн повелѣваеть. нного же наслѣдьника надь повелѣннмь нмѣнїемь поставьлѧеть. довольна бо емоу оставьлена. аще н не творнть раздѣленїа: — .в. Вьторын образь. егда нѣкьто дѣщерь подь властїю нмать. нлн вьноука. нлн вьноукꙋ. не напнса же нхь вь наслѣдїе. тогда оубо завѣть не раздыраеть се до коньца. тн ждѣ вь наслѣдїе вьходеть. н аще оубо

юсть написано наслѣдїє вьнѣшьнымь се юсть не соущимь ѡть сьрѡдьства. полокинꙋ свои прїемьлють. аще же скоимь. равьно вьси:—

Не тврьдїе же. и ѡтмєщємыи ӡавѣти. четырьмы образы бывають: — .а. Прьвыи же ѡбраӡь юсть егда ӡавѣщавыи на сьмрьть ѡсоуждень боудеть. или иӡьгнань боудеть. или самовластьнь сыи. вь сынотворенїе себѣ иного прїемьлють. или подь властїю сїи: — .в. Вьторыи обраӡь. егда вьторомꙋ ӡаконьномꙋ написанꙋ бывьшꙋ ӡавѣтꙋ. тогда прьвїи оубо раӡдрань боудеть. вьторыи же ѡтимѣть се. виною бывьшихь наслѣдьникь. се же юсть егда ѡтрекоуть се наслѣдїа. или егда прѣжде ӡавѣщавьшаго сконьчають се. или егда по сконьчанїи ӡавѣщавьшаго прѣжде даже не вьӡеше наслѣдїа скончають се. или егда сь ѡтюстїемь написаше се ӡавѣти. и ѡтюстїемь написаше се ӡавѣти. и ѡтюстїе иӡьнеможе. понеже ѡть имающаго не бысть: .г. Третїи же обраӡь юсть егда кто расьпрꙋ имию сь нѣкымь. цара наслѣдьника сьтворить писанїемь или бесь писанїа аще инако како по ӡаконѡмь не насаѣдить его царь. аще бо и ӡакономь цари не повиноують се. нь по ӡакономь житїю живоуть: — .д. Че-

тврьтї образь ѥсть егда ѿтиечатьлѣвь завѣть оставить его тако. или речеть ꙗко не хощꙋ его оутврьдити. ꙗкоже бо законоу бивающїа закономь прѣвращати подобаѥть: —

Несьврьшенїи же завѣти петїю образовь разоумѣваѥмы соуть: — .а. Прьвїи оубо образь ѥсть. егда не по нашемꙋ законꙋ боудеть положенїю завѣть. не соущемь седьми или пети свѣдетелѥмь: — .в. Вьторїи же ѡбразь ѥсть. егда пришьдьше свѣдѣтели не вьси подьписаше: — .г. Третїи же ѡбразь ѥсть. егда вьси подьписаше не вьси же запечаталѣше: — .д. Четврьтїи же образь егда завѣщавїи своѥю роукою наслѣдьника имѣне не написавь. ни помѣноу же прѣдь свѣдетели: — .е. Петїи же образь ѥсть егда самовластнаго или соущаго подь властїю дѣтїи скончавьшихь се. имьи нѣкто сыхь ни наслѣдьникь ни ненаслѣдьникь не написа. аще и прилоучить се имь прѣжде скончати се. правила ради глаголѥщаго. ꙗже испрьва вь завѣтехь писанаꙗ не сьставьна соуть. ѿть прилагаѥмыхь по томь. крѣпости прїети не могꙋть: —

Грань .кг. О раздрѣшенихь соущихь подь властїю: — .а. Разоумѣхѡмь

ꙗко власть имамь и на рабѣхь наших. и на дѣтехь нашихь. се же оубо родомь се же и творенїемь. нынꙗ же расмотрїмь кымь обра-ꙁѡмь раꙁдрѣшаѥть се сын пѡдь властїю. нь о рабѣхь оубо оувѣмы вь свобожденїа граны. ѡ дѣтехь же ꙁдѣ раꙁдрѣшаѥть се когда не быти имь подь властїю. раꙁдрѣшаѥть се ѡть власти дѣтищь сьмрьтїю ѡтьчею. не вьсегда же, аще оубо ѡтьць ѥсть скончаль се. беꙁь мѧтежа дѣти самовластны боудоуть. скончавьшоу же се дѣдꙋ не вьсма вьноуци са-властныи бываюць. пѡдѡбаѥть бо сьмотрити врѣмѣ дѣдьнѥ сьмрьти. и аще ѡбрѣщеть се средьнѥе лицѣ се же ѥсть сынь сын подь властїю. вьноуци же вь то врѣме подь вла-стїю дѣдьнѥю вь нѥже оумираѥть. боудеть подь властїю отьчею вьноуци скончавьшоу се дѣдоу. прѣложеть бо се подь власть сво-ѥго ѡтьца аще же ѡтьць ихь или прѣжде отьца своего оумьрѣ или бытїа подь властїю его свободи се. тогда вьноуци самовластни бываюць. понѥже не прѣлагаюць се подь вла-сть иномꙋ: — .в. Аще кто осоуждень боу-деть на сьмрьть. коупьно сь ѡсоужденїемь бываюць дѣти самовластны: — .г. Аще боу-деть патрикїи и ѥще сын подь властїю оть-

ѵею. коупьно егда прїимѣть сьврьшенїе патриѵьства. подь властїю отьца своего бытн нзьбавнть се: — .д. Моемоу отьцоу приклюѵн се бытн плѣнюноу. междоу темь ѡтнмѣть се еже бытн мы подь властїю его. н аще оубо вьзьвратнть се ѡтьць боудоу емоу подь властїю. аще же сконьѵаюеть се боудоу самовластьнь. вьзыщемь же ѡть котораго лѣта ѡнить ми се бытыѥ подь властїю нзьбавнтн се ѡть сею двою. ѡть того ли врѣмене егда єть бысть или ѡть нелѣже оумрѣ вь ратьныхь. юсть бо ѡтноудь н зѣло нѣкоюе раздѣлнѵїе. положн оубо. нмѣтн нѣкоюемоу два дѣтнща. н двѣ тнсоущн златннкь богатьства. єтоу же бытн ѡть ратьннкь. сею же еднннь бѣше потьщаливь н вьзьмь два златьннка ѡть отьѵа богатьства. ѡть своихь дѣль н страды. вьзьможе коупь творнтн соущоу златьннкь прнѡбрѣстн. дроугїн же лѣннвь сын ннѵто же притежа. по неколнце же врѣмены вьзьвѣщено бысть нма ѥко вь ратьннхь сконѵа се ѡтьць ѥю. вьсхотеста раздѣлнтн отьѵе наслѣдїе. лѣннвїн же глаголаше нынѣ егда вь нстнноу ѡтьць оумрѣ бѣхове самовластна. н елнко же ты стѣжа потьщаливїн ѥсть лн ѡтьца наю. н пѡдѡбаюеть нама трїн тнсоущє

ꙁлатьникь раꙁдѣлити. се же ѥсть вьꙁѣти комоуждо тисоуще и петь сать ꙁлатьникь. потьщаливїи же глаголаше ѡть того врѣмене. ѡть нелиже приключи се ѥтв бити отьцѹ наю, быти нама самовластныма. минть бо се не вьꙁвративи се вь то врѣме вь нѥже ѥть бысть. не самовластьнь ли оубо сїе єлика же аще притежахь себѣ а не иномѹ приѡбрѣтохь. и паче таковїе да послоушаѥмь волѥ: — .є. Хотеи самовластьна сына своѥго сьтворити. да пристоупить кь подѡбьномѹ соудїи и глаголѥть ємѹ. ꙗко сего творои самовластьна и ѡть моѥе ѡтпоущаю роукы. ꙗкоже аще прилоучить се отрокѹ бесьчедьнѹ соущѹ ꙁавѣщати твьрдѹ быти того ꙁавѣтѹ. хранещѹ ꙗвѣ ꙁаконьнѹю честь отьцѹ: — .г. Можеть нѣкто сына оубо сьтворити самовластьна. вьноука же дрьжати подь властїю. противьно же семѹ. вьноука творити вамовластна. дрьжати же подь вьластїю сына. такожде и о правьноуцѣхь: — .ꙁ. Имѣше нѣкто сына сьтвори самовластна или иномѹ его вь синотворѣнїе вьдасть роди се по томь вьноукь. повелѣваѥмь подь властїю ємѹ быти дѣдьнѥю. понѥже расматраѥмь вь ꙁаконьныхь брацѣхь врѣмене ꙁачетїю. єгда же ꙁачетїе бысть подь властїю

бѣше сынь иже сего оустави: — .и. Трьговьное епарьшьство. и воеводьство. и епископіа раздрѣшае соуще подь властію отьчею: —

Грань .кз. ѡ свѣдѣтелехь: — .а. Достовѣрьны забоудоуть свѣдѣтели. аще нѣци и ѡть несѣдѣщіихь нь не ѡть хоудихь. ниже ѡтноудь не знаемы: — .в. Незнаемы свѣдѣтели. и моучени да боудоуть аще прилоучить се: — .г. Свѣдѣтельствоующе и ѡ дальзѣхь написаннхь. да рекоуть ꙗко сложеніе при ныхь бысть или онѣмь законьно свѣдеть. на се тькьмо призьвани. ꙗвѣ ꙗко аще соуть петь числомь: — .д. Егда свѣдѣтели или самы себѣ противеть се. или инѣмь свѣдѣтелемь. или льсьтьно свѣдѣтельствоують. тогда да пріиметь соудіи достовѣрьнѣишие ѡть ныхь. и да моучить зазорьные аще хитростію ꙗвѣть се злодѣюще: — .е. Мощно есть и ѡть града вь градь соудіамь вьзьвѣщаннемь посилати свѣдѣтельства. сьдѣловающемь же по закономь. вь ѡбластѣхь оубо ѡть кнеза. вь. Костаньтини же граде ѡть божьстьвныхь же соудіи. рекьше ѡть црьковьныхь—.ѕ. О грѣховьныхь винахь ноужда есть

вьсаүьскы принести свѣдѣтелю а не глаголы ихь: — .ꙁ. Вь свѣдѣтелюхь вьꙁыскають. сана. и вѣры и обыүаꙗ. и твьрдости. тѣмь же не оуслишиани боудоуть противещен се иже вь свѣдѣтельствѣ реүеньмь оть ныхь: — .н. О коюмьждо свѣдѣтели дльжно юсть иꙁисковати. которыи үьстьнь юсть и непороүьнь. или которыи бесүьстьнь и пороүьнь. или богать или оубогь. юкоже прибитька ради нѣүьто сьгрѣшити. или дроугь привѣдьшомꙋ и. или врагь на июгоже привѣдень высть егда же ꙁаꙁора кромѣ боудеть тогда свѣдѣтельствоують. ѡ семь же расоуждають соудїи. аще единаки рѣүи приносеть. и аще противꙋ вьпрашанїю послоушьно ѿвѣщавають. и котораꙗ ꙁнаменїа прїимати: — .ѳ. Свѣдѣтелюмь. а не гласꙋ ихь вѣровати. сами бо вь лице вьпрашаюми бывають ѿть соудїи ѡ винахь и не покаꙁоуюе прѣдьложенаго ѿть июго вь ꙁатоүенїе посилають се: — .і. Ино юсть господьство пришьдьшихь свѣдѣтель и ино поүитаюмыхь ѿть свѣдѣтельства вь писанїи. хотѣи оубо оудрьжати свѣдѣтелю. потрѣбьною нмь иꙁданїе да вьдасть: — .аі. Ѿтьць и сынь подь властїю сїи и два брата подь властїю соуща ѿтьүею. могоуть свѣдѣтель-

ствовати ѡ вѣщи. не враждають бо ѿть юдиного домꙋ многымь ѡ чюждеи вѣщи свѣдѣтельствовати: — .вı. Аще тькова юсть вѣщь юкоже прїмати свѣдѣтельствоующа ловьца. или пѡдѡбьныю емꙋ. беꙁь моукь не веровати нимь: — .гı. Аще вьси свѣдѣтели единацѣи чьстїю и оумомь боудоуть. и начьноуть противити се дроугь дроугꙋ. не вьсьма большїи чести вѣровати. нь прилоучающемоу се юстьствомь вѣщи. и расмотрити. или виною вражди или дроужьбы лышенїемь. и иꙁвѣствоующемь ѿть дꙋше и ѿть ꙁьнамении прѣдь соудїею. не множьствоу бо пѡдѡбають вѣровати. нь вѣрѣ и беꙁꙁлобїю ѡбоихь соупьрьникь: — .дı. Кьждо поꙁиваю на соудь соупьрьника дльжьнь юсть оустроити себѣ побѣдоу ѿть своего имѣнїа. или аще ювльлають се се село быти моего господьства. иѣсть дльжьнь начети глаголати. аще ювьлаю(т) се се село не быти вь соупьрьника господьствѣ. аще бо вьнидѣть вь соудище тако глаголю. речеть емꙋ соупьрьникь его. прѣжде оубо моюе юсть село. аще же иѣсть моюе юкоже ты глаголюши. не того ради твоюе. нь иного юсть не ѿтноудь бо еже не моюе оуже твоюе юсть аще же ни моюе ни твоюе юсть

село. дльжьнь есмь прѣпрѣти те на семь соудищи. правила ради глаголющаго вь равьнѣ винѣ лоуче јесть отјету бити погыбающему: — .еі. Прѣжде привѣдь свѣдѣтелје нѣ вь коjеи при. аще послѣжде вь дьроузѣи при на нь привѣдени боудуть тижде да не имать власти отрещи се ихь. рокыи јако хоудн соуть или ино что таково. аще же оубо покажоуть между тѣмь или враждоу бывьшу кь нјему прїетну закони и творѣщу зазорьны свѣдѣтелје или множицею. облиунить се јакѣ о грѣсѣ бывьшеје свѣдѣтельство. подобајеть ему отрещи се свѣдѣтель. аще же можеть и льжьнѧ глаголјемаꙗ оть ныхь показати и то да сьтворить: — .зі. Иже трѣтицею привѣдь свѣдѣтелје. кь тому не приводить по прѣданїи отпоущенїа. аще же не вьнеть ниже беседова самь собою. или своимь сьглагольникомь свѣдѣтельства. тогда можеть прѣжде прѣданїа отпоущенїю и четврьтоје свѣдѣтельство привести кльныи се јако не на слово ищеть свѣдѣтель привожденїа: — .зі. Двадесете врьсть на вьсакь дьнь да вьменјајеть се ходити. дльжьну соущему прѣдьстати оть нареченаго дьне вьньже исповѣдѣ и вьньже подобајеть ему прѣдьстати на соудищи: —

.ні. Свѣдѣтельства и ѡть мимоходешаго бывающаꙗ свѣдѣтельства. вьсьдѣ и вьсаүьскы ниѥдинѣмь же словомь дрьжати не хощемь. и таковаꙗ нѣкаꙗ сьставьꙗти свѣдѣтеластва ꙗкоже иныѥ ради нѣкыѥ потрѣбы прилоүүивь се оусльшить. семѹ глаголющѹ вѣꙁьти оү ѡного ꙁлато или дльгь нѣкакь. таковаꙗ бо ꙗвѣ намь ꙁаꙁорьна соүть. и ниѥдиного же достоина словесе: — .ѳ. Иже единою или двашти приведь свѣдѣтелѥ. аще ѡтреүеть се и расмотрить ѡтданїа ради, ѡставлѥнїа свѣдѣтель. и оүвѣсть свѣдѣтельства не можеть ни царьскымь писанїемь инѣхь привести свѣдѣтель: — .к. Иже о грѣсѣ нѣкоѥго ѡклѣветавь. не можеть свѣдѣтельствовати на нь. раꙁьвѣ аще боүдеть пѡдѡбьна вина. аще ли ни. вьꙁьбраниꙗѥть се: — .ка. Ходанствовавь мѣждѹ нѣкыми о вѣщи. не свѣдѣтельствоүѥть нимь вь тои винѣ. сиреүь прѣдь ниемь соүдїею. аще оубо не сьвѣщаета оба сѹпьрьника свѣдѣтельствовати емѹ: — .кв. Оүбоꙁыи не не свѣдѣтельствоүють. оүбогь жь ѥсть иже не имать петидесеть ꙁлатьникь богатьства: — .кг. Не свѣдѣдельствоүѥть свобождеными на свободивьшаго и. ни на сына его: — .кд. Не свѣдѣтельствоүѥть мьныи сїи вьꙁьрастѡмь

.к. лѣть ни иже на людьсцѣмь соудищи осоужденыи. и не исправдь се, или вь людьскую тьмьницю вьвրьженыи. ни иже обличенъ боудеть кьзьмь злато. и того ради свѣдѣтельствовати хоте или не свѣдѣтельствовати: — .ке. Нѣсть достовѣрьнь повелѣвати могыи о свѣдѣтельствѣ: — .кг. Осоужденыи о прѣлюбодѣиании не свѣдѣтельствоують: — .кз. Сынь отьцу ни отьць сыновы не свѣдѣтельствоують. ни вь коиеи любо вь своиеи вѣщи: — .ки. Рабь не свѣдѣтельствоують: — .кѳ. Иже на нѣкоего оуже свѣдѣтельствовавь. не свѣдѣтельствоують пакы на нь: — .л. Сьбесѣдовавыи. и сьвькоупивь о винѣ. не свѣдѣтельствоують о нiеи: — .ла. Никто же не истезаеть се свѣдѣтельство на се привести. нь подобаеть позвавьшему на соудь якоже хощеть сьставити своiе православiе: — .лв. Вьзьбраняють се вь завѣте сiи свѣдѣтельствовати. иже вь завѣте нѣкоiего подьписавь. и не отрицаеть се свѣдѣтельствовати. ть же ноуднмь iесть оть закона свѣдѣтельствовати. вьзьбраняють же се вь дроугемь завѣте свѣдѣтельствовати. нь и завѣщавати и оть дроугаго завѣта приобрѣтати: — .лг. Вьзьбраняють се свѣдѣтельствовати. несьвրьшенiи вь-

ꙁьрастомь. рабь и глоухь. и немь. и бѣсьнь. и блоудьникь. и сынь подь властїю сїи. егда ѡтьць его ѡть иного напишеть се наслѣдникь: — .лд. И пѡдь вьластїю сїи не свѣдѣтельствоуеть о писанѣмь вь ꙁавѣте наслѣдинце: — .ле. И подь властїю сїи. ꙁавѣщевающꙋ подь властїю соущемꙋ отьчею ѡ особьно стежанѣмь емꙋ имѣнїи. не свѣдѣтельствоуеть: — .лг. Аще кто единаго чловѣка положенї вь печати принесеть. нѣсть прїетно свѣдѣтельство его: —

Грань .ки. о поставлюнїи епископь и прѣꙁьвутерь: — .а. Причьтьници и прочїи людїе града того. прѣдьлѣжещꙋ светомь еваггелїю. вь трѣхь чловѣцѣхь соудь и иꙁбранїе. да творе епископомь кльноуще се ꙗко не данїа ради ни инне нѣкїе любьвѣ иꙁьбраше тѣхь. нь ꙗко вѣдоуще ихь. ꙗко сьборьнїе црькве соуть и чисти житїемь. и, .л. лѣть вьꙁьрастѡмь или вѣще. и ꙗко ни жены ни дѣтїи не имѣше. нь ꙗко аще и имѣ кьждо ихь женꙋ. единꙋ тькьмо ѡть дѣвьства вѣсть. и не оудовицꙋ. ниже поущеноую инемь моужемь нь и правили рекьше ꙁакони не отьреченꙋю: — .в. Поставьлꙗемыи епископь. писанїемь прѣжде да вьдасть своюю вѣрꙋ. ре-

кыше вѣроую вь единного бога. написавь и глаголють. изьглаголють же и молитви. и да кльнеть се ничто же дати. ни вьзыскати же комоу дати что за поставлюеніе. аще же что прѣзь реченаꙗ боудеть. и тогда и бывыи епископь и поставлюеныи его извржета се оть црькве: — .г. Аще оклѣветань боудеть хотеи поставити се ꙗко не потрѣбнь. да отложить се поставлюеніе тогда. и прѣдьложить се истезаніе. тоу соуще и соупрьникоу или не соуще. до скончанія тріи мѣсець. и вьзбранить се поставлюеніе. и аще обрѣщеть се поставлꙗемыи повинынь. по закономь и по правиломь да вьзбранить се. аще бо неповиньнь обрѣщеть се. поставлюень боудеть. аще же поставить се прѣзь реченаꙗ. и ть и поставлюени его оть црькве изьврьжета се. аще же клеветьникь пришьдь не покажеть ꙗже вьзвѣстиль юсть. или останеть. аще оубо причьтьникь юсть оть црькве изьврьжеть се. аще же боудеть мирьскыи чловѣкь подобьно да накажеть се:—

Грань .кѳ. о кодикеллѣ. рекьше о испльнюемыи завѣта: — .а. Кодикѣльлось, сказаюеть се. не доставьшаго вь завете разоума завѣщавьшемоу напльнюеніе: — .в.

Разлнуїє же юсть завѣтѹ н недоставьшемѹ вь нюмь напльнюнїю. юко вь завѣте оуѕо н наслѣдьннка н подьнаслѣдьннка достонно юсть пнсатн. н дарын свобожденїа. н сьставьною н подьсьставьною. вь недостатька же напльнюнїн. нн наслѣдьннка. нн подьнаслѣньннка. нн сьставьнаго нн несьставьнаго: — .г. Сьставьно юсть. прьвою положенїє наслѣдїа. се же юсть. нже по родѹ прьваго степене наслѣдьннкь: — .д. Подьсьставьлюнню же юсть. ѿть неполоучєнїа прьваго насѣдьннка на дроугаго наслѣдїю прнложенїє разьлоучєнїємь наслѣдїє дающаго. юкоже се речеть нѣкто. да боудеть мн ѿньснца родь наслѣдьннкь. аще же нн. да боудеть мн ѿнь: —

Грань .л. о наслѣдьннцѣхь: — .а. Наслѣдьннцн. нлн сьставьнїн. нлн подьсьставьнїн глаголють се аще же подьставьною нлн просто юсть. юкоже се рещн. аще не наслѣднть менѣ ѿньснца. да боудеть ѿньснца наслѣдьннкь. нлн соугоубь юсть. юкоже се аще наслѣднвь, аще же не наслѣднвь ѿньснца не дошьдь вьзьраста оумрѣть. да боудеть наслѣдьннкь оньснца. — .в. Сьходещен. аще боудоуть моужьскь поль нлн женьскь. чьстьнѣнше соуть ѿть вьсходещнхь оть страныи:

— .г. Аще єдинь ѡть сыновь наслѣдить своѥго родителꙗ. пороучаѥть своѥмꙋ дѣлоу хранѥнїє прибившихь емꙋ: — .д. Аще дѣдь оумрѣть при сине и при вьноуцѣхь ѡть иного сына. вьноуци вьнидоуть вь лице своѥго родителꙗ. и коупьно сь сыномь. се же ѥсть сь своимь стрыѥмь наслѣдеть его. вьзѣмлюще еже хотеше вьзимати аще би быль ѡтьць ихь· аще моужьскь поль соуть аще же женьскь. аще самовьластьны соуть. аще же и подь властїю: — .є. Сьходещемь не сꙋщемь. призиваеми бывають вь наслѣдїє вьсходещеи. прѣжде вьсѣхь соущихь ѡть страны. свѣнь иже ѡть тѣхь же родитель родившеѥ се братїє. вѣдомо же ѥсть ꙗко и вь вьсходещихь чьстьнѣи ѥсть ближьнїи степенемь не приближающаго се. аще и женьскь поль лице боудеть. аще бо соуть вьси тогожде степенѣ. коупьно призивають се вь наслѣдїє: — .ѕ. Не присныꙗ братїа и сестры и вьсходещїи коупьно призивають се вь наслѣдїє по равьнꙋ. и не дадоуть родителѥмь своимь братїа господьства на прилоучившее се имь чести ѡть наслѣдїа своего брата. аще и подь властїю отьчею. аще и самовластьнь бѣше: — .з. Вьсходещимь по родꙋ соущемь оу сконьча-

вьшаго се. и братїи присиеи. и дѣтемь брата присьнаго прѣжде сконьчавьшаго се. вьси призиваюуть се на прїетїе наслѣдїа его. аще и женьскь поль аще и моужьскь соуть. ибо братїе дѣти вьходеть вь своего отьца мѣто. и вьземлють еже хотеше вьзимати отьць ихь аще би быль живь: — .и. Иже оть тѣхь жде родитель. рекьше оть юдиного отьца и матере рождьшїа се братїа. прьвїи имѣють чинь еже наслѣдити своего брата. инои братїи прѣдьлежещи иже не соуть оть юдиного отьца и матере. Обаче аще соуть дѣти дроугаго брата ихь же оть юдиного отьца и матере. ити коупьно призывають се. се же юсть братїе и дѣти присиаго брата. и по томь сконьчавающаго се ихь оубо брата онѣхь же стрыю. братїа таковаю. си речь тогда оть разлиуьнихь родитель рождьшїа се братїа. наслѣдоують оумьрьшаго брата: — .ѳ. Аще кто сконьчаюеть се имыи брата. оть разьлични родителю. и сыны имыи оть брата иже юдиного отьца и юдиною матере. того брата чеда. прѣжде оного поучитають се вь наслѣдїе его. ибо оть тою жде родителю стрыюве уьстьнѣише соуть соущихь оть разлиуьни родителю братїе дѣтїи. вѣдомо же юсть юко

аще братїа присныи не боудоуть ни дѣти таковїе братїе. тогда иже ѿть разлиуиѹ родителю братїа наслѣдоують. иже ѿть иединого родителꙗ соущаго имь брата: — .i. Аще брата не боудеть. ни братьнꙗ же дѣтища, проуїи. иже ѿть страны сьродьници призниваютъ се того степене соуще равьно вьси наслѣдоують: — .аі. Аще ѿтьць вено дае своиеи дьщери. сьвѣщаиеть довольноу быти даномѹ за ню, вѣнѹ. и не имѣти иеи уести ѿть наслѣдїа его. не тврьдо се сьвѣщанїе. не възьбранить се наслѣдити дьщи безь завѣта емѹ оумираюшѹ соущїи подь властїю старѣиши своиеи братїи. вѣно вь уисло вьносещи: — .ві. Прѣждебрауьныи дарь. ꙗкоже вѣно пωдωбаиеть вь уисло вьносити. безь завѣта сконьуавьшѹ се, давьшемѹ его. аще мати иесть аще еже ѿтьць. или нѣкто ѿть вьсходещихь по родѹ. или кь ѿтьцѹ или кь матери: — .гі. И глоухыи. и нѣмыи добрѣ сьставьлꙗють се вь наслѣдїе: — .ді. Иже междѹ завѣтомь прилоууаюштаꙗ се наслѣдьникѹ. не творетъ пакости. ꙗкоже се аще изьгнань боудеть или затоуень по завѣте. и пакы вьзьвратить се: — .еі. Тврьдо иесть сьставлиенїе. аще име наслѣдьника не реуеть се. нь исповѣдьно бѹдеть позьнанїе.

а наслѣдьници праведьномоу соуть приѥмь-
ници. и аще не раздѣлить имь завѣщавїи.
равьно призивають се вьси и приѥмьлють:
— .гі. И плѣникь надежде ради вьзвра-
щенїа добрѣ пишеть се наслѣдьникь и рабь
его. и аще вьзвратить се приѥмьлѥть на-
слѣдїе: — .ꙁі. Написахь те наслѣдьника.
и по томь вѣсть бысть ꙗко ты оумрѣ. вь-
торыи завѣть написахь сицѣ рекь. понѥже
еже хотехь не вьзмогохь имѣти̏ наслѣдь-
ника. да боудеть ми ѡньсица наслѣдьникь.
по моѥи оубо воли. ты прѣждьнїи боуди
наслѣдьникь. и даваи соущїе вь завѣтѣ дары.
ꙗкоже еси вь нѥмь написань: — .иі. Егда
сконьчаѥть се моуже или жена безь завѣта.
и ниѥдного же ѡть вьсходещихь или ѡть
сходещихь. или ѡть соущихь ѡть страны. за-
коньнаго или родьнаго не имѣста приѥмника.
тогда моужь вь вьсе цѣло жены своѥе при-
зываѥть се наслѣдїе. и жена моужа своего
да прїемьлѥть: — .ѳі. Писати можемь на-
слѣдьникы. се оубо свободьныѥ. се же рабы.
и рабы наше. и ѥще же и чюждїе. нь и весь
свобожденїа рабыѥ сьставьлѥнїе тврьдо ѥсть
иже и кроме свобожденїа. писанаго имь. не

въʒьбранно вь наслѣдїе ʒавѣть: — .к. Рабы могоущїе написати се наслѣдьникы можемь писати наслѣдьникы. рабь бо ѡть лица господина своего имать ʒавѣта приѡбрѣтенїе: — .ка. Не вьсегда кто своего раба да не пишеть сьставьнаго наслѣдьника тврьдо. нь ни по свобожденьи. ꙗкоже ѡ таковѣмь дѣле рещи. наложи нѣкыи моужь клеветꙋ на свою женꙋ. глаголе юи сь своимь рабомь прѣлюбы творишн. и юще не сконьчавьшоу се соудищоу. реченаꙗ жена оумираюшти реченаго раба по свобожденїи постави наслѣдьника. по сьмрьти же юе вьʒисканїе бысть аще тврьда соуть сьставьленїа. и ʒаконьници написаше раба соуща повиньна прѣлю(бо)дѣꙗнїю. не вьʒьможеть ʒавѣтомь свободити се. прѣжде сконьчанїа соудищꙋ ѡть тоѥ емꙋ госпожде иже ꙗко повиньна соущи томꙋ прѣгрѣшенїю ѡклеветана бысть ꙗкоже оубо и сьставьною ѡ таковѣмь бывшеѥ рабѣ. вьсакого оутврьжденїа кроме юсть: — .кв. Мати льжьно слышавши воина сына своюго сконьчавша се. наслѣдьника иного написа. вьʒемлють наслѣдїе сынь и дають дарьи свобожденїа: —

Грань .лa. о оустроюнїи: — .а. Оустроꙗють се. мьньше соуще, .ке. лѣть вь-

ꙁрастомь. на проданїе нхь ꙁалогы ѡть своихь ꙁанмодавьць. тькьмо аще снхь ѡтьць ꙁалогы ꙁанмодавьцемь даль боудеть. а не ты самы: — .в. Не вь вьсѣхь юнїн оустраꙗють се. нь вь нихь же ѡть себѣ или ѡть дроугихь ноꙁиваюми. или не стежавьше или повиньнии сьтворьше се: — .г. Не сьврьшенаго вьꙁьрастѡмь недьвижимоѥ имѣнїе. рекьше село или ино нѣчто таково. добрѣ продаѥть се своѥго ради ємꙋ дльгꙋ. или ѡтьча ради дльгꙋ или людьскаго ꙗве же ѥсть ꙗко приꙗвьствьнѣмь соудиѥ ѡть реченїи: — .д. Добрѣ вьꙁьвращають не сьврьшенїи вьꙁрастомь. ꙗже прѣльстїю ꙁлѣ продаше приставьници нхь: — .є. Приходьноѥ некоѥмꙋ строѥнїе прѣлагаѥеть се наслѣдникы єго. — .ѕ. Аще и речеть себѣ больша мьньшїи по прѣльсти. ни мьньшїи не оустроѥнь боудеть: — .ꙁ. Мьнїи сыи реченьнаго врѣмене. помилованїа вьꙁьрастꙋ просивь. можеть прѣвратити еже ꙁлѣ продаль боудеть. прѣжде скончанїа єдиного лѣта. по, .кє. лѣть такожде и ѥже ꙁлѣ коупиль боудеть или иꙁьмениль. можеть вьꙁьвратити проданоѥ. и вьꙁимати пакы цѣнꙋ, прѣжде скончанїа реченаго врѣмене. сь же прибитькь. и наслѣдьникѡмь єго приходить.

аще же дароують несьвршенни вьзрастомь нѣчьто комꙋ ѡть своюго имѣнїа. можеть по прѣшьстви .кє. лѣть прѣжде скончанїа .д. лѣть разьчьтенїемь наюмь сьтворити и вьзѧти своє имѣнїє:

Грань .лв. о раздѣлюнїи: — .а. Раздѣлюнїє юсть, до четвера оубо дѣтїи. трѣтїа честь чистаго имѣнїа. множаншемь же соущемь дѣтемь половина. вь тоу же оубо реченоую третїю честь или вь половинꙋ єдинцѣмь же аще повелѣно боудеть кь раздѣлюнїю. сь проչимь имѣнїємь. по коньчьнемꙋ повелѣнїю послѣдоующаго: — .в. Подобаюеть дары дати до ѡсми оугьгїи. ако четыри оугьгїнє се же юсть трѣтїа честь имѣнїа. наслѣдьникꙋ хранить се: — .г. Вь раздѣлюнїи подобаюеть ѡтдѣлити дльгы сконьчавьшаго се. и юже на погрѣбенїє издаанїє. и цѣнїи свобожденихь рабь. и проչєю ѡставьшаго се имѣнїа сьмотрити колико юсть. се бо минить се чистоє имєнїє быти. и того трѣтїю честь да вьзмоуть дѣти: — .д. Аще дарь безьмѣрьнь нѣкомꙋ или некымь ѡть дѣтїи ѡтьць сьтворить. ноужда юсть вь раздѣлюнїи жьдрѣбїа толико жде коюмоу ждо ѡть дѣтїи хранити єже ѡть закона честь.

єлико же бѣше прѣжде дара иже ѡтьць дѣти поучьтены сътвори. тако бо оуже к тому ѡ дарѣхь ни вьꙁьвѣщають ни жалеть. имоущеи вь вьсемь имѣнии отьчи еже ѡть ꙁакона. по толикоу же прибывающи той мѣрѣ. по єликоу же и имѣнїє имѣше отьче прѣжде егда не истьщено бѣше дарьми. не могоущемь дарьми поучьтеныимь дѣтемь глаголати. доклѣти оубо беꙁьмѣрьними теми дарьмы. мнѣти же се ѡтьстоупити ѡть отьчьскаго ждребїа. не ноуднимомь оубо аще довлѣють дарьми прїети ждрѣбыи наслѣдїа. ноуждоу же имоущемь вьсѣмы обраꙁы сравьнити се братїи. еже ѡттолѣ приходещею мѣрою ꙗкоже рекохомь. ꙗкоже не мьньше имь имѣти еже ѡть ꙁакона тѣмь дльжьною. бывьшаго ради вь дарѣхь беꙁьмѣрїа. идѣже бо пѡдѡбьно ꙗсть отьцꙋ ѡ мѣрахь моудрьствоующꙋ о вьсѣхь чедѣхь его. и паче ѡть нꙗго любимымь даровати нѣчто мнѡжаю. и проучихь дѣтїи не вредити бывьшаго ради ѡ немь беꙁьмѣрїа. и нашєго не прѣстоупити сьмотрѣнїа. таковаꙗ же рекохѡмь. иже благодарьнїи соуть родителюмь. а не ѡ нераꙁоумьныхь. имь же ѡтьць правьдною же и ꙁаконьною неблагодарїє наводить. аще бо се тако нѣкьто ныыи ꙗвить се

и покажоуть се неблагодарьныхь тврьда. и инуьто же ѡть сего нашего ȥаконоположенїа да не оумалить се: —

Грань .лг. о ѡтмѣщеныхь ѡть наслѣдїа: — .а. Аще кто на своѥ родителѥ роуцѣ вьȥложеть. или тешько и нелѣпотно сыми досажденїе нанесеть. или ѡ грѣховьных винахь ѡклѣвещеть нхь. иже несоуть на цара или на градь. или сь уародѣи живеть. или на животь своихь родитель уародѣꙗнїемь. или инѣмь обраȥомь сьвѣщати покоусить се таковомꙋ ѡтврьженꙋ быти наслѣдїа повелѣваѥмь: — .в. Аще сь своѥю мащехою или сь отьца своего наложьницеѥю сьмѣсить се. ѡтврьжень ѥсть наслѣдїа: — .г. Аще клеветьникь на родителѥ своѥ еть боудеть. и своимь вьȥвѣщенїемь тежькꙋ пакость имь подѥты сьтворить: — .д. Аще вь болѣȥьны дьлговрѣменьнѣи сьлежещемь имь или вь старость и вь немощь достигьшемь имь. не брѣгоше ѡ сыхь попеуенїи дѣти. поȥиваѥми ѡть родитель своихь. не вьсхотеше прилежанїа спѡдѡбити нхь: — .е. Аще приключить се реуенымь родителѥмь. вь тьминци ȥатворенѡмь быти. дѣти же могоуще ѡть неȥавѣщанїа вь сихь прѣѥти прити испросивьше. сын

реұь юко еднињ ѿть ныхь не вьсхощеть на своює пороуұеніе того пріетн. нлн ѡ ұловѣцѣ. нлн ѡ дльѕѣ. ѕа елнко же пѡдѡбьнь бытн вьпрашаюмын ювьлюють се. се же оубо еже вь пороуұеныи повелѣваемь вь моужьсцѣмь полѹ н тькьмо пѡдѡбнтн се дѣтемь хощемь: — .г. Аще облнұень боудеть нѣкто ѿть дѣтін. юко вьѕьбраніи своимь роднтелюмь сьтворнтн ѕавѣть. юкоже аще оубо по томь. ѕавѣть сьтворнтн вьѕьмогоуть. власть нмь юсть ѕа таковѹю вннѹ ѿрока беѕь наслѣдіа сьтворнтн: — .ѕ. Аще же вь томь вьѕьбраніеніи бе(ѕь) ѕавѣта нѣкын ѿть роднтелю оумрѣть. н ннын аще ѿть неѕавѣщаніа вь оумршаго наслѣдіе вьнндоуть. нлн сь дѣтнщемь ѕавѣтѹ бытн вьѕьбраннвьшнмь. нлн сь нимн прнѕнваюмын. аще же нхьже наслѣдьннкын нмѣтн хотехѹ. аще пакость нѣкоую ѿть вьѕьбраніенія ѕавѣтоу прѣтрьпевьше то покажоуть. н тако беѕь наслѣдіа емѹ бытн: — .н. Не тькьмо же нь н аще беѕь волю роднтель. прѣбоудеть. аще н не прнлоуұеть се роднтели нхь таковые же хнтростн соуще: — .ѳ. Аще нѣкоюемѹ ѿть реұеннхь роднтель хотещѹ своюю дьщерь нлн вьноукѹ моужевн вьдатн. н вѣно по снлѣ своего нмѣніа вь-

дати по нѣи. ѡна же не вьсхощеть сьвѣщати ѡ томь. нь срамьною житїе жити изьберетъ. безь наслѣдїа ѥсть: — .і. Аще кто ѿть реченою родителю оумь пагоубить или оузьбѣснѣѥть. и дѣтч его или нѣцїи ѿть нихь. или дѣтемь оу нѥго не соущемь инїи сьродьницѣи его иже ѿть незавѣщанїа вь наслѣдїе его призиваемїи работи и попеченїа подобьна нимь вьдадеть. аще оубо таковаго изьбавить се недоуга. власть емѹ ѥсть котораго хощет дѣтища или дѣти или сьродьникы не брѣгьшїе ѡ нѥмь благодарьны или неблагодарьны. вь своѥмь написати завѣте. аще же вь недоузѣ неистовьства его ѡдрьжима. ѿть вьнѣшьныхь нѣкьто видить ѿть своихь небрѣгома дѣтии или ѿть инѣхь написаныхь ѿть нѥго наслѣдьникь. и милости ради вьсхощеть попещи се ѡ нѥмь. вьдаѥмь. емѹ власть свѣдѣтельства ради иже ѿть незавѣщанїа или ѿть завѣта оуже бывьшаго вь наслѣдие неистоваго призиваѥмимь. писанїе вьдати. ꙗкоже потьщати се нимь пещи се ѡ нѥмь. аще же и по таковемь свѣдѣтельствѣ небрѣщи начьноуть. и вьнѣшнии чловѣкь. рекьше не ѿть родѹ его вь свои домь неистоваго прїемь: издаꙗнїемь своѥго имѣниꙗ. даже

до сконьчаніа его попекь се ѡ немь юавить се. поработавьшемоу и прилѣжаніе неистовомоу сьтворьшемоу. аще паче и вьнешьніи боудѣть. вь прѣютіе того наслѣдіа прити повелѣваемь. прѣвращаемоу тѣхь сьставьлению ꙗкоже не достоини быше неистовомоу попеченіа сьтворити не брѣгьше ꙗкоже рехомь тако оубо ꙗкоже прочіе завѣта главизни вь своеи да прѣбывають крѣпости: — .аі. И аще же едином оть прѣжде реченною родителю вь плѣнѣ дрьжимоу быти приключить се. и сего дѣти или вьсе или единь не потьщить се искоупити его. аще не вьзьможеть самь плѣненіа бѣды избѣгьноути. вь его власти быти повелѣваемь котораго хощеть таковіе ради неблагодарьніе вь свои завѣть написати или ни. аще же небрѣженіемь и неродьствомь дѣтии не свободить се. нь вь плѣненіи скончаеть се. тѣмь вь прѣетіе наслѣдіа его прити не повелѣваемь. иже не потьщаше се попещи се ѡ избавьленіи его. нь вьсемь дѣтемь ѡ сѣмь небрѣгьшемь. вьсе ѡстьвлаемое имѣніе его. црькві града того оть него же есть да вьдасть се. прѣписаніе ꙗвѣ при людьсцѣмь свѣдѣніи бывающоу. ꙗкоже иночемоу же оть таковаго имѣніа не погибьноути.

понеже вьсе еже оттолѣ вь црьковь прѣидеть. плѣньникшмь на изьбавьленїе издасть се. нь таковаꙗ оубо елико же ш лицихь реүена бише. ихь же безь наслѣдїа творити непшдшбьно есть аще не прилоүүить се неблагодаренїю написанꙋ и ꙗвьлиенꙋ быти. аще же шнь иже вь плиенѣнии еть дѣтїи не имать. и иньмь вьсего наслѣдїе шть незавѣщанїа призикаемымь. изьбавити его не тьщещемь се. ть вь плѣненыи сконьүають се. ни единомоү же шть небрѣгьшихь вь сего наслѣдїе не вьнити аще и прѣжде плѣненїа завѣтꙋ прилоүүить се шть него быти. или помѣнованаꙗ лица на писана наслѣдьникы: — .вı. Нь и здѣ сьставьное наслѣдьникомь штемлють се. и проүимь завѣта главамь вь своеи прѣбываюштемь крѣпости. имѣнїа таковыхь лиць. по томоү же образꙋ црькамь градовь шть нихь же соүть да вьдадеть се. и не вь инїе которые любо вины нь вь изьбавлиенїе плѣньникшмь да издадеть се. да ꙗкоже оүбо шны шть своих не изьбавише се. ш инѣхь изьбавлиенїе плѣньникшмь да издадеть се. да ꙗкоже оүбо шны шть своихь не изьбавише се. ш инѣхь изьбавлиенїи попещи се. и тѣхь дꙋшамь. таковимь благоүьстьнимь дѣꙗниемь та-

кожде льготꙋ творити: — .гі. Семꙋ истовомꙋ сьхраниѥмꙋ. аще и ино вьнѣщьнѥѥ лице рекыше не ѿть родꙋ его прѣжде плѣниѥнїа напишеть наслѣдьника. изьбавити сего ѿть плѣниѥнїа не брѣжеть таковоую же казьнь на техь дрьжати повелѣваѥмь. иже .иі. на десете лѣто своего вьзраста испльнише: — .дı. Вь таковихь же винахь. егда за изьбавлѥнїе плѣниѥньныхь потрѣбьно ѥсть имѣнїе даѭти. аще кто своего не имать имѣнїа. аще прѣжде реченаго ѥсть вьзраста. рекыше ѡсминадесете лѣть. власть да имать даѭти и вьзимати вь заѥмь злато. и имѣнїа ѭже движимаѭ же и недвижимаѭ полагати вь залогь. аще своѭ имать. аще же и вь плѣнѣ дрьжимаго. понеже за изьбавьлѥнїе пльньныхь. хотещаѭ се даѭти. или издаѭти, показающимь таковлѣ прѣмениѥнїа. ѣко ѿть лица самовластнаго и сьврьшенл вьзрастѡмь соуща бывающїа извѣстна быти повелѣваемь. ни ѥдиномоу же сь таковеми лици ѡ помѣноменыхь винахь ѣкоже рехѡмь сьвѣщавшимь ѡ прѣмениѥни расоуждѥнїю бывающꙋ. потрѣбꙋ ѭвѣ имоущꙋ иже ѿть плѣна вьзьвращьшемоу се таковлѣ прѣмениѣнїа и сложенїа извѣстна имѣти. и симы ѣко своими дльгы пещи се:

— .еı. Аще кто ѡть поменовеныхь родитель праковерьнь сїн. поүюють своего дѣтища или дѣти. ѩко несоүть сьборьные црькве вѣры. ни вь светен же црькві не приуещають се. вь нюн же вьсн прѣблажены патрїарьсн еднноднашно н сьеднинюнїемь правовѣрьнѹю вѣрѹ проповѣдати. н светых. .ӡ. сьборовь. иже вь Никен прьвїн. и вь Костаньтини .градѣ прьвїн. н вь Ефесѣ прьвїн. н иже вь Халькидонѣ. и иже вь Костаньтини градѣ вьторїн. такожде иже вь Костаньтины граде трѣтїн. н иже вь Никен вьторою. сию ѡблобиӡати. рекьше помннати наоүүише. н аще прѣбывають дѣти вь таковѣмь невѣрын. даюмь родителюмь нхь власть ӡа таковоую паүе виню неблагодарьны сыю н ѡтврьжены наслѣдїа вь своюмь написати ӡавѣте. и се оүбо ѡ неблагодарьных винах оуӡаконыхѡмь: — .ѕı. Родьною же промишьлюнїе дѣтемь праковѣрьнымь подающе. повелѣваюмь цѣлѡмь сьхраниюмь ӡакономь. вь приложеннмь оүже еретикомь. н ѡ Несторїанехь. н ѡ беӡьглавьныхь. такожде н ѡ Иѩковнтехь. н ѡ юдиноводьныхь. н ѡ иконоборьцнхь. н елика же ины ереси соүть. ѡть сьборьные апостольскые црькве проклинаюми. н вь таковынхь

ꙗвѣть се нецїи прѣбывающе. таковаꙗ ѡ сихь вьсѣхь весь прѣстоупьленїа хранити. ꙗкоже аще когда родители обрѣщоуть се вь единои ѿть сихь изьуténнихь ересїи. или и вь дроугꙁѣи нѣкоеи симь приближьнѣи ѡдрьжимы и того ради ѿть ѡбьщенїа сьборнїе црькве ѿтлоучены. не подобаеть нимь инѣхь наслѣдникь себи саставьлꙗти. нь тькьмо дѣти правовѣрные и сьборнѣи црькви приѡбьщающеи се. аще ли дѣтїи не боудеть. иже ѿть моужьска полоу и женьска сьродьникы правовѣрьные ꙗвѣ прилоучающїе се творити наслѣдникы. аще же по сихь братїа иже ѿть црькве ѿтлоучени и ѡ наслѣдїи прѣвратеть. подобьноую нимь честь имѣнїа вь ѡбраꙁѣ вь неемь же ѡбрѣщеть се. по врѣмены вь неже ѿтдаеть се симь вьдаꙗти. ꙗко ни единогоже стоуженїа или навѣдѣнїа о приѡбрѣтеныи или ѡ правленїи еже междоу тѣмь врѣменемь пра(во)вѣрьнымь не подьти. иже прѣжде реченаꙗ имѣнїа дрьжавьшиимь. понеже таковое имѣнїе еже ѡль чести братїе не приѡбьщающиие се црькви правовѣрьнїи стежаше ꙗкоже проданїе таковихь вьꙁьбранꙗемь. тако и прѣшьдьшихь врѣмень приѡбрѣтенїа или правьленїа никако же ѿть сихь ими же дрь-

жима бѣхꙋ ни истезати ни вьзискати повелѣваюемь. аще же и до коньца жизьни своює вь таковеи прѣльсти не приѡбьщающеи се прѣбоудꙋть. тогда правовѣрьнѣи братии или наслѣдникомь ихь. пльноює господьство вь таковихь стежаныихь имѣти повелѣваюемь. аще же оубо вьсе дѣти разьвращеныи ѡбьщенїа сьборьныює црькве чюжди ѡбрѣщоуть се. нитїи же ближны сьродници ѡть моужьскаго полꙋ или ѡть женьска. правовѣрьною вѣрꙋ чьтоуще и ѡбьщьници сьборьнїе црькве боудоуть и покажють се сїи дѣтїи еретичьскыхь чьстѣнше соуть и тѣхь да прѣимоуть наслѣдїе. аще же и дѣтїи ближнїи сьродьници ѡть ѡбьщенїа правовѣрьнїе вѣры странны боудоуть. тогда оубо аще ѡбразь причьтникь имѣхꙋ родители ихь. црькви града того идѣже жилище имѣхꙋ стежанїа ихь повелѣваюемь вьзѣти тако оубо се якоже црьковьници прѣжде сконьчанїа единого лѣта прѣжданїа таковихь лиць имѣнїа ѡтюети ѡблѣнить се. того имѣнїа господьство вь наше скровнище да вьзмѣть се. аще же мирьсци чловѣци боудоуть. безь никоегоже расоужденїа тѣхь богатьство вь царьскоює наше особьноює скровнище такожде да вьнидеть. яже дрьжати повелѣваюемь аще и безь завета та-

коваꙗ лица сконьчають се. вьсѣмь иже на проучїе ѥретикы вь инѣхь ꙁаповѣдѣхь оуꙁаконїеномь. и на Несторꙗни и на беꙁьглавнїе. и на иныѥ вьсѣ не приѡбьщающиѥ се кь сьборьнѣи црькви. вь нѣи же прѣжде реченїи светыи седьмь сьборовь и патрїарьси поминають се. и на тѣхь наслѣдьникѡмь такожде хранимомь. аще бо ѡ мирьскыхь винахь печемь се. кольмы паче ѡ спасенїи дꙋшамь промысльнѣишеѥ попеченїе пѡдѡбаѥть вьносити. аще оубо вьсе реченїе неблагодаренїа вины. аще же ꙗвьлѥныѥ ѡть ныхь. аще единꙋ которꙋю любо родители напишоуть вь своѥмь ꙁавѣте. и пишеми наслѣдьници имѣнованїе вины или единꙋ ѡть ныхь истинꙋ. быти покажоуть. ꙁавѣтꙋ свою крѣпость имѣти повелѣваѥмь. аще же сїа не сьхранеть се. ниѥдиномоу же быти расоужденїѥ беꙁь наслѣдїа написанимь. нь по малꙋ вь сьставьлѥнїе наслѣдьникь пакы прити ꙁавѣтꙋ раꙁдроушаѥмꙋ. вь наслѣдїе родитель дѣтемь иже ѡть неꙁавѣщанїа на равнꙋ честь прити ꙗко да не ѡсоуждають дѣтїи своихь льстивимы клѣветамы. никоѥ же пакости вь богатьстве родитель не приѥти. аще же оубо приключить се вь нѣкыхь таковыхь ꙁавѣтехь.

или даровѣ нѣцїи или вѣрою нѣкомꙋ прѣданаꙗ или свобожденїа. или приставьникѡмь даꙗнїа ѡставити. или ины которїе любо главизьны закономь зьнаюемы имѣноуют се. та вьса повелѣваюемь испльнити и вьдати тѣмь нимь же ѡставлюена быше. ꙗко на тꙋ странꙋ странꙋ не прѣкращень завѣть дрьжить се. и сїа оубо ѡ завѣтехь родитель оуставихѡмь. праведьно же бытн смыслихѡмь и противꙋ томꙋ. ѡ завѣтѣхь дѣтїи таковаꙗ же сь нѣкымь запрѣщенїемь оустьвити: — .зі. Повелѣваюемь оубо ꙗко не лѣть юесть дѣтемь своихь родитель безь наслѣдїа ѡставьлꙗти. или по которомꙋ любо образꙋ своюего имѣнїа ѡ немь же завѣщавати власть имѣють сихь ѿтиоудь чюжде творити. аще невины ꙗже изьчитаюемь вь своихь ѡсобно напишоуть завѣтѣхь сиꙗ же быти повелѣваюемь. аще родители на пагоубꙋ живота своюе дѣти прѣдадеть. свѣнь которые любо вины правѣдьнїи наносимы: — .иі. Аще чародѣꙗнїемь или вльшьбами. или инѣмь образомь родители на животь дѣтии своихь сьвещавьше ꙗвѣть се: — .ѳі. Аще ѿтьць сь своюею сньхою или сь наложницею своего сына сьмѣсить се: — .к. Аще родители своимь дѣтемь завѣти тво-

рити въꙁбранеть вь имѣнїи ѡ немь же имѣють власть ꙁавѣщевати. вьсемь ꙗвѣ иже ѡ вьꙁьбраненїи таковихь ꙁавѣтовь сьхранꙗемомь. ꙗже ѡ лиць родитель ꙁапрѣтихѡмь: — .ка. Аще приключить се моужеви или на сьмрьть женѣ своѥи или на ѡтстоупьленїе оума дати чародѣꙗнїе. или женѣ моужевы. или инѣмь обраꙁѡмь моужеви на женꙋ и женѣ на моужа своего живот сьвѣщати. таковоую оубо винꙋ ꙗкѣ соущꙋ по ꙁакономь истеꙁати. и ꙁаконьномꙋ ѡтмьщенїю достоиня сьтворити повелѣваѥмь: — .кв. Дѣтемь же власть да боудеть. вь своихь ꙁавѣтѣхь. ѡть своего имѣнїа ничтоже томꙋ лицꙋ не ѡставлꙗти. таковꙋю мрьꙁость сьтворшꙋ вѣдомꙋ соущꙋ: — .кг. Аще дѣтемь вьсѣмь или единомꙋ ѡть ныхь неистовꙋ соущꙋ. рекьше бесѣщꙋ се. или оумь погꙋбльшꙋ. родители попещи се ѡ нѥмь не брѣгоуть вьса и сьдѣ хранити повелѣваѥмь. ꙗже ѡ неистовещихь се родителѥхь. више оуꙁаконихѡмь: — .кд. Кь снмь же повелѣнїемь. и плѣненїа напасть прилагаѥмь. вь нѥи же аще дѣтемь прилоучить се дрьжимѡмь быти. и родитель своихь неродьствомь или небрѣженїемь. неиꙁьбавлѥньнѡмь прилоучить се нмь скончати се. никако же

сихь родителюмь вь притежанїа дѣтїи не вьинити ѡ нихь же дѣти завѣщавати могоуть. нь вьса и кь сѣи главизнѣ да хранеть се. иже и ѡ родителѣхь и ѡ сьродницѣхь иже ѡть незавѣщанїа вь таковыхь лиць наслѣдїе призываюмыхь. или ѡ вьнѣшнихь пишемыхь наслѣдьницѣхь выше оуставихѡмь: — .ке. Аще кто ѡть помѣноненыхь дѣтїи правовѣрьнь сии. поуюеть своего отьца. или матерь или ѡбою. юко неста правовѣрьна. таковаю и ѡ тѣхь лицихь дрьжати юже выше ѡ родителѣхь оузаконихомь. аще таковїе оубо вини или ювьлюнїе ѡть ныхь. или единь дѣти вь своихь напишоуть завѣтѣхь. и пишеми ѡть нихь наслѣдьници или вьсе юкѣть или единь ѡть сихь истиньнь покажоуть. завѣть вь свою крѣпости прѣбывати повелѣваюмь. аще же таковаю не сьхранеть се. ниюдиною же сили таковомь завѣтѣ тогда вь сьставьлюнїе наслѣдьникь не имѣти повелѣваюмь. нь раздроушаюмь завѣтѣ иже ѡть незавьщанїа вь сконьчавьшаго се наслѣдїе призиваюмымь. того имѣнїемь дѣюти повелѣваемь дарыи. си реуь иже вѣрою ѡть нюго дарованїе. и свобожденїа. и даюнїа приставьникомь и иные главизны юкоже выше реуено бысть свою да

нимѣють крѣпость. аще же что ѡ дарѣхь. или вѣрою коєю ѡть нєго даннимь. или свобожденїємь. или инѣмь которынимь любо главизьнамь. инѣми законы обрѣщеть се сему повелѣнїю противьно. тому дрьжати се ни по коєму же ѡбразу не повелѣваємь: — .кг. П сиє оубо ѡтьмѣщємыхь ѡть наслѣдїа казьны. еже вь неблагодарьствьнихь винахь. на прѣжде реченаꙗ лица оузаконєнїи быше. аще же нѣции ѡть ныхь вь инѣхь прѣгрѣшеныхь поминвають се. таковаꙗ сьтворьшнимь. и иныє подьєти казны еже законы повелѣвають: — .кз. Сїа же оузаконихомь. да и родителе и дѣти ѡ соущаго вь завѣте пороуганїа свободнимь. аще же нѣцїи наслѣдници нарекоуть се. аще и имѣнїємь довлѣти повелѣни боудоуть вь семь оубо завѣта не прѣвращати повелѣваємь. аще же оубо мьныше законьныє чести ѡставить се имь. се по иньмь нашимь закономь ѡть наслѣдьникь да испальнить се. єдино бо єсть нашеє тихости попеченїе. еже пороуганїе ѡтмѣтаємих ѡть наслѣдїа родитель и дѣтїи ѡтєти. сьмотрити бо дльжни соуть родители ꙗко и сами дѣтьми были соуть. и таковаꙗ ѡть своихь родитель имѣше. и подѡбьно тому ныниꙗ соу-

щеи сынове. тьщеть се родителюмь помисли оуврачевати. и понюже и сами желають родители бытн. и ѿть своихь дѣтии почитаюми быти надѣють се: — .кн. П се намь годѣ бысть благочьстьно же коупьно и радостно. да иже сьврьшенїи вьзьрасть ими не может сьродьника своего ѿть незавѣщанїа наслѣдити ѿть июго же позьвань бывь на ѿтмьщенїе своюе вѣщи. не брѣже ѡ июи свѣнь подобьны вины: — .кѳ. Сьврьшенїи вьзрастомь. сь несьврышенимь живїи. не можеть сего ѿть незавѣщанїа наслѣдити. не пекїи се имѣнїемь его: — .л. Иже сьродника имать. или глоуха, или нема или безоумьна. или неистова. аще не промишьлаюеть ни оуправлають имѣнїа ихь. не можеть ихь наслѣдити. таковаю же и ѡ плѣньницѣхь: —

Грань .лд. о свобожденыхь: — .а. Лицемь сьврьшенїе раздѣленїе юсть сию. юко чловѣкь ѡви оубо свободьни соуть. ѡви же рабы. и свободоу же оубо ѿть июе же свободьнихь замышлено бысть имѣ. сице прѣдь лѣти подобаеть: — .в. Свобода юсть оудобьство и пространьство юстьствьною. коюждо прощающи дѣлати юже хощеть. аще не законь или ноужда вьзьбранить. ноужда

оубо понѥже егда хотещꙋ мн нѣчьто сьтворнти. еже ꙁаконы не ѡтречено ѥсть вьꙁьбраннть мн нѣкто крѣпостїю большею ноуждоу сьтворнвь. ꙁаконь же. егда прѣщенїемь моукь оупражнѧю се творнти еже хощꙋ. творнти бо что по волн н по господьствꙋ божьнь не пакостить: — .г. Работаѥть се еꙁычьскаго ꙁакона оуставьлѥнїе. ѡть нѥго же нѣкто повнньнь бываѥть дроугаго гоꙁподьствꙋ протнвьно ѥстьствьномꙋ ꙁаконꙋ. нбо ѥстьство вьсе свободьны пронꙁвѣдѣ ꙁамышлѥнїе же бранемь работꙋ нꙁьѡбрѣте. браньны бо ꙁаконь. рабомь повелѣваѥть бытн побѣжденнмь на ратн. н работатн побѣднвьшнмь н ѥмьшнмь нхь: — .д. Рабы нлн раждають се нлн бывають. раждають се нже ѡть нашнхь рабынь прнбывающе намь. бывають же нже ѡть ѥꙁычьскаго ꙁакона. рекьше ѡть плѣна рабы намь соуще. н рабьскаꙗ оубо честь нн ѥдниного же не прїемлѥть раꙁдѣлѥнїа. нѣсть бо рещн ѡ ныхь вѣще нлн мьньше рабь. ѥсть оубо непрѣсекома работа. ѡ свободьннхь же много ѡбрѣтаѥмь раꙁьлнчїа. нлн оубо благородьнїн соуть. нлн свобожденїн: — .е. Свободьнїн на двоѥ раꙁдѣлꙗють се. на благородьнїн же ѥсть нже тогда коупьно сь рож-

дьствѡмь свободь сии. и иеще ига работь-
наго не вькоусивь. аще же ѡть соужитїа
благородьнихь родить се. аще же ѡть двою
свобожденою. аще и иедино лице иесть бла-
городно дроугоие же свобожденоие: — .г. Аще
кто ѡть свободьны родить се матере раба
же ѡтьца. такожде благородьнь иесть ꙗкоже
ѡть свободьни матере и неꙗвлиена ѡтьца. сы
речь ѡть блоуда рождь се. не врѣждаиеть бо
отроучете благородьства еже ѡть блоуда бы-
вьшеие ꙁачетїе. довлѣиеть же свободьне быти
матери вь врѣме рождьства. аще и ꙁачетїа
врѣме вѣдїше ю рабꙋ соущꙋ: — .ꙁ. И про-
тивьно семꙋ аще свободьнаꙗ ꙁачьнеть. по-
рабощена же нѣ по которымь винамь ꙁаконꙋ
ꙁнаемимь родить. свободьно иесть рождьшеие
се. ибо ꙁачьньшеие се не врѣдить се ѡть на-
пасти приключьшеие се матери: — .и. Аще
нѣкаꙗ раба соущи вь врѣме вь неже ꙁачеть
ѡть работи свободить се. малоу же врѣмени
прѣшьдьшꙋ порабощена боудеть. и по томь
роди по порабощенїи. повелѣваиемь свободь-
ноу быти рожденомꙋ. довлѣиеть бо соущемꙋ
вь чрѣвѣ. еже мѣждоу темь врѣменемь сво-
бодьна бѣше мати: — .ѳ. Можеть кто сво-
бодити своего раба. или вь светыихь црьквахь.

или при кнезы. или при дроугѣ. или посланїемь. или вь завѣте. или инѣмь кимь любо коньчьнымь сьвѣтомь: — .І. Заповѣдь повелѣваюеть ѡ вьсакомь свобожденїи. бывающимь ѡть вонна. или ѡть людьскаго члоѣка. аще живь свободи: аще кто приѡбьщимь господиие. аще же еконьчакаю се. аще половину. аще же третїю честь. аще єдину же когда честь имать вь рабѣ. аще же два аще множаише соуть ѡбьщьницїи. ноуждꙋ имь имѣти свою чести продати. или томꙋ ѡбьщьникꙋ хотещемꙋ свободити. или наслѣдьникꙋ его. подобьно же юсть и того раба сь свобожденїемь писати наслѣдьника. да самь дасть свою цѣнꙋ да боудеть свободьнь ть. ни цѣнѣ не далемѣ. особьное же его имѣнїе вьси ѡбьщьници да имѣють по чести господьства. власть имоущꙋ свобождьшемꙋ свою честь ѡсобнаго имѣнїа рабым ѡтьдати свобождаюмомꙋ свобождающаго чести приходь нѣ соущїи томоу тькьмо свобождьшемꙋ. аще рабь слово положенїю ѡ коюи любо винѣ повиньнь боудеть. оуставьлаюеть кнезь врѣмѣ и томꙋ врѣмени и юще не сконьчавьшоу се истезанїемь дльжьнь юсть рабь подьюти. и подати аще чимь дльжань юсть и свободити

се. да боудеть же цѣна раба аще бесь хитрости юсть. .к. златьникь. аще боудеть же болїи .і. лѣть. аще мьнїи юсть .і. златьникь. аще же хитрость нѣкоую сьвѣсть. свѣнь граматичьскые и врачевьскїе. .л. златьникь. аще же граматикь юсть или врачь. граматикȣ оубо цѣна. до петидесеть златьникь. врачеви же до шестидесеть. аще же скопьци боудȣть рабы. больше соуще десети лѣть хитрости неимѣюще. цѣна ихь .н. златьникь. аще же хитрость нѣкоую вѣдѣть: .о. златьникь. аще же мьньше боудоуть десети лѣть .л. златьникь. аще же ѡбьщьници ѡгрекоуть се цѣнȣ вьзети. глаголюще ꙗко и сами свободити хощемь. вьси коупьно да свободеть. ѡсобьнȣ нимѣнїю свобождаюмаго раба оу ныхь прѣбывающȣ. по чести господьства. честемь же свобождающаго вьсемь свободителюмь такожде подѡбьно творити: — .аі. Вьсхоте нѣкто рабѣ чюжден. и сьвѣща сь господинѡмь ею нинь челѣдинь вьдати за ню. господинь же оубо рабы. или свободить ю. или прѣдасть ю похотѣвьшемоу юе. поимь же ѡнь рабȣ и сьвькоупль се сь нею и дѣти имѣше ѡть нюе. не вьдасть же благоразоумьно еже за ню ѡбѣщаньнаго челѣдина. тѣмь же пристоу-

пьль кь соудїи. иже некогда бывн господинь рабѣ. и противꙋ написа кь нємꙋ ꙁаповѣдь глаголющи. иже нѣкогда сьвѣщаль еси междꙋ собою и ѡнѣмь. єгоже рабꙋ на сьвькоуплѥнїє себѣ сьчета помниаєши. ꙗко оугодно ти бѣ и сьвѣщаль еси, ꙗко да вьдаси ты ꙁа ню челѣдинь. дльжьнь еси вѣдети ꙗко аще свободиль ю еси. или ѡномꙋ прѣдаль и ть свободиль ю. прѣвратити свобожденїа власти не имаши. нь тькьмо аще прѣидѣ вь реченоє врѣме єже ѡ прѣльсти наима ѡбѣщанаго. се же єсть двѣ лѣтѣ и вѣрꙋ сьвѣщавьшаго рекьше писанїє просити раꙁдрати и дльжьнь еси вьꙁыскати єже ѡ прѣльсти дати тебѣ наима ѡбѣщаньнаго, аще же оу тебѣ господьство. рабы тоє ѡстало єсть пристоупль кь кнеꙁꙋ ѡбласти тоє. сь родивьшими се ѡть нєє дѣтьми можеши ю вьспрїети. аще не дьвигнеть се ѡ нѥи нѣкое вьꙁысканїє: —

.ві. Аще иꙁдасть ꙗко свободьнꙋ свою рабꙋ господинь. моужь же свободьнь сын. вѣровавь дающꙋмоу ю поєть ю. равьно и ѡ вѣнѣ сложенїа бывьшꙋ написанїю. или не бывьшꙋ оубо своєю же ємоу волєю дѣло оуправьльшꙋ. не боудеть правѣдно таковомꙋ не сьставити се бракꙋ. нь мльчещꙋ свобожденїю

послѣдовати. аще же моужеви аще же женѣ таковоѥ что ѡть господина боудеть. повелѣваѥмь вьсхыщати се таковомꙋ или таковѣи вь благородїе. и бракꙋ ꙗкоже свободьныхь и бывати. аще же ть оубо не сьчетаѥть брака коѥгождо лица господьнь. аще же бывшею и по хитрости ськриѥть. да послѣжде винꙋ вьзложеть на сьчетавьшаꙗ се. моучимь таковоѥ злодѣꙗнїе. аще ꙗвѣ покажеть се и ѡтѥмаѥть господьство ѡть сьвѣщавьшаго таковоѥ лоукавьство. и да боудеть пакы и сь бракь. ꙗкоже бы аще сьвѣщаль и власть имїи. и ть оубо ѡтпадаѥть господьства. абиѥ же тогда на благородїе да вьсхытить се работноѥ лице. таковомꙋ бывающꙋ сьврьшенїю аще же сьвѣща или аще злодѣнствова господинь ꙗвѣ же оубо ѥсть ꙗко и дѣти ѡть таковыхь браковь свободьни же и благородьни бывають: — .гı. Рабь вь воиньство вьчитаѥмь свѣдѣнїечь своего господина. свободь бываѥть: — .дı. Вьзвѣщаѥ оучїнство своѥмꙋ господинꙋ да прїеметь свобожденїе ꙗкоже вьзьмьздиѥ: — .еı. Нѣмы нынѣ нѣкоую ѡть древнихь заповѣдь повелѣвающꙋ. оумирающїихь безь завѣта имѣнїе. имь же по закономь нѣсть ѡть незавѣщанїа наслѣдьникь.

къ царьскоѥ наше скровнще вьносити. съ нимь же множецею и рабьскаꙗ лица вьходеть. ꙗкоже оттолѣ нераздрѣшнмы работному нгы на ныхъ позьнавати се. сего ради наша тихости милостивьномь же и жалостьномь окомь. отселѣ повелѣвають вьсе рабьское наше скровнще. въ вьсѣхъ нашихъ градѣхъ и въ людѣхъ на свободы тогда въ скорѣ отпоущати же и вьзьводити. и Грькомь по закономь сьдѣвати нимь въ вьсѣмь. и аще тькьмо рабьскыхъ лицнхъ вьсѣ имѣніе боудеть. аще кто тьковоѥ законоположеніе прѣзрить да не полоучить свобожденіа своихъ ему грѣховь:—

Грань .лє. О дарѣхь даюмихь въ завѣте или въ животе или по сьмрьти: — .а. Даровьникь. рекьше вьземлюи дари. не можеть чести вьзѣти и дроугоѥ чести вьзѣти и дроугоѥ чести отрещи се: — .в. Стады оставьлюены бывьшы въ дарь, и прибывьшаꙗ рекьше природивьшаꙗ се вьзелють даровьникь. аще же и оумалить се. аще же и єдино животно остането се вьземлють ю даровьникь. аще и прѣстало быти стадо рекьше сконьчало се: — .г. И дворь аще боудеть оставьлюень въ дарь. и погорить вьземлють даровьникь землю: — .д. Аще кто село по

прилоучаю братїи своиен ѡставивь. по сихь иномоу искомѹ тожде село вьмѣнить вь дарь вьси коупно сышьдьше се дароприемьници село прїемлють: — .е. Вьмѣнити вь дарь моего раба сь ѡсобнимь имѣнїемь его. оу-страбывь же се по сьтворени ѕавѣта. свободихь раба того. или продахь его. или прилоучи се оумрети емѹ. нь тькмо на немь нь и на ѡсобнѣмь емѹ имѣнїи. вьмѣнение дара изьнемагаеть. прьвѡбразьнымь бо не цѣлѡмь соущемь сьставити се не могоуть бывьшая по нихь: — .г. Аще комѹ честь имѣнїа вьмѣнена боудеть вь дарь. и оуимѣть ѡть наслѣдьничьскаго имѣнїа. ѡ нихь же приеть имѣнїе. сихь бо чести истезати не могоуть: — .з. Аще честь богатьства вь дари вьмѣнить се. избранїе наслѣдьникь имать. или честь ѡть вѣщи имьнїа дати. или цѣнѹ ихь. ѡбаче же оубо не раздѣльнѹ вьсьма да вьдасть: — .и. Аще мнѡгїи разьличнїи вѣщи имѣнїа имїи. вьмѣню тебѣ вь дарь единѹ ѡть ныхь или вѣще. и не явлю которая есть ѡть ныхь, наслѣдьникь имать избранїе. ѡть нихь же да не горьшоую вьдасть дарепрїемьцѹ. нь срѣдьнюю соущѹ цѣною: —

Грань .лг. ѡ приставьницѣхь: — .а. Приставьници имѣють по градьскымь закономь свободиїи. иже не сьврьшенаго ради вьзраста ѡтмьщати себѣ оуправлати не могоуще: — .в. Аще имать проу сь приставьникомь своимь сиры. ноуждꙋ имать просити себѣ помощьника: — .г. И нѣмомꙋ дають се приставникь: — .д. Синови егоже отьць вь плѣнениїи. приставьникь не дають се. нь хранитель имѣнїю дають се. вьзвративьшоу бо се отьцꙋ бывають емꙋ сынь пакы подь властїю. ꙗко николи же плѣненꙋ бывьшꙋ: — .е. О имоущемꙋ приставьника недоужьна или старьца. дають се хранитель. иже правитель имѣнїю паче есть и глаголемыи помощьникь. бѣди ради приставьникь ѡть кнеза поставьлають се: — .ѕ. И епархь, и кнезь. и емоу же до врѣмене повелѣно боудеть епархьство правити единаче кнезꙋ оумьрьшꙋ приставьникы могоуть дати: — .з. Воеводы вьсе приставьникы дають. нь тькьмо единемь соущимь ѡть градовь ихь. или ѡть соущихь подь нимь сель: — .и. Чьстьнеише соуть ѡть жень моужи вь приставьничьство. сьврьшенимь вьзрастѡмь соуще. аще тькьмо не мати или баба прѣдьлѣжить. те бо при-

ꙁнваюта се вь приставьничьство. чьсть имоущи паче вьсакого хотещаго быти пристивьника. и ꙁетомь соущемь такьмо иже вь ꙁавѣте ѡставьлюнымь: — .ѳ. Ближнїи сродникь приставьникь бываеть. аще же мноꙁы тогожде боудꙋть стѣпенѣ. вьси приставьници бывають: —

Грань .лꙁ. О томь когда пѡдѡвабають ꙁаимодавьцѣмь потеꙁати насдѣдьникы сконьчавьшихь се: — .а. Повелѣваюмь никомоу же. ѡтиноудь не имѣти власти. или насдѣдьникѡмь сконьчавьшаго се. или родителюмь. или дѣтемь. или женѣ. или сьродьникѡмь. или инѣмь по родꙋ его. или пороучьникѡмь. прѣжде дѣвети дьнїи прѣжданїа вь нюже плакати се ѡбычаи имѣють не вьлагати вь винноу ни потеꙁати ихь. или кымь любо ѡбраꙁомь стоужати имь или нѣкою вьспоминанїе имь принести. или на соудище ихь поꙁивати, аще дльга ради сьходещаго ѡть оумьрьшаго. или иные которые любо вины. ꙁрещее особьно на помѣноваю лица: — .в. Аще же прѣжде скончанїа девети дьнїи. дрьꙁьнеть кто. нѣкою ѡть прѣжде реченыхь лиць ети. или оухитрити нѣкою исповѣданїе, или ѡбѣщанїе или пороученїе ѡть нюго вьꙁити. тѣмь вьсѣмь нетврьдѡмь

быти повелѣваюемь: — .г. По прѣшьствии же девети дьніи. аще кто сь таковимы лици мьнить се нѣкаꙗ потезаніа имѣти. та по законѡмь да вьзьвѣщаеть и соудить се. никоюмоу же юже расоужденію не бывающꙋ. потезающимь. ѡть таковаго прѣжданіа и ѡставьлюніа врѣмене или вь инои вь коюи любо правьдѣ ѡтноудь: —

Грань .ли. о зданыи новыхь домовь. и ѡ поставьлюніи ветьхыхь. и ѡ инѣхь вѣщехь: — .а. Ново дѣло творить нѣкто. или сьздати хоте или раздроушити нѣчто. и прѣдьнии образь измьнити: — .в. Рабꙋ зиждꙋщꙋ добрѣ поучитаюеть нѣкто. да не оуимѣть ни пріимѣть мѣста. рабь же дроугомꙋ зиждоущꙋ пороучити не можеть: — .г. Аще мнѡгыхь нѣкыхь боудеть вѣщь ѡ июи же бываюеть дѣло, аще и единомꙋ тькьмо повелѣно боудеть право бинаюеть повелѣніе. и мьнить се кь вьсемь господемь быти. аще же единь ѡть господіи по повелѣніи призиждеть что. не потезаюми бывають ѡ томь дѣлѣ иныи. не пѡдѡбаюеть бо еже ѡть иного бысть того ради врѣдити не сьтворьшіе: — .д. Повелѣваюемь иже вѣтьхии дворь ѡбьнавьлꙗюе. дрѣвнꙗго образа да не прѣменить. и

не ѡтнимати свѣта или прозора соуседомь. аще тькмо таковїе работи не имать по сьвѣщанїю. или по выпрашанїю. или по выпрашанїю ѡставьлюены емꙋ и повелѣвающе. ꙗкоже хощеть вѣтьхыи прѣменити, ѡбразь. нбо таковꙋю имии работꙋ. не вьзьбраньно еже хощеть зиждеть. аще и пакость творить соседомь понюеже се по сьвѣщанїю или по выпрашанїю повелѣно емꙋ бысть. еғдь же два двора боудета противꙋ себѣ пѡдѡбають мѣждоу има быти двеманадесете стопамꙋ. иꙋчинаюема ѡть лѣжещаго на ѡснованїи зьданїа даже и до вьсеюе висоти хр(а)нимома. семꙋ растоꙗнїю хранимꙋ. лѣть юесть комоуждо на бе(с)числьноую висотоу свои домь вьздвигьноути. и ѡкьныца вь нюемь творити ими же приницати хощеть. аще же новь сьздати аще же вѣтьхыи дворь обновити. или ѡть огьнꙗ раздроушенїи: — .є. Вь семь богатемь градѣ. рекьше вь Царниградѣ. прозора соуседьнꙗ двоюнадесете стопꙋ. тькмо истезающа не ѡтнимѣши. аще право зрить кь морꙋ стою вь своюемь дворѣ или седѣ вь нюемь и не ноуднмь обратити се на странꙋ ꙗкоже видети море аще же вещїю двоюнадесете стопоу междоу двема дворама боу-

деть растоıаніе. лѣть ıесть не вьзьбраньно здати хотещомоу и соущіи на море прозорь соуседу ѡтıети: — .г. Аще же кто ѡть поварьнице. или ѡть походьнице. или ѡть скалы рекьше ѡть стльбы. или ѡть глоголıемыхь оулиць. ıадоу же уловѣци миноуıють. прозорь на морѣ имать. таковіе прозорь и иже вьноутрь сто стопь зниждe не вьзьбраньно ѡтимѣть. аще такьмо двенадесете стопе боудета междю двема двором. аще же и сьвѣщаніе ıесть повелѣваıе нѣкому домь здати. да дрьжить се завѣщаноıе. аще и пакость сьтворить соуседу ѡ прозорѣ иже кь мору. аще же ть. самь иже нынıа господьствоуıеи домомь сьвѣщаль боудеть. аще же прѣдавьшеи ему домь. ико не пѡдѡбаıеть соущихь нѣкому работь насильными законы погоубьлıаты: — .з. Работи налагати на ѡбьщіе домы. единь ѡть обьщьнику безь волıе дроугаго не можеть: — .и. На дрѣвѣхь оубо и на вьрьтоградѣхь. работа ѡ прозорѣхь не хранить се: — .ѳ. Егда срѣдѣ соущіи тѣснѣ или широце. прѣмери свои домь аще и вѣще имать двоıенадесете стопу тесного или широкаго мера. да не ѡтимѣть се изообыльноıе. и кь своıему дому да не приложить се. не на па-

кость бо людьскомꙋ поути двѣнадесете стопѣ повелѣ ꙁаповедь. нь ꙗкоже не теснѣишꙋ быти вьꙁьдоухꙋ двоюнадесете стопꙋ междꙋ двори. егда же больши ѡбрѣщеть се стьгнамь или оулици мѣра. иньтоже ѿть нѥе не оуѥти. нь градꙋ имѣти своꙗ цѣла аще же вѣтьхымь соущемь дворѡмь обрѣщеть се междꙋ ими чисть вьꙁдоухь. тѣснѣи сии двоюнадесете стопꙋ. никомоу же ѿть ныхь не лѣть ѥсть прѣꙁь ветьхыи обраꙁь вьꙁьвисити свои дворь. или проꙁоры великїе творити: — .і. Аще оубо десеть стопь боудеть по срѣдѣ а не мьнѥ. тогда бо великыхь проꙁоровь. ими же прѣиницати не лѣть ѥсть ꙁиждꙋщемꙋ творити. надь помостѡмь шестїѥ стопь ѿвараѥма. никомоу же не могоущꙋ творити льжьнаго помоста вь своѥмь домꙋ и сего ради свѣтꙋ вьводѣщоую дверь творити. и прѣиницати ѥю: — .аі. Обьщеѥ стѣны. ниѥдинь же ѿть ѡбьщьникꙋ не можеть раꙁдроушати. или ѡбьновити беꙁь волѥ ѡбьщника понѥже нѣсть єдинь господинь: — .ві. Ѿть нага мѣста нѣсть вьꙁьбранѥнїа вьꙁьвишати домь: — .гі. Аще падьшии ѡбьнавьлꙗѥ. вьсхощеть вьꙁьвисити и. испакостити соуседьнимь окьньцемь или ино что сьтворити на врѣдь соуседꙋ.

ноудимь ѥсть и подобїє и строєнїє прѣд-
нꙗго домꙋ и ветьхїи образь хранити: — .дı.
Єгоже домовѣ работи ради прѣвышьше соуть.
вь вьласти емꙋ ѥсть безь мери сїа вьздви-
гьноути. нимь же оубо подь нимь соущимь
домомь соуседнымь не отегьчити. работою
тежьшею. паче юже понести дльжьни соуть:
— .еı. Не добрѣ нѣкто вьзьбраниѥть соу-
сѣдꙋ своѥмꙋ. отварающꙋ поуть на людьскыи
поуть. вьноутрь сь покрова храмины текоу-
щаго ради дажда. нимь же не врѣждаѥть се
оулица. рекьше людьскыи поуть: — .ѕı. Аще
источьникь. оть ѥгоже нѣкто вѣдеть водꙋ
прѣсьхь за неколика врѣмена. абыѥ кь сво-
имь вьзвратить се жиламь. и пакы вода на-
чьнеть тещи. да обновить се емꙋ работа. и
да оустроить се емꙋ водно теченїе. ꙗкоже
бѣ и прьвѣѥ: — .зı. Ни пищи ни поварь-
ницe. прѣзь единꙋ обьщꙋ стѣнꙋ. не можеть
никьто же творити. нимь же обьщꙋѥ стѣнꙋ
огьнь врѣждаѥть: — .иı. Аще кто сьтворить
окьнице. оть ѥго же димь исходе пакость
творить прѣвыше жикоущимь могоуть пакость
приѥмьлющеи вьзьбранити емꙋ по закономь
не вьспоущати днма. тькьмо аще не нѣкыѥ
ради потрѣбы. оставиние емꙋ вьспоущати дыма.

нь и противьно семꙋ. аще иже и на вышнихь покровѣхь живоущен. водꙋ лѣють или гьнои сиплють. и пакость творѣть вь инжьнихь храмѣхь живоущимь вьзьбраниꙗють се творити. толико бо лѣть ѥсть нѣкомꙋ творити вь своѥмь домꙋ. елико же дроугомꙋ. се же и ѡ смрадьнѣмь гьнои соудить се: — .ѳı. Аще стѣна твоꙗ на мои домь прѣклонить се. аще и поль стопи. ноуждоу ти творꙋ да ѡправиші ю: — .к. Аще дрѣво соусѣда моего. по срѣдѣ домꙋ моѥго стоѥ. велико простръ коренїе. ѡснованїю домоу моего врѣдь творыть. повелѣнїемь кнеѕа. да поноуждень боудеть соуседь мои посѣщї е: — .ка. Аще кто вь чюждеи стѣнѣ по нүожди окьньце сьтворить. приноуждень боудеть своимь иѕьданїемь по дрѣвнѥмꙋ обраѕꙋ оустроити стѣнꙋ: .кв. Никто же не можеть гьноꙗ блиѕь чюждеѥ стѣны сипати тькьмо аще не работи дѣлѣ трѣбоуѥть его: — .кг. Аще нѣкаꙗ боудеть потрѣба. иѕмѣнити подьѕемьльнїе урѣпенїе троубы иже ѡть походьнице грѣдїи да оуправить. доньдеже достигьнѣть до дроугаго соусѣда походьнице: — .кд. Подьѕемьльнїе истерьны рекьше урѣпеные троубы. тако подобьѥть оучищати и исправлꙗти. начинаѥ кь-

ждо ѿть своего мѣста. дондеже аще достигьнеть дроугыхь господіи мѣста. рекьше походьницѣ по рабьнѹ прѣжде реченыхь. и соущихь долѹ сьходещихь ѡбьщихь походьницѣ аще же и сквозѣ врьтограды идоуть. таковіе подьземльніе троубы господинѹ врьтограда ископовати напивьшоую се ѿть того смрада землю. и оучищати ѿть того пакость бывьшѹю. чести пѡдѡбьнѣи оуправьлѥемѣ ѿть дрьжещіаго таковіи врьтоградь. смрадоу вьнь изьмѣтаѥмѹ ѿть того врьтограда: — .кє. Не сьставлѥють се таковіи образь работы. ѥко аще не лѣть ми боудеть вь домоу моѥмь вь поварьници ѡгьнѣ вьзгьнѣтити. или огьнѣ вьсьжещи и сѣдети. или банити се. тѣмь же аще таковаѥ сьвѣщіана боудоуть. по законѡмь не крѣпька соуть: — .кг. Єлика сьвѣщаніа боудоуть противьна. или закономь или добримь обычаѥмь. симь никіе же не имѣти крѣпости. ѿть извѣстнаго закона ѥсть: — .кз. Аще кто продаѥ домь. речеть коупещемоу извѣстно. ѥко работою ѡтегьчень ѥсть домь. не ноуднмь ѥсть свободьне того ѿть работы прѣдати. тѣмь же аще не работаль ѥсть можеть работу на нь наложити. прѣжде оубо прѣданіа. да или домѹ продаю-

щаго работаєть или чюждмоу домꙋ. аще же ꙗко продаѥи особьно рече́ть. ѡньсици работаєть домь. и ѡставить томꙋ работꙋ. выпрашаніа не имать: — .ки. Не лѣть никомоу же. дыма ѡть поварьнице. или ѡть пещи баньноѥ. на соусѣда поущати. или гьнои или водоу проливати. се бо ѡбразь работи ѥсть: — .кѳ. Аще дльжьнь ти есмь работою. еже не сьздати ничьто и сьниждꙋ. и прѣидѣть дльго врѣмѣ. ѡтѥмьлѥть се тебѣ же на мнѣ работа времене ради: — .л. Лѣствицꙋ близь ѡбьщеѥ стѣны могоу поставити. никаꙗ же бо ѡть нѥго не бываѥть пакость. понѥже ѡтѥті ю оудобьно ѥсть: — .ла. Аще дльжнь ми еси такокою работою. ꙗкоже не лѣть ти ѥсть на висотꙋ вьздвигьноути своего домꙋ. да не спакостиши свѣтꙋ моего домꙋ. иже окьньци соущими вь моѥи стѣнѣ входить кь мьнѣ. азь же нѣкыѥ ради работи на десеть или на двадесеть лѣть забыхь моꙗ ѡкьньца или заздахь ꙗ. рекьше заградихь. и прѣбыше тѣмь образомь за нареченоѥ врѣме тогда погибаѥть моѥѥ работи правьда. егда ты вьзьвысиши свои домь. и прѣбысть на високꙋ вьздвижень. врѣме десети или двоюдесетꙋ лѣть. се бо тогда и азь работи не

потрѣбовахь. вьнегда заграждена имѣхь окьньца. и ты себѣ оустроиль еси свобожденїе възвисити домь. имь же погыбе мне работа. аще же оубо мнѣ заграждена имоуща ѡкьньца на толико врѣме. ничто же ѿть тебѣ не бысть новѣе. рекьше не възьвисиль еси своего домоу. цела ми есть работа. аще и ѿтворю ѡкьньца. по десети или по дьвоюдесьтоу лѣть. ти же вьсхощеши възвисити домь. могоу ти възбранити. прибывьшїе ми ради правьди: — .лв. Аще ѿпоустить ми се работа. якоже лѣть мы боудеть мое прѣклади на твоихь положити домохь. и тако пробивь твою стѣноу тоу положихь мое прѣклады. по семь же исѣхь е. и десеть лѣть прѣбыхь не полагае моихь прѣкладовь. вь бывьшихь скважнахь. аще же прѣбыше скважние тако ѿтворены. якоже бѣхоу егда изѣхь изь нихь мое прѣклады. ни едино же ти врѣме оустроити свобожденїа. аще же мнѣ прѣклади изьмьшю ти скважьние загради и зазидае. и по зазиданїи десесть или двадесете лѣть прѣиде. прѣбываеть ти свобожденїе. таковою бо виною възель еси господьство сїе за толико врѣме зазидани имени скважние. аще же ничто же не сьтвориль еси новѣе. нь ѡставиль

єси сїє имь же ѡбразомь бѣхꙋ. цѣломо ѥсть вьсегда работи праведьноѥ. и вьсхотѣвшоу ми аще прилоучить се по десети или по двоюдесетꙋ лѣть. пакы положити прѣклади на твоѥи стѣнѣ. вь техь жде сквожнюхь ни-что же не протикить ми се. понеже не сь-твориль єси себѣ. свобожденїа зазиданїемь: — .лг. Кь гробомь вѣдоущаго поуте. николиже работа врѣмене прѣтеченїа понеже не потрѣбовати не погоубить: — .лд. Иже кто весь повелѣнїа царева. посланаго кь епарьхꙋ градьскомꙋ. многы стьгьны или и страны нѣкыѥ ѡть нихь приградить кь своимь домомь или прикоснеть се притворѣхь на свою потрѣбꙋ ѡтюемь. безь вьсакого изьвьта дрѣв-нꙗа оуправлѥнїа градꙋ ѡтдасть: — .лє. Аще вь ѡбьщоую водотечь. єдинь ѡть ѡбьщьникꙋ изьдаеть ѡбнавлꙗѥть сїю имать на дроуга своєго винꙋ того єдиного єже за ѡбьщоую вѣщь потезанїа. истезаѥ бывшаго изьдаꙗ-нїа ѡ нихь же изьдаꙗль ѥсть: — .лѕ. Аще кто ѡтпоустить ти на потрѣбꙋ чрьпанїа соу-щоую вь власти єго водꙋ. ноудимь ѥсть и не хоте. работꙋ поуте ѡтпоустити тебѣ. аще инако не можеши требовати почрьпанїа до сытости: — .лз. Не лѣть ѥсть никомꙋ же

подьземьльнихь троубь призидати. рекьше причетати кь ѡбьщїи стѣнѣ. и теми вьвѣсти водѫ: — .лн. Вьсака работа и вьсака потрѣба ѡ не потребованыхь прѣшьствїемь врѣмене погыбають. ѡть тоу соущыхь оубо и не вьспомѣноувьшихь за десеть лѣть ѡть соущихь далече за двадесеть лѣть погыбають: — .лѳ. Иже оубо доброю вѣрою коупивь землю голѫ по томь же оувѣдевь сїю ꙗко чюжда ѥсть сьзиждеть на нѣи нѣчьто. изьдаꙗнїа оубо не истезають. прощено же емѫ ѥсть такьмо мѣсто земле на ньемь же сьздаль ѥсть безь пакости господина земле: — .м. Аще чюжде село не вѣдїи нѣкьто доброю вѣрою коупивь сееть или зиждеть вь ньемь. пѡдѡбаеть соудїи не ꙗкоже приключить се тако осуждати. нь лиць и винь сьмотрити. лице оубо сице. аще истиньныи господинь села богать сыи таковаꙗ же хотеше творити. и зидати или орати и сеꙗти село. ѡсоудити его дати бывьшеѥ издаꙗнїе. и тако село вьзети. се же ѥсть еликомь лоучьше быть село вь толико изьдаꙗнїе ѡсоудити его. сїа оубо аще богать сыи господинь села хотеше таковаꙗжде творити. довлѣѥть доброю вѣрою дрьжещомѫ село бесь пакости села ѡтети вьса ꙗже сь-

творилъ юсть аще не господинъ села готовъ юсть дадати дрьжащемоу ю елика же хощеть въземати по раздроушены и създаніа вещи продаю. виню же сице подобають съмотрити. по прилоучаю аще села господинъ. въ коупли имеють ю. якоже хоте продатї е. тогда бо не оставить се емоу аще и оубогъ юсть единоу землю. идеже създанїе вдати за ценоу. нъ аще и въ чемь лоучьше бысть село. и въ томь осоужденъ боудеть: — .ма.
Аще кто злою вѣрою вещи нѣкыю дрьже. или проданїемъ или по дароу или инако сїа отдасть мьнеи же и се быти таковимъ вещемь господинъ се вѣдїи прѣжде сконьчанїа двоюдесети лѣть междоу тоу соущими живїи. и прѣжде сконучанїа двоюдесетоу лѣть междоу далече соущимы. незасвѣдѣтельствоують по закономь коупьцоу или въ даръ приюмьлющемоу. или томоу въ июмоу же вещи имѣмь кимь любо образомь прѣидоуть. таковїе вещи приюмьшемоу. твьрдо сыю имети по десети лѣть якѣ же се юсть о соущихь тоу. по двою же десетоу лѣть прѣходѣ отьшьдьшихь. далече. аще же не весть истиньны господинъ проданыхь вещїи. яко вещи емоу приходьны соуть. яко бысть и проданїе. повелѣ

ваюемь семꙋ не инако прѣпрѣнꙋ быти. разьвѣ аще не прѣшьствїемь .л. лѣть не могоущꙋ глати вѣщи симь образомь дрьжещемꙋ. юко ть доброую вѣрꙋ дрьжить, иже некогда ѡдрьжещаго злою вѣрою прїеть. ѡ оставлюенїи же десети лѣть сїа оуставити синслихѡмь юкоже аще когда нѣкьто вь реченыхь десети лѣть врѣменемь оставьлюенїи. на нѣкаю оубо лѣта дома сии. на нѣкаю же ѡтходѣ далече. иихѣхь толикожде емꙋ лѣть приложити. елико же ѡть тѣхь десети лѣть вь ѡшьствии прѣбысть: — .мк. Движимаю имѣнїа. за три лѣта безь възьвѣщенїа дрьжима. господьствоуюема соуть: — .мг. Имын работꙋ теже напаюти и пастиви вь селѣ твоемь ѡвьце. можеть имѣти работꙋ. творити вь июемь и коущꙋ: — .мд. Хотеи близь чюждаго гоумна сьздати нѣчьто. вь июемь же пакость юесть господинꙋ его възьбранити се ѡть июего: — .ме. Иже скозѣ чюжде село водеи водꙋ. вѣдоущꙋ господинꙋ села. имать на томь селѣ работꙋ оузаконюеноую врѣменемь. се же юесть три лѣта. аще прѣжде сконьчанїа врѣмене сего възьбранить емꙋ господинь села не водити воды. не можеть истезати его. иже ѡ водотечи быкьшимь емꙋ изьдаюнїи. нь и тои во-

дотечи господинь бывають иже и земли господинь. доньдеже цела стоить водотечь. раздрушивьши бо се еси можеть вещи древнїи господинь поимати: — .мг. Аще прьвїи сьздатель селу или двору. не можеть вьзьбранити водьнаго прохода. ни иже нынѩ купивыи не можеть вьзьбранити. ибо сь таковою тежестїю коупивь мьнить се: — .мз. Нижьнѩѩ сель. мальчальною разотою вишнымь дальжьна соуть на приетїе своихь имь водь. присытькь имоуще вь таковыѥ место тежести. кьсу власть вышьнихь мѣсть подьнметь: — .ми. Аще петь лѣть не трѣбовавь работи села моѥго. продамь ѥ дроугому. причитаѥть се петь лѣть коупивьшему. да аще ть за дьроугую петь лѣть не потрѣбоуѥть работи ѡтпадеть ѥѥ. вь стѣжанїе бо свобожденїа работи тому истезаѥмь прѣзь вьсе законьное врѣме. аще же погоубиты не трѣбованїа ради довольны есмы. еже ни потрѣбовати векьмо прѣзь вьсе законьноѥ врѣме. не испитоваемь аще едииь аще же множаише соуть не потрѣбовавьше: — .мѳ. Аще кто людьскыи поуть. или землю ѡть чюждего села копаѥть прѣдѣла да не прѣстоупаѥть: — .н. Аще стѣну хоте здати копаѥть. ѡть чюждаго прѣдѣла

стопꙋ единꙋ да ѡставить. аще же домь ꙁиждеть. шесть стопь да ѡставить. аще же ровь или ꙗмꙋ копаеть. елика же боудеть глꙋбина. толико да ѡставить. аще же кладеꙁь копаюеть. сежьнь да ѡставить. аще ѥсть прѣжде тоу близь соуседьнь. и новаго ради дѣла врѣдить се. масличноу же и смоковьницꙋ девети стопь ѡть чюждего прѣдѣла садити. инаꙗ же дрѣвеса пети стопь: — .на.

Аще близь села твоего водоваждоу имь. послѣдоуюеть мльчально таковѣи работе сїю ѡбнавьлꙗти строую. и еже вольно вьходити мнѣ же и своимь хитрьцемь на ѡбновьлюенїе тововажди. дльжьнь же ми еси и растоꙗнїе ѡставити мѣста. ꙗкоже по деснѣи и по лѣвѣи странѣ ходити ми на строую. и да на нюемь полагаю прьсть и камѣнїе. и каль иже ѡть водотечїе вьсходещїи. и варь и песькь на поновьлюенїе водоважде: — .нв. Аще продаю часть села. сьвѣщаю скроꙁѣ ню вьвести водꙋ. и не сьтворьшоу ми водоважде оуꙁаконюеною прѣидѣть врѣме. цѣло мы юесть сьвѣщанїа ѡправьданїе. аще же сьтворихь не потрѣбовахь же погыбаюеть: — .нг. Работа водьнаꙗ аще сице сьставить се. ꙗкоже тькьмо вь жетвꙋ трѣбовати єю. или вь единь

мѣсець. или веще лѣта. или веще мѣсеца. соугоубить се врѣме не трѣбованїе. такожде и ω поути. аще же веще дьне или веще часъ. или єдинь часъ или єдинь дьнь. или єдину нощь законьнимь врѣменемь погыбають. єдина бо ѥсть работа. — .нд. О прѣдѣлѣхь и ω положенїи прѣдѣль соудищу. дльга врѣмѣне оставьлѥнїе противить се. нь тькьмо тридесете лѣть ωставьлѥнїе мѣста имать: — .не. О възысканыихь иже ω прѣдѣлѣхь. подобаѥть соудїи послѣдовати. или вьспоминанїемь или людьскымь написанїемь прѣжде начела сьставьлѥннимь. аще тькьмо неразьлучныхь сьздатель прѣиманїемь. и соудомь иже на времена дрьжещїихь изьмѣньше се прѣдѣли покажоуть се тогда сихь прѣдѣль смотрити иже ωть сьздатель оуставьлѥни выше а не ветьхыхь: — .нг. Єгда людьскыи поуть. или троусу приключьшоу се. или наводьнѥнїемь рѣкы погыбьнеть. иже тоу близь живїи господинь. ноуднимь ѥсть дати поуть людемь сквозѣ своꙗ мѣста: — .нз. Аще река течеть по срѣдѣ двою селу. се же ѥсть по срѣдѣ твоего и моего. и тако по малу и вь неведоме приложить землю кь моѥи земли. ꙗкоже не мощи кому разоумѣти колико и вь кото-

роѥ врѣме нашего господьства ѥсть приложеноѥ. се моѥ бываѥть. аще же реченаꙗ ноужда и оустрьмлѥнїе честь нѣкоую ѡть твоего села ѡтѥть и кь моемꙋ приложи селꙋ. ꙗвѣ ѥсть ꙗко приложеноѥ твоего бываѥть господьство. не вь невѣдомѣ бо ѥсть се: — .ни. Аще водоу вьдещꙋ ми водоваждею. течеть оубо до мѣста нѣкоѥго. ꙗвьлꙗѥть же се по вьсѣи водотечи вода. раздрꙋшивьши се по прилоучаю водокажди по срѣдѣ неврѣдьна по вьсеи водотечи работа хранить се: — .нѳ. Вьсакь наѥмь прѣходьнїи чьстномꙋ домꙋ. рекьше црькви. или лучьнїи. или положеныи. ꙗкоже се нѣкаꙗ мѣста села или домове соуть. не прѣходить четирьдесети лѣть пωдωбьнихь коѥмоуждо таковомꙋ чьстномꙋ домꙋ врѣменьныхь ωставьлѥнїи хранещемь же оубо своꙗ врѣмена: — .ѯ. Аще врѣдить кто тѣло свободьно. ωсоуждень бываѥть вь издаꙗнїе врачеванїа и погыбели дѣла. а не безьωбразїа. тѣло бо свободьно не цѣнить се. аще же тѣло рабыѥ врѣдивь. истезань бываѥть кь прѣжде реченимь. аще и вь чемь оумалить се цѣна его: — .ѯа. Имыи соудь сь нѣкымь ω недьвижимѣи вѣщи. не ωть праведнїе вины дрьжимы. ни ѥще не

въꙁьбранюень сын прѣходомь, .л. лѣть ни погоубивь же своего въꙁьвѣщенїа вь своюмь правѣдьнемь оустраꙗють се: — .ꙅв. Лѣпо же и се годѣ бысть намь повелѣти. да иже винь ради вь иꙁьгьнанїе посилаюмы. и вь своюмь домꙋ врѣмененемь ѡписаꙗють се: — .ꙅг. Нь ни работи царьскыю не ѡставьлꙗющимь. не сьчитаꙗють се врѣме елико же прѣбываꙗють на мѣстехь слоужбы царскїе. доньдеже аще вьꙁьвратеть се: — .ꙅд. Глоухїи. нѣмїи. бѣснїи. и плѣньникь ѡписаꙗють се врѣменѣмь. тогда же врѣме ихь начинаꙗют се тещи. егда ѡвь оубо вьꙁыдеть ѡть плѣна си же ѡть страсти свободить се: —

Грань .лѳ. О каꙁьнѣхь: — .а. Раꙁдражаꙗ на бранїе. или прѣдаваꙗе протиньнїимь своꙗе. главы оусѣченїемь моучить се: — .в. Иже ѡ оубїицахь ꙁакономь моучить се. сьтворивы чародѣꙗнїе. или на погоубьленїе чловѣкꙋ. или оу себѣ имыи или продавь: — .г. Аще вь нощи крадоущаго оубиюеть нѣкьто. то беꙁь моукы бываꙗеть егда не можаше беꙁь бѣды пощедѣти его: — .д. Иже ѡть своихь вои кь ратьнимь бѣгающе. ꙗко ратьнїе лѣть юсть беꙁьбѣдьно оубывати: — .е. Аще нѣкто вѣдыи. свободьна нѣкого коупить. или про-

дасть его или ѡтьдасть. или вь вѣне изьдасть. или изьмѣнить. єдиной ѡть сыхь винь ꙗвльши се. таковомоу да оусечета се роуцѣ: — .г. Глаголемыи крамольници. или метеже вь людехь творецie. аще оуво помѣнеть имь властель ѡставити се ѡ того. и не послоушавыше вь таковихь же прѣбывають. вь изгнанïе посилають се. аще же мнѡги метеже и безьчинïа сьтворише. и множицею єти бывьше. и прѣжде моучены бывьше. вь таковихь же прѣбыше злïихь обычаихь. биѥми и построженïи ѡтиноудь да иженоуть се. аще же боудеть не поменоуль имь о томь кнезь тькьмо иалицами быѥни бывьше пꙋщени боудоуть: — .ꙁ. Иже прибѣгьшаго вь прѣсветоую црьквь. на своѥ господьство надѣѥ се истрьгнеть. биѥнь бывь ѡтноудь вь изьгнанïе посилаѥть се: — .и. Повелѣвïи комꙋ оубити нѣкого. ꙗко оубïица осоуждаѥть се: — .ѳ. Никто же да не продаѥть варьваромь. рекьше иноезычьникомь. оустроѥна ѡроужïа. или не оустроѥна. или железа понеже таковïи главьною казьнïю моучить се: — .і. Иже на спасенïе царево тьщетьнаꙗ поучаѥть се оубываѥть се и домь его расхитить се: — .аі. Оубивïи младѣньца. оубïства моуцѣ

покиньнь ѥсть и мьньша двоюдесетꙋ и петь лѣть оубывь. соудить се ꙗко оубїица: — .вı. Свѣдыи нѣкого ѡбавьника соуща. ѥмь ѥго да прѣдасть вьсемь людемь. аще же которыи любо ҷловѣкь ѥмь сего не прѣдасть людемь. конаҷьноую подьимѣть моукꙋ: — .гı. Проказꙋ творѣщемꙋ вь жите. и помагающимь ѥмꙋ роукы да оусѣкноуть се. села же того правитель вь ньѥмь же бысть проказа. аще ратаи. аще же рабь. аще же домовьникь. аще же трьговьныкь. помогль боудеть вь таковоѥ сьгрѣшенїе. и томꙋ роуцѣ да оусѣкоуть: — .дı. Клѣветникь таковеи жде страсти покиньнь ѥсть: — .еı. Нароуҷитїе разьбойницн. на мѣстѣхь на нихьже разбои творѣхоуть. повѣшени да боудоуть. и подобаѥть да видѣнїа ради оубоѥть се наҷинающеи таковаꙗ. и да боудеть оутѣшенїе сьродьникомь оубиѥныхь ѿть ныхь: — .ѕı. Разьбойника лѣть ѥсть комоуждо безьбѣдьно оубывати: — .зı. Иже кь ратнимь своѥю волѥю. ѿть нась приходеще. и наше сьвѣти казьвѣщающе нмь. на висѣлицахь повешають се или сьжегаѥмы бывають: — .иı. Аще нѣкьто вѣдїи. рекьше хотенїемь домы зажежеть или врахь жита близь домꙋ лежещь. облиҷень бывь ѡгьнѣви

прѣдань боудеть. аще же вънѣ града таковоıе сьтворить. да оусѣкоуть емоу роуцѣ: — .ѳı. Ратнїи и иже ѡть нась кь нимь сами приходеще мьчемь моучеть се: — .к. Иже ȥаколѣнїемь влышьбы творити. рекьше жрьтвами вьȥьбраниено ıесть твореи же таковаıа мьчемь моучить се: — .ка. Иже на врѣдь чловѣкомь бѣсы приȥывають. аще не вь невѣдѣнии се сьтвореть. мьчемь моучеть се: .кв. Рабы или свобождени. вьȥлыгаюше и оуводеще и свободнїе биıеми и постригаıемы боудоуть и роукы да оусѣкоуть се имь: — .кг. Ѡтрицаıеть ȥапокѣдь ѡбе роуцѣ оусѣцати: — .кд. Аще бежавьшаго раба прїимѣть кто. да оудасть его господинноу его сь дроугимь такимь жде. или .к. ȥлатьникь. елищи же аще прїиметь его. толищи вьȥрастаıеть каȥнь:— .ке. Не вьсхытивьшаго нѣкоую вѣщь имѣнїа ѡть пожара. или ѡть троуса и паденїа домовь. или ѡть истоплıенїа корабьлıа. или на приıемьлıющаго таковїе вѣщи имѣнїа до сконьчанїа лѣта того вьспоменоувьшѹ прѣдь соудїами господинѹ его четверицѣю да вьдасть се. по лѣте же томь соугоубицеıю: — .кѕ. Ȥа петь лѣть оугасаıеть грѣхь прѣлюбодѣıанїа. нь сего глаголıемь ѡ сьгрѣшьшыхь сь

женою хотенїемь ѥе: — .кꙁ. Оучещен неꙋьстивимь повелѣнїемь конаꙋьнїи моуцє повиньны соуть: — .кн. Манихѣи. иже христїани бывьше. по томь манихѣиская сьтварающе. или таковїе свѣдающе. и не прѣдающе ихь кнеꙁемь. конаꙋьнїи моуцѣ повиньны соуть. и иже кь санохь. или кь воиньствѣхь или вь сьньмищихь соуще. дльжьны соуть пещи се еда ѡть ныхь ѥсть кто таковь. аще же оувѣдевьше и не прѣдадеть его. аще и правовѣрьнїи сꙋть. конаꙋьноую моукꙋ подьимоуть: — .кѳ. Манихѣи и по сьмрьти ѡбличають се и ꙗко никьто же ихь не наслѣдить ѡть ꙁавѣта. или ѡть неꙁакещанїа. аще и сьродьници боудоуть правовѣрьномꙋ. раꙁьвѣ дѣтїи. нь вьносить се имѣнїе ихь вь наше скровище. тькьмо бо дѣти ихь правовѣрьны соуще наслѣдоують ѥ. таковая же и ѡ Донатїанѣхь: — .л. Твореи елиньскые жрьтви. или поꙋитаѥ идоли. или каде ихь. или ливань сьжиꙁаѥ имь. коньꙋьнїи повиньнь ѥсть моуцѣ. такожде моуꙋить се и помагающеи имь. и сьвѣдоущеи ихь. и слоужещеи же жрьтвамь: — .ла. Аще жидовинь христїанина раба имыи. и ѡбрѣжеть его. да ѡтсѣкоуть емꙋ главꙋ: — .лв. Аще жидовинь дрьꙁьнеть раꙁьвратити

христїаньскы помисли. главьнѣи моуцѣ повиньнь ѥсть: — .лг. Иже спωдωбивь се светаго крьщенїа и пакы елиньствоуѥть. коньуьнїи повиньнь ѥсть моуцѣ: — .лд. Ѿтстоупльшеи ωть правовѣрьныѥ вѣры. и ѥретици бывьше. или идоломь пожрыше. или пожрѣти комоу ωбѣщавьше се. не могоуть завѣщавати ни даровь дати. ни ωть завѣта же ни ωть незавѣщанїа вьзымати уто не могоуть:—.ле. Оубивїи вьсходещаго по родоу. или сьходѣщаго. или сьродьника. ωгьнѣви прѣдань боудеть: — .лѕ. Рабь свѣдїи и помагаѥ на вьсхыщенїе госпожде своѥ. ωгьнѣмь да сьжежеть се: — .лз. Огьнѣвы прѣдають се рабы. иже на животь господїи своихь сьвѣщавьше. и ты раби моууены да боудоуть. оубиѥноу бывшоу господиноу. елиціи же глась его слышавьше. или бывшии на нь сьвѣть поуювьше. се. аще вь домоу и аще же на поути. или вь селѣ се прилоууить се: — .ли. Иже оууить варьвары кораблѥ строити. главьнѣи моуцѣ повиньнь ѥсть: — .лѳ. Иже нашьдьшаго на нь оубыѥть. вьнѥгда хощеть самь ωть нѥго оубиѥнь быти безь вины ѥсть: — .м. Вьсхыщаюи женоу или ωброууеноу. или не ωброууеноу. или оудовоу. аще благородна ѥсть. аще

же рака. или свобождена. паче же аще благослови боудоуть жены освещены. аще и свою кто оброученицу вьсхытить. аще оубо сь орoужїемь. рекыше сь мьчи. или сь дрькольмы вьсхыщенїе сьтворить таковїи мьчемь моучить се. помагающеи же ему. или сьвѣдоущеи и послоуживьшеи. или волею подьемьше. или кое любо поспѣшенїе вьвѣдьше. си биемы и острижени боудоуть. и носы да оурежоуть имь. аще же свѣнь коего любо оружїа вьсхыщенїе сьтворише. сьтворышему оубо вьсхыщенїе да оусѣчета се роуцѣ. помогьшеи же таковымь на вьсхищенїе. и свѣдоущеи и послоуживьшеи или волею подьемьшеи. или кое любо поспѣшенїе имь вьвѣдьшеи. биеми и постриժеми кьнь оть прѣдѣль изьгнани боудоуть: — .ма. Аще кто домачедьць или рабь. о вине клѣвещеть на господина своего. да оусѣкноуть ему главу. и справьлену бывьшу налѣжещему оклѣветанїю. и свобожденїи вину наводѣ на свободивьшаго и. или на наслѣдьника его. тоужде подиметь моуку. якоже рабїи, и домачедьцїи: — .мв. Иже прѣлюбодѣя сь своею женою сьплѣтыша се ѕаставь. аще приключить се ему оубити его. неповиньнь есть яко

оубіица. аще же кто ѩко подобьно зазрить нѣгоего посмѣѩти се хотеща цѣломоудрїю жены своѥе. и възвѣщенїа три писанїемь послѣть кь нѥмѹ. имоуща свѣдѣтельства моужь достовѣрьныхь. и по тѣхь трехь писаныхь свѣдѣтельствѣ. обрѣщеть его повѣсти дѣюща сь своѥю женою. аще оубо вь своѥмь домѹ. или вь домѹ жены тоѥ. или вь домѹ прѣлюбодѣѩ. или вь пирѣнїи. или вь мѣстѣхь соущихь прѣдѣ градомь. власть ѥсть моужевы своима роукама таковаго оубыти. никоѥ же бѣды того ради не боѥщоу се. аще же на иномь мѣстѣ того обрѣщеть сь своѥю женою беседоующа. или вь црькви. да призоветь три послоухы додостовѣрьны. и прѣдати сего о винахь истезающемѹ. томоуждо истиньною свѣдоущѹ. по трїи писаны и свѣдѣтельствѣ. сь таковою женою отбрѣтьша се. таковаго оубо ѩко оть сего такмо прѣлюбодѣнства винѣ повиньна соуща моучити. иниѥдиномоу же номѹ не възискаѥмо оуказанїю власть же ѥсть моужевы. ѩко аще хощеть на свою женѹ глаголати. и по закономь виноу вѣсти на ню: — .мг. Жена оть моужа сь своимь рабомь прѣлюбы сьтворьши. сама оубо биѥма и остриженa носа оурѣза-

нїє прїиметь. изьгоннма же и отъ града вь иємь же живеть. и вьсего своюго отпадеть имѣнїа. рабь же сьтворивїи сь нею прѣлюбы мьчемь моучить се: — .мд. Жена не имоущи моужа и сь своимь рабомь сьмѣшающи се. аще не имоущїи дѣтїи се сьтворить. бинєна и остриженa да боудеть. и таковїи рабь биюнь и остриженъ да продасть се. и цѣна его вь царьскоює скровище да вьнесеть се. аще же имоущи дѣтїи се сьтворить. и имѣнїе юе вьсе по господьскомꙋ образꙋ дѣтемь неизьмѣньно да хранить се. потребѣ единои оу нює прѣбывающи. и цѣна же проданаго раба дѣтемь приходить: — .ме. Прѣлюбодѣи. быюмы и остриженн носа оурѣзанїе приюмлють ходатаи же и слоугы такокомꙋ нечьстїю бывьше. биюни и остриженн отноудь да ижденоуть се: — .мг. Иже соуди нномь соудомь. или прошенїемь соупьрьника. кльнеть се вь црькви прѣчьстаго еваггелїа прикасаеть се. и аще по томь кльнеть се. и обличень боудеть. да оурежꙋть емꙋ езыкь. тожде и о свѣдѣтелюхь творить се: — .мз. Брать на брата велнкы вины не можеть двигьноути поиеже и не оуслышань боудеть. и изгнанїю повинььнь юсть: — .ми. Вьсхыщаю землю

чюждꙋ. или прѣлагаѥ прѣдѣли. сьгоубь вьсхыщеноѥ да ѡтдасть: — .мѳ. Аще сѫѣнь соудиꙗ ѡтреченїа. и ѡтнметь кто нѣкоую вѣщь. аще оубо своѥ емꙋ ѥсть ѡтпадаѥть господьства его. аще же чюжде. да вьдасть господинꙋ его то истоѥ и цѣнꙋ его: — .н. Потребовавїи конѣ до оурeчена нѣкоего мѣста. аще же прѣмѣнить оуреченоѥ то мѣсто. и по прилоучаю боудеть конѥвы врѣдь или сьмрьть. ть слово да вьздасть и господина конѥвы весь пакости сьблюдеть се. аще такмо не ѡть небрѣженїа или ѕлодѣнствомь конѥви сьтворило боудеть страсть: — .на. Ѕатворивїи чюжде ѡвьце или иноу которою скотинꙋ. и скоудотою пище оуморивь. или инако како оуморивь. соугоубь ѡтдати ѡсоуждаюсть се: — .нв. Коѕломь или воломь. или конѥмь. или вепрѣмь, или инѣмь нѣкымь ѡбьчетомь сьшьдьшемь се. аще оубо прьвоѥ нашьдь на дроугїи оубиѥнь боудеть ѡть нихь или прободень. беѕь вины ѥсть оубивьшаго господинь. аще же нашьдь прьвоѥ оубиѥть. повиньнь биваѥть господинь оубивьшаго. да или животинꙋ ѡтдасть господинꙋ оубиѥнаго. или весьпакостноѥ емꙋ да оустроить: — .нг. Иже вь станохь и вь пльковь на консцѣ кра-

доущние. аще оубо ороужїе крадоуть соурово повелеваюмь бити ю. аще же что ѡть ꙗрьмьникь. рекыше конь. или мьще. или ослѣ. таковымь роуцѣ оусѣцати: — .нд. Иже вь коюмь любо градѣ крадоущимь. единою оубо се сьтворьшимь повелѣваюмь. аще богати и свободьны соуть. да вьзькратившe оукраденою. и соугоубицею толикожде да вьдадеть. татьбꙋ прѣтрьпѣвьшемꙋ. аще же оубозы соуть се сьтворьшеи. биюми да иждеоуть се аще же не единою нь многащи вь татьбѣ ети боудоуть. роукы имь да оусѣкоуть се: — .не. Татика раба господинь или весь пагоубы да сьтворить окраденїе подьюмьшаго. или аще не хощеть сего сьтворити. раба вь сьвршеною ѡбладанїе да прѣдасть ѡкраденїе понесьшемꙋ: — .нѕ. Чюждаꙗ стада ѡтгонещеи. единою оубо се сьтворьше. ѡть прѣдѣль да иждеоуть се. аще же и третицею ѡбрѣщоуть се на таковою дрьзьноувьше. да ѡтсекоуть имь роукы, ꙗвѣ же юсть ꙗко ѡтгьнаною ими стадо оу своюго господина пакы да поставить: — .нз. Иже мрьтвїе вь гробѣхь сьвлачеть. да ѡтсѣкоуть се роукы ихь: — .ни. Иже вь ѡльтарь вь дьне или вь нощи вьходѣ ѡть соущих вь немь свещенїи нечто

оукрадаѥ. да ѡслепить се. аще же вьнѣ ѡль-
тарѣ. ѡть иниѥ црькве оукрадеть что. биѥмь
и ѡстриженъ ѡть прѣдѣль да иждenеть се:
— .нѳ. Имѣѥ женѹ и блоудь творе ѡть нѥе.
двеманадесете изьмѣнама да накажеть се. и
не имїи жены и вь таковїи же грѣхь вьпа-
даѥ. шестїю изьмѣнь да накажеть се: — .ѯ.
Аще же оубо женѹ имыи. и сь своєю рабою
смѣшаѥть се. позьнаноу бывшѹ дѣлѹ. ть
оубо биѥмь да накажеть се. мѣста же того
кнезь вьспрїємь рабѹ. вь иноую ѡбласть да
продасть. и цѣна ѥе вь честь людьскаго скро-
вища да вьнесеть се: — .ѯа. Сь чюждею
рабою блоудь творен. аще оубо ѥсть богать
да вьдасть за грѣхь свои господинѹ рабы.
.лг. златникь. аще же оубогь ѥсть. да боу-
деть биѥнь. и ѥлико можеть противѹ мѣрѣ
триdесете и шесть златьникь да вьдасть:—
.ѯв. Иже сь чрьноризицами или сь свещеними
дѣвами стоудь дѣюще. ꙗко невѣстѣ христовѣ
црькви роугающе се. носа оурезанїе да при-
моуть. ти же и чрьноризьцѣ или свещенїе
дѣви сь ними же ты растьлише се: — .ѯг.
Иже свою коумѹ имѣнемь брака поиметь. или
инако пльтьскы сьплѣтаѥть се сь нѥю. коу-
пьно ѡбѣма носа да ѳурежѹть. ꙗвѣ же ѥсть

ıако црьквıе распоустита се. аще же оубо ѡть моужа сь коумою се сьтворить. казьнь оубо таковоужде прїимета. кь сим же и оубиıена боудета: — .ѯд. Иже прѣлюбодѣıанїе творещꙋ свою женꙋ свѣдїи. и не ѡтпоущаıеть ıеи. биıемь да иждеметь се прѣлюбодѣıеви же и прѣлюбодѣници нось да оурѣжеть се: — .ѯе. Иже сь дѣвою, отроковицею сьмѣсить се. тоıе оубо изволıенїемь. не вѣдоущемь же родителıемь дѣла. оувѣдѣноу же бывьшꙋ семꙋ. аще оубо хощеть поıетї ю жене. и сьвѣщаıють и родители. да боудеть сьчетанїе. аще же едииь ѡть родителю. си рѣчь ѡтьць или мати не вьсхощеть. аще оубо ıесть богать растьливыи. растлѣвьши ѡть ıего отроковици да вьдасть злата литрꙋ единꙋ. се же ıесть .ов. златника. аще же ѡтноудь боудеть оубогь биıемь и ѡстрижень да иждеметь се: — .ѯг. Ноуждıю сьтворити отроковици и растьливь ю носа оурѣзанїе подьиметь. дав ıеи и трѣтїю честь имѣнїа своıего: — .ѯз. Растливыи дѣвицꙋ прѣжде вьзраста сирѣчь прѣжде. гı. лѣть врѣменѣ. носа оурѣзанїе подьиметь. и половинꙋ имѣнїа своего да вьдасть растлѣвьшии отроковици. — .ѯи. Иже чюждꙋ ѡброученицꙋ растьлить. аще оубо из-

колюенїемь отроковице. да оурежеть се ему нось. аще же не по изьволюенїю юе. по таковѣи казьни. и третїю уесть именїа своего да вьдасть растлѣвьшїи оть него: — .ѯѳ. Крьвомѣсьци. аще ли уеда сь родители. си реуь или ѡтьць сь дьщерїю. или сынь сь матерїю сьмѣсить се. или братїа сь сестрамы мауемь да оусеуены боудоуть. по иномоу же сьродьству другь кь дроугу сьмѣшающе се. се же юесть аще ѡтьць сь женою сына своего. или сынь сь женою ѡтьца своего. рекьше сь мащехою. или ѡтьуимь сь падьщерицею. или брать се женою брата своего. или стрыи сь сестриуьною. или сестриуишь сь тетькою. или сь двема сестриницама. или сь матерїю уюждею и сь дьщерїю юее вь вѣденыи сьмѣшающе се. таковїи биюеми носа оурѣзанїе да прїимоуть сами же и сьродьнице сь ними же ѡскврьнише се: — .о. Иже двѣ женѣ имѣти покоусить се. не закономь нь ньрава изьлюенїемь. добрѣ подьиметь прѣлюбодѣюанїа казьнь. послѣди же сьветавьшїа се ему жена. аще не вѣдевьшїи его. юко имать законоую жену. помилована боудеть: — .оа. Аще жена вь уревѣ имоущи. и зло помисаить на своюоутробу. юко да изьврь-

жеть младѣньць. бнюема ѡть прѣдель ижденеть се: — .ов. Иже бракѡмь сьвькоупьлающе се. или инако пльтьскы сьплѣтающе се братоучеди. и иже ѡть инхь дѣти раждающїе се тькьмо. или ѡтьць или сынь сь матерїю и сь дьщерїю. или два брата сь двѣма сестренницама. или сестричишь сь женою стрыю своего. или два брата сь матерїю и сь дьщерїю. или сыновь сь женою стрїа своего. или стрыи сь бывшею женою сестричища его. прьвѣе да разлоучеть се и к томꙋ бинени да боудоуть; — .ог. Иже стоудь дѣють сь моужьскомь поломь. и творен. и пострадавыи ѡть нюго. ѡба мьчемь да оусѣчета се. тькьмо аще пострадавїи. мьнїи боудеть двоюнадесете лѣтꙋ врѣмене.. тогда бо не сьврьшенїе вьзраста его. таковїе моукы изьбавить его: — .од. Иже сь бесловесьними. стоудьное дѣло творѣть. рекьше сь четврѣногыми скоти. да оурѣжеть се имь срамьнии оудь: — .ое. Аще кто стьбьлие своюе нивы хоте пожещи. вьложить вь ню ѡгьнь. ѡгьнь же вьньмь се чюжде попалить ниви. или чюжде попалить ниви. или чюждь виноградь. подѡбаюеть соудїи истезати. и аще оубо невѣждьствѡмь или небрѣженїемь вьждегышаго

ѿгьнь попалѥно бысть. аще не сьблюде силою. еже прѣнити пламени на чюждѹ нивѹ ꙗко не брѣгь таковїи и ѡблѣнивь се ѡсоудить се. аще же ѡнь оубо вьса сьблюде. вьнезаапоу же вѣтрь припадь ѡгньныи на чюждѹ нивѹ, или на виноградь прѣнесе. неповиньнь ѥсть иже ѡгнь вьжеже: — .ог. Аще по нѣкоѥмѹ прилоучаю домь нечїи запалить се. и ѿтоудоу ѡгнь изьшьдь прилѣжещїе доми пожежеть неповиньнь ѥсть иже прѣжде запаливи се: — .оз. Аще кто свободьнь или рабь. и по которѣи любо винѣ дасть зелїе пити. аще жена моужевїи. аще же моужь женѣ. аще же раба госпожди. или рабь господинѹ. и таковыѥ ради вины вь болезьнь вьпадеть. иже зелїе испить. и приключить се емѹ ѿть того истещи и оумрѣти. сьтворивїи се мьчемь да оусѣчеть се: — .он. Иже твореть глаголѥмаꙗ хранила. рекьше оузлы. мнеще се на любовь чловѣкомь даꙗти сїе. таковїи разьграбьлѥнїи бывьше да ижденоуть се: — .оѳ. Творен оубїиство волѥю. коего оубо аще ѥсть вьзраста мьчемь моукѹ да прїиметь: — .п. Седьмы лѣть ѿтроче или бесьныи, аще оубиѥть кого неповиньнь ѥсть сьмрьти: — .па. Аще ѿтьць ѡглаго-

лѣть ѡ оубїнствѣ нѣкоего дѣтища своего и ꙗвить се клѣветою се вьздвигь. не творєть ємꙋ бєчьстїа: — .пв. Иже мьчємь оударить нѣкого. аще оумрѣть оударѣнїи. мьчємь прїиметь моукꙋ. аще же оуꙗзьвѣни не оумрѣть. давьшемꙋ ꙗзьвꙋ да оусѣчєть се роука. понєже ѡтноудь мьчємь посєщи дрьзьноуль єсть: — .пг. Свадѣ междꙋ нѣкими бывыши аще приключить се комꙋ оубиєнꙋ бити. соудїе да видєть сьсоуды ими же сьтвори се сьмрьть. и аще ѡбрѣщоуть дрѣвы дебєличи или камѣнїемь великымь или пахонїемь сьмрьть бывшю. се сьтворьшемꙋ роуцѣ да ѡтсѣкоуть. аще же лагьчшѣними крзьньми прилоучить се быти сьмрьти. бывшє сего да иждєнєть: — .пд. Аще кто вь свадѣ роукою оударить нѣкого и оумрѣть быємь да иждєнєть се: — .пе. Аще кто своего рака. ремєнїемь или паницамы быєть. и ѡть сего приключить се томꙋ оумрѣти. не ѡсоудить се господинь єго ꙗко оубїица, аще же безь мѣри поудєть моучить се: — .пѕ. Неволєю оубїнстко сьтворивыи. изьгонить се: —

Грань .м. О раздєлєнїи корнистїи: — .а. Иже на противьнїе побѣдꙋ поставивьше корнистемь нѣкымь. ꙗкоже пѡдѡбаєть

ѡбрѣтающиими се. шеста честь тькьмо ѡтиметь се вь людьское скровище. по равьнѣ чести и властели и ѡбладаюемии прочее вьсе да раздѣлеть. довьлѣють бо болѩромь. приложенїе ругамь ихь. аще же обрѣщють се нѣцїи ѡть тѣхь болѩрь изьредьнѣе храбровавьше. воевода ѡть прѣжде реченїе чести людьскаго скровища власть имать дати имь почьсть. по чести же иже вь брани ѡбрѣтающаго се. и иже вь станохь ѡставьшимь се хранитель прїиметь: — Коньчаше се сь Богомь грани градьскаго закона числомь .м.— —

„Гласник друго одељење
књига VIII.“

IV.

ПОСЛАНИЦА ЦАРИГРАДСКОГА ПАТРИЈАРХА ГЕНАДИЈА II. СКОЛАРИЈА (1453—1459) СИНАЈСКИМ КАЛУЂЕРИМА.

У овој су посланици важни одговори и објашњења патријарха Генадија неколиких канонских питања синајских калуђера. Из ње се дознаје како су се тога времена догодили изгреди и канонске распре у Синајској лаври. Генадије их назва „*скандалима*“.

Какве су канонске природе била та питања, докучује се из одговора и објашњења Генадијевих. Свакако је вриједно да се сврати на њих пажња, особито на оно гдје су споменути: херцег Стјепан Косача, православни владика, како се у посланици вели „шть Боснѣ“, и „кудугери“ (богомили) захумски.

Патријарах Генадије вели да је тај владика (штета што му није споменуо име) обратио многе од „кудугера“ у православну цркву. А за херцега Косачу вели да је у души пра-

вославан, али јавно то не исказује, јер има у држави многобројне „кудугере“.

Има доказа и у нашим домаћим листинама како је херцег Стјепан нагињао више православљу него богомилству. Доста је споменути милешевскога митрополита Давида који је био на самрти Стјепановој у Новом у Драчевичкој жупи 1466 год. и написао му „тестаменат“. Привидно је био богомил с разлога које спомиње патријарах Генадије. По својој прилици је овај Давид био онај православни епископ од „Боснѣ“, што је многе „кудугуре“ обратио у православну цркву.

Да су Генадије и Халкокондил називали српске богомиле „кудугерима“, споменуо је Голубински у историји православне цркве бугарске, српске и румунске на ст. 592—594. Он мисли да су их они тако назвали по ливанскијем Друзима који су се звали „кудугери“, и привлачили у своју секту „манихеје“. А манихејима су се често звали бугарски и српски богомили.

Може бити да су Орбин и Лукари назвали по томе Херцеговину „Худвергијом“.

Херцег Стјепан давао је прилоге у: Јерусалим, Синај и Свету Гору.

Калуђери синајског манастира дошавши у забуну с тијех Косачинијех прилога и милостиње, запитали су цариградскога патријарха Генадија II, могу ли примати херцегове прилоге и за то га по обичају јавно спомињати у цркви на литурђији. А нијесу били на чисто ни с босанскијем владиком, па су такођер питали: гријеше ли што га јавно спомињу у цркви.

Патријарах им одговара:

„Ако овога епископа спомињете, не гријешите; он је православан; обратио је многе „кудугере“ у православну цркву; њега је завладичио онамошњи православни патријарах. Ово је довољно, кад би дошао на Синај, да може служити литурђију. И ако би вријеме одкрило да је и његово православље сумњиво, ни у ком случају не треба да будете увријеђени тијем што сте преварени, јер Господ рече: „примајте пророка у име пророчко“. А блажени Јован вели: „свак ко исповиједа Господа Исуса Христа, од Бога је, а ко га не исповједа, није од Бога. Тога ради и света црква прима човјечију исповијест и задовољава се њоме. Човечије мисли и будућност нико не зна до само један Бог“.

За херцега Стјепана вели:

„Ако пошаље милостињу, примете је, јер је и њему на корист да се одржи у хришћанству. Али га не спомињите у цркви, пошто јавно не исповиједа хришћанство, него у вашој трпезарији у молитви и благодарењу: *„да Господ Бог сахрани живот господара херцега и друге с њиме с најближим синовима цркве“* и т. д.

Кога би интересовали и други одговори и објашњења патријарха Генадија, наћиће их у тексту патријархове посланице коју овдје цијелу прилажем. А вриједно је да их наше свештенство зна, ако их до селе није знало.

У 63 књ. Глас. српскога ученог друштва саопћио је проф. Љуб. Ковачевић 5 прилога за црквену и политичку историју јужнијех Словена. Међу њима је (IV. прилог) посланица Генадијева, али је с почетка окрњена готово за једну трећину. Ну, добро је што је и тако не потпуно штампана. То је припомогло да се нађе друга у којој има оно, што у тој нема, а та је у Народној библиотеци у призренском рукопису бр. 399.[1] Да би је имали цијелу, исписао

[1] У овоме је рукопису Душанов законик који је г. Ст. Новаковић штампао с опширнијем објашњењима у

сам је и намјенио вриједном црквеном листу „Истини“.

Напомињем још и то: да сам скраћене ријечи растварао и цијеле писао, и ради бољега разумијевања и лакшега читања замијенио стару интерпукцију новом, и гдје је требало — мала слова — великијем. Све је друго тачно као у изворнику.

Биоград 1888 год.

„Разсужденіе вьсе светѣишего патріарха кѵрь Генадїа Сколаріа, раздрѣшеніе винамь некимь кьиже вь светѣи шбытели светїе Гшри Синаискые живѹштїимь инокшмь чьстиѣишомѹ вь иноцехь кѵрь Масиѯимѹ по мирьскомѹ Фїшнѹ.

Чьстнѣиши вь иноцьѣхь и намь ш господи вьзлюблени сыне и вьжделенне, благодать и милость и мирь молитвѹемо ти шть Бога вьседрьжителıа. Писанїа вашего благоговеиньства пріидоше кь намь прѣжде врьзеннаа и шть насѧ вьсполанна кь чьстнѣишомѹ Єѯархѹ кѵрь Ішаннѹ: шть того ѹбо и шть чьстнѣишихь старьць кѵрь Ішакѵма и Григоріа Си-

Биограду 1870 год. У рукопису нема године кад је писан, али по знацима у њему није млађи од 16 вијека.

наитѡхь разꙋмехѡмь о здравию ти и взрадовахом се. Да ꙗко ѡбьꙗвише намь иноци ѡ тамошнеи скандале ѕѣлѡ ѡскрзбихом се, ꙗкоже истине боритель весь изьѡбрѣте непьштеваніа и слꙋги да поколѣблеть и смꙋтить ветꙋю ѡбытель Сінаискꙋю, иже не тьчїю пристаниште живꙋштїимь вз ней инокѡмь, нз и взсемь иже вз странахь христїанѡмь пристаниште и дꙋшевна полѕа и слава Бога нашего Іись Христа-и наша похвала, ѡбрѣтохом се ꙋбо и болѣзнꙋюште вз дьнехь ꙗкоже хошти ꙋвѣдети ѡ иноцехь, нз множае болѣзни ѡскрзби ни вешть таа.

Сего ради ревностїю свештенодвижно понꙋдихѡмь благоговеніе инокы сіе да взвратет се и скореише и ширьше хотеште ѡть нихь ꙋвѣдети за множаише же извештеніе и вѣрꙋ чьстнѣишу пишемо мало и речми простеишими да взси тамо сꙋшти взмогꙋть сіа разꙋмети и смирет се дꙋше вз семь вз славꙋ Божїю.

Прьво ꙋбо разꙋмеите взси живꙋштеи вз светѣи ѡбители Сінаискіе прѣподобнеиши свештенноиноци ꙗкоже архїерества ѡставленіе вз сакомꙋ їепіскопꙋ не свершает се тьчїю егда пріидеть вз хиротонисавшꙋю его црьквь и архїепископꙋ своемꙋ и патріархꙋ, и

речеть вин҄ѹ и пріметь свобод҄ѹ ѿставлѥнія, и инь поставит се въ чин҄ѹ єго, и мнѡѕи ѿставише, нъ не ѿставн ихъ патріархь, и црькви биш҄е їєпископи, и деиство имѹть.

Аште ѹбо боголюбнвѣйшии їєпископь Синаинскы съвѣтовань или повѣльнь ѿть светѣишаго патріара їєросалимскааго држжить прѣдстольство и не съблажнаите се за сіє, нъ пріимѣт҄е єго съ вьсакымь извештеніємь. Понѥже не приємли подь ѡсѹжденіємь єсть раздорникохь и съблазнотворцьмь.

Второє архїєреи їєпископу дльжьнь єсть літѹргисати съ діаконѡмь въ митрополіи и въ съборѣ мнѡжьства за благочиніє и величьство и почьсти архїєр҄еиства. Нъ своєи келіи и въ параклисіи можеть літѹргисати и ѡсвѣтити се съ фелонѡмь и ѡмофорѡмь слѹж҄ештѹ єдиномѹ инокѹ; ибо свешт҄енство діаконово висить на своштенствѹ їєпископовѹ їєреѡвѹ, и сего ради діакѡнь не можеть літѹргисати самь; свештенство же архиєрешво виситъ нь свештенствѹ діаконовѹ, сего ради можеть літѹргисати безъ діакѡна. Архїєреи же свешт҄енникь єсть паче же начелник свештенникѡмь. И сіє сказѹєть име єго, и ѹбо свештенникь можеть літѹргисати без діакона, множає паче архїєреи.

Сице літѹргѵсаахѹ иже въ блъжении памети въсесветѣиши патріархъ кѵръ Єѵѳіміє и кѵръ Маѳеи[1] и инїи горе на катихѹменѹ патріархїє и въ параклиси светаго Ѳеѡфилакта близъ келїє ихъ; нъ въ и съборнеи црькви праздникѡхъ літѹргѵсахѹ съ чинѡмъ. Въ семъ ѹбо толико можетъ літѹргѵсати тамошни їєпископъ самъ, колико и въ светемъ Ѳеѡфілакто светыи патріархи ѡнїи, понѣже нѣсть тамо градъ ни миръ ни людство мирьско; нъ пѹстинѧ и монастиръ и иноци таже ѡтъ нѹжде и законопрѣложенїє биваєтъ.

Аще ѹбо не ѡбрѣштет се дїакѡнъ, сегѡ ради да ѡстанетъ ѡсвештенїє їєпископово и инокѡмъ хотештимъ ѡсвѣтити се ѡтъ нѥго. Ним же расѹждаємъ множае ѧко светѣиши патріархъ їєрусалимскыи, а ѡте неиматъ дїакона въ великѡхъ праздникѡхъ да не ѡстанетъ літѹргѵа его и ѡсвештенїє христїаномъ поклѧнѧюштимсе. Да биваєтъ сице, да ѡблѣчетъ свештенѹю ѡдеждѹ патріархъ въ ѡлтари и стоитъ вънѹтръ въ мѣстѣ светые трапѣзє, и єлици сѹть аште и мнѡѕи свештеници стоєтъ вънѹтръ єдинже проскомидисатъ, да съ-

[1] Довде нема у 63 Гласнику.

творить вхҳѡдь сх светыми и прѣдаваеть ихъ патрїархꙋ, и сице биваеть свештенна лїтꙋргїа. И патрїархъ ѡсвештееть люди, ꙗкоже ест обычаи и трѣбꙋванїе, такожде всакь митрополить їепископь егда бꙋдеть нꙋжда лїтꙋргїе и дїакѡн не ѡбрѣштет се.

Ѡ їепископꙋ иже ѡть Боснѣ и ꙗко сътвори тамо многихъ ѡть кꙋдꙋгерх вх повинованїе грьчскые црькви. Сице ꙋлюбочьсти се да и господара херцега, иже есть сдрьжитель чести ѡть Боснѣ, и ихже взможеть тамо сътворити христїани православни вх црькѡвь нашꙋ, хотехъ творещихъ сїе, и ѡть нашихъ некыхъ, нх где ревность таковаа? Ѡбаче господарь ѡнь ꙗвлено ꙋбо не разлꙋчаетсе съврьшенно ѡть кꙋдꙋгерь за отьчьства страхъ властель и строенїемь покривает се да таковаго ради коварства привлечеть дрꙋѕехъ вх дѣиство їепископово ест же внꙋтрь христїанин ѡть мала врѣмене; сего ради испосилаеть кх христїанѡмь милостиню; аште ли не би биль христїанинь, не би хотель метнꙋти сꙋетне именїа своа. Сего їепископа аште помѣнете, не сгрѣшаеть; та епископь православнь, и хиротонїа православномꙋ присномꙋ патрїархꙋ мѣстꙋ томꙋ доволно ꙗко нѣкогда потреба да

літѹргисаа вь шбители. Аште ли негда врѣмѣнишмь ꙗвит се бивь двомисльннь и покрьвень, ниже тогда дльжни есте шскрьбити се ꙗко прѣварени есте, ибо господь нашь рече: ꙗко приемлѩи пророка вь име пророче, и прочаа; блажени Іѡаннь: вьсакь дѹхь исповѣдѹеи господа Іс. Христа, шть Бога есть; и вьсакь не исповѣдѹеи, шть Бога нѣсть. Сего ради светаа црькшвь исповѣданіе чловѣкѹ приѥмлѥть и оудовлꙗет се; чловѣчьска же помишлѥніа и бѹдѹштаа никто же вѣсть, тьчїю единь Богь.

А аште ли принесете милостиню шть господара шного, примете ю, и паче наполѕѹ емѹ да сьдрьжит се вь хрїстїанствѹ. Не помѣнете же того господара на літѹргіи ꙗвлѥнно, понѥже не штькрываеть хрїстїанство. Вь благодарени же трапези нашеи настоештѹ їепископѹ хоштеше молити се ш нѥмь: ꙗко Господь Богь да сьхранити животь господара Херцега, и иже сь нимь сь присними црьковними синови. И решти: Господи помилѹи ш нѥмь единогласно не забавлꙗ, благоговени и христолюбиви постници, вь прѣдстоꙗни своемь молити се ш всакшмь сьздани Божїиемь, да вьзмогѹть помиловати се и исправльше се.

Еште вапросише иноци есут ли проштени да давають Арменомь и Латиномь панагию поклоникωмь. Мы же глаголемь: да даваете имь анафору, ıако христїани суть; сего ради приходеть ωть количаго растоıанїа на поклоненїе гробу Господьню; и убо разделенни суть ωть насъ ради некихь вазисканни вѣрѣ и суть инославни, нъ ıако христїани съ вѣрою и благоговенїемь и просеть ωсвештенїе наше, и мы дльжни есми дати. Что убо не дадите светаа ѱωмь и прочаа, ω невѣрныхь рече, сїи рече Іудеωхь и Саракинωхь и Іелинохь, Манихеωхь и инехь некыихь подобнни творештоу христїанину, не суште христїане; ω них же рече: да негда вазвраштьшу се, поперуть их и растрьгнуть нась ѱи убо и свинїе попираюште и; а иже съ вѣрою приемлюште светаа не суть такови. Слышите и Господа глаголюшта: иже нѣсть на вы, по вась есть, и грѣдуштаго къ мнѣ не изждену вънь. Великое таинство причештенїа, едино не дадита имь. Аште кто ωть нихь хоштеть ωстати ту и разболев се, ωтречет се ωтьчьскїе слави, исповѣт же славу сьборнїе црькве, сподобите его и того причештенїа. Се есть ωбичаи сьборнїе црькве хрїстїанскїе; понѣже и светѣ-

иши патріархь егда приходеште въ праздникѡхь и Арьмѣне и Латине сь всакимь благоговенїемь на лїтѹргїю и не изганıахѹ ихь, нъ приходеште съ православними, поклонıаюште се и цѣлѹюште рѹкѹ патріархѹ и благословлıают се и давають имь анафорѹ, ıакоже ѹбо оученици Христови не изганıахѹ вънь къ нимь приходештихь. Доволно ѹбо есть ıако вы не просите ни приемлете ѡсвештенїе ѡть нихь, понѣже сѹть инославны и разделѥни; нъ аште ѡни просетѣ освештенїе ѡтъ нась, дльжни есми не ѡтьганıати ихь, ıакоже прѣжде рекохѡмь: —

Аште патріархь Ѥросалимскы именемь бываеть и биваемь именїемъ строитель господнѹ мѣстѹ, не съблажаите се ибо въ странахь нашихь продает се и кѹпѹет се архїереиство и ереиство, начьншѹ злѹ семѹ ѡть лѣть. .н. и мьньше и тамо ѹбо иновѣрни приемлюште именїа и дающте и ѡть нѹжде дають; понѣже не можеть инако да бѹдеть. Сего ради чловѣколюбїе божїе праштаеть сїа и разѹмь расѹжденїа. А иже зде биваема есть велики грѣхь, понѣже хрїстїани сѹть и продающте и кѹпѹюште и наказѹют се праведным наказанїемь божїемь. Колико потьштахом се оуга-

сити зло сїе! дадшхь ꙋбо и притчю нашего именїа образь ни бо хиротонисахѡмь кого взземлюште ѡть нюго; нз мнѡгыхь сзтворихѡмз архїерее сз спензомь нашомь; тиюже бѣхꙋ рꙋби инем же образѡмь ї наравѡмь нзбрани и потребни. Нз ни тако взмогохѡмь ꙋгасити злое, и ꙋбо ниже ѡтькриваемь страсти цркковныхь пастирь. Мы разꙋмѣюшта таа, и ведеше танкочестне свештенаа правила, нз паче и сзпокрываемь сїа да не бꙋдеть сзблазнь вь дꙋшахь людьскыихь да не како неразꙋмїе пастирско измѣть ихь вз прѣзренїе, или вз размишленїе ѡ вѣрѣ, или вз сзвршеное невѣрїе. Вѣми же ꙗко ꙋбо прѣстꙋпаюште волю правила архїереи имꙋт сꙋдь Божїи. Хрїстїанское же людьство имать мьздꙋ ѡть иже кз нимь благоговенїа цѣлꙋ ѡть Бога, аште ꙋбо взздешнихь трьпимь и сзкрываемь таковаа иже сꙋть волюю творима, понѣже не взмогаемь исправити мнѡго паче тамо идеже и невѣдѣнїе множаише и ѡбичаи многолѣтни и нꙋжда непрѣмѣннаа. Сїа сице глаголюмь за ина некаа правилнаа прѣстꙋпленїа, да не сзблажнают се, нз ꙋбо сꙋдь прѣстꙋпленїа ѡставет се на нихь. Аште прѣстꙋпають волюю, ибо неведенїе и нꙋжда врѣмень непрѣменнаа,

и сїа проштенїа сѫт достоини ѡть Бога, ви же съблюдаите повинованїе единство възираюште на съставленїе хрїстїанствꙋ. Извѣствꙋемо бо вамь ѡ господи, ꙗко аште въ врѣмѣнехь сихь любопри, прит се съставити тьнкост въ ѡбичаехь црькѡвнихь нашихь и чинохь, иже име въ хрїстїанскои свободе боритель есть хрїстїанствꙋ и немошгна начинаеть, и аште кто сьходить мало да съблюдеть вьса апостольско имать произволенїе и сице его сꙋдить Богь.

Извѣштаем же вамь и дрꙋго што съборнѣише ꙗко ѡть Бога просвѣштюштаго чловѣчьскаа срьдца. Разꙋмѣите нинꙑ ꙗко тьнкословїе благочинїꙗхь не бѣхꙋ ѡть начела въ хрїстїанствꙋ, нь послѣжде више начьньшꙋ ꙋбо ѡть врѣменѣ великаго цара Константина. Ѿть неже ли и вьселенскые быше събори мꙋдрость же и прилѣжанїе прѣдститель црьковныхь и свобода и дрьзновенїе христїанствꙋ лѣтѡмь прѣдходештимь. Сихь тьнкословїе испльни прѣжде же великаго Константина лѣт .т҃и. ѡть съмотренїа господа нашего просто имѣше въ семь хрїстїанство и не ꙋкрашахꙋ е, нь и въ таковеи простоте иметь нашь Ісꙋсь множаиши плодь ѡть чловѣцехь оумирахꙋ ꙋбо за име

Ісꙋсово на вьсакь дьнь хрїстїанство крьви ради нетьнкословныхь хрїстїань, и небесно мѣсто испльни се земьннихь аггель, кꙋпно ꙋбо крьштаюште се множьства и ѡть инехь прѣдаваеми.

И нинѣ хрїстїанство подобно есть ꙗкоже прѣжде Константина ниже царство именемь, ниже црькѡвь свободно, ниже дрьзновенїе ꙗкоже и тогда тьнкословїе же, где есть изѡбрѣтенїе? Нинѣже есть ꙋбо вь книгахь егда же и бꙋдеть произволенїе и разꙋмь не може(т)ь сьблюсти ѡть лѣтныхь нꙋждахь ѡ нихь же прѣдрече Господь нашь Ісꙋсь Хрустось: ꙗко придꙋть таковїе нꙋжде, ꙗко вьзможно и избранїе прѣльстити, прѣтрьпѣвиже до конца, ть спасет се. Нь ни за сїе подобаеть печаловати намь и ѡчаꙗти се, понеже ꙗко не ѡбрѣтаемь нинѣ тьнкословїа скꙋпость и сьмꙋштати се, и иниxь сьмꙋштати; нь паче благодарити Бога вь таковемь ненаучени и дебелости прѣбиваеть хрїстїанство вь мнѡгїе чести земле и мнѕѣхь родехь и езыцнхь мнѡгыхь и сыи вь напастехь мнѡѕѣхь ѡть невѣрныхь сꙋть. И обаче множьство напасти не сьтварати чловѣкы оуклонити се ѡть вѣры, нь готови сꙋть оумрети егда приключит се.

Кто смѣеть решти имь ꙗко не имꙋть мꙋченичьско произволѥніє? Кто изиштеть ѿть нихь дрꙋго тьнкочестїє, или тьнкословїє иже нинꙗ врѣмена не дають? Хрїстїане бо на вꙁстоце и западе мꙋчет се за Ісꙋсовꙋ вѣрꙋ на вьсакь дьнь и трьпеть скрьбы и нꙋжди не исповѣдимїє. Ми же не ѿтьгонимь никоего и ѿпечалꙗемь ꙗко забы число ꙋтрьнꙗго ѥуангелїа, и вꙁ мѣсто .з го. прочате .д. или прочате осмогласникꙁ вꙁ мѣсто .а.го. четврьти и сицева. Сего ради ꙗко рекохѡмь вꙁса сꙁблюдати сꙁ благимь произволѥнїємь и разсꙋжденїє и сꙁблазнь да не бꙋдет вꙁ всехь иноцехь и ѡсвештенныхь да не бꙋдеть вредь избавлѥнїє хрїстїань мирскихь ревности и благоговенстваа, еже имꙋть кꙁ вамь. И за снхь ради винь ниже ѥпископа разделаите се, ниже патрїархово строенїє сꙋдите, еже принꙋждають врѣмена и прилежить сꙁставлѥнїю светїє ѡбители, понѥже ꙗкоже прѣдрекохѡмь, пристаниште ѥсть таа хрїстїанѡмь и слава и похвала. Молю се Богꙋ, да помилꙋеть и вась и дрꙋгїє тамоштнїє хрїстїани, и да не вꙁзрастꙋть напасти ѿть невѣрнихь; аште ли вꙁзрастꙋть напасти, да вꙁзрастеть и благодьть его и трьпенїє ваше и пожданїє кꙁ семꙋ

присно готовит се съ єдинствѡмь и любовїю и съблюдаи каждо ѡбєштанїє своє и чинь єгоже приєть ѡть Бога и съблюдаи небрѣгуштаго, да тьштит се исправити, и не сꙋдите їєпископи ваше, ꙗкоже рече се: съблюдаите тьчїю да сꙋть православни и не оучеште велєнїа сꙋпротивнаа правїє вѣре, ниже єретикомь раздѣленїимь сълїтꙋргусавьша. Дрꙋга же и сꙋть проштеннаа, а ꙗже ѡть произволїєнїа ихь, ѡни єдини ѡтвѣтовати имꙋть Богꙋ. Ви же мьздꙋ ѡть иже къ нимь повинованїа ради иже къ Богꙋ благоговенства съвршенꙋ имате. Іакоже прѣдракохѡмь: воинствꙋєт се и нинꙗ хрїстїанство, ꙗко и прѣжде и въ воинстве тьнкословїє, ниже воєвода нашь Ісꙋсь изискꙋєть, ниже Ісꙋсова мꙋдрꙋствꙋюштеи ниже възможно єсть тьмь. Внимаите и съблюдаите и бꙋихь и грьдихь и съ блазнотворцехь словеса не приємлите. И аште кто ѡть вънѣ пришьдь страннь, такѡвь єсть, и ть єсть съблажнає и, ижденеть єго. Аште сїа съблюдеть и светаа ѡбитель въсегда въ славꙋ Божїю ѡтлꙋчит се ѡтлꙋчаємꙋ врагꙋ чловѣчьскаго спасенїа, и мы испорꙋчаємь вамь извѣстно ѡт Бога спасэнїє ваше єго иштꙋште прѣподобьствїє светаго мѣста того прїєсте. Сїа

твоего ради благоговѣньства сътвараемь ꙗвленно и инѡхь вьсѣхь сыновѡмь ѡ Христѣ братїамь нашимь. И благодать божїа и милость бѹди сь твоею чьстностїю и сь братїами вьсѣми да сподобим се и мы ꙗвлѥннѣ испльнити желанїе еже имѣемь кь светомѹ томѹ мѣстѹ. Аминь, аминь, аминь.

Февроѹарїа, ѕ҃.

Рабь чедѡмь божїимь, смѣренїи Генадїи." [1])

„Истина 1888. год."

---

[1] У призренском нема завршетка, те сам га узео из Ковачевићева прилога из Гласника 63.

V

ТРИ ЛИСТИНЕ.

Међу рукописним старинама у Народној Библиотеци находи се под бр. 397 повеља (ориђинал) на пергамену Стефана војводе молдавскога, писана 1487 год. у Сучави старој молдавској пријестоници, којом утврђује Тоадеру Танси куповину шестога дијела земље Тоадера сина Бълоша у котару Петрештилору.

Поклонио ју је Народној Библиотеци (преко Чед. Мијатовића) Понајот Балша, потомак молдавских Балшића, који су поријеклом од српских — из Зете. Има вриједности за њихову ђенеалогију.

У српској најновијој историчкој књижевности појавиле су се двије врло вриједне расправе о Балшићима уопће, које су истекле из плоднога пера Чеде Мијатовића и штампане: прва у 49 друга у 66 Гласнику Српскога Ученог Друштва.

Учени писац истражујући дуго и проучивши пажљиво многе изворе, темељно је рас-

правио и освијетлио историју знамените куће Балшића: српских у Зети; француских у Провансу; италијанских у Неапољској; и румунских у Молдавији.

Тијем је и српска историја у добитку, коју Мијатовић одавно својим различнијем историчким монографијама знатно помаже обрађивати.

Зна се да су српски Балшићи од друге половине XIII в. па све до 1421 год. имали у Зети у српској краљевини, позније царевини, врло значајну улогу.

По смрти цара Уроша они су независно владали Зетом, бранећи је јуначки како од навале турске тако и мљетачке, док је год било мушкараца у тој знаменитој кући, а то је било, као што рекох, до 1421 год.

Зетски су Балшићи били у сродству: с Немањићима, Мрњавчевићима, Дејановићима, Хребељановићима, Кастриотићима, Мусакићима, Косачама, и Црнојевићима. То је најбољи доказ њихове врсноће и угледа у српској држави.

А какву су улогу имали у средњем вијеку провансалски Балшићи у Француској, неапољски у Италији, и доцније румунски у Молдавији,

расвијетлио је, колико се боље могло, Мијатовић у својим расправама.

*
* *

Хрисовуља (пријевод) на хартији Јω Шербана Кантакузена Васарабе, војводе угровлашкога под бр. 385, којом утврђује милостињу српском манастиру Раваници (Врдник) у Фрушкој Гори, написана је у Букурешту 1687 год.

Да је тај пријепис вјеран оригиналу потврдио је на истој — својеручним потписом и печатом митрополит карловачки Вићентије Јовановић 1777 год.

Писана је српскословенским и румунским језиком и ћириловским словима. Гдје је на њој био печат, заокругљено је црнилом, а унутра написано: „м. златнюга вопна“.

*
* *

Синђелија (оригинал) на хартији под бр. 386 митрополита ужичкога, ваљевскога и шабачког Герасима, дана 1827 год. попу Максиму Стакићу на поповство и поповину у соколској нахији. У њој је на врху црн печат с владичанским амблемом, а у наоколо име митрополитово; на дну његов потпис исплетен крупним грчким словима, као што се обично потписују грчки па-

тријарси и архијереји. Мало ниже другом руком потпис: „Никифор епископ ужички 1835 год.“

Обје поклонио Народној Библиотеци митрополит српски Михаило. (¹)

1

„Милостїю божїею мы Стефань воевода господарь земли молдавской знаменито чиним и сим листом нашим вь сѣм кто на нь узрить. или его чтучи услышить онь же прїиде прѣдь нами и прѣдь нашими бояры великими и малими. слуга нашь Тоадерь синь Бѣлоше. по своюю доброю воли. никим не понужень ѧ не присиловань. и продаль свое правою ѿ иину ѿ своего праваго и питомаго урика. Юдну букату землю. ѿ хотара. Петрещилорь шестую часть що би соби уса-диль село по ниже потокь Корнилорь и по-ниже домь Лазаревь. Та продаль гое букату землю ѿ хотара. Петрещилорь шестую часть. слузѣ нашему Тоадеру Таиси за .ҳ. злати

(¹) Двије су прве листине са скраћеницама које су овдје растворене и попуњен текст. А оно што је са скраћеницама на румунском језику у раваничкој хрисовуљи, остало је овдје како је и у оригиналу.

татарскихь. и уставше. слуга нашь Толдерь Тансѣ. и заплатиль усе и полна то ти више писаль и даль .ѯ. злати татарскихь у руки слузѣ нашему Толдеру сину Бѣлоше предь нами и предь нашими боари. Ино ми видѣвше межи ними добрею воли и тое межь и полною заплату. а ми такождере и ѿ нась есми дали и потвердили слузѣ нашему Т(о)-адеру Тансѣ. то юсть прѣдреченое букату. земли. шестую часть ѿ хотара Петрещилорь. да юсть ему ѿ нась урикь и съ въсемъ до-хомъ му. и дѣте моего и унучатомь его и прѣунучатомь юго и прѣщурѣтомь юго и въ сему роду юго кто са юму изберетъ наи-ближнїи непорушено николиже на вѣки. А хотарь тои букату земли. да есть ωть усего хотара Петрещилорь шестую часть. а на то юсть вѣра нашего господства вишеписаного ми. Стефана воюводи. и вѣрѣ превъзлюбле-нихь синовь господства ми Алеѯандра и Бог-дана Влада и вѣра боарь нашихь вѣра пана Збїари. вѣра пана Нѣга. вѣра пана Думана. вѣра пана Гангура. вѣра пана Драгоша двор-ника. вѣра пана Хърмана. вѣра пана Дажбога. вѣра пана Худича. вѣра пана Іωна и вѣра пана Шефула. прѣкалабо вехотнискїи. вѣра

тријарси и архијереји. Мало ниже другом руком потпис: „Никифор епископ ужички 1835 год.“

Обје поклонио Народној Библиотеци митрополит српски Михаило. (¹)

1

„Милостїю божїею мы Стефань воевода господаръ ѕемли молдакской ѕнаменито учинимь и симь листомь нашимь въ сѣмь кто на нь узрить. или его чтучи услышить ѡнь же прїиде прѣдь нами и прѣдь нашими боѩры великими и малими. слуга нашь Тоадерь синь Бълоше. по своюю доброю воли. никимь не понужень ѧ не присиловань. и продаль свое правою ѿ иину ѿ своего праваго и питомаго урика. Ѥдну букату ѕемлю. ѿ хотара. Петрещилорь шестую часть що би соби усадиль село по ниже потокь Корнилорь и пониже домь Лаѕаревь. Та продаль тое букату ѕемлю ѿ хотара. Петрещилорь шестую часть. слуѕѣ нашему Тоадеру Таиси ѕа .ҳ. ѕлати

(¹) Двије су прве листине са скраћеницама које су овдје растворене и попуњен текст. А оно што је са скраћеницама на румунском језику у раваничкој хрисовуљи, остало је овдје како је и у оригиналу.

татарскихь. и уставше. слуга нашь Тоадерь Тансѣ. и ʒаплатиль усе и полна то ти више писаль и даль .ʒ҃. ʒлати татарскихь у руки слуѕѣ нашему Тоадеру сину Бѣлоше предь нами и предь нашими боари. Ино ми видѣвше межи ними добрею воли и тое межь и полною ʒаплату. а ми такождере и ѿ нась есми дали и потвердили слуѕѣ нашему Т(о)-адеру Тансѣ. то юсть прѣдреченое букату. ʒемли. шестую часть ѿ хотара Петрещилорь. да юсть ему ѿ нась урикь и съ въсемъ до-хомъ му. и дѣте моего и унучатомь его и прѣунучатомь юго и прѣщурѣтомь юго и въ сему роду юго кто са юму иʒберетъ най-ближнїи непорушено николиже на вѣки. А хотарь той букату ʒемли. да есть ѡть усего хотара Петрещилорь шестую часть. а на то юсть вѣра нашего господства вишеписаногa ми. Стефана воюводи. и вѣрѣ превъʒлюбле-нихь синовь господства ми Алеʒандра и Бог-дана Влада и вѣра боарь нашихь вѣра пана Ʒбїари. вѣра пана Нѣга. вѣра пана Думана. вѣра пана Гангура. вѣра пана Драгоша двор-ника. вѣра пана Хърмана. вѣра пана Дажбога. вѣра пана Худнча. вѣра пана Іѡна и вѣра пана Шефула. прѣкалабо вехотинскїи. вѣра

пана Андренка чортовского. вѣра пана Грозн прѣкалаба Ѡхенскогѡ. вѣра пана Іѡна секарь прѣкалаба новоградскаго. вѣра пана Нлънъѡа. спътарѣ. вѣра пана Болдора вистїарника. вѣра пана Петрастаника. вѣра Андренка чашника. вѣра пана Єрьмїа постелника. вѣра пана Шандракомиоа ✗ и вѣра ꙋ сихь боарь нашихь молдавскихь великихь и малихь а по нашеихь животѣ кто бꙋдеть господарь нашеи земли молдавскои ѿ дѣтеи наши. или ѿ нашего родꙋ. или пакь бꙋдь кого богь изберетъ господаремь бити нашеи земли молдавскои тоть що би непорꙋшиль нашего даанїе и потверженъ... и що би емꙋ ꙋтврьдиль и ꙋкрѣпиль за нѫже есми емꙋ дали и потвердили за него вꙋ правꙋю слꙋжбꙋ и за що соби кꙋпиль за свои правїи пинѣзи. а на бꙋлшїе крѣпость и поꙋтвержденїе. томꙋ въ семꙋ више писаномꙋ. велѣли есми нашемꙋ вѣрномꙋ панꙋ Тъꙋтꙋлꙋ. логофетꙋ писати и нашꙋ печать привѣсити. к семꙋ листꙋ нашемꙋ ✗

Пи҃ Іѡ҃ въ Сꙋчавѣ

вл҃то ѕ҃цч҃е (6995—1487)
мц҃ марть .ѕ.

До овога је у пергаменту прећица од црвене свиле на којој је висио печат које га сада нема.

На полеђини:

к н л 8 н р

Ѹрн Делашефа воєво ча вьдн. Тода снь

ш н х н р л р Е:

Бъло н се днто хотарꙋ Петоѣщнло ашѣсе па.

2

Ѥлнцн мнлостнвн бнваютъ, десатнцꙋ помнлованн бꙋдꙋть н всн потщаѥ са совръшатн добродѣтелн. полнн сꙋть дꙋха свата н сїа сподобат са бытн свень Бога жнваго. н наслѣднццн царствїа божїа ѥже ѥсть ꙋготовано ѿ създанїє мнра. н пакн глаголеть нндє вь кннзѣ Монсеѡвн. Слншн Ізранлє н внꙋшн заповѣдн моа ѥлн аще стѣжнтє ѿ нменїа вашего. дадннте ѿ вьсѣх десатнцꙋ. Ꙗко дастса вамь стодесатнцꙋ. Ꙗкоже н богатомꙋ, н праведномꙋ Іѡвꙋ. н добродѣтеле радн н велнкїа мнлостн. оукрашꙋ та ꙗкоже Нѡсыф прѣкраснїн н сподоблоу та ꙗкоже н разбонннкꙋ вран ндѣже ест велнка блаженства. Єже око невнда н оухо не слнша. н на сердцє челонѣкꙋ невннде. что Богь ꙋготова любащнмь

юго. инде пророка Давидь Духомь сватимь. Юдино проси ѿ господа, и то възищу юже жити ми в дому господню вь вса дни живота моегѡ. Зрѣти ми красоти господнїа. и посѣщати церкову сватиню его. сь милостинею. и изволи примѣтати са к дому Бога моего, неже жити ми к селахь грешницѣхь. и благолапїе дому твоегѡ възлубихь, и мѣсто веселїа слави твоеа. Сего ради и аз вь христа бъга благовѣрнїи. и благоустивїи. и хулюбивыи и самодержавныи Iѡнь Шербан Кантакозенно Басьрабь воеводь. всеи земли Оугровлахїи. вноук великаго и прѣдобраго стараго блаженаго. и вь вѣрнїи христиан изрѣднѣишїи и вь покоиних покоинаго Iѡнь Шербан Басьрабь воевода ≛ Ревновах добродѣтели и милостини творити. ꙗкоже ревнует юлен на источники воднїа. Сице желает и душе моа кь богу крѣпкому и живому. Когда прїиду и ꙗвлюса лицу божїю. сь сими добродѣтелми и милостини и апиниввьше. и полезнаꙗ души и тѣлу стѣжавши. Сего ради възлюбихь, и въждѣлаху. вь нѣ добродѣтели и милостини. и сїа милостина поновити и оутвръждати. ꙗко и другїи почикшихь господари. прѣжде бывших у нась

и господства ми сїє милованїє да поновлю и да утвьржду на сеи божественыи монастирѣ. ӡовемїи. Раваница єже єст Подунавїю Оудол Бел'града. идѣже єсть, честїи храмь Вьӡнесенїє господа бога и спаса нашегѡ Ісуса Христа. где почиваєть мощеи светаго и славнаго кнеӡь Лаӡара. И ѿцу егумену Неѡфит. и всами у инокомь живущи вь сватомь сем ѡбителн.

Кась фїє с̃фнтї мьньстири миль дела с̓ фнта мьньстире ѫтоцианїи. сь ѩ аче́ст дер'тик' дєгире. ѫсь дела луна луи авгунайнте кьнд' сьдау мер'тиче шн ла ал'те мьньстири. шнсь анвь кое сьѡрьдниче де аколо делагура ѡкиїи. сьѡдукь ѿрнл'че каду ар'врѩ'. сь ѡбрѣкь пинсьѡдукь деѵин'ди фьрьде камь щифврь дениче ѡкселтуѩль. неавьнд'ниче ѡвьнтуѩль деньтрь камешїи дела мар'цине сьшїодукь ла сф'нта мьньстире саувьн'ӡь.
ско

Пен'трукь ачасть с̃фнть мьньстире. фїинд' ѫцарь стрїинь шн авьн'ду манианте врѣме ⸗ Миль де'ла алци домии бьтрьии маи нанните денои де ан'кьте аспри. И шн венїѩ пьрнйцїи де аколо ѫтоци анїи дешилуа мила ачещїи ѿт' мїеде аспри чєскрїину мансу шипь

вені҄ю ан шипьнь авю анскоа̀те. шипьнь ась-
атоа́рүє ю̂рьла мьньстѝре ⱕ ѫнкіелтѹю ман-
тоцн. шн пѹцин҆ ажѹто̀рн аьѣ сф҃нта мьнь-
стнре де́ аүа́ мн́л. Деүнамь сокотнть домиі-
юмѣ пен҆трѹ а́үєщн ѿтѹміе де́ аспрн үеаѹлѹать
манденаѝте. Деам҆датѹ шнамь мнлѹн́т҆ дом-
нюмѣ сф҃нта мьньстѝре үєскріе мансѹ҃. Кѹа́-
үесть мер҆тннь десѝре вѣ҃болокѝнн. р҃. Кась-
фіе сф҃нтін мьньстѝрн де ажѹторн шндѐ
ѫтьрнре. шѝнкьлѹгьрнлорь де́храмь шедеа́брь-
кьмннте. Ю̂рь доминімѣле шнрьпосацнлорь
пьрннцнлорь домнінмюле вѣүннкь поменіре.
Пентрѹ кьамь сокотнть домніюмѣ, кьма́нде-
фол҃ ше́мандежѹтори ва́ фн́ с҃фнтїн лүа́сть
сѹть де болова́нн дѐ са́ре. Декь́ть аүан ѿт҆-
міе де́ а́спрн. Дереп҆тѹ агѣсі амь дать дом-
ніюмѣ а́үесть хрисовѹлѣ домиінмѣле с҃фнтін
мьньстнрь үе скріе мансѹ҃. Ка́сьанбь а́шѝ лѹа̀
аүесть мер҆тнкь де́ сѝре преа̀нѹ тоть деплн́нѹ
Ашнждирѹ шн ѫѹрма домнінмѣле прекареле
ва алѹце дѹмнеӡе̏ а́фй домнѹ шнбнрѹн́тори
цьрїн аүещїю. аѹден҆нюмѹл҃ домннмѣ҃ аѹ ден҆-
тралт҆ нюмѹ҃. ѫкьл҆ ро́гѹ кѹнѹмьлелѹй дѹмьне-
ӡеѹ. сьа́нбь ѫнон̀ шѝ а́ѫ҆тьрѝ м҃ла претокмѣль
кѹмьскріе мансѹс҃. Кашѝ преаүе́ла домнѹль
домнеӡеѹ. сьл҆мнлѹюскь шн а̀трѹделангать до-

мнїє сѣпъꙃаскь. шинѯꙋѣкалꙋмє ларьпаѡ шнла ферьꙋнрє сьфїє сꙋфлєтꙋл лꙋн, Ниєѿкогофьдо нєпоколѣбнмо порнꙋ мо господства мн. Сєжє и свндѣтєлєн поставн господствамн. Радꙋ ньстꙋрє вє бан,... вєлнкїн боарь Костандинꙋ Брьнковѣнꙋл вєлнкїн лѡгофєть. Іѡрдакє Кантакꙋꙃєно вєлнкїн спат. Крстѣ вєлнкїн внстнѣрн. Алєѯандрꙋ вє клюо Барꙋ Ѹрдьрѣнꙋ вєлнкїн пьхарнїкь. Крстѣ вєлнкїн постѣлнкꙋ Днккꙋ вєлнкїн столннкꙋ. Шєрбань вєлнкїн комн и Нсь бꙋна Грьднщѣнꙋ в логофєть. Н аꙃ Горан логотєть напнсах, в градѣ Бꙋкꙋрєщн. Н ѿ Адама тєꙋєнїє Х вь лѣто. ꙃ.р.ꙋ.є. ап ні г дны.

Іѡ Шєрбань Басарабь Кантакꙋꙃнн воєвода Мнлтїю Бжїєю Гпрь. ([1])

Кѡстадин Брѣковѣнн вє Лѡгѡ Прѡ.

Да сїѧ копїа (прєпнсъ) своємꙋ орнгїналꙋ, который въ моєй Архїєпнскопн-Митрополнтской Єпархїн Сѵрмїской подлєжащємъ общєжнтєлномъ Свєто-воꙃнєсєнскомъ Манастырѣ Вєрдннкъ нначє Раваннца ꙃовомомъ, ндѣжє н Мощн Свєтаго вєлнко-Мꙋчєннка нжє

[1]) Потпис је великим словима.

во Царѣхъ Сербскыхъ Лазара почиваютъ находится, ко всемъ согласна юстъ, подписомъ моего Имене Свидѣтелствую, и обычною Печатїю утверждаю. Въ Карловцѣ Срмїйскомъ 12° дне М҃ца Іаннуарїа 1777. Года.

Смиреный Архїепископъ Карловачкый всегоже славено-сербскагѡ, и валахїнскагѡ Народа Митрополїтъ, и҆ обоихъ Цесаро-Кралев. Величествъ Танный Совѣтник. (печат). Вї-ке́нтїи Іоановикъ Вїдакъ".

3

„Герасїмъ Божїею Милос (печат) тїю Православный Архїепїскопъ и Митрополитъ Высочайшїй Е҆zархъ вса Иллїрїй ✠

Преподобнѣйшїмъ монастырей Настоателемъ и братїамъ благоговѣнѣйшїимъ протопресвѵтерамъ и свѧщенникомъ парохїалним, ꙗко и всѣмъ въ богоспасаемой Епархїи Нашей всакаго чина, сана, званїа и состоанїа благодать, миръ и милость ѿ Господа Бога вседржитела, и ѿ нашего смиренїа молитва и благословъ и одъ всѣми щедротїю да умножится, По благодати и дару пресвѧтаго и животворѧщаго Духа данныа Божественнымъ

Апостоломъ и ученикомъ ѿ нихъ же даже и до днесъ другопрїимателнѣ тожде благодати и власти Мы наслѣдници бывше поставлати разлиуніа унии и степенїи церковніа. Показатель сего Іереи Максимъ Стакићъ изъ нахїе Соколске села Асбуковице, кои ѿ Нашего смїреннаго рукоположенъ у подїакона и дїакона и во пресвитера, Месеца Февруарїа 26-гѡ 1827-гѡ лѣта, нынѣже поставламо Его Пароха у слѣдующа села: Буковица, Дрлаче, Торникъ, Оровица, иже по закону нуждна совершати да иматъ. Сиже извѣстно сотворити восхотѣхомъ, ꙗко да ѿ свѣхъ. за совершенна свщенника признанъ будетъ. Парохїани Іерею своимъ всаку честь ѿдавати да имутъ. Онъ же да держится по преданїю светїхъ апостолъ и богоносныхъ отцевъ, како учити тако и творити, и доколѣ всихъ пребываетъ, до толѣ и чести Свщенническїа участникъ быти иматъ. Дано у Митрополїи Шабачкои м҃ца Марта 29-ѡ 1827-ѡ года.“

„Гласник 72.“

НАПОМЕНА

У овој књизи изоставио сам цио предговор код Хиландарских Старина, објашњење код Савина карејскога уставца и хронографа житомишљићскога. Тијем књига ништа не губи.

Слика хиландарске цркве узета је у ову књигу из l'Arat Byzantin Ch. Bayet за то што је тачнија од оне у Гласнику 56.

Погрјешком словослагача није споменут Гласник 56 на крају Хиландарских Старена из којега су овдје прештампане.

РЕГИСТАР.

ПОПРАВКЕ

СТРАНА	ВРСТА	ЧИТАЈ
4	7 одоздо	допирали
19	13 „	Χίλια ἀντάρα
32	7 «	Крумица
34	8 «	ни
41	5 и 6 «	мучаоници
43	3 одозго	с горње
43	9 «	не знајући
49	3 «	последиїи
50	7 «	Іґоумєноу
51	13 одоздо	ıакоже
54	9 (прим.) «	Севастијанову
73	11 «	Пантелејмону
74	4 одозго	заслужни
77	1 одоздо	епископ
84	11 одзго	ѿтьпоустише
84	3 одоздо	немоу
88	8 одозго	ѕемли
88	8 одоздо	скетомь
89	2 одозго	ѿтьпоусти
97	1 «	коегождо
125	3 одоздо	црькви
132	9 одозго	насилокан
135	3 «	бранъ състави
138	1 одоздо	скопѵа

СТРАНА	ВРСТА		ЧИТАЈ
167	12	одозго	Іѡакимомь
196	4	«	ѣь
196	12	«	деспотьства
206	7	«	кь
206	13	«	Грань
209	4	одоздо	нь
214	2	одозго	едино
216	8	одоздо	нирадѣщихь
217	4	одозго	посланїа
227	8	«	свобожденых
228	5	одоздо	Сисиїа
233	1	одозго	Никифора
235	4	«	безьглавьнїнь
239	13	«	клокь
245	7	одоздо	мию
245	3	«	положено
250	4	«	оброучьныи
252	2	«	приставьникь
253	1	«	съвръшеныи
254	9	одозго	несъставьнь
256	13	«	ни
276	12	«	имеють
299	11	одоздо	инако
301	8	»	праздныи
306	13	одозго	имѣнїемь
306	5	одоздо	исповѣстьника
307	12	«	вѣстьника
309	3	одозго	недвижимое
310	5	«	кь

СТРАНА	ВРСТА		ЧИТАЈ
316	8	одоздо	или
318	7	одозго	обьщина
326	8	«	неписанымь
342	1	«	мимоходещаго
343	1	«	на
351	1	«	наслѣдїе
362	5	одоздо	ѿтъ
366	1	одозго	възбранеть
367	2	одоздо	дашиїа
379	12	одозго	или
386	13	«	не
395	8	одоздо	приклюуьшоу
397	4	«	кѣды
417	11	«	открило
418	2	одозго	примите
419	11	одоздо	уьстивишомъ

КЊИЖЕВНИ РАДОВИ

АРХИМАНДРИТА

Н. ДУЧИЋА

КЊИГА 5.

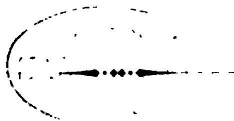

БЕОГРАД
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1898 год.

Стаје 2 динара

ГДЈЕ ЈЕ ШТО:

ИСПРАВКЕ

На 5 стр. врста 2 озго браку, треба о браку
На 7 стр. у натпису грађанскога треба хришћанскога
На 7 стр. врста 4 оздо purbatatis треба purbertas
На 7 стр. у примједби *τηv* треба *τὴv*
На 7 стр. у примједби *δoὺλην* треба *δoύλην*
На 10 стр. врста 10 оздо Удредби треба Уредби
На 14 стр. врста 4 озго првобрачучеда треба првобратучеда
На 47 стр. врста 2 озго епарцински треба епархиски
На 84 стр. врста 8 оздо Русији треба Русију
На 184 стр. врста 8 оздо викао треба викано
На 196 стр. врста 8 озго савла треба савлада
На 274 стр. врста 8 озго Solumensi треба Solesmensi
На 356 стр. врста 11 оздо сусе треба сузе
— Има још правописнијех грјешака, али не кваре смисао.

ИЗВОРИ

Још 1865 год. саставио сам Степеник о сродствима по Крмчији и Номоканону и штампао га на Цетињу 1866 год.

Кад сам га састављао, имао сам на уму свештенике: у Црној Гори, Херцеговини, Босни, Старој Србији и Маћедонији, гдје тада не бијаше ниједне Богословије. Тај им је Степеник, као ручна књига, олакшавао тешкоћу у разбирању забрањенијех степена сродства; чувао их од грјешака и утврђивао морални појам Српскога Народа у тијем областима о светињи сродства крвнога, својатнога, кумовскога и посиначкога.

Штампан је по компетентној оцјени Високопреосвештенога г. Митрополита Михаила[1]).

[1]) „Пречестнѣйшій и любезнѣйшій Архимандрите!

„Учинисте пріятну радость и душевно задовольство негдашнѣму своме учителю писмомъ своимъ отъ 18 Декемврія прошле године. Свагда ми є было мило чути за васъ,

Сада већ нема потребе од тога Степеника ни у тијем областима, јер опстоје Богословије: на Цетињу за Црну Гору; у Рељеву за Босну и Херцеговину; у Призрену за Стару Србију и Маћедонију; у којима се, јамачно, предаје и црквено право, које по превасходству обухвата степене сродства.

Мјесто тога Степеника од 1866 год. израдио сам потпунију и систематичнију студију *о хришћанском браку*, старајући се да буде обухваћено укратко оно што је потребно знати

као што сам и пратіо васъ любавію, ценећи и ваше благочестіе и ваше родолюбіе.

Кньигу Степеникъ прочитао сам и налазимъ да сте е добро израдили и да се може штампати. Повраћаюћи вамъ вашъ рукописъ преко поште аустрійске, надамъ се да ћете га скоро добити и дати штампати и после едну кньижицу послати ми за споменъ.

Я вамъ честитамъ што сте се тако лепо изобразили и усавршили, да можете и на полю наше бедне кньижевности дѣлати и управо чинити честь цркви нашой.

Радоваћу се свагда, кадгодъ ми се прилика пода, да вам учинимъ услугу, те због тога, изволите ми послати на прочитанѣ свако свое дѣло, кое држите да је потребно да прочитам.

Призивлюћи на васъ благословъ Господа Бога, съ любезнимъ поздравомъ остаемъ.

Ваше Пречестности благожелатель
АЄ Митрополитъ Србскій
Михаилъ с. р.

12 Јануара 1866
у Београду

свакоме парохиском свештенику о браку, степенима сродства и њихову историском развитку од првијех вијекова хришћантства до наших дана[1]).

Извори и дјела, по којима сам радио ову студију, покрај својих биљежака из византиских средњовјечнијех извора дотично црквенога права, поглавито су још ови: Словенска Крмчија; *ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ Γ. Α. ΡΑΛΛΗ ΚΑΙ Μ. ΠΟΤΛΗ. ΑΘ.* 1852—1859; 50-я глава Кормчей Книги А. Павлова, професора црквенога права у Московском Универзитету, Москва 1887 год.; његова универзитетска предавања; Краткій Курсъ Церковнаго Права И. С. Бердникова, професора црквенога права у Казањском Универзитету, Казань 1888 год.; од истога: Дополненіе къ Краткому Курсу 1889 год.; О тайне супружества од Горчакова, професора црквенога права у Петроградском Универзитету 1880 год.; Православно Црквено Право од Епископа Далматинскога д-ра Н. Милаша, Задар 1890 год.; Das Eherecht der Orientalichen Kirche von dr. Jos. Zhishman, Беч 1864 год.; *Τομος* о браку од Цариградскога

[1]) Високопреосвештени г. Митрополит Михаило имао је доброту, покрај многих послова, прегледати ово дјелце и своје напомене истаћи, које сам с благодарношћу усвојио.

Патријарха Григорија VI од 1839 год.; Ручна Свешт. Књига од Митрополита Михаила 1867 год.; Српски Грађански Законик 1879. И још неколика омања дјела и расправе о црквеном праву и степенима сродства[1]).

У Биограду 1897 год.

Архимандрит

Н. Дучић.

---

[1]) Најкомпетентнији српски канонист, Преосвештени Епископ Далматински, др. Н. Милаш, имао је доброту прегледати ову моју студију о хришћанском браку, и вратити ми је са својим писмом: „Задар, 24. 9. 97.

„...Прочитао сам са задовољством радњу вашу „Хришћански брак.“ Добра је, и на мене је произвела пријатан утисак. Ви сте имали вјештине научну основу исте радње приказати у практичној лакој форми, и учинити за свакога приступачнима каноничке и грађанске иначе сухопарне законске прописе о браку у православној цркви. То вам служи на част, — и српско ће вам свештенство морати харно бити за овај труд ваш.

„Поједине моје примједбе на нека мјеста у рукопису ја сам побиљежио оловком. Мало их је као што ћете видјети. Кад сам прочитао сав рукопис, учинило ми се да би у радњи требало било казати и о бракоразводним парницама и о надлежности у тим парницама; али кад сам помислио како је то разнолико у данашњим аутокефалним црквама нашим и како се то данас лако мијења у дотичним државама, то сам и закључио да може ваша радња и без тога бити, а ипак потпуна.

„У жељи да видим чим прије наштампану радњу ову вашу са топлим поздравом остајем

искрено одани вам пријатељ
Епископ Никодим“ о. р.

ОДРЕДБА И ЦИЉ ХРИШЋАНСКОГА БРАКА

Још римско законодавство изрекло је браку одредбу ову: *„Брак је свеза мужа и жене за цио живот по Божијем и човјечијем праву“*[1]). Ова је брачна одредба римскога права примљена у каноничне зборнике зато што обухвата физичну, моралну и релиђиозну потребу и нераскид брака[2]). Хришћанска Црква уврстила је брак међу своје свете тајне, јер га је Господ Исус Христос утврдио у Кани Галилејској, и представља ону велику тајанствену везу Његову с Црквом. Циљ је брака умножавање и продужавање рода људскога. Кад је Бог створио човјека и жену, рекао им је: *„Рађајте се и множите се и напуните земљу“*[3]). А Христос Спаситељ вели: *„Оставиће човјек оца*

---

[1]) *„Nuptiae sunt conjuctio maris et feminae, consortium omnis vitae divini et humani juris communicatio.“* Dig. XXIII. 2, 1.

[2]) Nomoc. XII. 13. Matth. Blast. γ. C. 2.

[3]) Мојсијева књига прва, гл. I. с. 28.

својега и матер, и прилијепиће се к жени својој, и биће двоје једно тијело"[1]). Свети апостол Павле, понављајући горње Спаситељеве ријечи додаје: „*Тајна је ово велика; а ја говорим за Христа и за Цркву*"[2]).

Христос је глава Цркви, а муж је глава жени.

Свети Златоуст вели: „*Брак је заиста тајна и велика тајна. Муж оставља оца, који га је одхранио и одгајио, оставља матер, која га је родила, оставља обоје, који су му толико добра учинили, с којима се навикао и живио, па се удружује с оном коју није видио, која нема с њим ништа заједничкога, и њу претпоставља свијема*"[3]).

Свети Игњатије Богоносац вели: „*Брак ваља да буде у Господу, а не у похоти. Све нека буде у славу Божију*[4])."

Дјеца су с родитељима везана тијелом, а муж и жена везују се у браку Божјом Благодаћу у једно тијело.

Муж и жена ваља да живе нераздвојно до смрти у љубави часно и вјерно; да дијеле зло

---

[1]) Мат. гл. XIX, с. 5.
[2]) Ефес. гл. V, с. 32.
[3]) Тумач. писма Ефес. гл. V, бес. 20.
[4]) Писмо Поликарпу.

и добро; да се узајамно помажу, и да своју дјецу васпитавају у слави Божијој[1]).

* * *

Канонске и законске погодбе грађанскога брака.

1, Узајамна добра воља, коју заручници јавно искажу на вјенчању пред свештеником и свједоцима[2]), добијајући Божију Благодат молитвама свештеника, који тајну брака свршује[3]).

2, Тјелесна и умна способност.

3, Године, које одређује грађански и црквени закон.

По римском је праву (purbatatis) тражено мушкарцу 14, женскињи 12 год. Еклога Лава Исавра и Константина Копронима око половине VIII вијека одређује 15 и 13 год.[4]). У

---

[1]) Крмчија гл. 50.

[2]) Ibid.

[3]) Признати зналац црквенога права Источне Цркве, др. Чижман погрјешно тврди да су сами брачници вршиоци тајне брака, изводећи то по аналогији из овијех ријечи: „Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ“ — Das Eherecht der Orientalischen Kirche, s. 135.

Учени руски канонист А. Павлов темељно је опровргао то Чижманово погрјешно тврђење у својему дјелу „50-я гл. Кормчей Книги, ст. 72 и 3.

[4]) Еклога tit. II, cap. I.

Прохирону Василија Маћедонца опет је узета стара одредба римскога и Јустинијанова права[1]).

Обје су те византиске компилације унесене у Словенску Крмчију. Прохирон заузима у Крмчији штампаној 48 и 60, а Еклога 49 и 120 главу; с тога су различно примјењиване.

У Србији се тражи по Грађанском Законику и Ручној Свештеничкој Књизи: мушкарцу 17, женскињи 15 год.[2]).

У случају пријеке потребе остављено је епархијском архијереју да може разријешити да ступе у брак пошто момак уђе у другу половину 17, а дјевојка у другу половину 15 године[3]).

У Грчкој по Окружници Атинског Синода од 1849 год. 18 и 16 год.[4]).

У Цариградској Патријаршији по Окружници Патријаршкога Синода од 1882 год. 18 и 14 год.[5])

---

1) Прохирон tit. IV, cap. III.

2) Грађ. Зак. гл. 69, стр. 24; Руч. Свешт. Књига од 1867 год. стр. 138.

3) Грађ. Зак. чл. 69, стр. 24 и чл. 72, стр. 26. Свештеник ако је знао да немају прописане године за брак долази под суд по Кривичном Закону, чл. 136. Ручна Свешт. Књига стр. 108.

4) Окружница Атинскога Синода од 1849 год.

5) Окружница Патријаршкога Синода од 1882 год.

У Бугарској 20 и 18 год. по закону о допуни Екзархиског Устава[1]).

У Аустрији по Грађанском Законику и Дворском Декрету од 1831 год.: 14 година обојима[2]).

У Русији по Царском Указу од 1830 год. Св. Синоду 18 и 16 год.[3])

Епархиски епископ има власт разријешити, кад је потреба, да ступе у брак раније 6 мјесеца.

Тај Царски Указ није поништио одредбу у Крмчији о годинама за брак, те је 1846 год. одређено да се по њој вјенчава на Кавказу, гдје је клима топла[4]).

4, Једна вјера.

Писац Номоканона XIV Натписа (одјељака) признаје Модестинову одредбу о једновјерству супруга у римском браку; али су се по римско-византиском праву трпјеле различне вјере.

Хришћанска Црква тражи да су супрузи једне вјере.

Грађански Законик у Србији и Руч. Свешт. Књига забрањују брак православнима с нехри-

---

[1]) Закон од 1897 год.; допуна к Екзархиском Уставу.

[2]) Грађан. Законик у Аустрији и Дворски Декрет од 1831 год.

[3]) Царски Указ Св. Синоду од 1830 год.

[4]) Устав Дух. Конзист.

шћанским лицима, а допуштају са шљедбеницима других хришћанских цркава с погодбом: да дјеца из мјешовитијех бракова буду крштена по обреду Источне Цркве; да буду уписана у црквене књиге (матрикуле), и у случају брачне парнице да је надлежан Духовни Суд православне епархије, у којој супрузи наставају[1]).

И руски грађански закони допуштају брак православнима са шљедбеницима других хришћанских цркава са разрјешењем Консисторије, и с погодбом да дјеца из мјешовитијех бракова буду крштена по источном православном обреду[2]).

Тако је и у Грчкој Краљевини по Удредби (Réglement) од 1861 год.[3])

Источне Православне Патријаршије забраниле су у половини XVIII вијека православнима да ступају у брак с римокатолицима док се на ново не крсте по источном обреду! — покрај свега што се та забрана коси с учењем Источне Цркве, која признаје тајну крштења Западне Цркве, у снази је још и сада у све четири Источне Патријаршије и у Краљевини

[1]) Грађ. Законик, стр. 22 и 3; Руч. Свешт. Књига.

[2]) Збор. Зак. № 3814 од 1821 год.; Ук. од 1838 год.; Збор. Зак. № 6406; Устав Консист., стр. 27.

[3]) Уредба (Réglement) од 1861 год.

Румунији[1]). А била је у снази и у Грчкој Краљевини до 1861 године.

* * *

Родови у хришћанском браку.

Родови се дијеле:

а, на род крвни, који постаје од једнога корјена или начелника рода[2]);

б, на род пријатељски (својатни), који постаје женидбама и удадбама;

в, на род кумовски (духовни), који постаје крштењем;

г, на род посиначки, који постаје посињењем; и

д, на род незаконити, који постаје из незаконитога брака[3]).

---

1) Zhishm. Ehcr. 556.

2) Род крвни у Српском Народу има и ове називе породица (фамилија), поријекло, кољено, браство и племе. Племе у Херцеговини и Црној Гори има и политички значај кад обухвата неколика различна братства на једпом простору, нпр: племе Пива, Васојевићи, Дробњаци, Његуши, Вањани, Зупци итд. Народ пјева: „Од Дробњака од племена јака.“ Ту је племе у ширем значењу. А у најширем — значи цио један народ.

3) У Крмчији се помиње и сродство по заруци (quasi affinitas), и истакнути су степени забрањенијех бракова. Како се зарука (обручење) сада свршује у цијелој Пра-

* * *

Називи и степени у родовима крвном и пријатељском (својатном).

Старословенски називи у родовима находе се у 50 глави Словенске Крмчије по грчким називима. Српски су називи обилатији и одређенији; сваки члан породице и уопће сродник има свој прикладан назив, а то је очевидан доказ породичнога морала у Српском Народу, који се постојано чува и предаје од кољена на кољено.

Овдје истављам називе у родовима крвном и пријатељском само оне који су потребни за ову студију, тако и степене у тијем родовима.

1, Отац и мати (муж и жена) једно су тијело и један нераздвојни степен;

2, син и кћер према својим родитељима у првом су степену крвнога рода усходне праве линије;

вославној Цркви уједно с вјенчањем, нема потребе истицати овдје степене тога сродства. Међутијем ко би желио и њих знати, нека прочита 574—6 стр. у Црквеном Православном Праву Епископа Милаша.

У Русији опстоји и сада чин заруке одвојен од вјенчања само за чланове Царскога Дома.

3, брат и сестра (колико их год има) међусобно су у 2 степену крвнога рода побочне линије;

4, дјед и баба према унучади у 2 су степену крвнога рода нисходне, а унучад према њима усходне праве линије;

5, прадјед и прабаба према праунучади у 3 су степену крвнога рода нисходне, а праунучад према њима усходне праве линије;

6, прапрадјед и прапрабаба према прапраунучади у 4 су степену крвнога рода нисходне, а прапраунучад према њима усходне праве линије;

7, стриц према синовцу и синовици или братанићу и братаници у 3 је степену крвнога рода побочне линије;

8, стрина према истима у 3 је степену двороднога сродства побочне линије;

9, стриц извањи према извањем синовцу и извањој синовици (дјеци својега првобратучеда) у 5 је степену крвнога рода побочне линије;

10, стрина извања према истима у 5 је степену двороднога сродства побочне линије;

11, тетак према синовцу и синовици своје жене у 3 је степену двороднога сродства побочне линије;

12, тетка, очева сестра, према истима у 3 је степену крвнога рода побочне линије;

13, тетак извањи према синовцу извањем и синовици извањој (дјеци првобрачучеда) своје жене у 5 је степену двороднога сродства побочне линије;

14, тетка извања према истима у 5 је степену крвнога рода побочне линије;

15, ујак према своједу сестрићу и сестричин или нећаку и нећаци у 3 је степену крвнога рода побочне линије;

16, ујина према истима у 3 је степену двороднога сродства побочне линије;

17, првобратучеди-де (дјеца од браће и сестара, или рођаци први и рођаке прве) међусобно су у 4, другобратучеди-де у 6, трећебратучеди-де у 8 степену крвнога рода побочне линије;

18, свекар и свекрва према снахи (жени својега сина[1]) у 1 су степену двороднога сродства;

19, таст и ташта према зету (мужу своје кћери) у 1 су степену двороднога сродства;

20, дјевер према снахи (жени својега брата) у 2 је степену двородног сродства;

[1]) У Херцеговини и Црној Гори снаха се назива и невјестом. Тако и у Русији.

21, заова према снахи (жени својега брата) у 2 је степену двороднога сродства;

22, јетрве (жене браће) међусобно су у 2 степену двороднога сродства;

23, шурак и шурњаја према зету (мужу шуракове сестре) у 2 су степену двороднога сродства;

24, сва̂к према свастици (сестри своје жене) у 2 је степену двороднога сродства;

25, пашанци или пашенози (мужеви сестара, колико их год има) међусобно су у 2 степену двороднога сродства;

26, очух према пасторцима и пасторкама (дјеци од друге му жене с другим мужем) у 1 је степену тророднога сродства.

Сви пасторци и пасторке, буди којега рода, међусобно су у 2 степену, као браћа и сестре. Наш народ назива их полубраћом и полусестрама; али по Крмчији нема никакве разлике између њих и онијех који су рођени од једнога оца и једне матере[1]).

---

[1]) Назив: одива у Црној Гори и Херцеговини зове се свака женскиња удата у другу породицу. Домазет је (уљез) који се ожени нашљедницом цијеле очевине; уђе у њезину кућу, и живи у њој као члан њезина братства.

Између дјеце мушке и женске у сродству нема разлике. Мјезимче се назива дијете, које се пошљедње роди, а посмрче, које се роди послије смрти оца.

Мужевљи и женини родитељи, браћа, сестре, стричеви, стрине, њихова дјеца итд. називају се међусобно пријатељима и пријама. Тај се опћи назив разграњава у свијем родовима и побочнијем линијама, као и опћи назив својта.

*
* *

Називи и степени у кумовском (духовном) реду.

1, Кум и кума (духовни отац и духовна мати) према дјеци, којој кумују на крштењу, у првом су степену духовнога сродства, које Хришћанска Црква сматра узвишеније од крвнога сродства;

2, кумче према дјеци својега духовнога оца и духовне матере у 2 је степену духовнога сродства, као браћа и сестре;

3, кумчетова браћа и сестре, којима је други кум кумовао на крштењу, према његову куму и куми у 3 су степену; а према њиховој дјеци у 4 су степену духовнога сродства[1]);

---

[1]) У Веснику Српске Цркве за 1890 год., св. III, ст. 266 и 269, свештеник М. С. Пантелић из Зајечара изнио

4, кумчад једнога истога кума из различнијех породица меЂусобно су у 2 степену, као браћа и сестре, по духовном сродству;

5, муж и жена не могу кумовати на крштењу: муж једноме, жена његова другоме дјетету једнога оца, јер би тијем постали духовно брат и сестра[1]);

6, дјеца из различнијех породица, којој је кумовао један кум, не могу меЂусобно ступити у брак, јер су по духовном сродству браћа и сестре;

7, кум, кад овласти друго православно лице да мјесто њега буде кум дјетету, у таквом је случају прави кум овлашћеник, јер он исповиједа (чита) за крштеника Символ Православне

је супротности измеЂу Устава Васићева и Номоканона о браку Епископа Н. Ружичића: по првоме син не може узети сестру кумчета својега оца, којој је други кумовао, јер су у 4 степену духовнога сродства, стр. 74; а по другом може; стр. 125. Па пита: које је правилније, и којега да се парохиски свештеници придржавају у даnијем приликама.

Прво је ближе народном појму о кумству; а друго је (у Номоканону Ружичићеву) канонички правилније, јер се степени кумовскога (духовног) сродства у побочној линији не шире преко 3 степена: а у горњем су примјеру 4 степена. У томе се треба придржавати Номоканона.

[1]) У таквом случају морао би се по канонима развести брак меЂу њима.

Вјере, и прими га од свете купке из свештеничких руку[1]);

8, свештенику није допуштено да кумује дјетету које крсти; а допуштено му је, кад је потреба, да крсти своје дијете;

9, иновјерцима, јеретицима и шизматицима није допуштено да кумују на крштењу дјеци православнијех родитеља;

10, вјенчани кум не срођава се духовно, него је само свједок вјенчања заручника. То је сродство етично. Ни Народ Српски по својему појму и логици не сматра га као и кума по крштењу.

Степени се у кумовском сродству броје у правој нисходној линији до 7 степена закључно; у усходној се линији броје степени само онда кад је кумство од старине непрекидно; а у побочној се линији не шири преко 3 степена.

*
* *

Називи и степени у посиначком реду.

1, Поочим и помајка;

2, посинак и поћерка;

3, посинак и поћерка према својему поочиму и помајци у првом су степену посиначкога

---

[1]) Кад би непажњом отац или мати примио своје дијете од свете купке из свештеничких руку, морао би се по канонима развести брак међу њима. На ово треба да добро пазе свештеник и родитељи дјетињи при крштењу.

сродства, кад је посињење свршено по црквеном обреду;

4, степени се броје у нисходној правој линији, као и у кумовском (духовном) сродству, до 7 степена закључно; у усходној линији се не броје.

Посинак и поћерка узимају презиме и славу (крсно име) поочимово и помајчино, и ваља да су млађи од њих најмање 15 год.[1]).

* * *

Називи су и степени у незаконитом сродству, као и у крвном и пријатељском; тако су исто и у сродству по заруци; с тога их овдје не истичемо.

* * *

Степени у родовима уопће.

У родовима или сродствима колико је рођења толико је и степена. Ближа и даља сродства по степенима различно се броје у Источној и Западној Цркви. Православна Црква у томе поступа по римсковизантиском грађанском праву[2]).

Како се траже и броје степени, о томе ниже.

---

[1]) Срп. Грађ. Законик, чл. 138 и 139.

[2]) Instit. III, tit. 6.

*
* *

Линије у родовима уопће.

1, права усходна линија оздо на више;

2, права нисходна озго на ниже;

3, побочна или коса.

Права се (перпердикуларна) линија усходна и нисходна разликује од побочне или косе с тога што је брак у њој бесконачно забрањен.[1]) Побочна се линија разграњава на неколике, а то се лако може видјети ниже у цртежима. Линије олакшавају разбирање и бројање степена у родовима или сродствима.

*
* *

Како се траже степени у родовима.

Кад се зна степен и линија, лако је одредити степене у родовима међу лицима, која су у питању. Степен ваља тражити у крвном роду од *ја* на више праве линије до опћега начелника рода; и од *ја* на ниже праве линије до бијеле пчеле.

Свагда се броји отац и мати са својом дјецом у првом степену, и почиње се бројити рођењем дјеце.

---

[1]) *Οἱ ἀνιότες πρὸς τοὺς κατιόντας, κἂν μὴ ἐξ ἐννὸμων ὦς, γάμος, επ'ἄπειρον κωλύονται.* Властар В. 8; – *ΣΗΝ-ΤΑΓΜΑ* 6. стр. 127, *ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ* 1859.

У побочнијем се линијама разбирају и броје степени у свијема родовима или сродствима по рођењима било мушких било женских лица, а почиње се од лица, које је у питању, до заједничкога начелника рода, који се не броји у засебан степен, него у првом је са својом дјецом; па на ниже броје се рођења у правој или побочној линији. Скуп рођењâ показује колико је степенâ.

Ради лакшега разазнавања линија у крвноме роду прилажемо овдје родовну таблицу по Милашеву Црквеном Православном Праву[1]), с незнатнијем разликама у називима, која се употребљује и у Цариградској Патријаршији, и на коју се је учени канонист др. Милаш угледао. Затијем истичемо у засебнијем цртежима забране бракова у родовима или сродствима с историским објашњењем.

---

[1]) Црквено Православно Право, стр. 561, Задар 1890 године.

Родовна таблица (stemma cognationis).

Линије крвнога рода

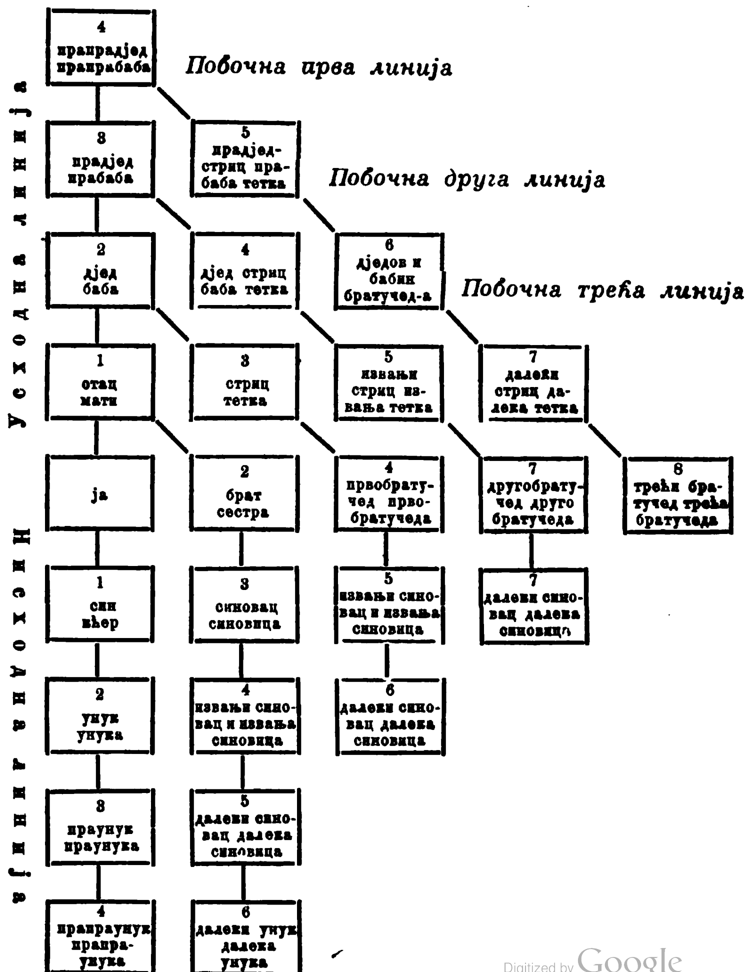

Забрана бракова у родовима и примјери с цртежима.

Једнородно (крвно) сродство.

Забрана бракова у крвном роду праве усходне и нисходне линије и побочнијех линија вршена је у првијем вијековима хришћанства на основу Мојсијева закона и римскога права; оба су забрањивали брак у крвном роду у правој линији бесконачно. То је сасвим природно, а да и не спомињемо породични морал и наказу, јер физиологија тврди да женидбе у крвном роду доносе умну и тјелесну наказу у породу.

Права усходна и нисходна линија

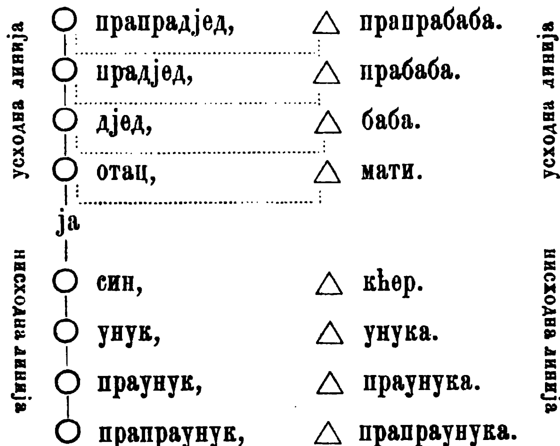

У правој усходној и нисходној линији крвнога рода брак је бесконачно забрањен.

Побочна линија у крвном роду.

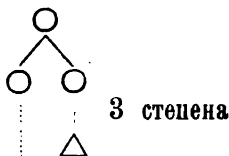

У побочној линији крвнога рода брак је забрањиван по Мојсијеву закону и римском праву до 3 степена закључно.

Хришћанска Црква првијех вијекова усвојила је одредбе за брак Мојсијева закона и римскога права. Али колико су степени сродства били удаљенији толико су Цркви били угоднији. Она је настојавала да се бракови не закључују у блиским степенима сродства; но док није била призната у Римској Царевини дотле није ни могла промијенити римске грађанске законске одредбе о браку. Само је могла још од самога почетка држати дисциплину у томе међу клирицима.

Присвем том што је по римском праву брак забрањен био у 3 степену крвнога рода у првој

*) Округли је знак ○ за мушкарца, а троугани △ за женскињу; црта преко оба ∅, △ знак је за умрле.

побочној линији, цар римски Клаудије ожени се синовицом Агрипином, кћерју својега брата, и тада почну објашњавати да је таква женидба допуштена.

Таквијех је бракова бивало и међу хришћанима; али их Црква није одобравала. То се види из Апостолскога 19 прав., по којем је забрањено било да се прими за клирика, који је ожењен био својом синовицом или сестричном.

Кад је цар Константин Велики признао Хришћанску Цркву за јавну и државну, тада је под њезинијем утјецајем забранио брак у 3 степену крвнога рода у првој побочној линији.

Та је забрана унесена у Кодекс Теодосијев и Јустинијанов. Потом је истакнуто питање о 4 степену крвнога рода у првој побочној линији. По римском је праву 4 степен каткад забрањен био, каткад допуштен, гледајући на побочну комбинацију и одношај к опћему начелнику рода.

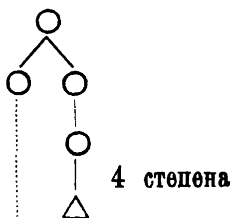

У овоме је 4 степену крвнога рода у првој побочној линији брак био забрањен.

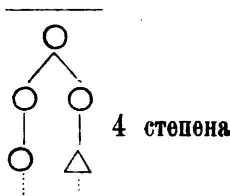

У овоме је 4 степену крвнога рода у првој побочној линији брак био допуштен због побочне комбинације.

Хришћанска Црква чим је јавно била призната у држави, забранила је брак у 4 степену крвнога рода у првој побочној линиј' без разлике сваке комбинације.

Августин, знаменити учитељ Западне Цркве, вели: *„И ако закон не забрањује првобратучедима узимати се, али нијадан хришћанин неће то учинити, јер су они дјеца од рођене браће, па су и сами браћа“*[1])

Пошто је Августиново дјело: *„De Civitate Dei“* изишло на свијет, усвојило је и грађанско законодавство ту његову каноничну одредбу.

Цар Теодосије Велики не само што је забранио тај брак у својему Кодексу, који носи

[1]) De Civitate Dei, lib. XV. c. 6.

његово име, него је још и казну одредио за преступнике тога закона. Али његови синови Аркадије и Хонорије укину ту забрану и врате стари закон, поврх свега што је та забрана била унесена у Јустинијанов Кодекс, као опћи грађански закон.

Хришћанска Црква забрани тај брак, и мало по мало задобијала је земљиште за ту забрану, док је најпослије на Трулском Сабору 692 год. тај обичај добио формалну законску потврду у 54 правилу, и брак, који је био закључен у томе степену, морао се развести.

То је саборско правило и државна власт потврдила.

Трулски Сабор забранио је и другобратучедима узимати се. Та је забрана унесена и у Еклогу II Лава Исавра и Константина Копронима 740 год. Тијем је законом утврђена црквена пракса.

Цариградски Патријарах Сисиније забрани брак у 6 степену 997 год.[1]).

Црква је тежила да обухвати и 7 степен; па је и у њему забранила брак. Ако је пак

[1]) Саборни Свитак (*Τόμος Σισιννίου Πατριάρχου,*) оригинал у Ат. Синтагми, том. V. с. 11—19; Leunclav. jus Gr. Rom. t. I. p. 197.

био закључен, није га разводила. Али Цариградски Патријарах Михаило Керуларије 1057 год. оштро забрани брак у 7 степену, и изда наредбу да се разведу — који су били закључени у крвном роду прве побочне линије. Та наредба по задуго није била примљена у цијелој Православној Цркви[1]).

Цариградски Патријарах Лука Хрисоверг са својим Синодом закључи 1168 год.: да се бракови, који су били закључени у 7 степену крвнога рода побочне линије, не разведу; али да послије тога закључка не смије нико ступити у брак у томе степену. Свештеник, који би вјенчао у томе степену, био би рашчињен. Тај је синодски закључак потврдио цар Манојло Комнен. Грчка Црква на Истоку постојано се је држала тога правила, па се и сада држи, како се види у књизи о браку Цариградскога Патријарха Григорија VI од 1839 год.[2]).

У Русији је забранио брак у 7 степену крвнога рода побочне линије Митрополит Јован II на крају XI вијека.

---

[1]) Бердниковъ Крат. Кур. Церк. Права ст. 78.

[2]) *Τόμος* од 1839 год.; Бердников Крат. Курс. Церк. Права, ст. 78.

Унесена је нова 50 глава у Словенску Крмчију штампану, по којој је забрањен брак у 7 степену крвнога рода побочне линије.

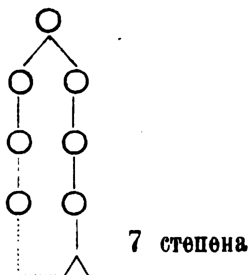

У 7 је степену крвнога рода побочне линије брак забрањен.

Грчка Црква у Краљевини Грчкој одступила је од гореспоменутога синодскога правила Цариградскога Патријарха Луке, које има и сада каноничну снагу у Источнијем Патријаршијама, пошто Окружница Атинскога Синода од 1873 год. забрањује брак само до 6 степена закључно у крвноме роду у првој побочној линији[1]).

Руска Црква још је даље у томе одступила: по Указу Св. Синода од 1810 год. забрањен

[1]) Окружница Ат. Синода од 1873 год.

је брак у крвном роду у првој побочној линији до 4 степена закључно!

Српска Црква у Краљевини Србији постојано се држи у томе Словенске Крмчије 50 гл. и Руч. Свешт. Књ. Митрополита Михаила[1]).

Српска Црква у Црној Гори такођер се држи у томе Словенске Крмчије.

Српска Црква у Аустро-Угарској у новије доба: нешто под утјецајем грађанских закона дотично протестаната, а нешто угледањем на Руску и Грчку Цркву одступа од Словенске Крмчије у томе погледу. Али Митрополитски Синод није ниједнијем рјешењем потрӧ 50 гл. Словенске Крмчије; него епархиски епископи, да би сачували да преступници не пријеђу у иновјерство, благослове по потреби (изузетно) тај неканонични брак ћа и у 4 степену крвнога сродства у побочној линији. Премда су веома ријетки таки случаји. И опет се сматра да је таки брак грјешан, али је пред законима пуноважан.

Грчка Црква у свјема Источнијем Патријаршијама постојано се држи синодскога правила Цариградскога Патријарха Луке од 1168

---

[1]) Крмчија 50 глава; Руч. Свешт. Књига.

год.; то потврђује и Цариградски Патријарах Григорије VI у својему дјелу о браку[1]).

* * *

Двородно сродство (пријатељско, својатно).

По Словенској Крмчији брак је у двородном сродству сасвим забрањен до 5 степена закључно, а у 6 степену, кад се називи (имена) не смјешавају, допуштен је; и у 7 степену, ако се називи смјешавају, брак је забрањен.

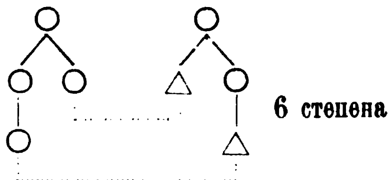

У овој комбинацији у 6 степену двородмога сродства брак је допуштен; стриц може узети тетку, а његов синовац њезину синовицу, јер се називи не смјешавају.

[1]) *Τομος* 1839 год.

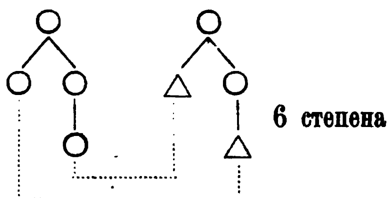

У овој комбинацији у 6 степену двородногa сродства брак није допуштен; стриц не може узети синовицу, а његов синовац њезину тетку, јер би се називи смијешали: синовица би постала стрина, а тетка синовица.

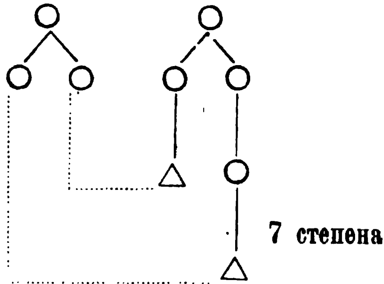

У овој комбинацији у 7 степену дворoдног сродства брак није забрањен; два брата могу узети прву и другу братучеду, јер се називи мало смјешавају.

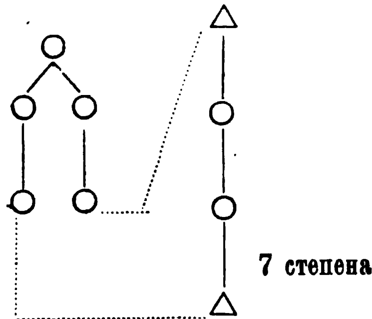

У овој комбинацији у 7 степену дворoдног сродства брак је забрањен; два првобратучеда не могу узети прабабу и праунуку, јер

би се називи смијешали; прабаба и њезина праунука постале би јетрве.

* * *

Тродно сродство.

По Словенској Крмчији 50 гл. брак је забрањен у тродном сродству до 4 степена закључно.

У Руској Цркви је забрањен брак у тродном сродству до 3 степена закључно; преко тога степена разрјешавају епархијски архијереји по Указу од 1851 и 1854 год.

Српска Црква држи се Словенске Крмчије, забрањујући брак у тродном сродству до 4 степена закључно, а преко тога степена допушта. У 50 гл. Крмчије стоји: *„Аще отъ треродныхъ превышаетъ четвертый степень прощено бываетъ“*[1]).

Професор А. Павлов, учени канонист руски, тврди да је горњи навод погрјешно преведен с грчкога на словенски језик, и да треба разумјети да је брак забрањен до 3 степена закључно[2]). Тако је и у *Τομος*-у Цариградскога

[1]) Слов. Крмчија, 50 глава.

[2]) Сп. Књ. ст. 39 и 40.

Патријарха Григорија VI од 1839 год.[1]). То се слаже с поменутијем Указима Рускога Синода[2]). На томе је основу и Окружница Атинскога Синода од 1873 год.[3]). То је усвојио и српски учени канонист, Епископ Н. Милаш[4]).

Забрањени бракови у тророднем сродству.

Три рода. Прва комбинација.

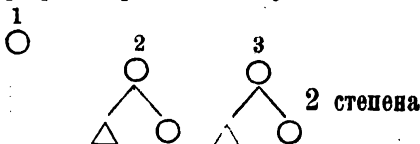

Муж један род; жена његова и њезин брат (мужев шурак) други род; шурњаја жена шуракова) и њезин брат трећи род. Брак је у 2 степену тророднога сродства забрањен.

Друга комбинација у тророднем сродству 2 степена.

његова друга жена удов. муж његова прва жена удов.

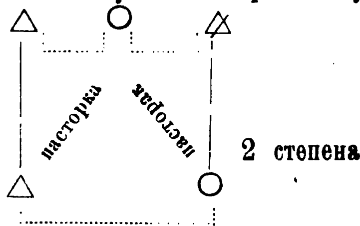

[1]) *Τόμος* од 1839 год.
[2]) Ук. Рус. Синода од 1841 и 1854 год.
[3]) Окруж. Ат. Синода од 1873 год.
[4]) Православно Црк. Право, Задар 1890 год.

Кад муж узме удовицу, која има сина од првога мужа; па послије њезине смрти опет узме другу удовицу, која има кћер од првога мужа; та су дјеца по очуху у 2 степену тророднога сродства. Брак је забрањен пасторчадима у томе степену.

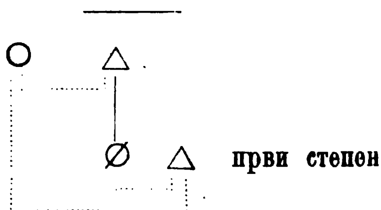

Очух не може узети удовицу својега пасторка, ни маћеха удати се за мужа (удовца) своје пасторке, јер су у првом степену тророднога сродства.

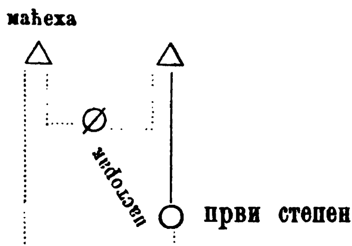

Пасторак не може узети своју маћеху, јер је у првом степену с њом као с мајком.

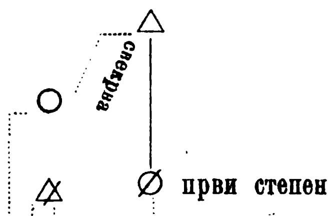

Муж не може узети свекрву своје другобрачне жене, тј. матер првога јој мужа, јер су у првом степену трородного сродства.

*
* *

Кумовско (духовно) сродство.

Први закон о забрани брака у кумовском сродству издао је цар Јустинијан 530 године, забранив куму да узме кумче своје. Побуде су му за то биле вјерске и моралне: што је кумство Благодаћу Св. Духа духовна свеза међу кумом и кумчетом така да никако не могу међусобно ступити у брак.

Тај се закон утврдио тако да га је Трулски Сабор уврстио у 53 своје правило, забранив куму (васпријамнику) брак с кумчетом својим (васпријамницом) и њезином матером, мотивишући ту забрану: „*Свеза је кумовска (духовна) узвишенија од тјелесне.*“ То је правило унесено и у грађанске законе. У Базиликама је

брак у кумовском сродству забрањен до 3 степена закључно; а у течају времена забрањен је у правој нисходној линији, као и у крвном сродству, до 7 степена закључно с том разликом: што је кум с кумчетом у првом степену, а с родитељима његовијем у 2 степену; дјеца кумова с његовом кумчађу у 2 степену; с њиховијем оцем у 3 степену; брат кумов у 3 степену; дјеца кумова с кумчетовом браћом и сестрама, којима није кумовао, у 4 степену.

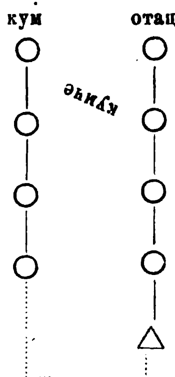

У кумовском (духовном) сродству у правој нисходној линији брак је забрањен до 7 степена закључно.

Формална забрана брака до 7 степена закључно у кумовском сродству у правој нисход-

ној линији утврђена је синодским рјешењем Цариградскога Патријарха Николе III Граматика у почетку XII вијека; али та забрана није била задуго примљена у опћој црквеној пракси; с тога се завргла жестока распра и противорјечности међу канонистима о забрани брака у 7 степену.

Као опће правило било је усвојено сматрати круг кумовскога (духовног) сродства: кума с кумчаћу у правој нисходној линији до 7 степена, а на побочне линије не преносити. Ова је одредба унесена у штампану Словенску Крмчију (50 глава), која је, како се зна, најдрагоцјенији споменик каноничнобрачнога права.

Српска Црква и сада чува ту одредбу. Српски Народ неће нипошто да се огријеши о кумовско (духовно) сродство. Кума сматра и поштује, као својега оца, а куму, као своју матер; њихову дјецу, као браћу и сестре[1]). Српски је Народ ненадмашан у чувању светиње крвнога и кумовскога сродства. Веома су ри-

---

[1]) У Херцеговини родитељи поучавају своју дјецу: „Кад пролазите мимо кућу својега кума, ако никога из ње не видите, назовите Бога кући. Кум је пречи од оца."

Породице међусобно окумљене називају се уопће кумовима и кумама у свијем линијама крвнога рода.

јетки случаји пријеступа. И српски владаоци су већином били узорни у чувању да се не огријеше о крвно и кумовско сродство у степенима, које је Црква забранила. Зна се да је велики жупан, доцније првовјенчани краљ Стефан поступио по савјету Охридскога Архиепископа Јована[1]) да се не ожени с Теодором кћерју Епирскога деспота Михаила Комнена, рођаком своје прве жене Евдоксије[2]).

* * *

Посиначко сродство.

Сродство је по посињењу, као и кумовско (духовно) по крштењу. Тако је значење добило кад је учешћем Цркве установљено, прописав нарочити обред за то сродство, који се находи у старом Требнику грчком и српском.

Пошто је Црква признала да је сродство по посињењу једнако с кумовским сродством, одредила је и степене, у којима је брак забрањен.

Посинак и поћерка ваља да су млађи најмање 15 год. од поочима и помајке.

---

[1]) Тада још не бјеше наш Св. Сава Архиепископ.

[2]) Analecta Sacra et Classica p. 49.—52; dr. Zhism. Ehereht. der Orietal. Kirche ст 249—50.

Цар Лав Мудри забранио је брак у посињеном сродству у овијем комбинацијама:

1, поочиму с поћерком;

2, посинку с помајком;

3, посинку с кћерју поочима и помајке.

У таким је комбинацијама брак забрањен био у почетку и у кумовском сродству. Али у течају времена, кад је међу лицима кумовскога сродства брак забрањен био до 3 степена закључно, тада се почело забрањивати до тога степена и у посиначком сродству, које је било свршено по црквеном пропису.

И то је обухваћено у Словенској Крмчији (50 глава).

Обичај посињавања у Српском Народу није сасвим ишчилио. Осим тога Народ Српски има још своја два сродства: побратимство или посестримство и шишано кумство. Православна Црква не признаје и забрањује та оба сродства, ипак се нијесу сасвим затрла; јер и наших дана има још гдјегдје побратимстава и шишанијех кумстава. Народ поштује та сродства као и друга. Побратим неће нипошто узети за жену своју посестриму ни њезину матер; тако ни кум шишано кумче ни његову матер. Српски стари свештеници, покрај све црквене забране, благо-

сиљали су та народна сродства читањем нарочитијех молитава, које се находе у појединијем србуљским Требницима.

И стари су се Грци братимили с другима, које је Трулски Сабор забранио[1]).

Оба су та сродства уткана у српски народни живот тако дубоко да их ни Црква није могла искоријенити. Црква их не признаје по забрани Трулскога Сабора; али су по себи етична, и у многим случајима Српски Народ се њима користио.

Побратимства и шишана кумства бивала су и с мухамедовцима. У таким случајима свештеник не чита молитву, него се то свршује по народном обичају.

Тешка невоља нагонила је појединце Србе да се братиме са Србима мухамедовцима, и да им ови шишају дјецу у петовјечном мученичком времену, кад је мусулманац смио учинити хришћанину свако зло, а да никоме за то не одговара! па су их побратими и шишани кумови од напасти бранили.

Отуда се у Српскому Народу пјева:

---

[1]) Крмчија 50 глава. — П. С. Срећковић штампао је из једне србуље „Чинь братотворенія“ у Гласнику 63. Срп. Ученог Друштва.

„О Турчине, за невољу куме!“

Има и других побуда за побратимства и посестримства нпр: кад се двоје замилују, а не могу другим начином да се сроде; или се некојему у сну јави познато му лице, које га брани од напасти у сну; тада се, ако је мушко, побратиме, ако ли је женско, посестриме. Кад је побратимство бивало по избору и рачуну, тада се је бољи и углeднији Србин мухамедовац братимио с бољим и угледнијим Србином хришћанином. Тако је бивало и са шишанијем кумством.

И Срби хришћани, побратими и шишани кумови, бранили су своје побратиме и кумове, Србе мухамедовце, у покрајинама од ускокâ и осветникâ.

У Србији се побратим зове још и дјевер при вјенчању, кад младожења нема брата ни блискога сродника, који је по природи и народном обичајном праву дјевер; него га изабере по симпатији из друге породице.

Црква ни то побратимство или дјеверство не признаје за сродство, него га признаје за свједока при вјенчању; али не војује против њега, јер је етично.

Грађанско право уопће у Европи признаје посињење само оно које је свршено по пропису грађанскога закона; али не находи у њему никакве сметње за брак. Насупрот Грађански Законик у Србији признаје посињено сродство, које је свршено по црквеном пропису; одређује три различне врсте посињавања, и по њима различна права и дужности посинка и поћерке[1]).

*
* *

Незаконито сродство.

Незаконито сродство постаје од ванбрачне дјеце. Грађански Законик у Србији не признаје правне свезе међу незаконитом дјецом и њиховијем родитељима, док се законитијем путем не огласе за брачну. Материна је дужност да ће стара о својој ванбрачној дјеци по Српском Грађанском Законику, а отац дјетета дужан је покрај матере издржавати своје ванбрачно дијете. Послије њих дужна је кућа и родбина њихова[2]). О находчади, којима се не знају родитељи, стара се опћина[3]). По Општем Имовинском Законику за

[1]) Српски Грађ. Законик, гл. 128—135.
[2]) Ibid.
[3]) Ibid.

Црну Гору незаконита дјеца сматрају се без оца, док их отац законито не призна[1]).

Тако је и у Русији по Руском Грађанском Законику.

Али то не доказује да незаконито сродство у брачном праву нема никаква значења, јер по црквеном законодавству има вриједност као и законито сродство. Мотив је за то: *„Да не би људско друштво само себе смјешавало“*[2]). Природна је крвна свеза једнако снажна како у законитом тако и у незаконитом сродству.

Црквено православно право забрањује брак у незаконитом сродству по Крмчији овијем лицима: оцу са својом незаконитом кћерју и брату са својом незаконитом сестром.

Грчка Црква забрањује бракове с незаконитијем лицима, као и у крвном законитом сродству, до 7 степена. Тако и Српска Црква.

Потпуна аналогија међу незаконитијем и законитијем сродствима находи се у законима свијех европских држава.

---

[1]) Општи Имовински Законик, чл. 651.

[2]) Крмчија 54 правило.

* * *

Испит и огласи заручника.

1, Испит је брачни зато да се дозна да нема законских и природнијех препријека за брак; и тражи се:

а, увјерење о безбрачности;

б, године, које грађ. законик одређује за брак;

в, допуштење од родитеља или старатеља, а ако је војник у служби, допуштење од надлежне војничке власти;

г, увјерење да су православни; и

д, да нијесу у сродству, у којему Црква забрањује брак. Затијем се испит врши по пропису.

2, Огласи се брачни врше послије свршенога брачног испита, три пута узастопце у недјељне или празничне дане у парохијској цркви на свршетку литурђије. Ако су пак заручници из двије парохије, оглашују се у објема. Оглас вриједи 2 мјесеца[1]). Ако се у течају два мјесеца вјенчање не сврши, оглас ваља поновити[2]).

---

[1]) Крмчија, гл. 50; Руч. Свешт. Књига ст. 109.

[2]) Ibid.

Мање сметње за брак у Русији рјешава епархијски архијереј, а крупније Св. Синод. У Србији епархијски архијереј има власт, кад је потреба, разријешити од огласа[1]). И у случају кад се испит свршени развали, да би се могли испитани с другим испитати, ваља разрјешење надлежнога архијереја[2]).

У Херцеговини и Босни није било испита ни оглашавања до времена „окупације“; нема их ни у Црној Гори; нема ни у Источнијем Патријаршијама. Само просидба, давање обиљежја и дарова по народном обичају и вјенчање по црквеном пропису. У државама правно уређенијем грађански законик захтјева испите и огласе, и одређује казну за невршење огласа. То има своје јаке разлоге[3]).

Пошто се огласи сврше, упише се у књигу за огласе да нема сметња за брак.

У Српском Народу, нарочито у Црној Гори, био је од старине обичај да се вјеридба сврши

---

[1]) Руч. Свешт. Књига.

[2]) По садашњем закону о црквенијем властима у Краљевини Србији разрјешују окружни протопресвитри. Ваљало би то вратити епархиским архијерејима.

[3]) Испите и огласе унио је Могила у свој Требник из римскога Ритуала, које је Руска Црква усвојила; а из ње је пренесено у новије доба у Српску Цркву.

гдјегдје, док су још дјеца на ријеч родитеља, која немаканоничне вриједности, али се у народу чврсто држи. Премда је тај народни обичај све рeђи. Испита ни огласа формалнијех нема, као што горе рекох.

Зарука се (обручење) по црквеном пропису сада свршује у цијелој Православној Цркви уједно с вјенчањем. Не би неканонично било да се и одвојено свршује, као и у старо доба. Али је свакако садашња црквена пракса подеснија, јер се не догађају злоупотребе. Да се уједно свршује зарука и вјенчање наредио је Трулски Сабор.

У Русији је зарука свршавана до Петра Великога често с малољетнијема, и бивало је злоупотребâ. Петар Велики забрани то 1702 год. Сенатски Указ од 1775 год. нареди да се зарука и вјенчање уједно свршује.

Вјенчање се свршује по црквеном пропису у цркви прије подне, и то у парохији, гдје младожења настава. Није забрањено свршавати вјенчање и у парохији, гдје је заручница. У томе случају свештеник је дужан јавити то свештенику младожењину, да их упише у књигу своје цркве[1]).

---

[1]) Крмчија 50 гл.

Овако се сада практикује у Српској Цркви у Србији[1]).

У Српској Цркви у Аустро-Угарској вјенчање се врши у парохији, гдје је заручница, по Деклараторији од 1779 год. за Карловачку Митрополију[2]). Далматински Епископ, др. Н. Милаш спомиње ту Деклараторију у својему Црквеном Православном Праву, и оставља да се врши како је гдје обичај, као што је и по Крмчији 50 гл.[3]).

У првијем вијековима хришћанства вјенчање је свршавано у кући; то се види из 11 правила Тимотија Александриског; али је по 58 правилу Лаодикиског Сабора одређено да се у цркви врши.

У српским областима у Турској редовно је свршавано у кући младожењиној, па и ондје гдје има црква; свршавано је и послије подне, увече и ноћу.

У Краљевини Србији може се у кући вјенчати, кад је пријека потреба, само по разрјешењу епархиског архијереја[4]).

---

[1]) Ручна Свешт. Књига.
[2]) Деклараторија од 1779 год. за Карл. Митроп.
[3]) Црк. Правосл. Право, Задар 1890 год.
[4]) Српски Грађ. Зак., Руч. Свешт. Књига.

Грчка Црква никако не забрањује вјенчање у кући ни послије подне. У Краљевини Грчкој и сада се вјенчава обично послије подне.

Вјенчање није допуштено од 14 новембра (Божићнијех поклада) до 6 јануара; од Меснијех поклада до Томине недјеље; од Петровијех поклада до Петрова дне; од Госпођинијех поклада до Госпођина дне; на Усјековање Јованово 29 августа; на Крстов дан 14 септембра; у све сриједе, петке и 12 великих празника.

Вјенчање, које би свршено било у забрањене дане, остаје у каноничној снази, ако га одобри епархијски архијереј, али се свештеник, који је вјенчање свршио, казни[1]).

Вјенчање без свједока не вриједи; ваља да има три, или најмање два, свједока; они су обично: стари сват, дјевер и кум. Женскиње при вјенчању не могу бити свједоци[2]).

* * *

Закључивање бракова.

Закључивање бракова ваља да буде с одобрењем родитеља, а у случају њихне смрти,

---

[1]) Атинска Синтагма V, ст. 116.
[2]) Атинска Синтагма II, ст. 469.

блиских сродника и старатеља. Свети Василије Велики назива брак блудом, који је закључен без одобрења родитеља (правило 32). Ово је правило имало постојану каноничну вриједност у Источној Православној Цркви. То се види из одредбе Цариградскога Патријарха Алексија Студита од 1038 год. о закљученијем браковима без одобрења родитеља. Та је одредба унесена у Словенску Крмчију, 50 гл.

У Русији је Петар Велики модификовао у неколико ту одредбу. Али свештеници не смију вјенчати без разрјешења надлежнога архијереја.

У Србији по Грађанском Законику и Ручној Свешт. Књизи дјеца, која остану без родитеља, (мушкарци кад дорасту за женидбу и женскиње за удају), ваља да имају одобрење старатеља и блиских сродника, а лица, која су у војничкој служби, од надлежне војничке власти. У противном случају брак се уништи и свештеник казни.

* * *

Форма закључивања и свршавања бракова.

Ради правилности бракова ваља да се изврши одређена форма закључивања.

Хришћанска Црква, кад се је у свијету појавила, нашла је већ готове форме за закљу-

чивање бракова по Мојсијеву законодавству и римском праву. За закључивање бракова по тијем правима није тражена једнолична и непромјенљива форма, него је тражено само констатовање узајамне воље за брак у смислу постојанога и нераздвојнога живота супруга до њихне смрти.

У Римљана је у најстарије вријеме био спољашњи знак закљученога брака: што је млада превођепа из родитељскога дома у дом младожењин, и чим би укрочила у његову кућу, постала би члан (задруге) тога дома. Слично томе находимо и у Мојсијеву праву. Основалац Хришћанске Цркве, Господ наш Исус Христос није одредио никакву форму за свршавање брака. С тога је Црква у првијем вијековима била дужна признавати крјепост тијех закона и обичаја, који су већ опстојали, нпр: хришћани, који су пређе били многобошци, поступали су у закључивању бракова по римском праву; а хришћани, који су пређе били јевреји, поступали су по Мојсијеву закону. Ну, у римском друштву, кад се појавило хришћанство, брак је свршаван с већом или мањом свечаношћу, опстојећи установа безформалнијех слободнијех бракова, који су се починјали с полнијем одношајима. Такви

безформални бракови, очевидно, нијесу се ничим разликовали од конкубината. Хришћанска Црква, која чува чистоту и нераздвојеност брака, није могла одобравати таке бракове.

Има доказâ из првијех вијекова хришћанства да се међу хришћанима рано установио обичај закључивати бракове пред црквенијем лицем, или са знањем Цркве, нпр: заручници су се пријављивали епископу, који их је савјетовао и упућивао шта да раде, ако се та свеза није подударала с хришћанским погледом на брак. Епископ је рјешавао само питање о могућности или немогућности брака тијех лица, а није и о форми закључивања; другим ријечима: Црква се задовољава само тијем да хришћани не закључују *тајно* бракове.

К томе су тежили и римски хришћански цареви.

Обавезну форму свршавања бракова, нарочито за вишу класу, установио је најприје цар Јустинијан[1]). Он је прописао да бракови међу лицима из виших класа буду закључивани са свечаношћу спољашњом, — или код грађанскога биљежника, или код црквенога едикта, који је

[1]) Новела 74.

био свјетовњак. За ниже класе Јустинијан ништа не говори.

То исто прописују цар Лав Исаврјанин и Константин Копроним с додатком да људи из нижих класа и сиромаси могу закључивати бракове и без формалнога писаног акта с црквенијем благословом (δι εὐλογίας), или у присудству пријатеља.

Цар Василије Маћедонац први је одредио казне за *тајне* бракове[1]). Под такијем браковима разумијевали су се и бракови, који су свршени с благословом свештеника, без свједока.

Цар Лав Мудри први је утврдио да су прави бракови они које Црква сврши и благослови; али је тај закон донесен само за слободне класе византиских грађана[2]). Бракови робова закључивани су и послије тога закона без формалнијех обреда. Он се је тек 1095 год. при цару Алексију Комнену распрострб на све класе без разлике. Та је законска одредба унесена у штампану Словенску Крмчију[3]).

---

[1]) Прохирон, тит. IV, гл. 27.

[2]) Новела 89.

[3]) Пред. професора Павлова.

Српска Црква и српска држава нијесу установљавале никакве разлике у закључивању бракова; било је обавезно како за велику и малу властелу тако и за ниже класе народа. Ни у Душанову Законику нема о томе никакве разлике; брак је био једнако обавезан за све уопће. А у садашњем Грађанском Законику за Србију није могло бити ни спомена о каквој разлици, јер нема привилегисане властеле.

У Русији је било разлике као и у Византији; обвеза за брак имала је законску снагу дуго само за племство, а није за ниже класе народа.

Руска црквена јерархија живо је радила у XV и XVI вијеку да изједначи, да се не свршава ниједан брак без црквенога благослова. Бракоборци (тј. да се бракови врше без црквенога благослова) појавили су се у Русији кад и расколници; они нијесу признавали црквено вјенчање, и тијем су одбацили црквени брак. Државни су их закони ипак трпјели. Најпослије су законом од 1874 год. признани њихови бракови, који су записани у полицијским књигама, али их Црква не признаје.

Престајање бракова.

Брак престаје смрћу супруга. Супруг, који је у животу, има права опет ступити у брак[1]), ако му није четврти[2]), и ако није удовцу прошло 60, а удовици 50 год.[3]).

---

[1]) Св. апостол Павле вели: *„Жена је законом везана док јој је муж жив; кад јој муж умре, слободна је удати се за кога хоће* Кор. I гл. VII, с. 39; Рим. гл. VII, с. 3; Грађански Законик за Србију, чл. 105. Ако је удовица или пуштеница трудна, не може ступити у други брак прије 9 мјесеца; пуштеница, ако није трудна, може послије 6 мјесеца.

[2]) У Таблицама сродства Епископа Н. Ружичића стоји на 3 ст: *„Четврти брак дозвољава епископ надлежни."* — Црква је још у Средњем Вијеку оштро забранила четврти брак. Ту је забрану потврдио цар Василије Маћедонац (Proch. 4, 25). Василије Велики назива и трећи брак *„оскврњењем Цркве"*. Кад је цар Лав Мудри ступио у четврти брак по изузетном одобрењу једнога Цариградскога Сабора због нашљедства царскога пријестола; Патријаршки Синод закључи 920 год. да нико не смије ступити у четврти брак. Ко би преступио то правило, брак је сматран да не опстоји, а преступници су одлучени били од Цркве, док су год у незаконитом браку. То Синодско правило, које је потврдила и грађанска власт 997 год. унесено је у канонигне зборнике Православне Цркве (Милаш Црк. Правосл. Право).

Ни епископ ни обласна црква нема власти промијенити ни обеснажити ниједно саборско правило, које је примила цијела Православна Црква. Сабор обласне цркве има власт доносити нова правила, која су обвезна само за ту област; али се ни она не смију косити с духом канона Васељенских Сабора.

[3]) По Руч. Свешт. Књ. да ступи у брак удовац од 60 или удовица од 50 год. потребно је одобрење и благослов надлежнога архијереја, ст. 139 и 140. — Кад је велика разлика у годинама, не допушта се брак.

Осим смрти има још моралнијех, вјерских и војничких узрока; има умнијех и тјелеснијех недостатака, које су Црква и држава истакле, и с којих се једни бракови разводе, а једни уништавају правно актом надлежне црквене власти; или по званичности, или по тужби супруга и других лица на основу црквенијех канона, и законских одредаба за то по процедури, коју је Црква усвојила у судству.

Забране бракова и узроци, с којих се једни разводе, а једни уништавају, обухваћени су у Крмчији. Једне је забране и узроке Црква истакла, а једне грчко-римско законодавство, које је Црква усвојила. И једни и други унесени су у Номоканон XIV Натписа. Тај је Номоканон примљен у X вијеку у цијелој Православној Цркви.

Модерно државно законодавство нормисало је црквено и државно право о браку. У новијем законодавству грађанском и војничком европских држава истакнути су неколики узроци за развод брака, којих нема у црквеном законодавству. Разумије се по себи да нијесу обавезни за цијелу Цркву[1]).

---

[1]) Милашево Црквено Правосл. Право.

Развод и уништење бракова.

Хришћанска Црква свагда се је старала да очува брак у цијелости, тј. да се не разводи, јер: *„Што је Бог саставио, човјек да не растављаˮ* вели Господ наш Исус Христос[1]). Брак се само смрћу расхида. Али има гријеха, који су равни смрти. Христос Спаситељ споменуо је само прељубу, као узрок за развод брака, говорећи: *„А ја вам кажем сваки који пусти жену своју осим за прељубу, наводи је да чини прељубуˮ*[2]). Прељуба је морална смрт равна физичној. Ну, има још гријеха у друштву људском, који руше везу, морални и релиђиозни основ брака, који су равни физичкој смрти. Ориген вели: *„Жена која трује и убија зачетке у својој утроби, може се слободно развести с мужемˮ*[3]). Блажени Августин вели: *„Идолопоклонство је невјерност као и прељубаˮ*[4]) итд.

Прељуба је свагда, од како се зна за друштвени морал, најјачи узрок за развод брака;

---

[1]) Мат. гл. XIX, с. 6.

[2]) Мат. гл. V с. 32.

[3]) Бесједа VII на Мат. Еван.

[4]) О пропов. Господ. на Гори књ. I, гл. 16.

њом се раскида унутрашња свеза и гази свечано обећање заједничкога непорочног живота супругâ.

И у старијех јевреја развођен је брак због прељубе, пошто би муж дао распусну књигу жени, обоје су могли ступити у други брак.

У Римљана је и жена могла дати распусну књигу мужу. У вријеме Римске Царевине прва оштра форма брака била је обавезна за сенаторске породице; али је закон допуштао мужу да може отпустити жену ћа из простога подазријења за невјерност нпр: ако би жена заноћивала у туђему дому без његова знања и без својте. Насупрот муж није подвргаван суду за одношај с туђом женом, и жена није имала права ни у таком случају да тражи развод брака. То је било сасвим у духу римскога права, које није допуштало равноправност мужа и жене.

Хришћанство је узело жену под своју заштиту, јер није могло трпјети таку неправду. Свети Оци на Истоку: Григорије Богослов, Јован Златоусти и Василије Велики; на Западу: Блажени Августин; устали су против те неравноправности, и настојавали да обвеза брачне вјерности буде једнака за мужа и жену. „*Људи*

су били законодавци, вели Григорије Богослов, *па су и закони у њихову корист.*"

Стари су се закони и обичаји дуго држали у Риму и пошто је хришћанство у њему завладало. У Римској Хришћанској Цркви бракови су се још дуго закључивали по старијем римским законима. Хришћански су се цареви доста рано приближили к браку по црквенијем канонима, ограничавајући самовољу мужевљу, признали су да муж и жена имају подједнако права на развод брака.

Цар Константин Велики забранио је једнострани брак по личном незадовољству, и отежавао различнијем погодбама заједнички договор мужа и жене за развод брака. То је и сада забрањено.

Хришћанско законодавство у вријеме Константина Великога допуштало је развод брака, ако је бесплодан био, или ако би оба супруга зажељели ступити у монаштво. Али закони о разводу брака, које је Црква признала, припадају само цару Јустинијану. У његовијем су Новелама узроци за развод брака ови:

1, издајство државе;

2, покушај супруга на живот другога;

3, прељуба женина основ је мужу да тражи развод;

4, тјелесна неспособност за брачни живот;

5, бјегство кришом у свијет једнога од супруга, па ако се за 5 год. никако не јави своjему другу;

6, неизљечива тијелесна и душевна болест;

7, избор за епископа с добровољнијем пристанком његове жене[1]); и

8, постриг у монаштво.

* * *

По грађанском Законику за Србију, који је обавезан и за црквене власти, у који су унесени узроци из Словенске Крмчије штампане, и неки још дометнути, које Црква признаје, бракови се разводе:

1, ако се докаже прељуба једнога или оба супруга;

2, ако се докаже да једно другом ради о глави;

3, ако се докаже злостава и бој опасан по живот једнога или оба супруга;

---

[1]) Одавно се не бира кандидат за епископа у цијелој Православној Цркви, који има живу жену.

4, ако је један супруг осуђен на робију дуже од 8 год., па невини затражи развод брака;

5, ако се је један супруг одрекао хришћ. вјере;

6, ако је један супруг злонамјерно напустио својега друга;

7, ако је један супруг заробљен, или је са знањем власти отишао у свијет за свој посао, и не би се доказало да је злонамјерно хтио изневјерити свога друга, па се за 6 година и послије судскога тражења преко новина не би за њега ништа знало, супруг, који је остао, има право у 7 години на развод брака. Ако се врати, има право узети своју преудату жену, или другу;

8, ако је један супруг побјегао изван отаџбине без знања и допуштења власти, и не зна се гдје, а има још и довољно узрока увјерити се да је злонамјерно побјегао да изневјери својега друга; супруг, који је остао, има право тражити развод брака: у првом случају послије 4, а у другом послије 3 године; па ако се ни на тражење суда преко новина не јави још за годину дана, брак се разводи у његову штету;

9, ако се преуда жена, мужа који је тумарнуо у свијет, противно овоме законском про-

пису, а он се послије врати, има право узети своју преудату жену; или, ако је невин, има право узети другу жену. То исто вриједи и за мужа, ако му је жена заробљена, или побјегла у свијет[1]).

По истом Грађанском Законику, у њему узроцима из Крмчије и неколика дометнута, бракови се уништавају:

1, ако је муж у вријеме вјенчања имао живу жену неразведену, или жена жива мужа неразведена;

2, ако момак 15 и дјевојка 13 годину нијесу навршили у вријеме вјенчања;

3, ако је вјенчање свршено с бјесномучнијем или лудијем, по тражењу здравога супруга;

4, ако је вјенчање свршено с неспособнијем за брачни живот, по тражењу способнога супруга;

5, ако је вјенчање свршено с отетом и силом нагнатом дјевојком, по тражењу њезину или њезинијех најближих;

6, ако је друго лице подметнуто, па оно које је преварено докаже да није знало, и чим је дознало, одмах власти пријавило;

7, ако је један супруг осуђен на робију, па невини тражи уништење;

[1]) Српски Грађ. Законик чл. 91—98.

7, ако један супруг није хришћанин;

9, ако је сродство у степенима, које је Црква забранила; и

10, ако се докаже да је један супруг радио о глави другоме[1]).

* * *

Сметње за брак и узроци с којих се разводе и уништавају бракови по Црквеном Православном Праву Епископа Н. Милаша[2]).

Учени канонист, Епископ Милаш најисцрпније је истакао сметње за брак и узроке за развод и уништење бракова. Он их дијели на потпуне (impedimenta absoluta), и погодбене (impedimenta relativa); с тога их овдје наводим да би ова студија била потпунија.

Потпуне (апсолутне) сметње за брак свакоме лицу. Ако је свршен, уништава се:

1, неспособност за брак;

2, лудило и бјеснило;

3, брак неразведен;

4, недјевичност;

5, свештени чин;

---

1) Српски Грађ. Законик, чл. 93.

2) Црк. Правосл. Право, Задар 1890 год.

6, противност родитеља или старатеља:

7, објет монашки; и

8, удовство послије трећега брака.

Погодбене сметње свакоме лицу. Ако је брак свршен не уништава се, него погодбено забрањује по канонима и грађанском законику:

1, малољедство;

2, насиље и страх;

3, пријевара, тј. ако је подметнуто друго лице;

4, зарука (обручење);

5, покушај против живота својега друга;

6, робија тешка;

7, вријеме и дани, у које је Црква забранила вјенчање;

8, удовичка црнина (жалост)[1];

9, војничка служба без допуштења више власти[2];

10, неизвршен оглас;

11, не имање исправа за вјенчање.

Сметње извансродствене:

1, разлика вјере;

---

[1]) По грчком законодавству ваља да прође од смрти мужа једна година. Новије законодавство свело је на 6 мјесеца, ако нема какве друге сметње.

[2]) Овај узрок по војничком закону и Црква признаје.

2, отмица;

3, прељуба;

4, дражење на развод брака;

4, старатељство[1]).

Узроци за развод брака:

1, прељуба;

2, покушај супруга на живот својега друга;

3, убијање у утроби зачетога плода;

4, кад жена иде с грјешном намјером на гозбе код туђинаца без знања мужевља;

5, кад жена заноћива у туђим кућама без знања мужевља;

6, кад жена иде против воље мужевље на саблазна мјеста, која нијесу за поштену жену;

7, кад муж наводи своју жену на блуд с другима;

8, кад муж јавно и неправедно окривљује своју жену за прељубу;

9, кад муж јавно или тајно доводи у своју кућу туђу жену с грјешном намјером;

10, кад се један супруг одрекне хришћанске вјере;

11, кад један супруг кумује својему дјетету;

12, рукоположење за епископа[2]);

---

[1]) Забрањено је staraoцу узети дјевојку, којој је био старатељ.

[2]) Види о томе напомену на страни 61.

13, кад се један супруг замоначи;

14, кад се једнога супруга докаже завјера против владаоца;

15, кад један супруг побјегне, и не зна се где је, или злонамјерно остави својега друга, и истекне законски рок чекања; и

16, кад муж није способан за брачни живот.

Узроци за развод брака по грађанском законодавству, за које канонично право Православне Цркве не зна:

1, лудило;

2, прилепчива болест;

3, многогодишња робија; и

4, неодољива мржња[1])

*
* *

Разводи бракова с казном и без казне.

По римско-византиским законима једни су бракови развођени по кривици супруга нпр: прељубе; рађења о глави итд.; једни без кривице нпр: с неспособности за брачни живот;

[1]) Овај је узрок у Аустриском Грађ. Законику најприје донесен за протестанте, па је доцније натурен и Српској Цркви у Аустриској Царевини. Њиме се обогатио и Румунски Грађ. Законик. У Србији се не зна за њ, иначе би било више развода и разоренијех породица.

лудила итд. Први су развођени cum damno, тј. с казном; други sine damno, тј. без казне.

Разведени супрузи ослобођени су међусобно од свијех личнијех одношаја. Кад је развод био cum damno, жена је губила право на презиме разведенога мужа; а кад је био sine damno, имала је права на то до нове удаје.

У црквеној пракси у оба случаја разведена жена зове се презименом пређашњега мужа.

Жена, која је била крива за развод брака, није имала права на издржавање од пређашњега мужа. Ако је пак развод био bona gratia и ако је жена била убога имала је права на издржавање. У таком случају оба су супруга имали право на други брак по канонским и законским прописима[1]).

*
* *

Мјешовити бракови.

Из појма о браку у пуном опћењу међу супрузима (juris divini—communicatio) истјече потреба да су супрузи једне вјере. Међутијем ако је један од нехришћанских супруга прешао у

[1]) Бердниковъ Краткій Курсъ Церковнаго Права страна 118.

хришћанство, а други изјави жељу да ће продужити с њим брачни живот, такви је мјешовити брак био допуштен.

Таквих случајева бивало је често у првијем вијековима хришћанства. Значајно је што су такви бракови стајали до воље нехришћанскога супруга по ријечима апостола Павла: *„Ако који брат има жену некрштену и она се приволи живјети с њим, да је не оставља. И жена ако има мужа некрштена и он се приволи живјети с њом, да га не оставља“*[1]).

То је било обавезно; јер хришћанска религија по својему духу не разваљује бракове и не вријеђа морално чувство нехришћанскога супруга. Осим тога побуда је за то била још и ова: да се тијем лакше склони нехришћански супруг на хришћанску вјеру. Апостол Павле имао је у виду да ће такви мјешовити бракови потпомоћи ширење хришћанства.

Доцније Црква је строго забранила хришћанима бракове не само с нехришћанима него и с јеретицима, тј. члановима хришћанскога друштва, који су се одвојили од црквенога јединства и одбацили коју год главну тачку хриш-

---

[1]) I Кор. гл. VII, с. 12, 13 и 14.

ћанскога учења, коју је примила цијела Хришћанска Црква[1]).

Ну, та забрана није се могла строго примјењивати због многих хришћана, који су одступили од црквенога јединства и с временом добили грађанска права. С тога је и Црква у каноничном праву установила разлике између јереси *формалне*, тј. лицâ, која су се свјесно одвојила од њезина учења а крштена су; и јереси *материјалне*, тј. лицâ, која фактички не припадају цркви, пошто су се њихови преци одвојили од јединства црквенога.

Кад су установљаване те разлике, већ се та правила за мјешовите бракове нијесу могла строго примјењивати осим на клирицима[2]).

---

[1]) Лаод. Сабор прав. 10, 31; Хал. Сабор, прав. 14; Трул. Сабор, прав. 37.

[2]) Предав. професора Павлова.

* * *

ТРЕБА ЛИ НА НОВО ВЈЕНЧАТИ РАЗВЕДЕНЕ СУПРУГЕ КАД СЕ ПОМИРЕ И СЛОЖЕ ОПЕТ НА ЗАЈЕДНИЧКИ БРАЧНИ ЖИВОТ.

Законски разведени супрузи, пошто се помире и сложе опет на заједнички брачни живот, у Србији се не вјенчају на ново, него им се одузму судске пресуде о њихову разводу брака, па се само благословом епархискога епископа успостави брак.

О томе има наредба Архијерејскога Сабора од 1865 год. С. № 5.

„Изјављује се — да супрузи, који су судски разведени, ако се после тога на ново сагласе на живлење брачно, могу с благословом архијереја и опет наставити супружни живот, пошто се најпре одузму од њи решења судска, којима је разведен брак њиов“[1])

Нема мотивације Архијерејскога Сабора за ову одредбу шта му је дало повода да је до-

[1]) Руч. Свешт. Књига, ст. 187.

несе 1865 год., и није споменут основ на којем је наслоњена.

Епископ Н. Ружичић вели у својему Номоканону о браку: *„Тајна брака не повторава се над једним и истим брачницима, па чак ни у том случају не повторава се, кад су брачници пресудом судском, по кривици једног или другог супруга, разведени били, па би се опет сагласили на брачни живот. У овом случају само се од њих одузимају пресуде духовних судова, а затим шаљу се јепископу да их он благослови на нов брачни живот. После благослова јепископскога брак између њих добива пређашњу снагу као и сви други бракови“* [1]).

Послије 6 година исти писац вели у својим Таблицама сродства: *„Брак се може над једном личношћу према Крмчији три пут, а према снихођењу српске цркве и четири пута (?) повторити — разуме се после смрти једнога брачника или законога развода брака. — Четврти брак дозвољава епископ надлежни“. (?)* [2]).

[1]) Номоканон о браку, ст. 167 и 168. Било би вриједно знати на којем канону базира то своје тврђење.

[2]) Таблице сродства, ст. 3. Види моју примједбу о четвртом браку на 56 страни. Митрополит Мраовић и

На 13 страни вели: *„Тајна брака не може се поновити над једним и истим паром брачника. Шта више, чак се ни у том случају брак непонавља кад се пресудом — услед кривице једног или другог брачника брак разведе, па се опет поново завађени измире и сагласе на нов брачни живот“*[1]).

Насупрот томе у Руч. Свешт. Књизи код тајне брака има ова одредба: *„Ако се после венчања дозна да лица оба или једно нема прописаних година за брак, тај брак није законит; ваља да раздвојено живе до пунолетства... тада их на ново венчати;“* стр. 104.

Оваке збркане одредбе *Епископа Ружичића* у „Номоканону о Браку“ и „Таблицама Сродства“ доводе у забуну оне који имају потребу да се из њих поуче и помогну у данијем приликама.

* * *

Проучавајући црквено право Источне Православне Цркве, одавно сам опазио да се садашња пракса у Српској Цркви у Краљевини

Епископ Н. Ружичић разрјешавали су не само четврти него и пети брак! — То је безобзирно гажење канона; то Црква не допушта.

[1]) Таблице сродства ст. 13.

Србији о успоставн разведенијех бракова не подудара с византиским грађанским и црквенијем правом о томе[1]). Не подудара се ни с Православним Црквеним Правом Далматинскога Епископа, Н. Милаша, који вели: *„Не само што се допушта него закон још и препоручује да се разведени супрузи, ако је могуће опет помире и успоставе своју пређашњу брачну свезу. У таком случају, ако се разведени супрузи споразумију да ће опет у брачној свези живити, тада сходно прописима закона мора се поступити потпуно онако као да се сасвијем нови брак склапа, и мора бити строго очувано све оно што је установљено за обични брак“[2]).*

Да би се што боље расвијетлило ово канонично питање о успостави законски разведенијех бракова, пишући ову студију о хришћанском браку уопће, обратио сам се писмено 1896 год. својему много поштованом пријатељу, преосвештеному Епископу д-ру Н. Милашу, авторитетному канонисту, да ми покрај горњега навода опширније саопћи своје мишљење о томе. Уједно

---

[1]) Basil. XXVIII. V, 21. VIII, 19 цара Лава Мудрога и тумачења Валсамонова у Номоканону XIV Натписа.

[2]) Православно Црквено Право, ст. 600.

сам му истакао како се у Србији практикује успостава разведенијех бракова, и своју сумњу о правилности те практике.

Он ми по својој доброти одговори:

„Задар 22|XI 1896 год.

„.....Практика тамошње цркве да је доста благослов надлежнога архијереја да се конвалидира брак мужа и жене, који су законито разведени били, па желе опет живјети у пређашњем заједничком брачном животу, та практика није правилна. Треба у оваком случају поступити онако како је казано у мом Црквеном Праву. А оно сам ја онако казао на основу византискога права, које се налази у Базиликама цара Лава Мудрога (а посебно: Basilic. XXVIII, V, 21. VIII, 19), а наредбе Базилика постале су обвезне за православну цркву од онога доба, кад их је Валсамон унио у коментаре Номоканона XIV наслова, иначе Фотијева номоканона.

Мотивација односно наредбе ово је: „*Развод правилно проглашени јест коначно уништење брака, те и особе, које су у браку биле, а тај је брак њихов био законито разведен, постају слободне и повраћају се у онај исти положај у коме су биле прије него*

што ће у брак ступити; постају једна према другој пред законом оно што су биле прије ступања у брак.“

Кад тако прописују односне законске одредбе, тада слиједи да ако оне исте особе доцније се помире и сложе на заједнички брачни живот, морају да то учине законитим путем, морају на име *позаконити* ону везу коју су раскинуле биле, и која законитога значаја већ није више имала. Позакоњење пак то може бити само како позитивни закон прописује, а то је да се *изврше све оне формалности законске, које су прописане да једна брачна веза добије законити значај*. Другим ријечима: дотични су раскинули уговор, који су добровољно и пред законом склопили били да ће у заједничком брачном животу живјети, те ако су они вољни да им онај уговор опет важи, који је уговор од надлежне власти правилно проглашен био као да већ не постоји, морају исти уговор на ново склопити по оним истим прописима који важе уопће за сваки законски уговор.

Мотивација је ова, као што видите, потпуно правилна и на закону основана. За успоставити дакле брак између двије особе, које су судски по законским прописима биле разведене,

и послије се помире и сложе на заједнички брачни живот, *треба односна привола старијих, требају нове наповиједи и ново црквено вјенчање;* и тек тада се успоставља опет брак, као што је прије био“.

Друго питање: *„По којем чину, првом или другом, треба овакве особе вјенчати?“* То се условљује положајем у коме су дотични били прије него што ће се први пут вјенчати, дакле да ли су били тада првобрачни или другобрачни, и према томе се има поступити и кад на ново ступају у заједнички брачни живот. Разводом уништен је био први брак, и дотични повраћени у пређашњи свој положај, *треба их дакле сада вјенчати потпуно и у свему по оном чину по коме су први пут вјенчани били.*“ —

Затијем сам се обратио ректору Карловачке Богословије, протопресвитру Јовану Вучковићу да ми саопћи каква је у томе пракса у Карловачкој Митрополији, и пријатељски се одазове.

„Карловци 5|17 II 1897 год.

„У православној митрополији Карловачкој могу супрузи, којих је брак правилно и правовољано разведен, у поново брачно сажиће ступити само тако *да се очувају сви прописи*

црквени, који за склапање првога брака вриједе.

У том је наша митрополија *остала вјерна одредби старога црквеног законодавства.*

Из усменога предања дознао сам да је митрополит Стефан Стратимировић био друкчијега мишљења, и да је он такав случај ријешио тако да су растављени супрузи брачно сажиће наставили благословом дијецезана својега. Предање то сачувало се у исказу покојнога епископа будимскога Арсенија Стојковића, који је приликом рјешавања опет једнога таквог случаја са стране архијерејског синода Карловачке митрополије то исто мишљење заступао и поступком покојнога Стратимировића мотивирао.

Тај случај, у којем је овдашњи архијерејски синод, колико сам ја могао дознати, први пут о таквом питању одлуку донио, рјешаван је године 1884, и синод је тада под бр. записнички 7 од 29 септембра донио овако рјешење:

....„*Истакло се питање имају ли се путем бракоразводне парнице коначно разведени супрузи, ако би хтели поново једно с другим у брак ступити, поново венчати, или не? — Архијерејски синод решава, да се таква лица имају поново венчати*“.

Како мисле учени канонисти руски о томе каноничном питању у теорији познато ми је; али ми је потребно било знати како се то практикује у Руској Цркви; па сам се обратио с питањем руском протојереју Т. Кардасевићу у Будим-Пешту, који ми се пријатељски одазове:

„Будапест 18 февраля 1897 года.

„На предложенный мнѣ вами вопросъ по бракоразводнымъ дѣламъ честь имѣю отвѣтить слѣдующее:

„По русскимъ церковнымъ законоположеніямъ, на сколько мнѣ извѣстно, возможенъ только одинъ случай, когда по расторженіи брака Церковь допускаетъ разведеннымъ вновь вступить въ брачное сожительство, но под условіемъ подтвержденія ихъ союза новымъ вѣнчаніемъ въ Церкви (Св. Зак. Т. X, ч. I. ст. 39).

„Єто бываетъ, когда расторженъ бракъ по недостатку церковнаго къ браку совершеннолѣтія, и когда разведенные пожелают, по достиженіи ими законнаго совершеннолѣтія, вновь вступить въ брачное сожительство: вѣнчаніе ихъ повторяется“[1]).

---

[1]) Професор црквеног права у Казањском Университету И. С. Бердников вели: „Лица, разлученныя вслѣд-

Још ми је потребно било знати каква је практика у томе у Цариградској Патријаршији. На моје питање с готовошћу одговори ми српски архимандрит Нићифор:

„Фанар 31 марта 1897 год.

„Велика црква такве не венчава поново из разлога, што се тајна брака непонавља над једним и истим лицима (?), него дотични само изјаве пред надлежним судом духовним, који је њихов спор судио, да желе да се измире и заједнички брачни живот продуже. Ово се достави после надлежном архијереју или синоду и супружници добију дозволу и благослов да могу брачни живот продужити, услед чега им се очита од свештеника у цркви а у тишини једна молитва, коју би свештеник нашао за сходно (?!), посаветује их и отпусти“.

„За ово сам се известио на највишем месту.“

Руски ауторитетни канонисти тврде да треба на ново вјенчати у цркви законски разведене

ствіе признанія ихъ брака недѣйствительнымъ имѣютъ право вступать въ новые браки съ другим лицама кромѣ осужденныхъ на всегдашнее безбрачіе.“ Крат. Кур. Ц. П. ст. 91.

То тврди и др. Zhishman Das Eherechht der Orientalischen Kirche, p. 791—805.

супруге пошто се помире и сложе опет на заједнички брачни живот, ако им није судском пресудом коначно забрањен брак.

Ево шта вели професор црквенога права у Казанском Университету К. С. Бердников:

„Если разведшіеся рѣшались на возобновленіе брачнаго союза, въ такомъ случаѣ наблюдалось тоже самое что при первоначальномъ вступленіи въ бракъ. Требовалось нпр. новое согласіе родителей, новое благословеніе брака и пр.“[1]).

Било би вриједно знати откада је гореспоменута практика о успостави разведенога брака у Цариградској Патријаршији и у Србији, јер према византиским законима и црквенијем канонима, које смо наспоменули, није могла бити док Турци нијесу освојили Цариград. Вриједно би било такођер знати находили се о том какво Синодско рјешење Цариградске Патријаршије. Ну, ако би се и нашло било би супротно Номоканону XIV Натписа, који је у X вијеку усвојила цијела Православна Црква, те је за њу и сада обавезан.

---

[1]) Допол. къ Крат. Курсу Церковнаго Права, ст. 439 и 440. Казань 1889 год.

ПРИМЈЕДБЕ

НА ПРОЈЕКАТ ЗАКОНА О УРЕЂЕЊУ НИЖЕ И ВИШЕ БОГОСЛОВИЈЕ У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ.

Ваше Високо Преосвештенство,

Прочитао сам законски пројекат о уређењу ниже и више Богословије за свештенство у Краљевини Србији, који сте ми изволели послати на примједбе.

Израђен је брижљиво; више теоретично него практично. Види се да је при изради сврађано више пажње на уређење Духовнијех Академија у Русији, него на потребе и прилике у Краљевини Србији; те је овај про-

Њ. В. П. Архиепископу Биоградском и Митрополиту Српском,

Господину **МИХАИЛУ**.

у Биоград.

јекат, по мојему мишљењу, у цјелини не остварљив.

Ја мислим да је за свештенство у Србији још и сада, и задуго ће бити, доста нижа Богословија, ако би добро била уређена, и ако би имала стручно спремне професоре.

Како да се уреди, какве науке да се у њој предавају, и с каквом научном и васпитном спремом да буду професори, каква дисциплина и васпитање да буде у Богословији то је, по мојему мишљењу, најглавније питање, и у томе је сва тежина.

Богословија у Биограду свакако ваља да буде „интернат“ са свјема потребама потпуно намирен; ваља да не буде претрпан наукама; ваља да у њему непрекидно провијавају: српски патриотски дух, рилиђиозна и морална начела.

Ученике, који не сврше цијелу Велику Гимназију, или најмање 6 разреда, не би требало примати у Богословију. Таки би ученици долазили у Богословију спремни у опћој школској настави и готови за стручне науке, те би престала потреба да се у Богословији мијешају друге науке с богословским стручнијем, — изузимајући стари словенски и руски модерни језик и хигијену.

Виша Богословија, или Духовна Академија, овако како је пројектована, и кад би се установила, показало би се послије једнога низа година да је непрактична, а да не рекнем: излишна. Број ученика, који би свршили њезин први течај, попунио би прве године, готово, сва упражњена мјеста, која им се одређују овијем законским пројектом; јер таких мјеста нема много у Србији, нити често остају упражњена у оноликом броју колики би потребан био за оне који сврше Духовну Академију. А свести цијелу Академију на мали број слушалаца не би вриједно било ни трошка ни труда толикога.

Мјесто те пројектоване Духовне Академије могао би се бирати сваке године, или сваке треће — потребан број богослова, који с најбољим успјехом сврше Богословију у Биограду и који су најбољега владања, па их слати о државном трошку у Русији у Духовне Академије да у њима редовно изучавају одређене науке и полажу испите с научнијем степеном онако исто строго као што и руски ученици полажу.

По свршетку Духовне Академије ваљало би да приме, који не буду раније примили, или свештенички или јеромонашки чин. Они би заузимали упражњена професорска мјеста у нашој

Богословији, и виша мјеста уоће у српској црквенској јерархији. Били би, без сваке сумње, научно спремнији од ученика наше пројектоване Духовне Академије, и много би мање стајали нашу државу.

Нека се претпостави да се неминовно хоће установити Духовна Академија у Биограду прије Универзитета, намеће се питање: има ли ученика и професора, који би могли и у пола одговорити онијем погодбама какве се ишту у законском пројекту о Духовној Академији? — Ја смијем тврдити да их нема. И тако би та Академија била више по имену него по дјелу; а по научној спреми била би ниже свијех Академија те врсте, које данас опстоје у другим државама.

Ово је моје смјерно мишљење о законском пројекту за Духовну Академију.

Како се дакле начелно не слажем с овијем пројектом, мислим да је излишно истаћи овдје и своје напомене о појединостима у њему особито о заплетености администрације и многобројном персоналу. Тако је исто излишно да иставим овдје своје мишљење о наукама, којих је у овоме пројекту много натрпано, особито ино-

странијех језика, које ученици, и покрај најбоље воље и труда, не би могли савладати.

Ако се усвоји да остане само нижа Богословија, ваљало би је уредити на бољем основу од досадашњега и, као што рекох, потпуно намирити научно и материјално; особито би ваљало сврнути највећу пажњу на дисциплину и васпитну страну богослова. Ако Вашему Високом Преосвештенству буде угодно да чује моје смјерно мишљење о свему томе у појединостима, ја сам готов да га искажем по својем повратку у Биоград.

Благодарећи на пажњи, враћам Вам законски пројекат.

Вашега Високога Преосвештенства понизни

У Врњачкој Бањи
24. јула 1889 год.

Администратор Епархије Жичке,
архимандрит
Н. Дучић.

Засебно штампано у Биограду 1889 год.

ПРИМЈЕДБЕ

НА ПРОЈЕКАТ ЗАКОНА О ЦРКВЕНИМ ВЛАСТИМА Источ. Правосл. цркве у Краљевини Србији.

„Што је право и Богу је драго.
„Правда држи земље и градове.“
Н. П.

Ваше Високо Преосвештенство,

Довршивши своје примједбе на пројекат закона о црквеним властима Источне Православне Цркве у Краљевини Србији, имам част послати вам их овдје приложене.

Покрај свијех службенијех послова, који су ме прекидали у писању примједаба, старао сам се, пошто сам пажљиво прочитао овај про-

Њ. В. П. Архиепископу Биоградском и Митрополиту Српском,

Господину **МИХАИЛУ**

у Биоград.

јекат, да својим скромнијем знањем и искуством, које сам стекао деветогодишњијем суђењем, као потпредсједник Апелаторијске Консисторије, будем и у овој прилици од користи Српској Цркви, и на услузи вама Врховном Поглавару српскога свештенства и црквенских власти у Краљевини Србији.

Хоће ли ове моје примједбе одговорити сврси, ради које сте изволели послали ти ми овај законски пројекат, то ће Ваше Високо Преосвештенство оцијенити, кад их прочита. Ако ове моје примједбе буду и од најмање користи Српској Цркви, ја ћу се душевно радовати.

Нов закон о црквенским властима у Краљевини Србији од велике је потребе. Ваља дакле добро промислити, добро отворити очи, и подесити да тај закон иматбуде канонични основ, а уједно да одговара сувременим потребама српскога свештенства, и да има у њему јамства за законитост и правду у Духовнијем Судовима.

Какав буде тај нови закон о црквенским властима, таке ће и пошљедице од њега бити за Српску Цркву, њезину управу и српско свештенство у Краљевини Србији. Ваља пазити и настојати, да се њиме одржи Цркви Божански

ауторитет, какав је увијек имала; црквенскијем властима канонична права у складу с духом времена, а свештенству оба реда углед и достојно поштовање.

Ако се то постигне новијем законом о црквенским властима, биће велика добит и напредак за црквенску управу и свештенство српско.

Сада су повољне прилике, јер су Краљевски Намјесници и Краљевска Влада вољни да се новијем законом положи чврст канонички основ црквенијем властима; да се одреди правилан, јасан и тачан одношај између црквенијех и државнијех власти; и да се доведу у склад црквени и државни интереси; како се не би поновили несрећни сукоби, као оно у 1881, 82 и 83 години у Српској Цркви у Краљевини Србији.

Под заштитом такога новог закона о црквенијем властима одгајали би се млађи нараштаји српскога свештенства у јачем црквенском, религиозном, моралном и патриотском духу, који би знали и смјели стати супрот свачијем насртању на Српску Цркву, православну вјеру, и Српску Краљевину.

Ја не мислим да су моје примједбе на овај законски пројекат потпуно исцрпане, јер за то

треба више времена и размишљања; али су писане с најбољом вољом и намјером; не мислим, да сам баш у свему погодио, што би требало да је у овоме закону; ипак надам се да и оваке какве су не ће бити на одмет.

Желио бих да прочитам примједбе Ваше и Епископа Јеронима, ако их имате?

Усвоји ли или не усвоји ли ове моје примједбе, вољан сам штампати их, јер је јавност и за оваке послове добра и корисна.

Да сам имао више времена, а мање службенијех послова, нашло би се још што у овоме законском пројекту да се исправи и допуни. Ну, док се не избаци што је у њему сувишно, и не унесе што је још потребно, не пречисти и не preради, мишљења сам да се не усвоји.

У Чачку
19 септембра 1889 год.

Вашега Високога Преосвештенства понизни

Администратор Епархије Жичке,
архимандрит
Н. Дучић.

I Опће одредбе.

а. У опћим одредбама у чл. 4 ваљало би избрисати ријеч *„егзарх“* зато што у српској црквеној јерархији није никад било *егзархије* у онаком смислу као што је у пројекту.

Од Савине Автокефалне Архиепископије постала је Српска Патријаршија. У српској су црквеној јерархији била највиша достојанства: патријарах, архиепископ, митрополит, епископ, и достојанственици нижи по киротесији: архимандрит, игуман, протосинђел, протопоп итд.

Моје је мишљење да се и одсада придржавамо тога историјскога реда о достојанствима у нашој црквеној јерархији. Мишљења сам да Српску Архиепископију у Краљевини Србији ваља узвисити на Патријаршију. Српска Автокефална Црква у Краљевини Србији има на то историјско и каноничко право; а пречега ни достојнијега Јерарха за Српског Патријарха нема од садашњега Архиепископа — Митрополита Србије Михаила.

Ну, пошто се васпостава Српске Патријаршије не може извршити без споразума Српске Владе и њезине сарадње, што се само по себи разумије, ваљало би се претходно с њом о свему споразумјети.

По мојему мишљењу најприличније би било узвисити Српску Архиепископију на Патријаршију на дан пунољества краља Александра I; па да га на тај дан нови Српски Патријарах крунише, као што је први Српски Патријарах Јанићије крунисао првога Српског цара Душана.

Дотле би ваљало припремити за то земљиште политичко и каноничко изван код Источнијех Православнијех Патријаршија и Рускога Светог Синода, како би без устезања признали и благословили обнову Српске Патријаршије.

Ну, ако би се могло израдити код Порте Отоманске, да Султан призна Српском Патријарху црквену јурисдикцију над епископима, свештенством и црквама у старијем границама Пећске Патријаршије у Турској Царевини, то би била права добит; била би круна у васпостави Српске Патријаршије; без тога не би много вриједело само име Патријаршије у садашнијем границама Краљевине Србије, а Ек-

зархија никако. Зар, да се угледамо на јучерашњу Бугарску, којој је Русија израдила најприје Егзархију, с намјером у почетку да остане под врховном влашћу Цариградске Патријаршије; тога ради је названа Екзархијом. Тај је назив нижи од Автокефалне Архиепископије — Митрополије Српске. Затијем јој опет извојевала државу својом крвљу и својим новцима, у што је и Србија такођер из племенске и вјерске заједнице уложила доста новаца и крви својих синова...! Нека дакле Бугарској њезине *Егзархије*, а Србији Српске Автокефалне *Архиепископије* — Митрополије, док не васпостави Пећску Патријаршију.

Ваља дакле избрисати „егзархију“ и „егзарха“ у свијема члановима у овоме законском пројекту.

б. У томе 4 члану треба избрисати *„обласне епископе“*, јер нијесу ни од какве потребе Српској Цркви ни Српском Народу. Доста су четири епископије и пета Српска Архиепископија — Митрополија по величини садашње Српске Краљевине и по броју њезинијех становника. Управо су Епископије Жичка, Нишка, Неготинска и Шабачка обласне, и на њима су епископи обласни; а никако они

који се у пројекту — тако називају, јер *„хорепископи“* нијесу „обласни“ него сеоски; без епархија и настављања у градовима; без потпуне епископске власти, који су у свему подвргнути епархијским градским епископима.[1]).

Таких је *„хорепископа“* било до четвртога вијека, па их је доцније нестало као излишнијех и не потребнијех. Епархијским градским епископима, који су остарјели, обољели и тјелесно изнемогли, а Сабор им не прима оставку ради авторитета њихова; одређивани су им и одређују се помоћници, као што су и сада у руских Митрополита викарни епископи.

Овако је по канонима Источне Правосл. Цркве, историји и пракси.

У нашој Српској Цркви није никад било „хорепископа“, па им ни сада нема мјеста у њој. А ни влада ниједна у Краљевини Србији не би пристала, да им даје плату без икакве потребе. Међутијем од манастира (по пројекту све саме „лавре“!) не би се могли пристојно издржавати, јер комисијске „лавре“ (наши манастири) немају сада ни толико вишка преко обичнога и редовнога расхода, да плаћају држави

[1]) Лаодикиски Сабор, прав. 57.

данак, него изузимају из фондова из оне мале готовине што је у боља времена уштеђена. А кад се и та незнатна готовина исцрпе, (а то ће скоро наступити, ако им се данак не смањи, или сасвим не укине) продаваће непокретна добра, која су прилагали: српски краљеви, цареви, великаши и уопће побожни Срби и Српкиње! — И тако би могло нестати српских *„лавара“* у новој комисијској *„егзархији“*.

Установом *„хореиискоиа“* у Србији, створио би се, без икакве потребе, епископски пролетаријат! — Оживљавати у садашње доба један ред, који је одавно умрӧ; постављати епископе без потпуне епископске власти, без дужности, без средстава; имати просјаке епископе, без потребе, била би права бесмислица! — И зар то не би понижавало високи чин епископски у Србији?

Међутијем не треба заборављати ни то: да је Сардикијски Сабор изриком забранио постављати епископе у малим мјестима, гдје их није било... *„Никако не треба постављати еиископа у какво село, или мали град, за који је довољан један иресвитар, да се не иснизи име и власт еиископа. Него еиархијски еиискоии нека иостављају еиискоие у онијем градо-*

вима у којима су и прије били[1]). Лаодикиски Сабор вели: *„У малим мјестима и селима не постављати епископе, него периодевте; а који су већ постављени, да ништа не предузимају без одобрења градскога епископа“*[2]).

Ја бих желио да комисија покаже кад су били ма какви епископи у: Крагујевцу, Лозници и Студеници овој у Краљевини Србији, гдје би их по пројекту ваљало поставити? — И има ли у садашње доба икакве потребе од таких епископа, и кад би баш било средстава за њихово пристојно живљење, којима ни комисија не даје право гласа у Архијерејском Сабору по 11 чл. тога пројекта, а кад се бира епископ немају права ни засједавати у Сабору. Ну, по канонима, заиста, они нијесу ни имали то право.

У првијем хришћанским вијековима свештенство и народ у епархији бирали су лица за свештенике[3]); а епископе бирали су епархијски епископи под предсједништвом митрополита или најстаријега епископа, у чему је и грађанство учествовало.

---

[1]) Сардиски Сабор, прав. 6.
[2]) Лаодикиски Сабор, прав. 57.
[3]) Теоф. Александриски прав. 7.

в. У чл. 9, гдје су побројене црквенске власти од Архиепископа до капелана, нијесу споменути архимандрити, који су у јерархији Источне Православне Цркве од својега постанка заузимали врло угледно мјесто. Међутијем су у другима члановима споменути; али, што је за чудо, редовно на пошљедњем мјесту! — Ну, кад нијесу споменути у члану, гдје су побројене црквенске власти, контрадикција је што се у другим спомињу.

Шта је руководило комисију за пројекат закона о црквеним властима да тако безобзирно поступи с архимандритима и да им да пошљедње мјесто у реду црквенских власти, то ће валда само она знати? Ако би се оваки закон усвојио, може архимандрита нестати у Краљевини Србији; али их не ће нестати у Источној Православној Цркви.

II „Црквене власти"

а. У чл. 9 ваља избрисати тачке: 2 и 4, а мјесто друге тачке да дође ово: Архиепископ

[1]) Апост. прав. 30; Ник. Васељ. Саб. I, прав. 4 и 6; Васељ. Сабор IV прав. 28; Васељ. Сабор VII прав. 3; Антиох. Сабор. прав. 19; Сард. Сабор прав. 6; Картаг. Сабор прав. 13 и 50.

— **Митрополит.** А тачку 5, која гласи: „*Црквени синод*“, замијенити овом редакцијом: „*Велики Духовни Суд*“; тачку 6, која гласи: „*Епархијски синод*“, замијенити „*Епархијски Духовни Суд*“; тачку 7, која гласи: „*Монастирски синод*“; замијенити: архимандрити, игумани и најстојатељи манастира. Тачке: 8, 10 и 11 избрисати.

III „Архијерејски Сабор“

а. У чл. 10 сасвим избрисати два пошљедња ретка и „обласне епископе“ у свијема члaнцима.

б. Чл. 11 да се сасвим избрише, ако се усвоје ове примједбе, јер је обухваћен у чл. 10

в. По чл. 13 овога пројекта установљава се „*велики иконом*“ у Сабору Архијерејском, и бира га Архијерски Сабор између отачаственијех протопресвитара, који има вишу богословијску спрему. Он је уједно сталан биљежник Архијерејског Сабора.

Рад бих био чути да комисија, која је саставила овај пројекат закона, покаже прво: једну једину автокефалну православну цркву, која би имала сада у својему Архијерејском

Сабору *„великога иконома протопресвитра“*; друго: и да га баш негдје има, је ли, и каква је потреба сада у нашој Српској Цркви, или тачније, у црквенској управи, од такога *„великог иконама“?* —

У Руском Св. Синоду засједавали су дуго два (или један) дворска протопресвитра; али они нијесу ни „велики ни мали икономи“.

Кад је укинута у Русији Патријаршија и установљен „Руски Свети Синод, ушла су у њ покрај Митрополита, Архиепископа и Епископа: два архимандрита и два протопресвитра. У састављању Рускога Светог Синода одлучивала је доста и гвоздена воља Петра Великога. Доцније су архимандрити изостављени, а два само дворска протопресвитра остали су у Синоду. Сада већ ни њих нема. Ну, и док су били, нијесу се мијешали у архијерејска каноничка права.

Овдје није мјеста, а није ни потребно да истакнем како је Руски Свети Синод унутрашње подијељен; какви му је и колики опсег послова; ко су му и какви чиновници, и како су многоразлични послови по одјељцима распоређени. Само ћу споменути то: да ни у Руском Св. Синоду нема *„великога иконома“*. По

овоме ваља избрисати чланке: 13, 14 и 15. О овом пошљедњем говориһу ниже.

У Источнијем Православнијем Патријаршијама били су, па и сада опстоје патријаршки, митрополитски и епископски протосинђели. Тако је и у Српској Пеһској Патријарши био при Патријарсима патријаршки, и при епархијским Епископима епископски протосинђел.

Патријаршки протосинђел у Цариграду заузима у Патријаршији висок положај. Чак и ђакон Патријархов или Митрополитов, кад замјењује Патријарха или Митрополита у неким приликама, заузима старије мјесто од пресвитра[1]).

Било би сасвим канонично, кад би и сада протосинђел био при Српској Архијепископији — Митрополији митрополитски, а при епархијским епископијама епископски протосинђел.

г. По чл. 15 овога закона установљава се *„краљевски повјереник“*, којему се даје право да засједава у Архијерејском Сабору! — ? Та би новина у Српском Архијерејском Сабору била супротна духу канона и досадашњем црквенском обичају; јер Српски Архијерејски Сабор у Србији није оно што је Руски

---

[1]) Трул. Сабор. прав. 7.

Св. Синод у Русији, ни оно што је Српски Црквенски Синод и Сабор у Карловцима по опсегу и различности послова.

Досада није био обичај, а није имао ни законско право ни Министар Црквенских Послова ни ничији повјереник да засједава у Српском Архијерејском Сабору, нити му има у њему мјеста по природи самијех послова. Ниже ћу на једном мјесту споменути да црквенски обичај има силу закона.

Ваља с похвалом констатовати да то не тражи ни садашња Влада Српска ни Краљевско Намјесништво. Него то (оле!) сама духовна комисија предлаже! — ?

Шта ће краљевски повјереник у Архијерејском Сабору, гдје се претреса, вијећа и одлучује по канонима и законима само о различнијем црквеним питањима, вјерским, моралнијем, свештеничким потребама и црквеној управи?

Ни у познатијем тешким приликама и искушењу, које је снашло Српску Цркву од 1881—1887. год., — није се увео краљевски повјереник у Архијерејски Сабор.

Шта ће краљевски повјереник у Архијерејском Сабору, кад Министар Просвјете и Црквенских Послова има и по овоме пројекту право

врховног надзора над радњом црквенских власти, и кад је он посредник између Архијерејског Сабора и Круне?

Ако је комисија имала у томе пред очима царског повјереника (комесара) у Српском Црквеном Сабору у Карловцима, погријешила је; јер прво: онамо су другачије прилике и иновјерна владавина, те је томе Сабору наметнут царски „комесар“; друго царски комесар само отвара и затвара Српски Сабор, гдје се претресају и одлучују мјешовита питања већином: просвјетна, наставна, икономна, административна и т. д. И кад тај Сабор бира Архиепископа — Митрополита Карловачког; а нема права „царски комесар“ да засједава у томе Сабору, а још мање у Митрополитском Синоду, кад се бира нов Епископ, и рјешавају чисто канонична питања.

Најпослије ако је комисија имала на уму царског повјереника у Руском Светом Синоду „Обер-Прокурора“, опет је погријешила; прво: што царском Обер-Прокурору по праву врховнога надзора над синодском радњом, посредовања између Цара и Св. Синода, и разноличности послова има мјеста у Руском Синоду; друго, што у Русији нема Министра Црквенских Послова ни у лицу Министра Просвјете, ни за-

себно, као што их има у другим државама, рачунајући и Србију; те је управо Обер-Прокурор, Министар Црквенских Послова у Русији, и врши оно што и у Србији врши Министар Просвјете и Црквенских Послова.

Послије свега, што рекох, ваља сасвим избрисати из овога закона чл. 15.

IV „Круг рада Архијерејског Сабора".

а. У тачци 9 да се избрише „и обласни".

б. У тачци 10 да се избрише „великога иконома", о чему ћу ниже говорити.

в. У чл. 17 у пошљедњем ретку да се избрише „с краљевим повереником".

г. У чл. 18 да се мјесто „егзарха" метне Архиепископ — Митрополит.

V „Егзарх".

а. Да се овај натпис замјени с овијем: Архијепископ — Митрополит. По овоме да се сви чланци овога одјељка исправе.

б. Да се чл. 20 редигује овако:

сви чланови Архијерејскога Сабора;

сви архимандрити;

сви окружни протопресвитри;

Министар Просвјете и Црквенских Послова;

Предсједник Министарског Савјета;

Предсједник Државнога Савјета;

Предсједник и Потпредсједник Народне Скупштине;

Предсједник Касац. Суда;

Ректор Велике Школе;

Ректор Богословије.

г. Чл. 21 да се избрише.

д. Да се редакција чл. 22 удеси по овијем примједбама дотично „егзарха“ и „краљева повереника“.

ђ. Да се у чл. 24 „краљев повереник“ замијени с редакцијом: Министар Просвјете и Црквенских Послова: и „егзарх“ — Архиепископ — Митрополит.

е. Да се у чл. 25 свуда „егзарх“ замијени с редакцијом: Архиепископ — Митрополит; тако и у чл. 26 и 27.

VI „Епархијски и обласни епископи“.

а. У овоме натпису да се избрише „и обласни“, и да се по овијем примједбама исправе чл. 28, 29 и 30.

6. Да се у чл. 28 дометне на крају прве тачке: *„изабрано свештено лице за Епископа, ако није, — ваља да прије посвећања ступи у монаштво и пријеђе све црквенске чинове до Епископа“*[1]).

Још је Трулски Васељенски Сабор забранио Епископима живјети са женама[2]). За тијем вијековима је освештан црквени обичај, да се од неожењенога свештенства бирају и постављају Епископи, јер је доказано да они, немајући жене ни дјеце, много лакше и боље управљају по канонима црквом и паством. Тако се тај обичај и сада практикује у цијелој Источној Православној Цркви. А обичај има силу закона.

Ево шта вели Св. Василије: *„То је наш обичај, који има силу закона“*[3]). Трулски Сабор вели: *„Ми треба да знамо и највиши закон, и оно што је за обичај везано“*[4]).

И наш је Свети Сава најприје био монах; за тијем јеромонах, па архимандрит, и најпослије Архиепископ; који је основао и уредио Српску Цркву на основу канона Васељенских

[1]) Сард. Сабор, прав. 10.
[2]) Трул. Сабор, прав. 12 и 48.
[3]) Св. Васил. Велики прав. 87, 91 и 92.
[4]) Трул. Сабор, прав. 102.

и Обласнијех Сабора по обрасцу Византијске Цркве. — Отада су доселе архимандрити и игумани царских манастира увијек бивали у српској црквенској јерархији први послије Епископа, и угледан чинилац у црквеној управи. У Душанову су Сабору архимандрити и игумани имали и свој засебни сто. Од њих су редовно бирани Епископи, као што се и дан-данашњи бирају у Русији и у Источнијем Православнијем Патријаршијама.

Ово проговорих о томе овдје зато што се вели у чл. 28 овога закона ....; „*Епископи могу бити свештена лица оба реда*"; не одредивши потанко по канонима и црквенском обичају каква лица, јер по овакој опћој и тачно не одређеној редакцији могло би се лако разумјети да може бити изабран за Епископа свештеник, који има живу жену. Тако ни у једном другом члану у овоме закону није одређено која и каква свештеничка лица могу бити изабрана за Епископа.

Није противно канонима да свештеник (удовац) буде изабран за Епископа, који има сва својства, која се ишту по канонима за тај високи чин. Бивало је случајева и у нашој Српској Цркви, особито у новије доба, да су од

удовијех свештеника бирани Епископи, али су прије посвећања произведени по црквенском обичају у чин архимандрита.

в. Да се у чл. 29 у другом ретку послије ријечи „Срби“, дометне: *„источне православне вјере“*, а *„од рођења“* да се избрише.

Разлози су за то ови: ни Српски Архиепископ Арсеније, којега је Свети Сава изабрао, и којега Српска Црква признаје за свеца, није био *од рођења српски грађанин.* Тако исто ни Српски Патријарах Јефрем, којега је Пећски Архијерејски Сабор два пута бирао за Српског Патријарха. Али су били добри Срби; узорни духовници и пастири.

Зар Србин, који се роди изван садашње Краљевине Србије, није као и онај који се роди у њој?

Така је тјесногрудост у закону о црквенским властима источне православне цркве у Краљевини Србији супротна и политичкој и црквенској мисији Србије! — Супротна је називу српскога „Пијемонта“.

Ни Свети Сава с Архијерејским Сабором и својим братом првовјенчанијем Краљем Стефаном у XIII-ом; ни Архијерејски Сабор с Кнезом Лазаром у XIV-ом вијеку не питају, кад бирају

српска духовна достојна лица за Архиепископе и Патријархе српске, гдје су рођена; а српска духовна комисија у XIX-ом вијеку искључује у пројекту закона о црквенским властима свако и најдостојније српско духовно лице да може бити избрано за Епископа, ако није *„од рођења српски грађанин“ !* —

Не треба да комисија много страхује да не буде изабрана нека личност за Епископа, која није рођена у Србији, јер се ни досада ниједна така личност није сама својом вољом и силом наметнула за Епископа и Митрополита у Србији, него су бирани. Па ако није свагда био срећан избор, зар с рђава сусједа Николе да се мрзи и на Св. Николу? — Зар и у пшеници, која рађа у Србији, није било кукоља? и зар га нема? — Ваља га тријебити; али ваља пазити, да се с кукољом не ишчупа и пшеница! —

Митрополит Српски Петар Јовановић није био *„од рођења српски грађанин“*; али нико, ко хоће савјесно и право, не може одрицати да он није уредио црквенске власти и црквену управу у Србији: установио Духовне Судове; установио Богословију за свештенство; увео у цркви карловачко црквенско појање; лијепу

службу; и свештенство довео у ред итд. Он је стекао великих заслуга на томе пољу у Србији, које ће му непристрасна историја свагда с похвалом признавати.

Комисија би с овијем чланом, ако би се усвојио, учинила Српској Цркви и Српској Краљевини много више штете него користи. Србија би у томе погледу била *уникум* у цијелој Источној Православној Цркви! — Комисија заборавља да су и у великој Русији бивали не само Епископи него и Митрополити, који нијесу били не само *„од рођења руски грађани“* него нијесу били чак ни руске народности. Нека се спомене Митрополита Кипријана у Москви, који је био „од рођења Србин“; и још доста других Архијереја. Да ли је садашњи Црногорски Митрополит Митрофан *„од рођења црногорски грађанин?“* И да ли је то био и његов претходник, покојни Љубиша? Па и садашњи многозаслужни Патријарах Александријски Софроније је ли рођен у Кедифовој држави?

У Србији је бивало великих патриота и државника са широким погледом, а има их, хвала Богу, и данас; они су поглавито дужни да воде бригу о српским опћим интересима и будућности. С том жељом и ја рекох ово неко-

лико ријечи: не би ли ма од какве користи биле српској опћој ствари, а никоме лично; себи пак најмање; јер се зна да сс ни до сада нијесам полакомио на епископство у Србији, које ми је истински нуђено, неколико пута.

г. У чл. 30 да се у првом ретку мјесто „егзарха“ метне Архијепископ — Митрополит, и да се на крају прве тачке послије ријечи „указом“ дометне *„на одређену епархију“*; јер је без ове допуне редакција овога члана неодређена. Нико не може бити рукоположен без назначења на одређено мјесто[1]).

д. У чл. 31 у тачци 5 да се ријеч *„трошу“* замијени *„освећују“*.

ђ. Да се у чл. 32 име „егзарх“ и ријеч „новачење“ избришу. Ријеч „новачење“ није овдје прилагодна. Ако би баш била од потребе, може се замијенити с *„новином“*; јер је „новачење“ примљен термин обично за рекрутовање у војсци.

е. У чл. 34 да се избришу називи „обласни“ и „егзархове“.

ж. Чл. 35 да се цио избрише; јер му овдје није мјеста.

---

[1]) Васељ. Сабор IV прав. 6.

и. Да се у чл. 31 дометне послије 11 тачке и ова:

„12 Епархијски Епископи бирају сваке године изванредне ревизоре од најспособнијих свештеника из цијеле епархије по једнога за сваки округ, којима се даје написмено тачан упутак, да прегледају манастире, цркве и капеле; записнике: крштенијех, умрлијех и вјенчанијех; вршење светијех тајана и црквенијех обреда; ред у цркви, држање црквенских утвари у доброи реду, и вођење дневника о приходима и расходима манастирским и црквенским, који ће по свршетку предати о свему тачан извјештај Епархијском Епископу.“

Овакво прегледање имаће добре пошљедице, јер досадања прегледања, која су вршили окружни протојереји, не задовољавају очекивања. Они хитају и више гледају на облик и површно него на суштину. У више цркава и парохија записници су крштенијех, вјенчанијех и умрлијех не тачни и погрјешни! Из тога потјечу велики заплети и штетне пошљедице особито за нашљедства, пунољетства, сродства итд.

Премда су законом одређене за то оштре казне, али се не врши у своје вријеме надзор какав треба.

VII „Обласни епископи (хорепископи)".

Овај натпис и чл. 37 и 38 да се сасвим избришу. Разлоге сам за то већ истакнуо.

VIII „Велики иконом и епархијски икономи".

Редакција чл. 39 и 41 супротна је редакцији чл. 9 овога закона, јер у њему нема архимандрита, као што сам о томе прије споменуо; а у чл. 39 и 41 даје им се право по милости комисије, која је саставила овај пројекат, да могу бити икономи у Епархијским Синодима; само не могу бити, опет по вољи комисије, *„велики икономи"*! — ?

Ну, желио бих да комисија покаже по којему је канону и закону искључила архимандрите из црквене власти чл. 9 овога закона и из звања *„великога иконома"* чл. 13, а даје им право да могу бити „икономи епархијски", кад су они најпречи кандидати за Епископе, разумије се, који имају богословску спрему и она својства која се по канонима ишту од свакога кандидата за Епископа? —

Чудна збрка! — Комисија се и ту сплела! — У 9 чл. гдје су побројане црквенске вла-

сти, нема архимандрита; у 20 чл. уврштени су на пошљедње мјесто; а у чл. 39 и 41 даје им се право *„епархијскога иконома!* —

По мојему мишљењу и скромном знању нема мјеста ни потребе у садашње вријеме ни „великим“ ни малим „икононима“ у онаком значењу и положају какав им се даје овијем пројектом, па били они архимандрити или протопресвитри. Они нијесу сада од потребе, барем у Српској Цркви у Краљевини Србији, као што су, заиста, били у Средњем Вијеку, кад су Епископи и уопће клир живјели само од црквенских и манастирских прихода, па су били од потребе икономи, да управљају са знањем Епископа црквенским имањем и приносима, тијем прије што је бивало и злоупотреба. Па су Васељонски Сабори одредили и оштро заповједили да све епископске цркве и манастири имају своје икономе[1]).

Сада је у нас све то другачије и боље уређено и законом одређено ко рукује црквенским и манастирским имањима и приходима, и ко одговара за злоупотребе. — У манастирима управљају старјешине с једнијем јеромонахом, а

[1]) Чет. Васељ. Сабор, прав. 26; Седми Васељ. Сабор прав. 11.

одговарају за рачуне Конзисторији и Главној Контроли. У црквама рукују — стараоци и свештеници, који такођер за рачуне одговарају Конзисторији и Главној Контроли. Ово не само што није супротно канонима него је на канонском основу; јер су црквенске власти прва и најближа контрола над црквенским и манастирским имањима, приходима и расходима, па онда државна. Жељети је само да усталачније врше у томе своје право.

По свему што рекох, нема сада апсолутно никакве потребе установљавати у Српској Цркви средњовјечне црквенске и манастирске икономе с великим чиновима и платама, који би само сједјели у наслоначама за зеленијем столом, и прегледали оно што сада прегледа по један члан Епархијскога Духовног Суда.

Мени се чини, да се је овдје комисија бринула више како ће створити нова вјелика мјеста с великом платом, него како ће умножити и очувати црквенску и манастирску икономију. Мени барем није знано, да су се протопресвитри, професори Богословије, спремали за икономију. А носити велики чин, и вући велику плату без радње и потребе, то никако није у интересу ни државне ни црквенске икономије. —

Нека се дакле избришу из овога закона и велики и мали „икономи," као непотребни и сувишни.

IX „Протопресвитри"

а. У чл. 44 да се тачка 14 редигује овако:

„Мири завађене супруге, који су им спроведени од парохијских свештеника, и јављају о успјеху или не успјеху Епархијском Духовном суду".

Мишљења сам да није потребно да завађени супрузи иду к Епархијском Духовном Суду ради мирења послије мирења код окружног протопресвитра. Тијем би се уштедјела дангуба и трошак парничарима, а судовима безуспјешан труд и дописивање с властима кад парничари нијесу у истој епархији итд.

б. У чл. 49 у ретку 3 и 4 да се избрише „обласне епископе или икономе", и замијени овако: „од најспособнијих свештеника".

Да се дометне ово: Збор Свештенички свакога округа бира два кандидата за окружнога протопресвитра, и предлаже их епархијском Епископу. Од њих једнога Епископ производи за

протопресвитра, и јавља о томе у своје вријеме Арихијерејском Сабору.

Свештенички Збор свакога среза бира намјесника среског, и предлаже га преко окружног протопресвитра Епархијском Епископу на потврду. Ово није противно канонима.

X. „Парохијски свештеници и капелани“.

а. У чланку 54 ваљало би допунити другу тачку овако:

„Парохије се дају надметањем. На најбоље градске и сеоске парохије има прече право прво: који од надметача има вишу богословску спрему а владања је добра; друго од онијех који имају једнаку богословску спрему и добро владање, има прече право онај који је по рукоположењу старији.

б. У чл. 55 у тачци под 1 да се избрише ријеч „све“; јер кад се каже: *врши све тајне*, ту је обухваћена и тајна рукоположења, коју свештеник нема власти да врши.

в. У истоме чланку у тачци 7 да се ријеч *„месечно“* замијени *„свакога полугођа“*;

---

[1]) Теоф. Прав. 7 и 10.

јер парохијски свештеници и без тога имају по овоме закону много различнијех дужности. Није право наметнути им и то бреме, да су дужни у сваком мјесецу једанпут походити основне школе, и надгледати како се предаје хришћанска наука. Лако је нешто замислити и написати, али није лако вршити особито у школама по селима] кад је: дажд, снијег, мећава и мраз! — и кад се иде преко брдâ и планинâ; па још све то вршити о својем трошку и с одговорношћу! —

У многим мјестима, гдје учитељ није у добро са свештеником, ова би ревизија промашила смјер.

Не би ли боље било да сваки Епископ са својим Духовнијем Судом бира и одређује полугодишње ревизоре за тај посао од млађих и најспремнијих свештеника, који су учили и педагогику и били учитељи. Њих би и учитељи основнијех школа радије дочекивали у школама, и с њима се договарали о томе послу.

Много стоји до способнијех лица и лијепа начина.

Свакако је ова тачка под *б* у овоме чланку и закону с религиског гледишта потребна и корисна. Ипак ријеч „*месечно*“ ваља избрисати.

XI Државне власти према свештенству

Послије одјељка „Црквена општина“ ваљало би дометнути овај одјељак, којега нема у овоме, пројекту закона, ради угледа свете цркве и свештеничког чина и ауторитета.

„Државне су власти дужне у свакој прилици давати видљивијем знацима достојно поштовање свештенству, као свештенослужитељима цркве и чуварима православне вјере и морала, особито кад врше црквенске свете тајне и обреде.

У тијем часовима државни органи неће отпочињати званичан рад, док се не сврши св. литурђија, ради примјера народу.

Полицијске власти не могу свештена лица: укоравати, узимати на одговор, затварати ни казнити за кривице у свештеничким, црквенским и парохијским дужностима, него ће њихове кривице одмах јављати црквенској власти, и оптуживати их; а ова ће их по доказаној кривици по закону казнити.

Само у грађанским и кривичнијем случајима, нп: кад не би који од свештеника вршио грађанске дужности итд.; или би извршио: убијство, побуну, издају отачанства или владаоца итд.; моћи ће их полицијске власти у пр-

вом случају по закону казнити; а у другом: притворити, и црквенској власти о томе одмах јавити, како би могла наредити, што треба.“

Ако би се усвојила ова два члана, јамачно би појачали углед и цркви и свештенству.

XII „Манастири и монаси“

а. У чл. 67 да се пошљедња тачка замијени овом редакцијом:

„Архимандрити, игумани и настојатељи постављају се за старјешине у лаврама, општежитијским манастирима и метосима, којима управљају по уставу Св. Саве Српскога, Саве Освећеног и одредбама Отачанственог Архијерејског Сабора. Архимандритски чин добијају само јеромонаси више богословске спреме. Они могу бити: ректори и професори у Семинаријама и вишим духовним заводима. Тако исто могу бити виши духовни чиновници при Патријарху, Митрополиту и Епископу, и по један у Великом Духовном Суду.[1]).

б. У чл. 68 да се у другој тачци прва врста замијени овом редакцијом:

---

[1]) У Атинском је Синоду архимандрит секретар.

„Лавре су знаменитије и имућније задужбине српских владалаца“; јер не могу бити: Наупара, Јошаница и Св. Стефан, лавре, као: Студеница, Жича итд.; а и они су задужбине српских владалаца.

в. У истом члану у тачци 3 да се избрише овај завршетак: *„под надзором лавре“*; јер су сви манастири и њихове старјешине: архимандрити, игумани и најстојатељи независни по манастирском уставу. Само су метоси зависни од већих манастира.

г. Цио је 69 чл. у овоме пројекту илузоран. Комисија, која је састављала овај пројекат, као да не познаје добро манастире у Краљевини Србији. Ниједан није у стању ни по броју калуђера, ни по њиховој научној спреми, ни по приходима, да установи и обдржава ни: штампарију; ни књиговезницу; ни школу за црквенски живопис; ни радионицу за црквенске свијеће; као што им се све то одређује овијем законом!! —

Таких радионица има по Србији; али немају коме да продају своју израду.

У овоме је члану све то илузорно.

Вишком прихода преко расхода свијех манастира уједно не би се могла установити и об-

државати ниједна добро уређена штампарија, камо ли толике друге индустријске и умјетничке радионице!

Ово што се овијем законом иштe од убогих српских манастира не опстоји ни у руским великим и богатијем манастирима, изузимајући: Кіево — Печерску, Сергіево — Троицку и Пачајевску Лавру. —

Нико не узакоњује оно што се унапријед поуздано зна да ће остати мртво слово на хартији.

д. Чл: 71, 72, 73 и 74 излишни су овдје, јер је све то много опширније прописано у типику. Све те чланове може замијенити овај један с оваком редакцијом:

„Старјешине манастирске управљају манастирима у свему тачно по Типику Светога Саве Српског и Саве Освећеног и по одредбама Отачанственога Архијерејскога Сабора. Стоје под надзором Епархијских Епископа[1]).“

XIII „Епархијски синод“.

Прије него пријеђем на поједине исправке, проговорићу уопће, а што краће, о „епархијском синоду“ (Епархијски Духовни Суд).

[1]) Чет. Васел. Сабор прав. 4 и 8.

„Епархијски синод“ оваки какав је у овоме закону, ако би се усвојио и установио, јамачно, не би одговорио задатку ни очекивању; не би могао савлађивати свакидашње различне предмете и судске послове у епархији; а не даје ни јамства за потпуну судску правду.

Овако како је састављен „епархијски синод“ у овоме законском пројекту, чији чланови не би могли редовно доходити на судске састанке нп: окружни протопресвитар; не даје довољно јамства, да ће све послове моћи свршавати на вријеме уредно и тачно. Ко зна колики су и какви послови и каква је процедура у нижим Духовнијем Судовима, знаће да се многе парнице, било свештеничке, било брачне, не могу дуго одгађати без штете по парничаре. А правда иште да то не буде. Међутијем не би то трпјела ни надзорна власт.

По мојему мишљењу има више јамства у садашним Епархијским Духовнијем Судовима (Консисторијама) за тачност, правилност, правду и брже суђење, и више одговарају и савременом напретку правне науке и судства, а били би каноничнији кад би им Епископи пресједавали.

Промијенити све из основа, као што је то овдје учињено, (па и оно што се искуством и

примјеном доказало да је добро и да се бољијем не може замјенити) не би било ни разумно ни корисно.

По овоме, што рекох, моје је мишљење да састав Епархијских Духовнијех Судова остане као што је и досада, с том измјеном да им одселе буду предсједници Епархијски Епископи, као што су и у овом пројекту закона означени. Нека се под њиховијем предсједништвом ради и суди све осим саслушавања и уопће извиђања брачнијех парница, гдје завађени супрузи лично доходе и препиру се; а то треба да врше други чланови духовнога суда; па свршене извиђаје да износе у сједнице, у којима Епископ предсједава.

Тако би Епархијски Духовни Судови били на канонском основу више него досада, и не би се Архијереји могли жалити како им је одузета власт, која им по канонима иде. И заиста, по канонима Источне Православне Цркве, Духовни Судови не могу бити без Епископа и свештеника. Али би ваљало гледати да ови Духовни Судови покрај каноничке основе одговарају духу и напретку савременијех правнијех наука и судства, и да јамче за законску правду свијема, који имају потребу да преда њих до-

ходе и траже је. Јер Епископи с таким персоналом какав се предлаже у пројекту, који покрај тога имају многе друге послове, дужности и администрацију, не могу свагда бити прибрани у суђењу итд.

Најсрећнија је земља, у којој има највише правде.

По овоме што рекох о *„епархијским синодима“* у овоме закону, ваљало би учинити ове измјене:

а. натпис *„епархијски синод“* замјенити, као што сам већ казао, с редакцијом *„Епархијски Духовни Суд“*.

б. У чл. 77 тачка 3 да се избрише, јер Духовни Судови не суде по упуствима, него по Св. Писму, Апостолским и Саборским правилима, правилима Отачанственога Архиерејскога Сабора, земаљским законима, схваћању и савјести судија. Тачка 4 неодређена је; може се различито тумачити.

Ако би остала редакција, као што је у овоме пројекту, јамачно би се догађали сукоби између црквенских и државнијех власти, а то никако не треба да буде.

Така је погрјешка и у досадашњем закону о црквеним властима од 1862 год., а да и не

споминьем о драконским и антиканонским допунама од 1881—1887 године.

Овијем новијем законом ваља да су тачно и јасно одређени односаји између црквенијех и државнијех власти; ваља да су доведени у склад интереси црквени и државни. У томе не може бити никаквијех озбиљнијех тешкоћа, јер је наша Српска Православна Црква, народна. Она се није никад одвајала од својега народа, нити имала засебне властољубне тежње. Њезино царство није земаљско него небеско. Она вјерно чува догмате и установе Православне Васељенске Цркве; али никад није устајала против праве науке, него ју је потпомагала и потпомаже. Она има за то ослонца на заповијестима Христа Спаситеља: „Испитујте — и будите савршени“. А то значи: учите се и напредујте.

в. Да се чл. 78 редигује овако: *Епархијски Духовни Суд:*

Епархијски Епископ:

Протопресвитар;

Свештеник (један);

Секретар правник; (може бити и духовно лице).

Писар (може бити и духовно лице).[1])

Предсједник је по позиву своjему Епархијски Епископ. Ако би предсједник (Епископ) био спријечен да не може предсједавати, замјењује га по његову благослову најстарији члан.

Чланове Духовнога Суда бира Збор Епархијског Свештенства из епархије, у којој је Епархијски Духовни Суд. Томе бирачком збору предсједава Епископ.

Сви су окружни протопресвитри почасни чланови Епархијскога Духовног Суда. Од њих доходи у сједнице онај којега позове Епархијски Епископ.

И секретар Духовног Суда, кад замјењује члана у суђењу и рјешавању, има право гласа.

У сједницама рјешавају најмање три члана.

По овоме измјенити редакцију чланова: 79, 80, 81 и 82.

XIV „Црквенски синод"

Овдје ћу најприје споменути како у овоме пројекту закона нијесу одјељци распоређени они-

---

[1]) У духовном суду Архиепископије — Митрополије ваља да је већи персонал, јер су већи и послови.

јем редом којим су побројане црквене власти у чл. 9.

Тако овај одјељак „*Црквени синод*“ ваља пренијети с овога мјеста и метнути послије одјељка „епархијски епископи“. Тако и одјељак, „епархијски синод“ „послије Црквенскога“ синода итд.

Сада прелазим на „*Црквени синод*“.

Ни састав „Црквенскога синода,“ по мојему мишљењу, није добро удешен. И да нема овијех напомена, које су се дотакле и „*Црквеногa синода*“, ипак не би могао опстати оваки какав је у пројекту овога закона.

Ваља га измијенити и редиговати овако:

а. Назив „*Црквени синод*“ замјенити с називом „Велики Духовни Суд“, као што сам већ то обиљежио на своjему мјесту у овијем напоменама.

б. У свијема члановима поправити редакцију по овој напомени.

в. По мојему мишљењу ваљало би да је Велики Духовни Суд састављен овако:

Архиепископ — Митрополит предсједник;

Архимандрит (један) члан;

Протопресвитара окружнијех (пет) чланови;

Секретар (правник) један;

Писар један.

Архимандрита бира Архијерејски Сабор између архимандрита из цијеле Краљевине Србије од најспособнијих, најпримјернијих и најкарактернијих.

Свакако би требало да Архиепископ — Митрополит има викарнога Епископа за помоћника у пословима.

г. Чланове протопресвитре бира за Велики Духовни Суд (по једнога из сваке епархије) Епархијски Свештенички Збор, којему предсједава Епископ. Имена изабранијех чланова јавља Епископ Архијерејском Сабору.

Чланове и секретаре Духовнијех Судова предлаже Архиепископ — Митрополит преко Министра Просвјете и Црквенијех Посаля Владаоцу на потврду.

У Великом Духовном Суду рјешавају најмање пет чланова.

Добро би било кад би овај Велики Духовни Суд био перменентан.

д. Све чланове у овоме одјељку ваљало би исправити по овијем напоменама.

ђ. У чл. 96 излишна је 8 тачка, јер је обухвата државни календар са шематисмом, који сваке године редовно излази.

XV

Пошто су побројене црквенске власти и одређен свакој круг радње у овоме закону, све друго што је унесено у њ, почињући од 100 до 161 члана, ваља би изнијети из њега. У тијем је члановима нека врста судскога и кривичног поступка у Духовнијем Судовима. Они су узети из закона о црквенијеми властима од 1862 год., и права су збрка. Ну, да су баш и као што би требало, опет им у овоме закону нема мјеста.

Судски и кривични поступак за Духовне Судове ваља израдити засебно по канонима наше православне цркве великом Требнику и грађанском судском и кривичном поступку.

Дотле да остану у снази они по којима се сада суди.

Ваља по овоме редиговати чланове: 161, 162 и 163. А у члану 167 у четвртом ретку исправити погрјешку, мјесто 1861, ваља да стоји 1862 год.

У овоме пројекту закона није ништа споменуто о печатима: Архијерејскога Сабора, Ве-

ликога Духовног Суда и Епархијских Духовних Судова. И то треба одредити.

По овијем напоменама ваљало би пречистити, што је не потребно избацити, што је још од потребе унијети и прерадити цио овај пројекат закона о црквенским властима Источне Православне Цркве у Краљевини Србији. Без тога не бих се могао сложити ни свој глас дати да се усвоји[1]).

У Чачку
14. септембра 1889 год.

Администратор Епархије Жичке,
архимандрит
Н. Дучић

Засебно штампано у Биограду 1889 год.

---

[1]) Архијерејски Сабор усвојио је ове примједбе.

ИМПРОВИЗАЦИЈЕ АРХИМАНДРИТА Н. ДУЧИЋА

У

НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ПРИ ПРЕТРЕСУ ЗАКОНСКОГА ПРОЈЕКТА О ЦРКВЕНИЈЕМ ВЛАСТИМА У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ ОД 4—16 АПРИЛА 1890 ГОД. У БИОГРАДУ[1]).

(Пошто сам радио на том законском пројекту, примио сам се да будем владин повјереник у Народној Скупштини да га објашњавам и браним).

ДЕБАТА ПРИ ПРВОМ ЧИТАЊУ.

Код члана 5

говор 1

Поштована господо посланици! Поштовани посланик П. Срећковић предлаже да се у овоме пројекту протопресвитар замијени с називом про-

[1]) По стенографским биљешкама о раду Народне Скупштине од 1 окт. 1889 — 18 априла 1890 год., III дио.

топоп. Немам ништа против тога, јер се находи у старијем краљевским повељама и црквенијем књигама (србуљама) протопоп; у краљевском и царском двору српском био је дворски свештеник протопоп; у нашим народнијем пјесмама пјева се „протопоп Недјељко; а у досадашњем је закону о црквенијем властима у Србији мјесто протопопа протојереј. У српској црквеној јерархији је у Аустро-Угарској протопресвитар. У Русији су само неколика протопресвитра нпр: Царскога Дома; војске на суху и на мору, катедралне цркве у Москви; други су протојереји. У чину нема разлике, али у почастима има; сви протопресвитри у Русији имају првенство пред протојерејима у цркви и изван цркве; а протопресвитар Царскога Дома заузима прво мјесто до Епископа у цркви и изван ње. Тако је било и у Византији.

У овај је пројекат узет протопресвитар мјесто протојереја. У црквеној јерархији сада у Србији нема разлике у првенству између протопресвитра и протојереја. Првенство има који је старији по рукоположењу и киротесији. Ако је Скупштина вољна да усвоји приједлог посланика Срећковића, ја нијесам противан.

Примједбу поштованога посланика, попа Марка Петровића о парохијама капелана усвајам. Скупштина усваја 5 чл. по редакцији.

Код 6 члана о васпостави Тимочке Епархије, која је укинута 1886 год., разви се живахна дебата из финансискога обзира. Изгледало је да ће на гласању пропасти.

говор 2

Поштована господо посланици! С пажњом сам саслушао говоре поштованијех посланика за и против васпоставе Тимочке Епархије. Разлози против васпоставе нијесу ни темељни ни убједљиви. Кад је Србија била мања, кад је била васална и плаћала Порти трибут, имала је 4 епархије, међу којим је била и Тимочка доцније Неготинска. Сада кад је Србија знатно проширена, кад је независна, поставши још Краљевини, зар да нема 4 епархије? — То се не може ни чим оправдати. Ваља васпоставити Тимочку Епархију не ради какве параде или луксуза, него ради црквено-религиознијех, државнијех и националнијех интереса, јер је на тромеђи и изложена тајном различном ровењу.

Та је епархија укинута 1886 год. Побуде ми нијесу познате; али је сада очевидно да је укинута на штету црквенијех и националнијех интереса. Ваља је без икаква изговора успоставити. Побуде и разлоге за то у појединостима не би разумно било овдје јавно изстављати; то би се могло у тајној сједници; али ћете их и без тога, поштована господо посланици, својом оштроумношћу лако појмити.

Кад сте у овој сесији претресали закон о административној подјели Србије, ви сте ријешили да остану на крајевима два округа недирнута: Подрински и Топлички, јер су то захтјевали државни интереси; из истијех разлога и интереса ваља васпостави Тимочку Епархију. Осим тога није ни право да остане сједињена с Биоградском или Нишком Епархијом. То је штетно у првом реду по народ онога краја; у другом по црквено-религиозне, државне и националне интересе српске. С правом се очекује од мудрости и родољубља Народне Скупштине да усвоји овај 6 члан по редакцији.

Поштовани посланик Радисав Митровић рече да је у Русији на 5 милијуна становника један Архијереј. То не стоји. У Русији има око 110

милијуна становника[1]), од којих су православне вјере мало више од 60 милијуна, а Архијереја има више од 100; дакле један на пола милијуна.

У окупиранијем српским областима — Босни и Херцеговини — на 700 тисућа православнијех Срба три су Архијереја. У Аустро-Угарској на милијун православнијех Срба (изузевши Далмацију) има 6 Архијереја и 7 Карловачки Митрополит — Патријарах. У Далмацији и Боци—Которској на 100 тисућа 2 Архијереја. А у Краљевини Србији, средишту Српства, гдје има више од 2 милијуна православнијех Срба, нема сада више од двије епископије и једна Митрополија! Ипак устајете против васпоставе Тимочке Епархије ради уштеде од 20 до 30 тисућа динара на годину.

Поштована господо посланици! Највишој црквеној власти и Краљевској Влади било је све то на уму прије него што је изнесен овај законски пројекат пред Народну Скупштину; обје су власти сложне да се Тимочка Епархија васпостави из разлога горепоменутијех.

Молим поштовану Народну Скупштину да усвоји овај 6 члан по редакцији.

---

[1]) Сада има 130 милијуна.

Скупштина усваја.

При претресу 9 члана о Архијерејском Сабору наста живахна и дуга дебата. Из говора ниже може се видјети неколико у какву је правцу текла дебата. Било је и споља агитације.

ГОВОР 3

Поштована господо посланици! Овај 9 члан о Архијерејском Сабору јасан је и разумљив и ономе који не зна каноне наше православне цркве. Мислио сам да нећу имати потребе да и о њему говорим и да га објашњавам у овоме Високом Дому; али у какву се правцу развила дебата о њему ваља да га објасним прије гласања.

При састављању овога законскога пројекта имало се је на уму између осталога и то: да не би ушла у њ каква неканонична новина, која би могла одвојити нашу Српску Цркву у догматичној и каноничној заједници од Источне Цркве.

Моја господо! кад се каже: Архијерејски Сабор, у њему не може бити примјесе ни архимандрита ни протопресвитара како поједини по-

штовани посланици предлажу. Могао би бити један архимандрит или протопресвитар у њему пословођ без права гласања. Ово је не само канонски него је и по Уставу Краљевине Србије; у 190 члану стоји: „*Архијерејском Сабору* припада унутрашња управа Српске Цркве“. Да је у Уставу мјесто Архијерејскога Сабора речено „Црквени Синод“, могло би бити у њему покрај Архијереја и архимандрита и протопресвитара и један или два свјетовњака (правника). У таком случају Синод би имао двије секције: у првој би били само Архијереји и рјешавали би све што по канонима искључиво њима иде; у другој би секцији били мјешовити чланови и рјешавали би административне, економне и просвјетне предмете.

Сада не може бити у Архијерејском Сабору других чланова до Архијереја осим да се погази земаљски Устав. Ја сам тврдо увјерен да Народна Скупштина неће погазити Устав ни допустити да га ико други погази.

Да се унесе у овај закон, како предлажу поједини поштовани посланици, да имају права долазити у сједнице Архијерејскога Сабора и рјешавати и они Епископи који су у пенсији, то нема смисла. Кад би пенсионисани Архије-

реји имали по закону права долазити и рјешавати у Архијерејском Сабору, не би били у пенсији. Таке праксе досада није било у нашој Српској Цркви.

То би било налик на оно кад би министри у пенсији и на расположењу по праву доходили у сједнице Министарскога Савјета и рјешавали већином гласова предмете за које су одговорни само активни министри.

Молим поштовану Скупштину да усвоји овај 9 члан по редакцији одборске већине.

Скупштина усваја.

(Како од старе јорархије не бијаше више од два Архијереја (Митрополит Михаило и Епископ Јероним), ваљало је изабрати још једнога на Жичку Епархију; те је по тој крајњој нужди ушло у овај законски пројекат да ова два Архијера изаберу и рукоположе трећега да би се изишло у редовно стање да Сабор може по канонима саборисати.

Ту код 14 члана заврже се живахна и дуга дебата. Многи су посланици зебли да то не буде прецеденат за доцније бирање Епархиских Епископа, па су износили различне приједлоге. Очевидно, тешко бјеше бранити редакцију тога 14 члана; али се је тражио из-

лазак из нередовног стања, које је наступило у нашој цркви од 1881 год.

Стара јерархија није хтјела с новом да ради, и сама немађаше довољан број чланова за Сабор и избор трећега Епископа. Да то нередовно стање престане, унесено је у законски пројекат, по крајној нужди, да Митрополит Михаило и Епископ Јероним изберу и рукоположе трећега, и тијем успоставе редовно канонично стање у Српској Цркви.

Поједини посланици предлагаху различне начине, који се нијесу могли усвојити, као што се то унеколико види из говора ниже).

говор 4

Поштована господо посланици! Изненађује ме што поједини поштовани посланици говоре да су протојереји равни Архијерејима! Протојереји нијесу што и Архијереји, па нијесу ни равни њима. Што поштовани предговорници доводе у везу бирање Епископа са бирањем Митрополита, то је погрјешно, јер је између та два избора велика канонична разлика. У Изборном Сабору не бира се кандидат за Епископа него један између Епископâ за Митропо-

лита. Зато и могу бити мјешовити чланови у Изборном Сабору, кад се бира Митрополит. А кандидата за Епископа бира Архијерејски Сабор без икакве примјесе по призиву Св. Духа.

Не може се усвојити мишљење поштованијех предговорника ни начин којим да се умножи број чланова у Архијерејском Сабору. Жељети је већи број, али кад га нема, ваља да и овај, колики је, ради и створи већи број. Не може се никако допустити ни то да Министар Просвјете и Црквенијех Послова учествује у избору Епископа; јер тако бирање не би било канонично.

Ја сам тврдо увјерен да поштовани народни посланици, чији су преци крв пролијевали и гинули колико за ослобођење ове земље толико и за своју православну вјеру и цркву, неће рушити установе и каноне наше Православне Цркве, која има Божански основ и карактер.

(Дебата продужена).

ГОВОР 5

Поштовани посланик, поп Марко Петровић дуго је објашњавао овај 14 члан, слутећи да

ће бити злоупотребе, ако би остала овака редакција овога члана. Да се изиде из тешкога стања, у којему се находи Српска Црква од 1881 год. досада, унесено је у овај члан да Митрополит Михаило и Епископ Јероним изберу трећега, јер их од старе јерархије нема више. То је узето по аналогији Апостолских Правила, по којима два Епископа могу рукоположити трећега, па да могу, у крајној нужди, изабрати и трећега. Не треба ниједнога тренутка сумњати да ће Митрополит Михаило и Епископ Јероним изабрати уједно два Епископа, како поједини посланици напомињу; то канони не допуштају. Они ће изабрати једнога, па кад га рукоположе, избараће сва три саборски четвртога.

Што се тиче зебње поштованога посланика, попа Марка да ће по овом члану и унапријед бити биран Епископ, тј. да два изберу трећега, нема мјеста, јер је то у Божјој руци. Пошто се попуне епископске катедре Жичка и Тимочка, имаћемо тада Митрополита и три Епископа. Ако би се догодило да два Епископа умру убрзо један за другим, опет би остало да двојица изаберу и рукоположе трећега. Зато рекох, да је то у Божјој руци. Та канонична

невоља доходи од малога броја Епископа у Краљевини Србији. Ђу, један Епископ ни у какву случају не може изабрати ни рукоположити другога, од чега зебу поједини поштовани посланици, који не знају црквене каноне.

Пита се: шта би се радило да остане на једноме? У таком случају замолило би се да изван дођу два православна Епископа и помогну изабрати и рукоположити колико би нам требало Епископа. Али та зебња отпада, јер у 25 члану овога пројекта стоји: „Упражњено Епископско мјесто има се попунити на првом састанку Архијерејскога Сабора.“

(Дебата продужена).

ГОВОР 6

Поштована господо посланици! Ја сам у јучерашњој дебати објаснио зашто је овај 14 члан овако редигован, те би излишно било то сада понављати. У првој алинеји овога члана стоји: *„Архијерејски Сабор може доносити пуноважне одлуке кад су на састанку покрај предсједника или његова замјеника барем још два члана“*. Ово је канонски. У другој али-

нeји овога члана стоји: „*Ну, Архијерејски Сабор може изабрати за Епископа кад је на састанку покрај предсједника још један члан; али то само у случају кад више чланова нема.*“

Овака је редакција унесена у овај члан по крајњој нужди, у којој се находи сада Српска Црква у Краљевини Србији. Чим та нужда престане, престаће и ова друга половина 14 члана.

Но ако поштована Скупштина ипак зебе да ће овај цио члан остати у снази и унапредак, ради умирења усвајам приједлог поштованога посланика, попа Марка Петровића.

(Чује се: „врло добро“).

(Поп Марко предлаже да се ова друга тачка из 14 члана пренесе у прелазна наређења, па кад по њој изберу Митрополит Михаило и Епископ Јероним још једнога Епископа, престаје даље њезина важност).

Скупштина усваја.

Код 19 члана о парохијама отвори се живахна дебата.

ГОВОР 7

Поштована господо посланици! Не може се избрисати 13 тачка овога 19 члана, јер одређивање и исправљање парохија искључиви је задатак Архијерејскога Сабора. Он ће се старати да подеси парохије како ће бити по свештенике правично и парохијанима олакшано. Осим тога опстоји закон о парохијама, који је и сада у снази, те се ова тачка не би могла избрисати и кад би сви у томе сложни били. И да нема ове законске сметње, ја не бих пристао да се ова тачка избрише, јер сам увјерен да би по многе свештенике потекле из тога неправичности и тешкоће по неке парохије и парохијане.

Поштована господо, ниједан парламенат у Европи не регулисава парохије, па не треба да их регулисава ни наша Народна Скупштина. То је посао Архијерејскога Сабора. Он ће прикупити потребне податке и саслушати мишљења свештеника парохијана и управне власти, па ће по томе одређивати и исправљати парохије.

Молим поштовану Скупштину да усвоји овај члан по редакцији.

(Скупштина је зебла да се не укине закон о парохијама, који опстоји, пошто се усвоји и

санкционише овај нови, па је продужила жестоку дебату, тражећи да се избрише 13 тач. из 19 члана).

ГОВОР 8

Да умирим поштоване посланике, који зебу да ће се садашњи закон о парохијама укинути, кад овај ступи на снагу, увјеравам поштовану Скупштину да се неће укинути. Међутијем су поштовани посланици сметнули са ума да се по Уставу не може ниједан закон укинути ни протумачити без Народне Скупштине. Ипак усвајам код ове 13 тачке додатак поштованога посланика, попа Михаила Смиљанића, који гласи: *„Према закону о уређењу свештеничкога стања од 31 дек. 1882 год“*. Ово је јамство да се тај закон о парохијама неће укинути.

С тијем додатком на поименичном гласању би усвојена 13 тачка.

Код 18 тачке 19 члана, по којој Архијерејски Сабор одређује плату старјешинама манастирским, разви се живахна дебата.

говор 9

Поштована господо посланици! На оно што рече поштовани извјестилац Лазаревић, имам да одговорим ово: што је овака редакција овога 19 члана појмљиво је, јер су манастири у Краљевини Србији по овоме пројекту разређени у три реда: I, II и III. Напомене појединијех посланика да ће Архијерејски Сабор одређивати неким старјешинама већу, некима мању плату, разумије се само по себи да ће бити разлике с тога што има манастира владалачких задужбина нпр: Студеница, Жича, Љубостиња, Каленић, Раваница, Манасија, Горњак и Рача I реда. Настојатељи тијех манастира архимандрити, имаће већу плату од најстојатеља манастира II и III реда.

Поштовани посланик, поп Михаило Николић тражи да се ова 18 тачка пренесе и споји с 226 чланом. Ова се тачка не може пренијети ни спојити с 226 чланом, којим се одређују плате свештеницима, који су у државној служби чиновници, и плата им се дава из државне благајнице. А манастирским настојатељима даје се из прихода манастирских; који уопће нијесу обилати; зато нема мјеста зебњи

да ће они имати велике плате баш кад би Архијерејски Сабор био и издашнији.

Усвајам допуну поштованога посланика, попа Тасе Капетан-Спасића да се те плате одређују у договору с Министром Просвјете и Црквенијех Послова.

(Чује се: „врло добро").

Скупштина усваја.

Код 19 тачке 19 члана отвори се кратка дебата.

говор 10

Поштована господо посланици! То што предлаже поштовани посланик, поп Михаило Николић у опреци је са завјештањем и пошљедном вољом завјештача. Та су завјештања већином појединијех Архијереја; они су изриком споменули у својим тестаментима да Архијерејски Сабор рукује њиховијем фондовима. Кад би то одузели од Сабора, погазили би закон о завјештањима и пошљедњу вољу завјештача, а то не смије бити.

Молим поштовану Скупштину да усвоји ову 19 тачку 19 члана без икакве измјене..

Скупштина усваја.

Код 21 тачке 19 члана разви се најживахнија дебата у неколика правца.

говор 11

Поштована господо посланици! Горко је искуство натјерало да се унесе ова 21 тачка у 19 члан овога законскога пројекта о црквенијем властима.

Није давно било и ви се сви, јамачно, спомињете како су ницали закони у нас супротни канонима Источне Православне Цркве, који су довели, како рече поштовани посланик Стојан Рибарац, „до неприлике и расула“. Ваља да исправимо то неправилно стање у које је доведена наша Автокефална Црква.

Овом се 21 тачком хоће да спријечи понављање познатијех догађаја у нашој Цркви. Нема опасности најмање оне које напомену поштовани посланик, др. Ђ. Поповић. Ова је тачка браник црквенога права. По њој не може се донијети ниједан закон ни уредба, који се тиче Српске Цркве и свештенства, ни који опстоји преиначити без претходнога саслушања Архијерејскога Сабора.

Са мирном савјешћу може поштована Народна Скупштина усвојити ову 21 тачку 19 члана.

(Чује се: „врло добро).

Скупштина усваја.

Код 21 члана о избору Митрополита разви се живахна дебата, разна објашњавања и приједлози.

говор 12

Поштована господо посланици! Мишљење поштованијех посланика Михаила Поповића, и попа Капетан-Спасића по канонима не би се могло усвојити.

Зашто да се бира за Митрополита свјетовно лице код живијех Епархиских Епископа, лице, које не може ући у списак за бирање Митрополита? Осим тога може бити Епископâ у пенсији, који нијесу под каноничком забраном и који имају квалификацију за Митрополита; па и њих мимоићи и бирати свјетовно лице, то је супротно здравом разуму и црквеном поретку. Обично се бира Митрополит између Епархиских Архијереја.

Молим поштовану Скупштину да усвоји овај члан по предложеној редакцији.

Скупштина усваја.

Код 30 члана о бирању окружнијех протопресвитара, биоградскога и нишкога разви се живахна дебата.

ГОВОР 13

Поштована господо посланици! Најприје ћу да одговорим поштованом посланику, проти Милоју Барјактаревићу на његов додатак 2-тачци 30 члана да може бити изабран и ђакон за окружнога протопресвитра. То није ни логично ни право. Зашто бирати ђакона код толиких свештеника, којих има у округу од 20—30, а у Крагујевачком Округу има их више од 50; међу којима има их одличнијех по науци и владању? Зашто бирати ђакона, који није још ни поп, а мимоилазити свештенике, који имају на то прече право? —

Имам још да му одговорим на оно што рече, кад Свештенички Окружни Збор бира кандидате за протопресвитра окружнога да учествује у бирању и *Окружни Одбор.*

Поштована господо посланици, то не треба да се унесе у овај закон. То је право досада било Архијерејскога Сабора; а сада се овијем законом преноси на окружно свештенство. Кад би се сада усвојило да и *Окружни Одбор* бира протопресвитра, била би злоупотреба свештеничкога права, које му се даје овијем законом; логично би изазвало реакцију. И ако је то бирање црквене административне природе, опет је каноничније да само окружно свештенство изабере два кандидата и предложи их своjему Епископу, а овај Архијерејском Сабору, који једнога од њих бира, и Епархиски Епископ произведе га и постави за окружнога протопресвитра.

Чула се је још једна напомена и зебња у овоме Високим Дому да не буде изабран сувише млад свештеник за окружнога протопресвитра. Ну, за то има гарантије у овоме закону: *„За окружнога протопресвитра могу бити изабрани свештеници, који су свршили богословске науке, провели у свештеничком чину најмање 5 година и примјернога су владања.“*

По овоме отпада та напомена и зебња.

Што се тиче редакције за избор протопресвитра биоградскога и нишкога, против које говори поштовани посланик Јов. Авакумовић и

други, она је така зато што су укинути Округ Биоградски и Округ Нишки, те, наравно, њих не бира окружно свештенство него Архијерејски Сабор.

Ја немам ништа против тога што поштовани посланик Авакумовић вели да свештенство тијех градова бира кандидата за протопресвитра; али је ту бирача мали број; па каква је већа гарантија да ће тај мали број свештеника изабрати достојнијега, кандидата него што ће га изабрати Архијерејски Сабор? —

(Пошто бијаше различнијех приједлога, измјена и допуна о бирању кандидата за биоградскога и нишкога протопресвитра на захтјевање владина повјереника по 52 члану Пословника, враћен је овај члан у Одбор Скупштински на оцјену и редиговање).

Код 10 тачке 31 члана разви се дебата око давања одсуства свештеницима.

говор 14

Поштована господо посланици! Да окружни протопресвитар дава 10 дана одсуства свештеницима метнуто је у епархији зато да не би цркве у парохији остале без свештеника.

Било је примјера преда мном из Жичке Епархије, којом управљам, да је један свештеник отишао из своје парохије на 3—4 часа без дозволе; рачунао је да не треба да се јави старјешини, јер ће се тога дана вратити. Међутијем буде изненадно спријечен; није се могао вратити; и парохија остане без замјеника. Ето, зашто је потребно да нађе замјеника и јави протопресвитру, а овај своjему Архијереју онда кад има потребу да отиде изван епархије.

(Дебата продуљена).

ГОВОР 15

Ја сам врло добро разумио поштованога посланика, попа Марка. Овдје стоји да протопресвитар дава до 10 дана одсудства свештеницима у епархији; али свештеник, који има потребу да отиде изван епархије, ваља да се обрати за дозволу своjему Архијереју. Тако је по канонима. Ту других разлога јачи од канона не може бити.

Скупштина усваја по редакцији.

Код 32 члана говори један посланик противно.

говор 16

Поштована господо посланици! Оно како је досада практиковано дотично протопресвитарских парохија унесено је у овај законски пројекат. То је право. И не би се могло усвојити то што предлаже поштовани посланик Виденовић. Парохија је претопресвитарска везана за мјесто гдје настава протопресвитар. Протопресвитар не може по својој вољи мијењати парохију; а у ономе граду, у којему настава, ваља да има најбољу парохију. Тако је досада било, и то је право; треба тако да остане.

Скупштина усваја.

Код 5 тачке 36 члана заврже се дебата.

говор 17

Поштована господо посланици! Код ове 5 тачке 36 члана нијесам противан мишљењу поштованога посланика Томе Бојичића да се једанпут у години прегледају цркве по окрузима. Но свраћам вашу пажњу на то да се тијем не ослаби дисциплина свештеничка.

Што је у овоме пројекту метнуто да се прегледају цркве двапут у години, имало се је на уму да ће свештеници уредније држати црквене утвари и све друго. Но, ако поштована Скупштина сматра да ће те походе и прегледања цркава много стајати и да цркве не могу поднијети тај трошак, ја немам ништа против тога да се једанпут у години прегледају. Али да сваки Епархиски Епископ има право, кад потреба захтје, изаслати нарочитога прегледача по 27 члану, 16 тачци овога закона.

Скупштина усваја.

Код 37 члана предлаже се допуна.

говор 18

Поштована господо посланици! То што предлаже поштовани посланик, поп Михаило Николић прописано је у канонима. У њима је тачно одређено да се ђакони не рукополажу млађи од 25, а свештеници млађи од 30 год. Канони су у снази. Али Епархиски Епископи могу и млађе рукоположити по потреби. Према овоме нема мјеста тој напомени.“

Скупштина усваја.

Код 5 тачке 38 члана отвори се живахна дебата.

говор 19

Поштована господо посланици! Тачно и исправно вођење црквенијех књига, у које се уписују: вјенчања, крштења и умирања парохијана веома је потребно и дубоко засијеца у друштвене, државне и породичне интересе. Признати се мора да се дешавају различне злоупотребе, не што би се хтјело, него по немарности појединијех свештеника и других прилика и узрока, те се понешто не запише тачно у књиге. Од тога потјечу врло штетне пошљедице дотично пунољетника, нашљедника и рекрута.

Ја ћу радо усвојити ако Народна Скупштина истакне какву подеснију редакцију од ове у пројекту. Међутијем мишљења сам да се могу усвојити оба приједлога поштованијех посланика: д-ра Коловића и попа Марка, само би их требало спојити уједно.

Скупштина усваја и враћа Одбору Скупштинском ради спојења и редиговања.

Код 39 члана разви се врло живахна дебата.

ГОВОР 20

Поштована господо посланици! Код овога 39 члана живо се дебатује о томе: је ли право да капелан врши дужност парохиску својега протопресвитра кад је заузет службенијем пословима у парохији и изван ње. Догађало се је да понеки окружни протопресвитар јави својему капелану како је заузет службенијем пословима, међутијем вршио је своје приватне послове, а капелан је опслуживао његову парохију. Господо, доиста је неправда кад протопресвитар врши своје послове у својој парохији да му капелан и тада опслужује парохију по дужности. Ређе се догађа да протопресвитар има службенијех послова у својој парохији таких да не може вршити парохиске дужности у њој. Обично су ти послови у туђим парохијама, и тада је капелан дужан опслуживати му парохију. А кад, заиста, има службенијех послова и у својој парохији, дужан је капелан да га у њој замјењује.

Ово је у Скупштинском Одбору дуго претресано и нашло се да и те дужности не треба губити из вида; па је додано к редакцији овога 39 члана ово: „И кад су хитни службени послови у парохији".

Послије овакога додатка ја мислим да нема мјеста зебњи да ће протопресвитри то злоупотријебити.

Што се тиче капелана и њиховијех дужности по потреби је унесена така редакција у овај законски пројекат. Признаћете, поштована господо, да окружни протопресвитри не могу бити без капелана. Разлоге сам за то навео мало прије. Другим свештеницима могу се дати капелани само онда кад оболе или престаре па не могу да врше парохиске дужности, тијем прије што немају да живе од чега другога, те им се дава половина прихода од парохије.

То је, поштована господо посланици, потребно и сасвим правично. Архијерејски Сабор, који се брине о црквама и свештенству, одређује капелане обољелијем, престарјелијем и изнемоглијем свештеницима. С тога се приједлог поштованога посланика, попа Марка не може усвојити, јер би се тијем дала могућност свештеницима да сматрају своје парохије, као монопол, и да их давају капеланима на послуживање у наполицу! То не би одговарало духу хришћанске цркве, јер је здрав свештеник дужан да служи цркви и народу; да врши уједно своје свештеничке дужности у парохији; а не да на-

бави себи капелана, па да он опслужује парохију у наполицу, а парох млад и здрав да иде по својој вољи куд год хоће!

Молим поштовану Народну Скупштину да усвоји овај 39 члан по редакцији како је предложен.

Скупштина усваја.

Код 81 члана разви се дуга и веома живахна дебата. По редакцији је пројекта да Митрополит буде сталан предсједник Великога Духовног Суда, а Скупштински Одбор измијени и остави по старом да је предсједник Епархрски Епископ, којега изабере Архијерејски Сабор за годину дана.

говор 21

Поштована господо посланици! Пошто није ушло у овај законски пројекат, покрај свега мојега најстојавања, да Епархиски Епископи буду предсједници сваки својега Духовног Суда онако како им иде по канонима, нашло се је за потребно да буде предсједник Великога Духовног Суда Архиепископ — Митрополит Србије зато да би се обухватила канонична празнина, која

се находи у Епархиским Духовнијем Судовима, што им нијесу предсједници Епархиски Архијереји, јер без Епископа не може бити по канонима Духовнога Суда; а пресуде Епархиских Судова шаљу се Великом Духоном Суду у Биоград у којем треба да буде предсједник Митрополит.

Моја господо, прије закона о црквенијем властима, који је постао 1862 год., били су предсједници Епархиских Духовнијех Судова (Консисторија) Епархиски Епископи, а предсједник Великога Духовнога Суда (Апелаторнске Консисторије) био је Митрополит, и то по каноничном праву, које је збрисано 1862 год., и које ваља Цркви вратити. Дужни смо очувати у свој каноничној снази своју Цркву, као Божанску установу.

Из овога видите да нема никакве неправилности ни зебње, како се мало прије изрази поштовани посланик Михаило Поповић да је ово неправилно и да није на основу канона. То показује да поштовани посланик не зна каноне.

Мене врло изненађује што чујем у овој поштованој Народној Скупштини како се изјављује зебња кад год се помене освештено име епископско! То не слути на добро. Зачудо ми

је да се поклања већа пажња нижим чиновима него високим духовнијем лицима, која су по образованости, чину, положају и светој црквеној служби позвани да управљају Црквом; да изричу правду и да чувају каноне Православне Цркве. Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије са својим Епископима и свештенством дужан је да очува права црквена, која су православни и иновјерни Владаоци кроз вијекове признавали и потврђивали.

Ако ревњиво не ушчувамо црквене установе и каноне, нећемо имати Православне Цркве. Излишно је да у овом Високом Дому набрајам све штетне и зле пошљедице, које би у случају гажења црквенијех канона, који су обавезни за цијелу Источну Православну Цркву, наступиле за Српску Цркву.

Понављам да је сасвим канонично да Митрополит Србије буде предсједник Великога Духовног Суда.

(Продужена дебата)

ГОВОР 22

Поштована господо посланици! Поштовани извјестилац Лука Лазаревић рече да је ово по

редакцији у пројекту о предсједништву у Великом Духовном Суду против канона; а ја тврдим да није, јер су Епархиски Епископи по канонима предсједници сваки својега Духовног Суда, а Митрополит је први и најстарији Архијереј; њему иде предсједништво у Великом Духовном Суду као и у Архијерејском Сабору по канонима и високом црквеном положају.

(Скупштински Одбор за овај пројекат био је противан мишљењу владина повјереника, него да остане онако како је по закону о црквенијем властима од 1862 год.

Ова дуга дебата око 81 члана није била без агитације споља преко појединијех посланика. Скупштина усвоји одборско мишљење).

Код 83 члана о члановима Вел. Дух. Суда Одбор се је подијелио на већину и мањину; мањина је хтјела да судије тога суда бира Збор Епархискога Свештенства, и то је у Скупштини бранила).

говор 23

Поштована господо посланици! Изборна система духовнијех судија није унесена у овај за-

конски пројекат прво с тога што није усвојено да Епархиски Епископи буду предсједници сваки својега Духовнога Суда; друго с тога што се та система коси са државнијем законима. Пошто у Србији народ не бира државне чиновнике уопће, логично је да Круна не би санкционисала да Епархиски Свештенички Збор бира духовне судије, јер су и они државни чиновници; постављају се краљевским указом; примају плату из државне благајнице; и имају сва чиновничка права.

Док се не усвоји изборна система за све судове и чиновнике, дотле се ни за духовне Судове не може усвојити.

На поименичном гласању Скупштина усвоји мишљење одборске мањине.

Код 4 тачке 97 члана разви се дебата.

ГОВОР 24

Поштована господо посланици! По овој 4 тачци у 97 члану Духовни Судови извиђају и суде брачне парнице; разводе и уништавају бракове; то се не може пренијети на Грађанске

Судове, као што поштовани посланик Љуба Јоксимовић предлаже.

Поштована господо! брак је света црквена тајна, и докле год опстоји, као црквена тајна, дотле брачне парнице припадају Духовнијем Судовима.

Тако је, господо, и у другим православнијем државама и Источнијем Патријаршијама.

У Србији је то такођер канонички и законски уређено. Што се тиче материјалне стране у брачнијем парницама, то расправљају Грађански Судови. Али бракове не може нико други судити, разводити и уништавати до духовни надлежни фактори.

То је еминентно црквено право; то је добро по морал срнских породица.

Кад би се пренијеле брачне парнице на Грађанске Судове, лако је појмити како би учестали разводи бракова и тијем разоравање породица.

Молим поштовану Народну Скупштину да усвоји овај 97 члан по редакцији.

(Дебата продужена).

ГОВОР 25

Поштована господо посланици! Што се поштовани посланик Љуба Јоксимовић позива и

каже да Консисторије суде по Српском Грађанском Законику, то је истина; али је у тај Законик унесено, с малијем изузетком, све о брачнијем парницама из Крмчије, по којој Духовни Судови суде.

Што поштовани посланик тврди да се брак не може развести по канонима, то не стоји; то је гледиште Западне Цркве. Сам Христос Спаситељ је рекао је да се због прељубе разводи брак. Васељенски и Обласни Сабори, ослањајући се на јеванђеље по Матеју, и на римско-византиске законе, одредили су у којима се случајима бракови разводе и уништавају, и ко их разводи и уништава. Те су саборске одредбе и сада у пуној снази у цијелој Источној Православној Цркви.

Опет молим поштовану Народну Скупштину да усвоји 4 тачку 97 члана по предложеној редакцији.

Скупштина усваја.

У 117 члану изоставио је Скупштински Одбор 3 тачку, која гласи: „По правилима, која отачанствени Архијерејски Сабор састави".

ГОВОР 26

Поштована господо посланици! Одбор је изоставио 3 тачку из овога 117 члана, коју је сада поштовани извјестилац Лазаревић прочитао. Та тачка не треба да се изостави, јер је то канонично право Архијерејскога Сабора. То право не може му се одузети. Та тачка није новина у овом законском пројекту. Право прописивати правила за свештенике имају сви Синоди и Архијерејски Сабори Автокефалнијех Православнијех Цркава; па то право има и наш Архијерејски Сабор. У то се не смије дирати.

Молим поштовану Скупштину да усвоји ову тачку по редакцији законскога пројекта.

(Дебата продужена).

ГОВОР 27

Поштована господо посланици! Находим за потребно објаснити поштованом посланику Вићи Радовановићу да та правила неће бити упутак Духовнијем Судовима како ће судити, и утјецање Архијереја на духовне судије; него како ће се вршити црквени обреди и владати свештеници. Па ко погријеши против правила, биће кажњен према погрјешци.

Ради јаснијега појма каква ће бити та правила навешћу један примјер: одређено је вријеме кад се врши вечерња, јутрења и литурђија; ну, Архијерејски Сабор могао би наћи за умјесније да промени то вријеме и одреди друго итд. Свештеник, који не би вршио, ту наредбу био би кажњен. Казне се изричу административно. Ако је кривица тежа, иде пред Духовни Суд дотичне епархије.

Понављам да та правила неће бити упутак како ће судије судити, него шта је свештеницима забрањено као свештеницима.

(Дебата продужена).

говор 28

Поштована господо посланици! Немојте при рјешавању ове 3 тачке 117 члана погријешити. Ово је, као што сам већ напоменуо, канонично право Архијерејскога Сабора или Синода сваке Автокефалне Цркве; то није утјецање на суд, као што мало прије рекох; то су правила, која не прописује једно лице, него Архијерејски Сабор; правила за вршење црквенијех обреда у Краљевини Србији и за владање свештеника. И опет се чују у овоме Високом Дому гласови:

„то је утјецање на суд!“ — Та правила иду у број онијех правила и закона по којима Духовни Судови суде, и који су споменути у овоме 117 члану. Изоставити 3 тачку из тога члана значи одузети једно канонично право од Архијерејскога Сабора. То Народна Скупштина не треба да учини, јер би се огријешила о Српску Цркву.

Насупрот говорима онијех поштованијех посланика, који зебу од ове 3 тачке и предлажу да се изостави, утјешно је што други поштовани посланици говоре разложно и родољубиво да се не дира у канонична права и Српску Цркву, јер је Српска Црква народна и чуварица: вјере, морала, језика и народнијех побожнијех обичаја.

Молим поштовану Народну Скупштину да усвоји ову 3 тачку 117 члана.

(На гласању пропаде, јер опозиција бјеше јака и погрјешно увјерена да ће Архијереји утјецати тијем правилима на духовне судије).

ДЕБАТА ПРИ ДРУГОМ ЧИТАЊУ.

При другом читању пројекта опозиција се умножи особито против васпоставе Тимочке Епархије. Дебата дуга и живахна.

говор 29

Поштована господо посланици! На првом читању овога пројекта имао сам част у овоме Високом Дому истаћи разлоге за успоставу Тимочке доцније Неготинске Епархије. Излишно би било овдје понављати те разлоге и интересе, него ћу укратко одговорити на говоре неколицине поштованијех посланика, који су противни из финансиских обзира васпостави те епархије, тврдећи да су три Архијереја доста за Краљевину Србију.

Поштована господо, кад би остале само три епархије у Краљевини Србији, изложила би се Српска Автокефална Црква евентуалностима с канонично стране. Ми смо сви смртни; може напречац умријети један Епископ; остали би

дакле опет два, као што је сада случај у нашој цркви; а могли би умријети и два један за другим; остао би дакле један. Један не може избрати ни рукоположити другога Епископа. Два, изузетно по великој нужди, могу изабрати и рукоположити трећега. Моја господо, могло би се догодити да и та два Епископа не буду сложни. Шта би се радило у таком случају? Не би остајало друго него мољакати у иностраној држави да нам се пошаље један православни Епископ да помогне по канонима изабрати Епископа у Србији. То не би снажило углед ни наше Автокефалне Цркве ни наше Краљевине (Чује се: „то нећемо“).

Поштована господо посланици! Кад је Бог дао, те је Србија народнијем великим жртвама проширена, постала независна и узвишена на Краљевину; кад је Бог дао, те је и Српска Црква постала Автокефална; није лијепо ни угледно оставити је у таком тешком положају да мора мољакати туђина за помоћ! —

То је што сам имао да речем са стране каноничне и са стране угледа наше Автокефалне Цркве и Краљевине Србије.

Сада прелазим на финансиску страну. Више поштованијех посланика истакли су своје раз-

логе против васпоставе Неготинске или Тимочке Епархије, имајући на уму државне финансије и штедњу, међу којима је и веома поштовани потпредсједник Народне Скупштине Д. Катић. Нема сумње да је разумна штедња корисна; али ћете, поштована господо посланици, признати да свака штедња није корисна: и у овоме случају не би штедња била корисна него штетна по српске црквено-религиозне, државне и националне интересе. Та би штедња била штетна и по народну економију. Ако се не би васпоставила Тимочка Епархија, потпала би три округа који би састављали Тимочку Епархију, под Биоградску или Нишку Епархију; у таком случају народ би долазио с Тимока у Биоград Духовном Суду ради својих потреба; тијем би изложен био путнијем тешкоћама нарочито зими; дангуби и трошку у прољеће, љето и јесен. Ти би народни трошкови и дангубе били много већи од државнијех за Тимочку Епископију.

Поштована господо посланици, ко дава у државну благајницу? — Народ. Кад народ нема, откуда ће давати? — Ни државна благајница неће имати.

Молим поштовану Народну Скупштину да остане при пређашњем својем рјешењу да се васпостави Тимочка Епархија.

Скупштина усваја.

Код 8 тачке 19 члана посланик Михаиљо Поповић предлаже да Изборни Сабор бира и Епископе.

говор 30

Поштована господо посланици! Ја сам при првом читању овога законскога пројекта баш код ове 8 тачке објаснио поштованом посланику, Михаилу Поповићу, кад је тражио да и Архијере бира Изборни Сабор; објаснио сам му ко бира Епископе по канонима наше Православне Цркве; па сам мислио да нећу имати потребе да и при другом читању то исто објашњавам. Било је доба кад су свештенство и народ бирали кандидате за Епископе по квалификацији, која се је находила у грађанским римско-византиским законима. Али су Васељенски и Обласни Сабори одредили и утврдили да само Епископи бирају Епископа по призиву Св. Духа. Те су саборске одредбе и сада у снази; по њима

се бирају Епископи у цијелој Источној Православној Цркви. Ако би се сада та одредба нарушила, погазила би се тијем једна главна канонична одредба, која је обавезна за цијелу Источну Православну Цркву. То не смије бити; јер би се одвојила наша Српска Црква од Источне Православне Цркве.

Што поштовани посланик доводи у везу бирање Митрополита са бирањем Епископа нема каноничнога ослонца; велика је канонична разлика између бирања Митрополита и бирања Епископа. Митрополит се бира између Епископа, који нијесу под каноничном забраном, као високи црквени достојанственик; у томе Изборном Сабору могу учествовати покрај Архијереја и она лица која су споменута у 21 члану овога закона. А Епископа бирају саборски, као што мало прије рекох, само Епископи.

Молим поштовану Народну Скупштину да усвоји ову 8 тачку 19 члана по редакцији.

Скупштина усваја.

Код 9 тачке тога 19 члана разви се дебата о њој.

говор 31

Поштована господо посланици! Нема мјеста зебњи, коју изјављује поштовани посланик, прота Милоје Барјактаревић код 9 тачке 19 члана овога пројекта. Ова се тачка наслања на каноне. У канонима је прописано ко може бити примљен за монаха. Архијерејски Сабор и Епархиски Епископи и у томе поступају по канонима. Ако би се усвојио овај приједлог посланика Барјактаревића, Архијерејски би Сабор и Епархиски Епископи били везани у својим каноничнијем правима.

Што поштовани посланик мимогред споменý да има свакојаких калуђера, то стоји; али у сваком житу има кукоља. Жељети је да сви буду добри. Ну, много стоји до дисциплине, треба да је оштра не само за калуђере него и за свештенике уопће, па ће се и лоши поправити.

(Прота Барјактаревић тражи свој приједлог, који је супротан канонима; а приједлог Виће Радовановића, који гласи: и прописује (Архијерејски Сабор) квалификацију за свештене чинове и звања монашкога реда, за које овим законом није прописано", на који је и владин повјереник пристао, Скупштина усваја).

Код 17 тачке 19 члана отвори се живахна дебата о одређивању молебствија кад потреба захтје.

говор 32

Поштована господо посланици! Послије лијепога говора поштованога посланика, проте Милана Ђурића готово не би требало да говорим о 17 тачци 19 члана, по којој одређује Архијерејски Сабор изванредна молепства. Али имам да свратим вашу пажњу на везу 17 тачке с 1, коју је Скупштина усвојила; па кад би сада одбацила 17 тачку, потрла би своје рјешење код 1 тачке; а то по Пословнику не смије бити.

Молим поштовану Скупштину да усвоји и ову 17 тачку по редакцији.

Скупштина усваја.

Код 21 члана, по којем се бира Митрополит, посланик Михаило Поповић предлаже да се бира из цијела свештенства оба реда.

говор 33

Поштована господо посланици! Понављам оно што сам мало прије говорио да се Митро-

полит бира између Епископа. Ако би Народна Скупштина усвојила приједлог поштоварога посланика Михаила Поповића, учинила би крупну погрјешку. Док има Епархиских Епископа, или у пенсији без каноничне забране, здравијех и способнијех, дотле нема потребе да се и ђакон бира за Архиепископа и Митрополита.

У канонима је одређено колико треба времена између једнога и другога чина док се дође до Епископа, те би и то сметало томе избору. Ну, то што се предлаже значи бирати десетара за ђенерала! Сабори су одредили и праксом је утврђено и освештано да се Епископи бирају из монашкога реда, и ваља да пријеђу све црквене чинове до Епископа како канони наређују.

Молим поштовану Скупштину да усвоји 21 члан по редакцији пројекта.

Скупштина усваја.

Код 23 члана, у којем је квалификација за Епископа, разви се живахна и дуга дебата и различни приједлози, измјене и допуне.

ГОВОР 34

Поштована господо посланици! Кад је редигован овај 23 члан, имало се на уму како канони тако и потребе наше Цркве у Краљевини Србији. С каноничне стране тај је члан потпуно правилан. Канони траже да Епископи и свештеници тачно знаду Св. Писмо, Правила Св. Апостола, правила Васељенских и Обласнијех Сабора и све црквене обреде. Да су побожни, морални, разборити, кротки, непристрасни, умно и тијелесно здрави.

Ја нијесам устао да говорим против науке, јер се и сам једнако учим. Али, поштована господо посланици, ако усвојите додатак, који предлаже поштовани потпредсједник Катић, наступила би тешкоћа при бирању Епископа, јер не би имали кандидата за Епископа. Ми немамо Духовне Академије; а унијети у закон додатак, којим се тражи не само виша богословска спрема него и докторат богословски, ја мислим да засада не би практично било.

Могло би се десити да има кандидата, који су свршили Духовну Академију, али да немају друга својства, која се траже и која су потребна за тај високи чин. Кандидат без доброга вла-

дања и покрај најбоље научне спреме по канонима не може бити изабран за Епископа.

Док се не установи у нас Духовна Академија или теолошки факултет, неће се моћи узаконити приједлог поштованога потпредсједника Катића.

Архијерејски Сабор бираће онога који има и вишу богословску спрему и морално владање.

Овај 23 члан овако редигован, подесан је за наше прилике и потпуно одговара канонима наше Православне Цркве.

Поштовани посланик, поп Марко Петровић добро је ову потребу појмио и лијепо објаснио.

Молим поштовану Скупштину да усвоји овај 23 члан по одборској редакцији.

Скупштина усваја.

Код 10 тачке 31 члана отвори се дебата, различни приједлози и допуне.

ГОВОР 35

Поштована господо посланици! Ово је питање чисто канонично-административно, али није такво да се не може допунити. Ја усвајам допуну к 10 тачци 35 члана поштованога посла-

ника, попа Таса Вукосављевића с тијем да свештеник писмено јави окружном протопресвитру и одмах затијем, нечекајући дозволу ако је далеко, може ићи, кад има посао који се не може одгодити; али свакако ваља да нађе себи замјеника у парохији.

Протопресвитар је дужан јавити Епархиском Епископу о том изненадном одсудству пароха из епархије од 1—3 дана.

(Чује се: „врло добро").

Ово је спојено с приједлогом посланика Вукосављевића. Скупштина усвоја.

Код 37 члана отвара се дебата, приједлози и допуне.

говор 36

Поштована господо посланици! Допуну к овоме 37 члану, коју прочита поштовани потпредсједник Д. Катић, није супротна канонима. По канонима тражи се да је свештенику 30 година, а ђакону 25. Но то је право Архијерејског Сабора и Синода сваке автокефалне цркве да по потреби може ријешити да се и млађи од 30 год. рукополажу за свештенике и од 25

млађи за ђаконе, како парохије и хришћани не би остали без свештеника и обреда.

Ја немам ништа против Катићева приједлога.

А оно што предлаже поштовани посланик, прота М. Барјактаревић да може бити изабран свештеник на парохију из друге епархије, није подесно. Није подесно с тога што свештенству оне епархије, у коју би изабрани дошао из друге епархије, не би право било, осим ако нема кандидата да се упражњена парохија попуни, и ако се Епархиски Епископи претходно договоре о отпуштању и примању свештеника из једне епархије у другу. У противном случају било би мијешање у туђу епархију, што је по канонима забрањено. Архијереји споразумно то практикују. Према томе излишан је тај приједлог посланика Барјактаревића.

Приједлог Катићев који гласи: *„За парохискога свештеника може бити рукоположен онај који поред горњих услова није млађи од 25 година“*; може се усвојити.

Скупштина усваја 37 члан с Катићевом допуном.

— —

Код 9 тачке 38 члана разви се врло живахна и дуга дебата о грађанском праву свештеника̂.

ГОВОР 37

Поштована господо посланици! Тачка 9 у 38 члану, о којој се тако живо дебатује, јасна је и разумљива. Све појединости о свештеничким забранама нијесу се могле унијети у овај закон, а није ни потребно.

Но ради објашњења укратко ћу напоменути о грађанским савременијем правима нашега свјетовног свештенства. Наши свештеници и по овоме закону имају права да долазе на бирачке зборове, да даду свој глас за кога хоће; али не смију агитовати, јер то свештеницима не доличи. Не треба да раде оно што ће им сваки добар хришћанин и грађанин замјерити. Међутијем кад имају права да бирају, могу бити и изабрани у Народну Скупштину. Исто тако не забрањују им се ни друга грађанска права. Али никад и нигдје не треба да забораве да су свештеници.

(Дебата продужена).

ГОВОР 38

Поштована господо посланици! Из говора поштованијех посланика: проте Милоја Барјактаревића, Виће Радовановића, Илије Мојића,

Раде Протића и попа Аврама Миловановића види се да ме нијесу добро разумјели. Ја сам се укратко дотакао свештеничких уставнијех и грађанских права, која им остају не дирнута, а нијесам хтио наводити каноничне забране; јер су многобројне. Редакција је овога 38 члана јасна. Тачком 9 тражи се да свештеници не забораве да буду владањем и понашањем углед како у цркви тако у народу и у својему дому. То се је од свештеника увијек тражило, иначе се не би разликовали од других грађана. Свештеницима је свагда било забрањено радити све оно што други грађани раде.

Али пошто им Устав земаљски даје право бирања посланика у Народну Скупштину, разумије се да и они могу бити изабрани. То им ни црквена власт не забрањује, док је тако по Уставу, Ја не знам зашто се код те 9 тачке завргла тако жестока дебата и зашто се о њој толико говори, кад је јасна и разумљива свакоме ко зна читати и мислити?

Ну, зачудо ми је зашто горепоменути поштовани посланици говоре да сам рекао *„није слободно свештеницима долазити на бирачке зборове!“* — Ја сам рекао да они не смију агитовати ни за једну странку; па то и сада

понављам. Допустите ми, поштована господо, да кажем оно што сви знате: нема ниједне парохије у Краљевини Србији у којој нема парохијана из све три политичне странке; па ако се свештеник заборави, те сувише нагиње једној странци, тијем изазива против себе своје парохијане од друге двије странке.

Најбоље је да свештеници служе Богу, цркви и народу; међутијем да се послуже својим уставнијем и грађанским правом; али да не заборављају да су свијема својим парохијанама равно духовни пастири и служитељи светога олтара.

Ако би поштована Скупштина баш и одбацила ову 9 тачку 38 члана, не може одбацити црквене каноне, по којима се свештеници казне кад погријеше.

(На гласању већина Скупштинска одбаци ову 9 тачку 38 члана).

Код 40 члана једна примједба о ђакону код Епископа.

говор 39

Одговарам поштованом посланику попу Авраму Миловановићу да Епископи по канонима

могу имати своје ђаконе, протођаконе и архиђаконе као и друге више чинове монашкога духовенства нпр: протосинђела, иконома итд.

Скупштина усваја по редакцији.

Код 65 члана отвори се живахна дебата о калуђерима, приједлози и измјене.

ГОВОР 40.

Поштована господо посланици! Са редакцијом 65 члана није се ишло на то да се кажњавају и премјештају ваљани, ревносни и побожни настојатељи манастира, него је то ради онијех који гријеше.

Међутијем кад поштовани посланици и говорници тако схватају смисао 65 члана, и кад се тако лијепо брине поштовани посланик, прота Барјактаревић за оне који су вриједни, и налази казне за оне који су немарљиви, чега ради лијепо му захваљујем, јер је досада неразложно викао на све калуђере без разлике. И најбољи су вријеђани, јер је то модерно!

Усвајам приједлог поштованога посланика Барјактаревића.

(Чује се: „врло добро“).

Скупштина усваја.

Код 67 члана заврже се дуга дебата.

говор 41

Поштована господо посланици! Ми смо сви сложни у томе да треба јача контрола над имањем, приходима и расходима наших манастира. У Одбору за овај пројекат на дуго се и на широко вијећало, као што је то споменуо и поштовани извјестилац Л. Лазаревић, не би ли се нашла подесна контрола, која би потпуно одговарала циљу; па се је Одбор Скупштински сложио да буде надзорник окружни начелник. То је поштовани посланик М. Поповић врло добро разложио. Ту има довољно гарантије. Ну, ја нећу бити противан ако Скупштина нађе још јачу контролу и гарантију; ја ћу је радо усвојити.

Поштована господо! Могао бих пристати на допуну поштованога посланика, попа Марка Петровића да буде с начелником и окружни протопресвитар; али да буду још и два свештеника из околице манастирске (част и поштовање свештеницима, који тачно врше своју свету службу и узорно се владају) чини ми се да би се промашио циљ. Може се десити да су у завади са

старјешином манастирским, те би у таком случају могло бити свакојаких сцена. Мислим да је најподесније да буду надзорници окружни начелник и окружни протопресвитар, и ако хоћете, може им се додати и једно рачунско лице из Окружнога Одбора.

Питам поштовану Народну Скупштину кад контрола дође у манастире, састављена онако како предлаже поштовани посланик Павле Ранковић, да прегледа приходе и расходе манастирске, хоће ли јој манастири плаћати дијурну? — Ако јој је усплаћају, биће више трошка него вишка од прихода. Претегнуће дара мјеру. Откуда ће се подмиривати ти трошкови? — А кад је окружни начелник надзорник, који заузима висок положај и има лијепу плату од државе, неће ни тражити дијурну. Зато би најподесније било да буду надзорници окружни начелник и окружни протопресвитар. А то одговара чину и положају архимандриском у манастирима I реда.

Скупштина усвоји 67 члан с допуном поштованога потпредсједника П. Вуковића: *„Надзор над руковањем манастирским имањем, приходима и расходима врше: окружни начелник, окружни протопресвитар и Окружни*

Одбор, а и срески начелник по званичној дужности«.

Код 2 тачке 74 члана отвори се дуга дебата о годинама и спреми калуђера и један приједлог.

говор 42

Поштована господо посланици! Прва половина приједлога поштованога посланика проте Милоја Барјактаревића о монасима коси се с канонима наше свете цркве. Он предлаже да се не може замоначити ако му нема 21 година. По канонима монах може бити код год зажели: млад, средовјечан и стар, писмен и неписмен. Монах не може ниједну црквену тајну свршити. Он је, ако је млад, искушеник да се приуготови Богу на службу; ако је пак средовјечан или стар — покајник — да се каје и Богу моли за опроштај гријеха. С тога се приједлог посланика Барјактаревића у онакој редакцији не може усвојити; јер је, као што рекох, супротан канонима и установи монаштва, који никога не ограничавају годинама младости и старости да дође у манастир и да се замоначи.

У нас су сада уопће ријетки монаси. Кад бисте видјели колико их има у Светој (Атонској) Гори, или у Русији, друкчије бисте мислили о монасима.

Другу половину приједлога поштованога проте Барјактаревића о годинама и спреми јеромонаха усвајам. Нека остане да нијесу млађи од 25 год. и да су свршили Богословију, или најмање два разреда, јер и они врше свете тајне; зато треба да имају потребну квалификацију, тијем прије што с временом постају старјешипе манастиреке.

(Дебата продужена).

ГОВОР 43

Поштована господо посланици! Мало прије казао сам да је разлика између монаха и јеромонаха. Монах не може свршити ниједну црквену свету тајну, а јеромонах може, као и свјетовни свештеници. Не треба ограничавати годинама живота монаха. Догађа се да остану дјеца без оца и матере и да немају никога свога; па ти сиротани мушкарци отиду у манастире, и послужујући у њима, зажеле да се замоначе, и доц-

није постану јерођакони и јеромонаси. Понеки од њих може да постане знаменит у нашему народу.

Наши манастири дали су доста славнијех књижевника, пјесника, па и војвода у вријеме народнијех ратова за ослобођење. Споменимо се нашега Св. Саве, који је добио автокефалност нашој Српској Цркви, који је унио буктињу науке, просвјете и морала у српско свештенство и Српски Народ, и којега ми сви Срби славимо и величамо више него иједнога Божјега угодника. Он је отишао у Свету Гору и замоначио се, кад му још није било ни 17 пунијех година. Па и многи други српски знаменити калуђери постали су монаси у манастирима, као дјечаци, којима није било 21 година, као што предлаже поштовани прота Барјактаровић. Нпр. наши најранији славни писци: Доментијан, Теодосије, Никодим и Данило; познији: Доситије, Рајић, Св. Петар I и Петар II Његоши, Мушићски, Хаџи-Ђеро, Хаџи-Руфим, Мелетије и многи други, које народ с поштовањем спомиње.

Сви су они били манастирски ђаци, у младим се годинама замоначили и дика су Српском Народу.

Зато молим поштовану Народну Скупштину да не ограничава годинама младости или старости оне који зажеле да ступе у монаштво.

Прву половину приједлога поштованога посланика проте М. Барјактаревића ваља одбацити, а другу усвојити.

Скупштина прву половину одбаци, а другу усвоји.

Код 3 тачке 77 члана заврже се дуга и живахна дебата о надлежности суда за брачне парнице Српскога Владалачког Дома.

говор 44

Поштована господо посланици! Досада је била празнина како у Српском Грађанском Законику тако и у закону о црквенијем властима о брачнијем парницама Српскога Владалачког Дома. Скорашњи немили догађај показао је, на жалост, да и Владалачки Дом није искључен из брачнијех парница. Па кад је тај изненадни случај наступио, није се знало ко је надлежан да суди брачну парницу Краљевских Супруга. Законом о црквенијем властима од 1862 год., који је и сада у снази, одузето је од Архије-

реја канонично право, суђење брачнијех парница, и пренето на Епархиске Духовне Судове; па кад је затражено од Митрополита Мраовића да с Архијерејским Сабором узме у суђење ту парницу, већина саборска категорично одговори да му то забрањује закон од 1862 год.

Сви знамо како се је најпослије свршила та немила брачна парница.

Потребно је дакле да се законом одреди: ко је надлежан да суди брачне парнице Владалачкога Дома, ма да ми сви желимо да таких парница не буде.

Поштована господо посланици! Нема компетентнијега суда ни веће гарантије за правду од суда Архијерејскога Сабора за таке парнице, који уједно одговара и Краљевском Достојанству.

Молим поштовану Народну Скупштину да усвоји 3 тачку 77 члана по предложеној редакцији.

Скупштина усваја.

Код 80 члана разви се живахна дебата о предсједништву Великога Духовног Суда.

ГОВОР 45

Поштована господо посланици! Ја сам на првом читању овога 80 члана објаснио канонично гледиште о нижем и вишем Духовном Суду. Доказао сам канонима и практиком у цијелој Православној Цркви да без Епископа не може бити Духовнога Суда. Кад не би било Епископа, и сада кажем, не би било Православне Цркве. Епископи су пошљедници Оснивача и Главе Хришћанске Цркве, Господа нашега Исуса Христа.

Кад бисте усвојили да у Великом Духовном Суду не буде предсједник Митрополит, или Епископ, погазили бисте једно основно канонично начело наше Свете Православне Цркве.

Поштовани посланик Михаило Поповић рече да Епархиски Духовни Судови могу бити без Епископа и Велики Духовни Суд без Митрополита. Ја вам категорично кажем да је то неканонично. И кад бисте усвојили да ни Велики Духовни Суд нема за предсједника Митрополита, или Епископа, тај суд не би каноничан био. Зато би нас цијела Православна Црква осудила. Хоће ли Народна Скупштина да се наша Српска Црква одвоји од догматичне и каноничне заједнице Источне Православне Цркве, наро-

нарочито од Православне Руске Цркве? (Чује се; „нећемо“).

Поштована господо посланици, не заборавите да Православна Црква има своје Божанске установе; има своје каноне, по којима се управља; има свој живот. С тога се Духовни Судови не могу упоређивати у свему с Грађанским Судовима.

Неколицина поштованијех посланика замишљају да Архијереји утјечу на духовне судије, и приговарају Духовнијем Судовима да не изричу правде колико би требало. Ја сам, поштована господо, био 9 година потпредсједник Великога Духовног Суда (Апелаториске Консисторије), и могу по чистој савјести тврдити да ниједан Архијереј, који је предсједавао у томе Суду, није утјецао на мене, а колико знам, ни на друге судије. Да је то истина могу се позвати на све протојереје, који су судили у томе Суду. Правда се изриче у Духовнијем Судовима којилико и у Грађанским.

Поштована господо посланици, то што предлаже поштовани посланик М. Поповић никако се не може усвојити, јер, као што сам не једанпут казао, нема у Источној Православној Цркви Духовнога Суда без Епископа. Из наших Епархиских Духовнијех Судова истиснути су Епар-

хиски Епископи законом од 1862 год. против канона; само је у Великом Духовном Суду остало да предсједава Епархиски Епископ, којега Архијерејски Сабор изабере за једну годину. Па зар да се и то збрише?!

Молим поштовану Народну Скупштину да усвоји овај 80 члан барем по одборској редакцији.

Скупштина усваја.

Код 88 члана.

говор 46

Поштована господо посланици! Овај је 88 члан послије измјене у супротности са 80 чланом; ваља додати 88 члану ово: *Кад је предсједник Великога Духовног Суда спријечен, да врши дужност, замјењује га Епископ, којега Митрополит одреди.*

Скупштина усваја.

Код 5 тачке 97 члана заврже се дуга и живахна дебата.

ГОВОР 47

Поштована господо посланици! Окружни протопресвитри и среске намјесници имају своје парохиске дужности и административне послове да врше и одговарају: први у својему округу; други у својему срезу. Протопресвитри су и досада имали нешто плате за вршење административнијех послова, а сада им је овијем законом проширен круг рада, и опет се чују гласови у овом Високом Дому да се укине 5 тачка 97 члана, и поништи тај извор за додатке протопресвитрима.

Поштована господо, то није право; нико није дужан да ради туђе послове о својем трошку. Док се не би нашао други извор не би право било да се ова 5 тачка избрише, и да протопресвитри и намјесници врше административне послове бесплатно. Они су у администрацији помоћници Епархиским Епископима; право је да им се за то плаћа.

На гласању већина Скупштинска одбаци ову 5 тачку.

Код 98 члана отвори се дебата.

ГОВОР 48

Поштована господо посланици! Ја сам и на првом читању изнио разлоге зашто треба да буду 4 члана (судије) у Духовном Суду Виноградске Епархије. Она је тако пространа да је апсолутно немогуће да савла све послове; неминовно су потребна два одјељка. У интересу је правде, бржега суђења и свршавања послова да се усвоји овај 98 члан по редакцији.

Скупштина усваја.

Код 3 тачке 117 члана заврже се дуга и живахна дебата, измјене и допуне.

ГОВОР 49

Поштована господо посланици! Ја сам на првом читању доказао да је 3 тачка 117 члана овога закона основана на канонима. Синоди и Архијерејски Сабори православнијех патријаршија и автокефалнијех цркава имају по канонима право да прописују така правила каква су обухваћена у 3 тачци 117 члана овога закона. То право има и наш Архијерејски Сабор.

Измјена, коју предлаже поштовани посланик, поп Марко Петровић, потјече од некакве зебње,

која је избила у Народној Скупштини још при првом читању; али се та зебња замишља без основа и узрока.

Доказао сам да сви Православни Црквени Синоди и Архијерејски Сабори имају право прописивати правила, по којима су свештеници дужни управљати се. Отачанствени Архијерејски Сабор и досада је прописивао правила за свештенство; па је ли из тога потекло какво зло за наше свештенство, народ и државу? — Није. Па, кад није, зашто поједини поштовани посланици исказују зебњу, ако се то канонично право овијем законом утврди Архијерејском Сабору? То је потребно ради свештеничке дисциплине и угледа. Нека и та правила буду основ Духовнијем Судовима за суђење. А како ће духовне судије судити, то зависи од њихова образовања, знања, савјести и карактера. Према томе нико па ни Архијереји не могу на њих утјецати.

Молим поштовану Народну Скупштину да усвоји овај 117 члан барем по допуни поштованога посланика, попа Марка Петровића.

Скупштина усваја.

Код 162 члана заподјену се дебата и измјене.

ГОВОР 50

Поштована господо посланици! Поштовани посланици: поп Марко Петровић и прота Милоје Барјактаревић зебу да ће се неуљудно поступати са свештеницима, који су на епитимији у манастирима, ако се усвоји овај 162 члан без њихове допуне. Ја могу поуздано рећи да нема мјеста тој зебњи. И досада су осуђени свештеници и калуђери шиљани на епитимију у одређене манастире, па нијесу били кињени. Тако ће се и одсада поступати.

Ово рекох ради умирења поштованијех посланика: попа Марка и проте Милоја. Немам ништа против њихове допуне овоме 162 члану.

Скупштина усвоја с допуном.

Код 171 члана отпоче се дебата, измјене и допуне.

ГОВОР 51

Поштовани посланик, поп Таса Вукосављевић пита ме: *„Може ли Епархиски Епископ осудити свештеника док га не саслуша?“* —

Досада су, поштована господо, Епархиски Епископи имали већу власт у дисциплинском

кажњавању, па ипак нијесу кажњавали без саслушања. Овијем су законом дисциплинске казне смањене; разумије се само по себи да Епархиски Епископи неће ни одсада кажњавати свештенике без саслушања.

Но да би се уклонила та зебња, усвајам допуну 171 члану: *„Епископ не може осудити свештеника док га не саслуша“*.

То што поштовани посланик В. Радовановић предлаже да се изостави из овога 171 члана *“одлучењем од звања,“* не може се усвојити за све уопће, јер би Архијерејима одузели тијем једно канонично право, које им се не може одузети.

То би унеколико имало смисла за судије Духовнијех Судова. Али и судије, као духовна лица, кад скриве у својим свештеничким дужностима до оне мјере до које Епархиски Епископи имају право кажњавати, подвргнути су њима. Ако је кривица већа, предаје се Духовном Суду.

Мени се чини, поштована господо, да нијесте сврatили довољно пажње на приједлог Радовановићев да се избрише из 171 члана реченица *„одлучењем од звања“*. Звање има и

намјесник и протопресвитар и судија. Усвајам само за судије, а не за све уопће. (Одобравање).

Скупштина усваја по редакцији.

Код 203 члана о браку заврже се дуга и живахна дебата и један приједдог да се избрише тај члан.

ГОВОР 52

Поштована господо посланици! Ја сам изненађен приједлогом поштованога посланика В. Кундовића да се извиђање и суђење бракова пренесе на Грађанске Судове. Поштовани посланици: поп Марко Петровић и поп Арсо Прокопијевић лијепо су говорили и објаснили тајну брака.

Црква је хришћанска свагда сматрала брак за свету тајну; у највећем је интересу морала породичнога да брак очувамо као црквену свету тајну. Овај 201 члан о браку не може се изоставити из овога закона ни пренијети суђење бракова на Грађанске Судове, јер бисте, господо посланици, тијем погазили не само црквене каноне него и наш Грађански Законик, који признаје чланом 855 компетентност суђења црквенијем надлежнијем чиниоцима; тијем бисте

разорили многе српске породице и унесрећили њихову дјецу! — Ја сам тврдо увјерен да поштована Народна Скупштина неће усвојити тај антиканонични приједлог; неће потртити свету црквенску тајну; неће погазити каноне наше свете Цркве и наш Грађански Законик.

Молим поштовану Скупштину да усвоји овај 203 члан по одборској редакцији.

Скупштина усваја.

Код 204 члана посланик В. Радовановић говори против тога члана.

ГОВОР 53

Поштована господо посланици! Ради обавјештења поштованога посланика Виће Радовановића ваља да објасним редакцију тога 204 члана. Нпр. закључи се брак између сродника, и парница се поведе: има степена сродства, који су по канонима остављени увиђавности и благослову надлежнога Архијереја; ако он тај брак одобри и благослови, престаје парница.

Што се дотиче материјалне стране у брачнијем парницама, то се по закону упућује Грађанском Суду.

Овај је члан јасан. Молим поштовану Скупштину да га усвоји.

Скупштина усваја по редакцији.

Код 205 члана заврже се дуга и живахна дебата, измјене и допуне.

ГОВОР 54

Поштована господо посланици! Све што је у овоме 205 члану у интересу је морала, мирноће и среће српских породица, јер има случајева да се муж и жена заваде, па се мрзе, и поведу парницу код Духовнога Суда; али немају узрока за развод брака, а заједно никако не могу да живе. У таком случају Духовни Суд изда им рјешење да раздвојено живе, док се не измире и опет продуже брачни живот.

Има случајева да се завађени супрузи помире и срећно живе.

Ако бисте, поштована господо, усвојили приједлог поштованога посланика П. Николића да тај раздвојен живот не траје више од 3 год., то би било на штету морала и угледа српских породица. Нећу да одричем да нема случајева да раздвојени супрузи злоупотребљавају ту раздвојеност особито кад се једној страни досуди

обилно издржавање. Ваљало би то спријечити, онемогућити. Није право да се закони изигравају; а није право ни да остане тако како је сада. Ваља о томе добро размислити, јер се тиче среће или несреће појединијех породица.

У нашем Грађанском Законику одређени су различни рокови чекања у различнијем брачнијем случајевима: 6, 4 и 3 године; тако је и у римско-византиским законима, које је Црква усвојила. Рок од 5 година могао би се одредити за раздвојење супруге, за које се утврдо зна да не могу продужити заједнички брачни живот, па развести брак у штету обоје. Ако имају дјеце ситне за њих вриједе одредбе Грађанскога Законика.

Понављам да о овом питању треба добро размислити.

Послије још дуге дебате Скупштина врати тај члан Одбору Скупштинском да га на ново редигује.

Код 209 члана отвори се дебата, исправке и допуне.

говор 55

Поштована господо посланици! Најбоље ће бити да правници кажу своје мишљење о овоме 209 члану, јер је ријеч о Судском Поступку. Ја немам ништа против тога додатка, јер има случајева, осим онијех у 198 члану, да не може једна парнична страна да дође пред суд. У таком случају невина страна трпи неправду.

Враћа се Одбору Скупштинском ради редиговања.

Код 212 члана заврже се дуга и живахна дебата око плата новијем владикама.

говор 56

Поштована господо посланици! Архијереји досадашњи имали су и имају по 12000 динара на годину, а Митрополит Србије 25000 динара. Таку су плату имали и кад је Србија била мања, кад је била вазална и Порти плаћала данак; а данас кад је већа, кад је независна Краљевина зар да се новијем владикама одреди смањена плата на 8500?.

Поштована господо, треба знати да им је по редакцији овога 212 члана смањена плата

од 12000 на 10000 динара. Барем ову плату да примају. Архијереји су представници Српске Цркве; имају многе издатке. Они се не могу повући и затворити у кући да никога не приме и не почасте.

Поштована господо, не заборавите да сваки одличнији Србин и иностранац, који дође у мјесто гдје настава Архијереј, походи га, и ваља га частити. Други опет траже од њега помоћи. Њихов је дом свакоме отворен; имају и својих питомаца сиромашнијех ђака; помажу убогима и дају, колико могу, на добротворне сврхе.

Па кад бисте им смањили плату, као што предлаже посланик Вића Радовановић на 8500 динара, као што имају нови Државни Савјетници, што је такођер не право; не би могли, као великодостојници црквени, излазити на крај. Не упоређујте Архијереје с Државнијем Савјетницима, јер се њихов положај и позив разликује. Државни Савјетник може, ако хоће, да затвори свој дом и да никога не прима, а Архијереји то не могу.

Молим поштовану Скупштину да усвоји овај 212 члан по одборској редакцији.

На гласању Скупштина усвоји приједлог Виће Радовановића: новијем Архијерејима, као и новијем Државнијем Савјетницима, по 8500 динара на годину.

Код 215 члана заврже се дуга и живахна дебата о платама духовнијем судијама.

говор 57

Поштована господо посланици! Усвојили сте да Епархиски Духовни Судови имају ранг Окружнијех Судова; кад сте то усвојили, што је сасвим умјесно,; логично је и право да се предсједници (док су протопресвитри) и судије изједначе и у платама с предсједницима и судијама Окружнијех Судова.

Скупштина не усваја.

Код 205 члана, који је у Одбору редигован, заврже се опет дуга и живахна дебата.

говор 58

Поштовани посланик П. Срећковић рече да се брак по канонима црквенијем ни у какву случају не може развести. У одговору пошто-

ваному посланику Љуб. Јоксимовићу казао сам и па и сада понављам да то не стоји, и да је то гледиште Западне Цркве. По ријечима Христа Спаситеља брак се може развести због прељубе. Византиско законодавство истакло је и друге узроке за развод и уништење бракова, које је Источна Црква усвојила. Ти су узроци побројани у Крмчији, и из ње унесени у наш Грађански Законик.

Што се тиче рока од 5 година за раздвојени живот супруга, то је питање замашно и тешко, јер се тиче дјеце и куће подједнако обавезаног супруга. Супрузи се при вјенчању уопће обвезују да у супрушкој љубави живе, и да сносе заједнички све што их снађе у животу. Но има случајева да је некима, заиста, немогуће заједно живјети, а нема узрока, које канони и наш Грађански Законик прописују за развод брака; те да се не би канони и закони погазили, и породице олако рушиле, упућују се супрузи судским рјешењем на раздвојен живот. У пракси су се показале и злоупотребе раздвојега живота од обје стране. С тога молим поштовану Скупштину да ово питање узме у најозбиљније разматрање, да га олако не ријеши, јер се тиче среће или несреће српских породица.

Ако усвојите рок од 5 година без додатка одборскога, који гласи *„ако се сложе обје стране да се брак разведе"* (овај додатак не вриједи за брачне парнице уопће, јер је претходни договор супруга забрањен него сам за раздвојене послије 5 година) биће злоупотребе. Ја бих сада овај рок од 5 година с овијем додатком повисио на 7 година.

Скупштина усвоја 5 година с додатком „ако обје стране пристану на развод брака".

УПОРЕЂЕЊЕ НОВОГА ЗАКОНА

О

ЦРК. ВЛАСТИМА У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ СА ЗАКОНОМ ОД 1862 ГОД.

У закону о црквеним властима од 1862, који је био у снази до новог закона 1890 год., има много празнина и непотребнијих ограничења црквенијех власти. Та су ограничења, наравно, спречавала црквене власти у каноничнијем правима и дужностима; те су се и могли догађати сукоби између државне и црквене власти. Ти су сукоби у позније доба узели велики размјер, и били од големе штете како по авторитет Српске Цркве тако и по углед Српске Краљевине. Из незнања црквенога права донесен је без споразума с Архијерејским Сабором закон о таксама на црквене чинове и архијерејске благослове 1881 год. Митрополит Михаило се противио томе закону; ушљед тога је удаљен

Нри састављању новога закона о црквеним властима вођена је озбиљна брига да у њему буде што мање празнина, нејасности и непотребнијех ограничења црквенијех власти, и што је најглавније, да има у свему канонични основ, а уједно да својом практичношћу одговара савременијем потребама цркве и отачанственога свештенства. Упоредив га са законом од 1862 год., смијемо тврдити да је њим учињен знатан напредак и повратак кононичких права црк. властима.

У новом закопу има 246 чл. У њему су тачно обиљежене све црквене власти како административне тако и духовносудске, и свакој је од њих прецизно одређен круг рада. Одређене су и границе између државнијех и црквенијех власти, да се не би у будуће догађали сукоби и потреси, од чега нека Бог сачува Српску Цркву. Сврађена је особита пажња на Велики Духовни Суд и Епархијске Духовне Судове да суде и рјешавају по: *Св. Писму, Апост. Правилима, Канонима Источне Православне Цркве, Правилима отач. Архијерејскога Сабора, земаљским заканима и савијести судија;* да у њима нађе правде и заштите, ко год је тражи. Да се у њима изриче правда стајаће највише: до стручне спреме, чисте са-

вјести, чврста и свијетла карактера судија. И одношаји су између Епархијских Духовних Судова и Епархијских Архијереја рашчишћени и одређени. Кандидате за окружне протопресвитре бира окружно свештенство. Парохије се добијају конкурсом по квалификацији истакнутој у новом закону. Та ће правичност, јамачно, задовољити цијело отачанствено свештенство. Попуњена је једна велика законска празнина тијем што је по новом закону Архијерејски Сабор компетентан да расправља и суди брачне парнице Владалачког Дома. Није се испустило из вида ни то: да се и нехотично не би увукла у закон буди каква антиканонична новина, која би могла Српску Цркву одвојити од догматичне заједнице с Источном Васељенском Црквом.

На нови су закон пристали и дали свој благослов Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије Михаило и Епископ нишки Јероним, као компетентни поглавари Српске Цркве, прије него га је Краљевска Влада изнијела пред Народну Скупштину на претрес и усвајање.

* * *

Кад се упореди нови закон са законом о црквеним властима од 1862 год., најбоље се види разлика између њих, а виде се и нови добици. Покушаћу да то овдје истакнем.

1, Нови закон почиње опћим одредбама од 1 до 5 чл. закључено. У њима се говори: о државној вјери у Краљевини Србији; о автокефалности Српске Цркве; о њеној догматичној заједници с Источном Васељенском Црквом; о унутрашњој управи Српске Цркве; о имањима: манастира, цркава, епископија, и о духовним добротворним установама и завјештањима, под чијом управом и надзором стоје, и на што се могу употријебити.

Овај је одјељак сасвим нов; нема га у досадањем закону.

2, Црквеноадминистративна подјела од 5 до 8 чл. закључено. У 5-ом је чл. тачно одређена потребна црквеноадминистративна подјела Краљевине Србије: на епархије, протопресвитарства, намјесништва, парохије и капеланије. У 6-ом су чл. побројане епархије:

а, Биоградска са столицом у Биограду; састављена из округа: Подринскога, Ваљевскога, Подунавскога, Пожаревачкога и Моравскога.

Њом управља Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије.

б, Жичка са столицом у Краљеву; састављена из округа: Рудничкога, Ужичкога и Крагујевачкога.

в, Нишка са столицом у Нишу; састављена из округа: Топличкога, Врањскога, Пиротскога и Крушевачкога.

г, Тимочка са столицом у Зајечару; састављена из округа: Крајинскога, Црноречкога и Тимочкога.

Ова је подјела епархија нова; изведена је на основу нове земаљске административне подјеле округа; а четврта је епархија по овоме новом закону васпостављена, јер је била укинута 1886 год. на штету црквенорелиђиских, државнијех и националнијех интереса Краљевине Србије.

У 7-ом су члану обиљежена, окружна протопресвитарства, среска намјесништва и мјеста наставања; окружнијех протопресвитара, среских намјесника и парохијских свештеника.

И ово је сасвим ново.

3, У 8-ом су члану црквене власти тачно побројане:

а, Архијерејски Сабор;

б, Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије;

в, Епархијски Епископи;

г, Велики Духовни Суд;

д, Епархијски Духовни Судови;

ђ, Окружни, биоградски и нишки протопресвитри, срески намјесници и пароси;

ж, Црквена Опћина; и

е, Манастирске старјешине — настојатељи (архимандрити, игумани, јеромонаси).

И ово је ново и веома потребно.

И у томе је погледу била празнина у досадашњем закону.

4, Црквеноадминистративне власти и њихов круг рада обухватају чланови од 9 до 77 закључено.

Архијерејски Сабор. Опће одредбе Архијерејскога Сабора обухватају чл. од 9 до 18 закључено.

У 9-ом је члану састав Архијерејскога Сабора, чији су чланови само Епархијски Епископи, а предсједник му је Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије.

Оваки је састав Архијерејскога Сабора потпуно каноничан и чист од сваке примјесе онако као што је био до 1882 год.

У 10-ом се члану говори о пословођи Архијерејскога Сабора.

У 11-ом се чл. одређује мјесто, гдје се редовно састаје Архијерејски Сабор, ко га сазива и када.

У 12-ом су чл. предвиђени и ванредни састанци Архијерејскога Сабора, кад год би потреба то изискивала.

У 13-ом се чл. одређује број чланова кад Сабор може доносити пуноважне одлуке.

У 14-ом се чл. говори о поступку предсједникову у Архијерејском Сабору.

У 15-ом се чл. одређује кад се завршује Сабор.

У 16-ом је члану ово *„Све одлуке Архијерејског Сабора канонскоцрквене природе извршне су.“*

Овај је члан сасвим нов; нема га у досадашњем закону. *Он је драгоцјени добит за Архијерејски Сабор*.

Одсада Архијерејски Сабор неће бити дужан да чека одобрење за своје каноничне одлуке и од онога Министара Просвјете и Црквенијех Послова који мало што зна о установама и црквеном праву Источне Православне Цркве. Каква разлика између овога 16 чл. новога закона, и анти-

каноничнијех допуна од 1882 и 77 чл. старога закона од 1862 год., по којем је Архијерејски Сабор дужан био да прима „*Све што правителство нареди и установи за цркву и свештенство.*“ Као што се и у 93 чл. досадашњега закона послије 11 тачке вели: „*О предметима у овом 93 параграфу довде изложеним, наређења архијерејског сабора подносиће председатељ истог Министру просвете и црквених дела, који пошто то саопштење потврди својим потписом, архијерејски сабор издаваће их као узаконења за црквене власти.*“

А на крају члана: „*Сва наређивања архијерејског сабора, која су од 12 тач. овога 93 парагр. изложена.... подносиће он Министру просвете и црквених дела, и од њега очекивати на њих решење државнога правителства.*“

Све је ово новим законом о црквеним властима збрисано, и Архијерејском Сабору враћена су канонична права унутрашње управе Српске Автокефалне Цркве.

У 17-ом се чл. говори о записницима Архијерејскога Сабора, ко их и гдје чува.

У 18-ом се чл. одређује преко кога се до-

стављају предмети, који су намијењени за Архијерејски Сабор.

5, Круг је рада Архијерејског Сабора цио у 19 чл. обухваћен у 22 тач. Овај је круг рада исцрпан, тачан и каноничан. Велика је разлика у овоме између садашњега новог и досадашњега старог закона. *Особито 21 тачка, која је сасвим нова и драгоцјена добит за Српску Цркву и Архијерејски Сабор.*

Она гласи: *„да је мишљење (Архијерејски Сабор) Министру Просвете и Црквених Послова о сагласности или несагласности закона и уредаба, које се тичу цркве и свештенства, са духом источноправославне вјере. Према томе никакав закон и уредба, који се тичу Српске Цркве и свештенства не могу се издати, ни постојећи преиначити без претходнога саслушања Архијерејског Сабора.*

6, У одјељку *„Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије“* само су два члана 20 и 21. У 20-ом се вели да је он врховни главар Српске Цркве; а у 21-м одређује се ко може бити изабран за Архиепископа Биоградскога и Митрополита Србије. Покрај Епархијских Епископа може бити изабран

и између Епископа у пензији, који нијесу под каноничном забраном.

И ово је ново. У досадашњем закону то нема, а потребно је да се зна — и да је то законом одређено.

7, Круг је рада Архиепископа Биоградскога и Митрополита Србије цио у 22-м чл. обухваћен у 8 тачака.

И ово је сасвим ново. У досадашњем је закону и ту била празнина, а потребно је да је законом одређен и Митрополитов круг рада.

8, Епархијски Епископи. У 23-м чл. одређује се ко може бити изабран за Епископа, какву квалификацију ваља да има. У другом ставу стоји ово: *„Прирођени српски грађани могу бити изабрани за Епархијске Епископе, ако су најмање пет година као српски држављани настањени у Србији.“*

Ово сасвим одговара политичким интересима Краљевине Србије, која је средиште Српства (Пијемонат српски).

У 24-м се чл. одређује кад се попуња упражњено епископско мјесто, и ко може бити администратор епархије.

У 25-м се члану одређује поступак при избирању Епископа.

У 26-м се казује ко даје и потписује грамату новом Епископу, и како се уводи у дужности на епархију.

Све је ово ново, нити то има у досадашњем закону. Особито је важан пошљедњи став 26-га члана: *„Посвећени и краљевим указом на упражњену епархију одређени Епископ не може се без пресуде надлежних судова, или молбе своје за пенсију уклонити с епархије.“*

Ово је нова драгоцјена добит лично за Архијереје у Краљевини Србији, а слаже се и с канонима Источне Православне Цркве.

9, Круг је рада Епархијског Епископа у 27-м члану обухваћен у 21 тачци исцрпан, тачан и каноничан.

У досадашњем је закону и у томе погледу била крајња мизерност.

У 28-м се члану одређује у којима ће приликама Епископ слати писане поздраве и посланице свештенству и народу своје епархије. И то је ново.

У 29-м се чл. одређују одношаји између Епархијских Епископа и Архиепископа Биоградскога и Митрополита Србије.

10, У 30-м се члану одређује ко може бити изабран за окружнога (биоградскога и

нишкога) протопресвитра, и какву квалификацију ваља да има.

Ово је све ново.

Ново је и то што је овијем законом дато право окружном свештенству, да бира из своје средине два кандидата за окружног протопресвитра, и да их предлаже дотичном Епархијском Епископу, а овај Архијерејском Сабору на избор једнога од њих, којега дотични Епископ производи у протопресвитарски чин. Ово је за отачанствено свештенство нови добитак; а тијем се не крње ни епископска канонична права, јер тако бирање свештеничкога лица за администрацију цркава у округу није противно канонима, које је свакако подвргнуто Епархијском Епископу.

11, Круг је рада окружнијех (биоградскога и нишкога) протопресвитара у 31 чл. обухваћен у 17 тачака исцрпно и тачно. С овијем су им законом раширене дужности, али су им и права проширена.

У 32-м се члану даје право окружним протопресвитрима на најбољу парохију и капелана са засебном парохијом.

У 33-м се ослобођавају њихова званична дописивања од плаћања поштарине.

У 34-м се чл. одређује како ваља да у реду држе своју канцеларију, записнике и регистре.

И ово је све ново.

12, У 35-м се члану одређује ко може бити изабран за сreскога намјесника, и какву квалификацију ваља да има. Њега бира среско свештенство, а потврђује у звању Епархијски Епископ.

Ново је овдје то што га бира среско свештенство. Досада су среске намјеснике бирали и постављали само Епархијски Епископи.

У 36-м је члану круг рада сресkих намјесника, обухваћен у 8 тачака. И њима су овијем законом раширене дужности. Послови су им у неколико упроштени, јер се могу непосредно обраћати Епархијском Епископу и Епархијском Духовном Суду. То је олакшица за народ по срезовима дотично дангубе и трошкова.

И ово је све ново. У досадашњем закону нема о томе ни ријечи.

13, У 37-м је члану у првом ставу квалификација за свештенике, капелане и ђаконе. У другом се ставу одређује како се конкурсом добијају парохије.

Ово је сасвим ново; у досадашњем закону то нема. Добивање парохија конкурсом врло је

правично, а одлучиваће се по квалификацији, која је прописана у овоме закону.

У 38-м су члану дужности парохијских свештеника обухваћене у 9 тачака.

И ово је ново; у досадашњем закону то нема.

У 39-м се члану говори о капеланима протопресвитарским, и у каквом се случају могу дати капелани парохијским свештеницима.

И ово је ново.

У 40-м се члану одређује квалификација за ђаконе при црквама и протођаконе и архиђаконе при Епископима.

И ово је ново.

14, Црквена општина обухваћена је у 3 члана. У њима се одређује састав Црквене Опћине, и чим она рукује.

Ово је сасвим ново. У досадашњем закону то нема.

15, Црквени Одбор обухваћен је у 14 чланова, и то од 44 до 57 закључно. У њима је састав одбора и процедура рада. Круг рада Црквенога Одбора обухваћен је у 6 чланова, и то од 58 до 63 закључно.

И ово је ново, и врло потребно.

16, Манастирске старјешине и њихов круг рада обухваћен је у 14 чланова и то од 64 до 76 чл. закључно.

У 64-м члану одређује се ко су манастирске старјешине.

У 65-м чл. одређује се ко бира и поставља манастирске старјешине.

У 66-м чл. одређује се по којем типику и правилима настојатељи управљају манастирима.

У 67-м чл. одређује се ко је надзорник над манастирским имањем приходима и расходима.

У 68-м је чл. круг рада настојатеља манастирских обухваћен у 17 тачака.

У 69-м члану одређује се од чега се подмирују манастирски издаци и т. д.

У 74-м члану одређују се калуђерски чинови и квалификација, за архимандритски чин.

У 77-м члану одређује се подјела манастира у Краљевини Србији у три реда.

У 76-м члану одређује се да манастири, настојатељи и монаси стоје под надзором дотичног Епархијског Епископа.

Ово је све ново у овоме закону, и на основу је каноничном. У досадашњем закону нема о томе ниједне ријечи.

17, Црквеносудске власти. Архијерејски Сабор. Круг суђења Архијерејскога Сабора обухваћен је у 77-м чл. Овијем се чланом одређује (3 тачка) да Архијерејски Сабор између осталога *расправља и суди брачне парнице Краљевскога Дома.*

Тијем је чланом попуњена празнина која је била у досадашњем закону о црквеним властима и у Српском Грађанском Законику.

18, Велики Духовни Суд обухваћен је у 17 чланова, и то од 78 до 94 закључно.

У 78-м чл. одређују се основи расправљања, суђења и рјешавања Великога Духовнога Суда у другом и пошљедњем ступњу. Велики је Духовни Суд уједно Апелациони и Касациони.

У 79-м чл. одређује се састав Великога Духовног Суда; колико је редовнијех и почаснијех чланова од оба реда свештенства, и друго особље.

Овдје је ново то што могу бити чланови овога вишег Суда способни свештеници, и да се не производе тога ради у чин протопресвитарски.

Колико је овај избор шири толико је поузданије да ће чланови овога Суда бити изабрани између најспособнијих свештеника.

У 80-м чл. одређује се да је предсједник Великога Духовног Суда Архијереј, којега изабере Архијерејски Сабор на годину дана.

У 81-м чл. одређује се квалификација за чланове Великога Духовног Суда.

И ово је ново и потребно.

У 82-м чл. одређује се како се бирају редовни и почасни чланови Великога Духовног Суда, и на колике се године постављају Краљевим указом за судије.

И овај је члан нов; по њему има веће гарантије да ће Суд бити састављен од способнијех и карактернијех чланова. Сасвим је ово савремено, а није ни канонима супротно, пошто му је Епископ предсједник.

У 83-м чл. одређује се ко може бити секретар и писар Великога Духовног Суда.

И ово је ново.

У 84-м чл. одређује се ко предлаже секретара и писара Великога Духовног Суда Краљу на потврду и на колике године.

И ово је ново.

У 85-м чл. одређује се састанак Великога Духовног Суда у пријестоници два пута у години; а вријеме и дан одређује Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије, о чем јавља Министру Просвјете и Црквенијех Послова.

Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије отвара и затвара Велики Духовни Суд лично, или архипастирском посланицом.

Ово је сасвим ново, и у духу каноничном.

У 86-м члану одређује се кад Велики Духовни Суд завршује своје састанке и суђење.

У 87-м чл. одређује се колико чланова с предсједником Великога Духовног Суда рјешавају и суде.

И овај је члан нов.

У 88-м члану одређује се ко замјењује предсједника кад је спријечен да врши дужност.

У 89-м чл. одређује се ко замјењује редовне чланове кад су спријечени да врше дужност.

У 90-м чл. одређује се ко врши благајничке послове Великога Духовног Суда.

И ово је ново.

У 91-м чл. одређује се посао секретару Великога Духовнг Суда.

И ово је ново.

У 92-м члану одређује се посао писару Великога Духовног Суда.

И ово је ново.

У 93-м чл. одређује се ко извршује рјешења и пресуде Великога Духовног Суда.

У 94-м чл. одређује се ко даје одсуства члановима и секретару за вријеме рада унутра и изван Краљевине Србије.

19, Епархијски Духовни Суд обухваћен је у 21 чл. и то од 95 до 115 чл. закључно.

У 95-м чл. одређује се мјесто Епархијскога Духовног Суда.

У 96-м чл. одређује се уопће основа рјешавања и суђења Епархијских Духовних Судова у 6 тачака. — Прва је тачка овога члана нова. По њој ће од сада Епархијски Духовни Судови послије извиђаја свештеничких кривица оба реда, оцјењивати шта иде Епископу да казни, а шта Суду. С овијем су рашчишћени односаји између Епархијских Духовних Судова и Епархијских Епископа, пошто они нијесу предсједници Судова. А по досадањем су закону (чл. 102.) они одређивали шта њима иде да казне, а шта Консисторијама.

И ово је ново.

У 97-м чл. одређује се по наособ круг рада Епархијскога Духовног Суда, који је обухваћен у 14 тачака сасвим систематички, исцрпно, тачно и канонично.

Ту су многе тачке нове, којима је обухваћено све што је потребно и што већином нема у досадашњем закону. Најважнија је ту новина: *добијање парохија конкурсом и квалификација конкурената за то.*

У 98-м чл. одређује се састав Епархијскога Духовног Суда, редовни и почасни чланови и друго особље. И овај је члан потпунији од досадашњега јер по овоме члану може бити до 5 почасних чланова. Тијем је предвиђена потреба за случај кад су редовни чланови спријечени да врше дужност у Суду.

У 99-м чл. одређује се квалификација предсједника Епархијскога Духовног Суда. У њему је ново то што може бити изабран свештеник за предсједника; али га послије избора производи дотични Епархијски Епископ у чин протопресвитра.

Овијем је раширен круг бирања способнога и достојног свештеничког лица за предсједника Духовнога Суда, те ће тако и Епархијски Духовни Судови бити угледнији.

Ово нема у досадањем закону.

У 100-м члану одређује се квалификација за почасне чланове Епархијских Духовних Судова.

И ово је ново.

У 101-м члану одређује се квалификација за секретаре и писаре Епархијских Духовних Судова. Могу бити секретари и писари не само који су свршили богословске науке и примјернога су владања, него и они који су свршили правне науке.

Овај је члан нов, и врло је потребно да има по један правник у Духовним Судовима.

У 102-м члану одређује се квалификација за практиканте Епархијских Духовних Судова.

И ово је ново.

У 103-м чл. одређује се да Свештенички Епархијски Збор под предсједништвом дотичнога Епархијскога Епископа бира предсједнике и судије Епирхијских Духовних Судова, који се постављају Краљевим указом. Могу бити изабрана свештеничка лица и из других епархија, која с благословом дотичнога Архијереја добијају отпуст из епархије[1]).

---

[1]) Писац овијех редака био је противан томе при претресу закона у Народној Скупштини, пошто није усвојено да предсједници буду Епархиски Епископи.

Овај је члан сасвим нов. Ова би се изборна система могла примијенити тек онда кад би Епархијски Епископи били предсједници Епархијских Духовних Судова, као што по канонима имају то право. То је канонично право одузето Архијерејима у Србији законом о цркв. властима још 1862 год., што се ни чим не може оправдати. Писац је овијех редака истакнуо то канонично архијерејско право у својим *„Примјетбама“* на први пројект закона о црквеним властима прошле 1889 год.[1]) и тражио, да им се врати новијем законом. Па кад би им се вратило то право, напоменуо је да би Епархијски Свештенички Збор под предсједништвом својега Епархијскога Епископа могао бирати чланове за Духовне Судове, како би својом спремом, непорочном свештеничком службом и чврстијем карактером давали јамства за правосуђе и т. д. Ова се изборна система с оваком погодбом и у оваком облику не коси с канонима Источне Православне Цркве; али се не слаже са садашњом изборном државном системом, пошто су и судије Духовнијех Судова државни чиновници[2]).

[1]) Вид. 122 и 3 стр. у овој књизи.

[1]) Вид. говор 23 о томе у овој књизи стр. 162 и 3 у Народној Скупштини.

Народна Скупштина усвојила је у томе изборну систему за судије, а није усвојила да Епархијски Епископи буду предсједници Епархијских Духовних Судова.

Ово је једина канонична неправилност у овоме новом закону, која је узета из досадашњега старог закона, и на коју писац овијех редака, као владин повјереник, у Народној Скупштини при претресу закона није пристао.

У 104-м чл. одређује се на чији се приједлог постављају Краљевим указом секретари и писари у Епархијске Духовне Судове.

И ово је ново.

У 105-м чл. одређује се ко поставља и отпушта практиканте Епархијских Духовних Судова.

У 106-м чл. одређују се права предсједникова, редовнијех чланова, секретара и писара Епархијских Духовних Судова.

У 107-м чл. одређује се вријеме рада и годишњега одмора Епархијских Духовних Судова. Ту су изједначени с Окружним Судовима.

У 108-м члану се одређује колика члана с предсједником рјешавају и суде.

У 109-м чл. одређује се ко замјењује предсједника и редовне чланове Епархијских Ду-

ховних Судова, кад су спријечени да врше дужност у Суду.

У 110-м чл. одређује се да Епархијски Духовни Судови могу по потреби и одобрењу Министра Просвјете и Црк. Послова радити у два одјељка, и који чланови састављају те одјељке. Пошто је Биоградска Епархија највећа, Духовни Суд те епархије умножен је с два члана више него што је до сада имао.

И ово је све ново.

У 111-м члану одређују се дужности секретара и писара Епархијских Духовних Судова. Наредбе дају предсједници Епархијских Духовних Судова.

И ово је ново, изузимајући пошљедњи став.

У 112-м члану одређују се дужности практикантима Епархијских Духовних Судова.

У 113-м чл. одређује се која су рјешења и пресуде Епархијских Духовних Судова одмах извршне, и ко их извршује.

У 114-м чл. одређује се ко даје одсуства: предсједницима, редовним члановима, секретарима, писарима и практикантима Епархијских Духовних Судова.

У 115-м чл. одређује се ко саставља кондуит-листу чиновника и званичника Епархијских Духовних Судова, кад се и коме шаље.

20, Опће одредбе за Духовне Судове обухваћене су у 10 чланова и то од 116 до 125 чл. закључно. — Врло су исцрпне.

21, Изборни Сабор, који бира Архиепископа Биоградскога и Митрополита Србије, обухваћен је у 10 чланова и то од 126 до 144 закључно.

Овај је Изборни Сабор нов; нема га у досадашњем закону. На основу је каноничном, а уједно одговара духу времена. Процедура му је прецизна, и извршује се величанствено, што потпуно доличи угледу Автокефалне Српске Цркве и Краљевине Србије.

22, Свештенички Зборови Епархијски, Окружни и Среск: обухваћени су у 24 члана и то: од 145 до 168 закључно. У њима се излаже процедура рада на састанцима.

Ово је све ново; у досадањем закону нема о томе ниједнога члана.

Овијем се даје отачанственом свештенству право у границама канона наше Православне Цркве. Примјена ће показати је ли практично и корисно.

23, Кривице свештеничких лица и казне обухваћене су у 16 чланова и то од 169 до 184 чл. закључно.

И овај је одјељак потпунији и одређенији од онога у досадашњем закону. У њему има и новијех чланова каквих нема у досадашњем закону.

Казне су уопће у овоме закону (чл. 174) за свештеничка лица оба реда у неколико смањене, а забрана свештенодјејства на свагда сасвим је укинута. Боље је свештеника рашчинити, него га осудити на свагдашњу забрану свештенодјејствовања да се мучи и он и породица му, јер у таком стању не може да зарађује издржавање ни себи ни породици.

Епархијски су Архијереји по досадашњем закону (чл. 102) могли казнити између осталога и забраном свештенодјејствовања до мјесец дана; а по садашњем новом закону (чл. 184) то је смањено на 15 дана.

Па и казнама у чл. 184, којима Епархијски Епископи кажњавају, и које су одмах извршне, не могу казнити свештеника без претходнога саслушања његовог.

Тако исто ни манастирски настојатељи (чл. 65) не могу бити премјештени ни разријешени

без кривице и осуде Духовних Судова. Осуђено лице има права жалбе Великом Духовном Суду.

Судије Великога Духовног Суда и Епархијских Духовних Судова не могу бити кажњене одлучењем од судијскога звања.

Ово је све ново.

24, Поступање црквених власти при суђењу:

а, Свештеничких кривица, обухваћене су у 13 чланова и то од 185 до 197 закључно.

б, Свештеничких парница због уживања црквенога имања и парохијскога прихода, обухваћене се у два члана, и то у 198 и 199; у њима се одређује како се поступа у тијем парницама.

в, Брачне парнице обухваћене су у 24 члана и то од 200 до 223 закључно.

Цио је овај судски поступак систематично обрађен, и врло је јасан. За све друго, што у њему није обухваћено, важи законик о поступку судском у кривичним дјелима.

25, Печати црквених власти обухваћени су у 224 члану.

И овај је одјељак нов.

26, Права, плате и дневнице црквенијех чиновника обухваћено је све то у 7 чланова. Овијем су члановима регулисана права у држави: Митрополитова и Епархијских Епископа; године

службе, плате, подвоз и дијурне кад канонична походе врше по епархији, или иначе какви службени посао по епархији и изван ње. Тако и чиновницима и уопће особљу Великога Духовног Суда и Епархијских Духовних Судова. Предсједницима, судијама и особљу Епархијских Духовних Судова плате су повишене.

Протопресвитрима окружним плату је Народна Скупштина смањила, а среским намјесницима одредила, који досада нијесу имали никакве материјалне награде за вршење званичнијех послова. Правда иште да окружним (биоградском и нишком) протопресвитрима прва Народна Скупштина то исправи и плату им повиси, или барем стару врати.

Свијема им се одређују дијурне и подвоз кад врше какви службани посао изван мјеста својега наставања.

И овај је одјељак нов и за отачанствене Архијереје добитак, јер им се рачунају године службе проведене у архијерејском звању, као године указне службе.

27, Надзор државне власти обухваћен је у 7 чланова. У њима се одређује какву власт има Министар Просвјете и Црквенијех Послова над црквеним властима.

И овај је одјељак у оваком облику нов.

28, Прелазна наређења обухватају 8 чланова. У њима се одређује да Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије Михаило и Епископ Нишки Јероним изаберу трећега Епископа; одређује се кад ће се држати Архијерејски Сабор; одређује се: ко ће и како изабрати предсједнике и судије Великога Духовног Суда и Епархијских Духовних Судова сада изузетно од чл. 82 и 103 овога закона; одређује се да дотле врше послове досадашњи Судови и Црквене Опћине; одређује се да Архијерејски Сабор у споразуму с Министром Просвјете и Црквених Послова изради у року од године дана, кад овај закон ступи у живот, засебни Казнени Законик за свештеничка лица оба реда; одређује се какву ће дужност вршити протопресвитри онијех округа што су укинути; одређује се да се на првој редовној Народној Скупштини донесе закон о фонду свештеничких удовица и сирочади; одређује се од куда ће се давати плата за ову рачунску годину свијема црквеним властима; одређује се да садашњи Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије Михаило и садашњи Епископ Нишки Јероним имају досадашњу плату; и нај-

послије се побрајају досадашњи закони о црквеним властима, који престају важити, кад овај закон ступи у живот.

Завршујући прије̂глед и оцјену новог закона о црквенијем властима, смијем тврдити: да је, покрај новијех каноничнијех добитака, лично за отачанствене Архијереје и свештенство и повратак каноничнијех права Архијерејском Сабору, систематичнији, каноничнији потпунији, одређенији и јаснији од досадашњега црквеног закона и свијех законских пројеката у Србији од како опстоји као држава.

Ну, ако се у примјени што покаже непрактично, лако ће се исправити и подеснијим замијенити, пошто се Народна Скупштина сваке године редовно састаје.

У Биограду
на Спасов дан 1890 год.

„Српска Независност“ и из ње засебно.

ИЗВЈЕШТАЈ

Главном Просвјетном Савјету о уџбенику „Хришћ. Светиње" за V разр. основ. шк.

По одлуци Главнога Просвјетног Савјета прочитао сам уџбеник — *„Хришћанске Светиње"* — за V разред основнијех школа, који је написао Јеврем Илић, професор Богословије; част ми је изјавити да је у главном подесан према програму за основне школе нарочито за V разред; али у појединостима има по која празнина, грјешка и у терминима нетачност.

Нека ми је слободно истаћи шта би у овоме уџбенику ваљало изоставити, шта допунити, шта замијенити и шта исправити.

„Света места".

На првој страни уџбеника, гдје се говори о светијем мјестима, погрјешан је овај став: *„Они храмови, код којих живе калуђери, зову се манастири. Манастири су обично по усамљеним местима"*. — Храмови су,

по црквеној терминологији, градске и сеоске цркве, а обитељи су манастирске цркве. Манастира је било и по градовима нпр: у Биограду за вријеме Високога Стефана; а у Русији има их и сада у самој Москви до 20.

Према овоме ваљало би да је оваква редакција: *Обитељи су манастири, гдје живе калуђери. Манастири су обично по усамљенијем мјестима, али их има и по градовима* (варошима).

Не би излишно било да се ту дометне ово: манастир је грчка ријеч, српски самостан.

На тој истој страни да се дометне у став „Облик храма“ — василички и византиски облик, и разлику њихову. Василички је облик хришћанске цркве старији од византискога.

Ко хоће, дајбуди и површно, да изучава црквену археологију, ваља да зна њезине барем најглавније термине.

На 2 ст. првога листа да се на крају става „облик храма“ изостави ово: *„и који се друкчије зове торањ“*, јер је ту доста српска ријеч: *звонара*, или *звоник*.

На тој 2 стр. у ставу *„унутрашњост храма“* да се ријеч *„притвор“* замијени с ријечју: припрата; јер „притвор“ друго значи.

На тој 2 стр. у ставу *„о олтару“* да се изоставе ријечи „стаје“ и „кад,“ а да се дометну: Епископи, ђакони, вечерња и јутрења; те би редакција била овака: *Олтар је најважнији дио цркве; у њему служе Епископи и свештеници с ђаконима свету литургију, вечерњу и јутрењу.*

Ту да се изостави ова реченица: *„На средини олтара стоји један сто застрвен чаршавом“*.

Овака се редакција за најсветије мјесто у цркви не би могла никако примити. Ваљало би је замијенити овом редакцијом: *Насред је олтара свети пријестол* (или часна трпеза) *прекривен: негдје златкотканим, негдје свиленим, а негдје платненим престирачем;* (како која црква има).

Затијем ту у набрајању које свете ствари (или утвари) стоје на светом пријестолу (или на часној трпези) ваља дометнути: *антимнис*, као најглавнији без којега се не може служити света литурђија.

Одмах за овијем у реченици *„о горњем месту“ — „и на њему седи епископ“*, да се дометне: *поглавито кад служи литурђију за вријеме читања апостола.*

А ондје гдје се говори „*о жртвенику*“ да се изостави „*То је један сто;*“ јер таки израз не доличи ономе светом мјесту. Међутијем и није „сто“, нити је така реченица од потребе. Ваљало би да је овака редакција: *Жртвеник (или проскомидија) на којему свештеник проскомидише.*

На 3 стр. у ставу „царске двери“ да се реченица „*кроз њих се уноси свето причешће*“ стилизује овако: *кроз њих улазе и излазе Епископи, свештеници и ђакони у одређено вријеме вечерње, јутрење и литурђије. Најглавнији је улазак велики ход.*

На тој 3 стр. у ставу „*средина цркве*“ да се изостави реченица „*између овиx столова стоје хришћани*“, јер је излишна. И у овоме ставу ријеч „*притвор*“ да се замијени ријечју: припрата; јер „притвор“ није припрата.

На 4 стр. у ставу „*притвор*“, пошто се овај рђаво-скована термин замијени са *припратом* ваља дометнути: *чита се павечерје, полуноштица, акатист, малбан* итд.

На тој 4 стр. у ставу „*капеле*“ да се замијени овако: *црквице у домовима и на гробљу.*

У томе истом ставу погрјешно је што писац вели да се у капели не могу служити све службе;

јер има капела у којима се свршују све тајне и обреди православне цркве. Само се у часовницама не свршују тајне, које су обично крајем пута, на гробљу и другим нарочитијем мјестима у Русији.

„Свете ствари"

У овоме натпису да се ријеч: *ствари* замијени с ријечју: *утвари;* јер је ово црквени термин.

На 5 стр. у ставу *„о крсту"* да се изостави *„или од чега другога"*, јер је излишно.

На тој 5 стр. у ставу *„иконе"* реченица *„и стоји икона"* да се замијени овијем: *престолне су иконе.*

На 6 стр. да се изостави цијела реченица ова: *„То је онако исто, као кад чувамо слику некога нашег рођака, или другог човека кога волимо"*.

Овако упоређење светијех икона с обичнијем рођачким сликама није црквенски и унижава светињу икона.

На тој 6 стр. у ставу *„црквене књиге"* да се дометне к првој реченици ово: *и у свијема црквеним обредима;* иначе је празнина. Затијем у другој реченици да се *„служебник"*

замијени с ријечју: *служебник*, и да се дометне *пентикостар*.

На тој 6 стр. тачније би било да се стилизује овако: *у типику је изложено како ваља свршавати црквене службе и како испуњавати оно што је православна Црква уопће одредила за хришћане.*

На 7 стр. у ставу *„псалтир“* да се реченица ова *„из псалтира се понешто чита готово при свакој служби“* замијени овако: *из псалтира се читају сваки дан катисме, које су за који дан одређене.*

На тој 7 стр. одредба и намјена *„часловца“* није тачна. Ваљало би стилизовати овако: *из часловца се читају сваки дан: часови, полуноштица и павечерје мало, а велико — уз часни пост.*

На тој 7 стр. у ставу *„црквени судови“* да се ријеч *„судови“* замијени с ријечју: *сасуди*; и ријеч *„неки“* с ријечју: *ови*. Ту код ријечи *„путир“* да се каже да је то грчка ријеч примљена тако у нашој цркви, и значи: чаша.

На 8 стр. у ставу *„рипиде“* да се реченица *„испред свештеника“* замијени овако: *пред Епископом и свештеником*; јер је непотпуна и погрјешна.

На 9 стр. у ставу *„о светњацима“* да се дометне ријеч: *полијелеј.*

На тој 9 стр. у ставу *„црквене одежде“* да се дометне: *жезал епископски* (штака).

На 10 стр. у ставу *„наруквице“* да се изриком спомене: за *Епископе, свештенике и ђаконе.*

На 11 стр. послије става *„о митри“* да се *епископски жезал* спомене и укратко објасни његово значење, иначе је празнина.

На тој 11 стр. у ставу *„одежде“* није мјеста *„антимнису“*; ријеч *„одежде“* у овом ставу ваља замијенити с ријечју: *дарци* (или *покровци*); јер то нијесу *„одежде“.*

На 12 стр. став *„о жезлу“* да се пренесе у став код *епископскога одјејања,* јер му ту није мјеста.

„Свети чинови“

На 12 стр. реченица *„свети чинови“* да се замијени с реченицом: *црквени чинови.*

На тој 12 стр. у ставу *„о патријарсима и митрополитима“* да се дометне: *Екзарах.* А у ставу *„о архимандритима и игуманима“* да се дометне: *протосинђел, синђел, архиђакон и протођакон.*

„Свете службе“

На 16 стр. у ставу *„свете службе“* ваљало би изриком споменути света мјеста, гдје свештеници врше свете обреде, и гдје се народ скупља да се моли Богу.

На 19 стр. да се изостави реченица *„опште су службе оне које се служе увек“* итд., јер већ пред тијем има подјела и одредба црквенијех обреда и служаба.

На тој 19 стр. у ставу: *„вечерња се завршује молитвом Господњом Отче Наш и похвалном песмом Богородици: Богородице Дево“*, да се изостави, јер није ту потребно, а није ни тачно, пошто се *„вечерња“* тако не завршује.

На 20 стр. у ставу *„литургија“* да се дометне: *Епископи*, да редакција тога става буде овака: *ученици Христови радили су по заповести његовој; па тако раде и њихови пошљедници — Епископи и свештеници.*

На 23 стр. у ставу *„мали вход“* да се дометне к трећој врсти између *„свештеника и тада“* или *ђакон.* Ово исто да се дометне и ондје гдје се говори о читању јеванђеља.

На 24 стр. у ставу *„литургија верних“* да се реченица ова: *„тада се освећује хлеб*

и вино“ замијени овом: *тада се Духом Светим претвара хљеб у тијело и вино у крв Христову;* јер је велика догматична разлика значења у ријечима *„освештавати“* и *„претварати“*.

На 36 стр. у ставу *„Богородичини празници“* да се дометне: *велика Госпођа 15 августа.*

На тој 36 стр. у ставу *„светитељски празници“* да се реченица: *„Свети Јован Главосек“ (!)* замијени: *Усековање Јованово 29 августа;* јер „Јован Главосек“ (!) значи да је он сјекао главе.

Ово су мане, које сам опазио у овоме уџбенику *„Хришћанске светиње“* за V разред. основнијех школа. Ако Главни Просвјетни Савјет усвоји ове моје напомене и исправке и писац уџбеника по њима исправи овај уџбеник, мишљења сам да се може примити за што је намијењен, тијем прије што је писац уџбеника вјешто објаснио сва главнија и тежа мјеста у Златоустовој литурђији. Овај уџбеник може бити за поуку и снажити знање о *хришћанским светињама* не само ученицима V разреда основнијех школа него и сваком побожном Србину

и побожној Српкињи, који га прочита, па и свештеницима, који нијесу изучавали литургику или археологију црквену.

„Просв. Гласник за 1885 год.“

У Биограду
10 новем. 1884 год.

О ЦРКВИ У КРИВОЈ РИЈЕЦИ И КОЖЕТИНУ

И ЗАПИС О ДЕЧАНИМА

У Кривој Ријеци под Копаоником находи се запустјела црква, храм св. апостола Петра и Павла. Не зна се тачно кад је запустјела. Још је и сада несрушена; нема крова; а свод јој је на сриједи проваљен. Унутра нема ништа; све је пропало. Била је живописана; живопис је доста добро одржан по зидовима. Црква је малена; управо за сеоску потребу. Има припрату, која је такођер живописана. У њој има запис више врата кроз која се улази у главни дио цркве.

„† Изволенїемь ѡ҃ца сь поспѣшенїемь сина и сьврьшенїемь с҃таго дȣха. цоче се градити си и с҃ти и божѵставни си хр҃мь с҃тих апостоль Петра и Павла ва лето з҃. н҃. р҃. н. к҃. ѕ҃. (= 7126 = 1618) м҃ца маа а҃, а сьврьше се м҃ца ѡкто-врна ѕ҃. а подписа се ва лето з҃ н҃. р҃. к҃. и҃. ѳ҃. (= 7129 = 1621) трѵдомь и подвигом попа

Вуксана[1]) са всеми кмети и ва то лето поиде турски царь на лежа. и ва то лето бисть велика нужда.... (не може се прочитати) бга ради потрудише се.“

Изнад овога записа слике су на зиду св. апостола Петра и Павла, држећи међу собом цркву. На западном зиду спроћу тијех врата слике су св. српских Саве, Симеуна и Арсенија.

У цркву се улази на врата с јужне стране, јер их нема са западне.

Народ из села̂ испод Копаоника скупља се код ове запустјеле цркве на Илин дан. И писац је овијех редака, путујући по Србији 1870 год., приспио на тај збор у Кривој Ријеци уочи Илина дне, и видио како се побожни народ моли Богу у тој запустјелој цркви, и попови читају молитве болесницима.

Зар није за пријекор надлежнијем властима што та црква стоји досада непоновљена, коју су сазидали побожни Срби и вриједни поп Вуксан у тешким данима под турском опаком владавином у првој четвртини 17 вијека?

---

[1]) М. Ђ. Милићевић спомиње у Кнежевини Србији овога попа Вуксана ст. 767 и 8, а о цркви у Кривој Ријеци и њезиној судбини не рече ништа друго до годину кад је саграђена.

На Илин дан послије подне сишао сам из Криве Ријеке на преноћиште у Кожетин око којега су многи виногради по хумкама и долинама, гдје је и Кнез Лазар (по народном причању) имао своје винограде. Тај се крај зове: Жупа. Вино је јако и добро нарочито црвено, које је познато под називом: „жупско“. Преноћивши у Кожетину, свратио сам у цркву, храм Спасов. Црква је нова на једној узвишици, с које је на ниже лијеп поглед. Народ прича да је ту била стара црква из доба Немањића све до устанка српскога у овоме вијеку. У устанку био је Карађорђев шанац око те старе цркве, чији се остаци и сада виде. Освојивши Турци тај шанац, срушили су стару цркву[1]). Пошто се је Србија ослободила од Турака, подигнута је нова црква на развалинама старе.

У тој сам цркви нашао псалтир српске редакције, којему су дометнути: тропари и кондаци свецима свакога дана и акатисти: Исусу Христу, Богородици, Анђелима, Св. Николи, Св. Јовану и Часном Крсту; затијем међучасови и павечерје. Ова србуља није старија од 17

[1]) Мајор Грамберг у својим Мемоарима спомиње ову цркву са шанцем, назвавши је манастиром: „Monastere renforcé par des palissades et sur une montagne.“

вијека. Доцније је донесена у Биоград у Народну Библиотеку. Из ње је исписао два записа професор Љуб. Ковачевић и штампао их с другима у Гласнику 56.

На листовима горепоменуте србуље находи се запис о Дечанима од 1742 године овај:

„Сагради се великим кралемь србскїе и болгарскїе и васего подꙋнавїа и далматїе обладателю преꙋзвишеномꙋ неманићꙋ и цареи Стефаномь Г Урошемъ царствова лѣтъ к ѕ и сагради великꙋ и прекраснꙋ црковь зовомꙋ Дечани ва лѣто ѕ. ѡ. н. ѕ. (= 6856 = 1348 (?)) многогрешном маздою, (sic).

Бисть висота цркви од партоса са сред кола до врх креста што е на трꙋлꙋ лакать н. е. (= 55). дꙋжина е од првихъ врата од западнїе припратнїе до последнега пенџера у олтарꙋ лакатъ ѯ. (= 60). Бисть дꙋжине олтарꙋ ѕі (= 16) лакатъ, ширина е еі (= 15), певнице дꙋжина ѳі (= 19), ширина е лг (= 33), припрата дꙋжина ѳі (= 19), лакатъ, ширина ка (21). диреки од мермера и (8). висота ихъ ві (12) лакатъ. пенџера ле (35). врата на припрати д (4). ꙋкрашена из мермера... царска

врата висота є ѕ҃ (6) лакатъ а ширина г҃ (3) и пѡ. и тꙋ сꙋт в҃ (2) паракпꙋра и в҃ (2) скровнице, что да изјављуємъ где сꙋ, и тꙋ почивають многоцелебние мощи светаго мꙋченика и҃же ва цареχь Стефана од него сазданой цркви пострада од оца очима своима лишенїємъ а од сина ꙋдавленїємъ, отацъ Милꙋтин а син Стефан.

Писаχь сїе ва лето ҂а҃ѱ҃и в. месеца є҃ дан ꙋ дечанеχъ

Здри за иноце ієромонаχъ Герасимъ Милићь измерио цркву од манастира Жꙋпе од Херцеговине ниже Никшића."

„Старинар год. VIII, књ. 1."

У Биограду 1890 год.

О ЦРКВИ (САДА ЏАМИЈА)

И

ГРОБУ СВ. ДИМИТРИЈА У СОЛУНУ.

Дошавши мисијом у Цариград 1882 год., походио сам тада и Свету Гору и у њој српски Хиландар. Ко би желио опширније знати какав је Хиландар, нека прочита монографију о њему писца овијех редака у 56 Глас. Српскога Учен. Друштва[1]).

Како су послови захтијевали да се опет вратим у Цариград и довршим послове ради којих сам тамо послан из Биограда, морао сам отићи из Свете Горе у Солун, да бих се могао вратити паробродом у Цариград опет поред Свете Горе, јер тада не свраћаше у Свету Гору ниједан пароброд у повратку из Солуна у Цариград.

Приспјевши у Солун, најживље ме привукоше у њему: негдашња православна црква и

[1]) Прештампана је у 4 књизи књиж. радова истога писца.

гроб Великомученика Димитрија. Цркву су ту Турци преобратили у џамију. Рекоше ми да код ње настава један дервиш, који по нашљедству од својих предака има повластицу с царским бератом да чува кључ од те џамије, и прима приход с гроба Св. Димитрија, што прилажу походиоци.

Дошав пред џамију, нађох врата затворена; али опазих како се дервишки „ћулај“ промаља кроз прозор из куће, која је спроћу џамије. Дервиш дотрча с кључем у руци, запитавши ме врло уљудно: *„Желите ли ући унутра да видите џамију, негдашњу цркву и гроб великога хришћанскога свеца Димитрија?*

Одговорих му · „Управо сам тога ради дошао овдје.“

Ушав унутра, разгледао сам све што је вриједно да се види.

Црква је (џамија) уздигнута неколика ступња над површином; врло је дуга и сразмјерно широка без кубета, којих није никад на њој било; у облику је Василике. Олтар је уздигнут три ступња над помостом. Од западнијех врата до олтара су по два реда мермернијех ступова паралелно с обје стране. У првом су реду мањи; у другом по сриједи већи; има их 164. Међу

њима су 14 много већи од других, који су сазидани, јер се на њима опире тежина сводова. Између ступова I и II реда и црквенога зида (бедреница) свод је изнад њих од западнијех врата до олтара. На тијем су сводовима с обје стране галерије, гдје су жене стајале за вријеме литурђије. Ти су ступови, изузимајући 14 зиданијех, од црњкастозелена мермера; само су 4 пред олтаром од црњкастоцрвена мермера (сумаки).

У цркви (џамији) виде се надгробне плоче од бијелога мермера равне с помостом; на појединијема су се сачували досада рељефно изрезани крстови и други знаци. Дервиш ме доведе на једну гробницу под архадом с десне стране гдје су три плоче једна до друге од бијелога мермера и на њима рељефно крстови, говорећи: *„Ово су гробови Спандона, његове жене и кћери. Он је био велики човјек; много је добра чинио, зато је овдје погребен."*

На дну џамије има један гроб високо у зиду с лијеве стране у правцу ступова, и на њему старогрчки запис, који без стубâ не могох прочитати. Дервиш ми рече: *„Ово је гроб Аглаин; отац јој је Лукас Пандонис, ктитори ове цркве"*.

Црква је унутра окречена; на мјестима, гдје је креч отпао, види се живопис. Дервиш прича како су цркве, велика и мала, биле живописне, говорећи: *„Наш закон не допушта таке образе по зидовима у џамији; стога су закречени.“*

Кад ли ће опет пропојати у њој света хришћанска литурђија?

Гдје сте потомци великога Душана, храброга Обилића, мале Шпарте и великога Леониде?

*
* *

Гроб је Великомученика Димитрија у црквици, која је при дну велике цркве с лијеве стране. Улазак је у њу доста мрачан. Насред црквице је надгробна плоча од бијелога мермера; на њој рељефно изрезан крст; а под њом у дубљини гробница св. Димитрија. Над гробом виси кандило, које, по ријечима Дервишевијем, гори и дању и ноћу; он вели: *„Моја је света дужност да свако вече и јутро улијем уља у ово кандило; промијеним жижак и запалим да се никад не тули“*.

При дну плоче наслагане су воштане, жуте свијеће веће и мање; до свијећа повјесмо па-

мучнога конца. Дервиш одмах без питања запали двије велике свијеће, говорећи: *„Помолите се Богу на гробу овога Божјега свеца, који је цјелокуп у мермерној гробници под овом плочом дубоко у земљи. Ко се овдје моли Богу, мени је драг, јер је ово велики светац“.*

Ја се, заиста, смјерно прекрстих неколика пута; побожно очитах тропар Св. Димитрија и поклоних се пред гробом. Затијем платих свијеће.

У зиду више гроба види се полуокругао камен од црнога мермера без натписа. На моје питање Дервиш ми не знаде ништа казати о томе камену. Између спољашњега зида и унутрашњега свода има један црн порушен прозор. Дервиш, не сачекав моје питање, рече: *„Кроз тај је прозор убоден копљем овај светац кад су га овдје затворили.“*

Под гробном плочом види се на сриједи са стране рупица с црном сухом земљом; сагнух се да боље разгледам ту земљу: Дервиш озбиљно навали: *„Узмите од те земље, понесите, нека вам се нађе; ова је земља света. Шта му драго да вас заболи унутра, метните мало од ње у чашу воде, попијте, одмах ће вам проћи. Многи од свијех вјера*

доходе и узимају од ове земље, којом се, Божјем помоћу и овога свеца, помажу.“

Узех једне прегршти и понесох као спомен с гроба св. Димитрија.

Дервиш сасвим чичеронски: *„Видите ли овај памук? — жена, која с муком рађа, чим се опаше овијем концем без муке роди. Ја знам много жена хришћанака, туркиња и од других закона, које су се овијем памуком ослободиле од мука при рађању.“*

Видјећи дервиш да ја не хитим да узмем од тога памука, као што узех од земље, рече ми: *„Чини ми се да сумњате у ово што вам испричах о памуку.“*

Одговорих му: „Ја сам, поштовани чувару гроба овога великог свеца, с пажњом слушао све што сте причали о памуку и чудесима; ја вам лијепо захваљујем. Ко с таком вјером и поштовањем чува гроб овога великог свеца, и он ће њега ода зла чувати, и добро ће му бити на другом свијету; али ја немам ни жене ни дјеце, те ми тај памук не треба. Да га узмем и без потребе носим, могао бих га гдје на путу нехотично заборавити и тијем се огријешити“.

Дервиш очевидно задовољан подиже десну руку на чело и рече: *„Добро мислиш“*.

Допрати ме до врата; ја му на растанку пружих добре руке. Кад погледа у руку — весело потрча за мном вичући: „Угур — Аллах! угур — Аллах!“ —

У Биограду 1890 год.

„Босанско-херцеговачки Источник за 1891 годину.“

ПРИКАЗ

КАРЛОВАЧКО ВЛАДИЧАНСТВО

НАПИСАО

М. ГРБИЋ

КАТИХЕТА И ПРОФЕСОР СРП. УЧИТ. ШКОЛЕ У КАРЛОВЦУ

(Прва књ. XV — 318 стр.; друга књ. 332 стр. 8° у Карловцу 1891 год.).

Није ни сада доцкан приказати читаоцима „Босанске Виле“ ово историчко вриједно дјело под горњијем натписом, тијем прије што историја Српске Цркве у Аустро-Угарској није обрађена ни систематички написана.

Учени синови Српскога Народа нарочито оба свештеничка реда у Аустро-Угарској не могу се испричати што нијесу досада скупили и проучили потребну грађу за црквену историју, која се находи по архивама консисториским, црквенским, опћинским, војничким, државнијем, и по различнијем збиркама старијех листина и записа, и написали цјелокупну историју барем Српске Цркве у Аустро-Угарској, за коју су им везане повластице Бечких Ћесара и ујамчена нацио-

нална црквено-опћинска и црквено-школска автономија. А било их је, као што их и сада има, спремнијех за тај посао.

Овдје ћу напоменути између других само два свијетла појава на пољу српске историографије: у прошлом вијеку архимандрита Јована Рајића, и наших дана архимандрита Илариона Руварца. Премда и у њих обојице претеже вођа на писање политичне историје. То се најбоље види у Рајића, који је на широком и добро схваћеном основу написао познату историју својега народа, обухвативши у њу уопће јужнословенску историју. Тијем ће свагда бити углед јужнословенским историцима. А што сада много што у његовој историји не може издржати критику, то није његова кривица.

Свакако је архимандрит Рајић авторитетан историк српски. Његове су заслуге велике.

Учени архимандрит Иларион Руварац није пошао стопама архимандрита Рајића. Он досада није написао ни српску црквену ни политичну историју, него проучава изворе домаће и иностране; меће их под нож своје оштре критике; расвјетљава тамна мјеста у српској старијој историји; исправља у њој грјешке домаћих и ино-

странијех писаца, и пише поједине мање и веће расправе из политичне и црквене историје српске.

Тијем је својим радовима потврдио да је најпоузданији критик српски. У томе је досада ненадмашан. Али његова по нарави пргавост, коју уноси у своје научне расправе, као и облик и стил нијесу без приговора; не одговарају научнијем расправама. Он пак у томе находи задовољства, па нека му буде.

Ну, ево једнога новог појава, нове добити на пољу српске историографије.

Манојло Грбић, професор у Српској Учитељској Школи у Карловцу, покренут родољубивијем савјетима ученога и даровитога (сада већ покојнога) Епископа Теофана Живковића, брижљиво је разгледао његову конзисториску архиву, проучио у њој акте и друге старе листине и боље изворе, користивши се и збирком старијех листина ученога Хрвата, већ сада покојнога Лопашића, које се тичу исте покрајине, скупио је потребну обилату грађу и написао пространу историју Карловачкога Владичанства у двије књиге[1]).

---

[1]) Изишла је на свијет и трећа књига у Загребу 1893 год.

Није то само црквена историја те знамените Епискепије, него је уједно и историја Српскога Народа у пространом Карловачком Владичанству, гдје га има више од 120000: а обухвата пређашњу Карловачку и Банску Крајину, Жумберак, Ријеку, Сењ и Трст; земљиште, које је по најновијој политично-управној подјели у Жупанијама Личко-Крбавској, Модрушко-Ријечкој и у неколико Загребачкој.

То је историја досељавања у ту покрајину Српскога Народа из сусједнијех српских покрајина, које су под Турцима, прије и послије турске побједе на Мохачу на позиве хрватских великаша и пограничнијех власти, а по одобрењу Бечких Ћесара, који су му давали повластице за услуге и јуначку одбрану те покрајине од турске најезде. То је историја о постанку Горњокарловачке Српске Епископије привремене Зринопољске и Костајничке; несрећне судбине Жумберака; српскога манастира Марче и у њему српске владичанске столице, која је пренесена из Босне; насртања на Српску Цркву и наметања унијатства; имена Српских Епископа по хронолошком реду и њихова рада; постанка и уређења српских црквенијех оп-

ћина у Трсту[1]), Ријеци и Сењу; постанка манастира Гомирја, Моштанице[2]) и Хрмља; нешто о преселењу Пећскога Патријарха Арсенија III и с њим Српскога Народа на земљиште круне Св. Стефана; повластица Бечких Ћесара, које су дали Патријарху Арсенију и Српском Народу за услуге у ратовима против Турске; уређења Епископских Консисторија, Митрополитске Апелаторије и познате Деклараторије од 16 јула 1779 год.

То је садржина у двије књиге Грбићева дјела; то је жива слика мученичкога живота и тешке борбе Српскога Народа и свештенства оба реда, коју су истрајно савлађивали и притисцима одолијевали и с малијем изузетком сачували досада своју српску народност, православну вјеру и цркву у тој новој домовини, за коју су пролили толику своју крв.

---

[1]) По свој прилици није познат професору Грбићу мој опис Српске Опћине у Трсту, штампан најприје у Гласнику XXVI С. У. Д., затијем у књ. 1 мојих књиж. радова.

[2]) Види се да професор Грбић није знао да сам у 57 Гласнику споменуо, затијем у књ. 2 мојих књиж. радова како кључ манастира Моштанице није старији од 1711 године.

Кад се Српски Народ у Аустро-Угарској није борио на граници против Турака, борио се, по несрећи, унутра против иновјерске пропаганде и унијаћења што му је натурано милом и силом! —

Ваља да нема мукотрпнијега народа у Европи од Српскога Народа. Његова је цијела историја од Косова до наших дана дуги низ страдања и борбе *„За крст часни и слободу златну.“* — Он је изишао из тога прекаљен; он је сваки дан напреднији; он има своју велику будућност. С њим се мора рачунати хтјело се не хтјело.

Грбићево дјело пружа драгоцјену грађу историку, који би прегао да напише цијелу историју Српске Цркве. Може се њом много користити историк и писац и политичке историје Српскога Народа. Жељети је да се тако опишу и друге српске епископије у Аустро-Угарској, не изостављајући ни оне двије у Далмацији и Боци. За њих је скупљао грађу и штампао у Српско-далм. Магазину учени и родољубиви Епископ, др. Ђерасим Петрановић [1]).

* * *

[1]) Сада прикупља и проучава грађу за историју Српске Цркве у Далмацији учени и неуморни Епископ, др. Н. Милаш.

Неће бити излишно да на крају овога приказа истакнем само неколике напомене.

На 168 стр. прве књиге оно гдје се говори о Екзарцима Пећских Патријараха за Далмацију да су наставали у *„срезу новском“*, историски није тачно. Жупа Драчевица, у којој је и Нови на мору, била је под српском црквеном влашћу Хумских Епископа, доцније Требињских Митрополита. Пошто је манастир Требиње (Тврдош), митрополитска резиденција, срушен ушљед недаће млетачке војске на бојиштима око Требиња у пошљедњој четвртини XVII вијека тадашњи Митрополит Саватије Љубибратић одсели се с млађим калуђерима у Нови, гдје му Млетачки дужд Корнер одреди државну помоћ за услуге у томе рату против Турака. Вршио је црквену власт у новској околици докле год је био жив, и био је Патријаршки Екзарак за Приморје или Боку.

Послије његове смрти 1716 год. постао је његов синовац, архимандрит Стефан Љубибратић Епископ 1719 год. Али како је Дужд Млетачки Јован Корнер признао црквену јурисдикцију Црногорском Митрополиту Данилу у цијелој Боци 1717-18 год., Љубибратић се одсели у Далмацију, гдје је остао до 1727 год.

Те године ушљед језујитских сплетака морао је бјежати из Далмације у Аустрију, поставиши га Митрополит Мојсије Петровић по одобрењу цара Карла VI на Епископију Зрињопољску и Костајничку.

Митрополити су Дабробосански обично били и Екзарци цијеле сјеверне Далмације док им није забранио Млетачки Сенат да се мијешају, јер су Срби и у градовима Грци у сјеверној Далмацији били под црквеном влашћу Филаделфиског Митрополита, који је наставао у Млецима од 1578 — 1797 год., и док најпослије под француском окупацијом нијесу Срби у Далмацији добили српску засебну епархију 1810 год.

Митрополит Дабробосански и сада има титулу „Екзарах све Далмације“.

У другом дијелу прве књиге у првом раздјелу све оно што је речено на 165-6 стр. о Охридској Архиепископији могло је изостати, или да је друкчија редакција, не одступајући ни најмање од историске истине. Није мјеста да у овом приказу истављам за то побуде и разлоге, као што и друге напомене прекраћујем.

Ако то Грбићево дјело дочека друго издање, ваљало би исправити у њему и све језичне и граматичне грјешке, од којих наводим овдје само

неколике да свратим на њих пажњу самога писца, тијем прије ако је ученик у српском језику врснога филолога Јована Живановића као што је у историји Руварчев.

У првој књизи на X стр. „да бих све требало,“ м. да би све требало; на XI стр. „знаменито ми помогао,“ м. знатно ми помогао; на истој страни „у ни чију“, м. ни у чију; на 4 стр. „рјеђе“, м. ређе; на 7 стр. „Раја“ м. раја; „предмјет“, м. предмет; на 172 стр. „Узеоцем“ м. Узелцем (презиме Узелац). Истина, говори се: колац—коцем; али се говори и палац — палцем. У другој књизи на 260 стр. „швигарица“; оваке ријечи нијесу за ову књигу. На 262 стр. „приједака“ м. предака и т. д.

„Босанска Вила“ за 1892 год.

У Биограду
20 маја 1892 год.

РЕЦЕНЗИЈА

СРПСКА АВТОКЕФАЛНА АРХИЕПИСКОПИЈА, ПЕЋСКА ПАТРИЈАРШИЈА И НОВИ ПОДАЦИ

Професор Духовне Академије у Петрограду И. С. Паљмов пропутовав у 1882 год. кроз југословенске земље, скупљао је грађу за историју Православне Цркве на Балканском Полуострву.

У прошлој 1891 год. штампао је своју расправу у 3—4 св. „Христіанскаго Чтенія": *„Историческій взглядъ на начало автокефаліи сербской церкви и учрежденіе патріаршества въ древней Сербіи"*. — За тијем то исто у „Славянскимъ Извѣстіяма", и из њих засебно с неколике поправке и допуне.

У овој 1892 год. штампао је опет у „Христіанскомъ Чтенію" у 5—6 св.: *„Новыя данныя къ вопросу о учрежденіи сербской архіепископіи св. Савою въ XIII в."*

Професор Паљмов марљиво је проучио досада познате изворе и списе о установи Српске

Автокефалне Архиепископије Св. Саве и Патријаршије у Пећи, и темељно написао гореспомену расправу. Премда нема у њој новијех и непознатијех података, али је главна заслуга ученога писца што ју је по познатијем изворима и списима већином српским објективно написао, и њом раширио тачније знање међу читаоцима „Христіанскаго Чтенія“ и Славянскихъ Извѣстій“ [1]) у Русији о установи Српске Независне Архиепископије, доцније Патријаршије у Пећи и њезине судбине.

Нови подаци, које је професор Паљмов обзнанио у горепоменутој свесци „Христіанскаго Чтенія“ за мај и јун ове године и написао по њима красну расправу, врло су вриједни за српску црквену и политичну историју. Нашао их је у Зборнику ученога канониста, Димитрија Хоматијана Архиепископа Охридскога под натписом: „*Περὶ επαρχιῶν των υπερορίως Χειροτονοῦντων καὶ χειροτονουμενων*“; који је живио и писао на крају XII и у почетку XIII вијека. —

[1]) „Славянскія Извѣстія“ у Петрограду престала су излазити у прошлој 1891 год., а на мјесто њих излази од почетка ове године „Славянское Обозрѣніе“ под уредништвом професора Варшавскога Университета, познатога слависта А. С. Будиловича.

Тај је Зборник уредио за штампу учени кардинал Питра на грчком језику по Хоматијанову рукопису, који се чува у Минхенској Краљевској Библиотеци.

Кардинал Питра умро је у 1889, а Зборник је изишао на свијет послије његове смрти у Риму 1891 год. под натписом: *Analecta sacra et classica Spicilegio Solumensi parata edidit Joannes Baptista cardinalis Pitra (Juris eclesiastici Graecorum selecta paralipomena). Romae* 1891". То је VII-ми том Питрина „Analecta sacra". Питра је био високо учен. Он је неуморно радио до саме своје смрти, и много написао. Његовијем је трудом изишло на свијет више томова, који су од велике важности не само за Западну него и за Источну Цркву. У томе су VII-ом тому различити чланци поглавито канонични (већином у облику одговора Хоматијанових на питања различитијех лица са стране), који су од вриједности за историју каноничкога права Источне Цркве. Особито су интересни за оне који се баве истраживањем црквеноисторичких одношаја међу православнијем Словенима на Балканском Полуострву; јер се у њима расвјетљују ти одношаји Архиепископије Охридске са сусједнијем областима грчким,

српским и бугарским на крају XII и у првој четвртини XIII вијека. У њему су и неколика питања Великога Жупана Стефана управљана Хоматијану о богослужбеној практици и неким мјеснијем црквенијем обичајима (док још није било Српске Автокефалне Архиепископије) и Хоматијанов одговор на њих [1]. Али су у њему од велике вриједности *нови подаци* за српску црквену историју прво: Хоматијанов синодски протест, који је послан Св. Сави Српском по Епископу Јовану из Скопља, што је мимо Архиепископију Охридску, под којом је била и Српска Рашка Епископија, отишао у Никеју к цару Теодору Ласкару, пашанцу Првовјенчанога краља Стефана, и к Патријарху Герману II; те израдио царево одобрење и патријархов благослов, за установу Српске Независне Архиепископије, као што су биле Охридска и Трновска, поставши уједно првијем Архиепископом Српским 1219 год. по жељи и наваљивању цара Теодора. Друго што се дознаје из тога протеста,

---

[1]) Та су питања и на њих одговори штампани на грчком језику упоредо с пријеводом српским у Гласнику XXXIII Српскога Уч. Друштва. Из њих се доказује византијска образованост и побожност Првовјенчанога краља Стефана.

да је Св. Сава још у почетку уређења Српске Автокефалне Цркве, поставио својега Епископа и на Призренску Епископију, на којој је дотле био Епископ под црквеном јурисдикцијом Архиепископије Охридске, који је, јамачно, својим понашањем изазвао Св. Саву да затражи од њега оставку.

Досада су наши бољи историци, пишући о српским епископијама, које је Св. Сава установио по Српској Краљевини 1220 год., набрајали само 8; али међу њима није било Призренске.

Она је убрајана међу оне српске епископије које су умножене у вријеме краља Милутина и Архиепископа Јевстатија, пошто је краљ Милутин проширио Српску Краљевину; а сада је ваља уврстити међу Савине Епископије.

Тијем је објашњена и попуњена једна празнина у српској црквеној историји.

Хоматијан је оштро ударио у поменутом протесту (синодском писму) на нашега Св. Саву што је мимоишао Архиепископију Охридску; што није тражио од њега епископство; што је неканонички поступио с Рашком Епископијом; што је „*нагнао*“ Епископа на Призренској Епархији да дâ оставку, како доцније не би могао „протес-

товати“ против тога; што је против канона поставио на његово мјесто својега Епископа; а нада све што је неканонички одвојио Српску Цркву од Архиепископије Охридске! — Па га најпослије позива на покајање.

Хоматијан је, ваља признати, вјешто поткријепио канонима тај свој протест. Зна се да је био велики зналац канонâ, ипак му је у томе протесту основ погрјешан и тон арогантан; па, наравно, и канони, које је у њему навео, немају своју каноничну снагу. Учени канонист, или је заборавио, или у тој прилици није хтио нахвалице знати, да су тијем путом установљене Автокефалне Архиепископије: Прве Јустинијане; Охридска и Трновска. Па ако су оне каноничне и законите, онда је и Српска канонична, јер ју је синодски признао и благословио Константинопољски (Васељенски) Патријарах и Православни Цар потврдио.

Интереси и достојанство Српске Краљевине неминовно су искали автокефалност Српске Цркве.

Пут и начин, који су за то изабрали Стефан и Сава, једини је којим су постајале православне автокефалне Архиепископије на Балканском Полуострву у Средњем Вијеку у великим политичким областима и хришћанским независ-

нијем државама. Тијем су истијем каноничким путом постале у овоме вијеку автокефалне цркве у Краљевинама: Грчкој, Србији и Румунији.

Допустимо, да би се само с тачке строгога каноничкога посматрања и формалности могло што приговорити Стефану и Сави што нијесу обзнанили Архиепископу Охридском своју одлуку о установи Српске Автокефалне Архиепископије, по што је Рашка Епископија била под његовом црквеном јурисдикцијом; — али га они, јамачно, нијесу обишли по незнању канонâ, него из других разлога, који су много јачи од Хоматијанове голе каноничке формалности, као што ће се ниже укратко видјети.

О томе би се могло пространо говорити и писати, али овдје није за то мјеста. Само ћу споменути то: да се ти поступци Стефанови и Савини и канонично оправдавају, особито кад се узму на ум тадашње потребе не само српске државе, него и мучне прилике за православље на Балканском Полуострву, које је поткопавано римским амбицијама! — А Сава и Стефан неуморно су се трудили да очувају православље.

И професор Паљмов, неслажући се с тијем опоријем протестом Хоматијановим, оштроумно је и зналачки објаснио за што Сава и Стефан

нијесу тражили одобрење и благослов од Архиепископа Охридскога за установу Српске Независне Архиепископије. А зна се да Св. Сава није никад тражио епископство за себе лично, што му подмеће Хоматијан да га је, тобож, тражио и примио од Константинопољскога Патријарха, говорећи да би му га и он дао, разумије се да остане под његовом црквеном јурисдикцијом! — То је Хоматијану било најглавније у цијеломе томе питању. А Сави и Стефану напротив Автокефалност Српске Цркве у Српској Краљевини и очување православља.

Цар Теодор Ласкар и Патријарах Герман II имали су доста труда, док су склонили Саву да се прими архиепископства по што су му одобрили и потврдили Српску Независну Архиепископију.

И Сава и Стефан знали су врло добро кад би им баш Архиепископ Охридски и признао и благословио Автокефалност Српске Цркве, да то ипак не би имало потпуну каноничку вриједност и законску снагу, јер су Константинопољски Патријарси истицали своје претенсије на врховну црквену власт над Архиепископијом Охридском од 1019, год. а Цареви Византиски (неосврћући се што је цар Василије потврдио автокефалност

Архиепископији Охридској у истијем границама које је имала до 1019 год.) именовали кандидата (Грка) на упражњено мјесто Архиепископа Охридскога, којега није избирао ни Охридски ни Константинопољски Синод! —

То већ није била потпуна независност Архиепископије Охридске. Гдје су ту Хоматијанови канони?! —

Само то једино било је довољно, да одведе нашега Саву у Никеју.

Има примјерâ да су се Константинопољски Патријарси на основу горе споменутијех претенсија мијешали и унутрашње послове Архиепископије Охридске нпр: одобрено је једноме грчкоме монаху да сагради манастир у Кичеву у вријеме Теофилакта Архиепископа Охридскога без његова знања и допуштења, гдје би био постављен и патријаршки Ексарах. Теофилакт је против тога протестовао, позивајући се на каноне и привилеђије цара Василија. А кад је Архиепископ Охридски Хоматијан крунисао царском круном Теодора Комнина 1222 год., жестоко је протестовао против тога Константинопољски Патријарах Герман II из Никеје, доказујући да Архиепископи Охридски немају то право.

Сава и Стефан јамачно су добро знали какви су односи између Охридске Архиепископије и Цариградске Патријаршије, која тада бијаше у Никеји, па су мудро одлучили да траже одобрење и благослов у Никеји за установу Српске Автокефалне Архиепископије. Покрај тога су још биле тада врло мучне прилике за Источну Цркву на Балканском Полуострву уопће, а за Српски Народ на по се због богомилске јереси и папских наваљивања, да се подвргне под Римску Цркву. Тада су већ Латини владали у Цариграду, и свом снагом упирали да Источну Цркву подвргну под Рим. Тога ради фанатички су ударали и на Свету Гору, тадашњи најчвршћи центар православља на Балканском Полуострву.

Ну, да Св. Сава Српски није израдио у томе мучном времену и установио Српску Автокефалну Архиепископију, и да тијем није утврдио и поширио православље у Српској Краљевини и покварио планове Римских Папа, трудно би се одржала и Охридска Архиепископија, и Хоматијан би, по свој прилици, морао или се подврћи Римској Цркви, или савити каноне, па напустити Охрид! —

Те су критичке тренутке врло мудро оцијенили тадашњи цар Теодор Ласкар и Па-

тријарах Герман II, који су се управо из пред те напасти морали уклонити из Цариграда у Никеју. То је, покрај сродства два владалачка дома грчкога и српскога, Савина ума и патриотисма, био најјачи разлог да цар Теодор одобри, и Патријарах Герман благослови установу Српске Автокефалне Архиепископије.

У таким се приликама не би могао разумно ни корисно примијенити ниједан канон против такога Савинога мудрога поступка и дјела, којим се ојачава и шири православље, и обдржава догматична и канонична заједница с Великом Црквом.

У томе су Хоматијанову протесту, очевидно, себични и ништавни разлози. Њему је било прече властољубље од православља, које је вјешто заодјенуо канонима! — И, што је још зачудније, безобзирно је охол у своједу протесту, насрнувши најопорије на нашега Саву, који се црквенијем знањем, непорочнијем животом, јеванђелском љубављу, светом службом и великим дјелима убраја међу највеће светитеље и Божје угоднике.

Оно што су Свети Ћирило и Методије за православне Словене уопће, то је Св. Сава за

Српски Народ на по се. Он му је најчвршћи ступ и заштитник православља и просвјете. Његовијем се великим духом задахњује српско свештенство и светијем дјелима постојано загријева и одушевљава свештенство и Народ Српски. —

Св. Сава знао је све оне каноне, којима се себични Хоматијан размеће у поменутоме протесту, прије него што је одлучио да установи Српску Независну Архиепископију, јер је његовом иницијативом и под његовијем надзором преведена Крмчија с грчкога језика на старосрпски. Он је наредио, да се препише с тога пријевода по једна — за сваку Српску Епископију и по њој управља.

Па је и сада у снази. Он је уредио Српску Цркву по обрасцу Велике Цркве. Његов је сав рад каноничан, смишљен, мудар и патриотичан.

Св. Сава и брат му Првовјенчани краљ Стефан нијесу ни главе окренули на тај Хоматијанов охоли протест. Они су добро знали, да тај протест, послије благослова и признања Васељенскога Патријарха и његова Синода, и потврде Православнога Цара автокефалности Српској Цркви у српској независној држави, нема никакве вриједности ни снаге. С тога и није могло потећи из њега никаквијех штетнијех пошљедица ни

каноничних ни политичких за Српску Краљевину и Српску Автокефалну Архиепископију, коју је доцније цар Душан издигао на ступањ Српске Патријаршије, у чему је учествовао и благосиљао је и тадашњи Архиепископ Охридски Никола.

А када је под Бранковићима пропала и пошљедња сјенка српске државе 1459 године, тада се упразнила и Пећска Патријаршија! — И отада су управљали њом Охридски Архиепископи, међу којима је бивало и Срба све до Срба Макарија, који је васпоставио Пећску Патријаршију 1557 год., и био признат за Српскога Патријарха. Па, колико се досада зна, нијесу Архиепископи Охридски протестовали против тога.

То је најбољи доказ да је Хоматијанов поменути протест остао свагда мртво слово на хартији. —

Колика је заслуга Великога Немање што је српске засебне државице ујединио, толика је и његовијех синова: Стефана и Саве, што су прогласили његову државу Српском Краљевином, и што су законитијем путом установили Српску Независну Архиепископију.

Српска Црква ревњиво чува догматичну и каноничну заједницу с Источном Православном Црквом.

„Весник Срп. Цркве IX св. 1892 год.“

У Биограду 1892 год.

ИЗВЈЕШТАЈ

МИНИСТ. ПРОСВ. И ЦРК. ПОСЛОВА

о годишњим испитима ученика Биоградске Богословије у 1891|2 год.

Према акту ПБр. 5647 од 30 маја о. г. и упутку КПБр. 5441 походио сам у мјесецу јуну о. г. испите из главнијех наука у овдашњој Богословији, и прегледао сам у њој све друго тачно по упутку, част ми је поднијети вам овај извјештај о томе:

I, Богословија је с три разреда и с 94 ученика. Зашто је Богословија у овој школској 1891|2 год. с три разреда познати су вам узроци, те није потребно да их овдје истављам.

II, Професора има по списку 7, а предавају науке 3; предавача има 7, а предавају науке 2, и хонорарнијех 3.

III, Науке су у сва три разреда предаване ове:

1, Догматично Богословље,

2, Морално Богословље,

3, Канонично Право,
4, Литургика,
5, Св. Писмо,
6, Историја Хришћ. Цркве са Српском,
7, Библиска Историја,
8, Опћа Историја,
9, Историја Српске Књижевности,
10, Педагогика,
11, Психологија с Логиком,
12, Антропологија,
13, Хигијена,
14, Физика,
15, Словенски језик,
16, Руски језик,
17, Црквено појање
18, Нотно појање.

IV, Пошто је нови закон о уређењу Богословије, како чујем, готов, по којем ће, јамачно, Богословија бити боље уређена и науке у њој потпуније и подесније одређене, мислим да би излишно било говорити овдје о томе.

V, Успјех је из споменутијех наука био добар према стању у којем се находи Богословија овијех пошљеднијех година. Наставници су се трудили и савјесно вршили своје наставничке дужности. Наставни су предмети готово сви пи-

сани, јер још нијесу израђени по програму за штампу.

Пада у очи како многи богословци, ћа из III године, гријеше у српском језику против граматичких правила! — То сам исто опазио и у језицима словенском и руском. Насупрот ученици из I и II разреда правилније знаду.

О методу школском могу казати да сваки наставник предаје науку по својем начину и разумијевању, те колико је наставника толико је и метода!

Што успјех из наука није био бољи узрок је:

а, што је већина професора и предавача изван Богословије на другим дужностима;

б, што се наставни план и програми мијењају у течају школске године;

в, што се наставни предмети не дају професорима и предавачима по њиховој стручној спреми;

г, што им се често одузимају једни предмети и дају други тако да има професора у овдашњој Богословији, који су за неколике године готово све наставне предмете наизмјенце предавали!

Та ја аномалија у овдашњој Богословији постала готово редовна! Она се понавља још

и тијем: што се поједини професори често у невријеме премјештају из Богословије на друге дужности, па се њихни предмети дијеле међу професорима и предавачима, који се у то вријеме нађу у Богословији, не питајући има ли сваки потребне спреме за предмет који му се даје! —

Како су у течају ове школске 1891|2 год. бивале најчешће промјене наставника у Богословији, тако су поједини наставни предмети прелазили у двоје и троје наставничке руке у истоме течају! То, очевидно, збуњује и наставнике и ученике. Таке наставне практике ваља да нема у садашње доба ни у једној добро уређеној школи! —

Не разумијем зашто је ова једина Богословија за свештенство у Краљевини Србији тако занемарена? Зашто је баш она пасторче у својој земљи, кад се зна из прошлости да је српско свештенство оба реда било увијек јак бранич: вјере православне, морала и српске националности.

Народ, који по светој Христовој науци, вјерује у Бога, не квари се лако; моралан је и пун хришћанских врлина, које га узвишују.

Свештеници су служитељи Христове Цркве; народни духовни пастири; учитељи вјере и морала, и душестараоци својих једновјерника; они врше најсветије дужности у цркви и народу. У интересу је дакле: вјере, морала, цркве, државе и народа да се Краљевска Влада озбиљније стара у договору с црквеном највишом влашћу о изображењу и добром васпитању отачанственога свештенства.

* * *

VI, Богословска књижница има сада:

а, № 2112, свезака око 5000;

б, Мапа различнијех 36;

в, Истор. слика 37;

г, Глобуса 4.

Књиге су већином садржине богословске по свијем гранама. Набављају се нешто за новце из буџета, а највише се добија на дар из Русије од Св. Синода и Духовнијех Академија. Од појединијех лица најмногобројнији су дарови од В. П. Митрополита Михаила. Многа су дјела непотпуна, а нико се не стара о попуњењу.

Књижницу сада уређује и надгледа професор Богословије Јеврем Бојовић. Уређење још није довршено. Ну, како професор Бојовић има за

то воље и како не жали труда скоро ће се довршити.

Уређење је књижнице по системи овдашње Народне Библиотеке. Та је система призната за најпрактичнију. Већином су велике библиотеке у Европи и Америци преуређене по тој новијој системи. Али, на жалост, двије собе, у којима је књижница, не могу бити горе! При земљи су; тијесне и влажне! и што је још горе: пукотине зидова зјапе тако да собе нијесу далеко од рушевине!

Ко зна цијенити вриједност и корист књижницâ, кад уђе у ову, о којој је ријеч, јамачно ће уздахнути и рећи: „Зар се у овакој страћари и влази чува библиотека?!"

VII, Цијела је зграда, у којој је Богословија, неподесна за то; влажна је у собама при земљи и у њима ваздух загушљив! а то је очевидно убитачно по здравље ученика! —

VIII, Дјеловодни протоколи, главна уписница ученикâ и дневници разредни уредни су. И архива је у добром реду.

IX, Дисциплина је у Богословији олабавила због честога мијењања ректора.

X, Њ. В. П. Митрополит Михаило долазио је на све испите главнијех богословских

наука и лично испитивао ученике; опазио сам да то има доброга утјецаја како на наставнике тако и на ученике.

* * *

На свршетку овога извјештаја част ми је, Господине Министре, исказати укратко своје скромно мишљење о поправкама Богословије:

1, да се попуне професорске празне катедре;

2, да се наставни план за Богословију боље подеси и програми израде и утврде, те да се у школском годишњем течају не мијењају, као што је то досада бивало;

3, да се професорима и предавачима давају наставни предмети по њиховој стручној спреми; или које би барем могли с успјехом предавати;

4, кад им се тако даду предмети, да им се доцније не одузимају ни другима замјењују, у којима нијесу стручни;

5, да се сви наставни предмети за Богословију методично обраде по утврђеном програму, и штампају;

6, да се на метод предавања наука у Богословији скрене већа пажња: јер једни наставници предавају по методу како се предава у

великим школама, а једни опет како се предава у средњим школама, и то по застарјелом методу;

7, кад се нађе и постави подесан ректор Богословије, да се без потребе не смјењује;

8, да се што скорије сазида зграда према хигијенским прописима и школској потреби, у којој би богословци не само учили него и становали (интернат) и у којој би књижница и друга школска учила добила пристојно мјесто.

* * *

Све ово, изузевши грађевину нове зграде, не би државу стајало више него што је сада стаје, а корист би била од тога неизмјерна.

У интересу дакле чувања и ширења наше прадједовске вјере православне; у интересу снажења морала и хришћанских врлина у нашему народу; и у интересу солиднога образовања и угледа српскога свештенства пријеко је потребно да се што скорије изврше ове поправке.

До вас стоји, Господине Министре, да се договорите с отачанственијем Архијерејским Сабором за све ове поправке како би се ова једина Богословија у Краљевини Србији, из које се разлијева богословска наука и преко њези-

нијех садашњих граница у Српски Народ, издигла на висину, с које би интенсимније свијетлила науком, моралом, побожношћу и родољубљем.

С изразима захвалности на повјерењу, којим сте ме, Господине Министре, почаствовали за овај посао, остајем најпонизнији.

У Биограду
12 августа 1892 год.

„Просвјетни Гласник за 1892 год.“

ПРИКАЗ

„ШЕМАТИЗАМ ПРАВОСЛАВНЕ ЕПАРХИЈЕ БОКОКОТОРСКЕ, ДУБРОВАЧКЕ И СПИЧАНСКЕ ЗА ГОД. 1893.

Штам. А. Пасарића у Дубровнику“.

Преосвештени и родољубиви Епископ Ђерасим Петрановић неуморно, старајући се о просвјети и напретку свештенства и народа у својој епархији, приређује сваке године шематизам своје епархије најмање и најсиромашније међу српским епархијама у Аустро-Угарској.

Његови шематизми марљиво су уређени. Вриједно је истаћи из овогодишњега статистички пријеглед те епархије; у њој има:

а, српских домова 4250 — душа 27151;
б, манастира 8, калуђера 11;
в, парохија 43 — свештеника 43;
г, цркава 206, протопресвитра 4 и 2 ђакона.

*
* *

У свијема шематизма те епархије находи се грађе за српску црквену, књижевну и политичну историју. И у овогодишњему имају три вриједна историска прилога од Ђорђа Стратимировића.

1, Натпис (латински) на цркви св. Луке у Котору с кратком расправом, који је раније познат од Кукуљевића, Рачкога и Ђелчића. Присвем том није сувишно што га је и Стратимировић тачно преписао, превео на српски језик и штампао у овоме шематизму, исправивши неколике грјешке у Ђелчићеву пријепису.

Натпис је тај од вриједности за српску историју: што је од 1195 год. из времена Немањина; што су у њему споменуте неколике српске области у држави Великога Кнеза Зетскога Вукана Немањина сина, и што се назива краљем.

Није још расправљено тачно у српској историји питање шта је покренуло Вукана да се назива краљем за живота својега оца Стефана Немање; је ли то било са знањем и одобрењем Немањинијем, или се је, шурујући с Римом о преласку у Римску Цркву, прогласио по одобрењу Папину? — Исто тако није још расвијетљено ни утврђено у српској историји: је ли Немања дао Вукану у државу осим Зете и оне области које су споменуте у томе натпису. То се не би слагало с Немањинијем државнијем појмом о јединству и снази српске државе његове творевине. Дати Вукану да опколи Стефана и Велико Жупанство Рашко с једне стране Зе-

том, с друге Травунијом и Захумљем, с треће Хвосном и с четврте Топлицом! — то нема државнога разлога. Тијем би велики Немања сам порекао своју државничку мудрост и своју државну творевину. Ја мислим да су то Вуканове претенсије.

2, Биљешка о цркви Св. Николе у Котору и њезину ктитору Николи Бући (Которанину) Душанову протовестијару има такођер историске вриједности. То је укратко и лијепо објаснио Стратимировић.

3, Биљешка о постанку и ктитору манастира Прасквице у Паштровићима лијеп је прилог за историју Српске Цркве.

Што се сада зна да је тај манастир задужбина Балше III од 1413 год., поглавита је заслуга ученога Чека К. Јиречека, који је нашао Балшину повељу о основу тога манастира у пријепису на италијанском језику у архиви Суда Которскога, и објелоданио је (с другим листинама, које су такођер од вриједности за српску историју) у Споменику XI Српске Краљевске Академије.

У Биограду 1893 год. „Весник Српске Цркве за 1893 год.“

НЕМАЊИНА НАЈСТАРИЈА ЦРКВА

У „Хришћанском Веснику“ у првој свесци за 1894 год. има на 52 стр. ова биљешка: „*Најстарија је у Краљевини црква св. Николе, коју је Стефан Немања пред крај дванаестога века сазидао. (?)*

Највеличанственија је црква у Србији — црква манастира Студенице, коју је сазидао краљ Стефан првовенчани.“ (?)

Оваку биљешку могао је написати који не зна ни црквену ни политичну историју српску. Штета, што су је прештампали из „Весника“ готови сви угледнији политички листови у Биограду без икакве напомене, и тијем нехотично разнијели по свијету једну историчку неистину! —

Па и у листу „Просвјети“, који излази на Цетињу и пажљиво се уређује, и прештампана је та погрјешна биљешка без исправке у VI св. за 1894 год.

Црква св. Николе у Нишу не само што није најстарија у садашњој Краљевини Србији, коју је Стефан Немања сазидао, него није ни задужбина његова.

Немањини синови Св. Сава и Првовјенчани краљ Стефан изријеком тврде у биографији својега оца да је саградио прву цркву (манастир) Св. Николе у *Топлици*, и другу Св. Богородице (манастир женски) на ријеци Косаоници такођер у Топлици, док још није био велики жупан. Затијем поставши велики жупан сазидао је манастире: Ђурђеве Ступове у Рашкој код Дежеве; Кончул Св. Николе у Ибру Горњем; Студеницу (лавру) Св. Богородице у Ибру Доњем на рјечици Студеници, и најпослије, пошто се закалуђерио, сазида Хиландар у Светој Гори.

Кад је Немања сазидао *прву* цркву Св. Николе у *Топлици*, тада је Ниш био под византиском влашћу, те кад би црква Св. Николе у Нишу и била Немањина задужбина, не би била његова прва и најстарија црква, као што се у „Хришћанском Веснику“ тврди.

Кад је позније Стефан Немања постао велики жупан и ујединио српске државице, добио је Ниш од Грка̂ и сазидао цркву (манастир) Св. Пантелејмона.

Студеницу није сазидао Првовјенчени краљ Стефан, како мисли писац биљешке; њу је саградио велики жупан Стефан Немања 1172 год.; у њој се закалуђерио сјутри дан по Благовијестима 1196 и отишао из ње у Свету Гору 1197 год.

У Биограду 1894 год.

„Неретљанин за 1895 год.“

КОЈЕ СУ ГОДИНЕ СПАЉЕНЕ МОШТИ СВ. САВЕ

Прије него што су „Српске Новине“ истакле сумњу о години кад су спаљене мошти Св. Саве у бр. 72 о. г., као и то: да така сумња опстоји и у црквенијем круговима, писац је овијех редака био запитан из „црквенијех кругова“ о тој години, и дао је одговор: *„Мошти Св. Саве спалио је Синан паша на Врачару 27 априла 1594 год.“*

Пошто је сада искрсла сумња о тој години, и у „Српским Новинама“ бр. 72 о. г. управљен позив на Академике, који се баве историјом српском уопће, а црквеном на по се, да утврде то питање о години које су спаљене мошти Св. Саве, ангажован је писац овијех редака својим пређашњијем одговором „црквенијем круговима“ да одговори на тај апел „Српских Новина“, и да покуша у најкраћим потезима разбити ту изненадну сумњу! —

Находе се ранији и познији записи по србуљама и другим књигама о години, мјесецу, броју

и мјесту кад су и гдје спаљене мошти Св. Саве. Али се ти записи не слажу о години. То је дало повода познатоме историку критичару, архимандриту И. Руварцу да прикупи што је гдје записано и споменуто у домаћој и иностраној књижевности о том спаљивању и војевању у томе времену Синан-паше на Аустрију и Угарску, и критички расправи у црквеном листу Истини и из ње засебно у Задру 1888 год. Резултат је тога истраживања: *„Синан паша је спалио мошти Св. Саве на Врачару 27 априла 1594 год.“*

И писац је овијех редака, прикупљајући грађу за Историју Српске Цркве више од 20 год., пишући и штампајући гдјешто из ње од 1882, и цијелу 1894 год., пажљиво истраживао записе по књигама црквенијем и у књижевности домаћој и иностраној о години, мјесецу, броју и мјесту спаљивања; па је дошао до истога резултата до каква и архимандрит Руварац.

Ако који други српски историк има поузданије доказе, какве иште научна критика, против 1594 год., мјесеца и броја 27 априла, нека их сада објелодани, и тијем учини услугу српској историји и Српској Цркви.

Докле се год не изнесу поузданији подаци, писац овијех редака, слажући се с архимандритом Руварцем у томе питању, остаје при исказаном мишљењу за 1594 год. и 27 април.

„Мир“ за 1894 год. бр. 19.[1]).

У Биограду
3 априла 1894 год.

---

[1]) Уредништво „Мира“ побринуло се је да прибави од једнога својега пријатеља (историка) противно мишљење мојему и Руварчеву, и тек тада штампа ову биљешку и свој одговор у 19 броју „Мира“ те 1894 год. То покрене писца овијех редака и одмах напише: *„Разлике домаћих хроничара о години, које су спаљене мошти Св. Саве, истакне хронолошке грјешке у Србљаку* и штампа их у „Миру“ бр. 21 и 22, и из њега засебно.

Да се пренесе тристагодишњи спомен Св. Сави на 1895 год. поглавити је узрок томе био промјена унутрашњега режима у Србији од 9 јануара 1894 год., па да не би било том приликом демонстрација од опозиције, које би се дотакле и мусломанске државе, одгођен је спомен.

РАЗЛИКЕ ДОМАЋИХ ХРОНИЧАРА

о

ГОДИНИ КОЈЕ СУ СПАЉЕНЕ МОШТИ СВ. САВЕ

„Мир“, српски црквени лист, који је до сада стекао лијеп глас својим црквеним правцем, донио је у 19 броју о. г. одговор на покренуто питање: *„које су године спаљене мошти св. Саве?“* и један запис домаћега хроничара у својој напомени, коју не треба оставити без одговора ради бољега расвјетљења тога питања.

„Мир“ тврди да су домаћи хроничари поузданији и да боље знаду од иностранијех, — које су године спаљене Савине мошти, и да су у „католика“ и „западњака“ о том *„што каква нагађања.“*

Да су домаћи хроничари тачно записали годину, о којој се сада препире, заиста, не би потребно било тражити шта су иностранци о том записали, ма да то ни у какву случају није ни штетно ни зазорно.

Озбиљни и савјесни научници и историци истражују, сваки за свој посао, што је год гдје записано, што би могло расвијетлити догађаје и чињенице у историји, којом се баве, проучавајући их и оцјењујући, зауставе се на оном што мисле да је према науци и критици истинито; а што је сумњиво износе, као хипотезу, да се боље проучи, критички оцијени, и прими или одбаци. У томе се послу служе синтетично-аналитичким методом, који је свакому историку пријеко потребан, ако неће да пише a priori историју својега народа или своје цркве.

У науци се не пита: ко пише; него: шта и како пише.

„Мир" у својој напомени оштро замјера онијема који се служе у расправи о години спаљивања моштију Савиних иностраним изворима и писцима, а сам наводи у тој истој напомени иностранога историка Когалничана у корист својега тврђења: да су спаљене у години 1595, ма да Когалничано ни једном ријечју није споменуо ни нашега Св. Саву ни спаљивање његовијех моштију. За то тај навод отпада, а недошљедност пишчева остаје. Онај пак запис домаћега хроничара у напомени „Мировој", у којем је година 1595, није непознат писцу овијех

редака. Да се је писац напомене потрудио да прочита записе, које је архимандрит Руварац прикупио и расправио о тој години у „Истини“ 1888 год., не би навео ни тај један запис.

Кад „Мир“ тврди да су записи домаћих хроничара поуздани и довољни да се тачно зна и по њима утврди година, које су спаљене Савине мошти, онда како ће довести у склад домаће хроничаре, који се не слажу с његовом 1595 годином? и шта ће узети у том за критеријум кад није слободно, по његову мишљењу, помагати се иностраним изворима? —

Домаћи хроничари.

Раванички Љетопис (у Гласнику XX) вели: да је Синан паша спалио Савине мошти на Врачару 1692 год.

Српски Меморијал (у Академији Наука у Петрограду) да је то извршено 1667 год. -

Римнички Србљак (прво издање 1761 год.) да је то било 1586 год.

Споменик Манастира Вољавче (у Гласнику XXV) има такођер 1586 год.

Историја Манастира Фенека забиљежила је 1586 год.

Синаксар у Србљаку о Првовјенчаном краљу Стефану има 1596 год.

Синаксар у Србљаку о цару Урошу има 1595 год. од истога писца! — ?

Бранковићев Љетопис има 1595 год. у Кукуљевићеву Arhivu III.

Босански бискуп Т. Мрњавић у животопису Саве Српскога, признавајући га за свеца, (штампан на латинском језику у Риму 1630 год.) има 1595 год.

Дифрен ((Illyricum Sacr.) има 1595 годину по Мрњавићу.

Професор и историк П. Срећковић у Синан-паши има 1595 год.

Професор и историк Љуб. Ковачевић (у неком љетопису) нашао је 1594 год.

Архимандрит и историк Руварац, који је прикупио готове све записе, расправио и доказао да су Савине мошти спаљене 1594 год.

И писац овијех редака (по једном старом запису) има 1594 год.

* * *

Као што се види хроничари се не слажу у години кад су спаљене Савине мошти; али се сви слажу да их је спалио Синан паша на

Врачару, кад је водио војску на Аустрију и Угарску; а то је било 1593 и 1594 год.

Питање је: је ли Синан паша ратовао с Аустријом и Угарском 1595 и 1596 године? и је ли се находио у Биограду у мјесецу априлу тијех година?

Најпоузданији наш историк, архимандрит Руварац доказао је у „Истини" јоште 1888 године да Синан паша већ није био ни велики везир ни заповједник царске војске у Биограду 1595 год. послије мјесеца фебруара, јер је отишао новом султану Мехмеду III у Цариград, и био свргнут с везирства; а на његово мјесто постављен Ферхад паша, те наравно није ни могао спалити мошти Св. Саве у Биограду на Врачару 1595 него 1594 год. 27 априла.

У августу је 1595 год. свргнут Ферхад паша и опет постављен Синан паша за великога везира и команданта турске војске на Доњем Дунаву; па кад је у Румунији изгубио главну битку на бојном пољу, опет је свргнут с везирства и команде у октобру 1595 год. и послат у заточење по тврђењу Когалничана Histoire de la Valachie de la Moldavie t. prem. p. 150. и 160., који за то наводи Hammer-a t. 2. p. 602—608.

„Мир“ је усвојио по Србљаку годину 1595, узвикујући у својем 19 броју о. г.: *„зар су што каква нагађања вероватнија од наших домаћих хроничара? зар су католици о српским стварима могли водити више рачуна него сами Срби? и зар су западњаци о судбини моштију Св. Саве и о догађајима у турској царевини могли бити боље обавештени него српски хроничари?“*

„Мир“ дакле не признаје ни ученим „католицима“ ни „западњацима“ да могу бити боље „обавештени“ од српских хроничара *„о судбини моштију Св. Саве и о догађајима у турској царевини“*, а заборавља у каквим су паклeним мукама били у оно вријеме домаћи хроничари. Ако је тако? — онда за што је наш најврснији научник С. Новаковић уложио толики труд, преводећи историју српскога устанка од славнога Ранке-а? и је ли који српски историк досада боље написао историју српскога ратовања за ослобођење у овом вијеку од француског академика Таљанди-а? или српску историју какву је написао учени Рус Мајков, а превео је на српски славни Даничић? или барем српску историју какву је написао мађарски државник В. Калај? —

„Мир“, немајући поуздања у знање „католика“ и „западњака“ наше народне историје и „догађаја у турској царевини“, ипак се и нехотично слаже у години 1595 с „католиком“, па јоште бискупом Томком Мрњавићем и „западњаком“ Дифреном; а не слаже се с православним архимандритима Руварцем и Дучићем у години 1594.

„Мир“ је тијем сам себе казнио за неправду, коју је у напомени учинио ученим „католицима“ и „западњацима“ уопће, и фини пријекор двојици архимандрита, што су се освртали на њихна *„што какви нагађања“*. А ето се архимандрити с њима не слажу у овоме питању; ипак не мисле да учени „католици“ и „западњаци“ не могу знати, као и домаћи хроничари, *„судбину моштију св. Саве и догађаје у турској царевини“*, ако и јесу у овом питању у забуни, као што су и домаћи.

Хоће ли „Мир“ и послије овијех различнијех навода узвикивати: „да су само домаћи хроничари *добро обавештени о судбини моштију Савиних*, који се не слажу ни с њим ни са синаксаром у Србљаку у години 1595 —, а њему су сви поуздани?

„Мир“ се на пошљетку нада, да ће се српски православни архимандрити (Руварац и Дучић) држати „синаксара“ у Србљаку за то што то *„пиетет према светој српској цркви изискује!“*

Ако нови „Мир“ буде чврст и постојан у чувању Православља и Српске Цркве као што су два стара српска архимандрита: Дучић и Руварац, биће прави црквени орган; има ће права да и старије од себе поучава кад би сврнули с пута истине и Православља. Оба архимандрита дубоко прожети Православљем и смјерни служитељи светога олтара Српске Православне Цркве, обрађују и науку, коју црква не забрањује, и знаду да ни Србљак ни у њему синаксири нијесу догмати. Србљак је литурђичка књига написана с хришћанском појезијом по угледу опћих и празничних минеја. Слава и хвала трудбеницима, који су састављали, писали, исправљали и допуњали службе српским свецима у Србљаку. У њих неће дирати (ако и нијесу догмати) ни архимандрит Дучић ни архимандрит Руварац, ма да црква допушта исправљати их и допуњати, као што је са Србљаком тако и поступано.

Синаксари су обичне светачке биографије, које су лако могле ући у Србљак непотпуне и неисправне; јер они који су их састављали нијесу имали при руци садашњу историчку грађу и чињенице, које расвјетљују српску политичку и црквену историју: те би грјешно било сматрати за истину оно што се зна да је погрјешно и што наука и црква наша ишту да се исправи.

Кад би писац напомене у „Миру“ упоредио старе српске пријеводе грчких синаксара, пролога и житија са садашњим рукословенским — зачудио би се разлици, која је постала изоставцима, поправкама и домецима у њима.

Синаксари у Србљаку.

Колико су садашњи синаксари у Србљаку исторички исправни, на које нас „Мир“ упућује да их се држимо у одређивању године спаљивања моштију Савиних, видјеће се из ова неколика навода из њих.

У синаксару о Стефану Немањи, (у калуђерству Симеун), стоји да му је отац Градиња; а ми знамо да је Завид.

У синаксару да је Симеун умро 1200, а ми знамо 1199 год.

У синаксару о Сави да је умро 1237, а ми знамо 1236 године.

У синаксару да је кћер грчкога цара Теодора Ласкара била удата за краља српскога Радослава, а ми знамо да је за њим била кћер Теодора Анђела Комнена, цара солунскога и епирскога.

У синаксару о Првовјенчаном краљу Стефану (у калуђерству Симон) да је умро 1224, а ми знамо 1227 године.

У синаксару о краљу Драгутину (у калуђерству Теоктист) да је погребен у цркви Св. Ђурђа на Морачи (гдје и нема такве цркве); а ми знамо да је сахрањен у Ђурђевим Ступовима у Рашкој.

У синаксару о краљу Милутину да је његове мошти пренио краљ Дечански Стефан из Бање у Софију; а ми знамо да су пренесене у Трепчу, кад су први пут Турци запалили лавру Бању; из Трепче их пренио у Софију Митрополит Силоан у XV вијеку.

У синаксару о краљу Стефану Дечанском да је умро 1336; а ми знамо 1331 године.

У синаксару о цару Урошу да му је мати, царица Јелена, кћер Јована Кантакузина, цара

грчкога; а ми знамо да је сестра цара бугарског Александра Срацимировића.

У синаксару да је цар Душан умро 1386. а ми знамо 1355 године.

У синаксару да је Патр. Сава II послао у Цариград старца Исаију к Патр. Теофану; а ми знамо да је Сава IV послао га Патр. Филотију итд.

„Мир“ и из њега засебно.

У Биограду
на Велики Четвртак
1894 год.

ПРИКАЗ
СЛУЖБЕ СВ. ПЕТРУ ЦЕТИЊСКОМ

До 1894 год. није било службе светитељу Петру Цетињском, којега Српска Црква признаје за свеца, а Српски Народ у Црној Гори и из других српских покрајина притјече му с пуном вјером и топлом усрдном молитвом за помоћ у свакој својој невољи.

Неуморни трудбеник на пољу српске црквене књижевности Митрополит Краљевине Србије Михаило написао је у 1894 год. црквену службу Св. Петру Цетињском на црквенословенском језику, а у овој је 1895 год. штампана у Москви у Синодској Штампарији с благословом Митрополита Црне Горе Митрофана а трошком манастира Цетиња.

Сада је том службом попуњена једна осјетна празнина међу црквенијем службама српских светаца. Та је празнина била најосјетнија у цркви

братске нам Црне Горе. Одсада ће се свечано прослављати у Српској Цркви велики светитељ Петар 18 октобра и тијем снажити побожност Српскога Народа.

Много заслужни писац те службе у 70 год. својега живота нанизао је тијем на дуги низ својих великих заслуга још једну више за Српску Цркву и њезину књижевност.

Служба је на лијепој и чврстој хартији, 28 листа велике 8-не; штампа чиста; оглавци с црвенијем словима. Најприје кратак предговор, па светачка слика у архијерејском орнату. Слика по идеалности одговара свечеву животу, али црте лица нијесу у свему наличне природној слици његовој. Послије слике: мала и велика вечерња с паремијама и литиом, јутрења с подеснијем апостолом и јеванђељем; укратко: потпуна служба каква се служи у православној цркви уопће великим свецима. Затијем нарочита молитва Св. Петру, и на крају доста опширно „житије“ (биографија) свечево.

Стихире, тропар, кондак, канон, икос и молитва пуни су црквене дивне појезије, која усхићава хришћанску душу и својом духовном слашћу напаја српска побожна срца.

У „житију“ свечеву находе се неколике историчке нетачности и хронолошке грјешке, које се могу исправити у другом издању[1]).

„Весник Српске Цркве за 1895 год.“

У Биограду
10 октобра 1895 год.

---

[1]) Сада већ нема међу живима, на жалост, великога српског Јерарха Михаила! Покосила га је неумитна смрт 5 фебруара ове 1898 год.! Српска се Црква његовом смрћу у црно завила, јер је губитак ненакнадан. Српска Црква послије Св. Саве није имала просвјећенијега, достојнијега ни заслужнијега Архипастира. Умро је да вјечно живи. Слава му! —

ПЕТРОВ МАНАСТИР
У ТРЕБИЊСКОМ ГОРЊЕМ ПОЉУ

Овај је Петров Манастир од најстаријих у Требињској (Травунији). Рушевине се још и сада виде у Требињском Горњем Пољу између Бијова и Црнча. По остацима од зидова види се да су у њему биле двије цркве: једна већа, друга мања. Зидине казују да је манастир био простран. Код тијех је зидина и сада српско православно гробље, у којему се сарањују из Биојава, Црнча и Лапје.

Не зна се кад је Петров Манастир запустио ни по народном предању ни из домаћих листина и записа. Народ из оне околице прича да су га давно срушили „некакви јеретици", и да се чује у њему звоно сваке године уочи Петрова дне ноћу.

Може бити да би се нашло гробница травунских владалаца у тијем развалинама под земљом.

* * *

Покрај поља између Петрова Манастира, Црнча и Лапје има Илино Брдо доста високо и наврх њега Илина Црква запустјела, по свој прилици, кад и Петров Манастир; зидови су и сада цијели; само је свод проваљан. Црква није велика. Народ из тијех села прича како су у старо доба биле вериге препете с Илине Цркве на Петров Манастир, и звале се: Петрове Вериге. Под њима су се заклињали парничари у недостатку доказâ, и тијем су парнице завршиване.

* * *

Народ прича о тијем Петровијем Веригама ово: Била два кума у Лапјој, па један заиште од другога 100 цекина у зајам, и тај му их позајми. Рок за одужење дође и прође, а кум не враћа куму зајам; најпослије кум дужитељ затражи од кума дужника 100 цекина да му их врати; он одговори да му их је вратио. Кум дужитељ изненађен тијем, немајући других доказа, позове кума дужника да му се закуне под Петровијем Веригама да му је вратио зајам од 100 цекина.

Кум дужник злонамјерно изврти средину штапа и метне у њ 100 цекина тако да се није могло ништа познати на штапу. Пошто оба кума дођу и стану под Петрове Вериге: кум дужник пружи свој штап куму дужитељу да му га придржи, док се закуне. Овај, неслутећи о пријевари, узме штап, и дужник се закуне да је дао куму дужитељу 100 цекина у његове руке! — Тога часа кум кривоклетвеник ослијепи, и Петровијех Верига нестане! —

*
* *

Поука: не чини никоме неправде, штете ни зла. Ко зло и тајно учини не остаје некажњен; Бог га накази.

„Зора, свеска за септембар 1896 год.“

У Биограду
1896 год.

БЕСЈЕДА

У НИШКОЈ САБОРНОЈ ЦРКВИ

21 нов. 1878 год. на дан кад је отворена Народна Скупштина.

„Избављење посла Господ
народу своjему." (Псал. 111, стих 9).

Скоро ће се навршити пет стотина година од како је пропало Српско Царство на Пољу Косову, Царство, које бјеше у Средњем Вијеку на Балканском Полуострву под царем Душаном: велико, снажно, славно и у Европи угледно.

Али послије Душанове смрти наступише кобни дани у Српској Царевини; дође и несрећна битка на Косову, гдје се сурва Српско Царство, и закопа у црну гробницу српска државна самосталност и слобода!

Какви су узроци били тој страховитој српској државној пропасти на Косову?

Споља непријатељи јаки и силни; изнутра многе мане у друштвеном и државном животу; неразвијена политична свијест у маси народа за

државно јединство; оскудица дисциплине у српској војсци онога времена; оскудица патриотизма; и на пошљетку: завист, мржња и неслога, које упропашћују људе и државе, јер вели Св. Писмо: *„Гдје је мрзост, ту је и запустјење“*.

Каква грдна несрећа с тога снађе Српски Народ и српску државу!

Мјесто своје драге слободе — турско мрско ропство; мјесто видјела — мрак; мјесто славе и поноса — стид и понижење; мјесто српских великољепнијех манастира и цркава, задужбина наших славнијех краљева и царева — турске џамије и мунаре; мјесто звона — необична вика турских хоџа и мујезина! — Српске вароши запустјеше; српска села изгорјеше; српски се бијели двори срушише; и у српским пољима и дубравама мјесто пјесама и српских мелодија — одјекивају плач и јаук!

Све проплака у турском сужањству! све процвиље у ропству и невољи тешкој, као што некад цвиљаше изабрани народ и оплакиваше своју горку судбину на обалама Ријека Вавилонских!

Но, благочастиви хришћани, Господ не оставља своје вјерне вјечито у ропству; него кушајући њихову вјеру у несрећи и биједи, шаље им на пошљетку помоћ и избавлење.

Господ није оставио ни Српски Народ вјечито у ропству, који је у свој несрећи остао тврд и постојан у православној вјери, која спасава вјерне, одржавши своје народне особине, сачувао је поред вјере свој мили српски језик, драгу народност и лијепе обичаје.

Господ посла избавлење и Српском Народу у ропству искушаном; посла му мјесто великих Немањића славне Обреновиће.

Велики Милош Обреновић I положи основ српској држави; мудри кнез Михаило Обреновић III изагна Турке из градова у Србији, и подиже њезин углед и поштовање у свијету.

Но Србија и послије тога оста још васалница турска, и Српски Народ и послије тога плаћаше кирију на своје властите куће и земље цару у Стамболу!

Да се избави тога понижења, да постане потпуно слободан и независан, ваљало је да му се роди нови вођ, као што су били Милош и Михаило; и родио му се је Обреновић IV.

Кад муке превршише мукама; кад се препуни чаша српскога мучења; кад тешки вапаји наше патничке браће Срба и Бугара у Турској одјекнуше у Србији и потресоше српска братска срца; тада наш узвишени Господар разви, у име

Бога Свемогућега, Таковску Заставу својих витешких предака; истрже мач; и поведе своју јуначку војску на бојно поље за ослобођење и независност.

То су, драга браћо, најзначајнији моменти, најкрупнија дјела у српској народној историји наших дана.

И Народ Српски одушевљено се одазва позиву свога Господара; и принесе све могуће жртве у новцу и животу за свето и велико дјело ослобођења и независности. И бојеви се жестоки отпочеше; и крв се проли; и би угодно Провиђењу да Обреновић IV извојује и задобије Србији независност и знатно раширење, а нашој браћи Србима побољшање онијем који силом околности и овога пута осташе у Турској изван садашњијех граница Србије.

С благодарношћу спомињемо и велику помоћ једновјерне и једноплемене браће Руса, особито Цара Ослободиоца, Александра II, најбољега пријатеља нашем узвишеном Владаоцу и Српском Народу.

Али ни сада не би суђено да се косовски завјет сасвим изврши. Велико дјело, као што је то, не свршује се брзо ни одједанпут. Ту има и поступности и наличности. Како се је српска државна

зграда поступно рушила, тако се поступно и подиже. То су историски и друштвени закони. Они се не могу промијенити; али се могу убрзати или у опадању и назатку, или у подизању и напретку једнога народа и државе.

Српски Народ је сада на путу подизања и напретка, на којему не треба да застане.

Косовски завјет да се читав Српски Народ ослободи и уједини под благословеном заставом славних Обреновића нека нам, драга браћо, и одсада буде свијема света дужност и као Србима и као слободним грађанима, који ћемо, кад нас позове наш витешки Господар, с мање муке извршити, јер је Србија данас потпуно слободна и независна, а наш Благовјерни Господар признат и примљен међу Суверене у Европи.

За те добитке просте све жртве народне.

Резултат је српскога рата и то: што смо се данас сабрали у Нишу у овоме Божијем храму да благодаримо Богу, што је својом превеликом милошћу крунисао успјехом српско оружје, големе трудове нашега Свијетлог Господара и Његове патриотске Владе.

Има ли Србина којега радост не би обузела? има ли српског патриота којега милина не би прожела, кад помисли да се ове године

састаје и отвара Српска Народна Скупштина Независне Србије у Нишу? у Нишу, који је свједок српске старе славе и величине; у Нишу, који је запамтио дане кад наш славни Немања дочека у њему цара Фридрика, који вођаше војску крсташку са Запада на далеки Исток, да ослободи Јерусалим и друга света хришћанска мјеста од азиских варвара; у Нишу, који је на пошљетку свједок и српске пропасти, понижења и ропства! у којему до лани наша браћа Срби робоваху; у турским мрачним тамницама труњаху, и у тешком гвожђу издисаху!

Нека је слава Господу на небу! нека је вјечита благодарност на земљи нашем Благовјерном Кнезу Милану! нека је хвала српским борцима! нека је мир праху српских јунака, који оставише своје кости на бојним пољима! Ниш је сада слободан у српској независној држави; у њему се данас слободно слави име Божије, у њему је данас наш Благовјерни Господар, који га је ослободио; у њему је данас и Благовјерна Кнегиња Наталија, која је својом узвишеном племенитошћу најживље учествовала, давајући свако243врсну помоћ за срећан свршетак великог рата за ослобођење и независност; у њему је данас и млади Нашљедник пријестола,

Узданица Српска; у њему је и српска патриотска Влада и родољубиви народни посланици.

О, каква је то част и слава Нишу!

Срби нишки, и ви Срби, из других ослобођенијех градова и села запишите у књигу златнијем словима прошлу и ову годину; а у срца запечатите вјечиту благодарност и вјерност владалачком пријестолу народне Династије Славнијех Обреновића, коју нам Господ изабра и посла да ослободи и уједини Српски Народ.

Вас, родољубиви посланици српски, нека Бог правде задахне духом мудрости; духом патриотизма; духом братске љубави; духом правде и слоге; да свјесно и разборито потпомажете родољубиву Владу Кнежевску на пољу законодавства и у многим унутрашњим и спољашњим пословима за развитак и свестрани напредак наше драге домовине Србије.

Потребе су државне велике, и сваке године веће; за то требају и средства већа; времена мучна, прилике тешке; ваља употријебити сву мудрост, имати доста патриотизма, доста пожртвовања, слоге и енергичне радње, да се може опстати и напредовати у колу јевропских културнијех држава.

Народи колико су мањи толико ваља да обазривије и сложније раде за своју бољу будућност и опстанак.

Поштовани посланици српски, до ваше патриотске, разборите и сложне радње с Кнежевском Владом стоји, како унутрашњи напредак, тако и олакшање нашему Узвишеном Владаоцу у великим државним питањима, која ваља још довршити, као и то: да доживимо да се састане Српска Народна Скупштина мјесто Биограда, Крагујевца и Ниша у Призрену и Скопљу; гдје је некад наш велики Цар Душан сазивао Српски Сабор; издао свој познати Законик и прогласио Српску Краљевину — Царевином и српску Архиепископију Патријаршијом; те да би се тада као и сад могло рећи: „Избављење посла Господ народу својему“. Амин.

„Српске Новине“ 1878 год. и засебно.

БЕСЈЕДА

НА ЗАДУШНИЦИ ИВАНА С. АКСАКОВА*)

у Биоградској Саборној цркви 8 марта 1886 год.

„Који је човјек живио и није смрти видио?“
(Псал. 88, с. 48).

По вјечнијем и непромјењљивијем Божјим законима угасио се живот (27 јануара о. г. у Москви) великога руског патриота и дописнога члана Српскога Ученог Друштва, Ивана Сергијевића Аксакова, за којијем и ми душевно жалећи, приносимо данас у овоме светом храму топле хришћанске молитве: Богу истине, Богу правде и милосрђа за покој душе тога великога Руса и великога Словенина!

Смрћу Ивана Сергијевића Аксакова угасила се једна сјајна звијезда на руском пространом небу; звијезда, каква се и у великих народа, као што је и руски, тек стољећима појављује; звијезда, која је десетинама година просипала

*) Задушницу је приредило Српско Учено Друштво.

топле зраке унакрст велике Русије; зраке, које су својом топлином загријавале: руска народна срца; освјетљавале руски историјски живот; снажиле руски народни дух; и кријепиле руску народну мисао!

Отсјеви те сјајне звијезде прелазили су и преко граница велике Руске Царевине, и допирали у земље и крајеве Јужнијех и Западнијех Словена, оживљујући и снажећи њихове вјековне наде за слободу, историска и народна права; будећи и развијајући њихову свијест за духовну заједницу свијех Словена.

То је она чврста духовна веза; веза племенска; веза сродна међу Сјевернијем, Јужнијем и Западнијем Словенима, коју је Аксаков усрдно учвршћивао, и коју ваља да учвршћују сви словенски свјесни патриоти, који мисле и раде за: напредак, просвјету, слободу и самосталност својега народа. То је оно поуздано јамство за опстанак појединијех словенских грана изван Русије, те моћне заштитнице Словенства и Православља. То је она моћ, од које зазиру они који, радећи о неслози Словена, желе да вјечито туђину робују! —; моћ, којој, кад се развије и буде у јеку, неће моћи ни *врата адска одољети*. — (Мат. гл. 16 с. 18).

Бог је праведан и добар; Славени су млад и многобројан народ; народ од 100 милијуна душа; којему иде по историскијем и друштвенијем законима на сусрет славна будућност, коју је Аксаков својијем великим умом јасно предвиђао, и пут јој крчио.

Иван Сергијевић Аксаков рођен је у Оренбуршкој Губернији, Белебејском Округу, селу Надежини 26 септембра 1823 год. Он је други син Сергија Тимотијевића и Олге Семеновне Аксакова, који су били врло образовани и високо поштовани не само у Москви, него и изван ње; а Сергије био је још чувен и са својега књижевнога рада.

Иван Сергијевић Аксаков по свршетку основнијех и средњијех школа свршио је с најбољијем успјехом Императорско Училиште Правовједенија; то јест, Правну Академију.

Године 1842 ступио је у државну службу у Московски Сенат. Године 1848 премјештен је у Министарство Унутрашњијех Послова и те исте године послан у Бесарабију ради вјерских потреба. Године 1849 послан је у Јарославску Губернију, да прегледа Опћинске Судове, и да разбере што је било потребно знати о завођењу јединства вјере, чему се противио Ар-

хиепископ Јарославски. Аксаков је тамо био уједно и члан комисије за испитивање вјерских секата, о којима је доцније писао у „Руском Архиву“. Године 1850 дао је оставку на државну службу. Вративши се кући у Москву, радио је неуморно с великим полетом ума, науке и родољубља на књижевном и публицистичном пољу.

Године 1852 издао је прву свеску „Московскога Зборника“, у којему је штампао своје стихове омладини, и одломке из појеме „Бродягá“. Године 1853 путовао је по приједлогу Рускога Ђеографског Друштва .у Малу Русију да опише трговину на сајмовима украјинским; досудивши му Царска Академија Наука медаљу за то дјело. Године 1855 ступи добровољно у серпуковски батаљон „ополченаца“, и отиде на бојно поље најприје преко Бесарабије на Дунав, за тијем у Крим, где се борио за вјеру и домовину. Године 1856, кад је дознао да ће се закључити мир међу зараћеницима, врати се са скрушенијем срцем кући у Москву. Те исте године прими се чланства на позив кнеза Васиљчикова у комисији, која је била састављена ради извиђаја злоупотреба у интендантури за вријеме рата. Аксаков отиде у Крим; али, не-

сачекав крај извиђаја комисије, врати се исте године у Москву. Године 1858 уређивао је „Руску Бесједу", и издао 3 и 4 свеску. Године 1859 почне издавати лист „Парусь", и по издању два броја, би му забрањено издавање. Он опет продужи уређивање „Руске Бесједе", и изда те године 6 свезака. Године 1860 путовао је изван Русије по свијем словенскијем земљама. Тада је и Србију походио. Вративши се на свршетку године у Москву, почео је издавати лист „День", који је издавао до свршетка 1865 год., а тада га својевољно обустави. Године 1867 почне издавати лист „Москву", па како су поједини бројеви забрањивани, изда 1868 „Москвича"; али и он би забрањен. Године 1880 почео је издавати знаменити лист „Русь", на којему га и смрт нађе!

Овијем хронолошким и сухопарнијем ређањем није исцрпен вас Аксаковљев обилати књижевни и сјајни публистични рад, ни заслужно оцијењен. То остаје бољем знаоцу и вјештијем перу за његову потпуну биграфију.

Моје је перо нејако да нацрта и у пуној слици изнесе сву величину: ума, науке, родољубља, поштења, рада и заслуга за Русију и Словенство Ивана Сергијевића Аксакова.

Он је живио да ради, и радио је читава својега вијека тако да ће и послије смрти вјечно живјети; јер његов велики таленат, његове узвишене идеје, и његова узорна публицистична, књижевна и патриотска дјела неће никад ни потамњети ни пропасти. Он је у њима оличен, и живјеће док траје циглога Руса; јер је посијао по руској пространој земљи и у срце Рускога Народа чисто сјеме, сјеме без кукоља и уродице, које је пало на хорну земљу, и донијеће жуђење и обилате плодове.

Да, риједак је, веома риједак међу смртницима, којега су красила сва изврсна својства као што су Ивана Сергијевића Аксакова.

Он је у дому својијех родитеља био хришћански и племенито васпитан; у школама класично образован; био изванредно поштен; имао чврст, свијетао карактер и јаку вољу; био риједак родољуб; ненадмашан публицист; даровит оратор и пјесник; дубок философ; неисцрпан књижевник; узоран грађанин; лојалан Рус према Цару и царизму; велики Словенин; и с јеванђелским идејалима врло побожан хришћанин.

Све се то јасно огледа у његовијем дјелима, у којијема су изливени: његов ум; његово срце и његова душа. А његову хришћанску побожост

свједочи између многих доказа и то: што је завјештао, да буде сахрањен у Тројчкој Сергијевој Лаври, узвикујући с царем Давидом: „Љубићу те, Господе, крјепости моја, Господе, граде мој, заклоне мој! (Псал. 18, с. 1—2)“.

Аксакову је Словенство и Православље било идентично, и жалио је што сви Словени нијесу уједињени барем религијом и науком светијех словенских равноапостола и првоучитеља Кирила и Методија с тврдијем увјерењем да Словени могу само кроз православну националну цркву најбоље сачувати своју народност и свој језик; и да могу лакше и прије доћи до своје народне слободе и политичке државне независности. А за потврду тога својега увјерења имао је пред очима: Србију, Црну Гору и Бугарску.

Аксаковљев је цио живот био племенита борба за своје идеје; своја начела; слободан и самосталан народни развитак, а уједно и за славу и величину Руске Царевине.

Није заборавио ни Јужне и Западне Словене. Њима је искрено желио, писао и радио да се ослободе и да не служе туђим и против словенскијем интересима. — Русији да се препороди по његовијем идејалима на основу руске народне историје, традиција, обичаја и народ-

нога живота прије епохе и реформа Петра Великога.

А све што је узето са Запада, и народном руском животу и духу противно, натурено и неприлагодно, да се одбаци.

Аксаков је у толикој мјери љубио своју пространу домовину — Русију — да је једнако размишљао како би се у њој могла створити руска народна култура на основу источне хришћанске одвојено од западне, да би се тијем велики Руски Народ засебно и у свему сам из себе стално развијао. —

Мисао, која има као и свака његова — дубокога значења за Русију и Словенство. Без сумње ће руски просвећени патриоти, народни пријатељи, Аксаковљеви једномишљеници и поштовачи особито Славенофили продужити рад у његову духу и правцу. А то ће бити његову великом руском духу: најмириснији тамјан; његову гробу најљепши вијенци; и његову имену најдивнији спомен.

Иван Сергијевић Аксаков како је мислио и био увјерен тако је и говорио и радио. Своје увјерење, своја начела и свој правац није никад ни за какво благо и ни за чију вољу мијењао. Имао је вазда, особито од 1875 год., па све до

пошљедњега часа, великог утјецаја на духове свијех редова у Русији. Он је између онијех ријетких не само руских него и јевропских великана, чије је ријечи и говоре у пошљедње доба прислушкивала и разбирала сва политична и просвећена Европа.

То је сила морална; сила умна; сила философска; сила без власти и бајунета! —

Народ Руски може с правом да се тијем дичи; а руска младеж да се угледа на живот, свијетли карактер и велика патриотска дјела својега Аксакова.

Аксаков задахнут идејом за духовну заједницу свијех Словена; запојен словенском братском љубављу и хришћанским идејалима: дизао је енергично свој моћни глас за ослобођење Срба и Бугара.

Његов је глас био потоњијех година, глас Народа Рускога.

Ријетки су у историји, ма којега народа, који су доживјели и имали у својему народу тако неограничено повјерење, као што га је имао Иван Сергијевић Аксаков. Његов је глас у руском народном срцу силно одјекивао, јер га је народ, као свој — разумијевао. Народ Руски осећајући, као и Аксаков, говорио је кроз срце

и уста његова. Глас је Аксаковљев допирао и до Царске Палате, и није био презиран. Особито цар Александар III благонаклоно свраћа своју царску пажњу на Руски Народ и на мишљење народнијех љубимаца, као што је Аксаков.

Аксаков је за вријеме херцеговачкога и босанскога народног устанка 1875 и српскога рата за ослобођење и независност 1876 год., потакнут братском љубављу и словенском идејом, организовао у Русији моралну и материјалну помоћ, шаљући руске новце и руске добровољце Српском Народу у помоћ.

То је са захвалношћу записано на листовима нове српске историје.

Зар би се могле заборавити и оне Аксаковљеве патриотске и духовите бесједе, које је говорио, и језгровити чланци, које је писао у корист Српскога и уопће Словенскога Народа у вријеме српскога рата, и послије особито она громовита бесједа, коју је изговорио послије Берлинског Уговора у сједници, као предсједник Славенскога Добротворног Одбора у Москви 1878 год., у којој је најјачим изразима излио тешки бол рускога увријеђеног срца? — !

Зар би се могао заборавити његов руски гостољубиви дом, који је био увијек отворен мла-

дијем, особито сиромашнијем, синовима Јужнијех и Западнијех Словена, који су тражили у братској Русији науке и васпитања? —

Не! никако; кад се зна да нема ниједнога, који је у невољи затражио од њега помоћи, а да је није добио; јер су у његову руском племенитом и хришћанском срцу тињале јеванђелске врлине и ријечи Христа Спаситеља: „Благо милостивима, јер ће бити помиловани (Мат. гл. 5. с. 7.)“.

Аксаков је много почео и много урадио; али је много и у гроб понио; преминувши, на жалост у 63 год. својега живота! — однио, што би још урадио да није било Богу угодно; да га пресели с овога привременог свијета у други вјечни и рајски.

О, колико је Русија у њему изгубила! изгубили и остали Словени, који словенски мисле и осјећају! —

Смрт Ивана Сергијевића Аксакова оплакује његова племенита сада самохрана и горко уцвијељена супруга Ана Теодоровна, кћи рускога славног пјесника Тјучева, којој нека Господ Бог да душевну крјепост да хришћански трпљиво сноси тај тешки удар! — Жали за њим сва Русија од сељачке колибе до Царске Па-

лате; жале сви прави Словени, особито ми Срби. — За њим жале многи и онамо гдје нема Словена, али гдје се цијене: свијетли умови; челични карактери; узорно поштење; истинито родољубље; моралне врлине и узвишене идеје.

Српски Народ захвалан неће лако заборавити име великога Аксакова ни његову братску љубав и помоћ у најтежим данима своје нове историје. А Српско Учено Друштво, изгубивши у њему својега врснога члана, којијем се дичило, даје израза својој тузи и пијетету у данашњој задушници, приносећи по хришћанском и српском обичају топле молитве Господу Богу за покој његове душе.

Нека је мир његову праху у руској благословеној земљи, коју је безгранично љубио и за њу живио! — Нека Свемогући Бог да његовој свијетлој души на небу рајско насеље, а на земљи међу Словенима нека је његову великом имену вјечан спомен! Амин.

„Уставност бр. 29" [1]) и засебно.

---

[1]) Прев. на руски језик у Зборнику о И. С. Аксакову у Москви 1886 год.

ПОЗДРАВНА РИЈЕЧ

при повратку Митрополита Михаила у Србију на пристаништу на Сави у Биограду 18 маја 1889 године.

Таки нам треба Архијереј
(Јев. г. 7, с. 26).

Ваше Високо Преосвештенство,

Српска Црква ликује, српско свештенство се радује, Српски Народ се весели твојему повратку, велики српски Јерарше, у своју милу отаџбину у наручје своје Српске Цркве, коју си дуго служио, служио побожно и неуморно по примјеру Св. Саве Српскога на њезину славу а српскому свештенству и Српскому Народу на корист и дику. О, нека је слава Господу Богу на висинама! што нам даде да дочекамо, да видимо жива и здрава својега узорнога Архипастира, Христова вјерна војника, неустрашна браниоца вјековнијех права Свете Православне Цркве! што нам даде да дочекамо и из дубљине срца и душе узвикнемо: добро нам дошао!

Таки нам треба Архијереј.

Ти си, српски велики Јерарше, остао вјеран својој заклетви при свечаном примању архијерејскога високог чина и „жезла“ пред светијем олтаром Бога Вишњега и пред народом да ћеш ненарушно чувати: догмате, каноне и установе Свете Православне Источне Цркве. Ти си бранио углед, бранио авторитет Српске Цркве. Тијем си стекао право да се твоје архипастирско име нарочито запише крупнијем словима у историји Српске Цркве, над којом бди дух Св. Саве. Стекао си својим родољубљем и својим великим дјелима за славу Српске Цркве и напредак Србије највеће поштовање и љубав свештенства и Народа Српскога, која те је свуда пратила, и која те сада дочекује.

Таки нам треба Архијереј.

Велики српски Јерарше, да није било таких чврстијех, таких великих и свијетлијех карактера, таких правијех архипастира, од којих су једни полагали, а једни увијек готови били да положе и душу своју по примјеру Христа Спаситеља и Његовијех Апостола, за вјеру, цркву и народ; не би било ни Хришћанске Цркве уопће ни Српске на по се, која је вјерна кћер Источне

Васељенске Цркве, и која се није никад одвајала од својега Српскога Народа. Она му је кроз вијекове чуварица: вјере, морала и народности; она му је духовни вођ и утјеха у црнијем и тешким данима; она му је највећа светиња; њу не може срушити никаква људска сила ни човечија грјешна рука; она неће пропасти, јер над њом бди Дух Свети; и докле год буде народа, дотле ће бити вјере и цркве, којој ни адска врата неће одољети (Мат. гл. 16, стих 18).

Таки нам треба Архијереј.

Отачанствено свештенство смјерно благодари Свемогућему Богу, што ти је дао, велики српски Јерарше, толико физичне и душевне снаге да до краја истрајеш у каноничкој одбрани права Српске Цркве, и што смо доживјели да заједно видимо како правда и истина побјеђује овдје, као и свуда.

Отачанствено свештенство најусрдније благодари Краљевском Намјесништву и Просвећеној Влади на одлуци за повратак пређашње каноничне јерархије, јер се тијем прекида и завршује црквено питање у Српској Краљевини.

Отачанствено свештенство најтоплије благодари Великом Православном Цару свијех Руса Александру III, што те је у данима искушења обасуо својом царском пажњом и утјешио.

Отачанствено свештенство братски благодари Руским Великим Јерарсима, свештенству и Народу, што су ти олакшавали горке часове твојега старачкога живота својом братском словенском и хришћанском љубављу и високим поштовањем, које ти најдостојније иде.

Таки нам треба Архијереј.

Ступи, српски велики Јерарше, послије 6 година! ступи на српску милу земљу, коју сви с тобом заједно чувамо, као зјеницу ока! ступи и благослови Српскога Краља Александра I! благослови отачанствено свештенство! благослови Српски Народ, који ти с овијем Одбором заједно кличе: добро нам дошао! —

„Весник Српске Цркве“ за 1890 год.

БЕСЈЕДА

на свечаном скупу Срп. Краљев. Академије 22 феб. 1893 год.

СВЕТИ САВА, СРПСКА ЦРКВА И СРПСКА КРАЉЕВИНА У XIII ВИЈЕКУ

Господо академици,

Двије епохалне чињенице у првој четвртини XIII вијека тијесно су везане у српској црквеној и политичкој историји: *автокефалност Српске Цркве и проглас Српске Краљевине.* Оне су камен темељац, на којему је доцније у XIV вијеку подигнута величанствена зграда Српске Царевине и Српске Патријаршије.

Велики Немања јасно је појмио да без снажне државе нема народне политичке величине, нема унутрашњега културнога напретка ни спољашње важности; те енергично прегне и уједини српске засебне државице. А његови синови: Сава и Стефан увјерили су се да се уједињена држава неће моћи без Краљевине учврстити унутра, ни споља издићи њезин углед у очима сусједнијех народа, и да без автокефалне Цркве Српске не би била ни државна независност пот-

пуна, нити би могли Краљевину прогласити, јер је ваљало да Српски автокефални Архиепископ круните краљевском круном Краља Српскога по византиском обичају.

Ти су разлози покренули Саву и Стефана да смишљају и изнађу пута и начина којим би се могла добити автокефалност Српској Цркви, која бјеше још од X вијека под црквеном јурисдикцијом Охридске Архиепископије, и прогласити Српска Краљевина, а тијем обезбриживти српској држави угледно мјесто међу другим државама.

Нема дана, као данашњега, на који би Србин могао одушевљеније говорити у овом српском највишем дому наукâ и вјештинâ о добитку автокефалности Српске Цркве и прогласу Српске Краљевине; јер се је 22-га фебруара 1882 год. еклатантно поновила историја српска, и почела нова епоха у Србији. То је резултат српскога рата од 1876—1878 год.; то је вијенац српске државне и црквене потпуне независности. У Србији су Немањићи израдили независност Српској Цркви и прогласили Српску Краљевину у првој четвртини XIII вијека; у Србији су Обреновићи обновили Српску Краљевину и автокефалност Српске Цркве у по-

шљедној четвртини XIX вијека. Саме те свијетле чињенице најречитије казују да је Србија алфа и омега свијема Србима.

*
* *

Познато је да је кнез Растко, најмлађи син Немањин, рођен у Рашкој 1169; отишао у Свету Гору и закалуђерио се, добивши име: Сава 1185; постао први Српски Архиепископ и велики учитељ и просвјетитељ Српскога Народа 1219; а послије смрти 1236 год. признат за свеца од цијеле Православне Цркве. Писао својему оцу Немањи писмо пуно јеванђелске поуке и синовље љубави, позвавши га да дође у Свету Гору да се закалуђери и да се заједно моле Богу за себе и свој Српски Народ, а владалачку власт да преда својему сину Стефану Тјехомилу, који бјеше врсан за то. Немања топло прими к срцу то синовље писмо, сазове велики земаљски Сабор у Рашкој 1195, и преда владалачку власт Стефану, а он се закалуђери те исте године у својој задужбини Студеници, добивши име Симеун. Отиде у Свету Гору у Ватопед к својему сину Сави 1197 год. Отале добију мјесто Милеје близу мора, гдје подигну

српску славну лавру Хиландар 1198, у којему Симеун умре 13 феуруара 1199 год.

Сава по молби своје браће: Стефана и Вукана пренесе свете мошти Симеунове из Хиландара у Студеницу 1207 год. Вукан и Стефан од пређе завађени, измире се и на светијем моштима својега оца закуну да ће у љубави живјети. А Сава, којега бјеше произвео за архимандрита Солунски Митрополит Констандије, остане по нарочитој жељи Стефановој у Студеници за игумна[1]).

Отада почиње, покрај црквенога и књижевнога рада, Савин политички, државни рад, који бијаше плодан и добротворан. У Студеници је смишљао како ће 'издићи свој Српски Народ, и прославити га са својим братом Стефаном, који бјеше: уман, учен, храбар, побожан и родољубив.

Пошто велики жупан Стефан одби мачем у руци све непријатељске нападе од своје отаџбине, очувавши очинску државу цијелу и независну, бијаше на реду да се покуша извести оно што је мудри и родољубиви Сава смишљао у Студеници. Ваљало је дакле да автокефалност Српске Цркве претходи прогласу Српске Кра-

[1]) Доментијан, Даничићево издање 1865 год.

љевине. Ну, црквена автокефалност није се могла добити по канонима Источне Православне Цркве без благослова Цариградскога Васељенског Патријарха, његова Синода и одобрења православнога цара[1]). С тога се Сава и Стефан нијесу обратили за то у Охрид, јер, и ако Охридска Архиепископија бјеше автокефална и под њезином влашћу Српска Рашка Епископија, ипак по канонима није имала власти да може прогласити, ма коју православну цркву автокефалном. Осим тога бијаше и других разлога да се тражи признање — од Цариградскога Патријарха, јер од како је цар грчки Василије II освојио Бугарску прву Царевину 1018—19 год., потврдивши автокефалност Охридској Архиепископији у истијем границама, које је имала под царем Самуилом, обухватајући и Српску Рашку Епископију[2]), с тијем да цареви грчки постављају Архиепископе; отада су Цариградски Патријарси покушавали, да истичу своју врховну власт над Архиепископијом Охридском. С тога је бивало распре између Цариградске Патријаршије и Охридске Архиепископије[3]).

---

[1]) Васељенски Сабор IV, Труласки VI.
[2]) Крат. очер. истор. правосл. црк. Голуб. стр. 258—263.
[3]) Migne Patrol., Ѳ. И. Успенскій Образ. втор. болг. цар. Одеса 1879.

Све је то Сава знао, и по томе удешавао своје кораке и своју радњу.

Тадашње тешке прилике, у којима се нахођаху цар Теодор Ласкар и Цариградски Патријарах Ђерман II, повучени испред латинске напасти у Никеју, бијаху подесне за Савину и Стефанову намјеру. Одлуче да се тијем користе. Сава крене тога ради из Србије на далеки пут у Никеју. Најприје отиде у Свету Гору да уреди хиландарске ствари, и да изабере пратиоце од својих ученика (калуђера), од којих би један могао бити постављен за Архиепископа Српскога. Сава се дуго задржи у Светој Гори. Ну, тијем није ништа изгубио, јер се ситуација није промијенила на горе по његову мисију.

Међу тијем Велики Жупан Стефан пише својему сроднику цару Ласкару у Никеју, предочивши му опасност за Православље у Србији и уопће на Балканском Полуострву, коју је и сам раније знао, особито од како су Латини завладали Цариградом 1204 год.; а енергични Папа Иноћентије III не могаше до своје смрти 1216 год. да се умори у раду за ширење папске власти на Балканском Полуострву, што продужи и његов пошљедник, папа Хонорије. Стефан напомене у писму цару Ласкару за долазак

Савин у Никеју, и објасни му циљ његове мисије с надом да ће испунити његову жељу и склонити Саву, да се прими архиепископства.

Архимандрит Сава крене из Свете Горе у Никеју, по свој прилици, у јесен 1218 год. Цар Теодор и Патријарах Ђерман II приме га најљубазније. Одавно се знађаше у царском и патријаршком двору о: Савинијем врлинама, испосничком животу, побожности и учености. Покрај тога бијаше и у сродству с царском породицом по женидби својега брата Стефана, те је свуда примаи с највећим поштовањем и почастима.

Сава објасни цару своју мисију, и разложи му тешкоће у којима се находи Српска Православна Црква, па га топло замоли у интересу Православља, да одобри да се установи независна Српска Архиепископија.

Исто тако објасни то и Патријарху Ђерману, замоливши га да благослови и са својим Синодом призна автокефалност Српској Цркви.

Цар Теодор, имајући у виду политичке мучне прилике, догматичну заједницу православне вјере, сродничке везе са српским владалачким домом и Савине врлине; одобри његову и Стефанову молбу с тијем, да Сава буде Архиепископ, рекавши му: *„још прије твојега доласка овдје, имао*

сам извјештај, да је потребно да ти будеш Архиепископ; тебе ми је Бог показао подобна и достојна за тај високи чин. Не одреци се«[1]).

Тако су га склањали и Патријарах и сви догланвници цареви. Сава се је дуго устезао и по својој смјерности доказивао да није никад помишљао да буде Архиепископ, него изабрао испонички живот у Светој Гори, који му је најугоднији. Напомене цару како има од својих ученика, пратилаца за то подобнијех. Цар зажели да их види. Ну, послије виђења јаче навали на Саву да се прими архиепископства, иначе неће бити одобрено.

Сава, који је и покрај својега аскетичкога живота, једнако мислио и радио за: Православље, величину, књижевност, просвјету и углед својега народа; да не би остао и даље без своје автокефалне цркве у својој независној држави, што би, наравно, спријечило и проглас Српске Краљевине, прегне и прими се архиепископства.

Ляко је појмити колико је тијем задовољио Цара и Патријарха.

Патријарах Ђерман с Митрополитима, Епископима, архимандритима, игуманима, протосинђелима, свештеницима и ђаконима по обичају

[1]) Доментијан, Даничићево издање.

Велике Цркве најсвечаније рукоположи Саву за Архиепископа Српскога у присуству цара Теодора, царске породице и других великаша. Тај је дан у Никеји био врло свечан. Цар обдари скупоцјенијем даровима Патријарха и свештенство: дâ сјајну гозбу у почаст Савину црквенијем и свјетским великодостојницима у своjему двору; а ништима и убогима раздијели много злата.

Патријарах да Сави грамату:

„Берман Васељенски Патријарах, Архиепископ Константинопоља, новога Рима у име Господа нашега Исуса Христа рукоположих Саву за Архиепископа све српске земље, и дадох му по милости Божјој пуну црквену власт да рукополаже: Епископе, попове и ђаконе; да веже и раздрјешава гријехе, и да све учи и крсти: ва име Оца и Сина и Светога Духа. И да га слушате сви, правовјерни хришћани, као мене“[1]).

Али задржи право да Цариградски Патријарси и унапредак рукополажу и потврђују Архиепископе Српске.

То, наравно, није одговарало Савиној и Стефаној жељи, угледу и достојанству независне др-

[1]) Доментијан, Даничићево издање.

жаве; то није потпуна автокефалност цркве; то Саву оледени. Под тијем утисцима живо истакне Цару и Патријарху велике тешкоће за Српску Цркву, ако би тако остало. Нарочито у ратно доба, кад би Архиепископ умрo, Српска би Црква била у неприлици, јер избрано лице за Архиепископа не би, у таком случају, могло отићи ни у Цариград ни у Никеју ради рукоположења и потврде. Опет замоли Цара да препоручи Патријарху, да то право уступи Сабору Српских Епископа, и тијем утврди потпуну автокефалност Српској Цркви.

Кад Цар чу, шта жели и моли Архиепископ Сава, промијени се у лицу[1]); јер и он и Патријарах хтјели су тијем доласком очувати превласт над Српском Архиепископијом и Патријаршији Васељенској приход од тога. Тешко им бјеше одобрити Савину молбу, а још теже одбацити. Најпослије се оба склоне, и Патријарах благослови, а Цар потврди автокефалност Српској Цркви с тијем да се спомиње само име Васељенскога Патријарха у Српској Цркви, кад Архиепископ служи.

Сава пристане на то, јер је знао да је то само номинална власт.

---

[1]) Доментијан, Даничићево издање.

Патријарах обдари Саву архијерејским одеждама и другим црквенијем утварима, а Цар скупоцјенијем даровима, давши му још доста злата да га раздијели у Светој Гори и својим манастирима, рекавши му на растанку: *„Испунио сам све што си ме молио; сада ја молим твоју светост, да се молиш Богу за мене.“*

Сава се врати из Никеје врло задовољан опет у Свету Гору у свој Хиландар да се одмори и прикупи што му бјеше још потребно за уређење своје автокефалне цркве. Сва се Света Гора обрадује његову доласку. Карејски Сабор сви игумани и појединн калуђери доходили су да их благослови. У Хиландару изабере од својих ученика, који су подобни за Епископе, и крене у своју отаџбину преко Солуна. У Солуну је дочекан с великим почастима; ту се поклони гробу Св. Димитрија Великомученика, и задржи у Манастиру Филокалу, гдје се разговори са својим старијем пријатељем Митрополитом Констандијем о уређењу Српске Цркве. Отален понесе Крмчију на српско-словенском језику, која је његовом иницијативом преведена с грчког језика, а може бити, и архијерејски служебник који се до сада није нашао; али без њега није могао служити архијерејску службу на српско

словенском језику ни рукополагати —, а на грчком, јамачно, Сава није служио у Србији.

Из Солуна пошаље архипастирско писмо својему брату, Великом Жупану Стефану, јавивши му за свој долазак у отаџбину.

Стефан бијаше тада тешко болестан. Ну, писмо Савино обрадује га у толикој мјери да му одмах окрене на боље. Стефан пошаље своје синове: Радослава и Владислава, Рашкога Владику, игумне великих манастира и поглаваре да га с највећим почастима дочекују на српској граници, и допрате у пријестолницу српску.

Стефан једва чекаше да види својега брата, првога Архиепископа Српскога. Кад Сава уђе к њему, гдје болестан лежаше: благослови га и загрли, проливши оба радосне сусе. Сава освети водицу; Стефан прогута неколике капи; па му се диже бљедноћа с лица, а сијну радост и руменило. Ту се договоре: о уређењу црквене јерархије; довршетку Жиче и прогласу Српске Краљевине. Затијем свечано допрате Саву из Рашке у Студеницу.

Сава позове у Студеницу главнија лица духовна и свјетска из цијеле државе на договор гдје би најпотребније било установити нове Епископије и поставити на њих Српске Епископе.

Одреде број епархија у тадашњем границама српске државе, и мјеста за епископске столице обично у великим манастирима по областима:

1, у Морави у Манастиру Жичи св. Спаса, Архиепископија;

2, у Зети у Манастиру Св. Арханђела Михаила на Превлаци, епископија;

3, у Захумљу у Манастиру Св. Богородице у Стону;

4, у Дабру у Манастиру Бањи Св. Николе у Доњем Лиму;

5, у Моравици у Манастиру Св. Архилија у Аријљу;

6, у Рашкој у Манастиру Светијех Апостола Петра и Павла (гдје је и била);

7, у Топлици у Манастиру Св. Николе у Бијелој Цркви (садашња Куршумлија);

8, у Будимљу у Манастиру Св. Ђурђа (Ђурђеви Ступови) у Доњијем Васојевићима код Берана;

9, у Хвостну у Манастиру Св. Богородице у Малој Студеници; и

10, у Призрену у Манастиру Св. Богородице, пошто је тадашњи Епископ одступио с те катедре, која бијаше као и рашка, под црквеном влашћу Архиепископије Охридске.

* * *

Међутијем се Жича доврши; Сава је освети, и у њој се настани, рукополажући изабрана лица од својих ученика за Епископе. Поучивши их како ће управљати црквом, чувати православну вјеру, учити народ и по Крмчији судити, пошаље их на епархије. Изабере између попова, који бијаху подобни, за протопопове; да им упутак, и пошаље у народ да га поуче у вјери и моралу; да вјенчају, који имађаху невјенчане жене, и крсте, који бијаху некрштени; очевидно остаци богомилске јереси.

У цркви уреди службу по византиском обрасцу: вечерњу, јутрењу, часове, литурђију; и тачно вршење свијех тајана и обреда по одредбама Васељенских и Обласнијех Сабора. У манастирима уреди службу и управу по светогор ском обрасцу и типику с малијем измјенама. У народу утврди: пост, молитву, побожност и морал.

Тијем узорнијем уређењем Српске Цркве; јеванђелским поукама; великим дјелима и својим светијем животом оснажи и учврсти хришћанску православну вјеру, и духовно препороди Српски Народ тако да су доцније велики Не-

мањићи могли ширити и издићи српску државу до оне политичне и културне висине на којој бјеше у XIII и XIV вијеку.

* * *

На измаку XII и у првој четвртини XIII вијека бијаше на столици Охридске Архиепископије Димитрије Хоматијан: учен и чувен, али охол канонист; који устане против независности Српске Архиепископије и автокефалности Српске Цркве, пославши Сави свој синодски врло опор протест по Скопљанском Епископу Јовану, што је мимо Охридску Архиепископију отишао у Никеју и добио одобрење и благослов за автокефалност своје цркве, непризнајући то, позове га на покајање[1]).

Архиепископ Сава, знајући да су тијем путом постале све православне автокефалне Архиепископије: Ћипарска, Првојустинијанска, Бугарска и Охридска; увјерен дакле о каноничности и законитости својега рада, није се ни осврнуо на тај Хоматијанов себични протест, нити се досада нашло доказа да је тај протест остао у

[1]) Analecta Sacra et Classica Spicilegio Solesmensi.... Juris ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena стр. 382—390. Romae 1891.

снази. Изгледа да се је Хоматијанов изасланик, епископ Јован увјерио у Жичи од Архиепископа Саве и у Рашкој од Стефана о неумјесности и неправичности тога протеста, и да је по његову повратку у Охрид поништен. Барем се досада није нашло трагова да је од тога протеста било штетнијех пошљедица по Српску Цркву и српску државу. А има доказâ да су наступили добри и правилни канонични односаји између Српске и Охридске Архијепископије. — А у XIV вијеку под Душаном српска држава обухваташе и Охридску Архиепископију, којој није дирнуто у автокефалност.

Хоматијанов протест Св. Сави није био познат, док није изишао на свијет његов Зборник, који се чува у Краљевској Библиотеци у Минхену. Приуготовио га је за штампу високо учени кардинал Питра, који је много написао и умрô 1889, а Зборник је изишао на свијет послије његове смрти у Риму 1891 год. под натписом: *„Analecta Sacra et Classica Spicitegio Solesmensi parata edidit Joannes Baptista cardinalis Pitra (Juris ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena) Romae 1891.“*

То је VII том Питрина „Analecta Sacra“. У њему су различити чланци поглавито кано-

нични (већином у облику одговора Хоматијанових на питања многих лица са стране). Од великога је интереса за историју црквенога права Источне Православне Цркве и познавање одношаја црквенијех између православнијех држава на Балканском Полуострву у првој половини XIII вијека. У њему су и црквена питања Првовјенчанога Краља Стефана и Хоматијанови одговори на њих, по свој прилици, прије него што је Сава постао Архиепископ. У њему је и тај Хоматијанов протест Сави под натписом: „*Περὶ ἐπαρχιῶν, καὶ τῶν ὑπερορίως χειροτονούντων καὶ χειροτονουμένων*“;[1]) који је пун каноничних навода и куђења Св. Саве, што га на против с тачке српскога посматрања високо уздиже. —

* * *

Послије уређења Српске автокефалне Цркве, Стефан и Сава побрину се да издигну српску државу на ступањ Краљевине. То су неминовно искали виши државни унутрашњи и спољашњи интереси; нарочито да се Србија тијем ослободи од претенсије Угарских Краљева на врховну власт, коју истицаху над њом од 1202 године. Ва-

[1]) Analecta Sacra.... стр. 381—390.

њало је дакле свакако прогласити Српску Велику Жупанију Краљевином, а Великога Жупана Стефана Краљем. Али бијаше врло тешко наћи пута и начина како да се та мисао Савина и Стефанова изведе и оствари, па да буде Српска Краљевина призната у Европи међу краљевинама и царевинама. Не бјеше другога изласка него обратити се Папи у Рим, јер тада Папе даваху краљевске круне и плаштове; а то се признаваше и вријађаше у Европи. Ну, Папе не даваху краљевске круне само из таштине, него по скупу цијену: ако је владалац католик, да покорно слуша Папу и врши папске наредбе: ако није — ваљало је да призна над собом папину власт, да се покорава и Папу слуша.

Покрај свега тога Сава и Стефан сложе се да замоле Папу Хонорија за краљевску круну. Тога ради пошаљу Епископа Методија у Рим. Сава му да устмени упутак а Стефан писмо[1]), у којему наспомене пређашњу Српску Краљевину у Зети, коју је Папа Григорије VII признао, и послао краљевски плашт Михаилу Војислављевићу, у којој је доцније рођен њихни отац Немања, па желе да је обнове.

Методије отиде у Рим.

[1]) Rainald Anal. Eccles. an 1220.

Настаје дакле питање: какве су могле бити жртве и цијена на које су Сава и Стефан пристали да добију од Папе краљевску круну? — Је ли признање папске црквене јурисдикције над Српском Правеславном Црквом? — Или што друго?

Сава, који је цио свој живот уложио не само да очува Хришћанску Православну Вјеру у својему народу, него се још и дан и ноћ трудио да добије автокефалност Српској Цркви, уредивши је управо тијех дана да се врши у њој света служба тачно по обредима Источне Православне Цркве; није вјеровати да је одједанпут промијенио свој челични карактер, своје дубоко религиозно увјерење, па све то погазио, и признао папску власт над собом независнијем Архиепископом и над својом автокефалном Црквом, коју је с тешком муком добио.

Тако исто и Велики Жупан Стефан, којега су побожни родитељи брижљиво однеговали у хришћанском духу Источне Православне Вјере и Цркве, бавећи се, и као владалац, њезином науком у толикој мјери да је писао Хоматијану, признатом канонисту, за објашњење појединијех црквенијех обичаја[1]); подизао православне цркве

[1]) Гласник XXXIII.

и манастире, и заједно са Савом радио за автокефалност Српске Архиепископије трудно је вјеровати да је послије свега тога с увјерењем и озбиљно могао признати папску црквену власт, и подврћи Српску автокефалну Цркву под Рим.

Бјеше тада и других интереса и јаких разлога да Папа Хонорије да Стефану краљевску круну, а да не тражи од њега и од Саве нај осетљивије жртве.

Нова Католичка Царевина и Црква у Цариграду, које су постале помоћу моћнога Папе Иноћентија III, на што Рим много полагаше, не стајаху чврсто; у Бугарској цар Калојован бијаше примио католичку вјеру и признао над Бугарском Црквом папину црквену јурисдикцију; колебаше се, и јурисдикција висаше о танком концу; у Босни се богомили, послије смрти бана Кулина, нагло снажаху и шираху покрај свијех тешкоћа и прогоњења од стране папске; у Захумљу у српској држави такођер се богомили множаху, и пријећаше опасност да ће се њихна јерес лако раширити по свој Далмацији; те у таким суморнијем приликама бијаше у великом интересу Римске Цркве, да Папа задовољи Автокефалнога Архиепископа Саву;

обвеже његова брата, српскога владаоца, краљевском круном, и тијем добије њихно пријатељство, које је у тијем приликама могло много вриједјети за папске сврхе.

Ето, у таким су се приликама Сава и Стефан обратили Папи Хонорију за краљевску круну. По себи се разумије да су оба брата могли дати Папи лацкава увјерења да ће му бити захвални за круну; неговати пријатељске односшаје, и помоћи му уништити богомилску јерес у Босни нахвалице у Захумљу, јер су је и сами прогонили и уништавали.

Јасно се види како из путовања у Никеју ради автокефалности Српске Цркве тако и из посланства у Рим ради краљевске круне државна практичност Савина и Стефанова, којом су умјели измјерити прилике и оцијенити политичку ситуацију, па се њима користовати.

Папа Хонорије прими врло љубазно Епископа Методија; преда му краљевску круну за Стефана да га крунише Архиепископ Сава. И заиста он га крунише. Из те чињенице може се извести да Папа није послао својега легата у Србију да крунише Стефана, као што бјеше обичај, или папско право, у таким приликама. Колико је то смотреност Хоноријева да не дирне

у осјетљивост и савјест Савину и Стефанову толико је и доказ да Српска автокефална Црква није подвргнута под папску црквену јурисдикцију.

*
*   *

Пошто Владика Методије донесе круну, Стефан и Сава одлуче да крунисање буде у Жичи на Спасов дан 1220 год. Стефан позове све земаљске поглаваре на крунисање, а Сава — све Епископе, архимандрите, велике и друге игумне и протопопове. Званице дођу у Жичу један дан раније. То бјеше сјајан Збор; бјеше цвијет Српскога Народа по племену, роду, дому, господству и богатству.

Уочи Спасова дне пред ноћ би позван Збор у дворницу за то спремљену. Затијем уђу у њу Стефан и Сава и заузму своја мјеста у зачељу. Сава ораторски објасни Збору Стефанове успјехе од 1195 до 1220 год., напоменув да је и сам оставио Свету Гору, коју никако није мислио оставити, учинивши тијем велику личну жртву једино ради добра својега народа и своје Цркве, заврши говор: *„државни интереси, име и углед ишту да се српска држава изједначи са сусједнијем државама, да постане Краљевином, а Велики Жупан Стефан Краљем,*

јер има и других великих жупана; а све што је потребно за крунисање, приуготовљено је“.

Збор усхићен Савином бесједом одговори једногласно и лаконично: *„Бог те је послао к нама; тако нека буде“.*

Из дворнице отиду у цркву на бдјеније, која тек бјеше довршена, освећена и дивно украшена споља и унутра, јер Сава бијаше набавио „мраморнике“ и живописце из Цариграда.

Сјутри дан на Христово Вазнесење: Архиепископ Сава с Епископима, архимандритима, игумнима, протопоповима, поповима и ђаконима најсвечаније почне свету литурђију. Стефан стајаше у столу у краљевском свечаном одијелу по примјеру грчких царева без круне, молећи се смјерно Богу, јер бјеше врло побожан; а краљевска круна на столу за то приуготовљеном и простртом антиминсом с десне стране царских двари[1]). Црква пуна великодостојника српских. Послије великога хода изиде из олтара Архиепископ Сава с Епископикама и свештенством, и приведу Стефана на амвон; очита му крунисну молитву; узме круну објема рукама, изговоривши: ва име Оца и Сина и Св. Духа, по-

---

[1]) Гласник XXII.

ложи му је на главу [1]) и високим гласом изговори: „*Самодржавному Господину, Кир Стефану Краљу многа љета;*“ — а Епископи и саслужитељи испјевају многа љета; па му се сви поклоне [2]).

То бијаше величанствен призор.

Затијем допрате Краља у сто; а Сава изговори врло поучну бесједу, која натјера сузе свијема у цркви. У вријеме причасне Епископи уведу Краља кроз царске двари у олтар, гдје га Сава причести по обичају, како је од старине у Цариградској Великој Цркви на дан крунисања царева [3]).

Послије црквене великољепне свечаности и честитања Краљу Стефану, чекала је свијех краљевска гозба. У Србији се дотада није видјело ни сјајније гозбе ни већега весеља.

*
* *

Краљ Стефан обдари Жичу: часнијем древом, светачким честицама, крстовима, одеждама, иконама и кандилима у сребру и позлати. Да јој своју краљевску повељу, којом одреди Жичу за

---

[1]) Гласник XXII.
[2]) Доментијан, Даничићево издање.
[3]) Гласник XXII.

Архиепископију Српску, за крунисање у њој српских краљева и рукополагање српских архиепископа. Приложи јој: села, винограде, планине и друге приходе; па отиде у своју пријестоницу Рашку, а Сава остане у Жичи.

Краљ се је потписивао послије крунисања: *„Стефан по милости Божјој вјенчани (крунисани) Краљ и Самодржац све Српске и Поморске Земље“.*

* * *

Немањићи су постојано штитили Српску Православну Цркву; подизали величанствене манастире и цркве; давали им повластице, велика права и обилате прилоге, дичећи се што су синови Свете Православне Вјере и Цркве [1]. Они нијесу никад заборављали да је оснивач њихне славне Династије Стефан, Немања у калуђерству Симеун, свет; и његов син, утемељач Српске автокефалне Цркве и просвјетитељ Народа Српскога, први Српски Архиепископ Сава такођер свет. А Српска Црква молила се је Богу за њих, и у свијема великим дјелима снажно их потпомагала и благосиљала. Управо српска Немањина држава бјеше тијело, а Српска Пра-

[1]) Душанов Законик, Новаковићево издање.

вославна Црква душа. Вријеме од 1169 до 1355 год. бјеше најславније у српској политичкој и црквеној историји.

Да Српски Народ није имао такога Св. Саву не би било Српске автокефалне, Православне Цркве ни Српске Краљевине; а без тога мучно би било доцније Српске Патријаршије и Српске Царевине. Српски Православни Народ без својега Светог Саве не би био оно што је доцније постао. Дух његов свагда ће загријевати, одушевљавати и штитити Српски Народ и Српску Цркву.

Слава Светитељу Сави Српском!

„Глас XXXIX“.